

Nr 125

Kungl. Maj:ts proposition angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74, m. m.; given Stockholms slott den 27 april 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

CARL GUSTAF

G. E. STRÄNG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas den ekonomiska politiken mot bakgrund av den samhällsekonomiska utvecklingen.

Det förslag till riksstat för budgetåret 1973/74 som lades fram i årets statsverksproposition kompletteras med hänsyn till senare inträffade förändringar rörande såväl inkomst- som utgiftssidan av budgeten. I samband därmed redovisas en förnyad beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår. Denna ger vid handen att totalbudgetunderskottet skulle öka med 165 milj. kr. i förhållande till beräkningarna i årets statsverksproposition. Sålunda förutses nu ett underskott på ca 7 390 milj. kr. För budgetåret 1973/74 beräknades i statsverkspropositionen ett underskott på ca 5 730 milj. kr. De nya beräkningarna leder till ett underskott på ca 5 670 milj. kr.

I särskilda bilagor redovisas bl. a. en reviderad nationalbudget för år 1973, en långtidsbudget för budgetåren 1973/74—1977/78 samt en avstämning och framskrivning av 1970 års långtidsutredning.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet på Stockholms slott den 27 april 1973.

Närvarande: ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, FELDT.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anför efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter.

Jag anhåller nu att få anmäla en *reviderad finansplan* och till *komplettering av riksstatsförslaget för nästa budgetår* underställa Kungl. Maj:ts prövning en förnyad beräkning av statsinkomsterna m. m. samt ett slutligt förslag till investeringsplan för budgetåret 1973/74 och vissa andra frågor som sammanhänger därmed.

REVIDERAD FINANSPLAN 1973

Det internationella ekonomiska läget

Den ekonomiska tillväxten i Västeuropa under 1972 uppgick till ca 4 %, vilket är nästan en procentenhet mer än under 1971. I Förenta staterna mer än fördubblades produktionstillväxten och även i Japan uppnåddes en påtaglig förbättring. För hela OECD-området ökade den totala produktionen med nästan 6 %. Trots den höga ekonomiska aktiviteten inom OECD-länderna har arbetslösheten legat kvar på en hög nivå. De kraftiga prisökningarna har fortsatt under 1972 och har under den andra hälften av året visat tendenser att ytterligare öka. Efter en nedgång i ökningstakten under 1971 återgick världshandeln under 1972 till en mer trendmässig tillväxt och ökade med 9 % i volym.

Den prognos som gjordes i finansplanen om en starkare ekonomisk tillväxt inom OECD-länderna under 1973 synes nu starkare befast. Att döma av tillgängliga informationer torde den starka ekonomiska aktiviteten fortsätta även in på nästa år. De skillnader i tillväxttakt mellan Västeuropa och de nordamerikanska staterna som rådde under 1972 kan väntas bli väsentligt mindre under 1973 genom att de västeuropeiska länderna synes få en snabbare tillväxt.

Förenta staternas ekonomi väntas även under 1973 visa samma kraftiga expansion som under fjolåret. Företagens fasta investeringar och la-

gerutveckling förutses utgöra starka expansiva inslag. Den federala budgeten har fått en restriktiv utformning men utvecklingen inom delstaterna innebär en fortsatt expansion och sammantaget skulle därmed den offentliga sektorn ge en viss efterfrågestimulans. Totalt bedöms den amerikanska ekonomins tillväxt bli nästan 7 % under 1973. Den lugnare prisutvecklingen i den amerikanska ekonomin jämfört med de övriga OECD-länderna har tillsammans med de företagna devalveringarna inneburit en förstärkt konkurrenssituation för den amerikanska industrin. Även om prisökningarna under början av 1973 har varit starkare än man tidigare förutsett framstår en successiv förbättring av handelsbalansen som trolig under detta år.

Efter ett år av tämligen begränsad ekonomisk tillväxt i Japan skedde under fjolåret en påtaglig ökning av den totala produktionen. Denna utveckling väntas fortsätta även under innevarande år och ökningstakten förutses bli ungefär 11 %. Under 1973 torde den väntade expansionen främst bäras upp av privat konsumtion och bostadsbyggande. Omstruktureringen av den japanska ekonomin i riktning mot en minskning av det kraftiga överskottet i handelsbalansen fortsätter således. Man kan emellertid vänta en uppgång även i fråga om industriinvesteringarna. Den japanska valutan har i betydande omfattning uppvärderats gentemot andra valutor, främst dollarn. Detta torde emellertid inte så starkt återverka på exportens utveckling på grund av den kraftiga efterfrågan på exportmarknaderna. Det är därför troligt att överskottet i bytesbalansen blir förhållandevis stort även under 1973.

För Storbritannien förutses en mer expansiv utveckling under 1973 än under fjolåret. Det är främst lageruppyggnaden och de fasta investeringarna som väntas bli större än under 1972. Exporten torde också få en starkare utveckling delvis beroende på effekterna av den faktiska punddevalveringen. Däremot kan den privata konsumtionen inte väntas utvecklas lika gynnsamt som under fjolåret. Den brittiska ekonomin beräknas under 1973 komma att uppvisa en för landet ovanligt hög tillväxttakt, inemot 5 %. Detta bör innebära att den stora arbetslösheten reduceras under året. För att komma tillrätta med den ofördelaktiga pris- och kostnadsutvecklingen har den brittiska regeringen vidtagit en rad åtgärder. Dessa åtgärder har mött motstånd från fackföreningarna och det är ännu svårt att uppskatta vilka effekter de kommer att få.

I Västtyskland inträdde en konjunkturförbättring under andra halvåret 1972. Denna utveckling har fortsatt i år. Det är i första hand industriinvesteringarna och lagerutvecklingen som under innevarande år väntas utgöra de mest expansiva inslagen i den västtyska ekonomin. Uppvärderingen av D-marken torde i varje fall under 1973 inte innebära något avgörande hinder för Västtysklands konkurrensförmåga på exportmarknaderna. Däremot synes man kunna räkna med att kursförändringarna verkat i någon mån prisstabiliserande på hemmamarknaden.

Det är dock tveksamt om den till 5 % beräknade tillväxten kan ske under en lugnare prisutveckling än som var fallet under fjolåret. Den ekonomiska politiken har utformats så att dämpande effekter skall uppnås under året. Det är främst bostadsbyggandet och den offentliga sektorn som därigenom beräknas få en lugnare utveckling.

Prisökningarna i Frankrike har varit ovanligt höga under 1972. Regeringen har därför vidtagit särskilda ekonomisk-politiska åtgärder för att söka dämpa dessa. Man har sänkt mervärdeskatten och kompenserat statens inkomstbortfall med ett 15-årigt statslån på ca 7 miljarder franc. Det har bedömts tveksamt om dessa åtgärder fullt ut får den effekt man åsyftat. Den franska ekonomin torde under 1973 bli starkt expansiv, varvid i synnerhet industriinvesteringarna beräknas öka kraftigt. Den totala tillväxten väntas bli ungefär 6 %.

Även i våra nordiska grannländer förutser man en hög ekonomisk aktivitet. Totalt bör den ekonomiska tillväxten bli omkring 5 %. Det är även i dessa länder främst lager- och industriinvesteringarna som väntas bli expansiva. I Norge och Finland beräknas den privata konsumtionen öka väsentligt. I utgångsläget är kapacitetsreserverna begränsade och utvecklingen på efterfrågesidan kan möjligen efter hand leda till balansproblem.

Sammanfattningsvis innebär detta att en mycket snabb ekonomisk tillväxt kan väntas inom OECD-länderna. Det är främst de fasta investeringarna, lagren och den privata konsumtionen som bedöms bli de mest expansiva efterfrågeområdena. Den totala produktionen i dessa länder beräknas sammanlagt öka med ungefär 6,5 %.

Under de första månaderna av 1973 har prisökningarna på råvaror varit påtagliga och dessa kan efter hand även påverka mer förädlade varor. Denna effekt kan komma att förstärkas av att flaskhalsar väntas uppstå i samband med förskjutningen av tyngdpunkten i den totala efterfrågan mot industriinvesteringar och lageruppbyggnad. Den betydande prisstegringstakt som utmärkt speciellt de västeuropeiska ekonomierna kan därför väntas bestå även i år.

Trots den oro som rått på valutamarknaderna under början av detta år synes förutsättningarna för en fortsatt stark ökning av världshandeln bestå. Världshandeln väntas i år öka med ungefär 11 % i volym. Den starka ekonomiska aktiviteten och åtföljande kostnadsökningar torde innebära att världshandelspriserna under 1973 kommer att öka mer än under fjolåret.

Utfallet av de större industriländernas bytesbalanser visade sig under 1972 bli avsevärt ojämnare än vad man i allmänhet antog i samband med Washingtonöverenskommelsen i december 1971. Förenta staternas underskott ökade kraftigt och uppgick till omkring 8 miljarder dollar medan överskottet för Japans del blev så stort som 6,5 miljarder dollar. Även EG-länderna fick ett sammanlagt överskott på mer än 6 miljarder dollar.

Denna ogynnsamma utveckling av de större ländernas bytesbalanser synes ha varit en av huvudorsakerna till den valutaoro som utbröt i början av innevarande år och som främst kännetecknades av en flykt från dollarn. Misstron mot de pariteter som fastställdes genom Washingtonöverenskommelsen kan även ha påverkats av att Italien, på grund av ett ihållande kapitalutflöde, i mitten av januari införde en dubbel valutamarknad och av att Schweiz samtidigt valde att låta sin valutakurs flyta. Dollarinflödet till de västeuropeiska länderna antog snabbt betydande proportioner. Enbart Västtyskland fick under någon vecka i februari stödköpa ca 6 miljarder dollar.

Den 12 februari meddelade Förenta staternas regering att den beslutat skriva ned dollarns värde med 10 %. Beneluxländerna, Danmark, Frankrike, Norge och Västtyskland bibehöll rådande pariteter. Japan och Italien beslöt att låta sina valutor flyta och anslöt sig därmed till den ordning som Kanada, Schweiz och Storbritannien redan tillämpade. Sverige och Finland devalverade med 5 % resp. 5,4 %. Den svenska kronan fick därigenom en riktkurs gentemot dollarn på 4 kronor och 56 öre. Redan någon vecka efter att dessa nya kurser etablerats började emellertid spekulativa kapitalrörelser ånyo uppträda och de första veckorna i mars hölls valutamarknaderna stängda medan överläggningar pågick mellan EG-länderna och de länder som därutöver ingår i tio-gruppen.

Den 12 mars meddelade EG-länderna att sex av dem, nämligen Belgien, Danmark, Frankrike, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland, beslutat att låta dollarkursen flyta men att inbördes upprätthålla fasta växelkurser med fluktuationsmarginaler på 2,25 %. Den västtyska regeringen beslöt i anslutning härtil att uppvärdera den västtyska marken med 3 %. Sverige och Norge valde att genom bilaterala centralbanksavtal om interventionssamarbete ansluta sig till denna ländergrupp med fasta växelkurser. Irland, Italien och Storbritannien beslöt däremot fortsätta att låta sina valutakurser flyta men tillkännagav sin avsikt att så snart omständigheterna medger det åter ansluta sig till EG-ländernas arrangemang med fasta kurser. Efter överläggningar mellan EG-länderna och övriga tio-gruppsländer i Paris den 16 mars kunde dessa träffa en överenskommelse om att gemensamt säkra ett ordnat växelkurssystem och att i detta syfte vid behov intervensera på sina egna valutamarknader för att förhindra alltför kraftiga kursfluktuationer.

De nya växelkursrelationerna innebär att betydande förskjutningar ägt rum sedan oron på valutamarknaden först gav sig tillkänna i början av 1971. I förhållande till dollarn har den japanska yenen och schweizerfrancen nominellt uppvärderats med omkring 35 %, D-marken med bortåt 30 %, Beneluxländernas valutor med omkring 25 %, den franska francen med något över 20 % och den svenska kronan med omkring 15 %.

Vid beräkningen av effektiva växelkursförändringar tas även hänsyn

till respektive lands handelsutbyte med andra länder och till verkningarna av förändringar i andra länders växelkurser. Enligt de uppskattningar som har gjorts inom OECD av förändringarna sedan maj 1970 har dollarn effektivt devalverats med omkring 15 % medan yenen revalverats med omkring 25 %. Schweiz har revalverat med omkring 15 %, Väst-tyskland med omkring 10 % samt Frankrike, Beneluxländerna, Danmark och Norge med knappt 5 %. Storbritannien och Italien har däremot devalverat med något mer än 10 %. Mätt på detta sätt har den svenska kronan devalverats med någon procentenhet.

Dessa betydande förändringar i de större industriländernas växelkurser över en tvåårsperiod torde innebära att Förenta staterna väsentligt stärkt sin konkurrenskraft framför allt i förhållande till Japan men även i förhållande till flertalet västeuropeiska länder. En viss förbättring synes ha inträtt i Förenta staternas handelsbalans mot slutet av förra året. Även om den nya kursändringen till en början kan få en negativ effekt genom det försämrade bytesförhållandet torde volymeffekterna av de båda dollardevalveringarna medföra en påtaglig förbättring av handelsbalansen redan under innevarande år.

Utifrån tidigare erfarenheter räknar man ofta med att det kan ta två à tre år innan en växelkursändring får full effekt på betalningsbalansen. De senaste kursändringarna skulle enligt ett sådant beräkningssätt inte få någon nämnvärd utjämnande effekt på de större ländernas bytesbalanser under innevarande år. Verkningstiden kan dock i detta fall komma att förkortas av det faktum att de nya ändringarna går i samma riktning som tidigare kursändringar och av att företagens beslutsprocesser påskyndas av tidigare erfarenheter av omfattande kursändringar. Även om betydande obalanser i handels- och tjänsteutbytet mellan de större länderna kan förväntas bestå för innevarande år som helhet bör som en följd av tidigare företagna kursändringar en omsvängning i utjämnande riktning kunna komma till stånd relativt snabbt.

Arbetet på en reform av valutasystemet pågår i skyndsam takt inom tjugo-kommittén. Vid det senaste mötet i slutet av mars enades man om att det framtida systemet skall baseras på stabila men anpassningsbara växelkurser. Kommittén tog dock inte ställning till vilken grad av flexibilitet som skall tillåtas, framför allt i vilken utsträckning flytande kurser skall kunna förekomma. Däremot synes man vara enig om att eftersträva en tidsmässigt riktig och effektiv anpassning av både över- och underskottsländers betalningsbalanser genom förstärkta internationella konsultationer. Vidare förklarade man sig vilja ha en bättre internationell styrning av världslikviditeten samt en minskad roll för reservvalutorna. Därvid skall den huvudsakliga reservtillgången i det nya systemet utgöras av särskilda dragningsrätter (SDR).

Vid mötet beslöts att utredningsarbetet skall fortsättas med sikte på att kommittén skall kunna ta ställning till huvudlinjerna i ett reformerat

valutasystem före valutafondens årsmöte i höst. Förutsättningen för att detta arbete skall leda till beslut vid årsmötet är dock att enighet kan uppnås i en rad betydelsefulla frågor, som ännu återstår att lösa.

Den ekonomiska utvecklingen under 1972

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige under 1972 innebar en återhämtning efter konjunkturavmattningen året innan. Återhämtningen kom till synes inom flertalet inhemska efterfrågeområden, där effekterna av den konjunkturstödjande ekonomiska politiken gjorde sig gällande. Den understöddes också av en jämförelsevis kraftig ökning av exporten.

Enligt de reviderade uppgifter som nu föreligger om utvecklingen under 1972 ökade den totala produktionen något mera än enligt de preliminära kalkyler som redovisades i finansplanen. Denna justering förklaras huvudsakligen av att exporten ökade snabbare än beräknat. Överskottet i bytesbalansen blev därmed också avsevärt större än vad som tidigare angetts. Vidare synes nedgången i lagerinvesteringarna ha blivit mindre än enligt de preliminära kalkylerna.

Den ekonomiska politiken var under 1972 starkt inriktad på att stimulera den ekonomiska aktiviteten och stödja sysselsättningen. I början av året vidtogs sålunda åtgärder för att tidigarelägga statliga och kommunala industribeställningar. Möjligheterna att utnyttja investeringsfonderna förlängdes till att gälla industriinvesteringar som påbörjades före den 1 maj 1972. Vidare höjdes bostadstilläggen för barnfamiljer kraftigt i början av året och ett extra pensionstillskott till folkpensionärer utbetalades. Under sommaren vidtogs ytterligare åtgärder för att stimulera sysselsättningen, främst inom byggnadssektorn. Dessa innefattade tidigareläggning av småhus- och barnstugebyggande, höjning av statsbidragen till miljövårdsinvesteringar och utvidgad användning av investeringsfonderna för byggande. Anslagen till beredskapsarbeten ökades kraftigt i flera omgångar. Mot slutet av året beslöts om ytterligare åtgärder i konjunkturstimulerande syfte. Skatteavdragen för företagens maskininvesteringar höjdes och ett nytt avdrag avseende industrins och jordbrukets byggnadsinvesteringar infördes. Beredskapsarbetena utvidgades ytterligare. Under hela året understöddes de finanspolitiska insatserna av en fortsatt lätt kreditpolitik. Kreditgivningen växte i ungefär samma snabba takt som under 1971 eller med inemot 6 miljarder kr.

Som en följd av bl. a. de ekonomisk-politiska insatserna ökade den inhemska efterfrågan inkl. lagerinvesteringar med 2 % under 1972 efter att ha minskat med ungefär lika mycket under 1971. Borträknas lagerförändringarna blev ökningen av efterfrågan 2,7 %.

Uppgången i efterfrågan blev särskilt påtaglig inom investeringsområdet, vilket bl. a. återspeglade inriktningen av de konjunkturstimulerande åtgärderna. Totalt ökade de fasta investeringarna med 5,5 % un-

der 1972 efter att ha minskat med drygt 2 % under 1971. Särskilt expansiva var investeringarna inom statliga myndigheter och affärsverk, för vilka uppgången blev ca 11 %. Ökningen kan främst hänföras till de beslutade tidigareläggningarna av byggnadsinvesteringar. Även de kommunala investeringarna ökade efter den kraftiga minskningen under 1971, men uppgången stannade enligt nu föreliggande kalkyler vid 2,6 %. För bostadsinvesteringarna visar beräkningarna nu en tillväxt med 2,7 %. De åtgärder som vidtogs för att öka småhusbyggandet ledde till att detta steg med nära 30 %. Investeringarna i flerfamiljshus minskade däremot. Drygt 97 000 lägenheter beräknas totalt ha blivit påbörjade och drygt 104 000 färdigställda under 1972.

Näringslivets investeringar ökade kraftigt eller med nära 7 % under förra året mot endast 2,5 % under 1971. Uppgången var störst för maskininvesteringarna, vilket bl. a. berodde på en stark tillväxt av investeringarna i handelsflottan. För den egentliga industrin blev investeringsökningen 3,5 % mot ca 2 % under 1971. Detta är en klart positiv utveckling i jämförelse med förhållandet i övriga västeuropeiska länder, där industriinvesteringarna stagnerade och i flera fall t. o. m. minskade.

Lagerutvecklingen inverkade negativt på efterfrågan även under 1972,

Tabell 1. Reviderad försörjningsbalans för år 1972

	1972 Miljarder kr.	Volymförändringar i % från föregående år	
		1971	1972
<i>Tillgång:</i>			
Bruttonationalprodukt ¹	199,1	0,0	2,2
Import	38,4	—5,0	4,5
Summa tillgång	237,5	—0,8	2,6
<i>Användning:</i>			
Bruttoinvestering	43,7	—2,1	5,5
näringsliv	18,5	2,5	6,9
därav: industri	8,3	2,0	3,5
statliga myndigheter och affärsverk	5,6	—1,5	10,9
kommuner	10,0	—9,2	2,6
bostäder	9,6	—3,2	2,7
Lagerförändring	—0,3	.	.
Privat konsumtion	105,8	—0,9	2,3
Offentlig konsumtion	47,3	4,0	1,0
Tjänstenetto	—0,7	.	.
Export	41,7	5,8	6,1
Summa användning	237,5	—0,8	2,6

¹ Försörjningsbalansen beräknas från användningssidan. Vid en beräkning av bruttonationalprodukten från produktionssidan blir förändringstalen 1971 och 1972 öknings om 0,7 % resp. 2,9 %. Bl. a. på grund av troliga periodiseringsfel i användningsberäkningarna i samband med skatteomläggningen den 1 januari 1971 framstår produktionsökningstalen — särskilt för år 1971 — som tillförlitligare.

churu i avsevärt mindre utsträckning än under 1971. De senast gjorda beräkningarna visar att lagerinvesteringarna under 1972 inte minskade i den utsträckning som tidigare antagits. Uppjusteringen gäller främst lagerförändringarna inom handeln.

Den privata konsumtionen ökade med 2,3 % i volym 1972 efter att ha minskat med nära 1 % under 1971. De disponibla inkomsterna ökade emellertid i fasta priser med endast 1,3 %, vilket är något mindre än enligt de preliminära beräkningarna. Detta innebär att hushållssparandet, som fördubblades mellan åren 1970 och 1971 till 6,3 % av de disponibla inkomsterna, minskade med ungefär en procentenhet under 1972.

Den offentliga konsumtionen skulle enligt nu föreliggande beräkningar ha ökat med 1 % under 1972, vilket är en lägre tillväxt än vad som tidigare angetts. Den svaga utvecklingen skulle enligt nationalräkenskaperna huvudsakligen vara hänförlig till den statliga konsumtionen, närmare bestämt de militära materielinköpen. Det sålunda beräknade utfallet synes emellertid av allt att döma underskatta den verkliga aktiviteten och det förefaller mer realistiskt att räkna med att den offentliga konsumtionen varit ytterligare någon procentenhet högre. Bortsett från de militära materielinköpen steg den statliga konsumtionen med drygt 2 %, vilket var något mera än under 1971.

Beträffande utvecklingen inom den kommunala sektorn 1972 innebär nu tillgängliga uppgifter förändringar i förhållande till de preliminära beräkningarna i framför allt ett avseende. Förbättringen av kommunernas finansiella situation synes nämligen ha blivit betydligt kraftigare än vad som tidigare antagits. Att döma av tillgänglig statistik skulle den kommunala sektorns traditionella utgiftsoverskott rent av ha ersatts av ett mindre inkomstöverskott 1972.

Vad beträffar utrikeshandeln visar de reviderade beräkningarna en förstärkning i förhållande till vad som preliminärt angavs. Exporten ökade sålunda i volym med 6,1 %, vilket är nära 1,5 procentenheter mera än vad tidigare beräknats. Det är främst exporten av verkstadsprodukter och malm som ökat snabbare än vad som preliminärt angavs. Under första hälften av 1972 utvecklades exporten tämligen svagt. Under hösten skedde emellertid en markant omsvängning. Bortsett från säsongvariationer steg sålunda exporten mellan tredje och fjärde kvartalet med ca 7 % i volym, vilket svarar mot en årstakt på nära 30 %. För importens del beräknas volymökningen under 1972 fortfarande till 4,5 %. Handelsbalansens överskott 1972 steg därmed i förhållande till de preliminära beräkningarna med drygt 550 milj. kr. till nära 3,2 miljarder kr., vilket innebar en förstärkning med drygt 1,1 miljarder kr. från 1971. Förstärkningen av handelsbalansen kunde därmed mer än väl uppväga det fortsatt stigande underskottet i tjänsteutbytet med utlandet och ökade transfereringsutgifter. Överskottet i bytesbalansen ökade sålunda med över 200 milj. kr. från 1971 och uppgick till drygt 1,2 miljarder kr.

Även kapitalbalansen visade ett överskott och den s. k. restposten försköts kraftigt i positiv riktning från 1971. Dessa förändringar medförde att valutareserven ökade med 2 250 milj. kr. under 1972.

Konsumentpriserna steg med 5,7 % under loppet av 1972. Denna i och för sig snabba prisstegring var likväl lägre än i övriga västeuropeiska länder. I dessa länder var prisstegringarna mellan 6,4 och 7,8 %.

Tabell 2. Betalningsbalans åren 1970--1972

(Milj. kr.)

	1970	1971	1972
Handelsbalans	— 965	2 050	3 185
Tjänstebalans inkl. transfereringar m. m.	— 595	— 1 070	— 1 975
Bytesbalans	— 1 560	980	1 210
Kapitalbalans	1 225	585	535
Restpost	730	— 355	505
Valutareservens förändring	395	1 210	2 250

Den ekonomiska politiken inriktades under fjolåret på att med olika medel direkt och indirekt stödja sysselsättningen. Utvecklingen på arbetsmarknaden blev dock svagare än beräknat. Efterfrågan på arbetskraft ökade sålunda inte i genomsnitt mellan 1971 och 1972. Utvecklingen under loppet av 1972 var växlande men mot slutet av året skedde en uppgång i efterfrågan, främst inom industrin. Även antalet vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetslösa började minska mot slutet av året, främst i de södra och mellersta delarna av landet utom storstadsområdena. Det bör understrykas att antalet sysselsatta på arbetsmarknaden ökade något mellan 1971 och 1972, en uppgång som var helt hänförlig till den kvinnliga arbetskraften. Främst till följd av den genomförda arbetstidsförkortningen minskade emellertid antalet arbetade timmar med omkring 3 %.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den ekonomiska utvecklingen under 1972 innebar en återhämtning som fick särskild styrka mot slutet av året. Under fjärde kvartalet ökade sålunda exporten mycket kraftigt. Vidare steg industriproduktionen med nära 5 % eller bortåt 20 % i årstakt. Även industrins orderingång utvecklades expansivt. Som nyss nämnts förbättrades också läget på arbetsmarknaden mot slutet av året. Den tillväxt av den totala produktionen om 2,2 % som uppnåddes under 1972 framstår som jämförelsevis tillfredsställande med tanke på att en arbetstidsförkortning genomfördes, som resursmässigt kan beräknas ha motsvarat en produktionskapacitet av ca 2 %. Produktiviteten inom industrin ökade mycket kraftigt eller med 7,4 %, varigenom företagens vinstsituation påtagligt kunde förbättras. Genom inriktningen av den ekonomiska politiken kunde investeringsverksamheten hållas väl uppe, inte minst inom näringslivet. Det är också tillfredsställande att utrikesbalansen fortsatte att förstärkas.

Konjunkturer och ekonomisk politik 1973

Inledning

I finansplanen angav jag att utsikterna för 1973 innebar att vi kommer att gå mot ett successivt förbättrat kapacitetsutnyttjande i den svenska ekonomin. I utlandet började konjunkturuppgången ta fart under fjolåret och den väntades fortsätta med ökad styrka 1973. Förutsättningarna för en återgång till en förhållandevis snabb ekonomisk tillväxt i Sverige 1973 tedde sig goda. En förbättring i konjunkturen framträdde under slutet av fjolåret, och den svenska ekonomin väntades 1973 expandera i en tilltagande takt med en fortsatt exportökning och en stigande inhemsk efterfrågan som underlag.

Utvecklingen sedan dess visar att denna bedömning var realistisk. Det står nu klart att den svenska ekonomin befinner sig i en uppåtgående konjunkturfas. Som jag redovisat i det föregående skedde en mera markerad uppgång redan under fjärde kvartalet i fjol. Ett klart uppsving skedde då i såväl industriproduktionen som exporten. Orderingången till industrin har fortsatt att accelerera och låg första kvartalet 1973 på en påtagligt högre nivå än motsvarande period året innan. Industrins investeringsvilja och efterfrågan på arbetskraft framstår som allt mera expansiva.

Som jag tidigare understrukt steg tillväxttakten i den svenska ekonomin i fjol. Uppgången var framför allt betingad av de mycket omfattande ekonomisk-politiska insatser som vidtogs i konjunkturstimulerande syfte. Vi har nu kommit in i ett skede där den fortsatta expansionen främst är betingad av en uppåtgående konjunktur, och där uppgången således i huvudsak synes kunna baseras på de mera självständigt verkande, expansiva krafterna i ekonomin.

Även om konjunkturuppgången ännu inte resulterat i en mera påtaglig förändring av sysselsättningsläget, är det uppenbart att industrins efterfrågan på arbetskraft har stegrats. Samtidigt som arbetslösheten fortfarande är relativt hög i stora delar av landet, har begynnande tendenser till brist på arbetskraft visat sig i vissa branscher och regioner. Denna utveckling kommer att ställa stora krav på en aktiv sysselsättningspolitik, vars huvuduppgift blir att underlätta och stödja anpassningen av resurser och efterfrågan till varandra.

Utvecklingen hittills under året och bättre klarlagda tendenser pekar mot att tillväxten i den svenska ekonomin kommer att bli något snabbare än vad jag förutskickade i finansplanen. Enligt de bedömningar som nu kan göras skulle nationalprodukten komma att öka med ca 5 %.

Som jag berört i det föregående fortsätter priserna att stiga snabbt på det internationella planet. Genom vår stora utrikeshandel undgår vi inte att beröras härav. Den prisstegringstakt som vi trots en dämpad konjunktur fick registrera i fjol, närmare 6 %, väntas bestå även detta år.

Den ökningstakten kan förväntas bli ett internationellt mönster. Den höga internationella prisstegringstakten har ett samband med den starka konjunkturuppgång som nu råder i vår omvärld. Denna utveckling understryker med skärpa vikten av att konjunkturuppgången i vårt land hålls under kontroll så att inte takten i prisstegringarna tillåts accelerera. Det genomförda prisstoppet på viktiga livsmedel med anslutning till den träffade jordbruksuppörelsen kommer att medverka till att begränsa prisuppgången. Den intensifierade prisövervakningen ger möjligheter till ingripanden mot tendenser till omotiverade prisstegringar.

I fråga om den inhemska efterfrågeutvecklingen förutsåg jag ingen större förändring i investeringsvolymen. De totala fasta investeringarna väntades således totalt sett öka endast obetydligt. Ett omslag förutsågs däremot för den privata konsumtionen och lagerinvesteringarna. Några skäl att gå ifrån bedömningen för de båda sistnämnda användningsområdena har inte framkommit. Detta innebär följaktligen att den privata konsumtionen beräknas öka kraftigt 1973, även vid ett bibehållet eller t. o. m. något ökat hushållssparande. Vad lagren beträffar, beräknas en klar omsvängning till lageruppgbyggnad komma till stånd.

Investeringsprognosen har däremot räknats upp. På grundval av nu tillgängligt underlag kan de totala fasta investeringarna beräknas stiga med drygt 3 % i år. Uppgången av industriinvesteringarna 1973 har av konjunkturinstitutet uppskattats till inte mindre än 11 %. Med hänsyn till osäkerheten i dessa bedömningar finner jag dock en försiktigare uppskattning motiverad, som vidhåller ökningstalet från finansplanen om 8 %. Samtidigt vill jag betona, att den ekonomiska politiken är inriktad på att utrymme, såväl på arbetsmarknaden som på kreditmarknaden, skall kunna beredas för en större ökning av industriinvesteringarna, om en sådan tendens uppstår.

I finansplanen förutsåg jag en snabb uppgång av den svenska exporten 1973. Exportens ökningstakt beräknades i år kunna bli dubbelt så hög som i fjol eller 10 %. Nu föreliggande uppgifter ger anledning att revidera upp denna prognos. Som jag redan framhållit innebär de bedömningar som nu kan göras av den internationella konjunktursituationen, att efterfrågetillväxten blir något snabbare än som tidigare antagits. Uppgången av den svenska exporten under årets tre första månader blev också mycket betydande. Den bedömning av den svenska industrins exportutsikter för 1973 som bl. a. mot bakgrund härav nu kan göras, innebär en volymmässig ökning av exporten med 13 %. Av särskild betydelse för denna exportprognos är de påtagliga ökningarna i industriinvesteringar och industriproduktion som i år väntas komma till stånd i flertalet västeuropeiska länder. Efterfrågan på den svenska verkstadsindustrins produkter har som en följd härav beräknats stiga snabbt. Till grund för den gynnsamma exportprognosen ligger naturligtvis också antagandet att kapaciteten inte i någon mer betydande grad skall utgöra

en begränsande faktor. För några varugrupper — i första hand trävaror och järnmalm — synes dock utförseln av kapacitetsskäl inte helt kunna stiga i takt med den utländska efterfrågan.

Utvecklingen på valutamarknaderna under första kvartalet i år ställde Sverige liksom andra länder inför flera viktiga avgöranden. Vid de beslut som vi härvid träffade, lades vikt vid att på det valutapolitiska området skapa förutsättningar för att vidmakthålla det svenska näringslivets konkurrenskraft. Nedskrivningen i februari av den svenska kronan torde t. o. m. innebära en viss förstärkning av vårt relativa konkurrens-läge, när verkningarna för de olika exportnäringarna vägs samman. Härvid har också effekterna för vårt vidkommande beaktats av de växelkursjusteringar som andra länder samtidigt vidtog. De förstärkningar av valutaregleringen som sedermera fick vidtas som skydd mot inflöde av spekulativt kapital, var ett uttryck för vår bestämda avsikt att fasthålla den nya, etablerade kursen för den svenska kronan. Beslutet i mars att behålla en fast kurs för kronan gentemot ett antal av våra viktigaste avnämaryländer, var ett uttryck för samma strävan. Härigenom skapades så säkra betingelser som möjligt för industrins planering av produktion och investeringar, vilket långsiktigt är av stor betydelse för upprätthållandet av det svenska näringslivets konkurrenskraft.

Sammantaget ter sig utsikterna för den ekonomiska utvecklingen i Sverige 1973 nu något gynnsammare än vad jag kunde redovisa i finansplanen. Vi har kommit in i en begynnande konjunkturuppgång. Ökningen av arbetskraftefterfrågan kan dock bedömas bli olika i olika branscher och regioner. Den ekonomiska politikens uppgift blir i detta läge mångfacetterad. Under de två gångna åren har den ekonomiska politiken främst inriktats på den centrala uppgiften att hålla sysselsättningen uppe på en så hög nivå som möjligt. I detta syfte har en aktiv stimulanspolitik bedrivits, i vilken en rad olika ekonomisk-politiska medel har använts. Som jag erinrade om i finansplanen har det varit en huvudlinje för den ekonomiska politiken under konjunkturdämpningen att stärka betingelserna för en långsiktig expansion av den svenska ekonomin. De sysselsättningsstimulerande åtgärderna har i betydande grad inriktats på att stimulera investeringarna, inte minst på näringslivets område. En betydande sysselsättning har skapats genom olika arbetsmarknadspolitiska insatser. Särskild tyngdpunkt har inom arbetsmarknadspolitiken lagts på en utbyggnad av resurserna för utbildning och omskolning. Välutbildad arbetskraft står härigenom till arbetsmarknadens förfogande.

Genom den inriktning den ekonomiska politiken getts under de gångna åren har goda förutsättningar skapats för att vi skall kunna möta konjunkturuppgången med bevarad yttre och inre stabilitet. Kravet att säkra en full sysselsättning kommer emellertid bl. a. för vissa speciella grupper av arbetssökande att fordra fortsatt stor uppmärksamhet. En hög arbetsmarknadspolitisk beredskap måste därför även fortsättningsvis

hållas, så att de åtgärder som kan visa sig nödvändiga snabbt skall kunna sättas in. Samtidigt blir kraven stora på den ekonomiska politiken att bevaka varje tendens till rubbning av den samhällsekonomiska balansen. I första hand är det utvecklingen på prisområdet som måste stå under noggrann uppsikt. För att undvika att en balanserad expansion övergår till en överhettning i ekonomin måste det totala efterfrågetrycket självfallet hållas under kontroll. En hög handlingsberedskap behövs därför också för att sådana omläggningar av den ekonomiska politiken, som läget kan kräva, snabbt skall kunna vidtas. Styrkan i den ekonomiska aktiviteten under tiden framöver får härvid bli avgörande för om en omläggning av den ekonomiska politiken i restriktiv riktning blir nödvändig.

Sysselsättningspolitiken

Enligt arbetskraftsundersökningarna uppgick arbetslösheten 1971 och 1972 till omkring 2,5 % av arbetskraften och det talet kan jämföras med de 1,5 % som registrerades under högkonjunkturåret 1970. Ser man till arbetslösheten bland de mer etablerade på arbetsmarknaden, dvs. andelen kassamedlemmar som var arbetslösa, blir motsvarande tal för 1971 och 1972 omkring 2,0 % och för 1970 1,5 %. Internationellt sett får dessa arbetslöshetstal anses som låga. Enligt regeringens uppfattning har dock arbetslösheten legat på en för hög nivå. Den ekonomiska politiken i allmänhet och arbetsmarknadspolitikerna i synnerhet har därför varit starkt inriktade på att öka sysselsättningen.

Den högre arbetslösheten under de senaste åren får ses i samband med att utbudet av arbetskraft ökat i betydligt snabbare takt än sysselsättningen. Utvecklingen kan illustreras av en jämförelse mellan första kvartalet 1970 med motsvarande period i år. Enligt arbetskraftsundersökningarna ökade antalet personer i arbetskraften med 93 000 medan sysselsättningen ökade med 44 000 i förhållande till 1970 med det läge av påtaglig arbetskraftsbrist som då rådde. Hela ökningen av arbetskraften kan hänföras till kvinnorna. Den ökning av den kvinnliga arbetslösheten som därvid uppstått synes i stor utsträckning återspegla en ändrad attityd i arbetssökandet. Den ökade kvinnliga arbetslösheten uppvägs nämligen av en minskning av den latent arbetslösheten bland kvinnor. I stället för att som tidigare uppge sig önska arbete om sådant funnits tillgängligt har man gått över till att aktivt söka arbete.

I syfte att öka sysselsättningen har de arbetsmarknadspolitiska insatserna haft en omfattning som legat avsevärt högre än någonsin tidigare. De har spänt över ett brett register av åtgärder som beredskapsarbeten, arbetsmarknadsutbildning, skyddat arbete, investeringsfondsfrisläpp, tidigareläggning av offentligt byggande, frisläpp av småhusbyggande etc.

Detta har också medverkat till att läget på arbetsmarknaden under de senaste månaderna har utvecklats i en positiv riktning. Säsongrensat har arbetslösheten varit i klart avtagande under det senaste halvåret; arbetslöshetstalen ligger nu klart under dem för motsvarande tid förra året. Antalet varsel om driftsinskränkningar och företagsnedläggningar har också minskat påtagligt. Under den senast registrerade 12-månadersperioden ligger de sålunda ca 35 % lägre än under motsvarande period ett år tidigare.

Utvecklingen på industrisidan har redan lett till en klart ökad efterfrågan på personal för tillverkningsarbete främst inom ett antal län i södra och mellersta Sverige utanför storstäderna, dvs. de län där industrin har en särskilt stor andel av sysselsättningen. På en del orter har redan svårigheter att rekrytera yrkeskunnig arbetskraft uppstått. Med den utveckling som nu kan förutses inom industrin — inte minst till följd av den påtagligt ökade efterfrågan på exportmarknaden — bör en under året alltmer markerad efterfrågan på såväl yrkesutbildad som annan arbetskraft komma till uttryck, främst från verkstadsindustrin. Ökningen av sysselsättningen inom den offentliga sektorn väntas fortsätta i relativt hög takt och även i fråga om de privata tjänsterna förutses en viss ökning. Inom byggbranschen får man däremot räkna med att den nedåtgående utvecklingen fortsätter. Mot den bakgrunden är det naturligt att hålla en särskild beredskap för att genom extra insatser stimulera sysselsättningen och därigenom underlätta den mer långsiktiga omställning som branschen står inför. Sammanfattningsvis innebär detta, att den förbättring av arbetsmarknadsläget som under senare tid kommit till uttryck beräknas fortsätta under loppet av 1973.

Det är uppenbart att den period vi nu står inför måste innebära en tyngdpunktsförskjutning i fråga om de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Den centrala uppgiften för arbetsmarknadspolitiken måste nu bli att söka åstadkomma den ömsesidiga anpassning av arbetskraftsefterfrågan och arbetskraftsutbud som är nödvändig för att reducera arbetslösheten och tillgodose de ökande personalbehoven. Samtidigt framstår det dock som helt klart att de sysselsättningsskapande åtgärderna måste fortsätta på vissa områden av ekonomin. Det är mot den bakgrunden som regeringen beslutat medge att investeringsfonderna får användas för byggnadsinvesteringar även under kommande vinter. Av sysselsättnings-skäl bör också det privatfinansierade småhusbyggandet släppas fritt inför kommande vinter. Även beredskapsarbetena inom byggsektorn torde få fortsätta att ligga på en hög nivå.

Åtgärder för en ökad yrkesmässig och geografisk rörlighet framstår som ett särskilt angeläget inslag i den aktuella arbetsmarknadspolitiken. Den snabba utbyggnaden av kapaciteten för arbetsmarknadsutbildningen som skett under konjunkturavmattningen får mot den bakgrunden stor betydelse. Det är väsentligt att den kan inriktas på att täcka de behov av yrkesutbildad arbetskraft som finns inom framför allt industrin.

Som tidigare nämnts har ungdomsarbetslösheten legat på en hög nivå under de bägge föregående åren. Sedan i höstas har emellertid tendensen varit klart nedåtriktad. Särskilt för ungdom som söker sitt första arbete bör en geografisk rörlighet vara naturlig. Förhållandevis stora krav måste därför kunna ställas på de arbetslösa ungdomarna i det hänseendet, vilket även framhållits i samband med den reformering av arbetslöshetsunderstödet som föreslagits till årets riksdag. Här kan vidare erinras om riksdagens nyligen fattade beslut om vidgade möjligheter för ungdomar som nyss avslutat sin gymnasieutbildning att få flyttningsbidrag.

Det är i detta sammanhang angeläget att understryka vikten av att även näringslivet söker anpassa sin personalpolitik. Fortsatta insatser för att förbättra arbetsmiljön och utformningen av arbetsplatserna, bl. a. för att möjliggöra en ökad rekrytering av äldre eller svårplacerad arbetskraft, måste spela en viktig roll. Ökade sådana insatser bör ses som ett uttryck för ökat socialt ansvarstagande från företagens sida gentemot dessa grupper. Denna arbetskraft kan även tillföra företaget betydande värden i form av erfarenhet och stabilitet.

En rad olika åtgärder har vidtagits från samhällets sida för att öka möjligheterna för handikappade att få arbete på den öppna arbetsmarknaden. I första hand koncentreras härvid intresset till den nya form av halvskyddad sysselsättning som infördes förra året och som innebär att staten svarar för 40 % av lönekostnaden för handikappad arbetskraft. Mot bakgrund av den mer begränsade nivå som personalrekryteringen legat på under senare tid har denna verksamhet inte vuxit i den omfattning som varit önskvärd. I det förändrade läge som nu kan förutses bör förutsättningarna för att placera de handikappade i verksamhet på den öppna arbetsmarknaden vara väsentligt bättre. De s. k. anpassningsgrupperna — där arbetsgivaren, företrädare för de fackliga organisationerna och arbetsförmedlingen samverkar för att placera handikappad arbetskraft — torde i det här sammanhanget komma att spela en betydelsefull roll. Antalet sådana anpassningsgrupper kan f. n. uppskattas till ca 2 400 och ökar snabbt.

Det är vidare en betydelsefull uppgift för regionalpolitiken att verka för att de sysselsättningstillfällen som följer av näringslivets utbyggnad i så stor utsträckning som möjligt kommer till stånd inom de områden där behovet av sysselsättningstillskott är störst. På det sättet kan en mer balanserad utveckling av landets olika delar uppnås. Den nya regionalpolitiska planering som riksdagen fattade beslut om i höstas syftar till att skapa mer likvärdiga sysselsättnings- och servicemöjligheter mellan olika regioner. För att uppnå tillräcklig konkurrenskraft mot andra delar av landet och tillräckligt underlag för de insatser som görs är en viss koncentration av insatserna inom de olika regionerna nödvändig. I syfte att stimulera den regionala utvecklingen har under

våren förslag förelagts riksdagen om åtgärder på en rad olika områden, främst i fråga om regionalpolitiskt stöd, skatteutjämningsbidrag, omlokalisering av statlig verksamhet, särskilda transport- och kommunikationspolitiska insatser samt särskilda åtgärder för att stödja servicen i glesbygden.

Utgångspunkten för de fortsatta arbetsmarknadspolitiska insatserna måste självfallet även i fortsättningen vara att minska arbetslösheten. En hög beredskap i den sysselsättningsskapande politiken är fortfarande nödvändig inte minst när det gäller byggnads- och tjänstemannaområdet, där utvecklingen alltför förutses bli svag. En annan utgångspunkt för de arbetsmarknadspolitiska insatserna måste vara att arbetstillfällena skall besättas med dem som är arbetslösa inom landet innan rekrytering utomlands sker.

Den takt med vilken arbetslösheten kan minskas kommer i hög grad att vara beroende av möjligheterna att bättre anpassa efterfrågan och utbud av arbetskraft till varandra. Likaså är det väsentligt att näringslivet kan utnyttja de ökade avsättningsmöjligheter som marknadsutvecklingen nu kommer att medge utan att hindras av flaskhalsproblem i form av brist på personal. Rörlighet bland de arbetssökande och en bättre anpassning av företagets rekrytering och utformning av arbetsplatserna har därför avgörande betydelse för möjligheterna till fortsatt utveckling och förbättrad sysselsättning.

Budgetpolitiken

Den beskrivning av budgetutvecklingen under innevarande och nästa budgetår som gavs i årets finansplan är i allt väsentligt fortfarande aktuell. Under innevarande budgetår ökar utgifterna bl. a. till följd av de sysselsättningspolitiska insatserna avsevärt snabbare än inkomsterna och underskottet på statsbudgeten blir därför väsentligt större än för budgetåret 1971/72. Budgetförslaget för 1973/74 innebär att finanspolitiken får en mer återhållsam inriktning och att upplåningsbehovet reduceras i förhållande till innevarande budgetår. Jämfört med beräkningarna i finansplanen har såväl inkomsterna som utgifterna justerats upp. Som framgår av tabell 3 är effekterna härav på budgetsaldot dock relativt

Tabell 3. Totalbudgeten 1971/72—1973/74

	1971/72 Utfall	1972/73		1973/74	
		Stv. prop. 1973	Ny beräk- ning	Stv. prop. 1973	Ny beräk- ning
Inkomster	51 830	54 112	54 511	60 513	61 437
Utgifter	55 497	61 333	61 897	66 247	67 104
Budgetsaldo	-3 667	-7 221	-7 386	-5 733	-5 667

begränsade. Totalbudgetens underskott, som budgetåret 1971/72 var ca 3,7 miljarder kr., ökar enligt de nya beräkningarna till ca 7,4 miljarder kr. för innevarande budgetår. För budgetåret 1973/74 skulle totalbudgeten enligt de bedömningar som nu kan göras komma att visa ett underskott på inemot 5,7 miljarder kr.

Budgetunderskottet för *innevarande budgetår* blir enligt de beräkningar som nu föreligger 165 milj. kr. högre än enligt finansplanen. Såväl relativt som absolut sett måste storleken på underskottet sägas vara betydande. Sett i relation till bruttonationalprodukten motsvarar det ca 3,5 %, att jämföra med ett genomsnitt under de senaste fem budgetåren om ca 2 %. Statsutgifterna för innevarande budgetår förutses bli ca 560 milj. kr. högre än enligt statsverkspropositionen. Det kan kanske förefalla förvånande att uppjusteringen inte blir större med hänsyn till att omfattande medelstilldelning, i huvudsak avseende kostnader för arbetsmarknads- och regionalpolitiska insatser, föreslagits på tilläggsstat sedan statsverkspropositionen avlämnades. Emellertid tyder nya beräkningar på att en betydande del av dessa utbetalningar, vilka avser verksamhet som bedrivs under innevarande budgetår, kommer att verkställas först nästa budgetår. Detta gäller t. ex. kostnaderna för vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Budgetunderskottet skulle för innevarande budgetår bli inte oväsentligt större och budgetunderskottet för nästa budgetår mindre ifall tidsförskjutningen av de nämnda betalningarna inte funnits. Jag vill betona att förskjutningen enbart avser betalningarna. De verksamheter som betalningarna avser äger i huvudsak rum under innevarande budgetår.

Inkomsternas tillväxt för *budgetåret 1973/74* har justerats upp med ca 925 milj. kr. Jämfört med beräkningarna i finansplanen har tillkommit de inkomstförstärkningar som sammanhänger med finansieringen av prisstoppet på vissa livsmedel. Det ändrade uppbördsförfarande av vissa vägtrafikskatter som träder i kraft vid ingången av 1974 innebär vidare att inkomsterna under ett övergångsskede blir något högre än vad som annars skulle blivit fallet. Utöver dessa två nytillkommande faktorer har även inkomsterna från den allmänna arbetsgivaravgiften och mervärdeskatten nu antagits bli något högre än vad som tidigare beräknades.

Utgifterna för budgetåret 1973/74 förutses bli ca 850 milj. kr. högre än vad som antogs i finansplanen. Härav utgör ca hälften en ökad förbrukning av reservationsmedel. Den höga reservationsmedelsförbrukningen har flera förklaringar. Sålunda kommer som nämnts en betydande del av medelstilldelningen på tilläggsstat under budgetåret 1972/73 inte att utbetalas förrän budgetåret 1973/74. Redan av detta skäl behöver beräkningen av den samlade förbrukningen av reserverade medel räknas upp. Härtill kommer även andra förändringar jämfört med läget vid statsverkspropositionens tillkomst. Hit hör bl. a. att utgiftsökningarna

i samband med prisstoppet för vissa livsmedel kommer att ta formen av anslagsöverskridande.

Förskjutningen av finanspolitiken i mera restriktiv riktning under budgetåret 1973/74 kommer till uttryck på olika sätt. Statens konsumtion och investeringar som sammantagna ökade med i runt tal 3 % i volym per år under budgetåren 1971/72 och 1972/73 — väsentligen till följd av de sysselsättningsstimulerande insatserna — kommer såvitt nu kan bedömas att ligga på en i stort sett oförändrad nivå under nästa budgetår. Detta är naturligt mot bakgrund av de omfattande konjunkturstimulerande insatser som satts in under innevarande budgetår och det konjunkturläge som förutses för nästa budgetår. De statliga transfereeringsutgifterna till bl. a. kommuner och enskilda kommer däremot att växa i fortsatt snabb takt.

Statens finansiella sparande, som motsvarar budgetsaldot beräknat med bortseende från finansiella transaktioner av typen utlåning, visar en utveckling av motsvarande innebörd. Det finansiella sparandet beräknas sålunda gå ned med ca 3,5 miljarder kr. under innevarande budgetår, medan en uppgång på inemot 2 miljarder kr. förutses för nästa budgetår.

Finanspolitikens inriktning avspeglas också i budgetsaldots utveckling. De nya kalkylerna innebär att budgetunderskottet ökar med ca 3,7 miljarder kr. från förra till innevarande budgetår. För nästa budgetår reduceras underskottet med ca 1 720 milj. kr.

Den inriktning av finanspolitiken under nästa budgetår som jag har berört innebär att statens anspråk på kreditmarknaden minskar. Andra angelägna områden kan därmed bättre trygga sin kreditförsörjning. Jag vill dock betona att budgetåtstramningen inte är av den storleksordningen att en begynnande högkonjunktur riskerar att bromsas upp i förtid. Budgetens utformning har härutöver, som jag framhöll i finansplanen, möjliggjort att ett antal angelägna reformer nu kan genomföras.

Försörjningsbalans och bytesbalans

I försörjningsbalansen sammanfattas den produktionstillväxt och resursanvändning som beräknas för år 1973. I finansplanen beräknades att bruttonationalprodukten under år 1973 skulle öka med nära 4,5 %. Enligt den reviderade nationalbudgeten beräknas nu bruttonationalprodukten komma att öka med ca 5 %. Det är framför allt bedömningen av exportutvecklingen och investeringarna som ger anledning till denna uppjustering.

De fasta investeringarna förutses växa speciellt snabbt inom näringslivet, medan kommunernas investeringar och bostadsbyggandet antas komma att minska i omfattning. Totalt förutses byggnadsinvesteringarna

minska något medan maskininvesteringarna bedöms öka mycket snabbt. *Näringslivets investeringar* förutses sålunda öka med drygt 7,5 %. Som tidigare nämnts räknar jag för industrins del med en uppgång på 8 %. Denna gynnsamma utveckling betingas till stor del av de investeringsstimulerande ekonomisk-politiska åtgärder som vidtagits. Under senare delen av året kan även ett allt högre kapacitetsutnyttjande i exportinriktade branscher komma att föranleda en ökning av investeringarna. Särskilt kraftig stegring av investeringarna förväntas inom den kemiska industrin, verkstadsindustrin samt inom järn- och stålverken. Investeringarna i handelsflottan fortsätter att öka. Handelsinvesteringar däremot väntas minska något.

De *statliga myndigheternas och affärsverkens* investeringar beräknas öka med 7,5 % under år 1973. Det är därvid framför allt affärsverkens maskininvesteringar som ökar i omfattning.

Kommunernas restriktiva budgetpolitik 1973 kommer till uttryck i att kommunerna i minskande utsträckning sätter igång nya byggnadsinvesteringar. Samtidigt ställer det volymmässigt något minskande bostadsbyggandet lägre krav på kommunala följdinvesteringar. Tidigare beslutade stimulansåtgärder som bidrag till miljövärdinvesteringar och fortsatta beredskapsarbeten beräknas begränsa nedgången i *kommunernas investeringar* till ungefär 2 %.

Investeringarna i *bostäder* som år 1972 ökade med 2,5 % kan antas

Tabell 4. Försörjningsbalans för 1973

	Procentuell volymför- ändring 1971-1972	Milj. kr. 1972	Förändring 1972-1973	
			Milj. kr. i 1972 års priser	Procentuell volymför- ändring
<i>Tillgång</i>				
Bruttonationalprodukt	2,2	199 090	9 930	5,0
Import	4,5	38 390	4 680	12,0
Summa tillgång	2,6	237 480	14 610	6,0
<i>Efterfrågan</i>				
Bruttoinvestering	5,5	43 710	1 230	3,0
näringsliv	6,9	18 465	1 420	7,5
därav: industri	3,5	8 285	680	8,0
statliga myndigheter				
och affärsverk	10,9	5 625	430	7,5
kommuner	2,6	10 055	-200	-2,0
bostäder	2,7	9 565	-420	-4,5
Lagerförändring	.	-265	1 700	.
Privat konsumtion	2,3	105 830	4 620	4,5
Offentlig konsumtion	1,0	47 300	1 680	3,5
Tjänstecetto	.	-750	-300	.
Export	6,1	41 655	5 680	13,5
Summa efterfrågan	2,6	237 480	14 610	6,0

komma att minska något 1973. Antalet färdigställda lägenheter beräknas uppgå till 101 000 och antalet påbörjade till 88 000. Denna kalkyl bygger på att, som tidigare nämnts, det privatfinansierade småhusbyggandet släpps fritt inför kommande vinter.

Redan under 1972 inträffade en svängning i positiv riktning av handelns *lagerinvesteringar*. Under 1973 väntas industrins *lagerinvesteringar* komma att uppvisa en motsvarande utveckling och sammantaget förutses *lagerinvesteringarna* år 1973 komma att öka med ungefär 1 700 milj. kr.

Den *privata konsumtionen* väntas under 1973 öka med nästan 4,5 %, vilket är avsevärt snabbare än närmast föregående år. Hushållens reala disponibla inkomster har därvid förutsetts stiga med nästan 5 %. Sparkvoten har sålunda antagits stiga något jämfört med 1972.

Konsumentpriserna väntas under loppet av 1973 öka ungefär lika mycket som under närmast föregående år, eller med ca 6 %.

Den *offentliga konsumtionen* beräknas år 1973 komma att öka med 3,5 % i volym, varvid den kommunala konsumtionen väntas öka något snabbare än den statliga.

Världshandeln bedöms komma att öka med ungefär 11 % i volym år 1973. Den ökande aktiviteten i världsekonomin väntas resultera i att priserna på framför allt råvaror men även på industrivaror stiger snabbare än under senare år. Den svenska *exporten* väntas nu öka med 13,5 % i volym, vilket är drygt tre procentenheter mer än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Den under 1972 inledda snabba exporttillväxten för varugrupperna massa, papper, malm samt järn och stål fortsätter. Stegningen av investeringarna inom industrin i de flesta viktiga avsättningsländerna leder successivt under 1973 till väsentligt ökad export för den svenska verkstadsindustrin. Exporten bedöms komma att tillväxa så kraftigt att ökande marknadsandelar kan nås på vissa områden. Den gynnsamma exportsituationen förutses komma att medföra väsentliga höjningar av priserna för flertalet viktiga svenska exportvaror.

Eftersom andelen importerade varor, som används i investeringsverksamheten och i produktionen av färdigvaror för export, är hög och dessa två komponenters ökningstakt justerats upp, får även antagandet om den svenska *importen* räknas upp. Importen kan 1973 beräknas komma att öka med 12 % i volym. Importpriserna väntas i det rådande marknadsläget komma att stiga i ungefär samma takt som exportpriserna.

Exporten förutses sålunda i volymtermer utvecklas något snabbare än importen. Handelsbalansens överskott kan vid ett i huvudsak oförändrat bytesförhållande väntas öka med 1 miljard kr.

Ökningen av världshandeln väntas leda till en förbättring på fraktmarknaden, vilket beräknas positivt påverka *sjöfartsnettot*. Detta antas öka med i runt tal 100 milj. kr.

Tabell 5. Bytesbalans 1971—1973
(Milj. kr.)

	1971	1972	1973 (prognos)
Export	38 225	41 650	50 205
Import	36 190	38 390	45 900
Korrigerig av handelsstatistiken	15	— 75	— 120
Handelsbalans	2 050	3 185	4 185
Sjöfartsnetto	2 225	2 260	2 350
Turistnetto	— 1 930	— 2 400	— 2 750
Övriga tjänster, netto	— 880	— 935	— 975
Transfereringar	— 1 285	— 1 700	— 2 100
Korrigeringspost	800	800	800
Bytesbalans	980	1 210	1 510

Turistnettot beräknas försvagas i ungefär samma takt som de närmast föregående åren. Nettoutgiften kommer därmed att uppgå till omkring 2 750 milj. kr.

Transfereringarna ökar med 400 milj. kr., främst som en följd av ökat bistånd till utvecklingsländerna samt ökade försäkrings- och räntebetalningar.

Sammantaget förutses en viss ytterligare förstärkning av bytesbalansen och överskottet beräknas till 1,5 miljard kr.

De ekonomiska perspektiven på längre sikt

De statsfinansiella perspektiven

För att ge ett underlag för bedömningarna av budgetutvecklingen på längre sikt utförs årligen beräkningar för de fyra budgetår som följer efter det närmast framförliggande. I år omfattar dessa beräkningar, som sammanfattningsvis benämns långtidsbudgeten, perioden 1974/75—1977/78. De detaljerade resultaten redovisas i bilaga 2 till denna proposition.

Långtidsbudgeten baseras på uppgifter som lämnas av myndigheterna i samband med de årliga anslagsframställningarna, i vissa fall dock kompletterade efter det att statsverkspropositionen framlagts. Den slutliga utformningen av långtidsbudgeten sker inom finansdepartementet efter samråd med resp. fackdepartement.

Beräkningarna avser endast den över statsbudgeten finansierade verksamheten, varför affärsverkens driftutgifter och andra utgifter för de statliga bolagen än tillskott av kapital inte ingår. Detsamma gäller en stor del av socialförsäkringssystemet, bl. a. AP-fondens utgifter och inkomster.

I långtidsbudgeten kartläggs de konsekvenser på utgiftssidan som följer

av statsmakternas redan fattade beslut och gjorda åtaganden. På inkomstsidan görs en framskrivning med utgångspunkt i gällande skatteregler och avgiftsnormer. Långtidsbudgeten bör således varken uppfattas som en plan för den framtida budgetpolitiken eller som en prognos över budgetutvecklingen. Dess syfte är begränsat till att i första hand endast ange de inteckningar i det framtida resursutrymmet som gjorts genom de redan fattade besluten.

Jag vill understryka att dessa beräkningsprinciper inte är liktydiga med en oförändrad standard eller med oförändrade resursinsatser. I flera fall har statsmakterna gjort preciserade utfästelser om en successivt ökad standard eller ökade utgifter. Detta gäller exempelvis standardgarantin till folkpensionärerna och åtagandet om ett ökat bistånd till u-länderna. I de fall sådana utfästelser gjorts om framtida standardhöjningar har dessa medräknats i långtidsbudgetens utgiftsberäkningar.

På de områden där tidsbegränsade åtaganden eller program föreligger har utgifterna antagits falla bort i och med att programperioden löper ut. I det stora flertalet fall finns emellertid inte preciserade utfästelser om en ökad standard eller tidsbegränsningar av gjorda åtaganden. Utgiftsbedömningarna har då i allmänhet gjorts med utgångspunkt i att verksamheten skall fortgå i oförändrad omfattning. Vid dessa beräkningar har viss hänsyn tagits till en förväntad produktivitetsstegring. I denna framskrivning av verksamheten ligger dock ingen värdering av att den skall eller bör fortsätta, utan förfaringssättet är en konsekvens av de beräkningsmetoder som tillämpas i långtidsbudgeten.

De förutsättningar om samhällsekonomins utveckling som använts i långtidsbudgeten ansluter sig till de resultat som erhållits vid avstämningen och framskrivningen av 1970 års långtidsutredning och som i sammandrag redovisas i det följande.

Det är en naturlig konsekvens av de beräkningsprinciper som gäller för långtidsbudgeten att de utgiftsökningar man kommer fram till för perioden 1973/74—1977/78 blir lägre än de som faktiskt realiserats för den närmast bakomliggande femårsperioden 1967/68—1971/72. De totala utgifterna i fasta priser beräknas för denna passerade period ha stigit med i genomsnitt 5,4 % om året. För långtidsbudgetperioden har utgifterna beräknats öka med i genomsnitt 2,7 % om året. I löpande priser har utgifterna stigit med 11,2 % årligen 1967/68—1971/72 att jämföra med beräknade 5,6 % under den framförliggande perioden. I utgiftsökningarna för den passerade perioden ingår emellertid effekterna av den betydande reformverksamhet som bedrivits under dessa år. I konsekvens med beräkningsprinciperna görs däremot inte något försök att beräkna effekterna av de nya beslut som kan komma att fattas under den framförliggande perioden.

I tabell 6 redovisas utvecklingen av statsutgifterna i fasta priser fördelade på olika ändamålsgrupper.

Tabell 6. Statsutgifternas utveckling för olika ändamålsgrupper
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
Folkpensioner, sjukförsäkring m. m.	+ 7,5	12 878	+ 5,8
Utbildning och forskning	+ 3,5	10 873	+ 0,8
Totalförsvar	+ 1,6	7 919	— 0,1
Kommunikationer och energiförsörjning	— 0,4	5 826	+ 0,1
Stöd till barnfamiljer	+ 9,0	4 063	+ 2,6
Arbetsmarknads- och regionalpolitik	+ 16,4	3 918	+ 3,7
Skattebidrag till kommuner m. m.	+ 2,6	3 654	+ 2,8
Bostäder	+ 20,8	3 425	+ 4,6
Hälsa-, sjuk- och socialvård	— 0,2	2 949	+ 1,5
Rättsväsende	+ 7,8	2 772	+ 0,2
Utvecklingsbistånd m. m.	+ 16,0	1 672	+ 12,4
Övrigt	+ 4,0	7 155	+ 1,7
Totala utgifter	+ 5,4	67 104	+ 2,7

Av tabellen framgår att utvecklingsbiståndet uppvisar den snabbaste, procentuella ökningen under perioden. Relativt snabba ökningar förutses också för ändamålsgrupperna folkpensioner och sjukförsäkring, arbetsmarknads- och regionalpolitik samt bostäder.

De relativt sett snabba ökningarna av folkpensioner, sjukförsäkring m. m. och av utgifterna för arbetsmarknad och regionalpolitik är en direkt följd av de målsättningar och utfästelser som gäller för dessa områden.

Att stödet till bostadsbyggandet ökar under perioden sammanhänger i första hand med den skuldökning som sker på beviljade fastighetslån och som följer av de beräkningsmässiga förutsättningar som gjorts om oförändrade paritetstal under långtidsbudgetperioden.

En klar olikhet framträder mellan de olika realekonomiska utgiftstyperna. Investeringsutgifterna beräknas minska under perioden medan konsumtionsutgifterna beräknas öka något. En klar skillnad finns dock mellan de begränsade stegringarna i statens egna utgifter och de snabba ökningarna av driftbidragen till kommunernas konsumtionsutgifter. De kraftigaste ökningarna uppvisar transfereringsposterna, som bl. a. innehåller det snabbt stigande utvecklingsbiståndet, utbyggnaden av sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen, folkpensionerna och skattebidragen till kommunerna.

Olikheterna mellan de realekonomiska grupperna visar således att de statliga åtagandena på längre sikt i första hand är av transfererings- eller bidragskaraktär medan statens egen verksamhet på såväl konsumtions- som investeringsområdet inte på samma sätt är uppbunden av tidigare åtaganden.

Det är ett naturligt utslag av beräkningstekniken i långtidsbudgeten att utgifterna beräknas stiga snabbare i början än i slutet av perioden. Tidigare angavs utgiftsökningen i fasta priser till i genomsnitt 2,7 % årligen under hela perioden. För det första året i perioden, budgetåret 1974/75, är ökningen beroende på utvecklingen av anslagen till utvecklingsbistånd. Utgifterna för detta ändamål har i långtidsbudgeten blivit föremål för en alternativ behandling. I det ena alternativet (A) förutsätts anslagen för budgetåret 1974/75 öka som hittills med 25 %. För budgetåret 1975/76 har förutsatts en ökning om 30 %, varigenom enprocentmålet uppnås under detta år. I det andra alternativet (B) förutsätts anslagen öka så att enprocentmålet uppnås redan under budgetåret 1974/75. Dessa alternativ gäller sålunda utvecklingen *under* perioden och påverkar därför inte utgiftsbeloppet för slutåret. Gemensamt för bägge alternativen är att anslagen kommer att utvecklas i takt med bruttonationalprodukten efter det att enprocentmålsättningen uppnåtts. Detta innebär att denna målsättning även fortsättningsvis blir uppfylld.

Vid det lägre alternativet blir stegringen av de totala statsutgifterna i fasta priser för budgetåret 1974/75 5,6 % och i det högre 6,3 %. I löpande priser har utgiftsstegringen till detta budgetår beräknats till 9,1 % resp. 9,7 %. I tabell 7 återges en beräkning av den effekt på saldot detta skulle få i kombination med de gjorda antagandena om statsinkomsternas utveckling för detta år.

Av tabellen framgår att statsinkomsterna mellan budgetåren 1973/74 och 1974/75 beräknas stiga med ca 7,5 miljarder kr. Till en del beror detta på den föreslagna skatteläggningen av sjuk- och arbetslöshetsbidragen. Till följd av tidigare fattade beslut och redan vid det lägre alternativet för utvecklingsbiståndet stiger emellertid statsutgifterna snabbt, eller med drygt 6 miljarder kr. till budgetåret 1974/75. I det högre alternativet beräknas utgiftsstegringen till ca 6,5 miljarder kr. Saldoförbättringen skulle begränsas till ca 1,4 resp. 0,9 miljarder kr. Detta innebär att underskottet fortfarande skulle komma att ligga på en mycket hög nivå. Enbart ett fullföljande av tidigare gjorda åtaganden kommer alltså att ställa betydande krav på kreditmarknaden under 1974/75.

Tabell 7. Budgetsaldots utveckling 1972/73—1974/75

(Milj. kr., löpande priser)

	1972/73	1973/74	1974/75
Inkomster	54 511	61 437	68 902
Utgifter			
Alt. A	61 897	67 104	73 206
Alt. B	61 897	67 104	73 633
Budgetsaldo			
Alt. A	—7 386	—5 667	—4 304
Alt. B	—7 386	—5 667	—4 731

De samhällsekonomiska perspektiven

I närmast föregående avsnitt har jag redovisat de inteckningar i det framtida samhällsekonomiska resursutrymmet, som gjorts genom statliga beslut och åtaganden. Rimligheten i såväl dessa som nytillkommande krav från den offentliga sektorn kan endast bedömas utifrån en föreställning om de produktionsresurser som på längre sikt står till förfogande och om de konkurrerande anspråk som ställs från andra sektorer. Genom det bakgrundsmaterial som framlades i 1970 års långtidsutredning kunde jag för två år sedan redovisa hur jag utifrån de då aktuella utvecklingsperspektiven såg på avvägningsproblemen i ekonomin.

I den bild av den ekonomiska utvecklingen i Sverige för åren 1971—1975 som tecknades i 1970 års långtidsutredning, framstod de ekonomiska resurserna som knappa i förhållande till de ambitioner som kunde registreras inom olika sektorer av samhällsekonomin. På tillgångssidan förutsågs en fortsatt minskning av arbetskraftstillgången främst beroende på den allmänna arbetstidsförkortning som hade beslutats. Produktiviteten inom samhällsekonomin beräknades komma att stiga trendmässigt och den totala ökningen i produktionskapaciteten beräknades uppgå till ca 4 % i genomsnitt per år under perioden.

Då det gällde att bedöma hur olika användningsområden kunde komma att tillgodoses inom en sådan tillväxtram var det främst två problem som stod i förgrunden nämligen frågan om den svenska ekonomins externa balans och frågan om avvägningen mellan privat och offentlig konsumtion.

Vad gällde balansen i de utrikes betalningarna beräknades för 1970 föreligga ett underskott i bytesbalansen om närmare 2 miljarder kr. En förutsättning för att realisera de centrala ekonomisk-politiska målen var att balansen i dessa betalningar återställdes under perioden fram till 1975. Vid den försämring av transfererings- och tjänstenetto som förutsågs beräknades handelsbalansen för varor behöva gå från ett underskott i löpande priser på ca 1,1 miljard kr. 1970 till ett överskott på ca 2,9 miljarder kr. 1975 för att total balans skulle uppnås detta år. Den ökning av industrivaruexporten som var nödvändig för att uppnå detta mål bedömdes erfordra en kraftig ökning av industrins investeringar.

Det andra viktiga avvägningsproblemet gällde fördelningen av tillgängligt konsumtionsutrymme mellan offentliga och privata ändamål. De offentliga utgiftsplanerna framstod i långtidsutredningen som starkt expansiva även om en viss uppbromsning av den kommunala konsumtionen jämfört med tidigare år förutsågs. Skulle dessa helt ut tillgodoses skulle utrymmet för privat konsumtion bli mycket begränsat. I sin huvudkalkyl upptog långtidsutredningen en i förhållande till planerna något reducerad ökning av offentlig konsumtion eller med 4,5 % per år under 70-talets första hälft. Detta skulle medge en årlig ökning av den privata konsumtionen med 3—3,5 %.

Då jag i den reviderade finansplanen för 1971 behandlade långtidsutredningens resultat framhöll jag att jag såg det som ett ofrånkomligt villkor för att vi skall kunna genomföra våra mål för den interna ekonomin att balansen i utrikes betalningarna återställdes. Jag underströk att detta också var en förutsättning för att vi framgångsrikt skulle kunna hävda vår yttre självständighet och genomföra våra åtaganden bl. a. gentemot u-länderna. Utan en väl konsoliderad valutaställning blir den handelsfrihet utåt som vi eftersträvar kringskuren.

Utifrån denna syn framstod det som nödvändigt att den ekonomiska politiken under de kommande åren inriktades på att resursfördelningen försköts mot avsättning av en större andel varor och tjänster utomlands och en lägre tillväxttakt i förbrukningen inom landet. Kraven på ökad export förutsatte en fortsatt stark utbyggnad av industrins produktion och kapacitet. Åtgärder som möjliggjorde och stimulerade en sådan utbyggnad skulle ges företräde i den ekonomiska politiken. Denna linje för politiken har sedan konsekvent följts under de två gångna åren.

Vad beträffar resursernas fördelning mellan inhemska användningsområden har frågan om den offentliga och speciellt då den kommunala konsumtionens långsiktiga tillväxt ägnats en central uppmärksamhet vid den ekonomiska politikens utformning. Därvid har delvis nya och förändrade vägar och synsätt prövats för att angripa dessa problem. Samtidigt har konjunkturutvecklingen medfört att förutsättningarna för dessa frågor behandling väsentligt förändrats. Försvagningen i utländsk och inhemsk efterfrågan har under 1971 och 1972 yttrat sig i en tillväxt av bruttonationalprodukten om ca 3 % sammanlagt för de båda åren. Därtill har då även bidragit en väsentlig dämpning av den offentliga konsumtionens ökning. I denna utvecklingsbild ingår även den mycket markerade förstärkning av den yttre balansen som skett dessa år. Bytesbalansen beräknas sålunda för 1972 ha ett överskott om 1 200 milj. kr.

Innebär den nyssnämnda utvecklingen att de avvägningsproblem och utvecklingsperspektiv som angavs i 1970 års långtidsutredning inte längre har aktualitet? Eller är det här endast fråga om konjunkturellt betingade avvikelser från de i utredningen skisserade långsiktiga utvecklingslinjerna? Den avstämning av 1970 års långtidsutredning som genomförts har syftat till att söka belysa bl. a. just dessa frågor. En sammanfattning av de resultat som framkommit av detta arbete redovisas i bilaga 3. En detaljerad redogörelse som dessutom omfattar specialstudier över utrikeshandel och betalningsbalans, industrins utveckling, energiförsörjningen, den offentliga sektorns utveckling samt de finansiella aspekterna av den reala kalkylen publiceras inom kort i SOU 1973: 21.

Innan jag går in på resultaten av denna avstämning vill jag foga en mer allmän kommentar till det försök som samtidigt gjorts att utsträcka tidsperspektivet till att omfatta perioden fram t. o. m. 1977. I olika sam-

manhang har framförts önskemål om att långtidsplaneringen skulle göras "rullande". De hittills vart femte år gjorda studierna över utvecklingsperspektiven för en framtida 5-årsperiod borde sålunda kompletteras genom att man under perioden följde upp prognoserna och därvid successivt förde fram dessa. En sådan uppföljning är förenad med betydande svårigheter av metodisk och statistisk art. Genom den utveckling av arbetsmetoder och av materialinsamling och bearbetning som skett i anslutning till en ekonometrisk planeringsmodell har möjligheterna att förnya framtidsbedömningarna väsentligt förbättrats. Jag finner det värdefullt att detta utvecklingsarbete nu kunnat omsättas i ett försök att föra fram tidsperspektivet till att omfatta perioden fram t. o. m. 1977. I att det är ett försök ligger emellertid att flera komplicerade analysproblem inte kan sägas ännu ha fått en fullt klar lösning. Här vill jag peka på bl. a. de svårigheter som finns vid jämförelser av utvecklingssiffror för de olika perioder som behandlas, nämligen åren 1971 och 1972, 1971 t. o. m. 1975 och 1973 t. o. m. 1977. Som basår vid beräkning av förändringar utgår långtidsutredningen från 1970 resp. 1972 varför perioderna betecknas 1970—1972, 1970—1975 och 1972—1977. De skillnader i fråga om konjunktursituationen som präglar eller som förutsatts karakterisera de olika begynnelse- och slutåren medför betydande vanskligheter vid tolkningen av framkomna resultat. Stor försiktighet och eftertanke är därför nödvändig då man söker nå fram till bestämda slutsatser.

Även om drygt två år gått sedan 1970 års långtidsutredning lades fram har det vid den gjorda revideringen och framskrivningen visat sig ytterst svårt att säkrare fastställa om och i vad mån nya bestående tendenser tillkommit i utvecklingsbilden. Delvis hänger detta samman med att ett säkrare statistiskt underlagsmaterial går att få endast med en betydande tidseftersläpning — för 1972 finns sålunda ännu bara begränsade och preliminära data för olika sektorer av ekonomin. Men en annan och i detta sammanhang viktigare orsak är att förändringar i en utvecklingstrend inte kan beläggas genom observationer för något eller några enstaka år. Dessa förhållanden gör att jag inte finner det meningsfullt eller praktiskt möjligt att, som understundom förts fram, upprepa den rullande framtidsbedömningen varje år.

Produktionskapaciteten. Som jag nyss erinrade om uppskattade 1970 års långtidsutredning ökningen av produktionskapaciteten åren 1970—1975 till ca 4 %. I de reviderade kalkylerna anges nu en lägre ökningstakt eller 3,4 % per år. Enligt avstämningen hänför sig denna justering nedåt helt till produktivitetsutvecklingen. Den genomsnittliga minskningen i arbetskraftsutbudet, mätt i timmar, beräknas däremot bli densamma som förutsågs 1970 eller 0,8 % per år. Detta sammanfattande resultat inrymmer emellertid motvägande skiljaktigheter för olika delkomponenter. Jämfört med de tidigare beräkningarna antas nu en något

större ökning av den andel kvinnor som kommer att ha arbete utom hemmet. Revideringen är dock för 1970—1975 inte så stor som utvecklingen 1971 och 1972 kunde antyda. Den starka ökningen dessa två år har nämligen ansetts till viss del utgöra en tidigareläggning av inträdet på arbetsmarknaden till följd av särbeskattningsreformen. En revidering i motsatt riktning har bedömts motiverad i fråga om speciellt männens relativa arbetskraftstal i högre ålder. Arbetsmarknadsparternas överenskommande om en successiv sänkning av pensionsåldern till 65 år är det viktigaste skälet till denna. Den prognos som gjorts för åren 1972—1977 visar en ökning av det totala arbetskraftsutbudet om 0,1 % per år, under förutsättning att någon ytterligare allmän arbetstidsförkortning inte kommer att tas ut under perioden.

Ser vi sedan på produktivitet utvecklingen kan konstateras att den 1970—1972 följt det sedvanliga cykliska mönstret med en svag utveckling under konjunkturedgångens första fas och därefter en snabb ökning. I genomsnitt uppgår ökningstakten till 4,2 % för totala ekonomin och 5,1 % för enbart industrin. Dessa tal är lägre än de som beräknades i långtidsutredningen för 1970—1975, nämligen 5 % för hela ekonomin och ungefär 7,5 % för industrin. Nu kan man med stor säkerhet utgå ifrån att produktivitet ökningarna framdeles kommer att återta en högre takt. All historisk erfarenhet tyder på detta. Men å andra sidan är det svårt att avgöra om långtidsutredningens tal från 1970, vilka i stort sett sammanfaller med äldre trender, fullt ut kommer att uppnås. Vid avstämningsarbetet har man, delvis på basis av en särskild enkät som gjorts till industriföretagen, stannat för en serie produktivitetsantaganden för de olika branscherna som tillsammans ger en genomsnittlig årlig produktivitet ökning av 4,3 % för hela ekonomin och 6,8 % för industrin 1970—1975.

Bakom nedrevideringen av ökningstakten för produktiviteten ligger delvis en något ändrad bedömning av möjligheterna till fortsatta produktivitet öknings genom en snabb regional- och branschmässig struk-

Tabell 8. Försörjningsbalansens utveckling 1960—1977

	Milj. kr. 1968 års priser 1970	Procentuell volymförändring per år				
		1960— 1965	1965— 1970	LU 70 1970— 1975 ¹	Ny kalkyl 1970— 1975	1972— 1977
Privat konsumtion	84 487	4,3	3,1	3,1	2,6	4,4
Offentlig konsumtion	33 242	4,9	5,7	4,5	3,8	4,0
Fasta bruttoinvesteringar	33 790	6,4	3,8	3,5	2,1	2,5
Export av varor och tjänster	37 455	6,5	8,7	7,0	6,7	7,1
Import av varor och tjänster	38 383	6,7	7,8	5,7	5,2	7,3
Bruttonationalprodukten ²	154 779	4,8	4,0	3,7	3,1	4,2

¹ Omräkning av uppgifterna i LU 70 till att avse 1968 års priser.

² Mätt från användningssidan. BNP från produktionssidan ligger genomgående något högre.

turomvandling. En ökad inriktning på miljöfrågor liksom en övergång till andra produktionsprocesser skulle också åtminstone på kort sikt kunna medföra att produktivitetstakten — mätt på konventionellt sätt — skulle dämpas.

Redan i den reviderade finansplanen för 1971 bedömde jag det tveksamt om långtidsutredningens produktivetsprognos skulle kunna infrias. Jag finner det därför naturligt att nu ansluta mig till den markering som utredningen gjort av en jämfört med tidigare bedömningar något avsaknad ökningstakt. Det kan måhända diskuteras hur en ökad hänsyn till regionala och andra miljömässiga faktorer kan komma att ge sig till känna i kapacitetsberäkningen. Den återverkan som troligen uppstår behöver inte nödvändigtvis yttra sig i en lägre produktivitetstökning. Den kan även tänkas ta formen av en restriktion för möjligheterna att upprätthålla en jämn sysselsättning, vilket då skulle avspeglas i en något högre genomsnittlig arbetslöshetskvot. De resultat som rimligen bör uppnås genom de regionalpolitiska insatserna och som främst avser utökade sysselsättningsstillfällen talar dock enligt min mening för den nedrevidering av produktiviteten som gjorts i avstämningsarbetet.

De här angivna förutsättningarna har givit talet 3,4 % för den genomsnittliga årliga tillväxten av den totala produktionskapaciteten i landet 1970—1975. Då sammanlagt för 1971 och 1972 ökningen av bruttonationalprodukten begränsat sig till ca 3 % skulle rent räkнемässigt finnas ett betydande kapacitetsutrymme för en hög tillväxt under de närmast kommande åren. Nu aktuella tendenser, sådana de framgår av vad jag redovisat i det föregående, antyder att en konjunkturuppgång inletts. Består dessa tendenser ökar förutsättningarna för att efter hand ta i anspråk de produktivets- och produktionsreserver som f. n. finns i ekonomin. Tillsammans med den förutsedda kapacitetstillväxten för åren framöver skulle det årliga tillväxtutrymmet 1972—1975 kunna uppskattas öka med 4,5—5 %. Jag finner det inte osannolikt att de tendenser som nu kan skönjas på efterfrågesidan under sin fortsatta utveckling kan medföra att detta utrymme kommer att fullt utnyttjas. I 5-årsperspektivet 1972—1977 blir givetvis den möjliga tillväxten något lägre på grund av att utnyttjandet av förefintliga kapacitetsreserver endast ger en engångsvinst under de första åren av perioden.

Resursanvändning. Då det gäller att bedöma hur resurserna lämpligen kan fördelas på olika användningsområden vill jag först ta upp frågan rörande de utrikes betalningarna. Bytesbalansen för varor och tjänster, dvs. exkl. transfereringar, har genomgått en drastisk förändring genom att gå från ett underskott 1970 om ca 950 milj. kr. till ett överskott 1972 om ca 2 500 milj. kr. Till mycket stor del beror denna förbättring på konjunkturutvecklingen. Den kraftiga neddragningen av lagren och den svaga utvecklingen av privat konsumtion har bidragit här till, sam-

tidigt som vår export kunnat hävda sig förhållandevis väl. Vid avstämningen av långtidsutredningen har man, under vissa förutsättningar, beräknat att en konjunkturrensad bytesbalans skulle ligga ungefär vid ett balansläge 1972, möjligen dock något i underkant. Trots osäkerheten i sådana beräkningar framstår det dock som helt klart att en väsentlig förbättring jämfört med 1970 har uppnåtts och att vi lyckats ta ett avgörande steg mot en långsiktig balans i våra utrikesbetalningar. Jag vill emellertid här starkt betona att detta konstaterande inte får föranleda en mindre aktsamhet om vår utrikesbalans än tidigare. Som visats i avstämningen av långtidsutredningen finns skäl att räkna med att underskotten i främst turistnetto och transfereringsnetto för 1975 och 1977 blir större än vi förut trott. Det är sålunda nödvändigt att åstadkomma en fortsatt förskjutning i vår varuproduktion mot ökad avsättning utomlands. Man har i avstämningen räknat med att en årlig exportvolymökning om ca 7 % 1970—1975 skulle krävas och särskilda efterfrågestudier visar att både utländsk efterfrågan och svensk exportkapacitet skulle tillåta detta. På importsidan får vi för 1970—1975 ett ganska beskedligt volymökningstal om drygt 5 % per år, men 1972—1977, då rekylen från konjunkturedgången kommer att påverka talen, skulle ökningen komma att uppgå till nära 7,5 % per år.

Om man alltså kan se på utvecklingen av bytesbalansen med en viss tillförsikt finns det dock anledning betona de riskmoment som finns och de trots allt begränsade marginaler vi har att röra oss inom. Den allmänna bedömning jag gjorde 1971 i fråga om nödvändigheten att stärka vår konkurrenskraft och att uppnå en förskjutning mot exportmarknaderna finns inte anledning att ändra. Vår rörelsefrihet är dock nu något större.

På investeringsområdet förutsåg man i långtidsutredningen en förhållandevis lugn utvecklingstakt för första hälften av 70-talet. I de reviderade kalkylerna har den årliga volymökningen för investeringarna dragits ner med drygt 1 procentenhet per år eller till 2,1 % 1970—1975. Främst avser detta industriinvesteringarnas ökningstakt där de nya prognoserna huvudsakligen är grundade på den tidigare nämnda företagsenkäten. Den nu angivna investeringsutvecklingen för industrin på ca 4,1 % i volym per år 1970—1975 ligger inom det intervall som angavs 1970 för den nödvändiga investeringsökningen. Denna investeringsökning måste dock, som också framhålls i avstämningen, ses som ett minimum för att bibehålla vår expansionsförmåga och konkurrenskraft.

I 1970 års långtidsutredning diskuterades utförligt lönsamhets- och finansieringsproblem inom industrin. Dessa problem är till stor del fortfarande aktuella. En väsentlig fråga därvidlag avser fördelningen av inkomsterna mellan hushåll och företag, eller annorlunda uttryckt vilka antaganden som kan göras beträffande företagens lönsamhet. I de re-

viderade beräkningarna har antagits att den fördelning som var rådande 1972 även kommer att gälla slutåret 1977. Beroende på den förutsedda ökningen av industriinvesteringarna implicerar detta en viss fortsatt nedgång av företagens självfinansieringsgrad. Härigenom ställs ökade krav i fråga om riskvilligt kapital. Nya finansieringsformer kan komma att bli aktuella. Det är bl. a. mot denna bakgrund som förslaget om rätt för AP-fonden att förvärva aktier bör ses.

Byggnadsinvesteringarnas utveckling under den närmaste 5-årsperioden utgör ett speciellt problem. Liksom i 1970 års långtidsutredning är det fortfarande realistiskt att räkna med ett dämpat bostadsbyggande även om någon återhämtning kan förväntas mot prognosperiodens slut. Vidare utgör byggnadsinvesteringarna en fallande andel av den totala investeringsvolymen. Resultatet av dessa tendenser måste bli en svagare utveckling än tidigare av byggnadsindustrins produktion. Frågan är då vad man skall tro om produktivitsutvecklingen inom denna sektor. I avstämningen av långtidsutredningen har olika skäl för och emot en fortsatt hög produktivitsutveckling redovisats och man har stannat för en mindre neddragning av produktivitsökningen 1972—1977 jämfört med tidigare perioder. Man måste emellertid uppmärksamma de risker för kostnads- och hyresutvecklingen som en alltför långsam ökning av byggproduktiviteten skulle föra med sig. Med de bostadskostnader som i dag råder är det ur hyrespolitisk synvinkel väsentligt att rationaliseringsarbetet inte saktar upp.

Vad gäller den offentliga konsumtionen kan det vara anledning att något erinra om läget 1970. I samband med långtidsutredningen redovisades då utgiftsplaner, främst för den kommunala sektorn, som var synnerligen expansiva. Det stod klart att dessa skulle binda resurser på lång sikt samt vara förenade med betydande finansieringsproblem. De öknings av kommunalskatterna som skulle ha blivit nödvändiga skulle ha skapat påfrestningar för medborgarna och medfört störningar på löne- och arbetsmarknaderna. Jag framhöll i den reviderade finansplanen för 1971 att utgiftsutvecklingen på längre sikt för kommunerna ingav oro och påpekade vikten av att noggrant pröva alla möjligheter till rationalisering och kostnadsbesparingar som kunde finnas inom olika offentliga områden. Enligt den överenskommelse som regeringen träffade med Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet har kommunerna sedermera rekommenderats att under åren 1973 och 1974 avstå från skattehöjningar. Man kan nu konstatera att det varit möjligt för kommunerna att snabbt ompröva sin utgiftspolitik. Värdefullt är att en ökad kostnadsmedvetenhet och noggrannare prioritering inte endast avser de mer kortsiktiga utgiftsbesluten utan även synes ha kommit att prägla de långsiktiga planerna. Enligt de prognoser som nu redovisas kommer konsumtionsutvecklingen för den offentliga sektorn att årligen öka med 3,8 % 1970—1975, att jämföra med 4,5 % enligt lång-

tidsutredningen 1970. Ökningen för den statliga konsumtionen beräknas därvid till 3,2 % och för den kommunala till 4,2 %. För 1972—1977 skulle den årliga ökningen bli ca 4 %, varav 3,5 % för staten och 4,3 % för kommunerna.

Den justering av utgiftsprognoserna som har skett sedan 1970 framstår som relativt begränsad. Det bör också observeras att ökningstalen för den offentliga sektorn blir avsevärt kraftigare om expansionen mäts i löpande i stället för som här skett i fasta priser. De finansiella konsekvenser detta medför skall beröras i det följande. Men det skall först påpekas att den angivna konsumtionsutvecklingen för att kunna förverkligas kräver en kraftig sysselsättningsökning inom den offentliga sektorn. I volym räknat uppgår sysselsättningsökningen sålunda till inte mindre än ca 4 % per år 1970—1975 och ca 4,3 % 1972—1977. Mätt i antal sysselsatta skulle detta innebära en ökning med ca 5 % per år under de båda 5-årsperioderna. Den offentliga sektorn skulle enligt dessa beräkningar, vilka återges i tabell 9, öka sin andel av totalantalet sysselsatta i ekonomin från ca 20 % 1972 till ca 25 % 1977. Det är således en väsentlig förstärkning av den offentliga sektorns roll i samhället som återspeglas i dessa prognoser.

I avstämningen återges även vissa kalkyler över de finansiella konsekvenserna av utvecklingen inom den kommunala sektorn. Dessa beräkningar visar klart att även ganska små avvikelser från de gjorda antagandena rörande kostnads- och prisutveckling för kommunerna skulle få stora konsekvenser för deras finansieringsbehov. Den kommunal-ekonomiska utredningen arbetar just nu med att studera hithörande frågor. Redan de nu framlagda kalkylerna visar emellertid klart hur små

Tabell 9. Antal sysselsatta inom olika näringsgrenar 1970—1977

	1 000-tal				Procentuell årlig förändring	
	1970	1972	1975	1977	1970— 1975	1972— 1977
Jordbruk och fiske	264	246	203	181	— 5,1	— 5,9
Skogsbruk	87	69	46	41	—11,9	—10,1
Industri	1 031	999	1 008	970	— 0,5	— 0,6
El, gas, vatten och avlopp	30	30	29	30	— 0,9	0,4
Byggnadsverksamhet	369	343	335	324	— 1,9	— 1,2
Summa varu- och kraftproduktion	1 781	1 687	1 621	1 546	— 1,9	— 1,7
Varuhandel	500	499	512	534	0,5	1,4
Samfärdsel	255	259	266	258	0,8	— 0,1
Privata tjänster och bostadsförvaltning	595	604	609	618	0,5	0,5
Offentliga tjänster	700	788	906	991	5,3	4,7
Summa tjänsteproduktion	2 050	2 150	2 293	2 401	2,3	2,2
Totalt	3 831	3 837	3 914	3 947	0,4	0,6

marginaler vi har att röra oss inom både vad det gäller finansierings- och arbetskraftsresurser.

De kalkyler som framlagts rörande utvecklingen 1972—1977 ger vid handen att det kommer att finnas ett ökat utrymme för privat konsumtion. Det uppskattas till ca 4,4 % per år. Inom konjunkturinstitutet har gjorts studier över den långsiktiga sparande- och konsumtionsutvecklingen, som också visar att en konsumtionsökning av ungefär denna storlek synes möjlig att genomföra utan att alltför stora finansiella problem inställer sig. Sparkvoten skulle gå ned från 1970—1972 års höga nivå men skulle inte nå den låga nivå som rådde under slutet av 60-talet.

I den reviderade finansplanen för 1971 framhöll jag att någon sifferprecisering för en lämplig ökningstakt för privat och offentlig konsumtion inte kunde göras. Ett åtstramningskrav kan inte ensidigt läggas på ena eller andra sidan utan måste fördelas med hänsyn till de förhållanden som kommer att gälla under olika år. Samtidigt påpekade jag att det med hänsyn till en eftersträvad utjämning av inkomsterna skulle vara önskvärt med ett större utrymme för privat konsumtion för att spänningarna på arbets- och löne-marknaderna inte skulle bli alltför besvärande.

Den tveksamhet som yppades 1971 angående sifferpreciseringar av lämpliga konsumtionsökningstal ter sig lika befogad i dag. Det är dock rimligt anta att med det konjunkturperspektiv som avtecknar sig för de närmaste åren och den sysselsättningsökning som är att vänta, en expansion av den privata konsumtionen kommer att äga rum. Efter den generella arbetstidsförkortning som genomförts åren 1971 och 1972 förefaller det motiverat anta att ett förbättrat produktionsresultat i större utsträckning än under senare år tar sig uttryck i en materiell standardökning för de stora löntagargrupperna. Att dessa förutsättningar föreligger bör medverka till en lugn och balanserad utveckling på löne- och arbetsmarknaden.

De samhällsekonomiska perspektiv som anges i den avstämde långtidsutredningen visar att förutsättningar finns för en förhållandevis snabb ekonomisk tillväxt i vårt land under de närmaste fem åren. Denna tillväxt skulle enligt beräkningarna ge utrymme för en betydande uppgång både av privat konsumtion och av offentlig verksamhet. Kalkylerna ger emellertid också besked om att produktionsökningen förutsätter en fortsatt snabb förändring av den svenska ekonomins struktur med framför allt betydande förskjutningar av sysselsättningen mellan olika sektorer som följd.

För egen del vill jag starkt betona svårigheterna att dra bestämda slutsatser av långsiktiga prognoser av detta slag. I kalkylerna ingår inte de svängningar i den ekonomiska aktiviteten, som konjunkturrella förändringar kommer att medföra. Marginalerna är alltid små med hänsyn

till den externa balansen och riskerna för en ogynnsam pris- och kostnadsutveckling. Hänsyn till dessa omständigheter kan i vissa lägen begränsa möjligheterna att nå den spänningsfria expansion som avstämningen av långtidsutredningen ger intryck av. Vidare föreligger osäkerhet beträffande de finansiella förutsättningarna för den angivna tillväxten av den offentliga sektorn.

Dessa ofrånkomliga reservationer innebär inte att den av långtidsutredningen angivna utvecklingen skulle vara omöjlig att realisera. Men det kommer att ställa stora krav på fasthet och effektivitet i den ekonomiska politiken. En av konjunkturpolitikens huvuduppgifter blir att hålla pris- och kostnadsutvecklingen inom rimliga gränser. Näringspolitiken får en viktig roll som stöd och stimulans till industrins fortsatta expansion. Slutligen kommer det att krävas en fortsatt aktiv arbetsmarknads- och regionalpolitik såväl som ett starkt samhälle över huvud för att förena en expansiv, dynamisk ekonomi med bevarad regional balans, individuell trygghet och social rättvisa.

Avslutning

Efter de av konjunkturdämpningen präglade åren 1971 och 1972 torde det nu inte råda någon tvekan om att en klar konjunkturuppgång kan avläsas. Orderingången till svensk industri har ökat starkare än alla bedömningar för ett halvt år sedan förutsåg. Efterfrågan från utlandsmarknaden har även medfört en påtaglig prisstegring på svenska exportprodukter med tyngdpunkten på trävaror, papper, järn och stål samt verkstadsprodukter. Denna nya situation innebär problem i avseende på prisutvecklingen i vårt eget land men har å andra sidan medfört en välkommen förbättring för svensk företagsamhet med positiva verkningar för sysselsättning och räntabilitet.

Den risk för ekonomisk överansträngning med en uttalad brist på kapital och arbetskraft som vi upplevde under föregående konjunkturuppgång 1969 och 1970 bör mänskligt att döma inte behöva upprepas. Vi har nu förhållandevis större resurser i fråga om arbetskraften, bl. a. med hänsyn till det större utbudet av den kvinnliga arbetskraft som tidigare inte sökte sig ut på arbetsmarknaden. Vi har vidare såväl i företagen som i kreditinstituten en betryggande likviditet som bör göra en kraftig investeringsuppgång möjlig.

Vi kan förvänta att uppgången också aktualiserar en ökad import för att motsvara anspråken från såväl konsumtionssidan som från behovet av att i en stigande prisutveckling tillgodose och förstärka lagersidan. Vi har dessbättre, och det är en positiv sida av de senaste årens utveckling, skaffat oss en betryggande handels- och bytesbalans och avsevärt förstärkt vår valutaserv. Vi bör därför kunna möta uppkommande påfrestningar med påtagligt större säkerhetsmarginaler än vad som stod till vårt förfogande vid det förra uppgångstillfället.

Den nu pågående konjunkturförbättringen kommer också att medföra en ökad efterfrågan på arbetskraft. Därvid kommer vi också att på nytt löpa risken att inte kunna fylla behovet av yrkesutbildad arbetskraft. Även under de senaste årens konjunkturförsvagning har denna brist varit uppenbar hos ca en tredjedel av landets industriföretag. Vi har anledning räkna med att denna brist nu förvärras, vilket ger oss en klar anvisning om hur de yrkesbetonade linjernas vikt och betydelse allt mer och på sikt träder i förgrunden inom hela vårt utbildningsväsende. Då emellertid behoven är akuta kommer arbetsmarknadsstyrelsens omskolningsverksamhet att få drivas med all kraft också i den förbättrade konjunkturen. Härtill bidrar också den ständigt pågående strukturförändringen inom vårt näringsliv, en tendens som utvecklingen själv dokumenterar och verifierar.

Med ökad orderingång och förbättrade priser vaknar också regelbundet viljan till investeringsexpansion inom industrin. Konjunkturinstitutets prognos visar här en ökningstakt som jag i mina antaganden försiktigtvis dämpat ned. Men även en åttaprocentig ökning av industriinvesteringarna får räknas som liggande klart över det normala. Den kommer också att ställa anspråk på våra resurser i arbetskraft och framför allt i fråga om kapital.

Med hänsyn till industrins strategiska ställning i vår ekonomi med ett för varje år relativt starkare inslag av en expansiv utrikeshandel blir våra möjligheter att framgångsrikt hävda oss i den internationella konkurrensen allt mer avgörande för sysselsättning och fortsatt standardhöjning. En ofta framförd tveksamhet om vår framtida konkurrensförmåga bottnar i två avgörande argument. Det ena är företagens påtalade brist på riskkapital som avläses i en reducerad självfinansiering. Och det andra är det allt större behovet av att ekonomiskt kunna tillgodose växande anspråk på forskning och utvecklingsarbete.

Det måste därför betraktas som tillfredsställande att vi nu kan avläsa en praktiskt taget enhälligt löntagaruppfattning att en insats av löntagarmedel som uppsamlas i AP-fonden bör gå till förstärkning av industriell utbyggnad i form av riskkapital. Förslag härom har framlagts för riksdagen. Vidare har riksdagen enligt utfästelse i statsverkspropositionen förelagts förslag om extra skatteavdrag för företagens forsknings- och utvecklingsinsatser jämte ett utbyggt stöd för exporten, allt i akt och mening att befästa den svenska industrins framtida konkurrenskraft.

Vid alla diskussioner om resursfördelning inom den nationella ekonomin uppstår svåra fördelnings- och prioriteringsproblem. Nödvändigheten att garantera en tillfredsställande handels- och bytesbalans med omvärlden anmäler sig här med oemotsägbara skäl. Den är en förutsättning för sysselsättningens uppehållande och likaledes en förutsättning för fullföljandet av vårt stöd till utvecklingsländerna och för att

balansera vårt ständigt ökade underskott i turistbalansen. Av denna anledning har industrins lånemöjligheter på kapitalmarknaden tillåtit starkt öka under senare år och avsikten är att för industrins del bibehålla en hög nivå också framdeles. Detta har möjliggjorts genom en ökning av kapitalbildningen, framför allt i AP-fonden. Härutöver har svenska folket starkt ökat sitt hushållssparande under senare år och därmed givit sitt bidrag till kapitalbildningen.

I ett framtidsperspektiv blir dessa frågor allt viktigare. Det tidigare så starka inslaget av skattefinansiering i den kommunala utbyggnaden är med dagens etablerade skattenivå inte på samma sätt som tidigare en framkomlig väg. För utbyggnaden av samhällslivets olika områden, det må gälla näringsliv eller offentlig sektor, framstår en växande kapitalbildning i vårt land som allt mer betydelsefull. Även om vissa väsentliga avsnitt på den kommunala sidan har kulminerat, exempelvis skolans och den slutna akutsjukvårdens expansion, så kommer den offentliga sektorn att kräva sin avsevärda del av kapitalmarknadens resurser helt enkelt därför att medborgarnas anspråk på det offentliga tjänster inte visar någon tendens att avta. I detta perspektiv framstår fortfarande kapitalbildningen som en trång sektor i vår ekonomi med klara behov av fortsatta prioriterings- och fördelningsbeslut som starkt framträdande. Det här betyder inte att vi i vårt land har en svag kapitalbildning. Motsatsen är fallet. Alla internationella jämförelser ger vid handen att vårt land i fråga om sparande—investering utslaget per capita intar en ledande position.

I den försörjningsbalans som här redovisats beräknas tillväxten i den svenska ekonomin 1973 bli omkring 5 %. Därmed skulle vi nå samma utvecklingstakt som under de bättre åren under 1960-talet. Även för det gångna året 1972 redovisas nu en bättre tillväxt än vad som tidigare angivits. Tas härutöver hänsyn till att vi under 1972 även genomförde en avsevärd arbetstidsförkortning kan nu i ett mera säkert efterhandsperspektiv konstateras att även det gångna året försvarar sin plats i jämförelse med utvecklingen under 1960-talet.

Med utgångspunkt från vad som nu kan avläsas ur den ekonomiska redovisningen från slutet av 1972 och den tid som gått av 1973 kan vi med tillförsikt inregistrera att ett ekonomiskt uppsving är på gång. Utvecklingen bör ge oss lättnader i det centrala problem som dominerat under lågkonjunkturen, nämligen sysselsättningen av tillgänglig arbetskraft. Trots detta blir det nödvändigt att även fortsättningsvis driva en aktiv och energisk sysselsättningspolitik med anlitande av den arbetsmarknadsorganisation som vi allt mer utvecklat under senare år. Med de högre ambitioner i fråga om sysselsättningen som vi nu med rätta har, kommer arbetsmarknadspolitiken att kvarstå som en viktig offentlig aktivitet även i det bättre konjunkturperspektivet.

Den här tecknade framtidsutvecklingen innehåller således ett flertal

positiva drag. Förutsättningar finns för en fortsatt tillväxtpolitik. Vi har uppnått en tillfredsställande yttre balans. Industrins expansionsmöjligheter förefaller goda. På längre sikt syns stora fördelar mogna fram av den politik som förts vad det gäller såväl den yttre som den inre miljön. Möjligheterna att föra vidare reform- och utvecklingsarbetet inom landet är goda.

SÄRSKILDA FRÅGOR

Totalbudgetens utgiftsanslag budgetåren 1972/73 och 1973/74

I statsverkspropositionen beräknade jag totalbudgetens utgiftsanslag, dvs. bortsett från förändringar av reservationsmedelsbehållningarna och i dispositionen av rörliga krediter, till 60 390 milj. kr. för *budgetåret 1972/73*. Här ingick de i prop. 1973: 2 upptagna anslagen på tilläggsstat, om vilka riksdagen nu har beslutat. Till utgången av mars 1973 har härutöver begärts anslag på tilläggsstat med ett sammanlagt belopp om ca 590 milj. kr. (prop. 1973: 52, 74 och 85). Bland större anslag kan nämnas 250 milj. kr. till sysselsättningsskapande åtgärder för arbetslösa och särskilda åtgärder för arbetsanpassning, 100 milj. kr. till regionalpolitiskt stöd och 125 milj. kr. till lån och bidrag till Norrbottens järnverk AB.

Riksrevisionsverket har med skrivelse den 2 april 1973 överlämnat en approximativ beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår (bilaga 4). Verket har beräknat de totala statsutgifterna, exkl. förändringar av reservationsmedelsbehållningar och i dispositionen av rörliga krediter, till 62 427 milj. kr. Detta är ett högre belopp än de utgiftsanslag som upptagits i statsverkspropositionen jämte tilläggsstater. Skillnaden förklaras av beräknade merutgifter på förslagsanslag. Beräkningarna bygger på uppgifter som riksrevisionsverket inhämtat från myndigheterna. Verkets beräkning i denna del kan jag ansluta mig till.

För *budgetåret 1973/74* upptogs de totala statsutgifterna, exkl. förändringar i reservationsmedelsbehållningar och i dispositionen av rörliga krediter, i statsverkspropositionen till 65 697 milj. kr. I propositioner vilka förelagts årets riksdag före den 1 april 1973 och riksdagsbeslut fram till nämnda dag har upptagits anslag som innebär en utgiftsökning i förhållande härtill med ca 420 milj. kr. Bland större anslagsökningar kan nämnas 180 milj. kr. till skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m., 80 milj. kr. till arbetsmarknadsservice, 58 milj. kr. till regionalpolitiskt stöd samt 50 milj. kr. till teckning av aktier i AB Svensk exportkredit. Den proposition ang. åtgärder för att bekämpa brottsligheten m. m. som lämnades till riksdagen i april 1973 (prop. 1973: 115) ingår inte bland ovan nämnda utgiftsökningar. Inkluderas denna uppgår utgiftsökningen i förhållande till statsverkspropositionen till 457 milj. kr.

Jag har låtit upprätta en specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen (bilaga 7). Specifikationen täcker perioden fram till mars månads utgång 1973. I syfte att få en så rättvisande bild som möjligt av statsutgifternas utveckling har härutöver även de anslagsökningar som föreslagits i prop. 1973: 115 lagts in.

På grundval av dessa uppgifter beräknar jag utgiftsanslagen på totalbudgeten för budgetåret 1973/74 till 66 154 milj. kr.

Förslag och beslut efter den 31 mars 1973 — utöver prop. 1973: 115 — torde få beaktas av riksdagens vederbörande utskott.

Avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1973/74

Anslagen till avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1973/74 var i årets statsverksproposition i viss omfattning upptagna med beräknade belopp beroende på att motsvarande investeringsanslag inte begärts definitivt. Jag får nu anmäla de definitiva anslagsförslagen.

Under *statens allmänna fastighetsfond* har till byggnadsarbeten vid universiteten m. m. definitivt begärts (prop. 1973: 61) samma belopp, 180 milj. kr., som beräknades i statsverkspropositionen. Avskrivningsanslaget bör föras upp med 90 milj. kr.

Under *statens utlåningsfonder* har till studiemedelsfonden i prop. 1973: 63 definitivt begärts samma belopp som i statsverkspropositionen. Anslaget bör skrivas av helt och föras upp med oförändrat 455 milj. kr.

Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling

I årets statsverksproposition beräknades medelsbehållningarna på reservations- och investeringsanslag minska med 200 milj. kr. under budgetåret 1972/73. Beräkningen anslöt sig nära till de prognoser som myndigheterna då gjorde. Riksrevisionsverket har sedermera inhämtat nya uppgifter rörande myndigheternas bedömning av anslagsbehållningarnas utveckling. I sin beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår har riksrevisionsverket bedömt att anslagsbehållningarna kommer

Tabell 10. Beräknade förändringar i anslagsbehållningarna budgetåren 1972/73 och 1973/74
(Milj. kr.; ökning +, minskning —)

	Anslags- behållning 30.6.72	Beräknad förändring 30.6.72—30.6.73			Beräknad förändring 30.6.73—30.6.74	
		Stv. prop. 1973	Riksrev.- verket	Dep.- chefen	Stv. prop. 1973	Dep.- chefen
Driftbudgeten (exkl. avskrivningar)	3 160	— 50	+385	+200	—200	—450
Kapitalbudgeten	1 655	—150	+190	+150	—200	—350
Summa	4 815	—200	+575	+350	—400	—800

att öka med 575 milj. kr. För egen del räknar jag, efter samråd med berörda departementschefer, med en uppbyggnad av anslagsbehållningarna på i runt tal 350 milj. kr. (tabell 10). En väsentlig förklaring till denna uppbyggnad av behållningarna på reservations- och investeringsanslagen under innevarande budgetår är att stora utbetalningar av medel som anvisats på tilläggsstat inte beräknas ske förrän nästa budgetår. De verksamheter som betalningarna avser äger dock i huvudsak rum under innevarande budgetår.

För *budgetåret 1973/74* förutsåg jag i statsverkspropositionen en förbrukning av reservationsmedel med 400 milj. kr. Nu föreliggande beräkningar över den statliga verksamheten tyder på att förbrukningen blir större. Sålunda kommer som nyss nämnts stora utbetalningar för verksamhet under innevarande budgetår att belasta budgetåret 1973/74. Vidare bör bl. a. beaktas att utgiftsökningarna i samband med prisstoppet för vissa livsmedel kommer att ta formen av anslagsöverskridande. Med hänsyn till vad jag nu anfört förordar jag, att den beräknade förbrukningen av reservationsmedel justeras upp med 400 milj. kr. till 800 milj. kr. för budgetåret 1973/74. Jag vill dock understryka att beräkningarna måste omges med betydande osäkerhetsmarginaler.

Beräkning av dispositionen av rörliga krediter

Budgetutfallet och därmed statens upplåningsbehov påverkas av förändringar i dispositionen av rörliga krediter hos riksgäldskontoret, vilka enligt riksdagens beslut ställts till förfogande för vissa myndigheter och bolag. I statsverkspropositionen antogs det disponerade beloppet av rörliga krediter komma att öka med 50 milj. kr. under *budgetåret 1972/73*. Riksrevisionsverket har i sin skrivelse förutsett en minskning av det disponerade beloppet om 180 milj. kr. Förändringen förklaras i första hand av en ändrad bedömning vad gäller televerkets rörliga kredit. Riksrevisionsverkets beräkning i denna del kan jag ansluta mig till.

För *budgetåret 1973/74* räknade jag i statsverkspropositionen med en ökning av de ianspråktaga beloppen om 150 milj. kr. Jag finner ingen anledning att frånga denna bedömning.

Totalbudgetens inkomster budgetåren 1972/73 och 1973/74 samt investeringsplan för budgetåret 1973/74

Riksrevisionsverket har med särskilda skrivelser den 2 april 1973 lämnat bl. a. en beräkning av utfallet av budgetens inkomster under budgetåret 1972/73 samt en förnyad inkomstberäkning för budgetåret 1973/74. För en närmare redogörelse för dessa beräkningar får jag hänvisa till verkets skrivelser (bilagorna 4 och 5).

Avgörande för beräkningen av statsinkomsternas utveckling är de an-

Tabell 11. Inkomster på totalbudgeten budgetåren 1971/72—1973/74
(Milj. kr.)

	1971/72 Utfall	1972/73		1973/74		Förändring från	
		Stv. prop. 1973	Ny be- räkning	Stv. prop. 1973	Ny be- räkning	Utfall 1971/72 till ny beräkn. 1972/73	Ny ber. 1972/73 till ny beräkn. 1973/74
Skatt på inkomst och förmögenhet m.m.	19 772	18 100	18 200	21 300	21 300	— 1 572	+ 3 100
Automobilskattemedel	3 329	3 345	3 391	3 469	3 692	+ 62	+ 301
Allmän arbetsgivaravgift	1 944	3 000	3 200	4 515	4 715	+ 1 256	+ 1 515
Tullmedel	956	985	990	895	880	+ 34	— 110
Mervärdeskatt	11 626	13 300	13 300	14 000	14 150	+ 1 674	+ 850
Övriga tullar och acciser	7 431	7 654	7 694	8 090	8 385	+ 263	+ 691
Statens affärsverksfonder	680	694	782	762	821	+ 102	+ 39
Övriga inkomster på drift- budgeten	4 565	5 194	5 210	5 499	5 505	+ 645	+ 295
Beräknad övrig finansiering	1 527	1 840	1 744	1 983	1 989	+ 217	+ 245
Summa	51 830	54 112	54 511	60 513	61 437	+ 2 681	+ 6 926

taganden som görs om inkomstutvecklingen i samhället under prognosperioden. Riksrevisionsverket har i sina beräkningar utgått från ett antagande om att inkomsten av tjänst för fysiska personer ökar med ca 8 % under år 1973. Detta innebär en smärre nedjustering jämfört med det antagande jag redovisade i statsverkspropositionen. Den information som sedermera har tillkommit motiverar enligt min mening en sådan justering. Jag utgår vidare i likhet med riksrevisionsverket ifrån en schablonmässig ökning av lönesumman på 7 % för år 1974. I propositioner till vårriksdagen har föreslagits en omfattande utbyggnad och omläggning av sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. De förmåner som utgår vid sjukdom och arbetslöshet m. m. föreslås därvid bli beskattade fr. o. m. ingången av år 1974. Förmånerna bör då också fr. o. m. år 1974 räknas in i det underlag varpå inkomstskatten beräknas. Med hänsyn härtill räknar jag liksom verket upp beskattningsunderlaget med ca 7 % utöver den tidigare nämnda schablonökningen på 7 %.

Beträffande aktiebolagens taxerade inkomster har riksrevisionsverket liksom i december antagit att dessa ökar med 10 % under år 1973 och 20 % under år 1974. Även i detta fall kan jag ansluta mig till verkets bedömning.

Med utgångspunkt i de angivna förutsättningarna har riksrevisionsverket beräknat inkomsterna under titeln *skatt på inkomst och förmögenhet m. m.* till 18 200 milj. kr. för budgetåret 1972/73 vilket är 100 milj. kr. mer än vad som angavs i årets finansplan. För budgetåret 1973/74 beräknas inkomsterna under denna titel till 21 300 milj. kr., vilket är samma belopp som upptogs i statsverkspropositionen.

Beräkningen av inkomsterna på inkomstskatttiteln baseras på förut-

sättningen om oförändrat procenttal, dvs. 100, för uttagande av preliminär skatt för budgetåret 1973/74. Enligt förordningen (1947: 576) om statlig inkomstskatt skall varje år bestämmas med vilka procenttal av grundbeloppen den statliga inkomstskatten skall ingå i preliminärskatten för kommande budgetår. Procenttalet för den första hälften av budgetåret 1973/74 skall vara detsamma som under innevarande budgetårs senare hälft. I förordningen (1972: 375) om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1972/73 har detta procenttal satts till 100 för budgetåret 1972/73. För tiden den 1 juli—den 31 december 1973 blir alltså uttagsprocenten densamma. Jag föreslår att uttagsprocenten även för tiden den 1 januari—den 30 juni 1974 fastställs till 100.

Postverket har i skrivelse den 13 april 1973 anmält att verksamheten under budgetåren 1972/73 resp. 1973/74 nu förväntas ge ett överskott utöver normal förräntning på 110 milj. kr. resp. 30 milj. kr. Efter samråd med chefen för kommunikationsdepartementet beräknar jag inkomsterna under *postverkets fond* för budgetåren 1972/73 och 1973/74 till 95,5 milj. kr. resp. 68,8 milj. kr., vilket är 82,5 milj. kr. resp. 50,0 milj. kr. mer än enligt riksrevisionsverkets beräkning.

Efter samråd med chefen för industridepartementet beräknar jag ökningen av inkomsterna för budgetåret 1973/74 under titeln *fonden för statens aktier* till 5 milj. kr., vilket är 30 milj. kr. mindre än enligt riksrevisionsverkets beräkning. Nedjusteringen betingas av att en del av vinsten för Sveriges investeringsbank AB — 30 milj. kr. — enligt prop. 1973: 41 föreslås bli avsatt till en särskild fond för industriellt utvecklingsarbete.

Räntan för studielån har hittills upptagits under rubriken *allmänna studielånefonden*. I enlighet med förslaget i prop. 1973: 63 upphör detta anslag fr. o. m. budgetåret 1973/74. Jag förordar därför att ifrågavarande ränteinkomster upptas under rubriken *studiemedelsfonden*.

I det följande redovisar jag de förändringar av vissa inkomstitlar jämfört med riksrevisionsverkets beräkningar som följer av de i prop. 1973: 94 föreslagna ändringarna i vägtrafikbeskattningen. I propositionen framläggs förslag om övergång till kilometerbeskattning av brännoljedrivna motorfordon. Förslaget innebär i korthet att nuvarande beskattning av motorbränslen i form av brännoljeskatt och särskild skatt på motorbränslen den 1 januari 1974 ersätts med en kilometerbeskattning av brännoljedrivna personbilar, bussar och lastbilar. Som följd av denna omläggning föreslås att den särskilda skatten på motorbränslen samtidigt slopas även i fråga om bensin och gasol och ersätts med en i motsvarande mån höjd energiskatt på dessa drivmedel. Fr. o. m. ingången av år 1974 har också ett ändrat uppbördsförfarande av fordonskatten beslutats.

Mot bakgrund härav beräknar jag inkomsterna budgetåret 1973/74

Inkomstförändringar budgetåret 1973/74 till följd av föreslagna ändringar i vägtrafikbeskattningen

	Riksrev.- verket	Dep.- chefen	Förändringar till följd av prop. 1973: 94
<i>Automobilskattemedel (milj. kr.)</i>	3 491	3 692	+ 201
Fordonsskatt, <i>bevilning</i>	1 350	140	- 1 210
Bensin- och brännoljeskatt, <i>bevilning</i>	2 141	2 052	- 89
Vägtrafikskatt, <i>bevilning</i>	—	1 500	+ 1 500
<i>Tullar och acciser (milj. kr.)</i>			
Energiskatt, <i>bevilning</i>	1 155	1 255	+ 100
Särskild skatt på motorbränslen, <i>bevilning</i>	895	770	- 125
Särskild vägtrafikskatt, <i>bevilning</i>	—	25	+ 25

under titlarna *fordonsskatt* samt *bensin- och brännoljeskatt* till 140 milj. kr. resp. 2 052 milj. kr., vilket är 1 210 milj. kr. resp. 89 milj. kr. mindre än enligt riksrevisionsverkets beräkningar. Därjämte bör en ny inkomstitel benämnd *vägtrafikskatt* tas upp. Denna titel skall avse de inkomster som inflyter efter omläggningen av den tidigare fordonsskatten. Inkomstiteln fordonsskatt föreslås sålunda bli borttagen fr. o. m. budgetåret 1974/75. Jag beräknar inkomsterna på titeln till 1 500 milj. kr. för budgetåret 1973/74. Inkomsterna under titlarna *energiskatt* resp. *särskild skatt på motorbränslen* beräknar jag till 1 255 milj. kr. resp.

Tabell 12. Kapitalbudgetens utgifter och finansiering budgetåret 1973/74

Fond	Investerings- anslag	Finansiering			
		Avskrivning inom fon- derna	Övriga kapi- talmedel inom fonderna	Avskrivning från drift- budgeten	Investerings- bemyndi- gande
I. Affärsverksfonderna	2 694 121 000	1 607 400 000	26 001 000	36 503 000	1 024 217 000
II. Statens allmänna fastighetsfond	690 827 000	52 908 000	3 000 000	238 958 000	395 961 000
III. Försvarets fastig- hetsfond	287 901 000	27 991 000	17 000 000	186 500 000	56 410 000
IV. Statens utlånings- fonder	3 275 005 000	—	—	465 935 000	2 809 070 000
V. Fonden för låneun- derstöd	360 041 000	—	67 215 000	47 776 000	245 050 000
VI. Fonden för statens aktier	50 000 000	—	—	—	50 000 000
VII. Fonden för förlag till statsverket	70 450 000	—	40 000 000	—	30 450 000
VIII. Fonden för bered- skapslagring	26 000 000	—	—	—	26 000 000
IX. Diverse kapitalfonder	212 301 000	117 775 000	650 000	5 402 000	88 474 000
Summa kr.	7 666 646 000	1 806 074 000	153 866 000	981 074 000	4 725 632 000
Avgår kapitalåterbetalning:					
Oreglerade kapitalmedels- förluster					1 000 000
Övrig kapitalåterbetalning					28 632 000
<i>Låne-medel</i>					4 696 000 000

770 milj. kr., vilket är 100 milj. kr. mer resp. 125 milj. kr. mindre än enligt verkets beräkningar. Som ersättning för den nu gällande särskilda skatten på motorbränslen i den mån denna avser motorbränslen bör en ny inkomstitel benämnd *särskild vägtrafikskatt* upptas. Inkomsterna under denna titel uppskattar jag till 25 milj. kr. för budgetåret 1973/74. Sammantaget innebär de av mig förordade avvikelserna inom vägtrafikskatteområdet en uppräknig av inkomsterna med ca 200 milj. kr. för budgetåret 1973/74. Denna uppräknig är dock av teknisk natur och sammanhänger med förändringarna i uppbördssystemet. Sett över en längre tidsperiod beräknas omläggningen av vägtrafikbeskattningen få en neutral effekt jämfört med nuvarande regler.

Inkl. de av mig förordade avvikelserna uppgår totalbudgetens inkomster enligt de förnyade inkomstberäkningarna till 54 511 milj. kr. för budgetåret 1972/73 och till 61 437 milj. kr. för budgetåret 1973/74. Detta är 399 milj. kr. resp. 924 milj. kr. mer än vad som angavs i statsverkspropositionen. Bland större förändringar för budgetåret 1973/74 jämfört med finansplanen kan nämnas de inkomstförstärkningar som sammanhänger med finansieringen av prisstoppet på vissa livsmedel samt den nyss berörda omläggningen av vägtrafikbeskattningen. Även inkomsterna från mervärdesskatten och den allmänna arbetsgivaravgiften förutses nu bli högre än i finansplanen.

Tabell 13. Totalbudgeten budgetåren 1971/72—1973/74
(Milj. kr.)

	1971/72 Utfall	1972/73		1973/74		Förändring från	
		Stv. prop. 1973	Ny be- räkning	Stv. prop. 1973	Ny be- räkning	Utfall 1971/72 till ny beräkn. 1972/73	Ny ber. 1972/73 till ny beräkn. 1973/74
<i>Inkomster</i>	51 830	54 112	54 511	60 513	61 437	+2 681	+6 926
varav:							
inkomster på drift- budgeten	50 303	52 272	52 767	58 530	59 448	+2 464	+6 681
övrig finansiering	1 527	1 840	1 744	1 983	1 989	+ 217	+ 245
<i>Utgifter</i>	55 497	61 333	61 897	66 247	67 104	+6 400	+5 207
varav:							
driftbudgeten (exkl. för- ändr. i behållningar på reservationsanslag)	48 819	52 866	54 054	58 080	58 487	+5 235	+4 433
investeringsanslag	7 878	8 217	8 373	7 617	7 667	+ 495	— 706
förändring i anslags- behållningar	—1 127	200	— 350	400	800	+ 777	+1 150
förändring i disposition- en av rörliga krediter	— 73	50	— 180	150	150	— 107	+ 330
Totalbudgetsaldo	—3 667	—7 221	—7 386	—5 733	—5 667	—3 719	+1 719

Min beräkning av de enskilda inkomstittlarna på driftbudgeten för budgetåret 1973/74 framgår av specifikationen i bilaga 6.

Jag har i det föregående redogjort för förändringarna i förhållande till statsverkspropositionen i fråga om begärda investeringsanslag för budgetåret 1973/74. De begärda investeringsanslagen uppgår nu till 7 667 milj. kr. De för finansiering av dessa investeringar beräknade avskrivningsmedlen som bör anvisas på driftbudgeten uppgår till 981 milj. kr. De medel som inom resp. kapitalfond är tillgängliga för finansiering av investeringarna, dvs. avskrivningsmedel och övriga kapitalmedel inom fonderna, beräknar jag till 1 960 milj. kr. På grundval härav beräknar jag investeringsbemyndigandena till 4 726 milj. kr. Kapitalbudgetens utgifter och dessas finansiering framgår av tabell 12.

Jag har låtit upprätta förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1973/74 med specifikation av de i planen angivna investeringsbemyndigandena (bilaga 8).

Beräkning av totalbudgeten för budgetåren 1972/73 och 1973/74

Med beaktande av vad jag anfört i det föregående beräknar jag totalbudgeten för budgetåren 1972/73 och 1973/74 enligt tabell 13.

Beräkningarna ger ett underskott i totalbudgeten på ca 7 390 milj. kr. för budgetåret 1972/73 och ett underskott på ca 5 670 milj. kr. för budgetåret 1973/74. Underskottet för budgetåret 1972/73 är 165 milj. kr. större än det som angavs i finansplanen. För budgetåret 1973/74 beräknades tidigare ett underskott på ca 5 730 milj. kr.

Till statsrådsprotokollet i detta ärende torde få fogas som

Bilaga 1: Reviderad nationalbudget för år 1973

Bilaga 2: Långtidsbudget för perioden 1973/74—1977/78

Bilaga 3: Avstämning och framskrivning av 1970 års långtidsutredning

Bilaga 4: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning av budgetutfallet för 1972/73

Bilaga 5: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1973/74

Bilaga 6: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1973/74

Bilaga 7: Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen för budgetåret 1973/74

Bilaga 8: Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1973/74

Bilaga 9: Förändringar i riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74 sedan statsverkspropositionen

Hemställan

Under återopande av vad jag har anfört hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. godkänna de allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken som jag har förordat i det föregående,
2. till *Avskrivning av nya kapitalinvesteringar* för budgetåret 1973/74 anvisa följande reservationsanslag, nämligen

Statens allmänna fastighetsfond

Utbildningsdepartementet:

Byggnadsarbeten vid universiteten m.m. 90 000 000

Statens utlåningsfonder

Utbildningsdepartementet:

Studiemedelsfonden 455 000 000

3. godkänna min beräkning av förändringarna i anslagsbehållningarna för budgetåret 1973/74,
4. godkänna min beräkning av förändringarna i dispositionen av rörliga krediter för budgetåret 1973/74,
5. besluta att statlig inkomstskatt för skattskyldig, som avses i 10 § 1 mom. förordningen (1947: 576) om statlig inkomstskatt, skall för budgetåret 1973/74 ingå i preliminär skatt med 100 % av grundbeloppet,
6. godkänna min beräkning av driftbudgetens inkomster för budgetåret 1973/74 enligt den vid detta protokoll fogade specificationen,
7. godkänna förslaget till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1973/74,
8. på kapitalbudgeten beräkna den mot investeringsplanen svarande inkomstiteln *Lånemedel* till 4 696 000 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Reviderad nationalbudget för år 1973

Bilaga 1

REVIDERAD NATIONALBUDGET FÖR ÅR 1973

Inledning

Den reviderade nationalbudgeten för 1973 som härmed läggs fram är utarbetad inom finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering och konjunkturinstitutet. Nationalbudgeten bygger på material som erhållits från fackdepartement och olika verk och institutioner. Vidare har utredningsrådet hörts. Dess ledamöter bär dock ej något ansvar för nationalbudgetens utformning och bedömningar.

Kapitlen 3, Utrikeshandeln samt 7, Investeringarna och 9, Kreditmarknaden har helt sammanställts inom konjunkturinstitutet. Institutet har även sammanställt avsnitten om industriproduktion och skogsbruk i kapitel 4 och i huvudsak avsnitten om de disponibla inkomsterna och den privata konsumtionen i kapitel 6. Ansvar för bedömningen av Sveriges ekonomi 1973 — med undantag för de avsnitt eller punkter där konjunkturinstitutet uttryckligen åberopas — vilar på finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering där arbetet med nationalbudgeten letts av tf planeringschefen Lars Lindberger.

Av ett bihang som följer efter kapitel 9 framgår även i tablåform vilka kapitel och avsnitt som sammanställts inom sekretariatet för ekonomisk planering resp. konjunkturinstitutet. Vidare redovisas prognostal för olika delsektorer enligt sekretariatets och konjunkturinstitutets bedömningar.

1 Sammanfattande översikt

Bilden av Sveriges ekonomi 1971—1972 — dess läge och utveckling — visar nu måttliga förändringar jämfört med den preliminära nationalbudgeten för 1973. Tillväxten ter sig sålunda något starkare med en tidsprofil som tydligare ger utslag för påtagligt uppsving fjärde kvartalet. Vad gäller den inhemska efterfrågeutvecklingen har en viss förändring framträtt med avseende på de skilda tillväxtkomponenternas beräknade styrka.

För den slutliga inhemska efterfrågan — dvs. bortsett från lagerförändringar — redovisas sålunda en obetydligt svagare ökning än enligt de preliminära kalkylerna, 2,7 % mot tidigare 3,1 %. Jämfört med utvecklingen 1970—1971 då motsvarande efterfrågan inte alls ökade, kvarstår likväl intrycket av måttlig förändring i positiv riktning. Den nedrevidering som skett kan helt och hållet återföras på den offentliga sektorn.

Sammanlagt anges nämligen den offentliga verksamhetens volymtillväxt till 2,4 % mot tidigare 4 %. Vad som främst medverkar till detta är att den statliga konsumtionen nu uppges ha minskat med inemot 2 % i volym mot att enligt tidigare kalkyler ha ökat ungefär lika mycket. Att det kunnat inträffa en sådan nedgång i den statliga konsumtionen 1971—1972 förklaras av minskade militära materielinköp. Den statliga konsumtionen i övrigt uppskattas nämligen ha stigit med drygt 2 %. Realiteten i den beräknade nedgången av den totala statliga konsumtionen har emellertid starkt ifrågasatts. — Vad beträffar de offentliga investeringarna kvarstår alltså intrycket av betydande tillväxt 1971—1972. Ökningen uppgår sålunda till 6 % för samtliga offentliga investeringar, varav för de statliga investeringarna 12 %.

För bostadsinvesteringarna som enligt de preliminära kalkylerna ökade endast obetydligt, framträder numera en klar ökning i volym eller med närmare 3 % 1971—1972. Detta innebär att dessa investeringar efter sin nedgång med drygt 3 % 1970—1971 tills vidare återgick till en nivå som är endast en halv procentenhet lägre än 1970 års.

Även för det privata näringslivets investeringar noterades en uppgång. Den anges till 6,5 %, vilket är obetydligt mer än enligt de preliminära beräkningarna. För industrins investeringar redovisas en tillväxt med 3,5 %, vilket är en halv procentenhet mindre än enligt de preliminära skattningarna.

För den privata konsumtionen redovisas samma volymökning, 2,3 %, som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Konsumtionsutvecklingen fjärde kvartalet 1972 blev visserligen svagare än som förutsågs men å andra sidan har en upprevidering skett vad gäller årets tidigare

delar. Livsmedelskonsumtionen har enligt de nya beräkningarna för 1972 i stort sett återhämtat den nedgång som inträffade 1970—1971. Med en svagare utveckling av de reellt disponibla inkomsterna än som framgick av de preliminära kalkylerna beräknas sparkvoten ha sjunkit med 1 procentenhet 1971—1972 i stället för att ha hållit sig ungefär oförändrad enligt tidigare uppskattning. Resultatet har påverkats av justerade beräkningar för sysselsättningsvolymens utveckling.

En fortsatt nedgång i lagerinvesteringarna har verkat återhållande på den totala inhemska efterfrågans tillväxt 1971—1972, men denna inverkan ter sig nu mera dämpad än enligt de preliminära beräkningarna. Det är framför allt handelns lagerinvesteringar som utvecklats mera positivt än som tidigare stått klart och detta har inneburit en upprevidering om drygt en halv miljard kr. Totalt begränsas därigenom nedgången i lagerinvesteringarna till drygt 1 miljard kr. i 1968 års priser att jämföra med en nedgång om drygt 3 miljarder kr. närmast föregående år, dvs. 1970—1971. Lagerinvesteringarnas negativa inverkan på efterfrågetillväxten var således inte stort mer än tredjedelen så stark 1971—1972 som den var närmast föregående år. Inberäknat lagerförändringar har resursförbrukningen för interna ändamål stigit med 2 %, vilket är samma tal som angavs i den preliminära nationalbudgeten men nu grundar sig på en något svagare tillväxt av den slutliga efterfrågan i förening med en mera positiv utveckling av lagerinvesteringarna.

Till detta totalt sett oförändrade utslag för den inhemska efterfrågans utveckling får läggas en klar upprevidering av exporten. Denna framträder klarast för varuexporten vars beräknade tillväxt höjts med 1,3 procentenheter till drygt 6 %. För tjänsterna har tendensen varit den motsatta, men totalt för exporten av varor och tjänster noteras dock en tillväxt med 5,5 %, vilket innebär en upprevidering med knappt 1 procentenhet. Jämfört med de preliminära beräkningarna har sålunda den totala efterfrågevolymens utveckling kommit att uppjusteras med någon tiondels procentenhet till drygt 2,5 % (2,7 %). Importen av varor och tjänster har 1971—1972 stigit med 4,5 %, vilket är i det närmaste oförändrat jämfört med de tidigare kalkylerna.

Bruttonationalproduktens tillväxt beräknad från användningssidan har under sådana omständigheter kommit att upprevideras något till 2,2 % mot tidigare 2,1 %. Uppjusteringen kan närmast återföras på ett starkare utrikes saldo. Vid beräkning från produktionssidan framträder en starkare tillväxt för bruttonationalprodukten, 2,9 %, men skillnaden i utslag mellan de båda beräkningsmetoderna är inte fullt lika stor som tidigare. Vid den senaste beräkningsomgången har revideringar i positiv riktning skett även för bruttonationalproduktens utfall 1971. För 2-årsperioden 1970—1972 kan tillväxten därefter anges till 2,2 % vid beräkning från användningssidan och till 3,6 % vid beräkning från produktionssidan.

Den uppjustering som skett av produktionstillväxten 1971—1972 har inte fått någon motsvarighet med avseende på sysselsättningsvolymens utveckling under samma tid. Uttryckt i antal arbetade timmar beräknas sysselsättningsvolymen ha sjunkit med 3,1 % 1971—1972 samtidigt som antalet sysselsatta personer kalkylmässigt ökat med 0,1 %, dvs. praktiskt taget varit oförändrat. Det produktivitetstal för hela samhällsekonomin som enligt beräkningarna framträder för 1971—1972 har härigenom blivit osedvanligt högt, nämligen $+ 6,2$ %. Den svaga produktivitetstillväxten 1970—1971 $- 2,2$ % — torde på detta sätt delvis ha kompenserats.¹ Med denna produktivitetsutveckling och den prisuppgång som samtidigt skett på exportmarknaderna och inom landet har företagen kunnat bära en i och för sig betydande ökning av lönekostnaderna och härutöver öka sitt sammanlagda driftsöverskott. De större industriföretagen, vilkas produktion till stor del marknadsförs under internationell konkurrens, har sålunda enligt en preliminär sammanställning ökat sitt rörelseöverskott med 12 % i löpande priser. Samtidigt har rörelseöverskottets andel av omsättningen sjunkit med 0,4 procentenheter.

Konsumentpriserna steg under loppet av 1972 med 5,7 % (enligt långtidsindex), dvs. ett par tiondels procentenheter mera än enligt den preliminära utfallsberäkningen. Vissa förändringar har jämfört med denna skett med avseende på prisökningens kalkylerade uppdelning på komponenter. Alltjämt förefaller emellertid prisstegringarna inom de från internationell konkurrens skyddade sektorerna att ha varit av sådan omfattning att det kan ha varit möjligt för företagen inom dessa sektorer att ta ut kompensation även för kostnadsstegringar som inträffat före utgången av 1971. Vid internationell jämförelse framstår emellertid konsumentprisernas uppgång i Sverige under loppet av 1972 fortfarande som påfallande måttlig.

En fortsatt prisuppgång på exportmarknaderna 1972 har påverkat inte blott lönsamheten inom exportnäringarna utan även bytesvillkoren för Sveriges utrikeshandel och därmed också bytesbalansen. Enligt prisindextal från handelsstatistiken har en avsevärd förbättring skett av bytesvillkoren 1971—1972, då exportpriserna stigit 1,8 procentenheter mera än importpriserna, vilket gett en positiv inverkan på handelsbalansen om ca 650 milj. kr. Med de prisdeflateringstal som tillämpas inom nationalräkenskaperna erhålls en något blygsammare förändring av bytesvillkoren för handeln. Samtidigt har bytesvillkoren för tjänstetransaktionerna enligt visserligen osäkra beräkningar utvecklats i negativ riktning. Totalt för varor och tjänster visar därför nationalräkenskaperna på en endast måttlig förbättring av bytesvillkoren om 0,2 procentenheter motsvarande ett belopp om ca 100 milj. kr.

¹ Dessa produktivitetstal framkommer vid beräkning från produktionssidan. Vid beräkning från användningssidan erhålls något lägre tal, 5,5 % resp. 1,5 %.

För bytesbalansen redovisades preliminärt en försvagning med inemot 500 milj. kr., men enligt de nu föreliggande utfallsberäkningarna inträffade i stället en förstärkning med 230 milj. kr. från ett positivt saldo om knappt 1 000 milj. kr. 1971 till ett överskott om drygt 1 200 milj. kr. 1972. Denna förstärkning om drygt 200 milj. kr. skulle alltså enligt nationalräkenskaperna endast till en del kunna återföras på gynnsammare bytesrelationer. En kraftigt bidragande orsak till att bytesbalansens faktiska utfall blev avsevärt mera positivt än som preliminärt beräknades var att exportutvecklingen kom att präglas av stark acceleration under de sista månaderna 1972. Även industriproduktionen kom att påverkas av den stigande exportkonjunkturen. Tillväxten inom dessa sektorer 1972 var sålunda i förhållandevis hög grad koncentrerad till fjärde kvartalet medan uppgången dessförinnan var mera blygsam.

Från tredje kvartalet 1971 till tredje kvartalet 1972 steg industriproduktionen med 3 % och exportvolymen med närmare 6 %. Enbart från tredje kvartalet 1972 till fjärde kvartalet samma år inträffade en säsongrensad uppgång för industriproduktionen med 4,7 % och för exportvolymen med 6,9 %. Annorlunda uttryckt innebär detta att industriproduktionen fjärde kvartalet 1972 i årstakt steg med 19 % och exportvolymen med 28 %.

Dessförinnan hade industriproduktionen under det närmast föregående kvartalet — dvs. det tredje — visat en svag utveckling samtidigt som byggnadsverksamheten av allt att döma hade en volymnedgång. Denna torde delvis ha varit en följd därav att beredskapsarbetena under sommaren drogs ned från en högt uppdriven nivå under vintern och våren. Förloppet åtföljdes av en relativt kraftig uppgång i arbetslösheten i augusti med ytterligare någon ökning i september. Fjärde kvartalet gick arbetslösheten ånyo tillbaka under inverkan av stigande exportkonjunkturer och ett förnyat pådrag av beredskapsarbeten.

Den starkare uppgång av exporten som satte in fjärde kvartalet 1972 innefattade även en påtaglig ökning av verkstadsexporten som under första halvåret haft en synnerligen trög utveckling. En bidragande orsak till denna kan möjligen ha varit de förhållandevis kraftiga prishöjningar som första halvåret togs ut på exporterade verkstadsprodukter. Andra halvåret 1972 kännetecknades för verkstadsexportens del av en stigande internationell efterfrågan och samtidigt också en försiktigare prissättning.

Vid en så snabb uppgång för exporten som skedde fjärde kvartalet 1972 är det inte förvånande om lagren får tjänstgöra som en buffert som fångar upp en del av efterfrågetillväxten. Så kan det också ha förhållit sig i fråga om speciella typer av industriella färdigvarulager men totalt sett förefaller inte utvecklingen att ha medfört någon påskyndad lagerreducering inom industrin mot slutet av 1972.

Sett över hela året framstår 1972 i efterhand som präglad av måttlig

produktionstillväxt som trots arbetstidsförkortningen endast medgav antalsmässigt oförändrad sysselsättning. Produktiviteten steg påfallande kraftigt och en viss återhämtning har skett av företagens rörelseresultat. Deras likviditet förstärktes avsevärt. Hushållens reala disponibla inkomster steg blygsamt — med 1 1/4 % — och den privata konsumtionens tillväxt blev, trots en viss neddragning av sparkvoten, måttlig. Den offentliga verksamheten visade sammanlagt obetydligt starkare procentuell volymtillväxt än den privata konsumtionen fastän de statliga investeringarna utvecklades expansivt. Lagerinvesteringarna fortsatte att falla i ungefär den takt som förutsetts. Bytesbalansen utvecklades däremot i motsatt riktning mot den prognos som framlades så sent som i den reviderade nationalbudgeten för 1972. Den visade sålunda ett något ökat överskott.

Den snabbare tillväxt av exporten och industriproduktionen som satte in fjärde kvartalet 1972 synes för industriproduktionens del i huvudsak ha vidmakthållits och för exportens del snarast ha överträffats under första kvartalet 1973. I värde steg i vart fall exporten säsongrensat väsentligt snabbare från fjärde kvartalet 1972 till första kvartalet 1973 än mellan de två sista kvartalen 1972, en tillväxt med 13 % jämfört med inemot 8 %. Konjunkturbarometern för första kvartalet 1973 visar bl. a. på en fortsatt stark tillväxt av exportorderuppgången. I detta förlopp återspeglas en acceleration av konjunkturutvecklingen i Väst-europa som framträdde under de sista månaderna 1972, då inte minst lagerrörelserna synes ha bidragit till ett uppsving.

Konjunktutsiktterna för Väst-europa framstår nu som påtagligt expansiva. En uppgång i totalproduktionens tillväxt från 1972 till 1973 förutses för nästan samtliga västeuropeiska industriländer med undantag för sådana vilka i likhet med Österrike och Schweiz hade totalt sett fullt kapacitetsutnyttjande redan 1972. Liksom i den preliminära nationalbudgeten för 1973 förutses en snabb expansion fortsätta i Frankrike. Även om konjunkturbilden i Italien fortfarande är tämligen oklar, förefaller en viss återhämtning kunna komma till stånd under loppet av 1973. Däremot synes läget i den brittiska ekonomin ha klarnat påtagligt de senaste månaderna. Visserligen kvarstår fortfarande vissa osäkerhetsmoment men utvecklingen bl. a. på arbetsmarknaden och av investeringarna pekar mot att en ökning av tillväxten 1973 är att vänta även i Storbritannien. Av central betydelse för den västeuropeiska konjunkturbilden 1973 framstår alltså den utveckling som den västtyska ekonomin kan komma att uppvisa.

Flera tecken tyder på att konjunkturläget i Västtyskland undergått en markant förbättring efter halvårskiftet 1972. Från sista kvartalet 1972 har en påtaglig åtstramning inträffat på arbetsmarknaden genom såväl en minskning av den redan låga arbetslösheten som en ökning av antalet lediga platser. Orderingången till industrin ökade under 5-månaders-

perioden t. o. m. februari 1973 med inemot 15 % jämfört med samma period ett år tidigare. Särskilt kraftigt ökade orderingången från exportmarknaderna, eller med 33 %, och bland de olika industribranscherna uppvisade investeringsvaruindustrin den mest expansiva utvecklingen.

Mot denna bakgrund finns det skäl att anta att konjunkturförloppet i Västtyskland kommer att präglas av en successiv ökning av produktionstillväxten. Med tanke på den gynnsamma orderutvecklingen vinterhalvåret 1972/1973 såväl som den förhållandevis höga graden av kapacitetsutnyttjande inom industrin i början av 1973 torde det finnas skäl att räkna med en upprevidering av de jämförelsevis blygsamma investeringsplaner som tidigare redovisats. En ytterligare faktor som pekar i samma riktning är det lageruppsving som redan synes ha inletts. Av planerna att döma förefaller emellertid investeringskonjunkturen 1973 och 1974 bli klart mindre expansiv än vid närmast föregående uppsving som inleddes 1968.

Liksom i Västtyskland väntas de privata investeringarna — såväl de fasta som lagerinvesteringarna — komma in i ett mera expansivt skede i Storbritannien och möjligen också i Italien. Även i flera mindre länder i Västeuropa — däribland de nordiska länderna — förutses investeringsefterfrågan förstärkas 1973. Med en fortsatt rätt betydande tillväxt av den privata konsumtionen och de offentliga myndigheternas utgifter torde under sådana omständigheter inte någon större risk föreligga för en konjunkturdämpning i området före utgången av året. I genomsnitt för 1973 väntas — liksom i den preliminära nationalbudgeten — totalproduktionen i Västeuropa öka med ca 5 %.

Bland förutsättningarna för denna bedömning av Västeuropas ekonomier ingår förväntningar om fortsatt expansion i Nordamerika, tilltagande uppsving i Japan och betydande volymtillväxt för världshandeln.

I Förenta staterna förutses bruttonationalprodukten 1973 under inverkan av ökade industri- och lagerinvesteringar fortsätta att stiga i samma takt som 1972, dvs. med ca 6,5 %. Samtidigt kan arbetslösheten väntas sjunka ytterligare. I Japan väntas en fortsatt expansion av efterfrågan bäras upp av den privata konsumtionen, bostadsbyggandet och de offentliga utgifterna. Att döma av nyligen inhämtade enkäter hos företagen kan industriinvesteringarna komma in i ett mera expansivt skede andra halvåret 1973, vilket tillsammans med ett väntat uppsving i lagerinvesteringarna torde förstärka konjunkturen ytterligare. Tillväxten för hela samhällsekonomin beräknas sålunda stiga till 11 % 1972—1973.

I den preliminära nationalbudgeten för 1973 förutsågs världshandeln 1973 öka med ca 11 % uttryckt i volymtermer. Förutsättningarna för en dylik stark expansion av handeln har snarast stärkts under de senaste månaderna mot bakgrund av det generellt sett förbättrade konjunkturläge som nu med större säkerhet kan förutses i världsekonomin 1973. Det finnes emellertid skäl att vänta att de vid växelkursomgrupperingen

i december 1971 eftersträvade effekterna på handelsströmmarna mellan berörda länder och områden efter hand kommer att förstärkas under 1973, i synnerhet som de ytterligare valutakursjusteringarna i februari/mars 1973 tillsammans med dem som kommit till stånd för de flytande valutorna i huvudsak gått i samma riktning som vid Washington-överskommelsen.

Ur konjunktursynpunkt bör detta betyda att utvecklingen i Förenta staterna 1973 kan väntas få en i tilltagande grad expansiv påverkan av de senaste två årens valutakursförändringar. Däremot torde inte utvecklingen i den japanska ekonomin i samma utsträckning som under tidigare internationella högkonjunkturer komma att bäras upp av exporten och investeringarna förknippade med denna. Frågan kan härafter ställas på vilket sätt den europeiska konjunkturutvecklingen kan tänkas bli påverkad av valutakursförändringarna.

Även om länderna i Västeuropa genomgående devalverat med 5 till 10 % och i vissa fall upp till 30 % i förhållande till Japan de två senaste åren, kan man inte av detta sluta sig till att det relativa konkurrenstrycket från japanska produkter har minskat påtagligt. Hänsyn måste vid en sådan bedömning nämligen tas såväl till förekomsten av förut icke utnyttjad konkurrensförmåga hos de japanska leverantörerna som till det ökade motstånd som de kan ha mött på den amerikanska marknaden. Till detta skall även fogas att amerikanska produkters konkurrenskraft ökat påtagligt i relation till produkter från flertalet europeiska länder de senaste två åren genom såväl växelkursförändringarna som den från amerikansk synpunkt mycket gynnsamma prisutvecklingen. Till bilden hör emellertid vidare att konjunkturförhållningarna skiljer sig avsevärt mellan de olika områdena. Med Förenta staterna i ett klart längre framskridet skede i konjunkturfasen 1973 än Västeuropa — som dessutom torde ligga efter även Japan — blir intrycket avgjort ljusare för Västeuropas del.

Det inhemska efterfrågetrycket i framför allt Förenta staterna men även i Japan kan sålunda både verka återhållande på exporten till Västeuropa och — åtminstone vad gäller Förenta staterna — verka expansivt på den västeuropeiska exporten. Slutsatsen synes sålunda bli att omstruktureringen av handelsströmmarna mellan industriländerna från västeuropeisk synpunkt kommer att inträffa i ett relativt gynnsamt skede av konjunkturutvecklingen.

Av delvis samma skäl som det kan väntas att den reala anpassningen kan bli förhållandevis friktionsfri kan det emellertid befaras att denna process kan få avsevärt uppdrivande återverkningar på den internationella prisutvecklingen. Året 1973 inleddes med kraftiga prisstegringar på de internationella råvarumarknaderna. Delvis kan dessa ha varit av den karaktären att de innebar ett återställande av realprisläget efter de prisfall reellt sett, som för dessa merendels i dollar prisnoterade pro-

dukter i ett svagare marknadsläge utlöstes av valutakursförändringarna hösten 1971.

Vad gäller färdigvarupriserna torde man i nuvarande konjunkturläge få räkna med risken av att de prishöjningar på i synnerhet västtyska och japanska produkter som på tredje marknader föranleds av valutakursförändringarna kan få betydligt starkare smittoeffekter än de prissänkningar som kan förekomma på exempelvis amerikanska produkter. Skälet härtill skulle vara att de japanska och västtyska producenterna genom sin starka ställning utövat ett pristryck på sina konkurrenter. När detta tryck lättar kan det utrymme som härigenom uppkommer till avsevärd del komma att utnyttjas för prishöjningar av deras konkurrenter i andra länder. Den förstärkning som nyligen synes ha inträffat av det interna efterfrågeläget inom Japan och Västtyskland ökar sannolikheten av att exportörerna i dessa länder hävdar sina priser. På detta sätt kan också den anpassning av prisrelationerna som "normalt" skulle utlösas av valutakursförändringarna komma att försvagas. En dylik tendens kan bli bestående så länge de apprecierande länderna intar en prisledande ställning.

I den preliminära nationalbudgeten för 1973 förutsågs att priserna inom världshandeln skulle stiga med ca 4 % 1973. Med tanke på bl. a. den mycket snabba prisstegringstakten inom de flesta OECD-länderna de första månaderna 1973 kan en viss uppjustering av detta tal komma att visa sig befogad. Detta gäller emellertid vid mätning i valutor som i genomsnitt behållit sitt bytesvärde vid växelkursjusteringarna i februari/mars 1973 samt vid det flytande tillstånd som rått därefter. Uttryckta i dollar torde världshandelspriserna öka med gott och väl 10 % 1973.

Konjunkturinstitutets prognos för *exporten* är till största delen baserad på uppgifter från större företag och vissa branschorganisationer. Konjunkturinstitutet har i sin bedömning av dessa uppgifter utgått från den uppfattning om den internationella konjunkturutvecklingen 1973 som redovisats i det närmast föregående. Exporten exkl. fartyg beräknas öka med 12,5 % i volym 1973, att jämföra med inte fullt 6 % 1972. För den totala varuexporten väntas tillväxten bli likaledes 12,5 %. Med de deflateringsprinciper som tillämpas i nationalräkenskapskalkylerna bör emellertid den för 1972—1973 beräknade uppgången av exportens volym motsvara 13,5 %. Den här angivna exporttillväxten för 1973 innebär en klar uppjustering — eller med 3 procentenheter — jämfört med prognosen i den preliminära nationalbudgeten för 1973.

Exporttillväxten 1972 var jämförelsevis svag i förhållande till importutvecklingen till avsättningsmarknaderna. Till en del torde detta kunna förklaras av att investeringsvaror från verkstadsindustrin utgör en större andel av Sveriges export än av mottagarländernas import samtidigt som det internationella konjunkturuppsvinget främst berörde konsumtion och byggnadsinvesteringar. Det fortsatta internationella konjunkturför-

loppet väntas i dessa hänscenden medverka till ett klart gynnsammare utfall för den svenska exporten 1973. Exporten av verkstadsprodukter exkl. fartyg förutses sålunda öka med 13,5 % i volym 1973, att jämföra med en oförändrad volym 1972. Likaså väntas exporten av skogsbaserade produkter växa kraftigt. Utförseln av massa och papper beräknas sålunda öka med 19 resp. 12 %, medan däremot trävaruexporten av kapacitetsskäl inte väntas kunna stiga i takt med efterfrågan. För järn och stål förutses tillväxttal av ungefär samma storlek som 1972, eller ca 15 %. Under förutsättning av normalskörd beräknas livsmedelsexporten minska med 3 % 1973 efter mycket kraftiga ökningar både 1971 och 1972. För gruppen "övrigravar" förutses exporten öka med 15,5 % 1973. Därvid väntas framför allt den expansiva efterfrågeutvecklingen i de nordiska länderna och i Storbritannien — där nära 2/3 av denna varugrupp avsåts — och särskilt avvecklingen av den danska importavgiften verka kraftigt stimulerande.

Det privata näringslivets investeringar i byggnader och maskiner väntas enligt konjunkturinstitutet öka med 9 % från 1972 till 1973. För industrins del förutses en volymökning med 11 % totalt, varav 12 % för maskininvesteringarna och 9 % för byggnadsinvesteringarna. De förväntade utfallen har erhållits efter sedvanlig uppjustering av industrins planer, som de kom till uttryck i statistiska centralbyråns februarienkät. Jämfört med novemberenkäten 1972 har industrin justerat upp sina planer kraftigt. Uppjusteringen avser främst byggnadsinvesteringarna. På branschnivå förutses betydande volymmässiga investeringsökningar äga rum 1973 inom verkstadsindustrin och järn- och stålverken. Inom massa- och pappersindustrin förutses investeringarna minska. Handelns investeringar beräknas minska med 5 % i volym 1973 efter att ha ökat med 5,5 % 1972.

De senaste årens utveckling har kännetecknats av ovanligt starka lagerrörelser. Industrins *lagerhållning* minskade 1972 med ca 340 milj. kr. Den beräknas däremot öka med ca 900 milj. kr. 1973. Den totala lageruppbbyggnaden beräknas bli ca 1 400 milj. kr. 1973, att jämföra med en lagerminskning med ca 260 milj. kr. 1972. Detta skulle följaktligen innebära ett positivt lageromslag på ca 1 660 milj. kr. Dessa värden för lagerinvesteringar och förändringar härav är angivna i 1972 års priser. Det privata näringslivets totala realkapitalbildning förutses med denna lagerutveckling öka med 18 % i volym 1973 efter en minskning med 2 % 1972.

De *statliga investeringarna* beräknas öka med 7,5 % i volym 1973. Här ingår en ökning av byggnadsinvesteringarna med 3,5 % och en ökning av maskininvesteringarna med 13 %. Affärsverken svarar helt för den beräknade tillväxten av maskininvesteringarna.

Kommunernas investeringar beräknas minska med 2 % i volym 1973 efter en ökning med 2,5 % 1972. Byggnadsinvesteringarna väntas minska

med 3 %, medan maskininvesteringarna förutses öka med 3,5 %. En kraftigare nedgång hade varit att vänta förutan de åtgärder som vidtagits för att stimulera den kommunala byggaktiviteten. Bland åtgärderna kan nämnas bidrag för kommunernas miljövårdsinvesteringar.

För *bostadsbyggandet* beräknar konjunkturinstitutet en igångsättning med ca 80 000 lägenheter 1973, av vilka andelen småhus uppskattas till 47,5 %. Bostadsinvesteringarna förutses under dessa förutsättningar totalt minska med 6,5 % i volym 1973. Investeringarna i flerfamiljshus beräknas minska med 21 %, medan småhusinvesteringarna väntas öka med 4,5 %. Ombyggnadsverksamheten antas få ökad betydelse under 1973, eftersom stimulansåtgärder vidtagits för att öka ombyggnadsverksamheten. Det kan bl. a. nämnas att byggföretag kan erhålla statsbidrag med 40 % av lönekostnaderna vid upprustning av äldre fastigheter. Inte minst byggnadsunderhållet torde komma att stimuleras av dessa åtgärder. Antalet färdigställda lägenheter har för 1973 beräknats till 101 350 vilket är 2 700 färre än under 1972.

Den *totala fasta investeringsvolymen* beräknas öka med 3 % i volym 1973. Maskininvesteringarna förutses öka med 11,5 %, medan byggnadsinvesteringarna väntas minska med 2 %. Härvid är dock att märka att byggnadsverksamheten kan komma att utveckla sig något gynnsammare än byggnadsinvesteringarna. Den ökning av bostadsunderhållet som emotses 1973 representerar nämligen enligt nuvarande normer för nationalräkenskaperna inte något bidrag till byggnadsinvesteringarna, men väl till byggnadsproduktionen. Inberäknat lager förutses investeringarna öka med 6,5 %.

Beträffande *inkomster, priser och konsumtion* framläggs följande kalkyler. Den totala lönesummans ökning beräknas för 1973 till 8,3 % mot 8,6 % 1972. Medan förtjänstkomponenten väntas svara för ett mindre bidrag till lönesummeökningen 1973 än 1972, antas sysselsättningskomponenten, som 1972 var negativ, verka i motsatt riktning. De enskilda företagens inkomster beräknas öka i samma takt 1973 som 1972, eller med 2,3 %. Totalt väntas faktorinkomsterna stiga med 7,8 %, vilket överstiger ökningstakten 1971—1972 med 0,6 procentenheter. Denna skillnad i stegringstakt beror främst på en väntad snabbare ökning av de s. k. övriga faktorinkomsterna. Tillväxten i de disponibla inkomsterna beräknas till 11 % 1973 mot 6,6 % 1972. Den förutsedda kraftigare stegringen 1973 förklaras i betydande utsträckning av att ökningen av skatteinbetalningarna detta år väntas bli svag, till följd av dels skattereformen den 1 januari 1973, dels de jämfört med 1972 lägre kvarskatteinbetalningarna. Återbetalningar av överskjutande skatt beräknas även 1973 komma att avse betydande belopp. Medan hushållens nettoinbetalningar av skatt 1972 beräknas ha varit något lägre än deras slutliga skatt för samma år, kommer dessa nettoinbetalningar 1973 att bli uppskattningsvis drygt 2 miljarder kr. lägre än den slutliga skatten för 1973.

Vid bedömningen av *prisutsikterna* för 1973 har en utgångspunkt varit att arbetsgivarnas kostnad per timme i genomsnitt för samtliga anställda antas stiga med närmare 11 %, inkluderat höjningen av den allmänna arbetsgivaravgiften. Lönekostnadernas genomslag inom de från internationell konkurrens skyddade näringarna väntas få ett för denna lönestegringstakt normalt värde. Lönekostnadsgenomslaget var däremot 1972 större än normalt. Enligt den prisprognos som utarbetats kan konsumentprisnivåns uppgång under loppet av 1973 uppskattas till 5,9 %. Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1972 och 1973 förutses prisuppgången bli 6 %.

Vid den förutsatta prisuppgången kan de realt disponibla inkomsterna beräknas öka med $4\frac{3}{4}$ % i fasta priser efter att ha ökat med $1\frac{1}{4}$ % 1972.

Den *privata konsumtionen* inkl. turistnettot beräknas komma att öka med $4\frac{1}{4}$ % i volym 1972—1973 mot en ökning på ungefär $2\frac{1}{4}$ % 1971—1972. Med tanke på att hushållens disponibla inkomster i fasta priser väntas öka med $4\frac{3}{4}$ % 1973 innebär detta en viss ökning av sparkvoten jämfört med 1972. Denna uppgång i sparkvoten beräknas uttryckt i procentenheter bli ungefär hälften så kraftig som den nedgång i detta tal som synes ha skett 1971—1972.

Den *offentliga konsumtionen* väntas i volym öka med ungefär 3,5 %, varav den kommunala med knappt 4 % och den statliga med närmare 3 %. För såväl staten som kommunerna innebär detta kraftigare ökningarna än vad som förutsågs i den preliminära nationalbudgeten för 1973.

Med ledning av den förväntade efterfrågans tillväxt kan *importvolymen* beräknas stiga med drygt 11,5 % 1972—1973. Detta innebär en väsentligt kraftigare uppgång än 1971—1972, då ökningen var drygt 4 %. Till det markerade uppsvinget i varuimporten bidrar såväl det betydande omslaget i lagerinvesteringarna som en kraftigt ökande efterfrågan för privat konsumtion och maskininvesteringar. Med de deflateringsprinciper som tillämpas i nationalräkenskaperna synes den beräknade importvolymökningen böra anges till 12 %.

Uppgången i importtillväxten förutses bli särskilt stark för investeringsvaror och industriråvaror exkl. konsumtionsråvaror. Importen av investeringsvaror beräknas sålunda öka med 15,5 % 1973 efter en nedgång 1972 med 1 %. För industriråvarorna förutses importen växa med inemot 15 % 1973. Importen av konsumtionsvaror väntas visa en fortsatt snabb tillväxt, medan den däremot för byggnads- och jordbruksråvaror förutses minska något i volym.

Importpriserna väntas stiga betydligt snabbare 1973 än 1972. Prisökningen 1972—1973 beräknas sålunda bli ca 7 %, att jämföra med endast 1,5 % 1971—1972. Huvudorsaken till denna ogynnsamma vändning av importprisutvecklingen är den markerat ändrade prisbilden för industri-

Tabell 1: 1 Reviderad försörjningsbalans 1972—1973

	Procentuell volym- förändring 1971—1972	Milj. kr. 1972	Förändring Milj. kr. i 1972 års priser	1972— 1973 Procen- tuell volymför- ändring
<i>Tillgång</i>				
Bruttonationalprodukt	2,2	199 090	9 930	5,0
Import	4,5	38 390	4 680	12
Summa tillgång	2,6	237 480	14 610	6
<i>Efterfrågan</i>				
Bruttoinvesteringar	5,5	43 710	1 230	3
därav: privata	6,4	17 430	1 330	7,5
statliga affärsverk och bolag	9,7	4 285	380	8,5
statliga myndigheter	16,5	2 375	150	5,5
kommunala	2,6	10 055	—210	—2
bostäder	2,7	9 565	—420	—4,5
Lagerförändring	.	—265	1 700	.
Privat konsumtion	2,3	105 830	4 620	4,5
Offentlig konsumtion	1,0	47 300	1 680	3,5
Tjänstenetto	.	—750	—300	.
Export	6,1	41 655	5 680	13,5
Summa efterfrågan	2,6	237 480	14 610	6

råvaror och bränslen, men även för övriga varugrupper förutses en kraftigare prisstegring 1973 än 1972.

Handelsbalansen beräknas visa ett överskott om 4 300 milj. kr. 1973, vilket innebär en uppgång med drygt 1 000 milj. kr. jämfört med 1972. Bytesförhållandet förutses 1973 till skillnad från 1972 bli oförändrat. Med en något snabbare volymtillväxt för exporten än för importen 1973 förutses den förra värdemässigt öka med 20,5 % medan motsvarande ökningstal för importen väntas bli ca 20 %. Nettot av tjänster och transfereringar beräknas 1973 fortsätta att öka sitt minussaldo med 750 milj. kr., varav ca 400 milj. kr. är att återföra på transfereringsposten. Förutom det kraftigt negativa transfereringsnettot väntas det likaledes negativa turistnettot försvagas ytterligare. Bytesbalansens saldo, inkl. korregeringspost och transfereringsnetto, skulle enligt dessa beräkningar — så som de redovisas i tabell 2 — visa ett överskott på drygt 1 500 milj. kr. 1973 jämfört med ett överskott på drygt 1 200 milj. kr. 1972, dvs. en förbättring med ca 300 milj. kr.

Denna beräkning av utrikeshandelns utfall ger tillsammans med de angivna förändringarna i försörjningsbalansens övriga delposter till resultat att bruttonationalproduktens tillväxt 1972—1973 beräknas bli 5 % (5,0 %). Bland de kalkyler som leder fram till detta ingår liksom tidigare konjunkturinstitutets prognoser för bostads- och industriinvesteringarna.

Sedan konjunkturinstitutets beräkningar slutfördes har emellertid nya frisläpp av privatfinansierade småhusbyggen aviserats. Med beak-

tande härav visar en inom inrikesdepartementet gjord kalkyl beträffande igångsättningen 1973 på ett utfall om inemot 88 000 lägenheter mot 80 000 lägenheter enligt konjunkturinstitutets bedömning. Nedgången i bostadsinvesteringarnas volym blir med den av inrikesdepartementet angivna igångsättningen något mindre än enligt konjunkturinstitutet eller $-4,5\%$ mot $-6,5\%$.

Vad gäller industriinvesteringarna 1973 görs i finansplanen en i jämförelse med konjunkturinstitutet försiktigare bedömning. I finansplanen anges den volymmässiga tillväxten till 8% , vilket innebär en 3 procentenheter lägre ökningstakt än enligt konjunkturinstitutets beräkningar. I reviderad försörjningsbalans för 1973 har uppförts den beräkning av bostadsinvesteringarna som utgår från inrikesdepartementets bedömning. Vidare ingår även finansplanens bedömning av industriinvesteringarnas tillväxt i denna balans. Eftersom båda dessa korrigeringar är av samma storleksordning men verkar åt olika håll påverkas härigenom inte den förutsedda tillväxten av bruttonationalprodukten 1973. Där emot sker en obetydlig nedjustering av maskininvesteringarna 1973 och en obetydlig uppjustering av byggnadsinvesteringarna. Den beräknade uppgången för maskininvesteringarna bör därefter anges till $10,5\%$ och den beräknade nedgången i byggnadsinvesteringarna till $1,5\%$.

Innebörden av den prognos som sammanfattas i den reviderade försörjningsbalansen är att det uppsving som satte in fjärde kvartalet 1972 kommer att fortsätta under 1973 och ta sig uttryck i en väsentligt större tillväxt av bruttonationalprodukten 1972—1973 än 1971—1972. I nuvarande läge råder knappast något tvivel om att en påtaglig konjunkturuppgång inletts. Vad som möjligen kan sättas under diskussion är det pågående uppsvingets styrka, varaktighet och inriktning.

En kraftig acceleration förutses emellertid för den totala efterfrågevolymens tillväxt. Denna uppgick till drygt $2,5\%$ 1971—1972 och beräknas till 6% 1972—1973, således en ökning i tillväxttakten med ca 3,5 procentenheter. De kraftigaste bidragen till den förutsedda efterfrågetillväxten härrör från exporten och lagerinvesteringarna. För övrig efterfrågan — dvs. intern sådan bortsett från lager — beräknas ökningen i tillväxttakten bli förhållandevis måttlig; från $2,7\%$ 1971—1972 till $3,8\%$ 1972—1973, vilket utgör drygt 1 procentenhet. Av denna ökning i tillväxttakt kan största delen återföras på den privata konsumtionen som 1973 förutses bli i det närmaste dubbelt så expansiv som närmast föregående år. De reala disponibla inkomsterna väntas öka förhållandevis kraftigt, en acceleration som till väsentlig del förklaras därav att nettoinbetalningarna av skatt 1973 förutses bli låga i förhållande till den slutliga skatten för samma år. I bedömningen ingår att sparkvoten ånyo kommer att dra sig uppåt, något som i och för sig hade kunnat förefalla tveksamt om man inte haft anledning att beakta

att konsumtionsutvecklingen under årets första kvartal synes ha varit svag. Med hänsyn härtill torde saken kunna uttryckas så att prognosen, trots den antagna dragningen uppåt av sparkvoten, i själva verket förutsätter att konsumtionen får psykologisk stimulans från en allmän stegring av aktivitetsnivån, i första hand härledd från exporten och lagerinvesteringarna. Med hänsyn till vad som nu är känt om utvecklingen första kvartalet 1973 kan det emellertid inte uteslutas att de framlagda prognoserna för 1973 i ungefär lika grad underskattar exporten och överskattar konsumtionen. Redan den starka volymtillväxt för exporten som anges i den reviderade försörjningsbalansen återspeglar ett ovanligt expansivt avsättningsläge med samtidigt stark efterfrågetillväxt för såväl råvaror som verkstadsprodukter och andra färdigvaror.

Även den offentliga konsumtionen och det privata näringslivets investeringar väntas bidra till att öka den interna efterfrågans tillväxt. Vad speciellt gäller industrins investeringar är det naturligt att uppfatta den betydande ökning som förutses som ett gemensamt utslag av starka stimulansåtgärder och en mera expansiv konjunkturbedömning inom företagen. Till saken hör även att några mycket stora projekt, varav ett inom den statliga industrisektorn, har starkt inflytande på det förväntade utfallet. Direkt bortfall av efterfrågan förutses däremot genom en nedgång i bostadsbyggandet och de kommunala investeringarna. Trots ett antagande om att beredskapsarbetena kommer att bli av avsevärd omfattning även budgetåret 1973/74 får man under sådana omständigheter räkna med en viss minskning av byggnadsverksamheten 1973.

Den tillväxt av den totala produktionen om 5 % som förutses för 1973 är större än den troliga kapacitetstillväxten och bör därför leda till att en del av den kapacitet tas i anspråk som var outnyttjad 1972. Denna reserv har i samband med den nyligen avslutade avstämningen av långtidsutredningen för 1972 uppskattats till inemot 3 % av totalproduktionen. Med avseende på arbetsmarknadsbalansen väntas den förutsedda produktionstillväxten medföra en ökning av arbetskraftsefterfrågan med 1/2 till 1 procentenhet i förhållande till arbetskraftsutbudet. Möjligen kan dock produktivitetstillväxten i dessa kalkyler ha varit tilltagen i underkant. Med tanke härpå framstår den lägre gränsen för dessa skattningar av arbetskraftsbehovet som bäst förenlig med långtidsutredningens bedömning att det förelåg en betydande outnyttjad produktivetsreserv 1972. Rimligen bör därför nedgången i antalet arbetslösa 1972—1973 med utgångspunkt från dessa kalkyler anges till 15 000 à 20 000 personer men inte därutöver. Med hänsyn till den successiva stegring av aktivitetsnivån som förutses för 1973 kommer emellertid arbetskraftsbehovets tillväxt jämfört med samma tid ett år tidigare att mot slutet av 1973 bli större än vad som gäller för året i dess helhet. Nedgången av antalet arbetslösa från andra halvåret 1972 till samma halvår 1973 kan sålunda antas uppgå till väl 30 000 personer.

En sådan utveckling av arbetskraftsefterfrågan skulle om man enbart ser till de totala förändringarna få en odelat positiv inverkan på arbetsmarknadsbalansen. Med hänsyn till att det tillkommande arbetskraftsbehovet och det tillgängliga utbudet inte genomgående förefaller att vara primärt inriktat på samma verksamhetsområden får man dock räkna med att brist på arbetskraft mot slutet av 1973 kommer att framträda inom vissa områden samtidigt som det jämsides härmed kan förekomma ett alltfjämt outnyttjat utbud av arbetskraft. Tendensen till överskottsefterfrågan, begränsad till vissa delar av arbetsmarknaden, kan komma att skärpas vid en fortsatt konjunkturuppgång 1974.

Konjunkturuppsvinget 1973 förutses däremot inte utsätta den yttre balansen för några egentliga påfrestningar. Med hänsyn till sammansättningen av den efterfrågetillväxt som förutses för 1973 kommer importen av varor och tjänster stiga snabbt men exporten väntas bli så expansiv att bytesbalansen vid fortsatt tillväxt av det negativa transforeringsnettot likväl beräknas komma att förstärkas med 300 milj. kr.

Vad slutligen beträffar prisutvecklingen synes denna inte kunna undgå att påverkas av det internationella skeendet. Prisprognosen för 1973 utgår emellertid från den förutsättningen att prisstegringsimpulsernas verkningskraft 1973 begränsas till den direkta inverkan som avser importpriser och andra internationellt påverkade priser på varor och tjänster. Det finns under sådana förhållanden anledning att förmoda att uppgången i konsumentpriserna i Sverige, ehuru beräknad till knappt 6 % och således absolut sett betydande, likväl kommer att bli bland de lägsta i Västeuropa. Visar sig emellertid uppgången i importpriserna 1973 bli större än beräknat eller skulle räntenivån komma att höjas, skulle detta motivera att prisprognosen reviderades uppåt. En internationell prisuppgång får emellertid sitt fulla genomslag på den svenska prisutvecklingen först när även löneutvecklingen inom landet påverkas. Det har funnits skäl att anta att detta led i utvecklingen inte till någon väsentlig del kommer att infalla under 1973. Däremot kan detta stadium möjligen bli en realitet 1974.

Detta leder över till en mera allmän bedömning av det ekonomiska läget 1974. Vissa tentativa prognoser för 1974 har framlagts i specialavsnitten av denna reviderade nationalbudget för 1973. En central bedömningsfråga värd att inledningsvis kommentera utgör emellertid spörs-målet om den internationella högkonjunktursens vidare utveckling 1974. Med ledning av tidigare erfarenheter av periodiciteten i konjunkturförloppen skulle man inte vänta sig att nuvarande konjunkturcykel för Västeuropas del kulminerar förrän omkring sommaren 1974. Nuvarande skede av det ekonomiska förloppet kännetecknas därav att påtagliga knapphetsfenomen framträder på avgränsade områden och att prisstegringstakten allmänt sett är hög, samtidigt som betydande reserver i form av arbetskraft och anläggningar alltfjämt finns disponibla i avsevärd ut-

Tabell 1: 2 Bytesbalansen 1971 – 1973

Milj. kr., löpande priser

	1971	1972	1973 prognos
Export av varor	38 224	41 652	50 205
Import av varor	36 192	38 390	45 900
Handelsbalans	2 032	3 262	4 305
Sjöfartsnetto	2 223	2 258	2 350
Turistnetto	-1 927	-2 402	-2 750
Övriga tjänster m. m., netto ¹	-862	-1 009	-1 095
Transfereringar, netto	-1 286	-1 699	-2 100
Korrigeringspost ²	800	800	800
Bytesbalans	980	1 210	1 510

¹ Motsvaras av posterna "korrigerings av handelsstatistiken" och "övriga tjänster, netto" i tabell 3: 4.

² Uppskattning av i statistiken icke redovisade löpande betalningar.

sträckning. Det förefaller i nuvarande läge omöjligt att med bestämdhet avgöra, huruvida förekomsten av dylika trånga sektioner i förening med en av prisstabiliseringsskäl motiverad åtstramning av den ekonomiska politiken skall leda till ett förhållandevis tidigt avbrott i konjunkturuppsvinget eller om dessa knapphetsfenomen genom sina positiva återverkningar på investeringsutvecklingen kommer att medverka till ett ihållande och i volym kraftigt uppsving. Oavsett vilket av dessa alternativ som skall bedömas som det mest sannolika, finns emellertid skäl att förutsätta att den internationella prisuppgången kommer att ytterligare intensifieras, innan den ekonomiska utvecklingen ånyo internationellt kommer in i ett avmattningsskede.

Med denna utgångspunkt bör ett försök göras att sammanfatta innebörden av de tentativa prognoser för 1974 som utarbetats av konjunkturinstitutet med avseende på olika inslag i den samhällsekonomiska utvecklingen.

Exporten och importen väntas stiga i volymmässigt snabb takt, dvs. med mer än 10 %. De reala disponibla inkomsterna och troligen även konsumtionen väntas öka i liknande eller något lägre takt än 1973. Härvid kan ökad sysselsättning i något högre grad än 1973 ge ett bidrag till inkomstsummans tillväxt. För den offentliga konsumtionen väntas en måttlig ökning och för de offentliga investeringarna en dämpad sådan. Bostadsinvesteringarna väntas fortsätta att falla och det privata näringslivets investeringar fortsätta att stiga om än i något lägre takt än 1973. För lagerinvesteringarna räknas med ett kraftigt uppsving, i nivå med vad som inträffade 1970. En av utgångspunkterna för dessa prognoser har varit att likviditeten vid ingången av 1974 kan antas vara förhållandevis hög hos såväl hushåll som företag.

Med denna efterfrågeutveckling skulle bruttonationalprodukten normalt stiga med mellan 4,5 och 5 %. Detta skulle emellertid innebära en ojämn belastning på arbetsmarknaden. Exportens och lagerinvesteringarnas betydande tillväxt skulle nämligen ställa stora krav på industriproduktionen, medan däremot den offentliga konsumtionen antas öka måttligt och byggnadsverksamheten minska. Det har under sådana omständigheter bedömts som troligt att tillgången på arbetskraft inom industrin — och speciellt på yrkesskicklig sådan — kommer att utgöra en för den totala produktionen begränsande faktor. Bruttonationalproduktens tillväxt antas därför inte komma att överstiga 4,5 %. Den efterfrågan som härigenom inte kan tillgodoses inom landet kommer att medföra en viss ytterligare ökning av importen och en viss begränsning av exporten. Bytesbalansen påverkas sålunda i negativ riktning men beräknas trots detta och trots de höga lagerinvesteringarna komma att balansera tämligen jämnt, dvs. varken visa nämnvärt överskott eller underskott. Trots överhettningstendenserna på industriarbetsmarknaden beräknas arbetslösheten i genomsnitt hålla sig på en nivå motsvarande 2 % av den totala arbetskraften. Löneutvecklingen och i synnerhet löneglidningen kan antas bli av högst olika intensitet inom olika delar av arbetsmarknaden.

2 Det internationella läget

2.1 Sammanfattande översikt

Utvecklingen 1972

Den ekonomiska utvecklingen i OECD-området 1972 präglades totalt sett av en stark produktionstillväxt. Totalproduktionens ökning i området uppgick sålunda till inemot 6 %, att jämföra med inte fullt 3,5 % 1971. Den kraftiga uppgången i tillväxten från 1971 till 1972 berodde huvudsakligen på det markerade konjunkturuppsvinget i Förenta staterna, men även för Västeuropas del noterades en klar ökning i produktionstillväxten, vilken dock alltså var väsentligt lägre än i Nordamerika. Den skillnad i konjunkturfasing som under de senaste åren rått mellan de båda områdena kvarstod sålunda 1972. I Japan — där en förhållandevis svag produktionstillväxt noterades 1971 — inträffade en påtaglig förbättring av konjunktursituationen 1972. Trots att produktionstillväxten i nästan samtliga av områdets länder ökade från 1971 till 1972, har arbetslösheten dröjt kvar på en påfallande hög nivå. Samtidigt har prisstegringarna — i synnerhet i Västeuropa — varit fortsatt stora och har efter halvårsskiftet 1972 tenderat att öka.

Tabell 2: 1 Bruttonationalproduktens utveckling i olika länder och länderområden 1971—1973

Procentuella volymförändringar. Siffrorna för 1971 och 1972 avser utfall, för 1973 prognoser

	1970 -- 1971	1971 -- 1972	1972 -- 1973
Belgien	3,7	4,0	4,5
Danmark	3,9	4,6	5,0
Finland	2,3	5,8	6,0
Frankrike	5,1	5,5	6,0
Italien	1,6	3,2	4,5
Nederländerna	4,5	4,0	4,5
Norge	5,5	4,5	4,5
Schweiz	3,9	4,8	4,5
Storbritannien	1,7	3,5	4,5
Sverige	0,0	2,2	5,0
Västtyskland	2,8	2,9	5,0
Österrike	5,2	5,6	5,5
Förenta staterna	2,7	6,4	6,5
Kanada	5,5	5,5	6,0
Japan	6,4	9,2	11,0
Västeuropa	3,2	3,8	5,0
Totala OECD	3,4	5,7	6,4

Källor: OECD, nationell statistik och uppskattningar gjorda inom sekretariatet för ekonomisk planering.

Produktionstillväxten i Västeuropa uppgick 1972 till inte fullt 4 %, dvs. tydligt lägre än genomsnittet för 60-talet, då den uppgick till ca 5 %. Jämfört med 1971 innebar dock resultatet 1972 en klar förbättring. Mest markerad blev uppgången i produktionens tillväxttakt i de länder vilkas ekonomier stagnerade 1971 — dvs. i Sverige, Italien, Storbritannien och Finland. I Västtyskland samt i flera mindre länder vilkas ekonomier genom utrikeshandeln är starkt beroende av utvecklingen i Västtyskland — främst Belgien och Nederländerna — var konjunkturutvecklingen liksom i Sverige och Italien under huvuddelen av 1972 dämpad. Däremot fortgick en kraftig expansion i framför allt Frankrike, Österrike och Schweiz. Till de danska och norska ekonomierna utgick 1972 klart stimulerande impulser från exporten i ett tidigt skede av den västeuropeiska konjunkturuppgången.

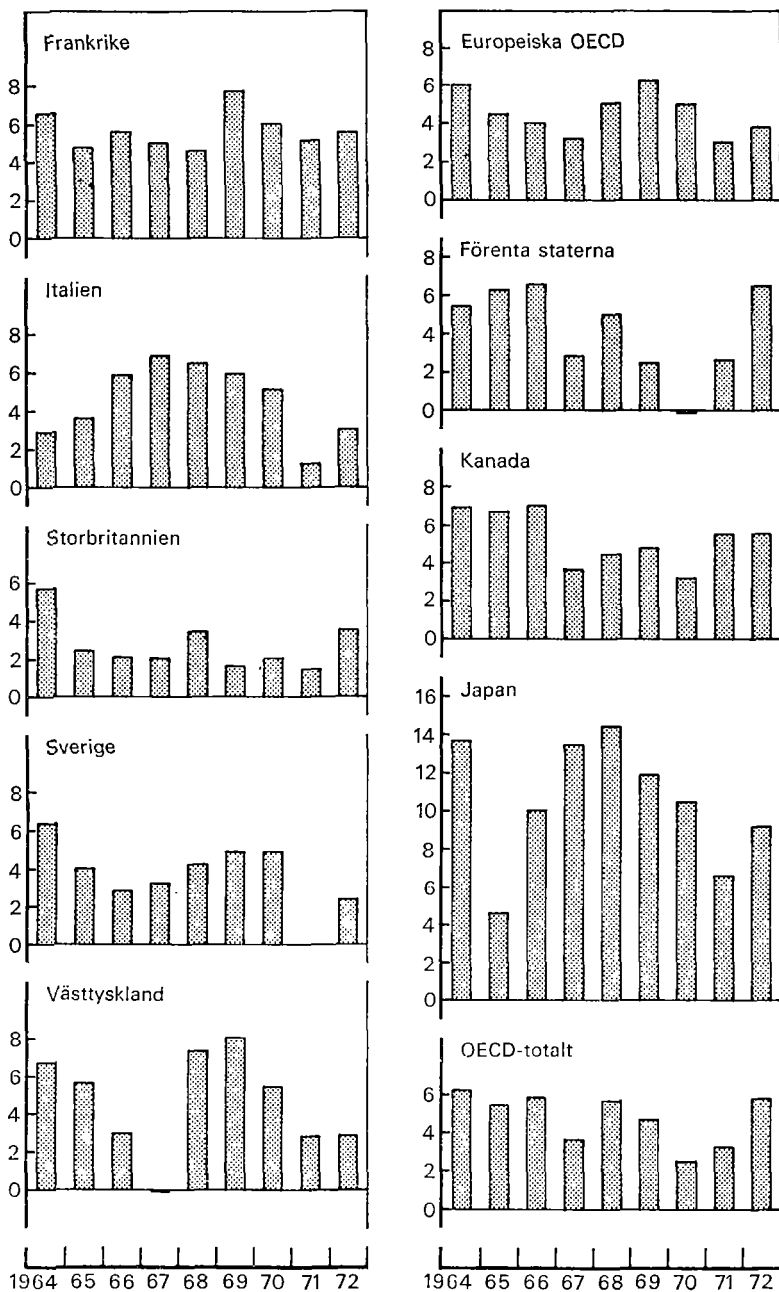
Den inhemska efterfrågetillväxten 1972 bars i de stora västeuropeiska länderna — liksom i Förenta staterna och Japan — upp av den privata konsumtionen och bostadsinvesteringarna. För de fyra största länderna ökade sålunda den privata konsumtionen med inemot 5 % 1972, eller drygt en procentenhet snabbare än totalproduktionen. Reviderade beräkningar anger att konsumtionstillväxten uppgick till 6,8 % i Storbritannien, 5,6 % i Frankrike och 3,8 % i Italien. För Västtysklands del ökade den privata konsumtionen inte fullt lika snabbt som preliminärt beräknats, men ökningen — med inemot 3,5 % — översteg likväl totalproduktionens tillväxt. Bostadsinvesteringarna ökade 1972 med i genomsnitt nästan 10 % i de fyra nämnda länderna. I framför allt Frankrike och Italien utgjorde därutöver — liksom i Japan — de offentliga myndigheternas investeringar markerat expansiva element i den inhemska efterfrågan.

I den preliminära nationalbudgeten för 1973 angavs att de totala fasta investeringarna i Västeuropa ökade med i genomsnitt drygt 3 % 1972. Nu föreliggande beräkningar indikerar att investeringarna växte med endast ca 2 %, vilket innebär att utvecklingen 1972 i detta hänseende varit svagare än 1971. Bakom denna långsamma investerings-tillväxt 1972 ligger framför allt industriinvesteringarnas stagnation och i flera fall t. o. m. volymmässiga nedgång. Bland de större länderna i Västeuropa noterades sålunda en uppgång endast i Frankrike, medan industriinvesteringarna minskade kraftigt för andra året i följd — 10 % 1972 och 7 % 1971 — i Storbritannien. Även i Västtyskland och Italien liksom i flera mindre länder — däribland i Sveriges nordiska grannländer — sjönk industrins investeringar i volymtermer räknat.

Medan trögheten i den västeuropeiska industrins investeringsverksamhet 1972 sålunda förefaller att ha varit mer uttalad än vad som preliminärt antagits, framstår nu lagerutvecklingen 1972 som något gynnsammare än tidigare. Efter att 1971 ha verkat i neddragande riktning på totalproduktionens tillväxt motsvarande ca 1 procentenhet,

Diagram 2: 1 Bruttonationalprodukten 1964—1972 i olika länder och länderområden

Volymförändring i procent från föregående år

Källor: OECD och nationell statistik.

bidrog lagerinvesteringarna med i genomsnitt ca 1/3 procentenhet till tillväxten i de fyra största länderna i Västeuropa 1972. Omslaget i lagerrörelserna mellan 1971 och 1972 — uppgående till inemot 1,5 % av bruttonationalprodukten — representerade sålunda mer än hela uppgången i totalproduktionens tillväxt från 1971 till 1972 i dessa länder.

Även om konjunktursituationen i Västeuropa 1972 generellt sett varit fortsatt dämpad, har utvecklingen gått i klart gynnsam riktning, och detta i synnerhet de sista månaderna av året, då inte minst lagerrörelserna synes ha bidragit till ett uppsving. Denna förbättring framgår även av arbetsmarknadsstatistiken. I så gott som alla länder i Västeuropa inträffade sålunda en markant sänkning av arbetslösheten sista kvartalet 1972 parallellt med att efterfrågan på arbetskraft — mätt genom antalet lediga platser — ökade markant. I genomsnitt för 1972 var emellertid den registrerade arbetslösheten i flertalet länder betydligt högre än 1971. Störst blev uppgången i Nederländerna, där antalet arbetslösa i det närmaste fördubblades, men även i Västtyskland, Norge och Belgien noterades en kraftig uppgång, eller med mellan 20 och 30 %. I Finland, Italien och Storbritannien uppgick ökningen till mellan 10 och 15 % från 1971 till 1972, medan endast smärre förändringar av antalet arbetslösa registrerades i Österrike, Danmark och Sverige.

Mot bakgrund av bl. a. den höga arbetslösheten i de flesta västeuropeiska länderna har den ekonomiska politiken behållit en expansionsbefrämjande prägel 1972. Kreditpolitiken var klart expansiv fram till halvårsskiftet 1972, då en omorientering i åtstramande riktning skedde i en rad länder. De viktigaste skälen härför var dels den oro på valutamarknaderna som gjorde sig gällande i juni och juli och dels den ogynnsamma vändning som prisutvecklingen allmänt tog efter dämpningen vinterhalvåret 1971/1972. Finanspolitiken har bland de större länderna i Västeuropa varit mycket expansiv i Storbritannien och i viss mån även i Frankrike och Italien. Däremot har en försiktigare hållning till extra stimulansåtgärder intagits från västtysk sida, vilket främst torde bero på att en större vikt fästs vid prisstabilitetsmålet i Västtyskland än i flertalet andra länder i Västeuropa.

Konjunkturutvecklingen i Förenta staterna 1972 har varit mycket gynnsam och ekonomin har kännetecknats av snabb expansion inom nästan alla områden. Totalproduktionen ökade med 6,5 % i reala termer samtidigt som sysselsättningen steg kraftigt. Arbetslösheten sjönk under loppet av 1972 med 1 procentenhet till 5 %. Även på pris- och kostnadsområdet har utvecklingen varit gynnsam, vilket särskilt tydligt framstår vid en internationell jämförelse. Trots att prisstegringarna åter tog fart mot slutet av 1972, ökade sålunda konsumentpriserna i Förenta staterna 3 à 4 procentenheter långsammare än i Västeuropa och inemot

2 procentenheter långsammare än i Kanada och Japan. Den amerikanska regeringens strävanden mot en förbättring i den externa balansen har hittills varit mindre framgångsrika. Även om en kraftig uppgång sålunda inträffade för exportens tillväxt, ökade till följd av den inhemska expansionen importen ännu snabbare. Härtill kom den av devalveringen i december 1971 föranledda försämringen i bytesförhållandet. Totalt resulterade utrikeshandeln i ett kraftigt ökat underskott.

Det konjunkturuppsving som inleddes i den japanska ekonomin i början av 1972 hade sin bakgrund i en mycket expansiv ekonomisk politik. Totalproduktionen växte med drygt 9 % 1972. De direkta och indirekta effekterna av finanspolitiken beräknas ha framkallat ett tillskott i efterfrågan motsvarande 3 à 4 % av bruttonationalprodukten. Drygt 1/3 av totalproduktionens tillväxt skulle därmed ha berott på finanspolitiken. Till skillnad från tidigare uppsving i den japanska ekonomin bars det nu inledda inte upp av exporten och industriinvesteringarna. I stället var det bostadsbyggandet och den privata konsumtionen som tillsammans med de offentliga utgifterna var de mest expansiva efterfrågeelementen 1972. Liksom i Västeuropa noterades en markant uppbromsning av de 1971 depressiva lagerrörelserna. Ett annat framträdande drag i den japanska ekonomin 1972 var den externa balansens utveckling. Visserligen skedde en viss ökning av bytesbalansens överskott uttryckt i löpande priser, men denna ökning var huvudsakligen betingad av den terms-of-trade-förbättring, som blev den omedelbara effekten av yenens revalvering i december 1971. Viktigare synes vara att den volymmässiga tillväxten för exporten resp. importen förändrades i "utjämning" riktning från 1971 till 1972. För exporttillväxten noterades sålunda en klar dämpning samtidigt som importtillväxten ökade kraftigt. Det senare kan sannolikt förklaras av uppsvinget i den inhemska ekonomin, men när det gäller exportens volymutveckling torde det inte råda någon tvekan om att valutajusteringarna i slutet av 1971 börjat ge avsedda effekter redan 1972.

Industriproduktionen i Sovjetunionen ökade 1972 med 6,5 %, att jämföra med 7,8 % 1971 och målet 8,1 % i genomsnitt för den löpande nionde 5-årsplanen. I första hand till följd av missväxt — jordbruksproduktionen sjönk från 1971 till 1972 — blev totalproduktionens tillväxt betydligt lägre än planerat. Nationalinkomsten ökade sålunda med endast 4,4 % 1972 mot planmålet 6,2 %. Däremot noterades mycket gynnsamt produktionsutfall i flera andra östeuropeiska stater. I Östtyskland överträffades sålunda produktionsmålet — såväl totalt som för industrin — med inemot 1 procentenhet 1972, och även i Polen, Bulgarien och Rumänien uppfylldes produktionsplanerna.

Som framgår av tabellerna 2 och 3 fortsatte priser och löner att stiga kraftigt i OECD-området 1972. En viss nedgång i prisstegringstakten från 1971 till 1972 för området som helhet inträffade dock. Prisnivån,

Tabell 2: 2 Konsumentpriser 1960—1972

Procentuella förändringar

	1960— 1965 per år	1965— 1969 per år	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972
Belgien	2,5	3,3	3,9	4,3	5,4
Danmark	5,5	6,7	6,5	5,9	6,6
Finland	5,3	5,4	2,9	6,5	7,1
Frankrike	3,8	4,1	5,5	5,7	6,1
Italien	4,9	2,4	4,9	4,7	5,7
Nederländerna	3,5	5,1	4,4	7,6	7,8
Norge	4,1	3,6	10,6	6,2	7,2
Schweiz	3,2	3,2	3,5	6,6	6,7
Storbritannien	3,6	4,1	6,4	9,4	7,1
Sverige	3,6	3,8	7,0 ¹	7,4	6,0
Västtyskland	2,8	2,3	3,8	5,2	5,8
Österrike	3,9	3,1	4,4	4,7	6,3
Förenta staterna	1,3	3,8	5,8	4,3	3,3
Kanada	1,6	4,0	3,3	2,9	4,9
Japan	5,7	4,9	7,7	6,1	4,5

¹ En rimlig korrigering (av bostadsposten) 1970 ger för Sveriges del ett prisstegringstal på 6,3 %.

Anm. Prisutvecklingen har i vissa fall påverkats av förändringar i indirekt beskattning och subventionering.

Källor: OECD och nationell statistik.

mätt som bruttonationalproduktens prisdeflator, steg 1972 med 4,5 %, att jämföra med 5,5 % 1971. Dämpningen föll till största delen på Förenta staterna, men även för Västeuropas del sjönk prisstegringstakten något. Konsumentpriserna däremot steg 1972 i Västeuropa genomgående snabbare än 1971. Undantag härvidlag utgjorde Storbritannien och Sverige. Efter den dämpning i prisutvecklingen som kunde noteras under vinterhalvåret 1971/1972 började konsumentprisernas uppgång åter att tillta i OECD-länderna från sommaren 1972. I början av 1973 låg priserna i Västeuropa allmänt 7 à 8 % högre än 12 månader tidigare, och även i Förenta staterna, Kanada och Japan registrerades en tydlig uppgång i prisstegringstakten. Denna ogynnsamma utveckling av priser och kostnader för i synnerhet Västeuropas del har på de flesta håll föranlett kraftfulla motåtgärder. Den tidigare nämnda åtstramningen av penningpolitiken efter halvårsskiftet 1972 gjordes sålunda mot bakgrund av främst prisstabilitetsöverväganden. Även mer direkta åtgärder har emellertid vidtagits och vid utgången av 1972 rådde pris- och/eller lönekontroller av varierande styrka i nästan alla västeuropeiska industriländer; det viktigaste undantaget utgjorde Västtyskland.

För endast ett mycket begränsat antal länder i Västeuropa är det möjligt att peka på ett allmänt högt efterfrågetryck som orsak till de snabba prisstegringarna 1972. Detta skulle gälla främst Österrike och Schweiz. Utbuds- och efterfrågeförhållanden förefaller vidare ha varit

Tabell 2: 3 Timförtjänsten för industriarbetare 1960—1972

Procentuella förändringar

	1960— 1965 per år	1965— 1969 per år	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972
Belgien	8,0	7,4	11,1	12,2	13,7 ⁴
Danmark	10,5	10,9	10,8	15,1	10,6
Finland	8,5	7,6	10,4	14,1	14,7
Frankrike ¹	7,5	8,8	10,5	11,3	11,2
Italien ¹	10,6	4,9	21,7	13,4	10,4
Nederländerna ¹	9,8	8,5	10,7	11,7	12,3
Norge	7,2	8,1	12,0	12,4	8,8
Schweiz ¹	5,4	4,8	6,7	9,8	8,3
Storbritannien	7,3 ³	6,5	13,9	11,4	16,1
Sverige	8,6	8,2	13,7	9,9	11,8
Västtyskland	9,5	6,2	13,6	11,0	8,6 ⁴
Österrike ¹	6,4	6,3	10,1	11,1	12,1
Förenta staterna	2,9	5,2	5,3	6,0	6,2
Kanada	3,7	7,0	8,4	10,5	8,2 ¹
Japan ²	10,1	15,6	17,6	13,7	15,5

¹ För förtjänstutvecklingen föreligger endast tarifflöner.² Månadsförtjänst.³ 1963—1965.⁴ 3 kv. 1971—3 kv. 1972.

Källor: OECD och nationell statistik.

bestämmande för den snabba ökning av råvarupriserna som inträffade mot slutet av 1972. I övrigt synes det snarast vara fråga om en kostnadsinflation, där förväntningar hos såväl löntagare som företagare om fortsatt betydande prisstegringar kan ha spelat en viss roll. Skärpta mot-sättningar i inkomstfördelningsfrågor torde åtminstone i vissa länder — såsom Italien och Storbritannien — ha utgjort en bidragande faktor. Vidare synes borttagandet under 1970 och 1971 av olika typer av prisregleringar, liksom i vissa länder utlöpanet av frivilliga prisöverenskomelser, ha bidragit till prisstegringarna 1972.

Enligt tillgängliga beräkningar ökade världshandeln volymmässigt med 9 % 1972, eller ungefär lika snabbt som 1969 och 1970, men 4 procentenheter snabbare än 1971. Uppgången i ökningstakten från 1971 till 1972 synes i första hand vara att hänföra till det fortsatta uppsvinget i Förenta staterna samt konjunkturförbättringen i Västeuropa. Däremot dämpades tillväxten i den japanska handeln 1972. En del av uppgången i världshandelns tillväxt kan emellertid vara att hänföra till de förskjutningar i varuleveranserna från andra halvåret 1971 till första halvåret 1972 som kan ha inträffat till följd av valutaoron 1971. Att det möjligen kan ha förhållit sig så indikeras av att världshandelns tillväxt uttryckt i årstakt sjönk mellan de båda halvåren 1972.

Den i dollar uttryckta prisstegringen för världshandeln 1972 uppgick till 7 à 8 %. Som en följd av att dollarn devalverades kraftigt 1971 —

med effektivt inemot 10 % — blir emellertid den i dollar mätta prisökningen överdriven i förhållande till exempelvis den prisförändring som erhålls genom sammanvägning av de enskilda ländernas importprisförändring uttryckt i resp. lands valuta. Mätt på det senare sättet torde prisökningen för världshandeln mellan genomsnittslägena för 1971 och 1972 ha varit måttlig. Detta kom även till uttryck i utvecklingen av de svenska importpriserna. Den förhållandevis dämpade prisstegringstakt som för deras del började framträda andra kvartalet 1971 blev i huvudsak bestående under hela 1972. De länder som skrev upp sina valutor kraftigast i december 1971, dvs. Japan och Västtyskland, noterade en sänkning av importpriserna från 1971 till 1972. Även exportprisstegringarna dämpades. De prisåterhållande effekterna av en revalue-ring är emellertid av engångsnatur och under loppet av 1972 — i synnerhet mot slutet av året — har utrikeshandelspriserna stigit klart även i Japan och Västtyskland.

Utsikter för 1973

Den ekonomiska utvecklingen inom OECD-området har under de inledande månaderna av 1973 inte nämnvärt avvikit från de bedömningar som gjordes i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Expansionen i den amerikanska ekonomin har sålunda fortgått till synes med oförminskad styrka samtidigt som produktionens tillväxttakt tilltagit markant i Japan. För Västeuropas del har konjunktursituationen fortsatt att förbättras som förutsetts och bland de större länderna förefaller ett påtagligt konjunkturuppsving ha inletts i Västtyskland. Samtidigt som utsikterna för en gynnsam produktions- och sysselsättningsutveckling generellt sett är goda 1973, gäller snarast det motsatta förhållandet på pris- och kostnadsområdet. Prisstegringstakten har sålunda de första månaderna 1973 tenderat att tillta i så gott som samtliga OECD-länder och i synnerhet har råvarupriserna visat en oroande utveckling. Avgörande för den fortsatta internationella konjunkturutvecklingen 1973 blir om någon dämpning kan väntas inträffa i Förenta staterna före utgången av 1973 samt hur markerad den inledda konjunkturuppgången kan väntas bli i Västeuropa och Japan. En väsentlig fråga som skall beröras är vidare vilken inverkan de två senaste årens växelkursförändringar kan få såväl på konjunkturutvecklingen som på prisutvecklingen i OECD-området 1973.

I huvudsak skiljer sig inte den bedömning av den ekonomiska utvecklingen i Förenta staterna under 1973 som nu är möjlig att göra från den som redovisades i den preliminära nationalbudgeten. Tillgängliga konjunkturindikatorer tyder sålunda på att den snabba expansionen i den amerikanska ekonomin fortsatt de första månaderna 1973. Visserligen har den ekonomiska politiken givits en mer restriktiv inriktning i och med den nya budgeten som framlades i januari 1973, men på det

lokala och delstatliga planet kan utgiftsexpansionen väntas fortsätta. Den totala offentliga sektorns inflytande på ekonomin — till den del det kommer till uttryck genom köp av varor och tjänster — förutses därför även 1973 innebära ett visst mått av efterfrågestimulans. Genom bl. a. en återgång till en högre nivå för hushållens sparkvot samt en långsammare ökning av transfereringarna till hushållen väntas den privata konsumtionens tillväxt avta successivt 1973. Detta torde dock uppvägas av tilltagande efterfrågetillväxt för andra användningsområden, och framför allt väntas lagerinvesteringarna och industrins fasta investeringar efter hand komma in i ett mera expansivt skede. Industriinvesteringarna — vilka ännu 1972 utvecklades svagt — förutses sålunda öka med 8 à 10 % i volym 1973. En sådan expansiv utveckling bestyrks av investeringsenkäter vid ingången av året och framstår även som rimlig mot bakgrund av de uppskattningar som gjorts av kapacitetsutnyttjandegraden i industrin 1973. Härtill kommer en mycket gynnsam vinstutveckling 1972 och 1973. Lagerinvesteringarnas blygsamma omfattning 1972 i relation till produktions- och leveransutveckling samt orderstockar, ger anledning att räkna med ett kraftigt uppsving i lagercykeln 1973.

Likaledes väntas en klar förbättring av den reala externa balansen inträffa 1973. Samtidigt som importefterfrågans tillväxt förutses minska något, torde nämligen exporttillväxten öka påtagligt. Härtill bidrar såväl den tilltagande efterfrågetillväxten på avsättningsmarknaderna som volymeffekterna av de båda devalveringarna. Utvecklingen 1972 av de månadsvisa handelsbalanssaldona indikerar att den avsedda vridningen i den amerikanska utrikeshandelsbalansen redan kan ha inletts.

Även om sålunda den ekonomiska politiken redan från ingången av 1973 givits en mer restriktiv inriktning, samtidigt som den privata konsumtionens tillväxt kan förutses minska efter hand, framstår inte riskerna för en utpräglad dämpning av tillväxten redan 1973 som särskilt stora. Företagens investeringar — såväl de fasta som lagerinvesteringarna — samt de delstatliga och kommunala myndigheternas utgifter förutses nämligen utöva ett betydande expansivt inflytande på ekonomin även andra halvåret. Härtill kommer att den externa balansen med successivt tilltagande styrka såväl 1973 som 1974 kan väntas påverka totalproduktionens tillväxt i klart uppdragande riktning.

Sammanfattningsvis förutses vid en sådan utveckling i Förenta staterna 1973 bruttonationalprodukten öka ungefär lika snabbt som 1972, dvs. med ca 6.5 %. Samtidigt kan en ytterligare sänkning av arbetslösheten väntas komma till stånd.

Inte heller för Japans del skiljer sig den nuvarande bedömningen för den ekonomiska utvecklingen 1973 på några mer väsentliga punkter från den som gjordes i den preliminära nationalbudgeten. Den fortsatta expansionen av efterfrågan förutses sålunda bäras upp av den privata

konsumtionen, bostadsbyggandet och de offentliga utgifterna. Beträffande industriinvesteringarna 1973 finns det nu möjligen skäl att räkna med en något gynnsammare utveckling än vad som förutsågs i den preliminära nationalbudgeten. Två oberoende investeringsenkäter i februari/mars 1973 indikerar sålunda att utgifterna för utrustnings- och anläggningsinvesteringar i industriföretagen budgetåret 1973/74 (april—mars) skulle öka snabbare än på 3 år, eller med 10—20 %. Huvuddelen av den planerade ökningen av investeringsutgifterna avsåg visserligen produktion för hemmamarknaden, men även för exportinriktade företag — med undantag för stålverken och varven — visade enkäterna förhållandevis positiva siffror. Det är sålunda möjligt att industriinvesteringarna kan komma in i ett mera expansivt skede redan andra halvåret 1973, vilket tillsammans med det väntade uppsvinget i lagerinvesteringarna torde förstärka konjunkturen ytterligare.

Det japanska beslutet den 14.2.1973 att låta yenen flyta har hittills jämfört med läget i början av februari 1973 resulterat i en revalvering gentemot dollarn med ca 15 % och gentemot flertalet västeuropeiska valutor med ca 5 %. Effekterna härav på den inhemska ekonomiska utvecklingen 1973 är svåra att bedöma, men enligt de ovan nämnda investeringsenkäterna skulle beslutet inte innebära någon mer påtaglig återhållande faktor för investeringstillväxten ens i exportföretagen. För utrikeshandelns del innebär åtgärden dels en omedelbar förbättring av bytesförhållandet med åtföljande förstärkning av handelsbalansen i löpande priser och dels att i motsatt riktning verkande volymeffekter efter hand kan väntas göra sig gällande. Vid en prognos för utrikeshandeln måste dock hänsyn tas även till den expansiva efterfrågeutvecklingen på avsättningsmarknaderna för exporten samt till vilka volymeffekter som är att förutse efter den förra revalveringen, dvs. i december 1971. Även om betydande volymeffekter av i första hand den förra revalveringen kan påräknas, torde den expansiva efterfrågeutvecklingen på exportmarknaderna medföra att någon verkligt betydande minskning av de stora externa överskotten inte är att vänta 1973. Normaliseringen av utrikeshandeln förutses inte heller utgöra något hinder för en avsevärd ökning av totalproduktionen. Denna beräknas 1973 växa med ca 11 % i volymtermer.

Konjunkturutsikterna för Västeuropa 1973 framstår nu liksom vid ingången av året som tämligen gynnsamma. Den ekonomiska utvecklingen under vinterhalvåret 1972/1973 tyder sålunda — som framgår av tabell 1 — på att en uppgång i totalproduktionens tillväxt från 1972 till 1973 är att vänta i nästan samtliga västeuropeiska industriländer. Undantag härvidlag utgör Österrike och Schweiz, där totalt sett fullt kapacitetsutnyttjande förelåg 1972. Liksom i den preliminära nationalbudgeten för 1973 förutses en snabb expansion fortsätta i Frankrike. Även om konjunkturbilden i Italien fortfarande är tämligen oklar, före-

faller en viss återhämtning kunna komma till stånd under loppet av 1973. Däremot synes läget i den brittiska ekonomin ha klarnat påtagligt de senaste månaderna. Visserligen kvarstår vissa osäkerhetsmoment såsom den flytande pundkursen, men utvecklingen bl. a. på arbetsmarknaden och av investeringarna pekar mot att en ökning av tillväxten 1973 är att vänta även i Storbritannien. Av central betydelse för den västeuropeiska konjunkturbilden 1973 framstår dock den utveckling som den västtyska ekonomin kan komma att uppvisa.

Flera tecken tyder på att konjunkturläget i Västtyskland undergått en markant förbättring efter halvårsskiftet 1972. Denna utveckling bekräftas av statistik över bl. a. arbetsmarknadsläget och industrins ordersituation. Från sista kvartalet 1972 har sålunda inträffat en påtaglig åtstramning på arbetsmarknaden genom såväl en minskning av den redan låga arbetslösheten som en ökning av antalet lediga platser. Orderingången till industrin ökade under femmånadersperioden t. o. m. februari 1973 med inemot 15 % jämfört med motsvarande period ett år tidigare. Särskilt kraftigt ökade orderingången från exportmarknaderna, eller med 33 %, och bland de olika industribranscherna uppvisade investeringsvaruindustrin den mest expansiva utvecklingen. Enligt en barometerundersökning bedömde i januari 1973 netto 13 % av industriföretagen i investeringsbranschen orderstockarna som för små, att jämföra med netto 33 % ett år tidigare.

Mot denna bakgrund finns det skäl att anta att konjunkturförloppet i Västtyskland kommer att präglas av en successiv ökning av produktionstillväxten. En avgörande faktor vid en bedömning av styrkan i detta konjunkturförlopp förefaller bli investeringarnas utveckling. Visserligen visade investeringsenkäter i slutet av 1972 inga mer expansiva planer från industrins sida för 1973, men med tanke på såväl den gynnsamma orderutvecklingen vinterhalvåret 1972/1973 som den förhållandevis höga kapacitetsutnyttjandegraden i industrin i början av 1973, torde det finnas skäl att räkna med en upprevidering av investeringsplanerna. En ytterligare faktor som pekar i samma riktning är det lageruppsving som redan synes ha inletts. Av planerna att döma förefaller emellertid investeringskonjunkturen 1973 och 1974 bli klart mindre expansiv än 1968 och 1969, då maskininvesteringarna ökade med 10 resp. 23 % i fasta priser. Även om konjunkturpolitiken av bl. a. prisstabilitetshänsyn torde stramas åt successivt, förutses den expansiva investeringsutvecklingen leda till att totalproduktionen ökar med ca 5 % 1973.

Liksom i Västtyskland väntas de privata investeringarna — såväl de fasta som lagerinvesteringarna — komma in i ett mera expansivt skede i Storbritannien och möjligen också i Italien. Även i flera mindre länder i Västeuropa — däribland i de nordiska länderna — förutses investeringsefterfrågan förstärkas 1973. Med en fortsatt rätt betydande till-

växt av den privata konsumtionen och de offentliga myndigheternas utgifter torde under sådana omständigheter inte någon större risk föreligga för en konjunkturdämpning i området före utgången av året. I genomsnitt för 1973 väntas — liksom i den preliminära nationalbudgeten — totalproduktionen i Västeuropa öka med ca 5 %.

Valutakrisen andra halvåret 1971 utmynnade i den s. k. Washington-överenskommelsen i december samma år. Därvid skedde en omfattande omgruppering av i första hand de västliga industriländernas växelkurser. Med utgångspunkt från den internationella handelns struktur och omfattning kan de viktigaste kursjusteringarna sägas ha varit Förenata staternas devalvering med effektivt ca 8 % samt Japans och Västtysklands revalveringar med effektivt ca 12 resp. 7 %. Härtill kom att Storbritannien tillsammans med en rad andra länder — däribland de nordiska länderna med undantag för Finland — stannade kvar på en i genomsnitt ungefär oförändrad växelkurs. Österrike, Schweiz och de mindre EG-länderna revalverade, fast i något mindre omfattning än Västtyskland. (För en redogörelse om bakgrunden till och det mer detaljerade innehållet i valutaöverenskommelsen i december 1971 hänvisas till tidigare nationalbudgeter.)

Utvecklingen på de internationella valutamarknaderna under 1972 var betydligt lugnare än under 1971. Med undantag för det brittiska beslutet i juni 1972 att låta pundkursen flyta skedde sålunda inga växelkursförändringar i OECD-området. Pundet hade till utgången av 1972 successivt devalverats med inemot 10 %, vilket innebar att Storbritannien därmed t. o. m. devalverat något gentemot Förenata staterna jämfört med läget före valutakrisen 1971. Samtidigt inleddes 1972 inom internationella valutafonden förhandlingar om utformningen av nya regler i ett internationellt valutasystem. Lösningen av valutakrisen 1971 i och med Washington-överenskommelsen betraktades sålunda bara som ett tillfälligt steg mot ett bättre fungerande valutasystem.

Efter en serie händelser och åtgärder på valutaområdet i början av 1973 — däribland det italienska beslutet att först låta lirekursen för kapitaltransaktioner och därefter även kursen för kommersiella transaktioner flyta samt det schweiziska beslutet att låta francen flyta — inträffade ånyo en omfattande valutakris i februari och mars 1973. I ett första steg devalverade Förenata staterna med 10 % gentemot huvuddelen av de västeuropeiska länderna. Japan lät i likhet med Storbritannien, Schweiz och Italien sin valuta flyta. De nya kurser som fastställdes i februari visade sig dock inte inge tillräckligt förtroende, varför valutamarknaderna åter stängdes två veckor i mars 1973. EG-länderna — med undantag för Storbritannien, Italien och Irland — beslöt i detta läge att låta de sinsemellan fasta kurserna flyta gentemot övriga valutor. Sverige och Norge etablerade fasta växelkursrelationer till de sex

EG-länderna. Västtyskland hade dessförinnan revalverat med 3 %. Österrike revalverade i ett senare skede med drygt 2 % och anslöt sig där-
efter till gruppen av länder med flytande växelkurser.

I allmänna termer innebär dessa växelkursförändringar att Japan under loppet av ungefär två år har revalverat med ca 35 % gentemot Förenta staterna och Storbritannien samt med mellan 5 och 10 % gentemot Västtyskland, Österrike, Schweiz och de mindre EG-länderna. Förenta staternas och Storbritanniens devalvering gentemot det sist-
nämnda europeiska blocket uppgår sålunda till mellan 25 och 30 %.

Utan att närmare gå in på orsakerna till den förnyade oron på va-
lutamarknaderna i februari/mars 1973 skall i det följande något berö-
ras dels vilka konsekvenser växelkursförändringarna eventuellt kan få
på konjunkturutvecklingen i OECD-området 1973 och dels på vilket
sätt prisutvecklingen kan komma att påverkas.

De växelkursförändringar som inträffat har förutsatts bidra till att
bringa jämvikt i resp. länders externa balans. Tanken är sålunda exem-
pelvis att en devalvering skall förstärka konkurrenskraften för det deval-
verande landets produkter så att utvecklingen av såväl exporten som im-
porten skall bli mindre ogynnsam än tidigare. Därigenom tänks ett de-
valverande land minska sitt externa underskott, medan motsatsen skulle
gälla för ett revalverande land. Helt bortsett från effekterna av att kon-
junkturutvecklingen inte är synkroniserad internationellt sett, får man
räkna med viktiga tidseftersläpningar innan en växelkursförändring får
sina slutgiltiga verkningar på de externa balanserna. För det första tar
det sålunda en viss tid innan de prisförändringar sker på avsättnings-
marknaderna som motiveras av växelkursförändringen. För det andra
har den direkta effekten *efter* det att prisgenomslag skett ofta visat sig
vara en förändring av bytesförhållandet som omedelbart påverkat den
externa balansen för landet ifråga i motsatt riktning mot den åsyftade.
Däremot har dessa terms-of-trade-förändringar uppfattats som förut-
sättningar för ett uppnående av de eftersträlvade volymeffekterna på han-
delsströmmarna. Under ett tidigt skede efter exempelvis en devalvering
kan den externa balansen väntas mera påverkas av försämrade bytesvill-
kor än av sådana positiva volymeffekter som åsyftas. Tidigare erfaren-
heter indikerar att det kan dröja upp till 2 à 3 år innan ändrade relativ-
priser länderna emellan får fullt utslag på de volymmässiga handels-
strömmarna.

Utvecklingen 1972 av export och import i olika länder i OECD-om-
rådet tyder på att volymeffekterna hittills varit förhållandevis begrän-
sade efter Washington-överenskommelsen i december 1971. För För-
enta staternas del förändrades de månadsvisa handelsbalanssaldona i en
sådan riktning att det i varje fall inte kan uteslutas att vissa volymeffek-
ter av devalveringen i december 1971 gjorde sig gällande. Även den ja-
panska exportutvecklingen 1972 tyder — som framhållits tidigare —

på att vissa volymeffekter erhöles. Däremot framträder inte några mera betydande volymeffekter från siffrorna över den västtyska utrikeshandeln 1972. Det finns dock skäl att vänta att de vid växelkursomgrupperingen i december 1971 eftersträvade effekterna på handeln efter hand kommer att förstärkas under loppet av 1973. Valutakursjusteringarna i februari/mars 1973 tillsammans med dem som kommit till stånd för de flytande valutorna gick för de större länderna i samma riktning som vid Washington-överenskommelsen. Detta innebär sålunda att nya och i samma riktning gående volymeffekter "lagras" på de tidigare. Det finns därför ytterligare anledning att vänta att en utjämning av de externa balanserna i eftersträvd riktning — åtminstone i fasta priser räknat — kommer till stånd. Detta hindrar emellertid inte att bytesbalanserna i löpande priser i ett inledande skede — på grund av terms-of-trade-effekten — kan komma att i någon mån förändras i icke-utjämnande riktning.

Ur konjunktursynpunkt skulle detta betyda att utvecklingen i Förenta staterna 1973 kan väntas på ett gynnsamt sätt och dessutom i en tilltagande grad påverkas av de två senaste årens valutakursförändringar. Däremot torde inte utvecklingen i den japanska ekonomin i samma utsträckning som under tidigare internationella högkonjunkturer komma att bäras upp av exporten och investeringarna förknippade med denna. Frågan uppkommer så på vilket sätt den europeiska konjunkturutvecklingen 1973 kan tänkas bli påverkad av valutakursförändringarna. Även om länderna i Västeuropa genomgående devalverat med 5 till 10 % och i vissa fall upp till 30 % i förhållande till Japan de två senaste åren, kan man inte av detta sluta sig till att det relativa konkurrenstrycket från japanska produkter har minskat påtagligt. Hänsyn måste vid en sådan bedömning nämligen tas såväl till förekomsten av förut icke utnyttjad konkurrensförmåga hos de japanska leverantörerna som till det ökade motstånd som de kan ha mött på den amerikanska marknaden. Med hänsyn bl. a. till det sistnämnda torde det inte vara uteslutet att de japanska företagens konkurrens blivit mera kännbar för flera västeuropeiska länder, däribland inte minst Västtyskland. Till denna bild skall även fogas att amerikanska produkters konkurrenskraft ökat påtagligt i relation till produkter från flertalet västeuropeiska länder de senaste två åren genom såväl växelkursförändringarna som den ur amerikansk synpunkt mycket gynnsamma prisutvecklingen. Denna ur västeuropeisk synpunkt tämligen ogynnsamma bild kompliceras emellertid av att konjunkturfasingen skiljer sig mellan de olika områdena. Med Förenta staterna i ett klart senare skede i konjunkturfasen 1973 än Västeuropa — som dessutom torde ligga efter även Japan — blir bilden avgjort ljusare för Västeuropas del. Det inhemska efterfrågetrycket i framför allt Förenta staterna men även i Japan kan sålunda både verka återhållande på exporten till Västeuropa och — åtminstone vad gäller För-

enta staterna — verka expansivt på den västeuropeiska exporten. Slutsatsen skulle sålunda bli att omstruktureringen av handelsströmmarna mellan industriländerna ur västeuropeisk synpunkt kommer att inträffa i ett relativt gynnsamt skede av konjunkturutvecklingen.

I ett inledande skede efter valutaöverenskommelsen i december 1971 påverkades världshandelspriserna — såväl på råvaror som på färdigvaror — i klart dämpande riktning. Detta gäller vid en omräkning till valutor som i genomsnitt vare sig revalverades eller devalverades. De amerikanska exportörerna synes sålunda ha sänkt sina priser på exportmarknaderna under det att de revalverande ländernas exportörer i många fall sänkte priserna i egen valuta för att hålla tillbaka prisökningen på exportmarknaderna. Resultatet blev att förändringen av världshandelspriserna mellan genomsnittsvärdena 1971 och 1972 blev marginell. Under senare delen av 1972 sköt dock priserna — i synnerhet för många råvaror — åter fart. I den konjunkturfas som nu är rådande förefaller det inte sannolikt att den nya omgrupperingen av växelkurserna får samma återhållande effekt på priserna som den föregående. Efterfrågeläget generellt sett och särskilt för råvaror är nämligen i början av 1973 tydligt högre än i början av 1972 samtidigt som möjligheterna för revalverande länders exportörer att hålla tillbaka prisökningar på exportmarknaderna i flera fall sannolikt torde vara mindre. Den tilltagande konkurrensen på den västeuropeiska marknaden från japanska produkter talar dock i sig för att prisstegringarna 1973 kunde dämpas något. Denna effekt minskas emellertid av den klara konjunkturförbättring som nu förefaller att ha inletts i den japanska ekonomin. Den väntade efterfrågeutvecklingen i olika länder tyder sålunda på att fortsatt betydande prisstegringar såväl inom de olika länderna som för världshandeln är att vänta 1973, även om valutajusteringarna i februari/mars tillfälligt kan ha inneburit en viss dämpning.

I den preliminära nationalbudgeten för 1973 förutsågs världshandeln 1973 öka med ca 11 % uttryckt i volymtermer. Trots den oro som rått på valutamarknaderna första kvartalet 1973, torde inte förutsättningarna för en dylik stark expansion av handeln ha ändrats nämnvärt mot bakgrund av det generellt sett förbättrade konjunkturläge som förutses i världsekonomin 1973. Vad gäller priserna kalkylerades med en ökning om ca 4 % 1973. Med tanke på bl. a. den mycket snabba prisstegringstakten i de flesta OECD-länderna de första månaderna 1973 kan en viss uppjustering av denna siffra komma att visa sig befogad. Dessa bedömningar gäller emellertid vid mätning i valutor som i genomsnitt behållit sitt bytesvärde vid växelkursjusteringarna i februari/mars 1973 samt vid det ”flytande” tillstånd som rått därefter. Uttryckta i dollar torde världshandelspriserna öka med gott och väl 10 % 1973.

2.2 Länderöversikter

Förenta staterna

Den amerikanska ekonomin kännetecknades 1972 av snabb expansion inom nästan alla områden. Totalproduktionen ökade sålunda med 6,4 % i reala termer samtidigt som sysselsättningen steg kraftigt. Arbetslösheten sjönk under loppet av 1972 med 1 procentenhet till 5 %. Tillväxten för den slutliga inhemska efterfrågan¹ ökade markant jämfört med 1971, jämsides med att en omsvängning kunde noteras för lagercykeln. På den externa sidan var utvecklingen 1972 dock inte lika gynnsam som inom landet. Även om en markerad uppgång inträffade för exportens tillväxt, ökade till följd av den inhemska expansionen importen ännu snabbare, vilket medförde att utrikeshandeln resulterade i ett kraftigt ökat underskott. Däremot har den amerikanska regeringens strävanden mot en större pris- och kostnadsstabilitet varit mer framgångsrika. Ökningstakten för bruttonationalproduktens prisdeflator uppgick sålunda 1972 till endast 3 % efter att 1970 och 1971 ha legat på 5,5 resp. 4,7 %.

Konjunkturutvecklingen under loppet av 1972 har till synes utan avbrott gått i gynnsam riktning. Orderingången till industrin ökade från 1971 till 1972 med inemot 15 %. Störst blev ökningen för vissa branscher i investeringsvaruindustrin; orderingången för verktygsmaskiner, exempelvis, ökade med 65 %. Industriproduktionen växte 1972 med 7 % efter att 1971 ha legat kvar på 1970 års nivå. Då även industrins leveranser steg kraftigt — ca 12 % värdemässigt — blev ökningen i färdigvarulagren förhållandevis begränsad. Till följd av den höga produktionstakten har kapacitetsutnyttjandet inom industrin successivt tilltagit under loppet av 1972. Utnyttjandegraden låg vid utgången av året på ca 80 % att jämföra med 75 % i genomsnitt för 1971.

Den ekonomiska politiken var fortsatt expansiv 1972. Trots ett överuttag av preliminärskatt på 9 miljarder dollar visade den federala budgeten ett underskott om drygt 13 miljarder dollar, eller nästan lika stort som 1971. De federala myndigheternas expansiva inverkan på ekonomin 1972 har i första hand haft formen av ökade transfereringar till delstaterna och kommunerna samt ökade avskrivningsmöjligheter för investeringar och minskad fordonsaccis. Däremot ökade de federala konsumtions- och investeringsutgifterna endast obetydligt. Dessa utgifter har i stället visat en stark expansion på det delstatliga och kommunala planet. De totala offentliga utgifterna för köp av varor och tjänster ökade 1972 med ca 4 % efter en enprocentig minskning 1971. Även penningpolitiken har behållit en expansionsbefrämjande prägel 1972. Diskontot har hållits oförändrat hela året, medan den ökade efterfrågan på kre-

¹ Dvs. summan av privat och offentlig konsumtion och investering bortsett från lagerförändringar.

ditmarknaden medfört en dragning uppåt av den korta räntan från början av året.

De privata fasta investeringarna utgjorde den mest expansiva efterfrågekomponenten 1972. Investeringsverksamheten gynnades, förutom av den goda tillgången på kredit, av förbättrade avskrivningsmöjligheter och sänkningen av fordonsaccisen. Framför allt ökade bostadsbyggandet och härav föranledda serviceinvesteringar kraftigt. Efter en volymmässig tillväxt på drygt 30 % 1971 ökade sålunda dessa investeringar med ca 20 % 1972. Även för övriga privata investeringar noterades en snabb tillväxt, eller ca 10 %. Industrins investeringar — som minskade markant 1971 — utvecklades med tanke på den förhållandevis låga kapacitetsutnyttjandegraden oväntat gynnsamt 1972 och beräknas för helåret ha varit av samma omfattning som 1971. Totalt ökade de privata fasta investeringarna med ca 13 %, vilket innebar en fördubbling av tillväxten jämfört med 1971. I jämförelse med denna kraftiga uppgång i tillväxten för de fasta investeringarna utvecklades lagerinvesteringarna förhållandevis svagt.

Även den privata konsumtionsefterfrågan utgjorde en väsentlig expansionsfaktor i ekonomin 1972. De kraftigaste försäljningsökningarna noterades för varaktiga varor — framför allt personbilar och heminredningsartiklar. Totalt ökade den privata konsumtionen med 6 % i volym, vilket i och för sig är en förvånansvärt hög siffra mot bakgrund av det stora överuttaget av preliminärskatt 1972. Detta överuttag förefaller emellertid helt ha kompenserats av hushållen genom en motsvarande sänkning av sparkvoten.

Den amerikanska betalningsbalansen resulterade 1972 i ett underskott på drygt 10 miljarder dollar. Detta innebar en markant förbättring jämfört med 1971, då underskottet beräknat på officiell transaktionsbasis uppgick till drygt 30 miljarder. Förbättringen — helt hänförlig till kapitalbalansen — berodde i huvudsak på en kraftig minskning i det spekulativa kapitalutflödet. Bidragande härtill var framför allt valutaöverenskommelsen i december 1971, den relativa ränteutvecklingen gentemot omvärlden samt den internationellt sett gynnsamma prisutvecklingen i Förenta staterna 1972. Underskotten i handels- och bytesbalanserna blev dock betydligt större 1972 än 1971. Handelsbalansens underskott ökade från 2,7 till 6,8 miljarder dollar, medan bytesbalansunderskottet växte från 2,8 till 9 miljarder. Devalveringen av dollarn i slutet av 1971 gav sålunda i detta avseende inte avsett resultat redan det första året. En anledning till detta kan ha varit att tendensen till fortsatt försvagning av den amerikanska bytesbalansen vid oförändrade kurser varit starkare än man tidigare räknat med. Varu- och tjänstesaldonas utveckling 1972 präglades härtill i hög grad av den av växelkursförändringen föranledda försämringen av bytesförhållandet samt den kvarstående skillnaden i konjunkturförhållanden mellan å ena sidan

Förenta staterna och å andra sidan Västeuropa och Japan. Utvecklingen av de månadsvisa handelssaldona under loppet av 1972 pekade dock mot att de eftersträfvade volymeffekterna av devalveringen successivt tilltog.

I början av januari 1973 meddelade den amerikanska regeringen en övergång till "fas 3" i inflationsbekämpningsprogrammet. Detta innebär en avsevärd lättnad av de kontroller som gällde under den andra fasen av programmet i den meningen att inga pris- och löneökningar i princip kräver godkännande innan de genomförs. De allmänna riktlinjerna för hur stora ökningarna får vara kvarstår dock oförändrade samtidigt som pris- och kostnadsövervakningen fortsätter. Prisökningarna i slutet av 1972 och början av 1973 var — särskilt vad gäller partipriserna — kraftigt stigande. Till största delen berodde detta på en mycket ogynnsam prisutveckling för jordbruksprodukter, vilket föranledde de amerikanska myndigheterna att vidta en rad åtgärder för att få en dämpning till stånd. Med tanke på att de flesta av åtgärderna kan väntas ge eftersträvat resultat först på något längre sikt förefaller dock utsikterna till en snar dämpning av livsmedelsprisstegringarna mindre goda, under förutsättning att vinstmarginalerna i producentleden inte samtidigt beskärs kraftigt.

Den amerikanska regeringens syn på den ekonomiska utvecklingen 1973 presenterades i samband med budgetens framläggande i januari 1973. Därvid förutsågs en ökning av den totala produktionsvolymen med 6,5 à 7 %. Prisökningstakten, mätt som bruttonationalproduktens prisdeflator, skulle begränsas till ca 3 % 1973. Denna prisökningstakt vore förenlig med en eftersträvad dämpning av konsumentprisstegringarna till högst 2,5 % vid utgången av året. Sysselsättningsökningen förutsågs överstiga arbetskraftens tillväxt, vilket beräknades innebära en sänkning av arbetslöshetstalet från 5 till 4,5 % under loppet av 1973.

Samtliga inhemska efterfrågekomponenter utom bostadsinvesteringarna och de federala utgifterna väntas uppvisa en fortsatt stark tillväxt 1973. Den privata konsumtions efterfrågan förutses sålunda öka med drygt 6 % med den kraftigaste expansionen första halvåret. Liksom 1972 väntas de privata fasta investeringarna öka med ca 10 %. Denna oförändrade tillväxt från 1972 innebär dock en väsentlig förskjutning i dess inriktning mellan olika användningsområden. Medan bostadsbyggande sålunda väntas minska något i volym, förutses ett markant uppsving ske för industriinvesteringarna. Dessa beräknas öka med 8 à 10 % i volym 1973. En sådan expansiv utveckling för industrins investeringar bestyrks av investeringsenkäter vid ingången av året och framstår även som rimlig mot bakgrund av de uppskattningar som gjorts av kapacitetsutnyttjandegraden i industrin 1973. Härtill kommer en mycket gynnsam vinstutveckling 1972 och 1973. Mot bakgrund av lagerinvestering-

arnas relativt blygsamma omfattning 1972 i relation till produktions- och leveransutveckling samt lagerstockar, förutses ett kraftigt uppsving i lagercykeln 1973.

Den externa balansen uttryckt i fasta priser kan väntas uppvisa en klar förbättring 1973. Importefterfrågans tillväxt förutses sålunda inte bli fullt så stor som 1972, medan däremot exporttillväxten torde öka påtagligt. Efterfrågeutvecklingen i avnämrländerna liksom den gynnsamma pris- och kostnadsutvecklingen i Förenta staterna bör sålunda tillsammans med volymeffekterna av de båda dollardevalveringarna — december 1971 och februari 1973 — medföra ett markant uppsving i exportens volymtillväxt. Den minskning av underskottet för det externa varu- och tjänsteutbytet med 2,5 miljarder dollar 1973 som förutses i den amerikanska budgeten torde dock efter den senaste devalveringen bli avsevärt mindre eller kanske helt utebli. Då den omedelbara effekten av växelkursförändringen för Förenta staternas del är en ytterligare försämring av bytesförhållandet, kan således handels- och bytesbalansen i löpande priser i ett inledande skede försämrats av just detta skäl. Vilket totalresultatet för 1973 slutligen blir är i detta skede mycket svårt av kvantifiera.

Från av regeringen fristående konjunkturinstitut har framförts tvivel på att prisstegringarna 1973 kan begränsas i den omfattning som regeringen väntar. Härvid har pekats på den ogynnsamma utvecklingen av särskilt partipriserna i slutet av 1972 och början av 1973, liksom den oväntat tidiga övergången till "fas 3" i inflationsbekämpningsprogrammet. Vidare har framhållits det faktum att ekonomin under loppet av 1973 successivt närmar sig fullt kapacitetsutnyttjande, vilket i sig i varje fall inte talar för en dämpning av prisstegringstakten. Dessa tvivel förefaller onekligen välgrundade. Även om prisökningarna i Förenta staterna 1973 skulle bli 1/2 à 1 procentenhet större än vad som officiellt antagits, framstår pris- och kostnadsutvecklingen i den amerikanska ekonomin som utomordentligt gynnsam vid en internationell jämförelse.

Vad gäller prognosen för den reala utvecklingen i ekonomin 1973, torde det däremot inte finnas anledning att på några mer väsentliga punkter justera den officiella prognosen. Även om den ekonomiska politiken redan från ingången av 1973 givits en mera restriktiv inriktning, samtidigt som den privata konsumtionens tillväxt kan förutses minska efter hand, framstår inte riskerna för en utpräglad dämpning av tillväxten redan 1973 som särskilt stora. Företagens investeringar — såväl de fasta som lagerinvesteringarna — samt de delstatliga och kommunala myndigheternas utgifter förutses nämligen utöva ett betydande expansivt inflytande på ekonomin även andra halvåret. Härtill kommer att den externa balansen med successivt tilltagande styrka såväl 1973

som 1974 kan väntas påverka totalproduktionens tillväxt i klart uppdragande riktning.

Storbritannien

Den ekonomiska utvecklingen i Storbritannien 1972 kännetecknades generellt sett av en mycket expansiv inhemsk efterfrågetillväxt — särskilt för den privata konsumtionens del. Samtidigt återkom emellertid betydande problem vad gäller pris- och kostnadsutvecklingen samt på valutaområdet, vilket fick till följd att pundkursen släpptes att flyta i juni och pris- och lönestopp infördes i november. Trots den kraftiga tillväxten i den inhemska efterfrågan 1972 ökade totalproduktionen av olika skäl — bl. a. omfattande strejker — betydligt svagare, eller med ca 3,5 %. Konjunkturförloppet 1972 gick dock i klart gynnsam riktning, vilket bl. a. kom till uttryck i en markant sänkning av arbetslösheten från den rekordhöga nivån som noterades i början av året.

Den tydligt expansiva inriktning som gavs den ekonomiska politiken hösten 1970 har fortsatt med oförminskad styrka även 1972. Budgeten våren 1972 syftade till en ökning av totalproduktionens tillväxt med ytterligare ca 2 procentenheter till ca 5 % i årstakt den framförliggande 18-månadersperioden. Tanken synes härvid i huvudsak ha varit att ge den privata konsumtionen en kraftig stimulans för att indirekt erhålla en ökad investeringsefterfrågan. Simulansåtgärderna fick därför formen av mycket betydande skattsänkningar för fysiska personer, motsvarande 2,5 % av hushållens disponibla inkomster. Däremot skulle inte de offentliga utgifterna tillåtas stiga på grund av regeringens tidigare utfästelser. Den offentliga sektorns stimulerande inverkan på ekonomin såsom detta kommer till uttryck genom köp av varor och tjänster var sålunda betydligt mindre 1972 än 1971. Penningpolitiken har varit starkt expansiv 1972. Även om räntesatserna av främst betalningsbalansskäl höjts kraftigt efter halvårsskiftet, torde några finansiella hinder inte ha förelegat för en avsevärt större ökning av investeringsvolymen än vad som blev fallet 1972.

Sett från efterfrågesidan har den privata konsumtionen varit den mest expansiva faktorn 1972. Förutom av den ovan beskrivna stimulansen genom skattesänkningarna påverkades konsumtionsefterfrågan av betydande löneökningar. Det kan exempelvis nämnas att i de avtal som slöts tredje kvartalet 1972 — dvs. före pris- och lönestoppets införande — var ökningen i lönerna för arbetare drygt 20 % uttryckt i årstakt. Trots fortsatt tämligen stora prisökningar och en uppgång med drygt 1 procentenhet i hushållens sparkvot, växte den privata konsumtionen med 6,8 % i fasta priser 1972. Detta innebar att den absoluta ökningen av konsumtionen t. o. m. blev större än tillskottet i den inhemska totalproduktionen.

Betydligt svagare utvecklades investeringarna 1972. I första hand som

en följd av ett uppsving i bostadsbyggandet och handelns investeringar kunde man visserligen registrera en viss ökning i de fasta investeringarna 1972, men denna stannade vid ca 0,5 % i volymtermer. Genom att den stora ökningen i konsumtionen i betydande grad riktade sig mot importerade varor och dessutom exporten i det närmaste stagnerade, blev kapacitetsutnyttjandegraden i industrin kvar på en låg nivå. Industriproduktionen ökade med ca 2,5 %, vilket torde ha varit klart långsammare än den tekniska kapacitetens tillväxt. Det är under sådana förhållanden inte särskilt förvånande att industrins investeringar minskade kraftigt andra året i följd. Nedgången 1972 blev ca 10 %, eller något kraftigare än 1971. Inte heller för lagerinvesteringarna innebär 1972 någon klar förbättring. En viss del av ökningen i den inhemska efterfrågan synes sålunda ha mötts med en direkt neddragning av färdigvarulagren. Denna tendens förefaller att ha varit än mer utpräglad för insatsvarorna. Trots att lagren sålunda minskade 1972, synes de nedåtgående lagerrörelserna bromsats upp under året, varför lagerinvesteringarnas utveckling likväl fick en uppdragande inverkan på efterfrågetillväxten i ekonomin.

En avsevärd del av uppgången i resursförbrukningen för inhemska ändamål i den brittiska ekonomin 1972 kunde realiseras endast genom en kraftig nettoimport. Försämringen i den reala externa balansen — dvs. skillnaden mellan exporten och importen av varor och tjänster räknad i fasta priser — uppgick sålunda till 2 % av bruttonationalprodukten. Den inhemska efterfrågeexpansionen för i synnerhet varaktiga konsumtionsvaror, såsom personbilar, satte tydliga spår i importen, vilken ökade med inmot 9 % i volym 1972. Samtidigt stagnerade exporten. Handelsbalansens saldo kom härigenom att försämrats med 1 100 milj. pund till ett underskott om ca 700 milj. En ungefär lika stor försämring inträffade för bytesbalanssaldot, vilket dock genom det stora överskottet i tjänstebalansen blev endast svagt negativt 1972.

I den preliminära nationalbudgeten för 1973 underströks den stora osäkerhet som var förknippad med en prognos för den ekonomiska utvecklingen i Storbritannien 1973. Även om läget klarnat i vissa hänseenden de första månaderna 1973 kvarstår dock fortfarande flera osäkerhetsmoment. Kursen för den brittiska valutan, vilken släpptes att flyta i juni 1972, är sålunda ännu inte fixerad. I januari 1973 framlades ett förslag från den brittiska regeringen beträffande fortsättningen av det s. k. inflationsbekämpningsprogrammet, vilket inleddes med pris- och lönestoppet i november 1972. Den första fasen i programmet — "frysningsperioden" — skulle i enlighet med det framlagda förslaget utlöpa för lönernas del vid utgången av mars och för prisernas del i slutet av april 1973. Den andra fasen, vilken för övrigt synes ha mycket gemensamt med motsvarande fas i det amerikanska inflationsbekämpningsprogrammet, förutses gälla fram till hösten 1973, då man från brittisk

sida efter amerikansk förebild torde syfta till en ytterligare nedtrappning av pris- och lönekontrollerna. Mottagandet av regeringens åtgärder har från i första hand löntagarhåll varit synnerligen kritiskt, vilket hittills medfört en del tämligen omfattande strejker. Det synes i nuvarande läge vara svårt att uppskatta vare sig strejkernas effekter på produktionen eller deras eventuella konsekvenser för den fortsatta utformningen av pris- och lönekontrollen under "fas II", vilken sedermera trädde i kraft vid ingången av april. Sammanfattningsvis torde sålunda kunna sägas att betydande osäkerhetsmoment kvarstår vad gäller utvecklingen såväl på pris- och kostnadsområdet som för den externa balansen 1973.

Även om konjunkturbilden i Storbritannien fortfarande är förhållandevis splittrad, förefaller den dock totalt sett ha klarnat något under loppet av vinterhalvåret 1972/1973. Det tydligaste uttrycket för förbättringen av konjunkturläget är utvecklingen på arbetsmarknaden. Arbetslösheten har sålunda sjunkit mycket kraftigt — i synnerhet sedan hösten 1972 — samtidigt som antalet lediga platser stigit markant. Även statistik över verkstadsindustrins order- och försäljningsutveckling bestyrker denna förbättrade bild. Från augusti till november 1972 ökade sålunda såväl orderingången som leveranserna med 6 à 7 %. Orderstocken steg med 2,5 %. Större delen av uppgången härrörde från exportmarknaderna, men även på den inhemska marknaden noterades en förbättring. Vidare visade statistik över detaljhandelsomsättning och bilregistreringar att den privata konsumtionen var fortsatt expansiv.

Den i mars 1973 framlagda budgeten för budgetåret 1973/74 (april—mars) innehöll till skillnad från de två närmast föregående budgeterna inga ytterligare konjunkturpolitiska stimulansåtgärder. De två viktigaste målen för den ekonomiska politiken 1973 anges vara en 5-procentig produktionstillväxt och fortsatt kamp mot inflationen. Även om staten genom denna budget inte väsentligt förändrar vare sig sin egen direkta inverkan på ekonomin eller förutsättningarna för ekonomin i övrigt, innebär inte detta att budgeten är konjunkturpolitiskt neutral. Då bl. a. de skattemässiga fördelarna för investeringarna kvarstår, synes den i stället ha en fortsatt expansiv prägel. Härtill kommer att den offentliga sektorns efterfrågan efter varor och tjänster genom redan tidigare fattade beslut kan förutses öka betydligt snabbare 1973 än 1972.

Trots de ovan nämnda osäkerhetsfaktorerna, torde mot denna allmänna bakgrund den ekonomiska utvecklingen i Storbritannien 1973 — i likhet med i flertalet andra OECD-länder — bli mer expansiv än 1972. Den inhemska efterfrågan förutses sålunda genom ett uppsving i lagerinvesteringarna uppvisa en ökad tillväxt. För den slutliga inhemska efterfrågans del — dvs. bortsett från lagerinvesteringar — beräknas tillväxten fortgå med ungefär oförändrad styrka 1973. Därvid förutses

emellertid en viss förändring ske i de olika efterfrågekomponenternas inbördes expansionstakt, genom att den privata konsumtionen kan väntas bli mindre expansiv än 1972 samtidigt som en återhämtning torde inträffa för de fasta investeringarna. Visserligen är — som framgått ovan — osäkerheten stor vad gäller pris- och löneutvecklingen 1973, men det finns under alla förhållanden anledning förmoda att hushållens reala disponibla inkomster kommer att öka väsentligt långsammare än 1972. Med tanke på den höga nivån för sparkvoten 1972 torde dock den privata konsumtionens tillväxt inte sjunka fullt lika mycket. Under sådana förutsättningar väntas den privata konsumtionen öka med 3,5 à 4 % 1973. De fasta investeringarna kan förutses öka med 5 à 7 % jämfört med 0,5 % 1972. Industriinvesteringarna förutses öka markant efter de två senaste årens kraftiga minskningar. Investeringssenkäter i början av 1973 tyder på att företagen är mycket optimistiska härvidlag. 1/3 av de fasta investeringarna utgörs av offentliga investeringar. Dessa har beräknats komma att öka inemot 11 % 1973, att jämföra med en enprocentig uppgång 1972.

På den externa sidan finns det för 1973 skäl att räkna med en betydligt mindre ogynnsam utveckling än 1972. Visserligen kan importen på grund av i första hand det väntade omslaget i lagercykeln förutses uppvisa en fortsatt snabb tillväxt, men samtidigt torde exporten öka kraftigt efter stagnationen 1972. Utsikterna för en stark efterfrågetillväxt på exportmarknaderna 1973 är sålunda goda samtidigt som vissa volym-effekter av den effektiva punddevalveringen kan komma att göra sig gällande med successivt tilltagande styrka. Totalt sett kan dock en viss ytterligare försvagning av den reala externa balansen beräknas ske 1973. Tillsammans med den av i första hand av växelkursförändringen föranledda försämringen av bytesförhållandet torde detta medföra att bytesbalansen 1973 resulterar i ett underskott om 800 à 1 000 milj. pund.

Sammanfattningsvis skulle den ovan antagna utvecklingen för utrikes-handeln och den inhemska efterfrågan innebära att totalproduktionens tillväxt 1973 blir 4 à 5 %. Även om arbetslösheten härvid sannolikt kan väntas fortsätta att minska under loppet av 1973, torde den med de reserver av teknisk kapacitet som f. n. föreligger i den brittiska ekonomin ändå vid utgången av året ligga på en alltför högt förhållandevis hög nivå.

Västtyskland

Den västtyska ekonomin kännetecknades de tre första kvartalen 1972 av en förhållandevis svag återhämtning efter den period av långsam produktionstillväxt som inleddes hösten 1970. Visserligen inträffade en snabb upphämtning i produktion och sysselsättning första kvartalet 1972, sedan den omfattande konflikten i den västtyska metallindustrin

i november och december 1971 lösts, men under sommarhalvåret var konjunkturutvecklingen ånyo tämligen dämpad. Fjärde kvartalet avslöstes denna utveckling av ett kraftigt uppsving, som i huvudsak härörde från en förstärkt exportefterfrågan. Den inhemska efterfrågan däremot utvecklades svagt hela året. I genomsnitt före 1972 uppgick totalproduktionens tillväxt till inte fullt 3 %, eller ungefär oförändrat jämfört med 1971.

Även om antalet lediga platser också 1972 väsentligt överstigit antalet arbetslösa — kvoten mellan dessa tal uppgick till ungefär 1,5 — har läget på arbetsmarknaden 1972 generellt sett varit betydligt mindre ansträngt än 1970 och 1971. Mot slutet av året skedde dock en märkbar åtstramning av arbetsmarknadsläget, vilket tog sig uttryck i såväl en ökning av antalet lediga platser som en minskning av antalet arbetslösa. De förra, exempelvis, ökade med ca 15 % under loppet av 1972 och antalet "gästarbetare" nådde vid utgången av året den dittills högsta nivån 2,4 milj. Den ökade efterfrågan på arbetsmarknaden kom även till uttryck i en tilltagande löneglidning speciellt mot slutet av 1972. Trots att tarifflöneökningarna successivt avtagit något under året, inträffade sålunda en klar uppgång i timförtjänstökningarna från andra kvartalet 1972.

De allt större löneökningarna kan även ha påverkats av ökade inflationsförväntningar i ekonomin. Prisstegringarna i Västtyskland har under de senaste åren varit anmärkningsvärt stora jämfört med tidigare år. Medan konsumentpriserna under 60-talet steg med i genomsnitt 2,5 % per år, blev ökningen 5,2 % 1971 och 5,7 % 1972. Inom andra användningsområden än konsumtionen skedde däremot en klar dämpning av prisstegringarna från 1971 till 1972, och en särskilt prisåterhållande effekt erhöles genom uppskrivningen av D-marken 1971. Priserna för varu- och tjänsteimporten minskade nämligen med ca 2 % mellan genomsnittsvärdena 1971 och 1972 samtidigt som exportprisstegringen uttryckt i inhemska valuta begränsades till 1 %. De prisåterhållande effekterna av en revalvering är emellertid av engångsnatur och under loppet av 1972 har utrikeshandelspriserna efter hand visat en stigande tendens som en följd av den ökade aktiviteten såväl inom landet som på avsättningsmarknaderna för exporten. Bruttonationalproduktens prisdeflator ökade 1972 med 6,1 % eller 1,5 procentenheter mindre än 1971.

Från 1971 till 1972 inträffade en markant dämpning av den slutliga inhemska efterfrågans tillväxt. Mest framträdande var denna nedgång på investeringssidan, men även den privata konsumtionsefterfrågans tillväxt sjönk klart. I volym ökade den privata konsumtionen 1972 sålunda med 3,5 % att jämföra med 5,5 % 1971. Trots återbetalningarna vid halvårsskiftet 1972 av den extraskatt som upptogs under högkonjunkturen 1969—1970 samt utbetalningarna i november 1972 av de retro-

aktiva pensionshöjningarna uppvisade konsumtionen påtagliga stagnationstendenser andra halvåret.

De fasta investeringarna ökade 1972 med 1,9 % i fasta priser jämfört med 4,5 % 1971. Nedgången i tillväxten berodde nästan helt på en stagnation i maskininvesteringarna, medan byggnadsinvesteringarna totalt sett ökade i ungefär samma takt som 1971 eller med inemot 4 %. I likhet med 1971 har byggnadssektorn arbetat nära kapacitetstaket och bostadsinvesteringarna ökade 1972 med ca 13 %. Även om maskininvesteringarna sålunda för helåret 1972 legat på ungefär samma nivå som 1971, har trenden under loppet av året varit uppåtriktad. I synnerhet sista kvartalet 1972 uppvisade maskininvesteringarna en expansiv bild. Även lagerinvesteringarna har utvecklats i en alltmer gynnsam riktning under loppet av året och var för helåret 1972 av betydligt större omfattning än året innan. Detta innebar en markant omsvängning från 1971, då en kraftig nedgång i lagerinvesteringarna inträffade.

Överskottet i den västtyska varu- och tjänstebalansen ökade 1972 med drygt 3 miljarder DM till 13,3 miljarder DM. Ökningen från 1971 förklaras till största delen av en terms-of-trade-förbättring på inemot 3 procentenheter, vilken i sin tur främst berodde på D-markens revalvering i december 1971. Några mera betydande volymeffekter av valutajusteringen framträder däremot inte från siffrorna över utrikeshandels utveckling i fasta priser. Importen ökade sålunda 1972 ett par procentenheter långsammare än 1971, eller med 9,5 %, medan exporttillväxten steg med drygt 1 procentenhet till 8,5 %.

Som framgått ovan tyder flera tecken på att konjunkturläget i Västtyskland undergått en markant förbättring under loppet av andra halvåret 1972. Denna utveckling har fortsatt de första månaderna 1973, vilket bekräftats av statistik över bl. a. arbetsmarknadsläget och industrins ordersituation. Från februari 1972 till februari 1973 minskade sålunda antalet arbetslösa med 6 % samtidigt som antalet lediga platser ökade med inemot 15 %. Orderingången till industrin ökade under 5-månadersperioden t. o. m. februari 1973 med 15 % jämfört med motsvarande period ett år tidigare. Särskilt kraftigt ökade orderingången från utlandet, eller ca 33 %, och bland de olika industrinbranscherna uppvisade investeringsvaruindustrin den mest expansiva utvecklingen. Enligt en barometerundersökning bedömde i januari 1973 netto 13 % av industriföretagen i investeringsvarubranschen orderstockarna som för små att jämföra med netto 33 % ett år tidigare.

I samband med budgetförslagets framläggande i februari 1973 presenterade den västtyska regeringen en prognos för den ekonomiska utvecklingen det framförliggande året. Bruttonationalprodukten väntades öka med 4 à 5 %; en tillväxt som enligt regeringen var ägnad att hålla sysselsättningen på en hög nivå, att minska överskottet i den externa balansen samt att öka möjligheterna till en lugnare prisutveckling. Vad

gäller utvecklingen av de olika efterfrågekomponenterna 1973 förutsågs den privata konsumtionen växa i ungefär samma takt som 1972, medan bostadsbyggandet väntades stagnera på en hög nivå. En betydligt mer expansiv utveckling förutsågs däremot för övriga privata investeringar och i synnerhet för lagerinvesteringarna.

Budgetförslaget för 1973 innebär en ökning av utgifterna med 9,7 % över vad som preliminärt beräknats bli utfallet för 1972. Denna återhållsamma utgiftspolitik ligger väl i linje med EG:s rekommendationer från hösten 1972 om en dämpning av utgiftsexpansionen till bruttonationalproduktens nominella ökningstakt. Samtidigt aviserades ett antal konjunktur- och finanspolitiska åtgärder av vilka kan nämnas en kreditåttstramning syftande till en markant reduktion av penningmängdens tillväxt liksom strävanden mot en internationell koordinering av räntepolitiken, upptagande av ett stabiliseringslån om 4 miljarder DM, införande vid halvårsskiftet 1973 av en extraskatt för höginkomsttagare och företag samt slutligen en höjning av drivmedelskatten. Totalt sett kan den ekonomiska politiken väntas utöva ett klart dämpande inflytande på ekonomin 1973. Framför allt torde detta framkomma genom den kraftiga sänkningen av den offentliga sektorns tillväxt, men även genom en successiv åttstramning av penningpolitiken. Mot bakgrund av den kraftiga likviditetspåspädningen i ekonomin i samband med valutakrisen i februari 1973 framstår emellertid de åtgärder som tagit sikte på likviditetsutvecklingen som förhållandevis begränsade. Det är därför oklart huruvida skatthöjningarna, eller ens stabiliseringslånet, kommer att få någon mera påtaglig kontraktiv effekt på ekonomin 1973.

Mot denna allmänna bakgrund finns det skäl att anta att konjunkturförloppet i Västtyskland under 1973 kommer att präglas av en successiv ökning av tillväxten med investeringarna som den mest expansiva efterfrågekomponenten. Den gynnsamma orderutvecklingen vinterhalvåret 1972/1973 liksom den förhållandevis höga kapacitetsutnyttjandegraden vid ingången till 1973 motiverar sannolikt en uppjustering av de ännu i november 1972 tämligen lågt liggande investeringsplanerna i industrin för 1973. Utvecklingen av maskin- och utrustningsinvesteringarna 1973 och 1974 torde av planerna att döma emellertid bli avsevärt mindre expansiv än under högkonjunkturen 1968—1969, då dessa ökade med 10 resp. 23 % i fasta priser. Tillsammans med en stagnation i bostadsbyggandet samt en viss uppgång jämfört med 1972 i tillväxten för övriga byggnadsinvesteringar innebär detta att de samlade fasta investeringarna 1973 kan förutses öka med 5 à 6 %, dvs. betydligt snabbare än 1972. Med ett påtagligt uppsving i lagercykeln och en fortsatt privat konsumtionstillväxt om 3,5 à 4 % skulle detta medföra en markant ökning av den totala inhemska efterfrågan.

På den externa sidan kan — vad exporten beträffar — den ökande aktiviteten i avnämländerna 1973 förutses utöva det största inflytan-

det. Visserligen skedde i februari 1973 en uppskrivning av D-marken med i genomsnitt ca 5 %, men detta torde inte redan första året få någon mer avgörande betydelse för den volymmässiga exportutvecklingen. I stället talar tidigare erfarenheter för att den externa balansen i ett inledande skede främst kommer att påverkas genom den omedelbara förbättringen i bytesförhållandet. Detta hindrar emellertid inte att volymeffekterna på utrikeshandeln av växelkursjusteringarna i december 1971 torde komma att bli avsevärt mer uttalade 1973 än 1972, och att västtyska produkter härigenom trots en förhållandevis expansiv exportutveckling kan väntas förlora marknadsandelar 1973. För importens del torde såväl det väntade uppsvinget i den inhemska ekonomin 1973 som effekterna av de senaste årens växelkursförändringar innebära en åtminstone lika expansiv utveckling som 1972.

Sammanfattningsvis skulle detta betyda att totalproduktionen i den västtyska ekonomin 1973 kan väntas öka med ca 5 % samtidigt som en eftersträvad sänkning av arbetslösheten inträffar. Huruvida målen om en mer balanserad utveckling av prisstegringarna och utrikeshandeln kan uppnås framstår däremot som mer osäkert. Den i detta avsnitt skisserade bilden över konjunkturutvecklingen i Västtyskland 1973 tyder snarast på att någon markerad dämpning av prisstegringarna inte skulle vara att vänta före utgången av 1973 samtidigt som den gynnsamma exportkonjunkturen kan medföra en viss ytterligare ökning av bytesbalansöverskottet 1973.

Frankrike

I likhet med de närmast föregående åren karakteriserades den franska ekonomin 1972 av snabb och jämn expansion. Totalproduktionens tillväxt uppgick i volymtermer till 5,5 %. Delvis till följd av ekonomisk-politiska stimulansåtgärder förstärktes den inhemska efterfrågetillväxten under loppet av 1972, vilket tillsammans med en mycket gynnsam exportutveckling kom att medföra en successiv förbättring av konjunktursituationen. Detta avspeglade sig bl. a. i en stabilisering av läget på arbetsmarknaden. Även om arbetslösheten tenderade att dröja kvar på en hög nivå, kunde sålunda registreras en påtaglig ökning av antalet lediga platser.

Den privata konsumtionen utvecklades fortsatt expansivt 1972. Dess tillväxt på 5,6 % motsvarande ungefär de disponibla inkomsternas reala ökningstakt, vilket innebar att hushållens sparkvot stannade på en hög nivå. Även de fasta investeringarnas utveckling spelade en viktig roll för den inhemska efterfrågans snabba tillväxt. Den offentliga sektorns investeringar, liksom bostadsbyggandet, ökade betydligt kraftigare än 1971, medan nedgången i tillväxten för investeringarna i de privata företagen blev mindre markerad än väntat. Härigenom kunde en uppgång noteras i de fasta investeringarnas ökningstakt 1972 med 1,5 pro-

centenheter till drygt 6,5 %. Även lagerinvesteringarna utvecklades expansivt 1972 och bidrog till skillnad från 1971 till en höjning av den inhemska efterfrågetillväxten.

Som framgått inledningsvis utgjorde den gynnsamma exportutvecklingen en väsentlig faktor för att hålla aktiviteten i ekonomin på en hög nivå 1972. Beroende främst på fortsatt stor konkurrenskraft för franska produkter och god tillgång på produktionskapacitet i industrin noterades i likhet med de närmast föregående åren betydande andelsvinster på exportmarknaderna. Samtidigt ökade efterfrågetillväxten på avsättningsmarknaderna. Exportökningen uppgick sålunda 1972 till 12,5 % i volym, vilket är drygt 4 procentenheter mer än 1971. Även importen uppvisade en hög tillväxttakt — 12,5 % i volym — vilket med tanke på den expansiva inhemska efterfrågeutvecklingen emellertid inte är särskilt förvånande. För handelsbalanssaldot innebar denna utveckling en ytterligare förstärkning av det kraftiga överskott som registrerades 1971. Bytesbalansen förbättrades i ungefär samma grad och uppvisade 1972 ett överskott motsvarande ca 750 milj. dollar.

Liksom i många andra västeuropeiska länder visade priser och kostnader en tilltagande ökningstakt under loppet av 1972. Konsumentpriserna, exempelvis, steg över löpande 12-månadersperioder med ungefär 7 % mot slutet av året. Med anledning av denna oroande utveckling beslöt de franska myndigheterna i december 1972 att genomföra ett omfattande antiinflationsprogram med verkan från ingången av 1973. Huvudpunkterna i programmet var en sänkning av mervärdeskattens normalsats från 23 till 20 % och på livsmedel från 7,5 till 7 %. Första halvåret 1973 är vidare skatten på bl. a. nötkött suspenderad. Statens inkomstbortfall — vilket för 1973 beräknas uppgå till ca 7 miljarder franc — har föranlett en särskild upplåning av ungefär samma omfattning. Detta sker genom ett 15-årigt statslån, som innefattar en devalveringsgaranti genom att det är relaterat till den gemensamma europeiska räkneenheten för valutor.

I början av 1973 var trenden i efterfrågetillväxten uppåtriktad såväl inom landet som på exportmarknaderna. Detta framgick bl. a. av den franska centralbankens konjunkturbarometer i januari 1973. Fullt kapacitetsutnyttjande rapporterades från ett ökat antal företag. Även inom investeringsvaruindustrin — som hittills noterat den svagaste utvecklingen — hade situationen förbättrats påtagligt. En motsvarande undersökning företagen av den franska arbetsgivareföreningen avslöjade att ökningen i orderingången visserligen varit störst under hösten 1972, men att ordertillströmningen fortfarande i början av 1973 totalt sett låg på en hög nivå. Särskilt från exportmarknaderna fortsatte ökningen. Som trängsta sektor har vid barometerundersökningarna nästan genomgående angivits maskinkapacitet och yrkesutbildad arbetskraft.

Mot bakgrund av den senaste konjunkturutvecklingen torde det inte

finnas anledning att på några mer väsentliga punkter revidera den prognos för ekonomins utveckling 1973 som framlades av den franska regeringen i samband med budgetförslaget hösten 1972. Totalproduktionens tillväxt kan sålunda förutses uppgå till inemot 6 % 1973, jämsides med att arbetslösheten successivt nedbringas. Under sådana förutsättningar torde till skillnad från 1971 inga särskilda stimulansåtgärder krävas, utan risk skuile snarare föreligga för att — åtminstone inom vissa sektorer — ett alltför starkt tryck uppkommer på produktionsresurserna.

En sådan senare utveckling ligger avgjort inte i linje med de franska myndigheternas strävanden mot mindre pris- och kostnadsökningar i ekonomin. En osäker faktor i denna bild är effekterna på den totala efterfrågan av det ovan berörda antiinflationsprogrammet. Den åtstramning av kreditpolitiken som ingår som en del i programmet har av den franska regeringen antagits kompensera den ökning i den privata konsumtionsefterfrågan, vilken kan förmodas bli den omedelbara effekten av mervärdeskattesänkningen. Det kan ifrågasättas om en så starkt återhållande effekt verkligen kan uppnås. I varje fall torde det inte kunna uteslutas att nettoeffekten på efterfrågan blir expansiv. Även om tillväxtmålet har en jämförelsevis hög prioritet i den franska ekonomin är det därför inte osannolikt att restriktiva åtgärder måste tillgripas om målsättningarna på pris- och kostnadsområdet skall kunna uppfyllas 1973.

Italien

Den italienska ekonomin präglades ännu 1972 av den recession som inleddes två år tidigare. Visserligen visade produktionsutvecklingen tydliga tecken till en återhämtning mot slutet av 1971, men den gynnsamma trenden bröts första halvåret 1972. Från halvårsskiftet 1972 verkade åter en viss uppgång i den inhemska efterfrågan göra sig gällande samtidigt som expansionen i exportefterfrågan fortsatte med tilltagande styrka. De avtalsförhandlingar för drygt hälften av Italiens industriarbetare som inleddes i oktober 1972 medförde — i likhet med de närmast föregående 1969 — omfattande strejker över hela arbetsmarknaden. Följden blev betydande produktionsbortfall de sista månaderna 1972 och industriproduktionen beräknas för helåret ha ökat med endast 2,4 %. Totalproduktionens tillväxt i ekonomin uppgick 1972 till ca 3 %.

Den ekonomiska politiken har generellt sett varit fortsatt expansiv 1972. Politikens expansiva inriktning underlättades av en gynnsam utveckling av den externa balansen och en likaledes gynnsam kostnadsutveckling i exportsektorn. Medan penningpolitiken varit lätt ända från utgången av 1970, beräknas budgetpolitiken börjat utöva ett expansivt inflytande först från halvårsskiftet 1971. Denna inriktning av finans-

politiken förstärktes våren och sommaren 1972 genom i första hand skattelättnader för investeringarna och höjningar av pensionerna.

Sett från den inhemska efterfrågesidan har i likhet med 1970 och 1971 de statsägda företagens investeringar ökat kraftigt. Dessa investeringar svarar för drygt 20 % av den totala investeringsvolymen i Italien och har under de tre åren t. o. m. 1972 vuxit med drygt 60 % mätt i fasta priser. Trots denna snabba expansion kunde inte förhindras att de totala fasta investeringarna 1972 minskade för andra året i följd. Nedgången beräknas ha varit ca 0,5 % 1972, jämfört med en 4-procentig nedgång 1971. Däremot noterades 1972 ett visst uppsving i lagerinvesteringarna, vilkas ökning utgjorde ca 0,5 % av bruttonationalprodukten. Även den privata konsumtionen utvecklades förhållandevis expansivt 1972, och dess volymtillväxt uppgick till 3,8 %, att jämföra med 2,6 % 1971.

Den italienska utrikeshandeln 1972 kännetecknades av en kraftig expansion och resulterade i en markant förbättring av handelsbalanssaldot. Exporten ökade värdemässigt med 15,5 %, medan importökningen uppgick till 13,5 %. Samtidigt noterades en kraftig förbättring i tjänsteutbytet med utlandet. Bytesbalansen kom härigenom att 1972 uppvisa ett överskott motsvarande ca 3 miljarder dollar.

Företagens bedömning av konjunkturläget i början av 1973 präglades av en viss optimism. Visserligen utgjorde de i stor utsträckning fortfarande olösta löneförhandlingarna inom industrin en viktig negativ faktor, men de positiva effekterna av mervärdeskattens införande vid årsskiftet 1972/1973 synes ha utövat det dominerande inflytandet vid företagens bedömning. Omläggningen av den indirekta beskattningen till mervärdeskatt innebär nämligen avsevärda skattefördelar för investeringarna jämfört med det tidigare systemet. Samtidigt minskade företagens sociala kostnader med ungefär hälften, eller 8 till 10 % av lönesumman. Vidare framkom vid barometerundersökningar att orderläget undergått en påtaglig förbättring från sommaren 1972. Vad gäller kapacitetsutnyttjandet i industrin låg det i genomsnitt för 1972 endast något högre än under 1971, då det lägsta värdet noterades sedan statistiska mätningar inleddes i detta avseende. Inom konsumtionsvaruindustrin hade den senaste utvecklingen gått mot ett ökat kapacitetsutnyttjande, vilket dock motsvarats av en försämring inom investeringsvaruindustrin. Mot denna bakgrund torde möjligheter föreligga att den utdragna stagnationen i den italienska ekonomin bryts och att den ekonomiska aktiviteten tilltar under loppet av 1973.

Utsikterna för en påtaglig omsvängning av investeringsutvecklingen — för såväl företagens investeringar som för bostadsbyggandet — liksom en fortsatt expansiv exportefterfrågan förefaller goda. Även konsumtionsefterfrågan väntas förbli förhållandevis stark, vilket tillsammans med en fortsatt expansiv ekonomisk politik mycket väl kan leda

till att det mål som myndigheterna satt upp för totalproduktionens tillväxt 1973 — 4,5 à 5 % — kan uppfyllas.

Danmark

Den ekonomiska utvecklingen i Danmark 1972 har präglats av en successiv ökning av produktionstillväxten, parallellt med att arbetslösheten efter hand nedbringats från den tämligen höga nivån vid årets början. Efterfrågan inom landet har liksom 1971 kännetecknats av en svag investeringsverksamhet och depressiva lagerrörelser, medan exporten uppvisat en expansiv utveckling. I genomsnitt för 1972 ökade totalproduktionen med drygt 4,5 %, att jämföra med inte fullt 4 % 1971. I likhet med utvecklingen i de flesta andra västeuropeiska länderna har prisstegringarna tilltagit under loppet av 1972. Mellan genomsnittsvärdena 1971 och 1972 noterades en uppgång i konsumentprisindex på 6,6 % att jämföra med 5,9 % 1970—1971.

Mot bakgrund av de stora externa betalningsunderskott som rått de senaste åren har den ekonomiska politiken varit inriktad på att hålla tillbaka den inhemska efterfrågans tillväxt. Strävan har sålunda varit att frigöra resurser för en förbättring av den externa balansen — i första hand genom en utbyggnad av exportindustrin — utan att samtidigt arbetslösheten steg i landet. I vad mån denna politik i viktiga hänseenden varit framgångsrik 1972 är dock oklart. Visserligen förbättrades den externa balansen påtagligt, men detta torde till stor del få tillskrivas den extra importavgiften som infördes i oktober 1971 samt möjligen även en härav oberoende fortsatt nedgång i lagerinvesteringarna. Däremot synes kapacitetsutbyggnaden i industrin ha varit svagare än önskvärt och industriinvesteringarna ökade endast svagt jämfört med 1971.

Den inhemska efterfrågetillväxten har i stället burits upp av den privata konsumtionen, som ökade med 3,5 % jämfört med 2 % 1971. Likaså noterades en expansiv utveckling av bostadsinvesteringarna, vilka 1972 ökade med 25 % i volym. Även den offentliga konsumtionen expanderade kraftigt, och dess tillväxt uppgick i likhet med 1971 till 7 % i volymtermer. Betydligt svagare utvecklades de fasta investeringarna exkl. bostadsbyggandet. Efter att 1971 ha minskat med ett par procent, noterades visserligen 1972 en viss ökning av dessa, men investeringsvolymen 1972 blev likväl kvar på 1970 års nivå. Lagerinvesteringarna minskade 1972, men genom att de nedåtgående lagerrörelserna började hejdas under loppet av året, blev lagercykeln neddragande effekt på efterfrågetillväxten betydligt mindre än 1971. En väsentlig faktor bakom den fortsatt svaga lagerutvecklingen var med all säkerhet den extra importavgiften, vilken synes bidragit till en kraftig neddragning av importvarulagren.

Som framgått inledningsvis har aktivitetstillväxten i den danska eko-

nomin tilltagit markant under löppet av 1972. Tillgängliga indikatorer tyder på att denna gynnsamma trend i konjunkturutvecklingen fortsatt de första månaderna 1973. Vid en barometerundersökning för industrin noterades sålunda en kraftig ökning i produktion och orderingång samtidigt som ett ökat antal företag rapporterade brist på arbetskraft. Investeringsutvecklingen hade av undersökningen att döma vänt och för återstoden av 1973 pekade investeringsplanerna på en markant uppgång.

Vissa särskilda förhållanden med återverkningar på den ekonomiska utvecklingen försvårar en prognos för den danska ekonomin 1973. Ett är de omfattande förändringarna i den statliga budgetpolitiken fr. o. m. det budgetår som inleddes den 1.4.1973. Syftet med budgettätstramningen har angetts vara att minska den offentliga sektorns anspråk på resurser — främst arbetskraft — under en period då industrin behöver expandera för att skapa förutsättningar för en förbättring i den externa balansen. Åtgärderna synes även ta sikte på en mera allmän förstärkning av statsbudgeten. Den danska regeringen strävar sålunda mot att uppnå en minskning av statsutgifterna med 1 miljard danska kronor budgetåret 1973/74. De planerade åtgärderna berör främst undervisningsområdet och de sociala utgifterna. Härutöver gäller igångsättningsstopp för offentliga byggnads- och anläggningsarbeten från den 1 april till den 1 november 1973. Slutligen har regeringen föreslagit att moms-restitutionen upphävs för bostäder påbörjade efter den 9 mars 1973. Ytterligare besparingsåtgärder och vissa skattehöjningar emotses 1974. Verkningarna av de beslutade åtgärderna förutses 1973 i första hand komma till uttryck i en dämpning av aktiviteten i byggnads- och anläggningssektorn. Ett annat förhållande som försvårar en bedömning av den ekonomiska utvecklingen 1973 är den tre veckor långa arbetsmarknadskonflikten som inleddes i mitten av mars. Även om konflikten inte i och för sig på ett avgörande sätt ändrat konjunkturutsikterna torde den ha medfört ett betydande produktionsbortfall, som förmodligen inte helt kan tas igen före utgången av 1973. Det kan därför finnas anledning att något nedjustera den siffra över totalproduktionens tillväxt som under andra förhållanden kunnat bedömas som trolig.

Även om sålunda vissa osäkerhetsmoment föreligger vad gäller den ekonomiska utvecklingen i Danmark 1973, torde allmänt sett en ökning av den totala produktionens tillväxt vara att vänta. Den inhemska efterfrågan kan förutses öka väsentligt snabbare än 1972. I första hand är detta en följd av det väntade uppsvinget för lagerinvesteringarna men även ett resultat av en avsevärt gynnsammare investeringsutveckling. Däremot torde den offentliga sektorns direkta efterfrågan utvecklas svagare än 1972. Anledningen härtill är bl. a. den ovan nämnda förändringen i statens budgetpolitik. Mot bakgrund av bl. a. resultatet av de nyligen avslutade löneförhandlingarna för stora grupper på arbetsmarknaden, finns det skäl att för 1973 räkna med en åtminstone lika snabb

tillväxt av den privata konsumtionen som 1972. Exporten kan väntas uppvisa en fortsatt snabb expansion med tanke på de utsikter som föreligger för efterfrågetillväxten på avsättningsmarknaderna 1973. Härtill kommer den stora förbättringen av bytesförhållandet till följd av att prisanpassningen för jordbruksprodukter till EG:s prisnivå genomförs till 80 % redan första året av medlemsskapet. Samtidigt som den inhemska efterfrågan totalt sett förutses öka starkt, står det emellertid klart att en stor del av denna efterfrågan kommer att rikta sig mot importen. Härtill kommer tidsförskjutningarna i importen med anledning av importavgiften, som var i kraft till den 1.4.1973. Även om utsikterna är gynnsamma för exporten kan den externa balansen 1973 ånyo väntas uppvisa ett betydande underskott med åtföljande behov av fortsatt utländsk uppläning.

Totalt sett skulle prognosen för 1973 innebära att bruttonationalprodukten kan väntas öka med drygt 5 %. Även om detta inte väsentligt överstiger kapacitetstillväxten i ekonomin, torde under sådana omständigheter även de begränsade arbetskraftsreserver som fanns vid ingången av året få tas i anspråk.

Finland

Den ekonomiska aktiviteten i Finland 1972 präglades av en viss återhämtning efter recessionen 1971. Detta var i huvudsak en följd av den uppåtgående internationella konjunkturen, men även till en del resultatet av en expansiv ekonomisk politik. Totalproduktionens tillväxt uppgick till 5,8 % och industriproduktionen ökade med ca 10 %. Trots en uppgång i tillväxttakten jämfört med 1971 förblev sysselsättningsläget förhållandevis svagt och särskilt i landets norra och östra delar noterades en fortsatt hög arbetslöshet. Pris- och kostnadsökningarna var 1972 betydligt större än de närmast föregående åren.

Den ekonomiska politiken har 1972 varit fortsatt expansiv efter den omorientering som skedde i samband med konjunkturavmattningen 1971. Detta har bl. a. kommit till uttryck i generella lättnader på kreditmarknaden med en allmän räntesänkning med 3/4 procentenhet i början av 1972. Även den offentliga sektorns anspråk på reala resurser i ekonomin har verkat i klart expansiv riktning. De offentliga konsumtionsutgifterna ökade sålunda med 5,6 % medan investeringsutgifterna ökade med inemot 9 % i volym. Speciellt kan nämnas de insatser som gjorts för att förbättra sysselsättningsläget i landet. Budgetutgifterna för sådana åtgärder ökade sålunda med ungefär 50 % 1971 för att i det närmaste fördubblas 1972. Huvuddelen av dessa utgifter avsåg beredskapsarbeten, vilka fjärde kvartalet 1972 engagerade ungefär 2 % av den totala arbetskraften. Vidare har en ökad satsning skett på omskolningsaktiviteter för att öka rörligheten på arbetsmarknaden. Under

1972 genomgick 17 000 personer — dvs. inemot 1 % av arbetskraften — sådan utbildning.

Sett från efterfrågesidan har hushållen vid sidan av den offentliga sektorn utövat det mest expansiva inflytandet inom landet. Trots betydande prisstegringar — konsumentprisindex ökade 1972 med 7,1 % — växte den privata konsumtionen med drygt 6,5 % i volym. Bakom denna kraftiga tillväxt låg förutom relativt stora förtjänstökningar en kraftig ökning av transfereringarna till hushållen. Bidragande har även varit en sänkning av hushållens sparkvot. Däremot stagnerade den privata investeringsefterfrågan för andra året i följd, trots att konjunkturdepositioner och investeringsfonder fått tas i anspråk under året. Särskilt svagt utvecklades maskin- och utrustningsinvesteringarna vilka beräknas ha minskat med drygt 3,5 % i volym 1972. Likaledes noterades en fortsatt mycket svag utveckling för lagerinvesteringarna.

Enligt preliminära beräkningar ökade den finska varuexporten med drygt 22 % i värde och med 16 à 17 % i volym 1972. Ökningar noterades för alla varugrupper. Särskilt stor blev ökningen för metall- och verkstadsprodukter, vilket dock skall ses mot bakgrund av de omfattande strejkerna inom denna sektor 1971 med åtföljande begränsningar av leveransmöjligheterna detta år. Varuimporten utvecklades betydligt lugnare än exporten. Värdemässigt beräknas den sålunda ha ökat med ca 12 % medan volymtillväxten stannade vid 2,5 %. Kraftigast blev ökningen för konsumtionsvaruimporten, medan importen av investeringsvaror uppgick till ungefär samma belopp som 1971. Genom denna gynnsamma utveckling av utrikeshandeln noterades — trots en 2-procentig försämring av bytesförhållandet — en minskning av handelsbalansunderskottet med 780 milj. mark till 1 130 milj. 1972. Bytesbalansen förbättrades i motsvarande mån.

Den i januari 1973 publicerade nationalbudgeten för 1973 återger de finska myndigheternas syn på konjunkturutvecklingen under året. Återhämtningen i ekonomin, som påbörjades 1972, väntas accelerera 1973 och den totala produktionstillväxten beräknas uppgå till ca 6 %. Av efterfrågekomponenterna väntas exporten utvecklas mest expansivt, även om prognosen innebär en något långsammare tillväxt än 1972. Den privata konsumtionen väntas öka i långsammare takt än 1972, eller med ca 5,5 % i volym. Allt efter som sysselsättningsläget i landet förbättras beräknas de offentliga investeringarna nedbringas i omfattning samtidigt som utrymme bereds för en återhämtning av investeringsaktiviteten i den privata sektorn. Volymmässigt väntas de privata fasta investeringarna öka med 7 à 8 % och en omsvängning i positiv riktning förutses även för lagerinvesteringarna. Denna utveckling för de olika efterfrågekomponenterna beräknas medföra en betydligt snabbare importökning än 1972. Då ökningen av importen emellertid inte väsentligt väntas överstiga exporttillväxten, innebär prognosen ett ungefär oför-

ändrat handelsbalanssaldo jämfört med 1972. Detta skulle innebära att det externa underskottet mera varaktigt kvarhålls på en nivå avsevärt lägre än den som noterades 1970 och 1971.

Den finska ekonomin har även under de senaste åren präglats av obalanser i flera viktiga hänseenden. Bl. a. har dessa gällt arbetsmarknaden, som även under år med relativt svag ekonomisk tillväxt — t. ex. 1971 — uppvisat överhettning i landets södra delar. Problemen har vidare gällt den externa balansen, vilken emellertid 1972 undergick en avsevärd förbättring. Frågan kvarstår likväl om denna förbättring var av tillfällig natur, eller om ökade underskott åter kommer att uppstå i samband med den högkonjunktur som allmänt väntas för åren 1973 och 1974 i den finska ekonomin. Exportens varusammansättning — med tonvikten på råvaror — måste betraktas som förhållandevis ogynnsam i ett skede då den internationella konjunkturen lämnat uppgångsfasen. Härtill kommer en tämligen begränsad utbudselasticitet för den skogsbaserade delen av exporten. Med dessa förutsättningar kan inte uteslutas att den finska högkonjunkturen i ett tidigt skede medför tydliga överhettningstendenser inom vissa sektorer i ekonomin och delar av landet samtidigt som den inhemska handlingsfriheten med avseende på strukturfrågorna i ekonomin kraftigt beskärs av hänsyn till den externa balansen.

Norge

Utvecklingen i den norska ekonomin har under den senaste internationella konjunkturavmattningen präglats av en jämförelsevis hög och jämn produktionstillväxt. Den mindre dämpning i bruttonationalproduktens ökningstakt till 4,5 % som noterades 1972 var helt att hänföra till den svaga inhemska efterfrågeutvecklingen. Exportefterfrågan har däremot varit starkare än väntat och har successivt tilltagit under loppet av året. Trots den totalt sett förhållandevis svaga efterfrågetillväxten i ekonomin 1972 fortsatte de kraftiga pris- och kostnadsstecringarna. Därför införde den norska regeringen i september 1972 allmänt prisstopp, vilket var i kraft till utgången av året.

Den ekonomiska politiken har 1972 generellt sett varit expansiv och har bl. a. tagit sikte på investeringsstimulerande åtgärder. I januari 1972 frisläpptes sålunda industrins investeringsfonder samtidigt som även tillgången på investeringskrediter varit god under året. Vidare har den lätta kreditpolitiken fortsatt att understödja en omfattande lagerproduktion.

Även den offentliga sektorns inflytande på ekonomin såsom det kommer till uttryck genom köp av varor och tjänster har verkat i expansiv riktning 1972. Övrig inhemsk efterfrågan har däremot utvecklats betydligt svagare, och för såväl den privata konsumtionen som för de fasta investeringarna noterades en markant nedgång av tillväxttakten 1972.

Industrins investeringar, exempelvis, beräknas ha minskat något jämfört med 1971, vilket till en del synes ha berott på en tvekande attityd från företagens sida inför EG-avgörandet hösten 1972.

De positiva verkningarna på den norska varuexporten av den internationella konjunkturuppgången kom som vid flera tidigare tillfällen snabbt. Exporten ökade sålunda med 13 % i volym 1972. Importen av varor ändrade sig inte från 1971 till 1972, vilket också är naturligt med tanke på den inhemska efterfrågans svaga tillväxt. Denna utveckling av export och import resulterade i en förbättring av handelsbalanssaldot (exkl. fartyg) med 1,7 miljarder norska kr. till ett underskott om ca 6 miljarder 1972. Även bytesbalanssaldot förbättrades avsevärt 1972.

Konjunkturläget i den norska ekonomin i början av 1973 präglades — liksom under huvuddelen av 1972 — av en stigande exportefterfrågan och en samtidigt fortsatt svag utveckling av den inhemska efterfrågan. Industriproduktionen föreföll att ha kommit in i ett mer expansivt skede och dess tillväxt uppgick sista kvartalet 1972 till ca 10 % uttryckt i årstakt. Den viktigaste drivkraften bakom denna uppgång utgjorde utlandsefterfrågan, medan aktiviteten inom i synnerhet konsumtionsvaruindustrin var dämpad. Inte heller investeringsvaruindustrin visade — av orderingången att döma — några klara tecken till återhämtning.

Enligt den officiella norska prognosen för den ekonomiska utvecklingen 1973 förutses en ökning av totalproduktionen med ca 4,5 %. Sett från efterfrågesidan innebär prognosen att en väsentlig återhämtning väntas för i synnerhet den privata konsumtionen, men även för de privata investeringarna. Den offentliga konsumtionen beräknas fortsätta att öka relativt snabbt. På den externa sidan förutses liksom 1972 en expansiv exportutveckling samtidigt som importen i linje med prognosen för de olika efterfrågekomponenterna väntas stiga snabbt. Trots att bytesförhållandet förutses utvecklas betydligt mindre ogynnsamt än 1972 väntas en sådan utrikeshandelsutveckling för bytesbalanssaldots del innebära en markant försämring jämfört med 1972.

En bedömning av den totalekonomiska balansen i den norska ekonomin 1973 är förknippad med flera osäkerhetsmoment. Inte minst gäller detta kapacitetsreservernas storlek i utgångsläget. En annan viktig faktor är effekten på kapacitetstillväxten av pensionsålderssänkningen från 70 till 67 år från årsskiftet 1972/1973. En viss osäkerhet knyter sig dessutom till prognoserna för den privata konsumtionen och industriinvesteringarna. Med utgångspunkt från den senaste investeringsenkäten förefaller sålunda den officiella prognosen för industrins investeringar ligga något i överkant. Även om stagnation präglar detaljhandelsomsättningen mot slutet av 1972, torde inte minst med tanke på de stora transfereringsökningarna till hushållen 1973 den privata konsumtionen komma att utvecklas avsevärt mer expansivt än 1972. Konsumtions-

prognosen är dock tämligen osäker framför allt genom de pris- och inkomstantaganden som ligger till grund för den. Under alla omständigheter framstår kapacitetsutrymmet i ekonomin som förhållandevis begränsat 1973, varför — även vid en måttlig ökning av efterfrågetillväxten — risker för överhettning i ekonomin 1973 inte torde kunna uteslutas.

3 Utrikeshandeln

3.1 Exporten

Efter en kraftig tillväxt 1969 och 1970 stagnerade exporten 1971, en tendens som i huvudsak bestod också under första hälften av 1972. Hösten 1972 skedde emellertid en markant omsvängning och mellan tredje och fjärde kvartalen noterades en volymmässig uppgång motsvarande en årlig tillväxt på drygt 30 % i säsongrensade tal. Härigenom kom exportvolymen att öka ungefär 5 % 1971—1972. Utvecklingen under de tre första månaderna 1973 bekräftar bilden av att exporten f. n. befinner sig i ett skede av snabb expansion.

Uppgången, som berörde alla viktiga grupper i det svenska exportvarusortimentet, var i huvudsak en återspeglning av det begynnande uppsvinget i den västeuropeiska konjunkturen och den fortsatta expansionen i Förenta staterna. Särskilt betydande ökningstal noterades 1971—1972 för produkter av råvarukaraktär som malm, järn och stål samt skogsprodukter, vilket sammanhänger med att expansionen för dessa ligger tidigare i konjunkturförloppet än för verkstadsindustrins produkter. För de sistnämnda blev exportvolymen oförändrad 1971—1972, trots en påtaglig uppgång mot slutet av 1972.

Utvecklingen av exporten till de viktigare avnämarnländerna under 1972 uppvisar en tämligen splittrad bild, till en del reflekterande skillnaden i konjunkturförhållanden mellan olika länder. Beräkningar av den volymmässiga utvecklingen av Sveriges export (exkl. fartyg, flygplan och vapen) till ett antal länder,¹ jämte ländernas totala import, redovisas i tabell 1. Dessa länder mottog 1972 80 % av Sveriges export.

De mest markanta ökningarna 1971—1972 har skett i exporten till Storbritannien, Förenta staterna och Italien. För Storbritanniens del förefaller den svenska importandelen att ha ökat inte oväsentligt. Utvecklingen i den brittiska ekonomin har gynnat viktiga grenar av vår exportindustri. Sålunda har det höga bostadsbyggandet medfört stor import av trävaror från Sverige och den stora konsumtionsefterfrågan har motsvarats av en kraftigt ökande svensk export av personbilar, papper m. m. Till Förenta staterna har exportökningarna bestått främst av järn och stål samt verkstadsprodukter, dock i mindre grad personbilar.

¹ Volymutvecklingen av exporten till olika länder måste tas med reservation, beroende på att det inte finns några länderfördelade prisindices att deflatera värdeutvecklingen med. Föreliggande beräkningar har tillgätt så att exporten i löpande priser till länder i fråga har uppdelats i 17 varugrupper. Totalprisindex för resp. varugrupp har därefter använts för att deflatera exporten till alla länder av varugruppen i fråga. Beräkningarna kan slå fel dels därför att varusammansättningen inom varugruppen är olika för olika länder, dels därför att prisutvecklingen för exakt samma vara kan vara olika i exporten till olika länder.

Tabell 3: 1 Sveriges export till olika länder och ländernas import 1970—1972

	Sveriges export, exkl. fartyg, flygplan och vapen. Volymförändring, %			Import av varor och tjänster. Volymförändring, %			Andel i Sveriges totala export 1972, %
	1969—1970	1970—1971	1971—1972	1969—1970	1970—1971	1971—1972	
Norge	11,2	3,4	1,9	12,9	4,0	-0,6	9,5
Danmark	6,9	5,6	-0,8	7,5	-0,6	7,0	9,2
Finland	26,3	6,3	8,0	19,0	-0,4	4,0	6,3
Storbritannien	6,3	0,2	17,8	7,8	4,6	9,3	14,7
Schweiz	17,7	3,7	5,5	13,7	6,1	6,5	2,9
Österrike	30,4	25,1	0,5	18,6	6,9	11,5	1,8
Västtyskland	10,9	-0,7	2,7	15,1	9,7	9,0	10,7
Nederländerna	10,4	1,0	-3,2	13,8	5,2	6,5	4,0
Belgien	4,8	1,3	7,2	8,3	6,2	7,5	3,1
Frankrike	4,2	0,6	9,6	7,3	11,6	10,5	5,0
Italien	4,9	-2,1	13,7	-5,1	0,5	9,0	3,0
Japan	17,7	2,8	-4,5	19,9	3,2	8,0	0,9
Kanada	20,9	6,1	1,6	-0,2	8,2	9,0	1,5
Förenta staterna	5,9	11,8	10,9	3,7	5,1	11,8	7,1

Anm. Importutvecklingen avser "nationalräkenskapsnivå".

Källor: OECD, nationell statistik och uppskattningar inom konjunkturinstitutet.

Anmärkningsvärt låga ökningstal har under de senaste åren präglat exporten till viktiga länder inom EG (de europeiska gemenskaperna), främst Västtyskland och Nederländerna. Vår export dit har knappast ökat alls 1970—1972 trots att länderna uppvisat betydande importökningar och trots också att den svenska kronan sjönk i värde med omkring 5 % gentemot dessa länders valutor vid slutet av 1971.

De nordiska länderna mottar i runt tal 25 % av den svenska exporten. Utvecklingen av exporten till Norge och Danmark har 1972 varit ogynnsam ur svensk synpunkt. Vad Norge anbelangar, kan detta förklaras av en allmänt svag utveckling av den norska importen i samband med stagnerande konsumtion och maskininvesteringar (exkl. fartyg) under 1972. För Danmarks del har trots en importökning på 7 % den svenska exporten snarast minskat (medräknas även flygplan blir minskningen ännu större). Nedgången är helt koncentrerad till utförseln av verkstadsprodukter. Tänkbart är därför att den kraftiga minskningen i de danska industriinvesteringarna 1972 har drabbat importen från Sverige hårt — verkstadsprodukter utgör en större procentandel i Danmarks import från Sverige än i den totala danska importen. Exportökningen till Finland 1972 var hänförlig till gruppen övriga varor, dvs. i första hand konsumtionsvaror, vilket är naturligt mot bakgrund av den expansiva finska konsumtionsefterfrågan. Utförseln av verkstadsprodukter till Finland synes däremot ha minskat något i volym.

För 1972—1973 har prognoser funnits tillgängliga för volymutveck-

lingen av importen av varor och tjänster för de i tabell 1 nämnda länderna. Dessa prognoser har sedan vägts samman med ländernas andelar av Sveriges export som vikter, varvid erhållits ett mått på vad som kan kallas marknadstillväxten för den svenska exporten, dvs. den exportvolymökning som vore möjlig om Sverige "i genomsnitt" behöll sina marknadsandelar i länderna. I den följande tablå visas resultatet av denna beräkning; dessutom anges motsvarande beräkningar för 1970, 1971 och 1972 med de faktiska importökningstalen dessa år. Slutligen redovisas i tablå också ökningstalen för den svenska exporten till de nämnda länderna samt den totala exporten.

	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972	1972— 1973
Vägd genomsnittlig importvolymökning i %	10,1	4,8	7,4	12,1
Sveriges export ¹ till de berörda länderna, volymökning i %	10,9	4,3	5,2	
Sveriges totala export, ¹ volymökning i %	9,9	3,5	5,8	

¹ Exkl. fartyg.

Källor: OECD, nationella institut och konjunkturinstitutet.

Av tablå framgår att Sverige inte synes helt ha kunnat utnyttja marknadstillväxten under 1972, såsom denna mätts. I viss mån torde detta kunna förklaras av att investeringsvaror från verkstadsindustrin utgör en större procentandel av Sveriges export än i de olika ländernas totala import, samtidigt som det internationella konjunkturuppsvinget under 1972 främst berörde konsumtion och byggnadsinvesteringar — maskininvesteringarna utvecklades svagt i åtskilliga länder. För 1973 väntas emellertid en viss omsvängning i denna utveckling med kraftigt ökande maskininvesteringar i flera för svensk export viktiga länder. Härigenom bör förutsättningar finnas för att vår export 1973 skall kunna stiga i en takt som motsvarar eller överstiger marknadstillväxten. En del av de under 1972 förlorade importandelarna skulle därigenom kunna återtas.

Huruvida Sveriges export kommer att över- eller underskrida det utrymme som anges av marknadstillväxten 12 % 1972—1973, beror dels på utbudsmöjligheterna, dels på exportindustrins konkurrenskraft. Någon risk för att utbudsfaktorer i mer betydande grad skulle begränsa exportutvecklingen 1973 synes för de viktigaste varugrupperna endast föreligga för trävaror och järnmalm (se vidare den varugrupsvisa genomgången i detta kapitel och produktionskapitlet). Vad beträffar konkurrensförmågan torde denna till stor del hänga samman med den relativa prisutvecklingen, som i sin tur är avhängig bl. a. kostnadsutvecklingen och förändringar i växelkurser och tullnivå.

Prisutvecklingen för den svenska exportindustrin i förhållande till

andra länder är svår att på ett tillfredsställande sätt belysa statistiskt. Vissa indikatorer tyder dock på att prisnivån i den svenska exportindustrin steg något mer än normalt i förhållande till konkurrentländerna 1971—1972. Detta kan möjligen ytterligare bidra till att förklara varför den svenska exporten under 1972 inte tycks ha kunnat utnyttja det "exportutrymme" som enligt tablån ovan stod till buds.

Betydande förändringar i valutakurserna har med täta mellanrum ägt rum sedan hösten 1971. Ett primitivt men enkelt sätt att mäta nettoeffekten av den svenska kronans uppskrivningar gentemot vissa valutor och nedskrivningar gentemot andra är att väga samman valutakursändringar mot olika länder med ländernas andelar i Sveriges export. På detta sätt kan kronans "effektiva" re- eller devalvering under en given tidsperiod anges i grova drag. Resultaten av sådana beräkningar avseende förändringar i kronans värde i förhållande till OECD-ländernas valutor för vissa tidsintervall redovisas i tablån nedan.

30 april 1971—31 dec. 1971	—0,5
31 dec. 1971—31 jan. 1973	1,9
31 jan. 1973—31 mars 1973	—2,5
30 april 1971—31 mars 1973	—1,1

Nettoeffekten för hela perioden är en mindre devalvering gentemot OECD-området. Gentemot råvaruländernas valutor har kronans värde stigit under perioden; dessa har i allmänhet följt dollarkursen i större eller mindre utsträckning. Kronans kursförändringar gentemot dessa länder torde dock ha mindre betydelse för de svenska exportindustriernas konkurrensläge, eftersom dessa länder och Sverige endast i begränsad utsträckning uppträder på samma varumarknader. Inberäknat kursförändringarna gentemot råvaruländerna syns emellertid kronans "effektiva värde" ha hållits ungefär oförändrat under den angivna perioden.

Läget på valutaområdet är emellertid efter oron i mars mycket oklart och det är f. n. omöjligt att säga hur kronans ställning kan komma att förändras under återstoden av 1973.

En ytterligare faktor som kan komma att påverka den svenska konkurrenskraften utomlands är avtalen mellan EG- och EFTA-länderna. För den svenska exportens del leder avtalen till två delvis varandra motverkande konsekvenser; ett förbättrat konkurrensläge gentemot ursprungliga EG-länderna till följd av tullsänkningarna som påbörjades den 1 april 1973 och ett försämrat konkurrensläge på de förutvarande EFTA-länderna i förhållande till de ursprungliga EG-ländernas exportindustri. Hänsyn till dessa faktorer har tagits i de olika varugrupsprognoserna där så varit möjligt. Några mer betydande effekter torde dock i allmänhet inte vara att vänta redan under 1973 bl. a. med hänsyn till att endast 20 % av tullarna avvecklas under detta år (för papper

Tabell 3: 2 Exportutvecklingen för olika varugrupper 1971—1973

	Exportvärde, milj. kr.			Procentuella förändringar från föregående år					
				Volym ¹			Pris		
	1971	1972	1973	1971	1972	1973	1971	1972	1973
Trävaror	2 288	2 453	2 985	5,1	8,1	3,5	4,6	-0,8	17,5
Massa	2 802	2 840	3 790	-11,2	10,4	19,0	6,4	-8,2	12,0
Papper	3 215	3 580	4 180	0,4	9,2	12,0	3,5	1,9	4,5
Malm	1 500	1 620	1 710	-9,3	13,7	13,0	6,5	-5,0	-6,5
Järn och stål	2 876	3 178	3 905	-5,0	14,3	15,0	-3,4	-3,3	7,0
Icke-järnmetaller	804	301	915	14,3	2,3	4,0	-17,8	-2,7	10,0
Verkstadsprodukter, exkl. fartyg	15 459	16 596	20 240	6,2	0,1	13,5	29,3	27,9	27,0
Livsmedel	1 115	1 313	1 325	29,3	24,0	-3,0	3,0	-5,0	4,0
Övriga varor	6 182	7 080	8 585	7,0	8,1	15,5	3,4	6,0	5,0
Totala exporten, exkl. fartyg	36 241	39 561	47 635	3,5	5,8	12,5	5,1	3,2	7,0
Fartyg	1 983	2 091	2 570	11,2	-5,4	14,0	-3,7	11,4	8,0
Totalt	38 224	41 652	50 205	4,0	5,1	12,5	4,6	3,6	7,0

¹ Volymutvecklingen för exporten och importen enligt utrikeshandelsstatistiken avviker från den som redovisas i nationalräkenskaperna främst genom att prisdeflatorerna för verkstadsprodukter är olika.

² Prisförändringen för verkstadsprodukter kan endast till viss del hänföras till rena prisökningar. De prisförändringar som redovisas i tabellen är de implicita prisförändringar som framkommer med ledning av utrikeshandelns varuvisa uppgifter om exporterad kvantitet och motsvarande värdesumma och avspeglar således den genomsnittliga prisförändringen inom olika varupositioner. Därigenom registreras inte endast faktiska prisförändringar utan även kvalitetsförändringar och förändringar i fördelningen av varor av olika kvalitet inom olika varugrupper.

Anm. 1971 och 1972 års exportvärden enligt utrikeshandelsstatistiken. Samtliga uppgifter för 1973 avser prognoser. Värdeuppgifterna är avrundade till närmaste 5- resp. 10-tal milj. kr. och de procentuella förändringarna till närmaste hela resp. halva tal.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

och specialstål mindre än så). Härtill kommer att tullarna bl. a. efter tullsänkningarna i samband med Kennedyrundan 1968—1972 redan i utgångsläget för flertalet varuslag är väsentligt lägre än de tullar som rådde vid 60-talets början och vilkas avvecklande inom EFTA och EG utgjorde förutsättning för de stora integrationseffekter på handelsutbytet som skett under loppet av 60-talet.

De i det följande redovisade varugrupsvisa exportprognoserna implicerar en ökning i den totala exporten exkl. fartyg 1972—1973 på drygt 12 1/2 %, vilket med hänsyn till den kalkylerade "marknadstillväxten" på 12 % skulle innebära någon ökning i den svenska andelen av avnämarnämländernas import efter minskningen 1971—1972. En kraftig stegring i exporten av verkstadsindustrins produkter har härvid emotsetts mot bakgrund av de ökningar i industriinvesteringar och industriproduktion som väntas ske i de flesta viktiga avsättningsländerna. Höga ökningstal noteras vidare för skogsindustriella produkter, i synnerhet massa och papper, medan utförseln av trävaror av kapacitetsskäl inte väntas kunna stiga i takt med efterfrågan.

För järn och stål samt malm förutses tillväxttal av minst samma

betydande storlek som 1971—1972. Exporten av övriga varor beräknas öka mycket starkt, särskilt mot bakgrund av att den danska importavgiften avskaffades den 1 april 1973.

Under 1974 emotses en fortsatt hög aktivitet i den västeuropeiska ekonomin. Industrins investerings efterfrågan väntas öka starkt med hänsyn till det höga kapacitetsutnyttjande som då torde råda, medan tillväxten i bostadsbyggandet och den påskjutande effekten av lagercykeln kan komma att dämpas något. Mot denna bakgrund har den svenska exporten bedömts kunna öka med 9 à 10 % 1973—1974. Ökningstalen för de råvarubetonade varugrupperna, skogsprodukter, malm samt järn och stål, har beräknats avta något, medan expansionen inom färdigvaruområdet väntas fortsätta med i det närmaste samma takt som 1972—1973.

Trävaror

Exporten av trävaror totalt ökade med 8 % i volym 1971—1972. För sågade och hyvlade barrträvaror — som svarar för huvuddelen av den svenska trävaruexporten — uppgick exporten till 8,4 milj. m³ 1972, en ökning med 13 % jämfört med 1971. Sågvaruexporten steg markant under första halvåret men föll tillbaka något under det andra, främst till följd av en kraftig lageravveckling i importörledet.

Bakgrunden till den starka exportökningen av barrträvaror är den stora efterfrågan från bostadssektorn i våra viktigaste avnämländer, särskilt Danmark. Dessutom har de svenska marknadsandelarna, som steg redan 1971, ökat ytterligare 1972. Den svenska utförseln av trävaror kunde ökas relativt kraftigt 1971—1972 framför allt genom stora lager vid början av 1972. Samtidigt minskade konkurrensen från övriga stora leverantörer. Bostadsbyggandet ökade markant i Förenta staterna och Japan under 1972. Detta medförde starka prisstegringar på trävaror varför det kanadensiska utbudet i allt högre grad flyttades över till dessa länder från den europeiska marknaden. Vidare hölls Finlands utbud tillbaka genom råvarubrist och Sovjetunionen hade svårigheter att hålla leveransprogrammet.

Leveranspriserna på trävaror föll något under första halvåret 1972 men ökade under andra halvåret till följd av det förbättrade efterfrågeläget. Priserna för 1972 som helhet var dock något lägre än 1971.

Bostadsbyggandet beräknas stiga ytterligare något under 1973 i bl. a. Storbritannien och Västtyskland medan det förväntas minska i Danmark och Nederländerna. Västeuropas import av sågade och hyvlade trävaror beräknas fortsätta öka då man också kan räkna med en viss uppdragning av importörslagren. Bostadsbyggandet i Förenta staterna väntas däremot minska under 1973 och åtminstone mot senare delen av året är det sannolikt att Kanadas utbud på den europeiska marknaden kommer att öka. Efterfrågan från Japan torde dock fortfarande vara

mycket stark. Finland väntas inte, med hänsyn till den besvärande råvarusituationen, kunna öka sitt utbud nämnvärt 1973 liksom inte heller Sovjetunionen. Vidare har skogsavverkningarna i Rumänien under flera år överstigit skogstillväxten och man har för 1973 aviserat en betydande minskning av avverkningarna, vilket kommer att medföra en kraftig nedskärning av Rumäniens export av sågade och hyvlade trävaror. Den svenska sågverksindustrin befinner sig sålunda i en mycket gynnsam situation. Med hänsyn till begränsningar i form av hemmaefterfrågan, lager och kapacitet, beräknas dock exporten av sågvaror endast kunna öka med ca 3 % 1972—1973.

Exporten av övriga trävaror — av vilka massaveden utgör huvuddelen — minskade kraftigt 1971—1972 till följd av låg aktivitet i den norska massaindustrin. Den norska massaproduktionen väntas åter stiga 1973 varför exporten av övriga trävaror beräknas stiga kraftigt 1972—1973.

Totalt sett beräknas därmed exporten av trävaror öka med 3 1/2 % 1972—1973. Den gynnsamma exportsituationen för 1973 beräknas medföra en synnerligen kraftig ökning av exportprisindex 1972—1973 eller med närmare 20 %.

Massa

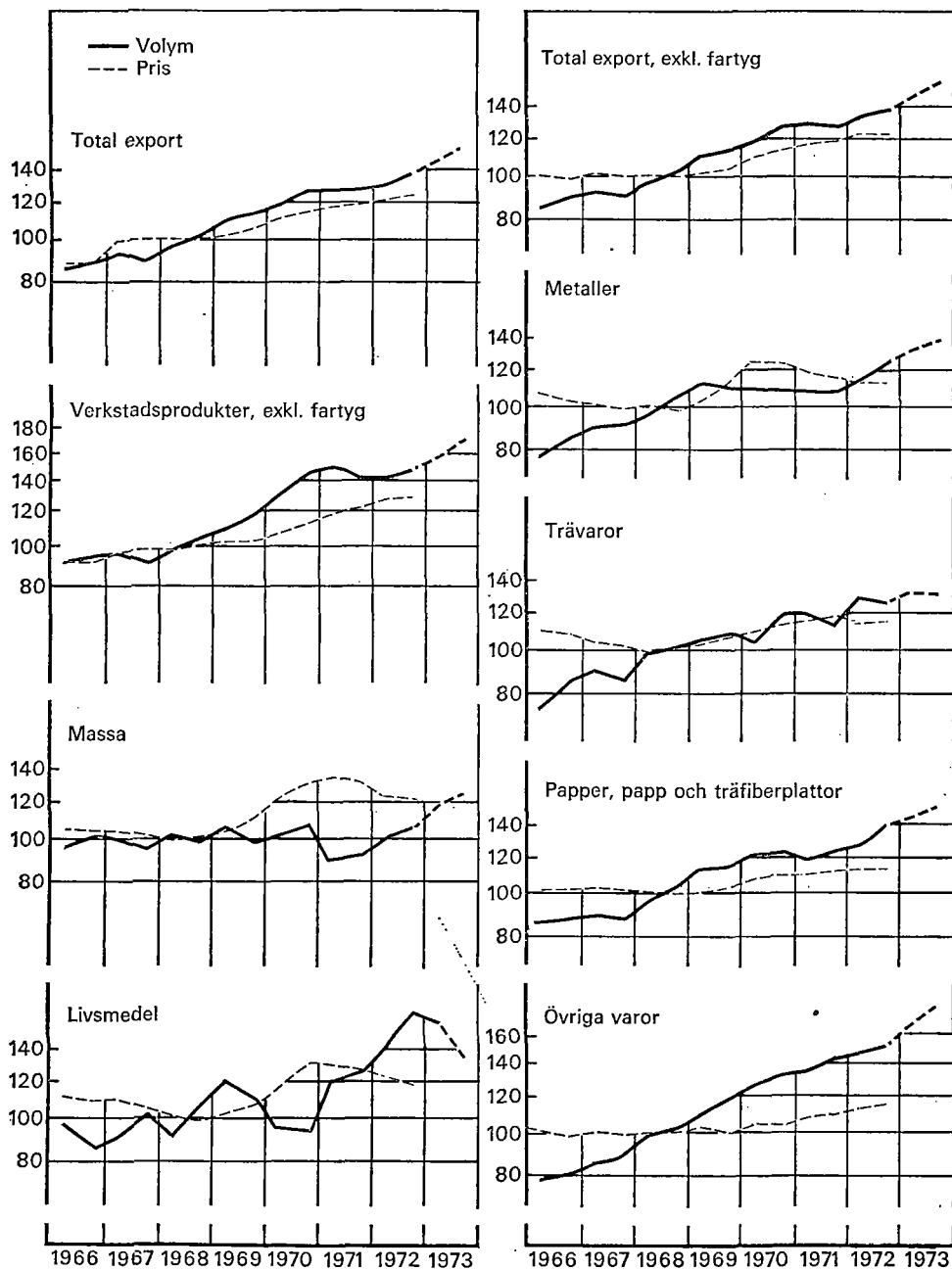
Under 1971 reducerades förbrukarlagren av massa kraftigt i Väst-europa, varför den svenska massaexporten minskade markant 1970—1971. Minskningen var dock klart mindre än för konkurrentländerna och Sveriges andel av Västeuropas import steg under 1971. Lageravvecklingen avstannade under första halvåret 1972 samtidigt som den stigande pappersefterfrågan medförde en uppdragning av pappersproduktionen i Väst-europa. Den svenska massaexporten steg snabbt under loppet av året och ökningen 1971—1972 blev 10 1/2 % i volym. Trots denna relativt kraftiga ökning minskade den svenska andelen av Västeuropas massaimport. Orsaken var framför allt Kanadas ökade aktivitet på den europeiska marknaden.

Till följd av dollardevalveringen i slutet av 1971 och ett fortfarande relativt svagt avsattningsläge i början av 1972 föll leveranspriserna kraftigt under första halvåret 1972. Ett mindre prisfall kunde noteras även för andra halvåret. Mellan helåren 1971 och 1972 blev prisnedgången ca 8 %.

Västeuropas pappersproduktion väntas stiga starkare 1973 än 1972 till följd av en fortsatt stegring i pappersefterfrågan. Man torde vidare kunna räkna med att massalagren som i stort sett var oförändrade under 1972 dras upp under 1973. Dessutom beräknas en ytterligare ökad aktivitet i den amerikanska pappersindustrin medföra att det kanadensiska massautbudet minskar i Väst-europa, varför den svenska massaexporten 1972—1973 beräknas öka inte mindre än 19 % i volym.

Diagram 3: 1 Volym- och prisutvecklingen för exporten, totalt och uppdelat på varugrupper 1966—1973

Index: 1968 = 100. Säsongrensade halvårsdata. Log. skala

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Mot bakgrund av det markant förbättrade avsättningsläget väntas priserna — trots dollardevalveringen i februari 1973 — stiga starkt 1972—1973 eller med ca 12 %.

Papper

Tillväxten i den svenska pappersexporten var relativt kraftig mellan första och andra halvåret 1971 men avstannade i det närmaste helt under första halvåret 1972. Under andra halvåret 1972 ökade exportleveranserna ånyo i snabb takt och ökningen 1971—1972 kom att bli ca 9 %. Såväl 1970 som 1971 minskade Sveriges andel av den brittiska pappersimporten till följd av ett ökande utbud från Nordamerika. Under 1972 minskade utbudstrycket från Nordamerika åter och den svenska exporten till Storbritannien kunde öka kraftigt 1971—1972. Exporten till Västtyskland stagnerade under första halvåret 1972 men steg sedan snabbt under det andra halvåret i takt med aktivitetsstegringen i den västtyska ekonomin. Beträffande övriga stora avnämamländer hade Sverige stora exportökningar till såväl Danmark och Frankrike som Italien. Som en följd av det minskade utbudet från Nordamerika kunde Sveriges pappersexport även till övriga Västeuropa och råvaruländerna öka kraftigt 1971—1972. Papperspriserna som haft en relativt lugn utveckling under flera år ökade knappt 2 % 1972 jämfört med 1971.

Med hänsyn till en fortsatt tillväxt i den brittiska ekonomin under 1973 torde Storbritanniens pappersimport öka påtagligt 1972—1973. Vidare kommer förmodligen konkurrensen från Nordamerika att vara än svagare till följd av en ytterligare ökning av den inhemska pappers efterfrågan. Sverige kommer därför förmodligen att få en relativt kraftig exportökning till Storbritannien även 1972—1973. Den västtyska pappersförbrukningen torde öka i relativt snabb takt också under 1973. Dessutom kan kursförändringarna i början av året komma att medföra att tillväxten av den västtyska pappersförbrukningen i högre grad kommer att täckas genom import än genom egen produktion. Sveriges export till Västtyskland väntas därför öka påtagligt starkare 1972—1973 än 1971—1972. Exporten till råvaruländerna och övriga Västeuropa väntas stiga markant 1972—1973 till följd av den ytterligare minskade konkurrensen från Nordamerika. Totalt kalkyleras exporten av papper exkl. tidningspapper öka med 12 à 13 % i kvantitet 1972—1973. Tidningspappersproduktionen kommer att växa kraftigt 1972—1973 genom kapacitetstillskott. Eftersom produktionstillskottet är uppbundet av redan ingångna kontrakt på exportmarknaderna väntas även exporten av tidningspapper öka starkt 1972—1973. I volym beräknas totala exporten av papper öka med 12 % 1972—1973. Priserna prognoseras stiga med 4 à 5 %.

Malm

Exporten av järnmalm steg kraftigt under loppet av 1972 och uppgick detta år till 27,6 milj. ton, vilket innebär en ökning i ton räknat med 5 1/2 %. Eftersom inslaget av förädlade malmsorter fortsatte att öka under 1972 blev emellertid volymökningen ca 8 % 1971—1972.

Det kan nämnas att sinterexporten ökade med drygt 30 %, medan utförseln av styckemalm minskade med ca 3 %. För de övriga malmen (dvs. främst zink, bly samt metallskrot) ökade exportvolymen med 5 %, varför totala utförseln av malm ökade med 7 1/2 % i volym. Exportprisindex var ungefär oförändrat jämfört med 1971.¹

De viktigaste exportmarknaderna var 1972 liksom tidigare år Västtyskland, Belgien, Luxemburg och Storbritannien. Såväl Västtysklands som Belgien-Luxemburgs andelar av den totala svenska utförseln minskade dock något, medan Storbritanniens och övriga länders andelar steg.

Den snabba tillväxten i järnmalmsexporten återspeglar klart återhämtningen i stålkonjunkturen under 1972. Götstålproduktionen i dåvarande Montanunionen ökade kraftigt och översteg den förra rekordnivån från 1970 med 3 1/2 %. Tillväxten var snabbast i Italien och Belgien vilka liksom Frankrike nådde nya produktionsrekord. Den snabba återhämtningen i stålkonjunkturen står i samband med ökad efterfrågan på investeringsvaror och personbilar. Efterfrågeökningen medförde prisökningar för de olika stålqualiteterna speciellt under andra halvåret 1972. I Storbritannien, Japan och Förenta staterna ökade stålproduktionen åter under 1972 efter nedgången 1971.

Orderingången till stålverken i Västtyskland ökade mycket kraftigt under 1972, vilket torde leda till fortsatt produktionstillväxt 1973. I Storbritannien bedöms produktionstakten komma att öka under 1973, trots att konkurrensläget för brittiskt stål kommer att försämrats på hemmamarknaden i och med att inträdet i Montanunionen kräver en anpassning av priserna på brittiskt stål till en högre nivå. Även i Förenta staterna bedöms stålefterfrågan komma att öka, vilket torde leda till stigande import från europeiska stålverk.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till att lagercykeln för järnmalm i speciellt Västtyskland under 1973 torde vända från avveckling till uppbyggnad, beräknas den svenska malmexporten öka mycket kraftigt under 1973, eller med 13 % i volym. Begränsningen för utförseln av järnmalm uppges ligga i transportledet; kapaciteten i hamnarna är begränsad till 31 à 32 milj. ton.

Vid förhandlingarna i början av 1973 var de svenska malmleverantö-

¹ I utrikeshandelsstatistiken (och i tabell 2) anges i stället en prissänkning på 5 % och ett i motsvarande mån högre volymökningstal. Dessa siffror bygger emellertid på preliminära kvantitetssuppgifter även för 1971, vilka för järnmalmens del kraftigt överskattade kvantiteten av styckemalm och underskattade kvantiteten av kulsinter.

terna tvungna att sänka priserna i leveranskontrakten med mellan 10 och 15 %. Restleveranserna från 1972 (till 1972 års priser) var emellertid så pass stora att medelprisnivån för de leveranser som sker under 1973 kommer att ligga endast 6 à 7 % lägre än 1972.

Järn och stål

Den svenska exporten av järn och stål ökade kraftigt under loppet av 1972 efter att ha stagnerat under 1970 och minskat under 1971. Ökningen 1971—1972 uppgick till 14 1/2 % i volym.

Exporten av handelsstål steg med drygt 16 % 1971—1972, vilket förutom av det förbättrade efterfrågeläget kan förklaras av en stark utbudseffekt. De svenska järnverkens hemmaleveranser minskade nämligen under 1972 som en följd dels av en svag efterfrågan i Sverige, dels en betydande importkonkurrens.

Exporten av specialstål, som sjönk med 5 % 1970—1971, ökade med 15 % 1971—1972 i samband med att efterfrågan i Västeuropa successivt förbättrades samtidigt som konjunkturuppgången i Förenta staterna ytterligare förstärktes.

Exportpriserna för järn- och stålprodukter som fallit sedan slutet av 1970 vände uppåt under loppet av 1972. Den genomsnittliga prisnivån 1972 kom emellertid att ligga 3 1/2 % under motsvarande för 1971. Exportpriserna på handelsstål synes ha stigit medan priserna på rostfria produkter fortsatte att falla under större delen av 1972.

Till grund för exportprognosen ligger den av statistiska centralbyrån i februari 1973 insamlade exportenkäten för järn- och stålverk. För 1973 räknar företagen med en ytterligare förbättrad efterfrågan och ökningen av exportvärdet i löpande priser 1972—1973 beräknas i enkäten till 20 1/2 %. Orderläget som det framgår av exportenkäten har klart förbättrats under den senaste halvårsperioden och orderstockarna har vuxit för andra halvåret i följd.

Med hänsyn till den förstärkning av efterfrågan på järn- och stålprodukter som kan förutses för 1973 och den tendens till underskattningar i uppgångsfaser som tidigare förelegat i exportenkäterna har exporten 1972—1973 beräknats stiga med 23 % i löpande priser. Uppgången på prissidan beräknas fortsätta under 1973 och årsgenomsnittet väntas ligga 7 % högre än under 1972, vilket innebär att exportvolymen prognoseras öka med ca 15 %. En viss dämpning i tillväxttakten beräknas dock äga rum under loppet av 1973 med hänsyn till den väntade uppgången av den inhemska efterfrågan.

Icke-järnmetaller

Utförseln av icke-järnmetaller ökade 1971—1972 med ca 2 % i volym, samtidigt som priserna sjönk med ca 3 %. Utförseln av obearbetad koppar sjönk kraftigt för tredje året i rad, vilket beror på ökad in-

hemsk vidareförädling. Exporten av de bearbetade kopparprodukterna, främst valstråd och folier, steg däremot kraftigt. Även utförseln av bearbetad aluminium steg 1971—1972, medan exporten av råaluminium sjönk. Priserna på icke-järnmetallerna förblev pressade även under 1972.

En ytterligare ökning av efterfrågan på hemmamarknaden samt närheten av kapacitetsgränsen för flera produkter gör att exporten i volym beräknas öka med endast ca 4 % 1972—1973. I början av 1973 steg prisnoteringarna för speciellt koppar på metallbörsen i London mycket kraftigt. En del av ökningen kan dock hänföras till prisjusteringar i samband med försvagningen av pundet. Härtill kom att exporten av koppar från Zambia avbröts en tid som en följd av konflikt med Rhodesia. Dylika störningar, som kopparmarknaden ofta är utsatt för, leder till snabba prisökningar. Det är därför sannolikt att de mycket höga noteringarna i februari och mars var tillfälliga och att en viss nedgång är förestående. Högst sannolikt är emellertid att priset kommer att ligga mycket över 1972 års låga nivå. De övriga metaller som Sverige exporterar bedöms även de stiga i pris. Världsproduktionens tillväxt av aluminium förutses också 1973 bli stor även om överproduktionen bedöms minska under årets lopp. Vid stigande kopparpriser ökar nämligen efterfrågan på aluminium, vilket i sin tur leder till höjda aluminiumpriser. Prisindex för exporten av icke-järnmetaller förutses mot denna bakgrund öka med ca 10 % 1972—1973.

Verkstadsprodukter

Efter den mycket snabba volymtillväxten för exporten av verkstadsprodukter under 1970 avtog ökningstakten markant under första halvåret 1971 och under andra halvåret 1971 minskade exportvolymen. Den nedåtriktade tendensen bestod även under första halvåret 1972. Orsaken till den svaga utvecklingen var främst en matt efterfrågan, i synnerhet vad gäller investeringsvaror. En vändpunkt nåddes dock vid mitten av 1972 och exportvolymen steg ca 5 % mellan första och andra halvåret.¹ Exporten för helåret 1972 kom därmed att ligga obetydligt över 1971 års nivå.

Även vad gäller prisutvecklingen skedde en markant förändring vid mitten av 1972. Kraftiga exportprisstegringar ägde rum under 1971 och första halvåret 1972, men under andra halvåret upphörde prisökningarna i det närmaste. Den genomsnittliga prisnivån under 1972 kom

¹ Det bör observeras att det prisindex varmed värdesiffrorna deflaterats är ett s. k. enhetsvärdeindex som inte tar hänsyn till kvalitetsförbättringar. Detta innebär att prisutvecklingen troligen överskattas medan volymutvecklingen underskattas. Under sådana omständigheter kan en uppåtgående tendens i verkstadsexportens volymutveckling i själva verket ha inträtt redan under första halvåret 1972.

ändå att ligga nära 8 % högre än under 1971. Exportökningen i löpande priser blev sålunda 8 % 1971—1972.

Bland de viktigaste avnämarnländerna noterades kraftigt ökad export till Förenta staterna och Storbritannien medan exporten till de nordiska länderna utvecklades svagt. Den 24-procentiga ökningen i löpande priser till Storbritannien innefattar en mycket kraftig ökning av personbilsexporten (för andra året i rad) men också exporten av övriga verkstadsprodukter steg markant. Personbilsexporten till Förenta staterna minskade något i antal efter den mycket positiva utvecklingen 1971. Detta kan emellertid bero på att Volvos leveranser dit i ökad utsträckning skett från företagets fabrik i Belgien. Den totala verkstadsexporten till Förenta staterna ökade trots detta med 17 % i värde.

Minskningen i exporten till Danmark berodde till stor del på att leveranserna av flygplan, som var betydande 1971, till stor del föll bort under 1972. Därtill kom den danska importavgiften som antagligen dämpade efterfrågan — speciellt under första halvåret.

Till grund för prognosen för exportutvecklingen ligger en enkät till verkstadsindustrin, vilken insamlades i februari 1973 av statistiska centralbyrån. Enligt denna enkät räknar företagen med en exportökning på 16 % i löpande priser 1972—1973, vilket är något högre än vad man räknade med vid enkättillfället i november 1972. Erfarenheter från tidigare enkäter visar att företagen kraftigt underskattar exportutvecklingen i början av en uppgångsfas. Det har därför ansetts befogat att uppjustera enkätens värdemässiga ökning till drygt 21 %. Förändringen i exportprisindex har beräknats till 7 %, varvid förutsatts en fortsatt relativt kraftig internationell prisstegringstakt. Därmed skulle exportvolymen stiga med ca 13 1/2 % 1972—1973, med en tilltagande ökningstakt mot slutet av året.

Livsmedel

Utförseln av livsmedel fortsatte att öka kraftigt under loppet av 1972. I volym blev ökningen 1971—1972 ca 24 %, medan priserna föll tillbaka något.

Grisköttsexporten fördubblades jämfört med 1971, medan nötköttsexporten minskade kraftigt och därmed blev den lägsta på flera år. Detta hänger till en del samman med att slakten av storboskap minskade med drygt 10 % såväl 1971 som 1972.

Antalet mjölkkor ökade under 1972 för första gången sedan åtskilliga år. För exportens del medverkade detta till att utförseln av mejeriprodukter mer än fördubblades. Dessutom minskade hemmakonsumtionen av smör under 1972.

De goda skördeåren 1971 och 1972 ledde till osedvanligt stora spannmålsöverskott och exportökningen i volym för hela gruppen spannmål och spannmålsprodukter blev ca 9 %.

Exportprisindex föll 1971—1972 med ca 5 %. Framför allt föll priserna på spannmål och mejeriprodukter, medan nötköttspriset steg kraftigt.

Livsmedelsexporten förutses sjunka något 1972—1973. Exporten av griskött beräknas minska till följd av en förutsedd nedgång i gödsvinsproduktionen. Avsättningen av främst bacon i Storbritannien kommer att försvåras efter landets inträde i EG. Även spannmålsexporten förutses minska men beräknas ligga kvar på en hög nivå under första halvåret genom leveranser från 1972 års skörd. Utförseln av mejeriprodukter beräknas öka ytterligare något.

Exportprisindex beräknas öka med ca 4 % 1972—1973. Ökningar torde ske på såväl animalie- som vegetabiliesidan. Vad beträffar animalierna råder med stor sannolikhet brist särskilt på nötkött i Europa även under 1973, vilket tvingar priserna uppåt. Spannmålen steg mycket kraftigt i pris på världsmarknaden från hösten 1972 till följd av de omfattande spannmålsköpen från bl. a. Sovjetunionen och Kina. De svenska exportpriserna torde emellertid stiga betydligt mindre än noteringarna på världsmarknaden som ett resultat av att priserna i leveransavtalen är satta före uppgången av de noterade världsmarknadspriserna.

Övriga varor

Exporten av övriga varor — främst textilvaror, kemiska produkter, snickerier och bränslen — vars ökningstakt mattades något under 1971 och första hälften av 1972 i samband med den internationella konjunkturförsvagningen, steg åter markant mot slutet av 1972. Ökningen 1971—1972 blev ca 8 % i volym räknat, medan prisindex steg med 6 %.

Denna varugrupp avsåts på en geografiskt sett betydligt snävtare marknad än den andra stora färdigvarugruppen, verkstadsprodukterna. Nära 2/3 av exporten av övriga varor är koncentrerad till Norden och Storbritannien. Ökningen 1971—1972 var särskilt betydande på de finska och brittiska marknaderna där konsumtionsvaruefterfrågan ökade kraftigt. Även till Danmark blev exportökningen påtaglig, trots det dämpande inflytande som importavgiften under 1972 torde ha utövat.

Utförseln av textilprodukter steg 1971—1972 betydligt långsammare än för de övriga ingående varuslagen och den måttliga ökning som förekom var koncentrerad till Finland och i någon mån Förenta staterna.

För 1973 ter sig utsikterna goda för en kraftigare expansion i övrigvaruexporten till de nordiska länderna. En kraftigare tillväxt i konsumtionsefterfrågan än 1972 väntas, i synnerhet i Norge. Avskaffandet av den danska importavgiften 1 april 1973 och den svenska kronans nedskrivning gentemot den danska och norska kronan bör utgöra ytterligare expansionsfaktorer, i synnerhet som efterfrågan på en stor del av varugruppens sortiment är förhållandevis priskänslig. Vad beträffar Storbritannien är emellertid situationen i viss mån den motsatta: en

lägre tillväxt väntas i den privata konsumtionen 1973 än 1972 och samtidigt har pundkursen sjunkit kraftigt i förhållande till kronan alltsedan juni 1972. Det svenska frihandelsavtalet med EG bör i förening med eventuella effekter av kronans devalvering gentemot de ursprungliga EG-medlemmarna ge möjligheter till svenska marknadsinbrytningar för vissa delar av varusortimentet.

Exportutvecklingen 1972—1973 har givits kvantitativ precision huvudsakligen genom en uppsättning regressionssekvationer. Volymutvecklingen har beräknats till ca 15 1/2 %. Uppgången på prissidan har beräknats bli av nästan samma storlek som 1972, nämligen 5 %, vilket bygger på förutsättningen att den internationella prisutvecklingen även 1973 blir relativt kraftig.

Fartyg

Den totala fartygsexporten uppgick under 1972 till 2,1 miljarder kr. — en värdemässig ökning på ca 5 1/2 % jämfört med 1971. Leveranserna av nybyggda fartyg från svenska varv till utländska redare ökade med ca 6 1/2 %, medan exporten av begagnade fartyg sjönk med ca 9 %. Huvuddelen av de nybyggda fartygen gick till beställare i Storbritannien, Norge och Liberia.

Exporten av nybyggda fartyg under 1973 och 1974 har beräknats med hjälp av den i februari 1973 av statistiska centralbyrån utförda varvsenkäten. Av denna framgår klart att den mot slutet av 1972 starkt intensifierade beställningsaktiviteten resulterat i att varvens orderstockar nått en rekordhög nivå. Där redovisas nu de inneliggande exportorderstockarna avseende leveranser fr. o. m. 1 april 1973 uppgå till 9,1 miljarder kr. För 1973 har exporten med hjälp av enkäten beräknats till 2,1 miljarder kr., dvs. en ökning i värde med drygt 25 %. Närmare 3/4 av de beräknade exportleveranserna avser beställare i Storbritannien och Norge. Exporten av begagnade fartyg förutses stiga i långsammare takt än exporten av nybyggen, varför totala fartygsexporten beräknas öka ca 23 % i värde 1972—1973.

3.2 Importen

Importutvecklingen 1972

Importen steg mycket snabbt i volym från början av 1968 fram till mitten av 1970. Därefter minskade den under två på varandra följande halvår — något som inte inträffade under hela 60-talet. Efter en kraftig nedgång första halvåret 1971 vände utvecklingen och en svag ökning noterades andra halvåret 1971. Nedgången 1970—1971 kom därmed att stanna vid 5 1/2 %. Under 1972 har importökningen fortsatt men i relativt dämpad takt fram till senare delen av året, då en brant uppgång inträffade. Ökningen mellan helåren 1971 och 1972 blev dock endast drygt 4 %. Importvolymen för 1972 kom alltså ej upp i 1970 års nivå.

Importutvecklingen under de tre senaste åren kan till stor del förklaras av lagerutvecklingen för insatsvaror och halvfabrikat inom industrin. Under 1969 och 1970 byggdes industrins råvarulager upp i mycket stor omfattning. Det mycket kraftiga omslaget i lagerinvesteringarna av råvaror och varor i arbete inom industrin exkl. skogsbranscherna 1970—1971, innebar ett efterfrågebortfall på 2 1/2 miljarder kr. i 1968 års priser. Då andelen importerade varor i dessa lager är betydande, ledde detta till en omfattande minskning av importen av dylika varor. Lagerutvecklingen 1971—1972 innebar även ett efterfrågebortfall, men detta blev betydligt mindre — ca 1/2 miljard kr. Industriproduktionen minskade under loppet av 1971. Under första halvåret 1972 började produktionen långsamt stiga och ökningen förstärktes mot slutet av året. Förbrukningen av insatsvaror steg alltså något.

Ett lågt kapacitetsutnyttjande inom industrin medförde ökade möjligheter att snabbt tillgodose den inhemska marknadens behov. Detta torde framför allt ha gällt investeringsvaror. Trots en klar förbättring av investeringsaktiviteten under 1972 minskade importen av investeringsvaror för andra året i följd. Importandelen för dessa varor minskade därigenom påtagligt. Här kan man möjligen urskilja ett konjunkturcykliskt förlopp — i perioder med ansträngd kapacitet inom maskinindustrin går en större del av efterfrågan till utlandet varvid importandelen för investeringsvaror stiger.

En övervägande del av importökningen hänförde sig till konsumtionsvaruimporten. Denna ökade med 12 1/2 %, trots den relativt svaga tillväxten av den privata varukonsumtionen. Framför allt har importen av varaktiga konsumtionsvaror expanderat kraftigt.

Importen av *verkstadsprodukter* ökade med 2 1/2 % 1971—1972 efter en minskning med 3 1/2 % 1970—1971. Att uppgången ej blev större kan till stor del förklaras av att importen av sådana verkstadsprodukter som används som insatsvaror inom industrin minskade. Nedgången anges till 2 1/2 %. Importminskningen av dylika varor var en följd av den fortsatta reduceringen av lagerinvesteringarna i insatsvaror och varor i arbete, framför allt inom verkstadsindustrin. Även importen av investeringsvaror minskade 1971—1972; nedgången stannade dock vid 1 % efter en minskning med 6 1/2 % 1970—1971. Däremot ökade importen av konsumtionsvaror med drygt 20 %, vilket berodde på en kraftig importökning — 26 1/2 % — av personbilar. Importen av övriga konsumtionsvaror ökade långsammare, eller med 15 %. Detta var dock en kraftig tillväxt i förhållande till den konsumtionsökning som samtidigt ägde rum för varaktiga varor.

Metallimporten ökade med 9 % 1971—1972 efter att ha minskat med 10 % 1970—1971. Järn- och stålimporten ökade starkast — eller med 14 % — medan importen av övriga metaller ökade med endast 2 1/2 %. Järn- och stålimportens höga ökningstal är anmärkningsvärt med hänsyn

till den svaga efterfrågan, men kan delvis bero på den produktspecialisering som skett inom de svenska stålverken under de senaste åren. En sådan utveckling leder ofta till betydande importökningar under en begränsad period.

Även importen av övriga *insatsvaror* uppvisade med undantag av råolja en måttlig tillväxttakt. Råoljeimporten minskade däremot med 6 % 1971—1972, vilket i stor utsträckning torde ha berott på att lagren reducerades under 1972.

Importen av *textila produkter* ökade med 12 % 1971—1972. Trots att konsumtionen av beklädnadsvaror minskade för tredje året i följd, ökade importen av textila konsumtionsvaror med 12 1/2 %. Detta innebär en kraftig omsvängning jämfört med 1970—1971 då importen minskade med 5 1/2 %. Importen av textila konsumtionsråvaror ökade likaså kraftigt 1972. Detta kan delvis förklaras av den uppdragning av produktionsvolymen som skedde under första halvåret 1972 inom textil- och beklädnadsindustrin. Även det kraftiga lageromslaget av textilvaror i parti- och detaljhandeln torde ha bidragit.

Importen av övriga *konsumtionsråvaror* ökade med 5 1/2 %, vilket ungefär motsvarar den trendmässiga tillväxten i importen av dessa varor under den senaste 5-årsperioden. Kaffeimporten ökade med ca 5 1/2 % efter att ha minskat under de två föregående åren. Den minskade kaffeimporten 1970 och 1971 är ett utslag av de relativt kraftiga stegringarna av kaffeprierna liksom av livsmedelskonsumtionens nedgång det sistnämnda året. Importen av *jordbruksråvaror* ökade med 10 %, vilket var en följd av en kraftigt ökad import av foder- och gödselmedel.

Bränsleimporten fortsatte att minska 1972 för andra året i följd; nedgången stannade dock vid 3 % efter en minskning på 10 % 1971. Detta var delvis en följd av låg förbrukning inom industrin, men även den för andra året i följd milda väderleken höll nere förbrukningen. Den kraftigaste minskningen skedde sålunda för tunna eldningsolja, vilka huvudsakligen används för uppvärmningsändamål. Dessutom föll lagerinvesteringarna såväl 1970—1971 som 1971—1972 efter den omfattande lageruppbyggnaden 1970. Bland de olika bränsleslagen var det endast importen av bensin som ökade 1971—1972.

Den genomsnittliga prisnivån för totala importen ökade med endast drygt 1 1/2 % 1971—1972. Detta var ett markant avbrott i utvecklingen av importpriserna som dessförinnan kännetecknats av starka ökning- ar under de senaste åren. Importprisnivån 1971 låg sålunda 14 % över 1969 års. Den lugna prisutvecklingen 1972 kan främst hänföras till de under större delen av året fortsatt fallande priserna på metaller och vissa konsumtionsråvaror. Även bränslepriserna fortsatte att falla under större delen av 1972. Såväl för metaller som för bränslen vände prisutvecklingen emellertid uppåt mot slutet av året. Järn- och stålpriserna minskade med 3 1/2 % 1971—1972, medan priserna för övriga metaller föll

Tabell 3: 3 Importutvecklingen för olika varugrupper 1971—1973

	Importvärde, milj. kr.			Procentuell årlig förändring					
	1971	1972	1973	Volym			Pris		
				1971	1972	1973	1971	1972	1973
Konsumtionsvaror	8 607	9 987	11 600	-4,7	12,5	10	5,6	3,1	5,5
därav: textil	2 111	2 480	3 000	-5,5	12,3	15	4,8	4,6	5
verkstads- produkter	2 202	2 792	3 295	-7,3	20,7	9,5	7,2	5,1	7,5
Investeringsvaror	4 467	4 640	5 835	-6,4	-1,0	15,5	9,3	5,0	9
Konsumtionsråvaror	3 006	3 308	3 575	-1,7	9,1	0,5	-1,6	0,9	7,5
därav: textil	1 484	1 724	1 785	-4,0	12,4	-1,5	1,3	3,3	5
Andra industriråvaror	14 415	14 846	18 300	-4,4	1,4	14,5	2,3	1,5	7,5
därav: verkstads- produkter	5 213	5 411	6 685	0,8	-2,6	14,5	6,7	6,5	8
råolja	1 275	1 215	1 470	1,3	-6,0	12	27,8	1,3	8
Byggnadsråvaror	1 281	1 385	1 475	-3,7	4,2	-0,5	4,2	3,7	7
Jordbruksråvaror	698	766	785	-3,2	9,9	-2	3,5	-0,1	4
Bränslen	3 007	2 660	3 235	-10,1	-3,2	11,5	22,0	-8,7	9
Totalt exkl. fartyg, flygplan och vapen	35 481	37 592	44 805	-5,1	4,4	11	5,4	1,5	7
Fartyg, flygplan och vapen	711	798	1 095	-17,0	-4,5	..	12,9	17,5	..
Total import	36 192	38 390	45 900	-5,4	4,2	11,5	5,5	1,8	7
därav: verkstads- produkter	12 353	13 397	16 430	-3,5	2,6	13,5	7,7	5,7	8
järn och stål	1 981	2 181	2 810	-9,6	14,0	17,5	-3,9	-3,4	9,5
textil	3 821	4 449	5 050	-5,5	11,8	8	3,5	4,2	5

Anm. Samtliga uppgifter för 1973 är prognoser. Värdeuppgifterna är avrundade till närmaste hela 5- resp. 10-tal milj. kr. och de procentuella förändringarna till närmaste hela resp. halva tal.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

med 6 % och priserna för bränslen med 8 1/2 %. Vad gäller övriga rå- och insatsvaror dämpades prisstegringen påtagligt för flertalet varugrupper. Även för färdigvarorna avtog prisuppgången något.

Importutvecklingen 1973

Kraftigt ökande efterfrågan för privat konsumtion och maskininvesteringar samt lageruppbyggnad förutses leda till en snabb importökning 1972—1973. Importtillväxten i volym väntas uppgå till 11 1/2 % mot 4 % 1971—1972. Importutvecklingen under årets två första månader har också präglats av en betydande acceleration. Importen av industriråvaror — fränsett konsumtionsråvaror — beräknas öka kraftigt, eller med 14 1/2 %. En markant omsvängning i importen av investeringsvaror beräknas ske — från en nedgång på 1 % 1971—1972 till en ökning på drygt 15 % 1972—1973 — och importen av konsumtionsvaror beräknas uppvisa en fortsatt stark ökning.

Importen av *verkstadsprodukter* förutses öka kraftigt redan första halvåret 1973 och uppgången 1972—1973 beräknas komma att uppgå till drygt 13 % efter den svaga uppgången på 2 1/2 % 1971—1972. Me-

dan importökningen av verkstadsprodukter 1971—1972 främst bars upp av en kraftig ökning i importen av konsumtionsvaror väntas ökningen 1972—1973 framfört allt bero på en kraftig omsvängning i importen av insatsvaror. Denna import beräknas öka med 14 1/2 % till följd av den väntade kraftiga ökningen av produktionen inom verkstadsindustrin och det kraftiga omslaget i lagren av råvaror och halvfabrikat. Även importen av investeringsvaror beräknas expandera avsevärt, eller med drygt 15 %. Däremot förutses importen av konsumtionsvaror öka i långsammare takt 1973 än 1972, återspeglade en starkt avtagande personbilsimport.

Den betydande produktionsökning som förutses inom industrin tillsammans med det beräknade lageromslaget medför att importen av flertalet *övriga industriråvaror* väntas öka mer än dubbelt så snabbt 1973 som 1972.

Textilimporten beräknas öka med 8 % 1972—1973. En kalkylerad kraftig ökning av beklädnadskonsumtionen väntas medföra att importen av textila konsumtionsvaror fortsätter att öka i snabb takt. Importen av textila konsumtionsråvaror förutses däremot falla tillbaka något efter den betydande uppgången 1972.

Importen av *övriga konsumtionsråvaror* förutses öka, men i långsammare takt än 1972 beroende på minskad import av bl. a. kött och tobak. Under antagande om normala väderleksförhållanden under återstoden av 1973 beräknas — mot bakgrund av den förstärkta produktionsutvecklingen inom industrin — importen av *bränslen* öka med 11 1/2 %. Därvid har också kalkylerats med en viss uppdragning av bränslelagren.

Importpriserna torde komma att stiga betydligt snabbare under 1973 än under 1972. Prisutvecklingen för metaller vände uppåt mot slutet av 1972 och prisuppgången beräknas fortsätta under innevarande år. Importpriserna på metaller beräknas stiga med ca 9 % 1972—1973. Även priserna på övriga rå- och insatsvaror beräknas stiga betydligt snabbare 1973 än 1972. Under 1972 började priserna på den internationella marknaden stiga för ett flertal viktiga livsmedelsråvaror — såsom socker, kakao och kaffe. Detta förutses få betydligt starkare genomslag i importpriserna 1973 än 1972. För ett flertal viktiga basråvaror som ull och bomull har vidare ett otillräckligt utbud drivit priserna i höjden.

Dämpningen i prisuppgången för färdigvaror under 1972 synes ha varit övergående och under 1973 väntas priserna återigen stiga delvis till följd av betydande höjningar av priserna på insatsvaror. En stark prisökning väntas också för bränslen och råolja. De oljeproducerande länderna kommer troligen att kunna tillgodogöra sig en kompensation för dollardevalveringen. Återverkningarna av konjunkturuppsvinget i västvärlden samt den energibrist som råder i Förenta staterna medför vidare kraftigt stigande efterfrågetryck. Ökade fraktrater på grund av expansionen av världshandeln får också kraftigt genomslag i prisutvecklingen för bränslen.

3.3 Bytes- och betalningsbalansen

Överskottet i *handelsbalansen* — vilket 1971 uppgick till ca 2 miljarder kr. — steg 1972 till ca 3,3 miljarder kr. Ökningen i överskottet, 1,3 miljarder kr., kan till stor del återföras på ett förbättrat bytesförhållande med utlandet. Sålunda steg exportpriserna med 3,6 % medan ökningen i importpriserna inskränkte sig till hälften därav, eller 1,8 %. Om exportpriserna endast hade stigit lika mycket som importpriserna, skulle, vid den givna ökningen i import- och exportvolymen, handelsbalansöverskottet ha stigit med endast ca 0,5 miljarder kr. Det bör emellertid understrykas att denna kalkyl är av formell innebörd. Om exempelvis prisuppgången för exporten blivit mindre, skulle efterfrågan på exportvaror i princip ha stigit något mera än som nu blev fallet.

För 1972—1973 förutses en betydligt mer expansiv utveckling av såväl export som import jämfört med 1971—1972. Exporten har i löpande priser beräknats stiga med ca 20 1/2 %, medan motsvarande öknings-tal för importen anges till ca 20 %. Konsekvensen blir en ytterligare förbättrad handelsbalans 1973; överskottet beräknas stiga till inte fullt 4 1/2 miljarder kr. Bytesförhållandet förutses emellertid till skillnad från 1971—1972 bli oförändrat.

Det mycket svaga fraktmarknadsläge som rådde under våren och försommaren 1972 förbättrades successivt under senare hälften av året. Trampfrakterna steg åter till lönsamma nivåer för såväl torrlast som tanklast. Uppsvinget stimulerades i främsta rummet av det ökade transportbehovet i samband med Sovjetunionens stora spannmålsimport och Förenta staternas ökade oljeimport.

Såväl bruttointäkter som kostnader i utrikes sjöfart sjönk dock något 1972 jämfört med 1971 enligt den preliminära statistiken, men då kostnaderna sjönk något mera än intäkterna (3,5 resp. 1 %) resulterade nettoinseglingen i en viss förbättring. Efter avdrag för passageraravgifter erlagda i svensk valuta och tillägg för utländska fartygsutgifter i Sverige erhöles ett *sjöfartsnetto* på 2 258 milj. kr., vilket innebar en svag förbättring (35 milj. kr.). Siffrorna kan emellertid komma att revideras avsevärt när de definitiva beräkningarna föreligger senare under 1973.

Aktiviteten på fraktmarknaderna har varit fortsatt hög under årets första månader och flera omständigheter pekar på fortsatt goda fraktnivåer. Den allmänna konjunkturuppgången i Västeuropa och Japan torde sålunda, tillsammans med den växande oljeimporten i Förenta staterna, framdeles komma att hålla uppe tonnageefterfrågan.

Då huvudparten av det svenska handelstonnaget är bundet till längre eller kortare fraktavtal eller går i linjefart blir i regel kortsiktiga fluktuationer i trampfrakterna endast av marginell betydelse för intäktsutvecklingen, medan en förändring i dollarkursen får påtagliga konsekvenser, eftersom bortåt 80 % av alla fraktkontrakt beräknas vara uppgjorda i dollar. Nedskrivningen av den svenska dollarkursen innebär med säker-

het ett betydande intäktsbortfall på kort sikt. Den totala nettoeffekten är dock svår att beräkna. Trots detta bortfall har sjöfartsnettot för 1973 bedömts öka något i förhållande till 1972. Till grund för antagandet ligger den förutsedda kraftiga tillväxten av handelsflottan samt i någon mån det väsentligt förbättrade fraktmarknadsläget.

Nettoutflödet av *resevaluta* ökade kraftigt 1971—1972 eller med 475 milj. kr. Ser man till bruttoströmmarna ökade utflödet med drygt 18 % medan inflödet ökade endast 3 1/2 %. Ökningstakten i valutautflödet avtog under 1972 och utfallet blev något lägre än vad som antogs i den preliminära nationalbudgeten för 1973.¹ Prognosen för nettoutflödet 1973 har bl. a. med hänsyn härtill nedreviderats med 100 milj. kr. Andra motiveringar har varit förutsedd svag utveckling i antalet utländska arbetare samt en trolig uppbromsning av gränshandeln med Danmark till följd av kraftigt höjda livsmedelspriser därstädes och den ogynnsammare valutakursen efter kronans devalvering. Följande tablå visar hur resevalutautgifterna 1971 och 1972 fördelar sig på länderområden.

Underskottet i posten *övriga tjänster* blev för 1972 ca 930 milj. kr., vilket innebär en försämring med 55 milj. kr. jämfört med 1971. För 1973 har underskottet antagits växa ungefär lika mycket och har satts till 975 milj. kr.

	Utgifter, totalt			Varav återköpta svenska sedlar		
	1971 milj. kr.	1972 milj. kr.	Ökning i %	1971 milj. kr.	1972 milj. kr.	Ökning i %
Norden	1 059	1 265	19	611	782	28
Turistländer i Västeuropa ¹	585	722	23	227	260	15
Övriga Västeuropa	724	842	16	319	394	24
Nordamerika	262	288	10	1	3	—
Övrigt	131	148	13	56	87	55
Totalt	2 761	3 265	18	1 214	1 526	26

¹ Hit har räknats Spanien, Italien, Frankrike, Österrike, Grekland och Malta.

Utfallet av *transfereringarna* utmynnade i ett nettounderskott på ca 1 700 milj. kr. 1972, att jämföra med inte fullt 1 300 milj. kr. 1971. De främsta tillskotten kan återföras på ökat u-landsbistånd (165 milj. kr.) och försäkringsbetalningar (128 milj. kr.). Även för 1973 har förutsatts en försvagning med 400 milj. kr. till ett underskott på 2 100 milj. kr.

Den kraftiga förstärkningen i handelsbalansen 1972 uppvägde mer än väl försvagningen i tjänste- och transfereringsbalanserna, vilket ledde

¹ Utvecklingen stämmer väl överens med den som kan utläsas ur statistiken över passagerarefrekvensen vid charterresor.

till en förbättring av *bytesbalanssaldot* (för varor, tjänster och transferreringar) med drygt 200 milj. kr. jämfört med 1971. Föreliggande prognoser för 1973 ger vid handen en ytterligare förstärkning av balansen med ca 300 milj. kr.

Kapitalbalansen 1972 resulterade i ett nettokapitalinflöde på ca 1 miljard kr., vilket innebar en förstärkning med drygt 400 milj. kr. jämfört med 1971. Nedanstående tablå visar hur de i balansen ingående posterna fördelar sig.

Milj. kr.

	1971	1972	Förändring 1971—1972
Statliga kapitaltransaktioner	—180	53	233
Värdepapperstransaktioner	378	830	452
Emissioner och amorteringar	404	1 021	617
Övriga transaktioner	—26	—191	—165
Privata långfristiga lån	908	612	—296
Direkta investeringar	—468	—903	—435
Övriga kapitaltransaktioner	—40	443	483
Kapitalbalans	598	1 035	437

De *statliga kapitaltransaktionerna* ledde till ett nettokapitalutflöde 1972 på drygt 50 milj. kr., vilket innebar en omsvängning i positiv riktning på drygt 200 milj. kr. Omsvängningen förklaras till väsentlig del av att slutregleringen av svenska statens kredit till Finland bokförs som ett inflöde.

Nettot av *värdepappershandeln* ökade 1972 med ca 450 milj. kr. Svenska obligationsemissioner i utlandet uppgick 1972 till 1 071 milj. kr. mot 454 milj. kr. 1971, medan inga utländska lån emitterades i Sverige.

Den *privata långfristiga upplåningen* minskade 1972 jämfört med 1971, och kapitalimporten netto under denna post sjönk 1972 med nära 300 milj. kr.

Svenska *direktinvesteringar* i utlandet uppgick 1972 till 1 400 milj. kr., vilket innebar en ökning från 1971 med 280 milj. kr. Desinvesteringarna minskade med 50 milj. kr. De utländska direktinvesteringarna i Sverige minskade obetydligt 1971—1972 eller med 30 milj. kr. Motsvarande desinvesteringar ökade 75 milj. kr. Sammantaget resulterade transaktionerna under denna post i ett nettokapitalutflöde 1972 på 900 milj. kr. eller en fördubbling från 1971.

Posten *övriga privata kapitaltransaktioner*, som bl. a. inrymmer varvens exportkrediter, krediter vid import av fartyg och flygplan samt skillnaden mellan tullvärden och betalning vid import av datamaskiner, resulterade i ett nettokapitalinflöde 1972 på 440 milj. kr. att jämföra med ett utflöde på 40 milj. kr. 1971. Omslaget kan främst återföras på ändra-

Tabell 3: 4 Bytes- och betalningsbalans 1969—1973
Milj. kr., löpande priser

	1969	1970	1971	1972	1973 prognos
Export av varor, fob ¹	29 459	35 150	38 224	41 652	50 205
Import av varor, cif ¹	30 571	36 251	36 192	38 390	45 900
Handelsbalans	-1 112	-1 101	2 032	3 262	4 305
Korrigeringspost	800	800	800	800	800
Korrigeringspost	800	800	800	800	800
Bytesbalans för varor och tjänster ²	-164	-555	2 266	2 909	3 610
Transfereringar, netto	-908	-1 003	-1 286	-1 699	-2 100
Bytesbalans för varor, tjänster och transfereringar ⁴	-1 072	-1 558	980	1 210	1 510
Kapitalbalans	-121	1 249	598	1 035	..
Tilldelning av SDR	—	196	180	178	..
Restpost	-493	731	-357	506	..
Bankernas utlandsställning ⁵	-1 686	618	1 401	2 929	..

¹ Enligt handelsstatistiken.

² Nettot av återutförelse och återinförelse, korrigeringspost av SAS-flygplansimport, i utlandet direktlandad fisk, nettoimport av icke-monetärt guld samt rabatter och koncernbidrag i samband med oljeimport.

³ Överensstämmer med saldoto mellan import och export av varor och tjänster i nationalräkenskaper, bortsett från att korrigeringsposten endast med halva beloppet ingår i försörjningsbalansen. Resterande hälften av korrigeringsposten räknas i nationalräkenskaper till transfereringsnettot.

⁴ Överensstämmer med riksbankens bytesbalansbegrepp.

⁵ Valutarens förändring jämte förändringar i affärsbankernas tidsposition.

Källor: Riksbanken, statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

de relationer mellan betalningar och leveranser av fartyg från de svenska varven.

Valutarens förändring och valutabankernas tidsposition, vilka tillsammans bildar *bankernas utlandsställning*, ökade under 1972 med 2 929 milj. kr. och uppgick vid utgången av året till 9 228 milj. kr. Ovan redovisade kända utlandstransaktioner gav ett positivt netto på 2 423 milj. kr., varför en positiv restpost på drygt 500 milj. kr. redovisas för 1972. Detta innebär en omsvängning i positiv riktning med ca 850 milj. kr. jämfört med 1971. Tillväxten av bankernas utlandsställning har fortsatt de första månaderna 1973. Vid utgången av mars uppgick utlandsställningen till 11 302 milj. kr.

4 Produktionen

4.1 Industrin

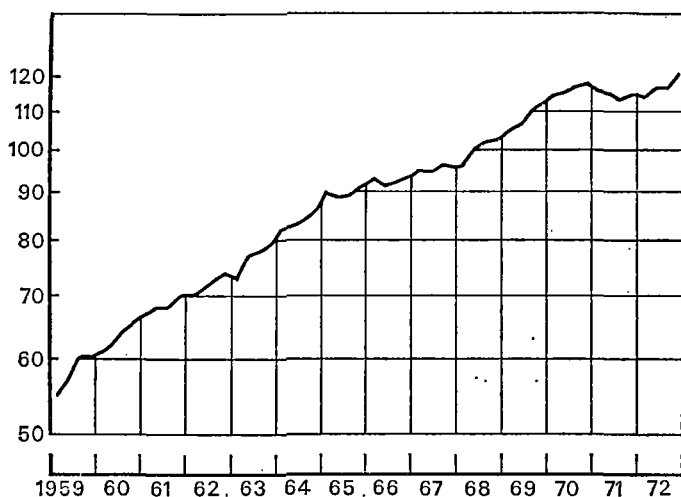
Industrikonjunkturen som började försvagas under senare delen av 1970, försämrades sedan mycket snabbt under loppet av 1971 och som framgår av diagram 1 minskade produktionen från fjärde kvartalet 1970 till tredje kvartalet 1971. Under fjärde kvartalet synes en viss återhämtning ha skett men denna kan delvis ha berott på den mycket kraftiga neddragningen under tredje kvartalet då stora delar av industrin gjorde extra driftsuppehåll i samband med semestrarna. Industriproduktionen började långsamt röra sig uppåt under våren under inverkan av framför allt en vändning i den inhemska efterfrågan för konsumtion och investering. Under senare delen av 1972 skedde ett markant omslag i exportutvecklingen samtidigt som tillväxten av den inhemska efterfrågan bromsades av den ånyo försvagade byggkonjunkturen. Uppgången i industriproduktionen under 1972 hölls under första halvåret tillbaka av en kraftig neddragning av färdigvarulagren. Under andra halvåret upphörde bromsverkan från lagren och produktionsuppgången förstärktes kraftigt.

Som framgår av tabell 1 blev produktionsökningen för industrin totalt sett ca 2 1/2 % 1971—1972. Ser man emellertid till utvecklingen under loppet av 1972 är intrycket av påtaglig expansion mer framträdande. Inom praktiskt taget samtliga branscher skedde sålunda en markerad acceleration av produktionstillväxten.

För 1973 beräknas produktionstillväxten bli fortsatt stark med hänsyn till en prognoserad stigande efterfrågan för konsumtion och export

Diagram 4: 1 Totala industriproduktionen 1959—1972

Volymindex: 1968 = 100. Säsongrensade kvartalsdata. Log. skala

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Tabell 4: 1 Industriproduktionens utveckling 1970—1973
 Procentuella volymförändringar från föregående år

	1970	1971 prel.	1972 prel.	1973 prognos
Gruvor och mineralbrott	-1	6	1	8
därav: järnmalmgruvor	-2	5	-1	8
Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri	3	1	2	4
Textil- och beklädnadsindustri	0	-9	3	1
Träindustri inkl. träfiber- plattindustri	7	-4	6	5
därav: sågverk	14	4	1	6
Massaindustri	8	-5	2	14
Pappers- och pappindustri	6	-3	7	12
Järn-, stål- och metallverk	6	-4	3	11
därav: järn-, stål- och ferro- legeringsverk	6	-5	2	12
Verkstadsindustri exkl. varv	9	3	3	9
Varv	11	5	6	10
Övriga branscher	4	-4	0	9
Totala industrin	6	-1/2	2 1/2	8 1/2

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

samtidigt som lagercykeln vänder uppåt. Produktionsökningen 1972—1973 förutses sålunda bli ca 8 1/2 %.

Produktionen av *järnmalm* följer i stora drag leveransutvecklingen. Minskad malmefterfrågan gjorde att produktionen avtog tidigt under 1971 för att sedan ligga kvar på den lägre nivån under större delen av 1972. Mot slutet av 1972 drogs produktionen åter upp i och med att malmefterfrågan ökade. Produktionen för helåret 1972 minskade med ca 1 % jämfört med 1971, medan leveranserna totalt ökade med ca 3 %. Medan hemmaleveranserna sjönk med drygt 8 % ökade exportleveranserna med 5 %. Eftersom produktionsnivån på grund av brytningstekniska orsaker inte helt kunde anpassas till leveranserna, skedde under såväl 1971 som 1972 lagerökningar. Lagerstocken var i slutet av 1972 nära 9 milj. ton.

Större delen av exportleveranserna för 1973 är redan sålda. Ökningen i kvantitet från 1972 till 1973 beräknas bli 12 %. De kraftigt ökade leveranserna svarar väl mot den snabba ökning i stålefterfrågan som inträffade mot slutet av 1972. Den begränsade hamnkapaciteten i Narvik torde hindra en ytterligare ökning av exportleveranserna. Produktionen bedöms öka relativt kraftigt under första halvåret 1973 för att sedan öka endast svagt. För helåret 1973 har produktionsökningen beräknats till 8 %, vilket innebär att produktionen kommer att uppgå till ungefär 36 milj. ton. Då leveranserna beräknas bli något större än produktionen förutses lagren minska.

Exportorderingsgången till *järn- och stålverken*, vilken vände uppåt i början av 1971, har stigit mycket hastigt från början av 1972. Export-

Tabell 4: 2 Försörjningsbalans för handelsfärdigt järn och stål, inkl. ämnen 1972—1973

Milj. kr., 1968 års producentpriser

	1972	1973 prognos
Produktion	3 430	3 840
Import	1 305	1 490
Summa tillgång	4 735	5 330
Export	2 050	2 350
Varuinsats	3 760	3 990
industri	3 430	3 670
byggnadsverksamhet	330	320
Lagerförändring	15	80
Saldopost	-1 090	-1 090
Summa användning	4 735	5 330

Källa: Konjunkturinstitutet.

orderstockarna upphörde att falla från ingången av 1972 och vid årsskiftet 1972/1973 var dessa — mätta i löpande priser — 18 % större än ett år tidigare.

Järn- och stålexporten svängde om från en markant minskning 1971 till en ökning på 14 1/2 % 1972. Denna utveckling återspeglar en fortsatt förbättring av den internationella stålkonjunkturen. Exportökningen till Förenta staterna var mycket stark, vilket återspeglar den snabba uppdragningen av industriproduktionen där. I Västeuropa var under större delen av 1972 konjunkturuppgången betydligt långsammare och tillväxten i den svenska stålexporten till denna marknad blev dämpad.

Efterfrågan från hemmamarknaden utvecklades svagt under större delen av 1972, beroende främst på den dämpade produktionsökningen inom verkstadsindustrin. Produktionen inom såväl varven som övriga stålförbrukande branscher ökade däremot starkare 1972 än 1971. Samtidigt skedde även en relativt omfattande lagerreducering inom förbrukarledet, vilket bidrog till att dämpa efterfrågan. Den inhemska förbrukningen av järn och stål var i ton räknat av i stort sett samma omfattning 1972 som 1971. Leveranserna från de svenska järn- och stålverken till den inhemska marknaden minskade 1972 och då importen steg ökade importandelen av stålkonsumtionen kraftigt. Detta står i stark kontrast mot vad som varit fallet under tidigare lågkonjunkturperioder, då järnverken kunnat öka sin marknadsandel på importens bekostnad. En av anledningarna härtill kan vara den produktkoncentration som ägt rum hos de svenska företagen under de senaste åren. Den kraftigt stigande importen av handelsstål svarade helt för uppgången, medan importen av specialstål minskade för andra året i följd.

Mot bakgrund av den förstärkta utlandsefterfrågan började järn- och stålverken dra upp produktionen första kvartalet 1972. Produktionen

accelererade under loppet av året. Fjärde kvartalet 1972 låg produktionsnivån 11 % över nivån motsvarande kvartal ett år tidigare, vilket utgjorde bottenpunkten i produktionscykeln. Produktionsökningen 1971—1972 stannade på drygt 2 %. Den översteg ändå leveransökningen, vilket resulterade i höjd lagernivå hos producenterna. Lageruppdragningen kan till en del ha varit en effekt av det statliga lagerstödet, eftersom järn- och stålverken i betydande utsträckning har använt sig av detta.

För 1973 synes utsikterna för de svenska järn- och stålverken vara relativt ljusa. Enligt exportenkäten i februari väntar sig företagen sålunda en betydande tillväxt av exportleveranserna under 1973. En sådan gynnsam utveckling framstår som trolig även mot bakgrund av den väntade förbättringen i investerings- och produktionsutvecklingen i flertalet viktiga avnämjarländer. Exportökningen i volym beräknas uppgå till 15 % 1972—1973. Tillväxttakten av exportleveranserna torde emellertid dämpas under loppet av året med hänsyn till ökade leveranser till hemmamarknaden; framför allt till verkstadsindustrin. Lagren av järn och stål i förbrukarledet beräknas komma att dras upp efter de omfattande lagerreduceringar som skedde 1971 och 1972. Även inom grossistledet torde man kunna räkna med en viss ytterligare uppdragning av lagernivån. Den väntade förstärkningen av den inhemska efterfrågan under 1973 har beräknats resultera i en importtillväxt på ca 14 % 1972—1973. Produktionsökningen för de svenska järn- och stålverken beräknas komma att uppgå till 12 % samtidigt som en relativt betydande lagerreducering hos producenterna väntas äga rum.

Leveransvolymen från *icke-järnmetallverken* steg med ca 11 % 1971—1972. Leveransökningen var kraftigast till hemmamarknaden men även exportefterfrågan ökade, dock betydligt blygsammare än 1971. Produktionsvolymen ökade med ca 6 % samtidigt som en viss uppbyggnad av färdigvarulagren skedde.

Efterfrågan från hemmamarknaden väntas stiga relativt kraftigt under 1973 främst till följd av en prognoserad stark ökning av produktionen inom verkstadsindustrin. Även exportefterfrågan väntas stiga, vilket beräknas medföra en något starkare produktionsökning 1972—1973 än 1971—1972. Därvid har förutsatts att färdigvarulagren blir i stort sett oförändrade under 1973.

Produktionen inom hela sektorn *järn-, stål- och metallverk* ökade ca 3 % 1971—1972 och beräknas öka ca 11 % 1972—1973.

Orderingången till *varven* föll kraftigt under 1971 och orderstockarna minskade något efter den mycket kraftiga uppbyggnaden under 1969 och 1970. Orderingången började åter stiga under första halvåret 1972 och ökade sedan mycket snabbt mot slutet av året. Orderstockarna började åter växa under första halvåret 1972 och vid utgången av året var de större än vid utgången av 1970. Sysselsättningen inom storvarven är därmed tryggad fram till 1976.

Den starkt ökade beställningsaktiviteten under 1972 ledde till att varven kunde teckna kontrakt till bättre priser än 1971.

Produktionstillväxten inom varven bromsades under 1971 av ihållande brist på främst yrkeskunnig arbetskraft. Under senare delen av 1971, under 1972 och i början av 1973 har emellertid varven kunnat nyrackrytera i betydande omfattning. Produktionsuppgången 1971—1972 blev drygt 6 %.

Produktionstillväxten har bedömts kunna bli snabbare under 1973 än under 1972, då nytillskottet av arbetskraft under de senaste åren hunnit utbildas för sina arbetsuppgifter. Produktionsökningen för 1972—1973 har beräknats till ca 10 % i volym. En sådan produktionsuppgång lämnar utrymme för de kraftigt ökade leveranser på export och till svenska rederier som förutses i export- och investeringsprognoserna.

Efterfrågan på *verkstadsindustrins* produkter — som varit avtagande under 1971 och början av 1972 — steg åter mot slutet av 1972. Orderingen steg tidigare och starkare från exportmarknaden, medan orderingen från hemmamarknaden ökade först under fjärde kvartalet. Orderingen ökade totalt sett med ca 5 % i löpande priser 1971—1972. Volymmässigt sett torde detta innebära ungefär oförändrad ordergång.

Tabell 4: 3 Försörjningsbalans för verkstadsprodukter, exkl. fartyg 1970—1973¹
Milj. kr., 1968 års producentpriser

	1970	1971	1972	1973 prognos
Produktion	25 680	25 830	26 250	28 490
Import	11 400	11 060	11 370	13 040
Summa tillgång	37 080	36 890	37 620	41 530
Offentlig konsumtion	1 430	1 790	1 370	1 340
Privat konsumtion	4 860	4 790	5 210	5 730
nyinköp av bilar	1 790	1 800	2 000	2 180
övrigt	3 070	2 990	3 210	3 550
Investeringar i maskiner m. m.	9 970	9 810	10 140	10 990
offentliga	2 590	2 630	2 720	2 960
privata	7 380	7 180	7 420	8 030
Lagerförändringar	1 830	190	60	240
Export	11 820	13 190	13 490	15 560
Varuinsats	7 170	7 120	7 350	7 670
industri	2 870	2 850	2 950	3 230
byggnadsverksamhet	2 790	2 760	2 920	2 900
maskinunderhåll och reparationer	1 510	1 510	1 480	1 540
Summa användning	37 080	36 890	37 620	41 530

¹ Importen och exporten enligt balansen avviker från vad som redovisas i utrikeshandelskapitlet. Avvikelserna förklaras främst av att de import- och exportprisindex som används i handelsstatistiken ej har använts vid deflateringen i balansen då dessa bedöms överskatta prisutvecklingen. I stället har här för exporten använts ett exportprisindex hämtat ur producentprisindex, och för importen ett av statistiska centralbyrån på grundval av insamlade prisuppgifter nykonstruerat importprisindex.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Mätt i löpande priser har de totala orderstockarna för verkstadsindustrin varit avtagande sedan början av 1971. Denna tendens bröts mot slutet av 1972, då orderstocken i löpande priser åter började växa. Vid årsskiftet 1972/1973 var orderstockarna ungefär lika stora som vid föregående årsskifte. Den totala orderstockens volym sjönk alltså även under 1972.

Minskningen av färdigvarulagren första halvåret 1972 höll tillbaka produktionen under denna period. Under andra halvåret steg färdigvarulagren troligen som en följd av det statliga lagerstödet. Färdigvarulagren kom därmed att vara ungefär lika stora vid årsskiftet 1972/1973 som vid föregående årsskifte.

Produktionsvolymen — som föll mellan halvåren 1971 — drogs upp något under första halvåret 1972 och i samband med den stigande efterfrågan ökade produktionsvolymen starkt mot slutet av 1972. Produktionsvolymökningen mellan helåren 1971 och 1972 stannade vid ca 2 1/2 %.

Enligt senaste konjunkturbarometern ökade orderingen till verkstadsindustrin starkt från både hemma- och exportmarknaderna under första kvartalet 1973. Detta återspeglas även i omdömena om orderstockarna, vilka i mars var klart mindre negativa än i december 1972. Inom stora delar av verkstadsindustrin bedöms orderstockarna dock fortfarande vara för små i förhållande till produktionsvolymen. Företagen räknar med kraftigt ökad ordergång även under andra kvartalet — speciellt från exportmarknaden.

Till grund för bedömningen av exportleveransernas utveckling under 1973 ligger en exportenkät till verkstadsindustrin, insamlad i februari av statistiska centralbyrån. Sedan den föregående enkäten i november 1972 har företagen blivit mer optimistiska beträffande exportutsikterna. De räknade i februari med att kunna öka sin export med 16 % i löpande priser 1972—1973. Erfarenheter från tidigare enkäter visar emellertid att företagen regelmässigt underskattar utvecklingen i början av en konjunkturuppgång. Exportorderingen till verkstadsindustrin har vidare ökat synnerligen kraftigt sedan andra halvåret 1972. Enkätens värdemässiga ökning har därför uppjusterats till drygt 21 %.

Den höga internationella prisstegringstakten väntas bestå även under 1973. Exportvolymen¹ har beräknats stiga med drygt 15 % 1972—1973. Ökningstakten förutses accelerera under loppet av 1973.

Den inhemska efterfrågan på verkstadsprodukter beräknas ge upphov till en leveransökning till hemmamarknaden på drygt 7 % i volym 1972—1973 efter en ökning på ca 3 % 1971—1972 (se tabell 3). Den prognoserade ökade tillväxttakten baseras framför allt på den förutsedda expansionen av maskininvesteringarna men också på den förväntade utvecklingen av den privata konsumtionen av verkstadsprodukter. Vidare

¹ Se not till tabell 3.

kan man räkna med under året kraftigt ökande förbrukning av verkstadsprodukter som insatsvaror. Lagren av insatsvaror och varor i arbete beräknas upphöra att minska under första halvåret 1973, och under andra halvåret väntas en lageruppbbyggnad åter komma till stånd. Färdigvarulagren beräknas minska under första halvåret, medan de under andra halvåret förutses bli oförändrade. Totala lagren av verkstadsprodukter beräknas vara något högre vid utgången av 1973 än ett år tidigare. Ovanstående lager- och efterfrågeprognoser beräknas ge upphov till en importvolymökning på närmare 15 %. Framför allt är det tillväxten i maskininvesteringarna, som i högre grad än tidigare väntas ge upphov till en ökad import, men även importen av insatsvaror beräknas öka kraftigt.

Produktionsvolymen ökade enligt senaste konjunkturbarometern i snabbare takt under första kvartalet 1973 än under fjärde kvartalet 1972. Andelen företag i verkstadsindustrin med fullt kapacitetsutnyttjande — som föll snabbt under 1971, för att sedan stabilisera sig på en låg nivå under 1972 — har nu åter börjat växa. För andra kvartalet indikeras företagens svar fortsatt accelererande produktionstillväxt och även för andra halvåret emotes ytterligare produktionsuppdragningar.

Produktionen inom verkstadsindustrin bedöms på grundval av ovanstående efterfråge-, lager- och importprognoser komma att öka med drygt 9 % 1972—1973.

Sågverkens exportleveranser ökade markant under första halvåret 1972 men föll tillbaka något under det andra främst till följd av en kraftig lageravveckling i importörledet. Totalt uppgick exporten till 8,4 milj. m³ 1972, vilket innebär en ökning på 13 % jämfört med föregående år. Bakom den kraftiga ökningen ligger huvudsakligen två faktorer. Dels ökade byggnadsverksamheten i våra viktigaste avnämjarländer och dels minskade konkurrensen. De finländska sågverken hade råvarubrist medan hög byggaktivitet i Förenta staterna medförde att Kanadas utbud till Europa minskade. De svenska andelarna av Västeuropas import kunde således öka.

Hemmaleveranserna av sågade och hyvlade trävaror sjönk kraftigt under loppet av 1971 till följd av en nedgång i byggnadsverksamheten. Under 1972 ökade hemmaleveranserna åter, framför allt genom ett ökat småhusbyggande och en därav följande aktivitetsstegring i de byggnadsberoende branscherna snickeri- och trähusindustri.

Under loppet av 1971 drogs produktionen ned till följd av den vikan- de hemmaefterfrågan. Neddragningen var dock ej tillräcklig för att förhindra en kraftig lagerökning. Produktionen låg därefter kvar på den neddragna nivån under större delen av 1972 och de stora lagren reducerades kraftigt. Mot slutet av året skedde en produktionsuppdragning och för hela 1972 blev produktionsökningen ungefär 1 % jämfört med 1971.

Tabell 4: 4 Försörjningsbalans för sågade och hyvlade trävaror 1970—1973
1 000 kbm (barr- och lövträ)

	1970	1971	1972	1973 prognos
Produktion	12 355	12 800	12 905	13 625
Import	155	125	115	115
Summa tillgång	12 510	12 925	13 020	13 740
Export	6 900	7 485	8 450	8 680
Varuinsats	5 990	5 820	6 135	6 375
industri	3 740	3 650	3 875	4 135
byggnadsverksamhet	2 250	2 170	2 260	2 240
Lagerförändring	410	340	—500	—250
Saldo-post	—790	—720	—1 065	—1 065
Summa användning	12 510	12 925	13 020	13 740

Källa: Konjunkturinstitutet.

Västeuropas import av sågade och hyvlade trävaror beräknas öka ytterligare 1973 till följd av en mindre ökning av bostadsbyggandet samt en uppdragning av de vid ingången av året små importörlagren. Utbudet från våra konkurrentländer väntas samtidigt bli begränsat även 1973. Exportutbudet från Finland och Sovjetunionen förutses bli i stort sett oförändrat jämfört med 1972, medan Rumänien aviserat en kraftig nedskärning av exporten. En viss minskning av bostadsbyggandet i Förenta staterna beräknas ske 1973, men torde inte komma att nämnvärt påverka Kanadas utbud till Europa förrän mot slutet av 1973. Kanadas utbud till Europa kommer dessutom att begränsas av stark trävaruefterfrågan från Japan. Möjligheterna att kraftigt öka den svenska trävaruexporten under 1973 synes sålunda ur efterfrågsynpunkt som mycket goda. Exportutrymmet torde dock komma att begränsas av produktionskapaciteten, lagersituationen samt hemmaefterfrågan.

Den möjliga produktionstillväxten 1972—1973 beräknas uppgå till 5 à 6 %. Därvid kan produktionen i viss utsträckning komma att hållas tillbaka av brist på råvaror första halvåret.

Producentlagren beräknas kunna minska ytterligare med omkring 250 000 kbm. Den sammanlagda lagerminskningen 1972 och 1973 skulle därmed bli lika stor som lageruppbyggnaden 1970 och 1971.

Vad gäller hemmamarknadsleveranserna väntas förbrukningen av trävaror inom byggnadsverksamheten minska något 1972—1973, medan däremot industrins efterfrågan på trävaror beräknas öka. Totalt väntas sålunda hemmaleveranserna stiga något 1972—1973.

Utrymmet för en exportökning beräknas sålunda begränsas till omkring 3 % 1972—1973.

Produktionen inom gruppen *träindustri exkl. sågverk* ökade relativt starkt 1971—1972 eller med 8 %. De båda viktigaste delbranscherna byggnadssnickerierna (inkl. småhusfabrikerna) och möbelindustrin öka-

de ungefär i samma takt. Ökningen för byggnadssnickerierna (inkl. småhusfabrikerna) beror i första hand på en mycket kraftig uppgång i småhusbyggandet 1971—1972, medan produktionsuppgången inom möbelindustrin förklaras av återhämtningen i den privata konsumtionen.

Under 1973 väntas småhusbyggandet öka endast långsamt och byggandet av flerfamiljshus fortsätta att minska. Produktionstakten inom byggnadssnickerierna (inkl. småhusfabrikerna) torde därför dämpas under 1973. Möbelproduktionen väntas emellertid fortsätta att stiga i relativt hög takt genom en förväntat livlig konsumtionsökning. Produktionen inom hela gruppen träindustri exkl. sågverk prognoseras öka 5 % 1972—1973.

Produktionen inom *totala träindustrin* ökade omkring 5 % 1971—1972 och beräknas öka i ungefär samma takt 1972—1973.

Importen av *massa* till Västeuropa från Norden och Nordamerika sjönk markant under 1971 till följd av ett mycket kraftigt omslag i förbrukarlagren samtidigt som pappersproduktionen minskade. Trots en påtaglig ökning av marknadsandelen i Västeuropa minskade de svenska exportleveranserna med 11 % 1970—1971. Massaproduktionen drogs därför ned under 1971. Neddragningen var dock ej tillräcklig för att förhindra en mycket kraftig ökning av producenternas massalager. Under 1972 steg pappersproduktionen i Västeuropa samtidigt som förbrukarlagren var i stort sett oförändrade. Den svenska massaexporten kunde därför öka relativt starkt 1971—1972, eller med ca 11 % i volym. Massaproduktionen var oförändrat låg under de tre första kvartalen 1972 men drogs sedan upp mycket kraftigt under fjärde kvartalet bl. a. till följd av nytillkommen produktionskapacitet. För hela 1972 kom produktionsökningen att stanna vid ca 2 % räknat i volym. Färdigvarulagren var i stort sett oförändrade under 1972.

Under 1973 beräknas pappersproduktionen i Västeuropa fortsätta att stiga kraftigt samtidigt som förbrukarlagren av massa väntas stiga något. Vidare torde det kanadensiska massautbudet till Västeuropa minska som en följd av att produktionstakten i den amerikanska pappersindustrin väntas öka ytterligare. Nämda faktorer leder till att den svenska massaexporten prognoseras öka mycket starkt 1972—1973, eller med nära 20 %. Även hemmaleveranserna väntas öka påtagligt 1972—1973. Leveransökningen väntas således bli betydande och en väsentlig lagerreduktion är därför trolig under 1973. Med en lagerminskning på ungefär 200 000 ton skulle produktionen behöva öka omkring 15 % 1972—1973. Kapacitetsutnyttjandet som var lågt under 1972 skulle därmed höjas väsentligt under 1973.

Efter en uppgångsfas på över två år stagnerade orderingången till *pappersindustrin* vid mitten av 1970. Ordertillströmningen föll sedan kraftigt fram till mitten av 1971. Mot slutet av 1971 vände exportorderingången och steg därefter kraftigt under hela 1972. Vändningen uppåt i

exportefterfrågan får ses mot bakgrund av stigande pappersefterfrågan i Västeuropa samtidigt som konkurrensen från Nordamerika avtog. För hemmaefterfrågan kom vändningen något senare men även denna efterfrågan har stigit påtagligt under 1972 genom återhämtningen i den privata konsumtionen. Produktionen har i stort följt den skisserade efterfrågeutvecklingen och ökade under 1972 med nära 8 % samtidigt som producentlagren minskade något.

Under 1973 väntas den ekonomiska aktiviteten öka påtagligt i våra viktigaste avnämländer för papper. Dessutom torde konkurrensen från Nordamerika förbli svag 1973 på grund av en förväntat stigande inhemsk pappersförbrukning. Den svenska pappersexporten förutses därför kunna stiga kraftigt — omkring 12 % — 1972—1973. Även hemmaefterfrågan torde öka starkare 1973 än 1972. Denna efterfrågeutveckling tillsammans med ett antagande om oförändrade lager beräknas till en produktionsökning på nära 12 % 1972—1973. Kapacitetsutnyttjandet skulle därmed öka 1973 jämfört med 1972.

Produktionen inom *livsmedelsindustrin inkl. tobaks- och dryckesvaruindustrin* ökade enligt den preliminära produktionsstatistiken med inte fullt 2 % 1971—1972. Därmed understeg ökningstakten för andra året i rad 2 %, vilket är ovanligt för denna bransch. Orsaken härtil är den svaga utvecklingen av livsmedelskonsumtionen. Efter den massiva lageruppbyggnaden inom livsmedelsindustrin under 1971 skedde en viss lagerneddragning 1972. Lagren av livsmedelsprodukter inom handeln ökade däremot, vilket troligen till en del förklarar att produktionsökningen 1972 blev högre än 1971.

Produktionen beräknas öka drygt 4 % 1972—1973 främst med hänsyn till en väntad normal ökningtakt i livsmedelskonsumtionen.

Orderingången till *textil- och beklädnadsindustrin* ökade något 1971—1972 efter att ha minskat påtagligt 1970—1971. Denna förbättring var helt en följd av en förstärkt utlandsefterfrågan. Den inhemska efterfrågan på textila produkter minskade under 1972 för tredje året i följd, men nedgången 1971—1972 blev betydligt mindre än 1970—1971. Produktionen inom branschen drogs upp första halvåret 1972, men föll därefter tillbaka något andra halvåret. Från 1971 till 1972 ökade därmed produktionen ca 3 % efter att ha minskat såväl 1970 som 1971. Den kraftigaste produktionsökningen ägde rum inom skoindustrin, där produktionen minskat under de närmast föregående sju åren. Produktionsökningen inom såväl textil- som konfektionsindustrin stannade vid omkring 2 %. Den höjda produktionsnivån medförde emellertid att färdigvarulagren inom branschen ökade. Trots den svaga inhemska efterfrågan ökade importen av textila produkter påtagligt.

För 1973 har produktionsutvecklingen för beklädnadssektorn bedömts med hjälp av en försörjningsbalans. Beklädnadskonsumtionen väntas öka betydligt under 1973 efter den svaga utvecklingen under den senaste

3-årsperioden. Den tilltagande inhemska efterfrågan väntas förstärka importökningen. Samtidigt beräknas lagren komma att byggas upp under året. Den utländska efterfrågan torde medföra att exporten ökar i högre takt än under 1972. Den här skisserade utvecklingen beräknas leda till en ökning av beklädnadsproduktionen på ca 2 % 1972—1973.

Produktionen inom textilindustrin väntas, främst mot bakgrund av en fortsatt god efterfrågan från utlandet, komma att öka med ca 1 % 1972—1973. Produktionen inom hela textil- och beklädnadsindustrin skulle därmed öka drygt 1 % 1972—1973.

De återstående branscherna, som i tabell 1 går under benämningen *övriga branscher*, svarar för ca 1/5 av totala industrins förädlingsvärde. Produktionsutvecklingen är för dessa branscher efter 1970 till övervägande delen ännu bristfälligt belyst. De i tabellen angivna volymförändringarna för 1971 och 1972 samt prognosen för 1973 ger därför endast en grov bild av utvecklingen inom denna del av industrin där jord- och stenvaru-, kemisk samt grafisk industri utgör de tyngst vägande branscherna. Gruppen innefattar även papp- och pappersvaru-, gummivaru- och läderindustri. Nedan berörs i stora drag utvecklingen inom dessa branscher.

Produktionen inom *jord- och stenvaruindustrin* minskade successivt under hela 1971. Produktionen vände uppåt under första halvåret 1972 som en effekt av den stigande aktiviteten inom byggsektorn men föll sedan tillbaka något under andra halvåret. En delvis kompenserande exportökning kunde dock komma till stånd, varför produktionen minskade med endast omkring 1 % jämfört med 1971.

Minskat bostadsbyggande under 1973 torde för branschen innebära en fortsatt tillbakagång, även om en viss leveransökning kan ske på exportmarknaderna.

Den *kemiska industrin* ökade sina leveranser under 1972 med ca 6 %. Produktions- och leveransutvecklingen var oenhetlig inom branschen. Sålunda ökade produktionen inom den kemiska råvaruindustrin med ca 12 %, medan färdigvaruindustrins produktionsökning stannade vid ca 2 %. Totalt för branschen ökade produktionen 1971—1972 med knappt 7 %.

Produktionen inom den kemiska industrin beräknas stiga omkring 14 % 1972—1973 främst som en följd av att en kraftig ökning förutses för den totala industriproduktionen. Samtidigt beräknas också tillväxten i den privata konsumtionen bli relativt stark.

Den *grafiska industrins* produktionsvolym minskade 1971—1972 med ca 7 %. Snabbare tillväxt av den privata konsumtionen torde leda till att produktionen åter ökar under 1973.

Leveranserna från *papp- och pappersvaruindustrin* ökade relativt kraftigt under 1972. Produktionsökningen 1971—1972 blev ca 5 %. Efterfrågan förutses förstärkas under 1973 och produktionsökningen 1972—

1973 beräknas bli avsevärd.

Gummiindustrins produktion sjönk mycket kraftigt under loppet av 1971, men en viss uppgång kunde noteras 1972. Ökad orderingång också från exportmarknaderna väntas medföra att produktionen dras upp relativt kraftigt under 1973.

Produktionen inom *lädervaruindustrin* steg åter under andra halvåret 1972 efter en minskning under första halvåret. Nedgången i produktionsvolymen 1971—1972 kom därmed att stanna vid 1 %. Den prognoserade ökningen i den privata konsumtionen beräknas under 1973 leda till fortsatt produktionsökning.

Totalt för gruppen *övriga branscher* ökade exportleveranserna 1971—1972 kraftigt, medan hemmaleveranserna var ungefär lika stora 1972 som 1971. Produktionen var i stort sett oförändrad och färdigvarulagren sjönk efter den kraftiga uppbyggnad som skedde både 1970 och 1971. För 1973 beräknas produktionstillväxten bli ca 9 %. Den starka ökningen av varukonsumtionen beräknas medföra produktionsuppdagningar speciellt inom konsumtionsvaruindustrierna. Färdigvarulagren förutses åter öka.

4.2 Skogsbruket

På basis av den ovan redovisade produktionsutvecklingen inom skogsindustrierna beräknas förbrukningen av rundvirke ha ökat med nära 2 % 1971—1972. På grund av i första hand omfattande driftsinskränkningar inom massaindustrin ökade massavedslagren synnerligen kraftigt under loppet av 1971. Under 1972 drogs lagren åter ned. Nedskärningen utgjorde dock endast 1/5 av lageruppbyggnaden 1971, varför lagren var mycket stora även vid utgången av 1972. Fortsatt låg aktivitet inom den norska massaindustrin under större delen av 1972 medförde att massavedsexporten minskade kraftigt 1971—1972. Avverkningarna beräknas ha minskat omkring 11 % 1971—1972.

Sysselsättningen inom skogsbruket minskade påtagligt under de tre första kvartalen 1972 jämfört med motsvarande period föregående år. Till följd av den ökande efterfrågan från skogsindustrierna — i synnerhet från sågverksindustrin — steg sysselsättningen åter under fjärde kvartalet. Från 1971 till 1972 beräknas dock sysselsättningen ha minskat ganska kraftigt.

Förbrukningen av rundvirke beräknas öka ca 9 % 1972—1973, med en starkare ökning för massaved än för sågtimmer. De stora massavedslagren beräknas bli reducerade relativt kraftigt under 1973 eller i storleksordningen 2 milj. kbm. Aktiviteten i den norska massaindustrin väntas åter stiga under 1973 och massavedsexporten beräknas därför stiga kraftigt 1973 från den låga nivån 1972. Totalt väntas skogsavverkningarna öka ca 9 % 1972—1973.

Tabell 4: 5. Försörjningsbalans för rundvirke 1970—1973
 1 000 m³ fast mått utan bark (barr- och lövträ)

	1970	1971	1972	1973 prognos
Produktion	59 770	63 800	56 540	61 430
sågtimmer	23 490	23 540	24 130	25 900
massa- och boardved	32 400	36 510	28 870	32 220
övrigt rundvirke	3 880	3 750	3 540	3 310
mport	580	820	370	450
Summa tillgång	60 350	64 620	56 910	61 880
Export	4 270	3 660	2 570	2 930
Lagerförändring	— 300	5 970	—1 560	—1 800
Förbrukning	56 380	54 990	55 900	60 750
sågtimmer	23 030	23 850	24 060	25 390
massa- och boardved	29 580	27 480	28 390	32 120
övrigt rundvirke	3 770	3 660	3 450	3 240
Summa användning	60 350	64 620	56 910	61 880

Källa: Konjunkturinstitutet.

4.3 Övriga näringsgrenar och den totala produktionen

Statistiska centralbyrån har för 1972 gjort preliminära beräkningar av bruttonationalprodukten mätt från produktionssidan. I följande tablä ges en sammanställning av förändringstalen för de olika näringsgrenarnas produktionsvolym 1971—1972 samt skattningar av utvecklingen 1972—1973.

Jordbrukets produktionsvolym beräknas enligt nationalräkenskapskalkylerna ha ökat med ca 5,5 % 1971—1972. Till följd av att skörden 1972 liksom 1971 var god kunde vegetabilieproduktionen hållas uppe på en hög nivå. För animalieproduktionen kunde en produktionsökning på ett par procent noteras från 1971 till 1972. Under förutsättning om normalskörd 1973, vilket innebär en nedgång i produktionen av vegetabilier med närmare 12 %, förutses jordbrukets förädlingsvärde minska med 7 % 1972—1973. Animalieproduktionen beräknas minska med 0,5 % under denna period.

Av de uppgifter som redovisas i avsnitt 2 i detta kapitel framgår att skogsbrukets produktionsvolym minskade med 3 % 1971—1972. Från 1972 till 1973 beräknas produktionen öka med 6 %.

Som framgår av avsnitt 1 i detta kapitel ökade industriproduktionen med 2,5 % 1971—1972. Från 1972 till 1973 förutses en uppgång med 8,5 %.

I kapitel 7 beskrivs utvecklingen inom byggnads- och anläggningsverksamheten. Bruttoinvesteringarna beräknas ha ökat med knappt 5 % 1971—1972. Inkluderas även byggnadsunderhållet blir ökningen ca 3 %. Från 1972 till 1973 beräknas byggnadsinvesteringarna minska med 2 % — inkl. underhåll väntas nedgången stanna vid 1 %.

Inom *elsektorn* ökade förädlingsvärdet 1971—1972 med 6 %. Produktionsökningen låg nästan helt på värmekraftssidan. Enligt centrala driftledningen beräknas elkraftproduktionen öka med 7 % 1972—1973. Produktionen av såväl vattenkraft som värmekraft beräknas därvid öka.

Med ovan redovisade beräkningar för de olika branscherna kan ökningen av varu- och kraftproduktionen 1971—1972 uppskattas till 2,5 %, medan ökningen 1972—1973 beräknas bli 5,5 %.

Den *offentliga tjänsteproduktionen* beräknas ha stigit med 3,5 % 1971—1972. Från 1972 till 1973 väntas en lika stor uppgång äga rum.

Produktionen inom de *privata tjänstesektorerna* ökade med drygt 2,5 % i volym 1971—1972. Produktionstillväxten blev därmed högre än 1970—1971 men alltså lägre än normalt, vilket främst förklaras av den svaga tillväxten i den privata konsumtionen.

Från 1972 till 1973 väntas den privata konsumtionen öka betydligt kraftigare än under de närmast föregående åren. Samtidigt räknar man emellertid med en avtagande ökningstakt för investeringarna. Sammantaget väntas detta medföra en produktionsuppgång inom de privata tjänstesektorerna med ca 4 % 1972—1973. Framför allt är det inom varuhandeln som produktionstillväxten väntas tillta.

Den totala tjänsteproduktionen ökade enligt ovanstående beräkningar med 3 % 1971—1972, medan uppgången 1972—1973 förutses bli ca 3,5 %.

Bruttonationalproduktens tillväxt, mätt från produktionssidan, blev enligt dessa beräkningar 3 % 1971—1972, vilket överensstämmer med beräkningarna i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Från 1972 till 1973 förutses bruttonationalprodukten öka med ca 4,5 %, vilket är ca 1 procentenhet högre än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Skillnaden förklaras främst av att en upprevidering för industriproduktionen skett.

	Förändring i produktionsvolym		
	1971—1972	1972—1973	
	Procent	Milj. kr. i 1972 års priser	Procent
Jordbruk	5,5	— 280	—7
Skogsbruk	—3	210	6
Industri	2,5	4 340	8,5
Elkraftproduktion	6	320	7
Byggnadsverksamhet	3	— 160	—1
<i>Summa varu- och kraftproduktion</i>	2,5	4 430	5,5
Offentliga tjänster	3,5	1 200	3,5
Övriga tjänster	2,5	3 330	4
<i>Summa tjänstesektorer</i>	3	4 530	3,5
Total produktion	3	8 960	4,5

Från 1971 till 1972 blev bruttonationalproduktens tillväxt, mätt från användningssidan, drygt 2 %. Beräkningarna från användningssidan blir därmed 1972 1/2—1 procentenhet mindre än de från produktionssidan. Av de olika specialkapitlen framgår att bruttonationalproduktens ökningstakt, mätt från användningssidan, förutses bli 5 % 1972—1973, vilket är ca 1/2 procentenhet mer än vad kalkylerna från produktionssidan ger.

5 Arbetsmarknaden

5.1 Läget på arbetsmarknaden under 1972 och början av 1973

I den preliminära nationalbudgeten för 1973 visades att läget på den svenska arbetsmarknaden under 1971 och 1972 karakteriserats av en påtaglig avmattning efter högkonjunkturåren 1969 och 1970. Efterfrågan på arbetskraft, mätt som totala antalet vid arbetsförmedlingarna ledigänmälda platser minskade sålunda med 1/4 från 1970 till 1972. En ännu kraftigare minskning mellan dessa år noterades beträffande det genomsnittliga antalet obesatta platser. I samband med denna nedgång i arbetskraftsefterfrågan skedde en markerad omsvängning i flyttningsströmmarna såväl inom landet som till och från utlandet. Förändringen av de inhemska flyttningsrörelserna innebar för storstadslänen en övergång från inflyttnings- till utflyttningsöverskott. Samtidigt noterades en kraftig minskning av nettoutflyttningen från skogslänen, vilket torde ha sammanhängt förutom med den dämpade arbetskraftsefterfrågan även med vidtagna regionalpolitiska åtgärder. Beträffande den utrikes omflyttningen noterades under 1972, efter ett begränsat invandringsöverskott under 1971, för första gången på över 40 år en nettoutvandring från Sverige. Denna nettoutvandring 1972 uppgick till omkring 11 700. Totalt utvandrade från Sverige under 1972 41 600 personer, vilket är det största antal utvandrare som noterats för ett enskilt år under detta århundrade. Detta höga utvandringstal får emellertid ses mot bakgrund av det exceptionellt stora antal invandrare som registrerades 1969 och 1970, sammanlagt drygt 140 000. Starkt bidragande till nettoutvandringen 1972 var att den redan 1971 betydande återutvandringen till Finland under 1972 fortsatte i endast något minskad omfattning, medan invandringen från Finland avtog kraftigt. Under 1972 utvandrade netto 7 300 finländska medborgare från Sverige, vilket var drygt 5 000 fler än under 1971. Samtidigt minskade den sammanlagda nettoinvandringen av grekiska och jugoslaviska medborgare från 5 500 till knappt 100.

Totala utvandringsöverskottet 1972 bestod till drygt 80 % av personer i åldern 20—64 år. Då effekten av denna nettoutvandring reduceras vid jämförelser av genomsnittstalen för befolkningen 1971 och 1972 och då dessutom en viss inhemsk befolkningsökning skedde, förblev medelfolkmängden i åldersgruppen 20—64 år mellan dessa år i stort sett oförändrad. Medelfolkmängden i åldern 16—74 år ökade 1971—1972 till 5,9 miljoner eller med 0,2 % främst till följd av en kraftig ökning i de äldsta åldersgrupperna.

Antalet sysselsatta ökade enligt statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar med endast 0,1 % 1971—1972. Bland männen minskade emellertid sysselsättningen antalsmässigt med 0,8 % medan den

bland kvinnorna ökade med 1,4 %. Till skillnad från tidigare år var sysselsättningsökningen procentuellt nästan lika kraftig bland icke gifta som bland gifta kvinnor. Detta är i huvudsak en följd av befolkningsmässiga förändringar av de båda civilståndsgrupperna, som inneburit en minskning av antalet gifta kvinnor och en ökning av antalet icke gifta kvinnor. Andelen sysselsatta bland de gifta kvinnorna steg däremot relativt kraftigt, medan denna andel sjönk bland de icke gifta.

Medan sålunda antalet sysselsatta 1971—1972 ökade med 0,1 % minskade totala antalet arbetade timmar med 2,8 %. Denna kraftiga nedgång berodde främst på en minskning av medelarbetstiden, vilket i sin tur sammanhängde med att en betydande del av den lagstadgade arbetstidsförkortningen togs ut 1972. Till sänkningen av medelarbetstiden per person och vecka bidrog även en ökning av andelen deltid-arbetande — delvis av arbetsmarknadsskäl. I motsatt riktning verkade emellertid den ökning av övertidsarbetet som skedde 1972. Liksom förändringen av medelarbetstiden bidrog den växande andelen kvinnor av samtliga sysselsatta till den skiljaktiga utvecklingen av antalet sysselsatta personer och antalet arbetade timmar. Kvinnornas genomsnittliga veckoarbetstid är nämligen — även bland de heltidsarbetande — kortare än männens.

Minskningen av antalet totalt utförda arbetstimmar 1971—1972, som enligt arbetskraftsundersökningarna alltså beräknats till 2,8 %, anges enligt resultat från nationalräkenskaperna till 3,1 %. Skillnaden mellan de båda källornas resultat synes i detta fall främst bero på att olikheter mellan 1971 och 1972 beträffande antalet arbetsdagar och förändringen mellan dessa år i semesterfrånvaron beaktats i nationalräkenskaperna men inte i ovan redovisade beräkningar baserade på arbetskraftsundersökningarna.

Sysselsättningen mätt i utförda arbetstimmar, minskade enligt nationalräkenskaperna 1971—1972 förhållandevis kraftigast inom skogsbruket. Även inom jordbruk och tillverkningsindustri noterades betydande minskningar, medan antalet arbetade timmar däremot fortsatte att öka inom den offentliga sektorn.

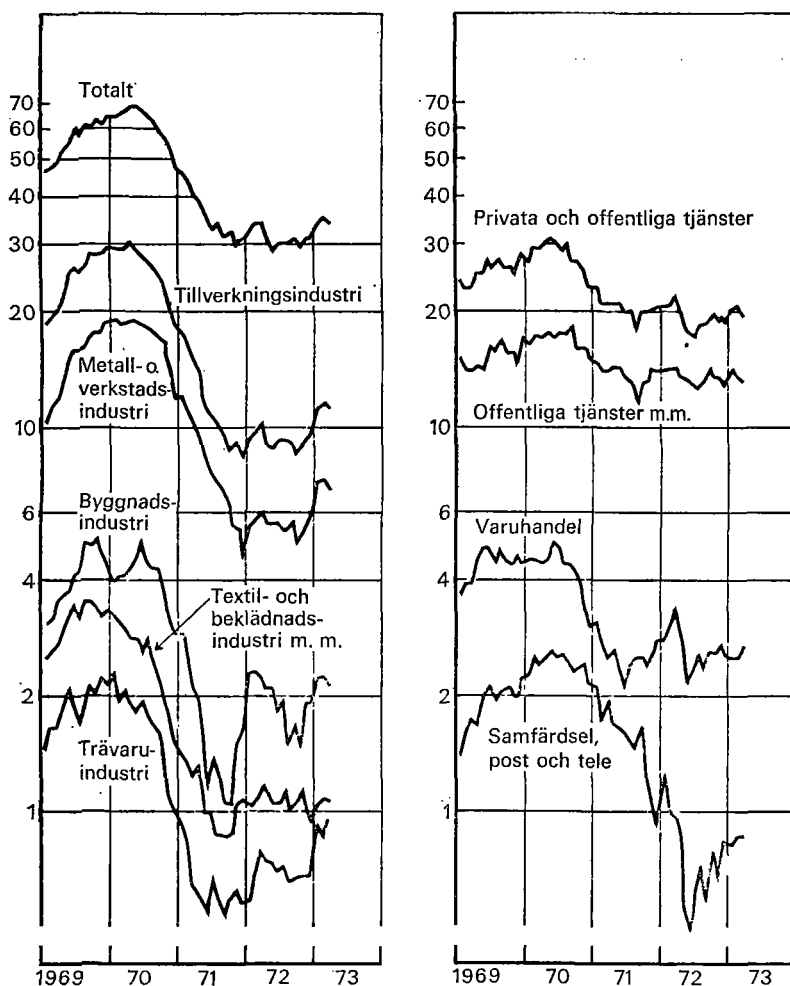
Efterfrågan på arbetskraft

Serien över antalet vid arbetsförmedlingarna obesatta platser vid månadens mitt brukar användas för att belysa arbetskraftsefterfrågans utveckling. Denna serie redovisas med fördelning på län, näringsgrenar och yrken. Det genomsnittliga antalet obesatta platser var under 1972 det lägsta som noterats sedan seriens tillkomst 1961. Perioden januari—april 1973 noterades ett något större antal obesatta platser än motsvarande period 1972. Antalet obesatta platser uppgick sålunda under de första fyra månaderna 1973 till i genomsnitt 29 000, vilket var närmare 4 % fler än under dessa månader 1972.

Även konjunkturinstitutets barometerundersökningar för industrin

Diagram 5: 1 Antal obesatta platser vid månadens mitt 1969—mars 1973

Tusental. Säsonggrensade månadsdata. Log. skala

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen och konjunkturinstitutet.

och byggnadsverksamheten speglar arbetskraftsefterfrågans utveckling. Enligt undersökningen i mars 1973 var andelen företag, som uppgett brist på yrkesarbetare, 33 %, dvs. obetydligt högre än vid de två föregående undersökningstillfällena i september och december 1972. Andelen företag med brist på annan arbetarpersonal var i mars 1973 liksom i september och december 1972 9 %. För vissa branscher inom bl. a. trävaru- och verkstadsindustrin noterades dock från december 1972 till mars 1973 en viss ökning av bristen på främst yrkesarbetare. Någon brist på tjänstemannapersonal inom industrin har enligt konjunkturbarometern praktiskt taget inte förekommit sedan tredje kvartalet 1971.

Tabell 5: 1 Vid arbetsförmedlingarna registrerad arbetslöshet januari—mars 1973
Månadstal resp. kvartalsgenomsnitt, avrundade tal

	Arbetslöshetsförsäkrade					Samtliga arbetslösa	
	Tjänste- män	Industri- arbetare	Byggnads- arbetare	Skogs- arbetare	Övriga	Samtliga kassor	därav kvinnor
<i>Antal registrerade arbetslösa 1973</i>							
1 Hela riket							
jan	6 930	17 270	16 510	1 840	17 930	60 480	84 730
febr	6 630	17 050	16 760	1 790	18 000	60 230	82 930
mars	6 530	16 690	15 210	1 810	16 590	56 820	77 530
2 Södra och mellersta Sverige							
jan	5 080	12 460	10 700	210	9 970	38 430	54 850
febr	4 850	12 260	10 620	220	10 060	38 010	53 660
mars	4 770	11 980	9 230	200	8 810	34 990	49 280
3 Värmland, Dalarna och Norrland							
jan	1 850	4 810	5 800	1 630	7 960	22 050	29 880
febr	1 780	4 790	6 140	1 570	7 940	22 220	29 270
mars	1 760	4 710	5 980	1 610	7 780	21 830	28 250
<i>Förändring från motsvarande period 1972</i>							
1 Hela riket							
jan	1 620	-2 230	-5 080	-180	1 570	-4 290	-1 170
febr	1 490	-290	-1 710	-10	2 440	920	2 150
mars	1 330	-1 600	-2 720	-10	1 050	-1 950	-2 530
1 kv.	1 480	-710	-3 170	-70	1 690	-1 770	-520
2 Södra och mellersta Sverige							
jan	1 180	-1 970	-3 570	-50	1 000	-3 400	-1 080
febr	1 120	-450	-1 600	-20	1 020	-930	-60
mars	960	-750	-2 560	-20	60	-3 310	-3 720
1 kv.	1 090	-1 720	-2 580	-30	690	-2 540	-1 620
3 Värmland, Dalarna och Norrland							
jan	440	-260	-1 510	-130	570	-890	-90
febr	370	160	-100	10	1 420	1 850	2 210
mars	380	150	-160	10	990	1 360	1 180
1 kv.	400	20	-590	-40	990	770	1 100

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

Den ovan anförda ökningen av de lediganmälda platserna under första kvartalet 1973 jämfört med samma period 1972 tyder liksom den redovisade ökningen av arbetskraftsbristen inom industrin på att en viss ökning av arbetskraftsefterfrågan har skett. Även statistiken över antalet nyanställda arbetare inom industrin tyder på detta. Antalet nyanställda i procent av alla anställda inom industrin var nämligen under de tre sista kvartalen 1972 och under januari 1973 högre än under motsvarande period ett år tidigare. Samtidigt låg andelen avgångna arbetare på samma eller något lägre nivå än under jämförelseperioden april 1971—januari 1972.

Arbetslöshet m. m.

Antalet vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetslösa säsongrensat ökade kraftigt under loppet av 1971. Mot slutet av detta år skedde dock en vändning och antalet arbetslösa sjönk stegvis fram t. o. m. juli 1972. Därefter ökade åter arbetslösheten under tre månader, vilket till en del torde ha sammanhängt med en betydande minskning av sysselsättningen inom beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning under våren och sommaren 1972 från den osedvanligt höga nivån vintern 1971/1972. Från oktober 1972 minskade arbetslösheten på nytt. Denna minskning uppgick i säsongrensade tal till 9 000, eller omkring 12 %, från oktober 1972 till april 1973. Drygt 3/5 av minskningen hänförde sig till de syd- och mellansvenska länen utom storstadslänen.

I tabell 1 redovisas uppgifter om den vid arbetsförmedlingarna registrerade arbetslösheten. Som framgår av tabellen var antalet arbetslösa under första kvartalet 1973 i genomsnitt 520 lägre än under samma kvartal 1972. Denna minskning hänförde sig helt till de syd- och mellansvenska länen, bland vilka storstadslänen dock svarade för en endast begränsad nedgång. Inom skogslänen, dvs. Värmlands och Kopparbergs län samt norrlandslänen, var arbetslösheten något högre första kvartalet 1973 än motsvarande kvartal 1972.

Andelen arbetslösa av samtliga medlemmar i arbetslöshetskassorna uppgick till i genomsnitt 2,4 % under de första fyra månaderna 1973 mot 2,5 % under samma period 1972. Denna minskning av andelen arbetslösa avspeglar till viss del en successiv ökning under 1972 av totala antalet kassamedlemmar. Medan en viss minskning av arbetslösheten noterades även i absoluta tal bland de arbetslöshetsförsäkrade totalt sett, skedde från perioden januari—april 1972 till samma period 1973 en relativt betydande ökning av antalet arbetslösa medlemmar i tjänstemannakassorna. Andelen arbetslösa i dessa kassor steg därvid från 0,7 till 0,8 % och var således fortfarande betydligt lägre än arbetslöshetsprocenten för samtliga kassor tillsammans. Beträffande arbetslöshetens varaktighet har under de senaste åren betydligt längre arbetslöshetsperioder noterats för medlemmar i tjänstemanna- och industriarbetarkassorna än genomsnittet för samtliga kassor.

Antalet vid arbetsförmedlingarna registrerade arbetslösa kvinnor var under de första fyra månaderna 1973 större än under motsvarande månader 1972. Därmed hade antalet arbetslösa kvinnor i drygt tre års tid varje månad varit större än under samma månad närmast föregående år. En liknande månadsvis jämförelse för männen visar att en ökning av arbetslösheten skedde från oktober 1970 till oktober 1972, dvs. under två år. Den betydande ökningen av antalet arbetslösa kvinnor sammanhängde förutom med konjunkturdämpningen även med det växande antalet kvinnor på arbetsmarknaden.

Arbetskraftsundersökningarna visar, såsom framgår av tabell 2,

Tabell 5: 2 Arbetslösheten enligt arbetskraftsundersökningarna januari—mars 1972 och 1973

	Januari	Februari	Mars	1 kv.
<i>Antal arbetslösa 1973</i>				
Hela riket	127 700	126 200	102 500	118 800
Storstadslän	37 000	44 300	30 700	37 300
Skogslän	45 700	39 400	30 900	38 700
Övriga län	45 000	42 500	40 900	42 800
<i>Förändring från 1972</i>				
Hela riket	−8 400	3 800	−6 400	−3 700
Storstadslän	−7 200	6 500	−2 700	−1 200
Skogslän	2 700	10 500	−3 600	3 300
Övriga län	−3 900	−13 200	0	−5 700
<i>Relativa arbetslöshetstal</i>				
Hela riket	1973 3,3	3,2	2,6	3,0
	1972 3,5	3,1	2,8	3,1
Storstadslän	1973 2,5	2,9	2,1	2,5
	1972 3,0	2,5	2,2	2,6
Skogslän	1973 5,5	5,0	3,9	4,8
	1972 5,4	3,6	4,3	4,4
Övriga län	1973 2,7	2,6	2,5	2,6
	1972 3,0	3,4	2,5	3,0

Källa: Statistiska centralbyrån.

i likhet med arbetsförmedlingarnas statistik att arbetslöshetens utveckling under första kvartalet 1973 jämfört med motsvarande kvartal 1972 varit mest gynnsam i de syd- och mellansvenska länen utom storstadslänen. Andelen arbetslösa av samtliga personer i arbetskraften i dessa län sjönk sålunda från i genomsnitt 3,0 % under perioden januari—mars 1972 till 2,6 % under samma period 1973, medan motsvarande tal för hela riket minskade från 3,1 till 3,0 %.

Även beträffande förändringen av arbetslösheten bland män och kvinnor mellan första kvartalet 1973 och samma period 1972 ger arbetskraftsundersökningarna och arbetsförmedlingsstatistiken en likartad bild. Antalet arbetslösa män sjönk således även enligt arbetskraftsundersökningarna mellan dessa perioder, medan antalet arbetslösa kvinnor fortsatte att öka.

Antalet anställda i beredskapsarbeten (exkl. s. k. T-arbeten och arbeten för specialanvisade) uppgick till i genomsnitt 33 990 under perioden januari—mars 1973 att jämföra med 36 200 under dessa månader 1972. Samtidigt som antalet anställda vid beredskapsarbeten således minskade något totalt sett noterades en viss ökning av detta antal i storstadslänen. Antalet personer som deltog i arbetsmarknadsutbildning var under perioden januari—mars 1973 i genomsnitt 54 300 mot 52 700 under motsvarande period 1972.

Under 1972 berördes totalt 23 750 arbetstagare av till arbetsmarknadsstyrelsen inkomna varsel om personalinskränkningar, en minskning

med drygt 13 000 jämfört med 1971. Första kvartalet 1973 berördes sammanlagt 4 700 arbetstagare av sådana varsel, vilket var 1 500 färre än under motsvarande period 1972. De största minskningarna av antalet berörda av varsel noterades inom verkstadsindustrin samt inom textil-, beklädnads- och lädervaruindustrin.

5.2 Arbetsmarknaden 1973

En bedömning av läget på arbetsmarknaden under 1973 görs i det följande utifrån en kalkyl i två steg. Först görs en beräkning av det sannolika utbudet av arbetskraft. Detta utbud sätts sedan i relation till den förändring av arbetskraftefterfrågan som härleds ur näringsgrensvisa produktions- och produktivetsprognoser. En viss indikation på i vilken riktning sysselsättningen kommer att utvecklas kan därvid erhållas, även om skillnader i strukturen hos utbud och efterfrågan kan göra en sådan bedömning vansklig.

Utbudskalkylen baseras på en befolkningsprognos enligt vilken nettoinvandringen under 1973 antas komma att uppgå till 7 000 personer. Medelfolkmängden i åldern 16—74 år beräknas vid en sådan nettoinvandring komma att öka 1972—1973 med 10 000 eller knappt 0,2 %. En kalkyl utan nettoimmigration ger en befolkningsökning på omkring 7 000 personer.

Av väsentlig betydelse vid bedömningen av arbetskraftsutbudets utveckling är vidare antagandena om de relativa arbetskraftstalens förändring. Dessa tal anger hur stor del av en befolkningsgrupp som befinner sig i arbetskraften, dvs. antingen är sysselsatt eller arbetslös. Medan denna andel totalt sett förblev oförändrad från 1971 till 1972 beräknas en begränsad ökning ske från 1972 till 1973. Den fortgående minskningen av männens relativa arbetskraftstal har därvid antagits komma att dämpas något och motsvarande tal för kvinnorna har beräknats stiga i ungefär samma takt 1972—1973 som 1971—1972.

Den i kalkylen antagna utvecklingen av medelfolkmängd och relativa arbetskraftstal ger från 1972 till 1973 en ökning av antalet personer i arbetskraften på 0,3 %. Av denna ökning skulle en lika stor del förklaras av stegrade relativa arbetskraftstal som av ökad befolkning. Medan befolkningsökningen förutsätts bli ungefär lika stor för män och för kvinnor, väntas, som nämnts, de relativa arbetskraftstalen för de båda könen utvecklas i olika riktning. Antalet män i arbetskraften beräknas därigenom minska med närmare 8 000, medan antalet kvinnor i arbetskraften väntas öka med 20 000.

Arbetskraftsutbudet mätt i timmar brukar vanligen utvecklas något svagare än utbudet uttryckt i personer. Denna utveckling förklaras bl. a. av en könsmässig förskjutning och i förekommande fall förkortning av den lagstadgade arbetstiden. Eftersom nytillkommande kvinnlig arbets-

kraft även 1973 har förutsatts komma att söka sig till arbeten med något kortare veckoarbetstider än de genomsnittliga, bedöms den könsmässiga förskjutningen komma att medföra en begränsning av tillväxten i arbetskraftsutbudet. Uttryckt i timmar uppskattas verkan härav till 0,1 procentenhet, medan motsvarande effekt av den återstående arbetstidsförkortningen beräknas till 0,2 procentenheter. Förutom ovan nämnda faktorer bidrar vanligtvis nettoeffekten av korttidsfrånvaro samt övertids- och deltidarbete till en svagare utveckling av arbetskraftsutbudet i timmar än i personer. I konjunkturinstitutets höstrapport bedömdes emellertid dessa tre faktorer tillsammans komma att inverka positivt på arbetskraftsutbudet under 1972, bl. a. till följd av ökat övertidsarbete i samband med den relativt betydande arbetstidsförkortningen 1972. Enligt reviderade beräkningar synes dock nettoeffekten av förändringar i korttidsfrånvaro samt övertids- och deltidarbete 1971—1972 ha blivit svagt negativ. Skillnaden mellan den faktiska och den förväntade nettoeffekten — den senare beräknad under hänsynstagande till dels trendmässig utveckling, dels det aktuella konjunkturläget — skulle därigenom ha blivit mindre än vad som angavs i höstrapporten och i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Följaktligen skulle effekten av den återgång till bl. a. ett något lägre övertidsuttag, som diskuterades i ovan nämnda publikationer, också bli något mindre. Sålunda beräknas nu denna effekt reducera arbetskraftsutbudet 1972—1973 med 0,3 procentenheter mot tidigare angivna 0,5 procentenheter.

Totalt synes enligt kalkylen arbetskraftsutbudet i timmar komma att minska med 0,3 % från 1972 till 1973. Om frånvaron (exkl. semesterfrånvaron), som i beräkningarna antagits förbli oförändrad från 1972 till 1973, skulle återgå till 1970 eller 1971 års något högre nivå, skulle minskningen av detta utbud bli större. Å andra sidan kan, vid ökad ekonomisk aktivitet, den kalkylerade minskningen av övertidsarbetet komma att reduceras kraftigt eller helt utebli, vilket skulle inverka höjande på arbetskraftsutbudet.

I kalkylens andra steg behandlas efterfrågan på arbetskraft under 1973, varvid anknyts till de i kapitel 4 redovisade prognoserna över produktionsutvecklingen. Utifrån dessa prognoser samt genom antaganden om produktivitetsutvecklingen har arbetskraftsefterfrågan i timmar uppskattats. För flertalet näringsgrenar har produktivitetsökningen antagits bli något mindre 1973 än 1972. Detta sammanhänger till en del med att relativt betydande produktivetsvinster synes ha gjorts 1972 i samband med förkortningen av den lagstadgade veckoarbetstiden. Några liknande effekter av den begränsade del av arbetstidsförkortningen som återstod att ta ut vid årsskiftet 1972/1973 kan däremot inte påräknas. Produktivitetens ökningstakt torde under 1973 i stället främst komma att påverkas av ett successivt ökat kapacitetsutnyttjande.

Följande tablå visar de beräknade procentuella förändringstalen för

sysselsättningen mätt i timmar samt den prognoserade produktions- och produktivitetens utvecklingen 1972—1973. Då dessa produktionsprognoser i huvudsak baserats på beräkningar beträffande användningen av varor och tjänster har förändringen av bruttonationalprodukten mätt från användningssidan även redovisats i tablån.

	Produktion	Produktivitet	Sysselsättning i timmar	Näringsgrenens andel av samtliga utförda arbetstimmar 1972
Jordbruk och fiske	—6,9	0,6	—7,5	6
Skogsbruk	5,7	10,0	—3,9	2
Gruvor och tillverkningsindustri	8,4	7,5	0,8	28
Elkraftproduktion	7,0	6,5	0,5	1
Byggnadsverksamhet	—1,1	3,1	—4,1	9
Privata tjänster	3,8	3,5	0,3	34
Offentliga tjänster	3,5	0,4	3,1	20
Totalt (produktionssidan)	4,5	4,4	0,1	100
Totalt (användningssidan)	5,0	4,4	0,6	100

För *jordbruket* noterades under 1972 liksom under 1971 en betydande ökning av produktionen till följd av goda skörderesultat. 1973 beräknas, under förutsättning om normalskörd, jordbruksproduktionen komma att minska relativt kraftigt jämfört med 1972. Därmed skulle arbetskraftsbehovet inom jordbruket under 1973 troligen bli något mindre än 1972. Dessutom torde en tilltagande efterfrågan på arbetskraft inom andra sektorer bidra till en ökad avgång från jordbruket. Inom *skogsbruket* beräknas produktionen komma att öka relativt kraftigt 1973 efter en nedgång 1972. De lager av massaved som byggdes upp 1971, förbrukades endast delvis under 1972. Även om en fortsatt lagerminskning förutsätts ske under 1973 väntas en betydande ökning av skogsavverkningarna 1972—1973. Detta sammanhänger med dels en väntad kraftig uppgång i den inhemska massaproduktionen, dels en avsevärd ökning av massavedsexporten till Norge. Trots den ökade avverkningen 1973 torde sysselsättningen inom skogsbruket, främst till följd av fortsatt hög produktivitetstillväxt, komma att minska även under 1973.

Produktionsvolymen inom *industrin* synes ha utvecklats svagt under såväl 1971 som de tre första kvartalen 1972. Inför 1973 förutses emellertid inom flertalet industribranscher kraftiga produktionsökningar. Sålunda väntas uppgången bli omkring 10 % inom massa- och pappersindustrin samt metall- och verkstadsindustrin. För totala industrin beräknas produktionsökningen 1973 komma att uppgå till närmare 8,5 %. Produktivitetstillväxten väntas bli ungefär lika stor som under 1972, dvs. 7,5 %. Sysselsättningen mätt i timmar beräknas därigenom komma att stiga med knappt 1 %.

Produktionen inom *byggnadsverksamheten*, som 1972 ökade med omkring 3 %, beräknas under 1973 minska med ungefär 1 %. Produktivitetens ökningstakt väntas samtidigt sjunka från knappt 6 till drygt 3 %, dvs. samma som genomsnittet för perioden 1965—1970. Även om produktivitetstillväxten inom byggnadsverksamheten således beräknas bli avsevärt mindre 1973 än 1972, synes arbetskraftsbehovet komma att sjunka snabbare 1973.

Inom vissa delar av gruppen *privata tjänster* noterades 1971—1972 en viss ökning av antalet utförda arbetstimmar. Totalt sett skedde dock en ungefär lika stor minskning av detta antal som 1970—1971, dvs. med omkring 2 %. Sysselsättningen mätt i timmar beräknas däremot öka något 1973. Framför allt torde detta sammanhålla med den väntade uppgången i den privata konsumtionen, vilken påverkar produktion och arbetskraftsbehov inom bl. a. varuhandel och samfärdsl. Även den antagna lägre produktivitetsoökningen 1973 inverkar i kalkylen höjande på arbetskraftsefterfrågan.

Inom *näringslivet*, här definierat som totala ekonomin exkl. offentliga myndigheter, beräknas 1972—1973 en viss minskning ske beträffande sysselsättningen mätt i timmar. Uttryckt i antal personer torde inom särskilda sektorer såsom inom industri och privata tjänster däremot en sysselsättningsökning komma att inträffa.

Inom den *offentliga sektorn* beräknas sysselsättningen mätt i timmar 1972—1973 komma att öka med omkring 3 %. Detta är något mindre än ökningen 1971—1972 och endast omkring hälften av den genomsnittliga ökningen per år under 5-årsperioden 1967—1972. En fördelning på stat och kommun visar emellertid att den procentuella ökningen 1973, för vardera sektordelen ca 3 %, jämfört med den genomsnittliga ökningstakten 1967—1972 för staten innebär en stegrad och för kommunerna en kraftigt dämpad tillväxt. Under nämnda 5-årsperiod ökade nämligen antalet arbetade timmar inom staten (exkl. av värnpliktiga utförda arbetstimmar) med i genomsnitt 2,6 % per år och inom kommunerna med 7,4 % per år. Motsvarande tal beträffande antalet sysselsatta personer var 3,9 resp. 8,7 % per år.

Prognosen över produktionsutvecklingen inom den offentliga sektorn bygger på beräkningar från kostnadssidan angående förändringar i dels löneposten, dels kapitalavskrivningen. Av dessa två poster beräknas från 1972 till 1973 avskrivningens belopp stiga relativt kraftigast. Därigenom kommer den på detta sätt uppskattade produktionen att öka något snabbare än lönekostnaden, vilken vid beräkning i fast pris åsätts samma förändringstal som sysselsättningen uttryckt i timmar. Även om arbetskraftens produktivitet inom de offentliga tjänsterna, i enlighet med internationell praxis, antas bli oförändrade kommer således i beräkningarna den skiljaktiga utvecklingen av produktion och sysselsättning att yttra sig som en produktivitetsvinst.

Sammantaget visar de näringsgrensvisa beräkningarna att arbetskraftsefterfrågan, härledd från produktionssidan, skulle öka med 0,1 % från 1972 till 1973. En motsvarande kalkyl baserad på en uppskattning av bruttonationalprodukten från användningssidan tyder på en något kraftigare efterfrågeutveckling. Sålunda skulle efterfrågan på arbetskraft, enligt en sådan beräkning och med samma antagande om produktivitetstillväxten, komma att öka med 0,6 %.

Den beräknade förändringen av arbetskraftsefterfrågan kan ställas i relation till den väntade utvecklingen av arbetskraftsutbudet, en minskning med 0,3 %. Uttryckt i antal personer skulle skillnaden mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft innebära en nedgång i genomsnittliga arbetslöshetsprocenten med en halv à en enhet beroende på vilket av de båda talen för arbetskraftsefterfrågans förändring som används. Det bör dock påpekas att beräkningarna både beträffande utbud och efterfrågan är behäftade med stor osäkerhet. Sålunda skulle t. ex. en annorlunda utveckling av övertidsarbetet och frånvaron eller en förändring av den antagna produktivitetstillväxten kunna få betydande effekter på beräkningsresultaten.

Den beräknade ökningen av arbetskraftsbehovet som ovan redovisats synes, mätt i personer, uppgå till 25 000—45 000. Inom industrin väntas enligt dessa beräkningar en ökning på närmare 20 000 inträffa, medan en ungefär dubbelt så stor ökning beräknas för tjänstesektorernas del. Av denna sysselsättningsökning inom tjänstesektorerna antas 3/4 falla på den offentliga sektorn. Med hänsyn till den successiva stegring av aktivitetsnivån, som förutses för 1973 kommer arbetskraftsbehovets tillväxt jämfört med samma tid ett år tidigare att mot slutet av 1973 bli något större än de 25 000 à 45 000 som ovan angivits. Ökningen i antalet sysselsatta från andra halvåret 1972 till samma halvår 1973 kan sålunda antas bli omkring 40 000—60 000. De övre värden som angetts för dessa förändringar hänför sig närmast till prognosen från användningssidan. Emellertid kan den produktivitetstillväxt 1972—1973 som införts i kalkylen ha varit tilltagen i underkant med tanke på den förhållandevis kraftiga produktionsvolymökning som framkommer vid beräkningar från användningssidan. Med hänsyn till detta framstår den lägre gränsen för dessa skattningar av arbetskraftsbehovet som ett huvudalternativ.

Som tidigare antytts kan emellertid en betydande arbetslöshet komma att bestå under 1973 jämsides med en tilltagande arbetskraftsbrist till följd av skillnader i struktur mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Sålunda torde industrins och tjänstesektorernas behov av arbetskraft inte helt kunna tillgodoses med personal som blivit friställd inom byggnadsindustrin och de areella näringarna eller med nytillskottet på arbetsmarknaden. Industrins efterfrågan på arbetskraft torde nämligen i många fall komma att avse yrkesutbildad personal. Anställning av icke yrkesvan personal kommer dock sannolikt att bli nödvändig i betydande ut-

sträckning. Till saken hör vidare att åtskilliga av de nytillträdande på arbetsmarknaden inte företrädesvis söker sig till industriarbete. Som en illustration av det beräknade arbetskraftsbehovet inom industrin kan nämnas att detta antalsmässigt motsvarar det genomsnittliga antalet arbetslösa inom industriarbetarkassorna under 1972.

Obalans på arbetsmarknaden kan åstadkommas förutom av skillnader mellan arbetskraftens yrkespreferenser och sammansättningen av företagens arbetskraftsefterfrågan även av regionala olikheter i utbud och efterfrågan. Sådan ojämvt kan till en del hävas genom geografisk och yrkesmässig rörlighet. På grund av den tid som en sådan utjämning tar kan dock överhettningstendenser förekomma lokalt samtidigt som arbetslösheten är betydande inom andra områden.

6 De enskilda konsumenternas ekonomi

Hushållens¹ disponibla inkomster beräknas i löpande priser ha stigit med ca 6 1/2 % från 1971 till 1972. Detta är drygt 1 procentenhet mindre än som redovisades i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Det innebär också en betydligt lägre ökningstakt än från 1970 till 1971. Faktorinkomsterna ökade emellertid lika mycket båda dessa perioder, drygt 7 %, fastän sysselsättningsutvecklingen hade en mera negativ effekt på inkomstutvecklingen 1971—1972 än 1970—1971. Att ökningen av de disponibla inkomsterna blev lägre 1972 än 1971 berodde främst på att de direkta skattebetalningarna ökade betydligt mer 1972 än 1971. Även utvecklingen av inkomstöverföringarna till hushållen bidrog till att dämpa takten i inkomstökningen; såväl socialförsäkringsutbetalningarnas som barnbidragens tillväxttakt mattades. Hushållens konsumtionsutgifter steg mer än deras disponibla inkomster under 1972. Nedgången i sparkvoten, från den höga nivå som uppnåddes 1971, blev större än beräkningarna till den preliminära nationalbudgeten angav. I reala termer ökade den disponibla inkomsten 1971—1972 med endast 1 1/4 % och den privata konsumtionen med 2 1/4 %.

För 1973 förutses ungefär oförändrad stegringstakt för löncinkomsterna medan övriga faktorinkomster väntas öka snabbare. De totala faktorinkomsterna beräknas därigenom öka mer, 7,8 %, än under 1972. Inkomstöverföringarna antas öka i nästan samma takt som 1972. Som en följd i första hand av skattereformen den 1 januari 1973, men också beroende på att kvarskattebetalningarna kommer att bli lägre än under 1972 beräknas skattebetalningarna totalt öka svagt eller med endast ca 3 1/2 %. De disponibla inkomsterna beräknas härigenom öka ca 11 %, vilket är avsevärt mer än 1972. Prisnivån har förutsetts stiga med knappt 6 % och de reala disponibla inkomsterna beräknas därigenom öka med 4 3/4 %. I prognosen har räknats med en viss höjning av sparkvoten 1973, vilket innebär att konsumtionsvolymökningen väntas bli något lägre än inkomstökningen.

För 1974 har räknats med en ökning av de reala disponibla inkomsterna med omkring 3 %. Därvid har antagits att sysselsättningen kommer att stiga med omkring 1 1/2 %. Vidare förutses reformerna på socialförsäkringsområdet ge ett nettotillskott till hushållens inkomster.

¹ Hushållssektorn inkluderar, förutom hushållen, de s. k. ideella organisationerna som betjänar hushållen, och som inte helt eller huvudsakligen finansieras och kontrolleras av offentliga sektorn. Hit räknas fackföreningarna, folkbildningsverksamheten, nykterhetsrörelsen, idrottsorganisationerna, tjänstemannaorganisationerna, Röda korset m. m. samt ej statsbidragsberättigade privata sjukhem, barnhem, barnkolonier, semesterhem. Utöver löntagarhus håll ingår hushåll som äger personliga företag, dvs. som erhåller sin huvudsakliga inkomst från rörelse.

Härutöver tillkommer inverkan av nominella förtjänstökningar. Variationer i de antaganden som skulle kunna göras härom får med hänsyn till skatte- och priskeffekter ett förhållandevis begränsat inflytande på tillväxten i de reala disponibla inkomsterna.

6.1 De disponibla inkomsterna

Löner

Reviderade lönesummeberäkningar sektorvis anger att den totala lönesumman ökade med 8,6 % från 1971 till 1972. Ökningstalet är 0,7 procentenheter lägre än det som redovisades i den preliminära nationalbudgeten. Bakom nedjusteringen ligger ändrade beräkningar av sysselsättningsutvecklingen. De nya skattningarna av sysselsättningskomponenten slutar på -2,5 % mot -1,9 % i den preliminära nationalbudgeten. Förtjänstkomponenterna är i stort sett oförändrade jämfört med förra beräkningstillfället; de avtalsmässiga löneökningarna kalkyleras till 9,2 % och löneglidningen till 1,8 %.

För industriarbetarnas del visar statistiska centralbyråns förtjänststatistik, korrigerad för effekterna av 1971 års utdragna avtalsrörelse, en timlöneökning på 11,8 % från 1971 till 1972. Av ökningen beräknas avtalen svara för 7,7 procentenheter. Löneglidningen skulle därmed ha uppgått till 4,1 %. Höjda ATP-avgifter och kostnader för avtalsgrupps-sjukförsäkringen (AGS), som trädde i kraft den 1 september 1972, medförde en ökning av timkostnaderna med 0,6 % utöver timlönen.

Från 1972 till 1973 väntas den totala lönesumman öka med 8,3 %, vilket är något högre än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Detta beror på en uppjustering av avtalskomponenten. Den främsta anledningen härtill är att avtalsförhandlingarna för stora grupper av privatanställda tjänstemän resulterade i större löneökningar än som förutsågs vid förra beräkningstillfället. De avtalsmässiga löneökningarna från 1972 till 1973 för ekonomin som helhet beräknas nu till 5,7 %. Löneglidningen har antagits bli 2,2 %, och sysselsättningskomponenten beräknas till 0,7 %.

Industriarbetarnas avtal för 1973 beräknas innebära löneökningar på drygt 4 %. Förutsatt en fortsatt ökning av efterfrågan på arbetskraft och därmed också en viss uppgång i löneglidningstakten, skulle det finnas anledning att vänta en timförtjänstökning i storleksordningen 9 % för industriarbetarna från 1972 till 1973. Samtidigt ökar den allmänna arbetsgivaravgiften från 2 till 4 % av lönesumman. Dessutom ger uppbyggnaden av AGS och den särskilda tilläggs pensionen upphov till en ökning av timkostnaderna med ytterligare ungefär 1,5 procentenheter. Den totala timkostnadsökningen för industriarbetare från 1972 till 1973 kan därmed förutses bli över 12 %.

Varje antagande om lönesummeutvecklingen från 1973 till 1974

måste naturligtvis vila på en utomordentligt osäker grund. Om man emellertid förutsätter att den förbättring av arbetskraftsefterfrågan, som väntas under 1973, fortsätter under 1974, kan man räkna med ett inte obetydligt tillskott till lönesummeutvecklingen från sysselsättningskomponenten. Vidare kan man förutsätta, att det förändrade arbetsmarknadsläget resulterar i en press uppåt på löneglidningen. Härutöver tillkommer de avtalsmässiga löneökningarna. Eftersom avtalsförhandlingarna är tämligen avlägsna, och då inte ens utgångsbuden ännu är kända, är det inte meningsfullt att här precisera ett antagande om avtalskomponentens storlek.

Övriga inkomster

Från 1971 till 1972 (tabell 1) beräknas de totala faktorinkomsterna ha ökat med 7,2 %. Lönerna ökade med 8,6 % och svarade därmed för den övervägande delen av inkomstökningen.

Tabell 6: 1 De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1971–1973
Milj. kr., löpande priser

	1971	1972	Procentuell förändring		
			1970–1971	1971–1972	1972–1973
1 Faktorinkomst ¹	122 447	131 237	7,1	7,2	7,8
Egentliga löner ²	99 079	107 646	8,5	8,6	8,5
Enskilda företagares inkomster	8 858	9 060	0,4	2,3	2,3
Kapitalinkomster (netto) ³	1 591	1 700	21,9	6,9	10,9
Övriga faktorinkomster	12 919	12 831	0,6	–0,7	5,1
2 Inkomstöverföringar till hushåll	25 055	28 569	18,2	14,0	13,1
Egentliga inkomstöverföringar ⁴	6 731	8 037	25,5	19,4	11,1
därav: barnbidrag	2 145	2 149	34,7	0,2	10,0
Socialförsäkringsutfall	16 373	18 381	16,8	12,3	14,4
därav: folkpensioner ⁵	9 216	10 171	16,6	10,4	10,9
ATP	1 660	2 213	42,4	33,3	32,4
3 Direkta skatter, avgifter m. m.	42 697	47 992	7,3	12,4	3,5
därav: prel. A-skatt	34 954	40 533	8,5	16,0	5,1
4 Hushållens nettoinbetalningar till det offentliga (3–2)	17 642	19 423	–5,1	10,1	–10,7
5 Disponibla inkomster ⁶	104 802	111 739	9,6	6,6	11,0
6 Privat konsumtion	98 158	105 830	6,5	7,8	10,4
7 Sparande (5–6) ⁷	6 644	5 909	91,2	–11,1	21,3
8 Sparkvot (7:5)	6,3	5,3	2,7 ⁸	–1,0 ⁸	0,5 ⁸

¹ Arbetsgivaravgifter till socialförsäkring, tillräknade pensionsavgifter för statliga och kommunala myndigheter, för kommunala affärsverk samt för icke-finansiella företag är ej medtagna som löneför-måner i denna post.

² Inkl. direkt utbetalda pensioner från statliga affärsverk samt från industri och handel.

³ Inkl. räntor på privata försäkringsfonder (exkl. skadeförsäkring).

⁴ Inkl. transfereringar från utlandet och utbetalda pensioner från stat och kommun.

⁵ Inkl. kommunala bostadstillägg till folkpensionärer.

⁶ Inkl. skadeförsäkringsnetto: –3 milj. kr. 1971, –75 milj. kr. 1972 och –49 milj. kr. 1973.

⁷ Inkl. privat försäkringssparande. Detta uppgick 1971 till 2 559 milj. kr., 1972 till 2 904 milj. kr. och beräknas uppgå till 3 329 milj. kr. 1973.

⁸ Förändring mätt i procentenheter.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

De enskilda företagens inkomster beräknas ha ökat med 2,3 % 1971—1972, innebärande en viss återhämtning från den stagnation som utmärkte 1971.

Kapitalinkomsterna däremot ökade betydligt mindre 1971—1972 (7 %) än 1970—1971 (22 %). Ränteinkomsterna minskade vilket dock mer än uppvägdes därav att ränteutgifterna föll tillbaka i ännu högre grad.

Övriga faktorinkomster, dvs. driftsöverskott för egnahem och restposten, beräknas ha minskat obetydligt 1971—1972, varvid den förstnämnda delen svarar för nedgången.

De egentliga inkomstöverföringarna från stat och kommun till hushållen (barnbidrag, studiebidrag, bostadsbidrag m. m.), ökade kraftigt 1971 och 1972. Den snabba tillväxten 1970—1971 förklaras framför allt av de allmänna barnbidragens höjning 1 januari 1971. Bidragande till en fortsatt betydande uppgång 1971—1972 var att bostadsbidragen ökade med inemot 70 % genom de ändrade reglerna för statliga och statsbidragsberättigade kommunala bostadstillägg från den 1 april 1972.

Utbetalningarna från socialförsäkringssektorn (inkl. folkpensioner) ökade 1972 i lägre takt än 1971. 1971 var tillväxten stark framför allt beroende på ökade förtidspensioneringar.

För hushållens preliminära A-skatteinbetalningar föreligger nu uppgifter för den sista uppbördsterminen 1972 avseende inkomstmånaderna november—december. Dessa överensstämmer väl med prognosen i den preliminära nationalbudgeten. Under helåret 1972 har hushållen således inbetalat 16 % mer i preliminär A-skatt än under 1971. Preliminärskatteuttaget var för 1971 betydligt högre än den slutligt påförda skatten. Följden blev att den överskjutande skatten som utbetalades vid slutet av 1972 kom att bli exceptionellt stor.

Hushållens totala inbetalningar netto av direkta skatter, avgifter m. m. beräknas ha ökat med 12 1/2 % 1971—1972.

Disponibelinkomstökningen blev därmed relativt måttlig; 6 1/2 % 1971—1972 i löpande priser. Prisuppgången enligt implicitprisindex för den privata konsumtionen uppgick till 5 1/4 %, varför den reala disponibla inkomsten ökade med endast 1 1/4 %.

1973 väntas faktorinkomsterna öka mer än 1972 till följd av en högre ökning av övriga faktorinkomster. Företagarinkomsterna beräknas fortsätta att öka svagt, medan kapitalinkomsterna antas öka något mer än mellan 1971 och 1972. Lönesummeökningen väntas emellertid bli något lägre, beroende på att avtalslöneökningarna blir lägre 1973.

De egentliga inkomstöverföringarna beräknas öka betydligt mindre 1973 (11 %) än 1972 (drygt 19 %). Den väntade dämpningen är en följd bl. a. av en lägre ökningstakt för de statliga bostadsbidragen.

De preliminära A-skatteinbetalningarna beräknas öka med endast ca 5 % 1972—1973. Den genomsnittliga kommunala utdebiteringen har här-

Tabell 6: 2 Hushållens direkta skatter och avgifter 1969—1973

Milj. kr., löpande priser

	1969	1970	1971	1972	1973
1 Prel. A-skatt	27 531	32 212	34 954	40 533	42 597
2 Prel. B-skatt	3 352	3 562	3 644	3 940	3 570
3 Fyllnadsskatt ^{1, 2}	894	1 213	1 334	1 325	1 300
4 Kvarskatt ^{1, 3}	1 736	1 910	2 023	2 222	1 575
5 Överskjutande skatt ³	-2 309	-2 589	-2 836	-4 265	-4 300
6 Slutskattereglering (3+4-5)	321	534	521	-718	-1 425
7 Övriga skatter och avgifter ⁴	2 668	3 481	3 578	4 237	4 920
8 Summa (1+2+6+7)	33 872	39 789	42 697	47 992	49 662

¹ Hushållens andel.² Influtna delen.³ Inkl. ränta.⁴ Exkl. arvs- och gåvoskatt.

Anm. Kvarskatten avser inkomsten två år tidigare, medan fyllnadsskatten och överskjutande skatten avser inkomsten ett år tidigare.

Källor: Statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket och konjunkturinstitutet.

vid beräknats stiga med 15 öre. Effekten av skattereformen vid årsskiftet 1972/1973 har beräknats motsvara ett bortfall av preliminärskatt med drygt 2 miljarder kr. Från årsskiftet ändrade regler för preliminärskatteuttaget har vidare beräknats sänka detta med ca 600 milj. kr.

B-skatteinbetalningarna 1973 beräknas bli lägre än 1972 till följd av att den sänkande effekten av skattereformen 1971 för denna typ av skatteinbetalningar gör sig gällande först 1973.

Det tillämpade systemet för preliminärskatteuppbörden 1972 beräknas även för detta år ha medfört ett betydande överuttag av preliminär A-skatt i ungefär samma omfattning som 1971. Skatteåterbäringarna 1973 kan därmed beräknas bli lika höga som 1972.

Hushållens totala inbetalningar netto av *direkta skatter, avgifter m. m.* beräknas därmed öka ca 3 1/2 % 1972—1973.

Från 1972 till 1973 beräknas hushållens disponibla inkomster öka med ca 11 % i löpande priser. Prisnivån har förutsatts samtidigt stiga med knappt 6 % och de reala disponibla inkomsterna beräknas därmed öka med 4 3/4 %.

6.2 Konsumentpriserna

Från december 1971 till december 1972 steg konsumentpriserna enligt långtidsindex med 5,7 %. Enligt korttidsindex för december 1972 var uppgången 6 % räknat från långtidsindex för december 1971. Den justering som skett i långtidsindex beror främst på att prisökningstalen för livsmedel och läkemedel nedreviderats. Dessutom har livsmedel som uppvisat en relativt kraftig prisuppgång givits en lägre vikt i långtidsindex.

Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1971 och 1972 har prisnivån stigit med 6 %. Vid s. k. implicitprisberäkning då även föränd-

ringar i konsumtionens sammansättning beaktas, erhålls en genomsnittlig ökning av priserna med 5,3 % från 1971 till 1972.

Prishöjningarnas fördelning mellan olika delar av konsumtionen belyses av nedanstående sammanställning.

Genomsnittliga prisförändringar december 1971—december 1972

	Procent
Livsmedel	7,2
Bostad	6,7
Diverse varor	6,6
Inventarier och husgeråd	5,1
Tjänster	4,8
Kläder och skor	4,3
Bränsle och drivmedel	3,2

Den största uppgången redovisas för livsmedelspriserna. Bidragande till höjningen av dessa priser var jordbruksöverenskommelsen. Jordbrukspriserna svarar emellertid inte för mer än knappt hälften av livsmedelsprisernas ökning. Återstoden av uppgången avser främst ökade marginaler för distribution och förädling av jordbruksprodukter samt prishöjningar på icke jordbruksbaserade livsmedel. Inom gruppen diverse varor har priserna framför allt stigit för läkemedel och motorfordon. Priserna inom tjänstesektorn har stigit betydligt långsammare än under 1971. Posten bränslen och drivmedel uppvisade för andra året i följd en måttlig ökningstakt.

I tabell 3 har indexhöjningarna under 60-talet samt 1971 och 1972 liksom den prognoserade prisutvecklingen för 1973 delats upp på komponenter. Dessa visar bidraget till den totala prisuppgången av ändringar i den indirekta beskattningen, jordbrukspriserna, bostadsposten och internationellt bestämda priser. Vidare framgår inverkan från den offentliga taxesättningen (post, tele och resor med kollektiva transportmedel) en trendavvikelse i priserna på vissa färskvaror (inhemska grönsaker, bär, äpplen och färsk fisk) samt automatiska effekter av indirekta värdeskatte. Härmed avses de höjningar av skattebeloppen som vid oförändrade procentuella värdeskatte följer av en stigande prisnivå. Den restfaktor som kvarstår kan hänföras till från internationell konkurrens skyddade näringsgrenar exkl. de i tabellen redan beaktade sektorerna bostadsförvaltning, offentliga nyttigheter och jordbruk. De automatiska effekterna av indirekta skatter har tidigare ingått i restfaktorn. Som framgår av tabell 3 har dock betydelsen av denna post ökat på senare år — framför allt till följd av den högre mervärdeskatten — vilket motiverar en separat redovisning av posten ifråga.

Av tabellen framgår att konsumentprisnivåns uppgång 1972 varit högre än genomsnittet för 60-talet, men lägre än 1971. Framför allt har priserna inom de från internationell konkurrens skyddade sektorerna

Tabell 6: 3 Konsumentpriserförändringar 1960—1973 uppdelade på komponenter (dec.—dec.)

	1960—1965		1965—1970		1971	1972	1973
	To- talt	Per år	To- talt	Per år			Pro- gnos
Konsumentprisnivåns procentuella uppgång totalt	22,3	4,1	23,5	4,3	7,5	5,7	5,9
därav hänförs till:							
ändring av indirekta skatter	5,5	1,0	4,2	0,8	3,2	—0,1	0,9
automatiska effekter av indirekta värdeskatte	0,6	0,1	0,9	0,2	0,3	0,5	0,4
ändring av internationellt bestämda priser	1,7	0,3	2,3	0,4	0,6	0,5	1,2
ändring av jordbrukspriser	2,4	0,4	1,0	0,2	0,5	0,9	0,0
ändring av bostadspris-sättning	2,5	0,5	5,0	0,9	0,3	1,2	1,2
ändring av diverse taxor	1,0	0,2	1,6	0,3	0,8	0,3	0,3
trendavvikelser i priserna på vissa färskvaror	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	—0,1	0,1
restfaktor	8,3	1,6	8,5	1,6	1,7	2,5	1,8

(restfaktorn), jordbrukspriserna och bostadspriserna stigit snabbare 1972 än vad som gäller för genomsnittet under 60-talet.

Vid en jämförelse mellan prognos¹ och utfall för 1972 kan skillnaden till största delen förklaras av en underskattning av restfaktorns uppgång. I prognosen beräknades restfaktorns genomslag på konsumentpriserna till 1,7 %², vilket skulle ha utgjort ett för lönestegringstakten normalt värde. Som framgår av tabell 3 blev uppgången 2,5 %, vilket tyder på att företagen kan ha kompenserat sig för kostnadsstegringar som inträffat före utgången av 1971.

Prisutsikter för 1973

Från december 1972 till mars 1973 har konsumentprisindex stigit med 1,9 %, vilket till 0,8 procentenheter förklaras av höjda skatter på alkoholhaltiga drycker, tobak och motorbränslen samt höjd bilaccis. Från mars 1972 till mars 1973 har konsumentprisindex stigit med 6,1 %.

Vid bedömningen av prisutsikterna för 1973 har följande faktorer beaktats.

1. Lönekostnadsstegringarnas sannolika genomslag inom de från internationell konkurrens skyddade näringsområdena (restfaktor och diverse taxor i tabellen)

2. Speciella priserförändringar som sker i anslutning till särskilda regler och beslut (avser bl. a. bostäder och jordbruksprodukter)

3. Direkta återverkningar av den internationella prisutvecklingen

¹ Se reviderad nationalbudget för 1972.

² Talet 1,7 % avser den förutsedda ökningstakten exkl. de automatiska effekterna av indirekta värdeskatte.

4. Tillfällighetsbetonade prisförändringar (posten trendavvikelse för vissa färskvaror i tabellen)

5. Föreslagna ändringar i den indirekta beskattningen

6. Automatiska effekter av indirekta värdeskatter

(1) Med utgångspunkt från avsnittet om lönerna har arbetsgivarnas kostnad per timme i genomsnitt för samtliga anställda antagits stiga med närmare 11 %. Lönekostnadernas genomslag inom de från internationell konkurrens skyddade områdena förutsätts få ett för denna lönestegringstakt normalt värde. Återverkan på totalindex har satts till 2,1 %, varav 0,3 % faller på ändring i diverse taxor.

(2) Prisstoppet på vissa baslivsmedel gäller alla led inom produktion och handel och skall vara i kraft under hela 1973. Jordbrukspriserna antas därför bli i stort sett oförändrade 1973.

Bostadsprisernas inverkan på totalindex under 1973 väntas bli 1,2 %. Kalkylen förutsätter oförändrad räntenivå. Varje förändring av räntenivån med 1 procentenhet kan genom sina effekter på egnahemsposten beräknas påverka totalindex med 0,5 %.

(3) De faktiska importpriserna och därmed även de internationellt bestämda priserna på importkonkurrerande varor beräknas under 1973 stiga snabbare än under 1971 och 1972. De kraftigaste prisökningarna beräknas ske för bränslen och drivmedel. Inverkan på totalindex har satts till 1,2 %.

(4) Tillfällighetsbetonade prisförändringar på vissa färskvaror som grönsaker, färsk fisk m. m. är svåra att förutse. Som en möjlig effekt räknas med en höjning av konsumentprisnivån med 0,1 % på grund av sådana prisörelser.

(5) Skatten på alkoholhaltiga drycker och tobak höjdes den 1 januari 1973. För att finansiera prisstoppet på vissa livsmedel höjdes i februari bilaccisen och skatten på motorbränslen samt infördes i mars en avgift på vissa dryckesförpackningar. Inverkan på totalindex av dessa skattehöjningar har beräknats till 0,9 %. Höjningen av den allmänna arbetsgivaravgiften den 1.1.1973 har inte medtagits i denna beräkning, men har däremot beaktats under punkt (1) ovan.

(6) De procentuella värdeskattnas — främst mervärdeskattens — andel av det totala konsumtionsvärdet har stigit under senare år. Detta innebär att de höjningar av skattebeloppen som vid oförändrade procentuella värdeskatter följer av en stigande prisnivå har ökat i betydelse. Inverkan på totalindex har för 1973 beräknats till 0,4 %.

Sammanfattas de olika priseffekterna under punkterna 1—6 ovan erhålls som resultat en uppgång av konsumentpriserna med 5,9 % under loppet av 1973. Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1972 och 1973 fås en trolig förändring med 5,0 %.

För implicitprisindex, vars prisförändringstal påverkas av förskjutningar i konsumtionens sammansättning, har den årliga uppgången

Tabell 6: 4 Hushållens konsumtionsutveckling 1970—1972
1968 års priser

	Milj. kr.	Procentuell volym- förändring		Bidrag till totala ökningen i pro- centenheter	
		1970	1970— 1971	1970— 1971	1971— 1972
1 Varaktiga varor	8 098	—3,6	7,8	—0,3	0,7
1.1 Bilar	2 683	0,4	9,6	0	0,3
1.2 Övriga	5 415	—5,6	6,8	—0,4	0,4
2 Delvis varaktiga varor	12 355	—5,8	0,8	—0,8	0,1
3 Icke varaktiga varor	35 988	—0,5	1,3	—0,2	0,6
3.1 Livsmedel	22 722	—1,1	0,6	—0,3	0,2
3.2 Övriga	13 266	0,5	2,5	0,1	0,4
4 Tjänster	26 303	1,4	2,1	0,4	0,7
4.1 Bostäder	14 170	2,6	2,6	0,4	0,5
4.2 Övriga	12 133	0	1,4	0	0,2
5 Summa inhemsk konsum- tion	82 744	—1,0	2,1	—1,0	2,1
6 Turistnetto	1 888	3,3	12,7	0,1	0,3
7 Hushållens totala konsum- tion	84 632	—0,9	2,3	—0,9	2,3
8 Hushållens disponibla in- komster	87 805	1,9	1,2		

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

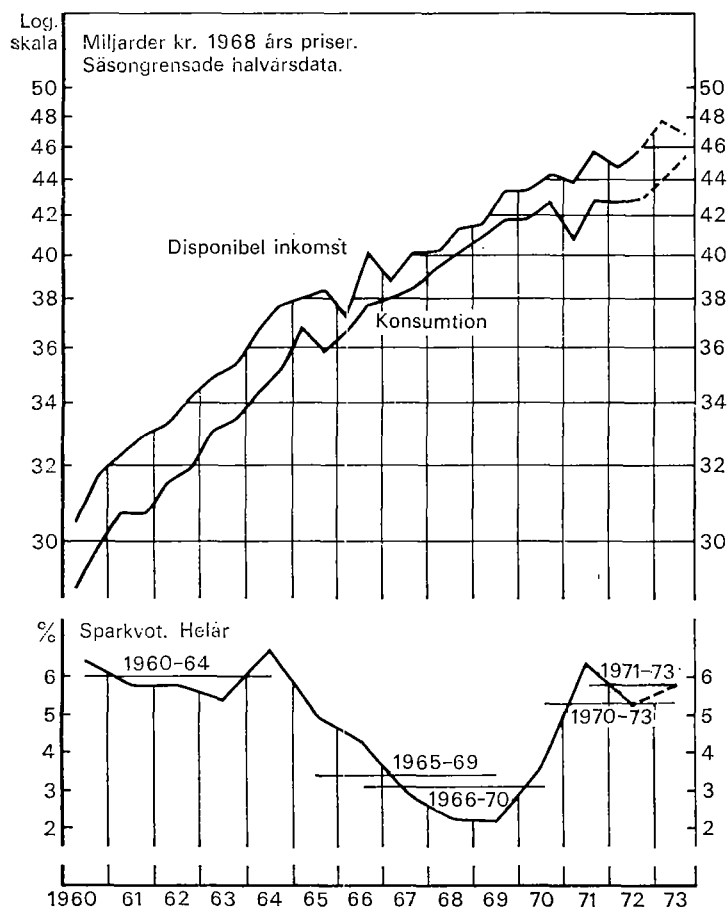
systematiskt varit något mindre än för konsumentprisindex. Mellan ge-
nomsnittslägena för 1972 och 1973 har en förändring i implicitprisindex
med 5,9 % ansetts rimlig.

6.3 Den privata konsumtionen

De privata konsumtionsutgifterna ökade 1970—1971 med 6 1/2 % i
löpande priser (tabell 1). Med den kraftiga prisstegringen samma år —
7 1/2 % — innebar detta en minskning av konsumtionsvolymen med
närmare 1 %. Det var första gången sedan 1951 som en direkt ned-
gång noterats för den privata konsumtionen. Samtidigt ökade de reala
disponibla inkomsterna med knappt 2 % varigenom sparkvoten steg
med hela 2,7 procentenheter till 6,3 %.

Konsumtionsuppgången under de tre första kvartalen 1972 beräknas
nu ha varit kraftigare än vad beräkningarna till den preliminära na-
tionalbudgeten gav vid handen. Totalt ökade konsumtionsvolymen med
3,2 % jämfört med samma period 1971. Upprevideringen kan till över-
vägande del hänföras till livsmedelskonsumtionen för vilken jordbruks-
nämnden nu beräknat en mindre volymuppgång. Konsumtionen fjärde
kvartalet 1972 blev emellertid betydligt lägre än som beräknades i den
preliminära nationalbudgeten. Konsumtionsökningen för helåret 1972
stannade härigenom vid 2 1/4 %.

Första halvåret 1972 inträffade en obetydlig säsongrensad nedgång i
konsumtionen jämfört med andra halvåret 1971. Andra halvåret 1972

Diagram 6: 1 Hushållens inkomster, konsumtionsutgifter och sparande 1960—1973

Ann. Sparkvoten avser förhållandet mellan hushållssektorns konsumtion och disponibla inkomster. Horisontella linjer indikerar genomsnittslägen för de angivna perioderna.

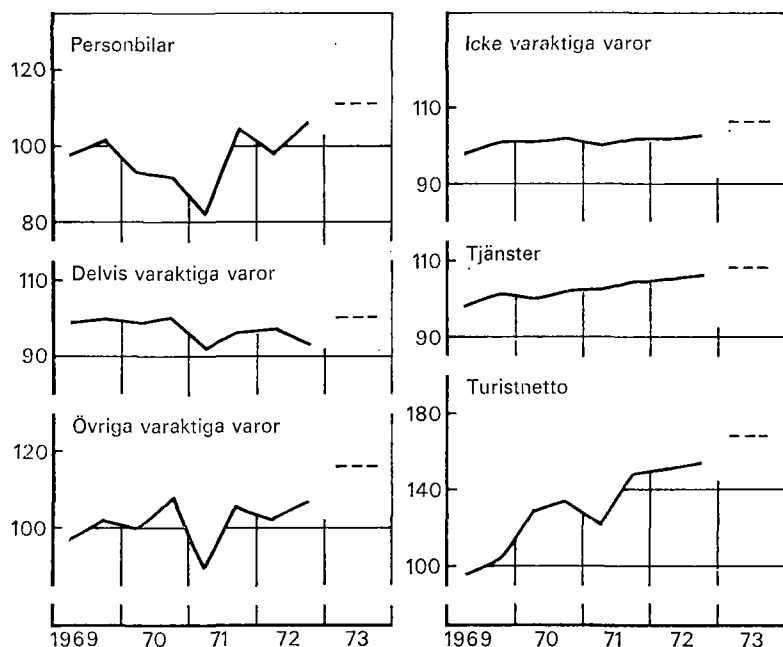
Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

vände utvecklingen svagt uppåt. Såväl nedgången första halvåret som uppgången andra halvåret 1972 kan främst återföras på svängningar i konsumtionen av varaktiga varor — främst bilar. Gruppen delvis varaktiga varor (dvs. beklädnadsvaror m. m.) låg första halvåret 1972 i det närmaste kvar på föregående halvårs nivå och konsumtionen av dessa varor minskade därefter andra halvåret. Den totala tjänstekonsumtionen ökade svagt båda halvåren 1972. Gruppen icke varaktiga varor uppvisade samma utveckling som den totala konsumtionen.

Ser man till konsumtionsvolymökningen mellan helåren 1971 och 1972 kom det främsta bidraget från gruppen varaktiga varor som ökade med ca 8 %. Härei ingår bilinköpen, som steg med närmare 10 % från

Diagram 6: 2 Privat konsumtion fördelad på varugrupper 1969—1973

Index: 1969 = 100. 1968 års priser. Säsongrensade halvårsdata

Anm. För 1973 har helårsprognosen inritats med horisontella linjer.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

1971 till 1972. Även turistutgifterna visade en betydande uppgång (ca 13 %). Konsumtionen av icke varaktiga varor ökade med endast 1,3 % från 1971 till 1972. I denna varugrupp ingår till 60 % livsmedel, som ökade med endast 0,6 %. Även för de delvis varaktiga varorna noterades en förhållandevis svag konsumtionstillväxt från 1971 till 1972. Uppgången blev där endast 0,8 %, vilket är speciellt anmärkningsvärt med tanke på den betydande nedgången av konsumtionen av dessa varor 1970—1971. Den inhemska tjänstekonsumtionen steg med 2 %. Som ovan nämnts ökade den totala konsumtionen med 2 1/4 % och de disponibla inkomsterna med endast 1,2 %. Därmed minskade sparatet mellan 1971 och 1972 och sparkvoten föll med 1 procentenhet till 5,3 % av disponibelinkomsten 1972.

För 1973 förutses den reala disponibelinkomsten öka med 4 3/4 %. En så kraftig disponibelinkomstökning kan förväntas leda till en ökning av sparkvoten 1973. Hushållen fick emellertid vid slutet av 1972 betydande inkomstillskott som kan väntas medföra extra tillskott till konsumtionen 1973. Med hänsyn härtill har det förefallit rimligt att för 1973 räkna med en endast måttlig ökning för sparkvoten jämfört med 1972. Den privata konsumtionen beräknas härigenom stiga med 4 1/4 %.

7 Investeringarna

7.1 Sammanfattning av investeringsprognosen för 1973

För 1971 föreligger numera investeringsberäkningar som kan betraktas som definitiva. De anger att de totala investeringarna minskade med 2 % i volym 1970—1971. Byggnadsinvesteringarna beräknas ha minskat med 4 % medan maskininvesteringarna synes ha ökat med 0,5 %. Investeringsnedgången kan främst hänföras till minskat bostadsbyggande samt en betydande neddragning av investeringsaktiviteten hos kommunerna. Vidare minskade investeringarna inom handeln där byggandet hölls tillbaka av den investeringsavgift som var i kraft under senare delen av 1970 och tidigare delen av 1971. Ökade investeringar förekom inom bl. a. den egentliga industrin och de statliga affärsverken.

De beräkningar som nu föreligger för 1972 anger att de totala investeringarna ökade med 5,5 % i volym 1971—1972. Både byggnads- och maskininvesteringarna beräknas därvid ha stigit från 1971 års nivå. Uppgången med 5 % på byggnadssidan bars framför allt upp av kraftigt stegrade statliga investeringar men även de privata byggnadsinvesteringarna tycks ha ökat något. Den minskning av bostadsbyggandet som förslagsgått under två års tid bromsades upp och vändes t. o. m. till en uppgång samtidigt som också kommunernas byggande ökade något. De totala maskininvesteringarna beräknas ha stigit med 6,5 % — en ökning som emellertid till stor del förklaras av kraftigt ökade leveranser till handelsflottan. Det är främst de privata och de kommunala maskininvesteringarna som svarar för uppgången medan de statliga maskininvesteringarna endast tycks ha ökat obetydligt. De totala industriinvesteringarna ökade liksom 1971 i volym. Uppgången anges för 1972 till 3,5 % mot 2 % för 1971.

Den redovisade uppgången av de totala investeringarna 1972 har haft ett samband med de ekonomisk-politiska åtgärder som successivt sattes in från mitten av 1971 — framför allt inom byggnadssektorn — för att motverka ökningen av arbetslösheten.

För att balansera den vikande igångsättningen av flerfamiljshus frisläpptes hösten 1971 det privatfinansierade småhusbyggandet. Även hösten 1972 skedde ett sådant frisläpp. Dessa åtgärder medförde en mycket kraftig ökning av investeringarna i småhus 1972. Byggandet inom den privata sektorn — främst inom industri och handel — stimulerades även genom en rad åtgärder. Av särskild betydelse för den inte obetydliga uppgång av industrins byggnadsinvesteringar som ägde rum torde ha varit de statliga bidragen till miljövårdsanläggningarna. Genom en omfattande tillståndsgivning av oprioriterade projekt kunde även handelns byggnadsinvesteringar öka betydligt. Den ökning av det statliga byggandet som skedde hänför sig till både affärsverk och myndigheter. För myndigheternas del kan uppgången ledas tillbaka

till ett ökat statligt vägbyggande, till stora delar finansierat via anslagen till beredskapsarbeten. Kommunernas byggnadsinvesteringar hölls uppe genom speciella stödåtgärder såsom ökningar av de kommunala beredskapsarbetena samt förmånliga bidrag till kommunala miljövrårdsanläggningar.

Även anskaffningen av maskiner och apparater underlättades genom en rad stimulansåtgärder. Sålunda åtnjöt näringslivet ett investeringsavdrag på 20 % för maskiner beställda under såväl 1971 som 1972. Inom den statliga sektorn kan även vissa tidigareläggningar av industribeställningar ha medverkat till att hålla maskininvesteringarna uppe.

De prognoser för 1973 års investeringar som läggs fram i detta kapitel anger att de totala investeringarna väntas öka med 3 % i volym 1972—1973. Fortsatta ökningar beräknas därvid komma till stånd för de privata och de statliga investeringarna medan kommunernas investeringar och bostadsbyggandet väntas minska.

De totala byggnadsinvesteringarna väntas minska med 2 %. Förutom av ett minskat bostadsbyggande förklaras detta främst av en förutsedd nedgång i kommunernas byggande. De kommunala myndigheternas egna planer som visar på en avsevärd minskning 1972—1973 har vid denna bedömning uppjusterats en del med hänsyn till de utökade anslag till beredskapsarbeten som beslutats av statsmakterna. Vidare har förutsatts att anslagen till beredskapsarbeten blir avsevärda även budgetåret 1973/74. Bostadsbyggandet beräknas minska med 6,5 % 1972—1973. Denna kalkyl baseras på ett antagande om att antalet igångsatta lägenheter kommer att uppgå till 80 000 under 1973 — en minskning med närmare 20 000 lägenheter från 1972. Nedgången har främst bedömts falla på flerfamiljshussidan. De statliga byggnadsinvesteringarna beräknas däremot öka med 3,5 %. Liksom i fråga om kommunerna har förutsatts att volymen beredskapsarbeten för den statliga sektorns del blir av betydande omfattning också under budgetåret 1973/74. Även det privata näringslivets byggnadsinvesteringar förutses stiga 1973.

Beträffande näringslivets byggande kan nämnas att industrins byggnadsinvesteringar bedömts öka med 9 % medan däremot en minskning av samma storlek beräknats för handelns byggnadsinvesteringar. Prognosen för industrins byggnadsinvesteringar är kraftigt uppreviderad jämfört med den prognos som redovisades i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Företagen har uppjusterat sina planer i betydande omfattning mellan de två senaste enkätundersökningarna, vilket delvis kan vara en följd av att vissa ekonomisk-politiska stimulansåtgärder inte var fullständigt kända vid enkättilfället i november 1972. För handelns del har igångsättningen bedömts bli betydligt lägre 1973 än under de senaste två åren.

De totala maskininvesteringarna väntas öka med 11,5 % i volym

Tabell 7: 1 Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1972 samt prognos för 1973

	1972 i milj. kr. löpande priser	Procentuella volymförändringar					
		1967— 1968	1968— 1969	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972	1972— 1973
<i>Byggnader och anläggningar</i>							
Permanent bostäder	9 566	1,5	3,5	-3,5	-3,0	2,5	-6,5
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	434	3,5	-13,5	-7,0	7,5	-1,5	4,0
Egentlig industri	2 380	-14,5	6,5	-0,5	-0,5	6,5	9,0
Handel m. m. ¹	1 921	-14,5	12,0	4,5	-9,5	8,5	-9,0
Statliga affärsverk	1 490	-8,0	15,5	-10,0	-2,0	22,5	-1,0
Statliga myndigheter inkl. militära ²	2 010	3,0	-4,0	2,0	-5,0	19,5	6,5
Kommunala investeringar exkl. bostäder och industri	8 822	13,0	5,5	8,0	-9,0	1,5	-3,0
Övriga investeringar	1 718	-16,0	-2,0	1,5	20,5	0,5	7,0
Summa	28 341	0,5	4,5	1,0	-4,0	5,0	-2,0
<i>Maskiner m. m.</i>							
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	1 091	1,5	2,5	-5,5	13,0	-5,5	5,5
Egentlig industri	5 907	2,0	9,5	6,0	3,0	2,5	12,0
Handel m. m.	1 375	4,0	6,5	2,5	-7,0	2,0	0,0
Statliga affärsverk	1 759	8,5	9,5	21,5	3,5	-2,5	17,0
Statliga myndigheter	368	-3,0	6,5	-3,0	-6,5	3,0	0,0
Kommunala myndigheter exkl. industri	1 226	2,0	-2,5	23,5	-13,0	10,5	3,5
Övriga investeringar	3 621	-5,5	-4,5	3,0	1,0	24,5	18,0
därav: handelsflottan	905	-40,5	-25,5	-31,5	133,5	74,5	48,0
Summa	15 347	0,5	4,0	6,5	0,5	6,5	11,5
Summa, exkl. handelsflottan	14 442	3,5	5,5	7,5	-1,5	3,5	9,0
<i>Totalt</i>							
Permanent bostäder	9 566	1,5	3,5	-3,5	-3,0	2,5	-6,5
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske ³	1 549	12,5	-4,0	-7,5	18,5	-1,5	5,0
Egentlig industri	8 287	-3,5	8,5	4,0	2,0	3,5	11,0
Handel m. m. ¹	3 296	-7,0	9,5	3,5	-8,5	5,5	-5,0
Statliga affärsverk	3 249	0,5	12,5	6,5	1,0	7,0	9,0
Statliga myndigheter inkl. militära ²	2 378	2,0	-2,0	1,0	-5,0	16,5	5,5
Kommunala investeringar exkl. bostäder och industri	10 048	11,5	4,5	9,5	-9,5	2,5	-2,0
Övriga investeringar	5 339	-8,5	-3,5	2,5	6,5	16,5	14,5
Summa ³	43 712	1,0	4,5	3,0	-2,0	5,5	3,0
Summa, exkl. handelsflottan ³	42 807	2,0	4,5	3,5	-3,0	4,5	2,0

¹ Här i innefattas bl. a. flertalet fristående kontorsbyggnader.

² Inkl. statliga väginvesteringar.

³ Här i innefattas investeringar i avelsdjur m. m. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.

Anm. Procenttalen är avrundade till hela och halva procenttal. I övriga investeringar ingår förutom privata även vissa offentliga investeringar, nämligen investeringar i statliga kraftaktiebolag och statliga delen av SAS.

Nedan redovisas byggnadsunderhållets procentuella förändring i 1968 års priser
1967—1968 1968—1969 1969—1970 1970—1971 1971—1972 1972—1973
0,5 2,5 3,0 -2,5 -4,5 3,0

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Tabell 7: 2 Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967–1972 samt prognos för 1973 för privat, statlig och kommunal sektor.

	1972 i milj. kr. löpande priser	Procentuella volymförändringar					
		1967— 1968	1968— 1969	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972	1972— 1973
<i>Byggnader och anläggningar</i>							
Privata							
inkl. bostäder	11 806	—7,5	6,5	—2,5	—3,0	6,0	—2,5
exkl. bostäder	6 076	—14,5	5,0	0,5	0,5	3,5	3,0
Statliga							
inkl. bostäder	3 879	—0,5	1,5	—2,0	—1,5	22,0	3,5
exkl. bostäder	3 876	—0,5	2,0	—2,0	—1,5	22,0	3,5
Kommunala							
inkl. bostäder	12 656	9,0	3,0	5,5	—5,5	—0,5	—3,5
exkl. bostäder	8 823	13,0	5,5	8,0	—8,5	1,5	—3,0
Summa							
inkl. bostäder	28 341	0,5	4,5	1,0	—4,0	5,0	—2,0
exkl. bostäder	18 775	0,0	5,0	3,5	—4,5	6,0	0,0
<i>Maskiner m. m.</i>							
Privata	11 328	—1,0	5,5	3,0	0,5	7,5	12,0
Statliga	2 787	10,5	2,5	16,5	8,0	1,0	13,0
Kommunala	1 232	1,5	—2,5	24,0	—13,0	11,0	3,5
Summa	15 347	0,5	4,0	6,5	0,5	6,5	11,5
<i>Totalt</i>							
Privata ¹							
inkl. bostäder	23 158	—4,0	6,0	0,0	—1,0	7,0	5,0
exkl. bostäder	17 428	—5,5	5,0	2,0	1,0	6,5	9,0
Statliga							
inkl. bostäder	6 666	4,0	2,0	5,5	3,0	12,0	7,5
exkl. bostäder	6 663	3,5	2,5	5,5	3,0	12,0	7,5
Kommunala							
inkl. bostäder	13 888	8,5	2,5	7,0	—6,5	0,5	—3,0
exkl. bostäder	10 055	11,5	4,5	9,5	—9,0	2,5	—2,0
Summa ¹							
inkl. bostäder	43 712	1,0	4,5	3,0	—2,0	5,5	3,0
exkl. bostäder	34 146	0,5	4,5	5,0	—2,0	6,5	5,5

¹ Härin innefattas investeringar i avelsdjur m. m. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

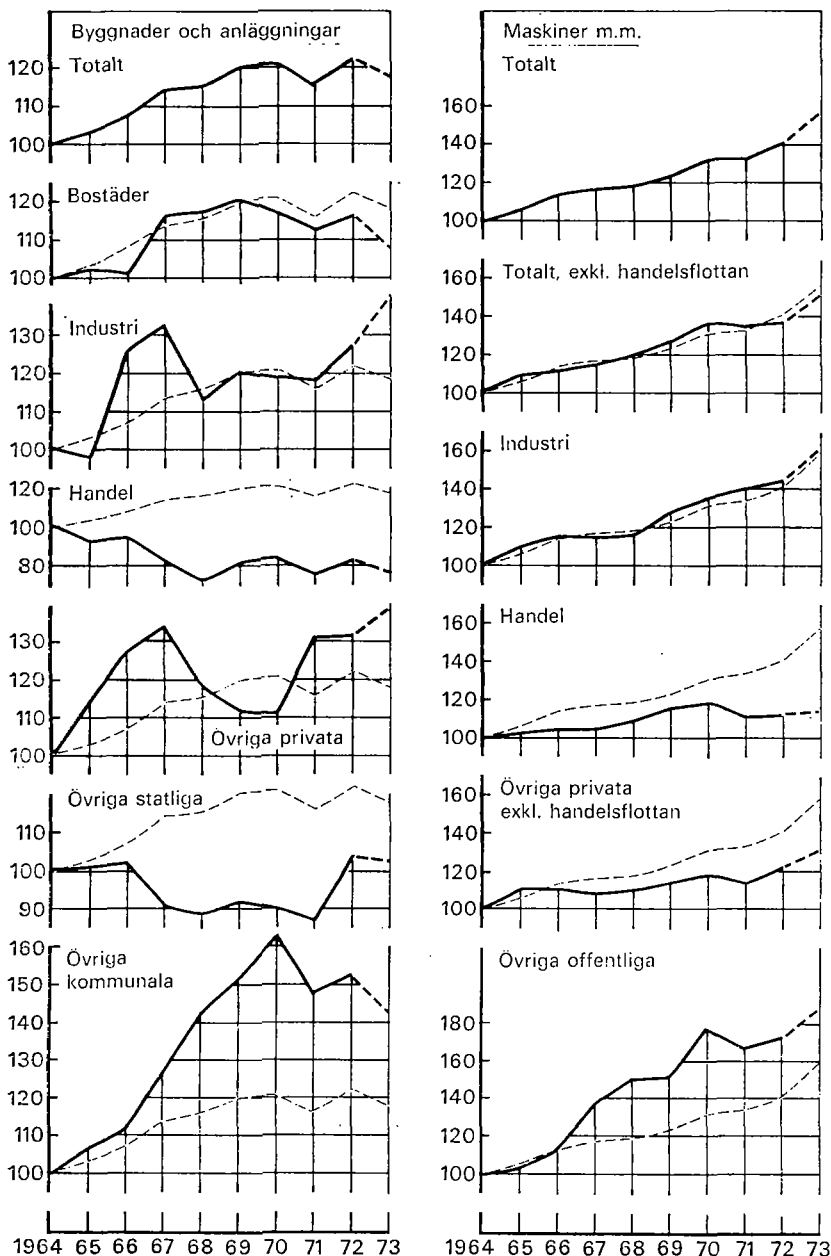
1972—1973, varvid de privata och de statliga maskininvesteringarna beräknas öka betydligt. Kommunernas maskinanskaffning förutses däremot öka i endast begränsad omfattning. Industrins maskininvesteringar har utifrån den senaste enkätundersökningen i februari 1973 bedömts öka med 12 %. Företagens egna planer har uppjusterats något på grund av att en fortsatt snabb förbättring av efterfrågeläget kan väntas. Denna torde leda till en höjning av kapacitetsutnyttjandet som efter hand bidrar till en planpåfyllnad. Anskaffningen av maskiner och inventarier stimuleras dessutom genom det 30-procentiga investeringsavdraget, vilket gäller för maskiner beställda före den 1 juli 1973. Inom den statliga sektorn beräknas affärsverkens maskininvesteringar öka betydligt — framför allt genom ökade inköp av vattenfallsverket och televerket.

Även för investeringsutvecklingen 1973—1974 har en bedömning gjorts i samband med denna beräkningsomgång. Underlaget för en sådan kalkyl är mycket bristfälligt, bl. a. saknas planuppgifter för flertalet sektorer. På byggnadssidan kan dock förutses en fortsatt nedgång av bostadsbyggandet. En rimlig utgångspunkt för kalkylerna har varit ett oförändrat antal igångsatta lägenheter under 1974 jämfört med 1973. En ökad efterfrågan på nyproducerade lägenheter genom ökade realinkomster och ökad invandring kommer nämligen troligtvis att fångas upp av stocken outhyrda lägenheter. Det privata byggandet förutses öka något vid en fortsatt uppgång för industrins byggnadsinvesteringar. Uppgången inom denna sektor kommer dock troligen att motverkas av en ytterligare nedgång för handelns byggnadsinvesteringar. Överslagsberäkningar grundade i första hand på ofullständiga uppgifter från de statliga myndigheterna och affärsverken tyder på ungefär oförändrad byggnadsaktivitet i den statliga sektorn 1974 jämfört med 1973. Information om kommunernas byggnadsinvesteringar saknas helt. Antas emellertid en marginell ökning för byggandet i kommunsektorn skulle de totala byggnadsinvesteringarna troligen fortsätta att minska i ungefär samma takt 1973—1974 som 1972—1973.

Även kalkylerna över utvecklingen av maskininvesteringarna är baserade på ett mycket begränsat informationsmaterial. Industrins maskininvesteringar tycks enligt uppgifter från en specialenkät som inhämtats av statistiska centralbyrån fortsätta att öka. Uppgången förefaller dock inte bli särskilt stark 1973—1974. Troligen har det omfattande stödet till industriinvesteringarna 1971—1973 tidigarelagt en del investeringar som eljest skulle ha genomförts 1974. För de statliga maskininvesteringarna synes i stort sett en stagnerande utveckling vara att vänta. Med antaganden om oförändrade maskininvesteringar inom den kommunala sektorn samt ökande investeringar inom handeln skulle en fortsatt ökning av de totala maskininvesteringarna kunna emotes 1973—1974. Uppgången skulle emellertid bli avsevärt mindre än den som nu prognoseras för 1972—1973.

Diagram 7: 1 Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på sektorer 1964—1973

Index: 1964 = 100. 1968 års priser

Anm. I varje deldiagram är resp. total inlagd som en tunt streckad kurva.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

7.2 Investeringsutvecklingen inom olika områden

Bostäder

De totala bostadsinvesteringarna som minskade med ca 3 % från 1970 till 1971 ökade enligt fortfarande preliminära beräkningar 1972. Totalt beräknas bostadsinvesteringarna ha ökat med ca 2,5 % i volym 1971—1972. Investeringsarna i flerfamiljshus minskade därvid med ca 14 % medan småhusinvesteringarna ökade med ca 28,5 %. Ombyggnadsverksamheten, som endast utgör en mindre del av de totala bostadsinvesteringarna, beräknas ha minskat med ca 20 % (se tabell 5).

De beräkningar över bostadsinvesteringarna som görs bygger på uppgifter angående antal påbörjade lägenheter (se anm. 2 under tabell 3), genomsnittlig lägenhetsstorlek samt byggnadstider. Upprevideringen för 1971 på 0,5 procentenhet jämfört med tidigare beräkningar förklaras av nya korrigeringar vad gäller påbörjandet av flerfamiljshus under 1971. Dessa har kunnat göras då drygt 75 % av färdigställandet nu är känt.

Trots en kraftigt minskad igångsättning av lägenheter under 1972, ca 7 550 lägenheter färre påbörjades under 1972 jämfört med 1971, ökade bostadsinvesteringarna 1972. Detta förklaras främst av ett kraftigt ökat småhusbyggande som har kortare byggnadstider samt betingar en högre kostnad. Även 1971 ökade småhusbyggandet kraftigt, speciellt under fjärde kvartalet då det privatfinansierade småhusbyggandet frisläpptes. Investeringsökningen till följd av detta frisläpp kom till stor del att falla på 1972. Under hela 1972 var igångsättningen av småhus mycket hög; ca 6 900 fler småhuslägenheter påbörjades under 1972 än under 1971. Bidragande här till var ett förnyat frisläpp av det privatfinansierade småhusbyggandet hösten 1972. Frisläppet gällde under perioden september—december 1972. En av arbetsmarknadsstyrelsen i början av 1973 utförd undersökning visar att ca 8 050 lägenheter kom att beröras av frisläppet. Huvuddelen av dessa registrerades som igångsatta under september—december 1972 men en mindre del kom att registreras först i början av 1973. Utöver detta frisläpp gavs även möjlighet att under hösten sätta igång statsbelånade småhus som tidigare planerats bli igångsatta första halvåret 1973. Enligt bostadsstyrelsen gav dock denna åtgärd knappast någon större effekt. När det gäller flerfamiljshusen fortsatte antalet lägenheter att minska under 1972 — ca 14 450 lägenheter färre påbörjades under 1972 jämfört med 1971. Den kraftiga minskningen i investeringsvolymen till följd av nedgången i påbörjandet motverkades dock något av att byggnadstiderna förkortades. Totalt understeg igångsättningen under 1972 de medgivna byggnadsramarna med ca 7 150 lägenheter.

Vid beräkningen av igångsättningen för 1973 har hänsyn tagits till den undersökning som bostadsstyrelsen lät utföra vid årsskiftet 1972/1973. Vid undersökningstillfället, då ca 95 % av bostadsramarna var fördelade, beräknades igångsättningen av statligt belånade lägenheter till ca

Tabell 7:3 Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1968--1974

	Totalt			Därav flerfamiljshus		
	Påbörjade ¹	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut	Påbörjade ¹	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut
1968	107 400	106 250	116 850	77 150	77 600	93 250
1969	105 500	109 050	113 300	71 250	77 350	87 150
1970	100 100	109 850	103 550	69 250	75 250	81 150
1971	104 800	107 200	101 150	69 100	75 250	75 000
1972	97 250	104 050	94 350	54 650	66 900	62 750
1973	(80 000)	(101 350)	(73 000)	(42 000)	(57 500)	(47 250)
1974	(80 000)	(81 350)	(71 650)	(40 000)	(43 550)	(43 700)
1971						
1 kv.	17 050	24 200	96 400	13 900	16 850	78 200
2 kv.	25 550	28 900	93 050	16 700	20 650	74 250
3 kv.	29 300	23 800	98 550	20 450	16 800	77 900
4 kv.	32 900	30 300	101 150	18 050	20 950	75 000
1972						
1 kv.	16 650	26 250	91 550	12 000	17 900	69 100
2 kv.	23 950	27 350	88 150	13 250	18 150	64 200
3 kv.	25 750	20 500	93 400	14 950	12 250	66 900
4 kv.	30 900	29 950	94 350	14 450	18 600	62 750
1973						
1 kv.	(14 950)			(9 250)		
2 kv.	(22 150)			(10 850)		
3 kv.	(21 800)			(11 800)		
4 kv.	(21 100)			(10 100)		
1974						
1 kv.	(13 650)			(8 800)		
2 kv.	(22 400)			(10 750)		
3 kv.	(22 000)			(11 400)		
4 kv.	(21 950)			(9 050)		

¹ Med påbörjandemånad avses enligt den äldre definitionen den månad då schaktning, sprängning eller utfyllnadsarbetena påbörjas. Siffrorna fr. o. m. 1971 är beräknade av konjunkturinstitutet.

Anm. 1. Samtliga inom parentes angivna uppgifter är prognoserade. Alla siffror är avrundade till närmast hela femtiotal.

Anm. 2. Definitionen av påbörjandetidpunkt i statistiska centralbyråns bostadsbyggnadsstatistik ändrades fr. o. m. 1971. Numera registreras tidpunkten för grundbottenbesiktning och/eller de egentliga byggnadsarbetenas påbörjande. Definitionsändringen innebär att den under 1971 och 1972 publicerade påbörjandestatistiken måste korrigeras till att avse schaktningstidpunkt för att kunna utgöra underlag till bostadsberäkningarna enligt den modell som använts vid konjunkturinstitutet. I texten behandlas påbörjandet enligt den äldre definitionen.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

70 000. Inberäknat privatfinansierade bostäder samt återstående uttag ur ramarna har totala igångsättningen för 1973 beräknats till 80 000 lägenheter. Andelen påbörjade lägenheter i småhus har beräknats till ca 47,5 %, vilket är en ökning jämfört med 1972, då andelen småhus var ca 44 %.

Tabell 7: 4 Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1970—1972 enligt statistiska centralbyråns officiella statistik

	Totalt			Därav flerfamiljshus		
	Påbörjade ¹	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut	Påbörjade ¹	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut
1970	106 700	109 850	96 900	75 850	75 250	74 500
1 kv.	20 250	25 450	94 850	16 800	17 900	72 800
2 kv.	32 250	29 850	97 250	21 900	20 650	74 050
3 kv.	25 950	22 550	100 650	17 900	15 750	76 200
4 kv.	28 250	32 000	96 900	19 250	20 950	74 500
1971	104 500	107 200	94 200	68 800	75 250	68 050
1 kv.	16 050	24 200	88 750	12 950	16 850	70 600
2 kv.	26 700	28 900	86 550	17 850	20 650	67 800
3 kv.	26 800	23 800	89 550	17 950	16 800	68 950
4 kv.	34 950	30 300	94 200	20 050	20 950	68 050
1972	97 850	104 050	88 000	55 250	66 900	56 400
1 kv.	16 150	26 250	84 100	11 500	17 900	61 650
2 kv.	25 500	27 350	82 250	14 800	18 150	58 300
3 kv.	23 900	20 500	85 650	13 100	12 250	59 150
4 kv.	32 300	29 950	88 000	15 850	18 600	56 400

¹ Med påbörjandemånad avses enligt den nya definitionen månad för grundbottenbesiktning och/eller de egentliga byggnadsarbetenas påbörjande. Alla siffror är avrundade till närmast hela femtiotal.

Källa: Statistiska centralbyrån.

Investeringsberäkningar har även utförts för 1974. Härvid har igångsättningen beräknats bli oförändrad jämfört med 1973. Denna igångsättningsprognos bygger på ett antagande om att en ökad efterfrågan på bostäder till följd av ökad disponibel inkomst samt ökad invandring i första hand kommer att ta i anspråk den stock av outhyrda lägenheter som uppstått under de senaste åren.

Investeringar i ombyggnad av bostäder minskade kraftigt under 1972. Beslut om lån till ombyggnad eller förbättring meddelades för ca 11 600 lägenheter, vilket är en minskning med ca 2 350 lägenheter jämfört med 1971. Tabell 5 visar att antalet lägenheter för vilka lån till ombyggnad samt förbättring beviljats successivt minskat under senare år. När det gäller ombyggnad utan statliga lån har tendensen troligen varit densamma. Totalt uppskattas ombyggnad utan statliga lån beröra mellan 500—1 000 lägenheter per år.

Nedgången av nyproduktionen kommer att ge negativa återverkningar på byggsysselsättningen. En rad stimulansåtgärder har därför vidtagits för att öka ombyggnadsverksamheten då nyproduktionen minskar. Under hösten 1972 fram t. o. m. halvårsskiftet 1973 kan byggföretag erhålla statsbidrag med 40 % av lönekostnaderna vid upprustning av äldre fastigheter. Dessutom har fr. o. m. den 1 november 1972 kommuner och allmännyttiga företag kunnat erhålla förbättringslån till ombyggnad.

Tabell 7: 5 Antal lägenheter för vilka statligt lån till modernisering beviljats 1968—1972

	1968	1969	1970	1971	1972
<i>Ombyggnad</i>	3 650	4 300	3 800	3 450	3 200
Flerfamiljshus	1 200	2 350	1 900	1 500	1 150
Småhus	2 450	1 950	1 900	1 950	2 050
<i>Förbättring</i>	13 400	12 650	12 300	10 500	8 400
Småhus inkl. flerfamiljshus					
Totalt	17 050	16 950	16 100	13 950	11 600

Anm. Alla siffror är avrundade till närmast hela femtiotal.

Källa: Bostadsstyrelsen.

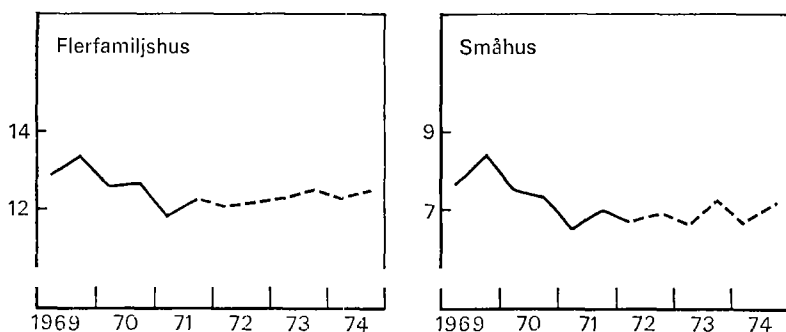
Vid ombyggnad av flerfamiljshus kan s. k. prioriterade lån erhållas även när ombyggnaden sker utan stöd av statliga lån under perioden 1 januari 1973—31 mars 1974. För att ytterligare stimulera ombyggnadsverksamheten har i en proposition, 1973:21, föreslagits dels att förbättringslånen skall utvidgas till att även gälla kooperativa och enskilda byggherrar, dels att fastighetsägare, som före utgången av 1974 påbörjar statligt belånad ombyggnad, skall kunna få bidrag på upp till 6 000 kr. per lägenhet.

I beräkningarna för 1973 har såvitt möjligt hänsyn tagits till dessa stimulansåtgärder. Det har dock antagits att byggnadsunderhållet i högre grad än ombyggnadsverksamheten kommer att stimuleras av det direkta statsbidraget. Totalt beräknas emellertid ombyggnadsposten öka med 20 % 1973. För 1974 har ökningstakten antagits bli 30 %.

Med avseende på månadsfördelningen av det totala påbörjandet har i kalkylerna hänsyn tagits till arbetsmarknadsstyrelsens rekommendationer till länsarbetsnämnderna, att styra tillståndsgivningen så att huvuddelen av de privatfinansierade lägenheternas påbörjandetidpunkt förläggs till tredje och fjärde kvartalen.

I diagram 2 redovisas medianbyggnadstiderna i antal månader för påbörjade lägenheter i flerfamiljshus och småhus. På grund av statistikomläggningen 1970 (se anm. 2 under tabell 3) justeras medianbyggnadstiderna för flerfamiljshus till att avse byggnadstiderna enligt den gamla definitionen för påbörjandet. Någon korrigering av byggnadstiderna för småhus behöver däremot inte vidtas.

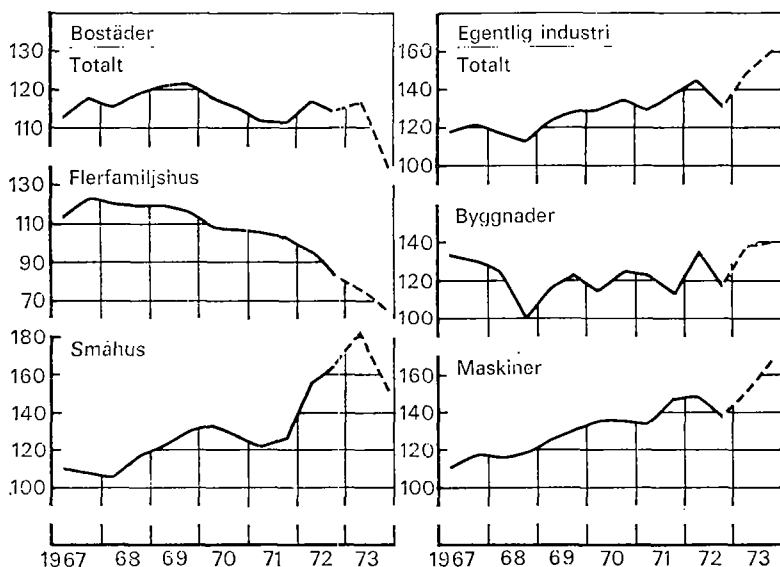
För såväl flerfamiljshus som småhus minskade medianbyggnadstiderna för lägenheter påbörjade första halvåret 1971 med en månad jämfört med lägenheter påbörjade andra halvåret 1970. För andra halvåret 1971 ökade emellertid byggnadstiderna med ca en halv månad för att därefter för första halvåret 1972 återigen minska med knappt en halv månad. Vid bedömningen av byggnadstiderna andra halvåret 1972 har hän-

Diagram 7: 2 Medianbyggnadstid i antal månader för påbörjade lägenheter 1969—1974

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Diagram 7: 3 Investeringar i bostäder och inom egentlig industri 1967—1973

Index: 1964 = 100. 1968 års priser. Säsongrensade halvårsdata

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

syn tagits till den arbetstidsförkortning som infördes i slutet av 1971 och som antagits ha resulterat i något förlängda byggnadstider. Mot bakgrund av den ur byggnadssynpunkt extremt milda vintern 1972/1973 har likväl för påbörjade lägenheter andra halvåret 1972 kalkylerats med byggnadstider som i stort sett ligger kvar på samma nivå som under första halvåret 1972. För 1973 har byggnadstiderna antagits öka något.

De totala bostadsinvesteringarna 1973 beräknas utifrån ovan redovisade förutsättningar minska med 6,5 % jämfört med 1972. Investe-

ringarna i flerfamiljshus förutses minska med 21 % medan småhusinvesteringarna beräknas öka med 4,5 %. Den mycket kraftiga minskningen i flerfamiljshus beror på den mycket låga igångsättningen av flerfamiljshus under 1972 och 1973, medan ökningen i småhus till stor del förklaras av den kraftiga igångsättningen under fjärde kvartalet 1972. För 1974 har bostadsinvesteringarna beräknats minska med 10 % i volym. Minskningen berör både flerfamiljshusen och småhusen.

Under 1972 färdigställdes 104 050 lägenheter — en minskning med 3 150 lägenheter jämfört med 1971. För 1973 har antalet färdigställda lägenheter beräknats till 101 350 — en minskning med ytterligare 2 700 lägenheter. Antalet färdigställda lägenheter för 1974 beräknas till drygt 80 000.

Egentlig industri

Med utgångspunkt från den enkätundersökning som genomfördes av statistiska centralbyrån i februari 1973 har en förnyad bedömning kunnat göras av industrins investeringsverksamhet för 1972 och 1973. De preliminära uppgifter för det närmast bakomliggande året som inhämtas i februari varje år har tenderat att underskatta det definitiva utfallet som det mäts i enkätundersökningarna i maj. En uppjustering av enkätuppgifterna för 1972 med ett par procentenheter har därför synts befogad. Sålunda justerad anger februarienkäten att industrins byggnadsinvesteringar ökade med 6,5 % och maskininvesteringarna med 2,5 % i volym 1971—1972. Den totala uppgången av industriinvesteringarna skulle därmed bli 3,5 %.

Den redovisade investeringsökningen kan sannolikt till stor del återföras på de ekonomisk-politiska åtgärder som sedan mitten av 1971 vidtagits vid upprepade tillfällen för att motverka arbetslösheten. Särskilt kan noteras de betydande bidrag — administrerade av statens naturvårdsverk — som i ett par omgångar utgått till industrins miljövårdsinvesteringar. Vidare har anskaffningen av maskiner och inventarier stimulerats av ett investeringsavdrag på 20 %, medan investeringsfonderna har fått utnyttjats för investeringar i byggnader. Av diagram 2 att döma förefaller det som om den huvudsakliga effekten av dessa åtgärder skulle ha fallit på första halvåret 1972.

Industrins planer för 1973 finns redovisade i tabellerna 6—8. I jämförelse med de uppgifter som lämnades i november 1972 kan konstateras att företagen uppjusterat sina planer betydligt. Normalt äger en dylik uppjustering rum från enkät till enkät allt eftersom planhorisonten rycer närmare. Den betydande uppjustering som nu kan observeras förklaras sannolikt till en del av att industrin nu kunnat beakta de ytterligare stimulansåtgärder som beslöts i november 1972. Då höjdes det utgående investeringsavdraget på 20 % till 30 % för maskiner beställda under perioden 1 november 1972—30 juni 1973, förutsatt att leveranserna

Tabell 7: 6 Verkställda resp. planerade investeringar inom industrin 1972 och 1973 enligt investeringsenkäten i februari 1973
Milj. kr.

	Byggnader och anläggningar		Maskiner m. m.	
	Verkställda 1972	Planerade 1973	Verkställda 1972	Planerade 1973
Gruvor och mineralbrott	174	137	294	309
Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri	198	242	451	382
Textil-, beklädnads- och lädervaruindustri	44	43	146	127
Trävaruindustri	188	194	289	342
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri, grafisk industri	305	229	1 455	977
Kemisk industri, petroleum, gummivaru-, plast och plastvaruindustri	275	374	601	1 155
Jord- och stenvaruindustri	39	55	164	224
Järn-, stål- och metallverk	190	150	754	863
Verkstadsindustri	931	939	1 526	1 824
Annan tillverkningsindustri	1	2	11	6
Summa egentlig industri	2 345	2 365	5 691	6 209
El-, gas- och vattenverk	1 812	1 815	1 069	1 160
Totalt	4 157	4 180	6 760	7 369

Anm. Redovisningen inkluderar investeringar i bilar och bostäder.

Källa: Statistiska centralbyrån.

skedde före utgången av 1974. Dessutom infördes ett avdrag på 10 % för byggnadskostnader nedlagda under perioden 1 november 1972—31 december 1973 förutsatt att byggnadsprojekten påbörjades före den 1 juli 1973. Av tabell 6 framgår att de relativt sett mest expansiva planerna har inrapporterats av kemisk industri, jord- och stenindustri samt verkstadsindustri (se även diagram 4).

I tabellerna 7—8 återges planerna för 1973 omräknade till procentuella förändringstal för den totala industrin. På motsvarande sätt redovisas även planer och utfall för ett antal tidigare år. På byggnadssidan har företagens helårsplaner ojusterade beräknats innebära en minskning på 5 % fördelad på en ökning med 11 % första halvåret och en minskning med 18 % andra halvåret. Av skillnaderna mellan planer och utfall för de resp. halvåren framgår att utfallen tenderar att överskattas något under det första halvåret medan underskattningarna för det andra halvåret är genomgående. Med hänsyn till att byggnadsinvesteringarna stöddes mycket kraftigt av skilda åtgärder under 1972 har det bedömts rimligt att låta justeringarna av 1973 års planer understiga dem som nu kan registreras för 1972. Ett successivt förbättrat kapacitetsutnyttjande har dock antagits medföra en relativt snabb planpåfyllnad framför allt under

Tabell 7: 7 Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1965—1973
 Procentuella volymförändringar

	1965— 1966	1966— 1967	1967— 1968	1968— 1969	1969— 1970	1970— 1971	1971— 1972	1972— 1973
<i>Byggnader och anläggningar</i>								
Planerat i februari samma år	36	—25	—27	—13	7	5	—15	—5
Faktiskt inträffad för- ändring ¹	28	3	—15	7	0	2	7	(9)
Differens	—8	28	12	20	—7	—3	22	(14)
<i>Maskiner m. m.</i>								
Planerat i februari samma år	12	—10	—6	17	12	6	—3	5
Faktiskt inträffad för- ändring ¹	4	0	2	10	7	4	2	(12)
Differens	—8	10	8	—7	—5	—2	5	(7)

¹ Planerna beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och föregående års utfall. För planförändringen 1972—1973 har använts det preliminära utfallet för 1972.

Ann. Redovisningen inkluderar på maskinsidan även investeringar i bilar. Uppgifterna inom parentes är prognoserade värden.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

andra hälften av året. Härtill medverkar också den förlängning av utnyttjandet av investeringsfonderna som beslöts av statsmakterna efter enkätens insamlande. Med dessa antaganden som grund har industrins byggnadsplaner för helåret 1973 uppjusterats med 14 procentenheter till en prognoserad ökning på 9 % i volym 1972—1973.

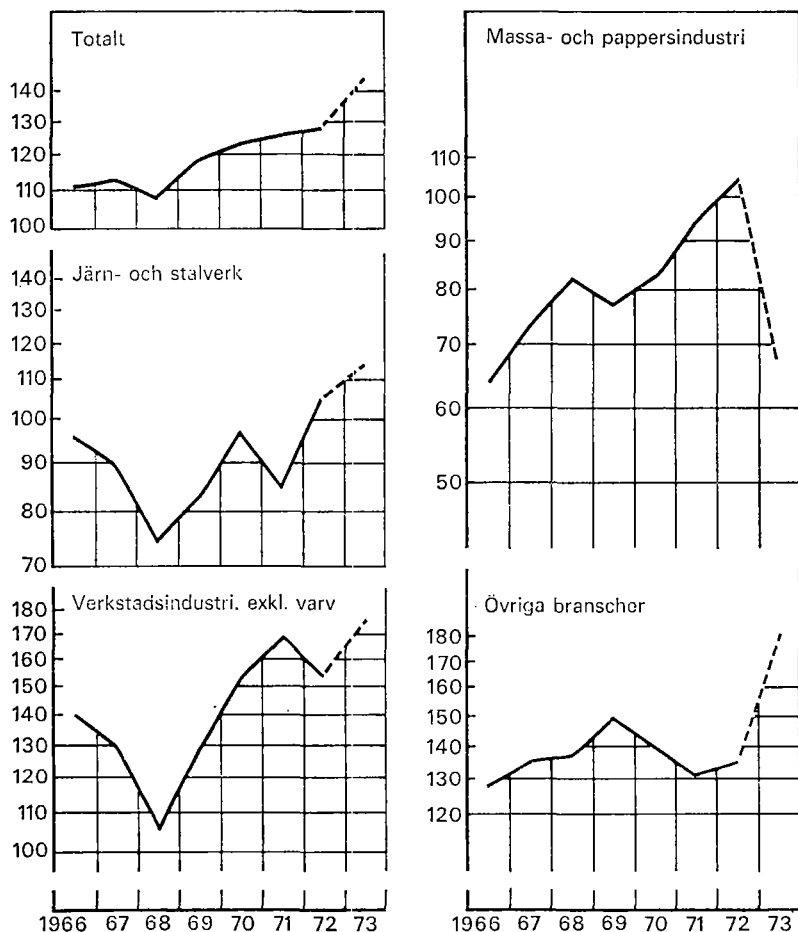
På maskinsidan anger företagens planer en ökning med 5 %. Här är justeringsmönstret mellan halvåren mer entydigt än på byggnadssidan med överskattningar av utfallet första halvåren resp. underskattningar andra halvåren. Detta återspeglar sannolikt en systematisk överoptimism hos företagen vad gäller möjligheterna att realisera sina planer på utsatt tid. Dessutom kan noteras att avvikelserna mellan planer och utfall är av betydligt mindre storleksordning än på byggnadssidan. Med hänsyn till det förbättrade efterfrågeläget inom industrin samt möjligheterna att utnyttja det 30-procentiga investeringsavdraget har företagens planer uppjusterats med 7 procentenheter till ett prognoserat utfall på 12 % i volym 1972—1973.

Tillsammantaget har därmed industrins investeringar prognoserats öka med 11 % från 1972 till 1973. Företagens planer sådana de kan tolkas med ledning av tidigare erfarenheter indikerar således att en betydande vändning uppåt av investeringsviljan nu har ägt rum.

På basis av en specialenkät som statistiska centralbyrån insamlat i samband med den reguljära februarienkäten kan även en viss uppfattning fås om industrins investeringsplaner för 1974. Svårigheterna att tolka dessa planer är emellertid betydande då antalet företag som ingår i detta specialurval är relativt litet. Undersökningar av detta slag har ännu genomförts endast ett fåtal gånger, varför osäkerheten om planer-

Diagram 7: 4 Investeringar inom egentlig industri, totalt och uppdelat på branscher 1966—1973

Index: 1962 = 100. 1968 års priser. Log. skala

Anm. De branschvisa prognoserna är något osäkrare än prognosen för totala industrin. Investeringar i bilar och bostäder är inkluderade. Den totala industrin är anpassad till SNI.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

nas reella innebörd är mycket hög. Med beaktande av de erfarenheter som finns och den konjunkturutveckling som nu kan förutses förefaller dock en fortsatt investeringsökning vara att vänta 1973—1974. Av planerna att döma bärs den huvudsakligen upp av ökade maskininvesteringar medan den volymmässiga ökningen på byggnadssidan endast synes bli av måttlig omfattning.

I diagram 4 redovisas investeringsutvecklingen för de ur investeringshänseende tyngst vägande branscherna. Branschuppgifterna för 1972 och 1973 har schablonmässigt korrigerats på samma sätt som ovan an-

Tabell 7: 8 Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar, halvårsvis, 1965–1973
 Procentuella volymförändringar

	Första halvåren							
	1965– 1966	1966– 1967	1967– 1968	1968– 1969	1969– 1970	1970– 1971	1971– 1972	1972– 1973
<i>Byggnader och anläggningar</i>								
Planerat i februari								
samma år ¹	47	5	1	–7	23	47	11	11
Faktiskt inträffad								
förändring	23	11	–8	–5	–9	14	11	(0)
Differens	–24	6	–9	2	–32	–33	0	(–11)
<i>Maskiner m. m.</i>								
Planerat i februari								
samma år ¹	27	8	17	37	31	15	22	10
Faktiskt inträffad								
förändring	7	–3	5	8	10	–2	13	(2)
Differens	–20	–11	–12	–29	–21	–17	–9	(–8)
	Andra halvåren							
	1965– 1966	1966– 1967	1967– 1968	1968– 1969	1969– 1970	1970– 1971	1971– 1972	1972– 1973
<i>Byggnader och anläggningar</i>								
Planerat i februari								
samma år ¹	28	–47	–49	–18	–5	–21	–34	–18
Faktiskt inträffad								
förändring	32	–3	–19	18	6	–5	4	(17)
Differens	4	44	30	36	11	16	38	(35)
<i>Maskiner m. m.</i>								
Planerat i februari								
samma år ¹	2	–23	–23	2	–3	–1	–21	0
Faktiskt inträffad								
förändring	2	2	–1	11	4	8	–5	(21)
Differens	0	25	22	9	7	9	16	(21)

¹ Planerna beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och föregående års utfall. För planförändringen 1972–1973 har använts det preliminära utfallet för 1972.

Anm. Redovisningen inkluderar på maskinsidan även investeringar i bilar. Uppgifterna inom parentes är prognoserade värden.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

givits för industrin som helhet. Järn- och stålverkens investeringar som minskade från 1970 till 1971 ökade starkt under 1972; enligt nu föreliggande planer förefaller en betydande investeringsökning även vara att vänta under 1973. Investeringarna inom verkstadsindustrin expanderade mycket kraftigt från 1968 till 1971. En viss nedgång av investeringsnivån tycks ha ägt rum under 1972 men en betydande ökning förutses nu för 1973. Massa- och pappersindustrins investeringar ökade betydligt från 1969 till 1972. Enligt nu föreliggande planer för 1973 tycks en

avsevärd minskning av investeringsnivån vara att vänta. Investeringarna inom industrin i övrigt ökade 1972 måttligt från 1971 års nivå. En kraftig höjning av investeringsaktiviteten förutses för 1973.

Handel m. m.

Byggnadsinvesteringarna inom gruppen handel¹ m. m. ökade med 8,5 % i volym 1971—1972. Detta kan främst förklaras av en mycket hög igångsättning under andra halvåret 1971. I volym räknat ökade igångsättningen från 1970 till 1971 med drygt 70 %, huvudsakligen en följd av att den 25-procentiga investeringsavgiften upphävdes den 1 juni 1971. Under första halvåret 1972 sjönk emellertid igångsättningen för att under andra halvåret åter öka kraftigt, troligen till en del till följd av den utvidgade rätten under hösten 1972 att använda investeringsfonderna inom näringslivet utanför den egentliga industrin. Även den utvidgade tillståndsgivningen för stora projekt igångsatta före den 1 december 1972 torde ha haft en viss effekt. Totalt minskade i volym räknat igångsättningen med ca 11 % 1971—1972. Maskininvesteringar inom gruppen handel m. m. ökade med 2 % från 1971 till 1972. Tillsammans taget skulle därmed de totala investeringarna inom gruppen handel m. m. ha ökat med 5,5 % i volym 1971—1972.

Till grund för beräkningarna över investeringarna i fristående lokaler för 1973 ligger dels en av statistiska centralbyrån i februari 1973 insamlad enkät, avseende planerade investeringar för 1973 inom handels-, bank- och försäkringsföretag och dels en konstruktion baserad på uppgifter över totala kostnader och byggnadstider för påbörjade byggnadsprojekt. Den enkättäckta delen av sektorns investeringar kan beräknas till ca 50 %. Från denna del skulle enligt statistiska centralbyråns enkätundersökning byggnadsinvesteringarna minska med ca 2 % från 1972 till 1973. Investeringsplanerna i februarienkäterna har dock genomgående överskattats sedan handelsenkäten började samlas i augusti 1969, varför en nedjustering av planuppgifterna för 1973 kan anses motiverad.

På grund av den omfattande tillståndsgivningen under 1971 och 1972 har summa byggnadskostnader för inläggande ej avgjorda ärenden (projektreserv) som den registreras i arbetsmarknadsstyrelsens statistik över oprioriterade projekt sjunkit mycket kraftigt sedan våren 1971. En undersökning som arbetsmarknadsstyrelsen låtit utföra visar att knappt 1/4 av de inläggande ärendena kan påbörjas under 1973. Detta tyder på att igångsättningen under 1973 kan bli mycket låg. Möjligheterna att utnyttja investeringsfonderna för nedlagda kostnader t. o. m.

¹ Byggnadsinvesteringarna inom gruppen handel m. m. består till ca 9/10 av investeringar i fristående lokaler och till resterande del av butikslokaler i bostadshus. Med investeringar i fristående lokaler avses investeringar i varuhandel, bank- och försäkringsverksamhet, teatrar, biografier, hotell, restauranger, lagerbyggnader samt fastighetsförvaltning.

mars 1974 kan dock tänkas i viss mån motverka den kraftiga tendensen till minskad igångsättning. Därtill kan de förbättrade ekonomiska utsikter som nu framträder tänkas medföra en ökning av projektreserven. Igångsättningsprognosen för 1973 har dock hållits på en mycket försiktig nivå. Här har räknats med en minskning på 27,5 % i volym jämfört med 1972. Prognosen innebär att igångsättningen skulle återgå till en mer "normal" nivå efter den höga igångsättningen under 1971 och 1972.

Investeringarna i fristående lokaler beräknas med dessa antaganden minska med ca 7,5 % i volym 1972—1973, varav investeringarna inom varuhandel, bank- och försäkringsföretag tycks minska i förhållandevis något mindre utsträckning. Inkluderas investeringar i butikslokaler i bostadshus, som beräkningstekniskt följer investeringsutvecklingen för flerfamiljshus, kommer det totala byggandet att minska med 9 % från 1972 till 1973.

Underlaget för en bedömning av plansiffrorna över maskininvesteringarna för 1973 är mycket knapphändig. Företagens planer har sedan novemberenkäten 1972 nedjusterats med några procentenheter. Vid bedömningen av de nya plansiffrorna har hänsyn tagits till det 30-procentiga skatteavdraget för näringslivets maskininvesteringar vilket gäller maskiner beställda före den 1 juli 1973. Maskininvesteringarna beräknas med hänsyn till ovanstående ligga kvar på 1972 års nivå.

Sammantaget skulle därmed de totala investeringarna inom gruppen handel m. m. minska med 5 % i volym 1972—1973.

Handelsflottan

De totala investeringarna i handelsflottan, dvs. inköp av nybyggda fartyg minus nettoutförseln av begagnade fartyg uppgick under 1972 till 895 milj. kr. — en volymökning på närmare 75 % jämfört med 1971. Denna kraftiga uppgång förklaras huvudsakligen av en stark ökning av investeringarna i nybyggda fartyg — i första hand svenskyggda. Samtidigt ökade importen av begagnade fartyg — som dock är en beloppsmässigt liten post — väsentligt.

Beräkningarna av investeringarna i nybyggda fartyg under 1973 och 1974 baseras, dels på en i mars insamlad enkät från svenska redare angående deras beställningar av nybyggda fartyg i utlandet, dels på en i februari insamlad enkät från de svenska varven. Med ledning av dessa enkäter beräknas investeringarna i nybyggda fartyg öka så mycket som 38 % i volym 1972—1973. Framför allt beräknas importen av nybyggda fartyg stiga mycket starkt, men även leveranserna av svenskbyggda fartyg uppges bli rekordhöga. Nettoutförseln av begagnade fartyg har antagits bli endast obetydligt högre 1973 än 1972, varför de totala investeringarna i handelsflottan beräknas öka med ca 48 % i volym 1972—1973.

Investeringarna i nybyggda fartyg beräknas med ledning av ovan

nämnda enkäter öka med närmare 17 % i volym 1973—1974. Ökningen ligger helt på de importerade fartygen, medan leveranserna av svenskbyggda fartyg beräknas minska. Nettoutförseln av begagnade fartyg har antagits bli mindre än under 1973. De totala investeringarna i handelsflottan beräknas därmed öka ca 22 % i volym 1973—1974.

Statliga investeringar

De totala statliga investeringarna¹ ökade enligt nu föreliggande ännu preliminära beräkningar med 12 % i volym från 1971 till 1972, vilket är en betydligt högre ökningstakt jämfört med året före då investeringarna ökade med 3 %. I förhållande till de beräkningar som presenterades i den preliminära nationalbudgeten för 1973 innebär utfallet för 1972 en mindre nedjustering. Då maskininköpen var i det närmaste oförändrade 1971—1972 svarade byggnadsinvesteringarna, som ökade med inte mindre än 22 %, för totala ökningen. Såväl affärsverken som de statliga myndigheternas byggnadsinvesteringar har ökat kraftigt.

Affärsverkens byggnadsinvesteringar beräknas ha ökat med 22,5 % 1971—1972. Den större byggnadsaktiviteten inom affärsverken sammanhänger framför allt med öknings av televerkets och vattenfallsverkets investeringar. Statens järnvägars byggnadsinvesteringar synes däremot ha fortsatt att minska.

Myndigheternas byggnadsinvesteringar beräknas ha ökat med 19,5 % från 1971 till 1972. Denna tillväxt förklaras framför allt av att den del av det statliga vägbyggandet som finansieras via anslagen till beredskapsarbeten i det närmaste fördubblades 1971—1972.

De totala statliga maskininvesteringarna beräknas ha ökat med 1 % i volym 1971—1972. Affärsverkens maskininköp minskade därvid med ett par procentenheter. Nedgången beror framför allt på en relativt kraftig minskning av televerkets och statens järnvägars investeringar, vilken emellertid till stor del uppvägs av vattenfallsverkets redovisade investeringsökning. De statliga myndigheternas maskininköp, som beloppsmässigt är en förhållandevis liten post, ökade med ett par procent.

På grundval av enkäter som insamlats från affärsverk och myndigheter har de totala statliga investeringarna beräknats öka med 7,5 % i volym 1972—1973. Byggnadsinvesteringarna beräknas därvid öka med 3,5 %, medan maskininvesteringarna förutses stiga med 13 %.

Affärsverkens byggnadsinvesteringar beräknas minska med 1 % från 1972 till 1973. Härvid förväntas en minskning för televerket men en ökning för vattenfallsverket. Statens järnvägars byggnadsinvesteringar beräknas fortsätta att minska.

Myndigheternas byggnadsinvesteringar beräknas öka med 6,5 % 1972

¹ De totala statliga investeringarna består av affärsverkens, myndigheternas och de statliga aktiebolagens investeringar. De statliga industriaktiebolagen, som i tabell 1 ingår i "egentlig industri", står för huvuddelen av de statliga aktiebolagens investeringar.

—1973. De vägarbeten som finansieras via anslagen till beredskapsarbeten beräknas minska något från 1972 års höga nivå, medan de av byggnadsstyrelsen administrerade byggnadsinvesteringarna väntas öka kraftigt. Därvid har förutsatts att beredskapsarbeten av betydande omfattning kommer att påverka även dessa investeringar.

Den beräknade tillväxten om 13 % för statens maskininköp svarar helt affärsverken för; myndigheternas maskinanskaffning har beräknats bli oförändrad under 1973. För affärsverkens ökade maskininvesteringar svarar i huvudsak vattenfallsverket, televerket och statens järnvägar.

Kommunala investeringar

Enligt nu föreliggande definitiva beräkningar minskade de kommunala investeringarna med 9,5 % i volym 1970—1971 efter en ökning med 9,5 % 1969—1970. Det bör uppmärksammas att ökningen 1969—1970 till en inte oväsentlig del torde ha berott på en hög investeringsbenägenhet i de kommuner som upphörde som självständiga enheter i samband med kommunsammanslagningen vid årsskiftet 1970/1971.

Till den kommunala sektorns investeringar räknas enligt nationalräkenskaperna investeringar i borgerliga primärkommuner, landsting, kommunägda företag, kyrkliga kommuner och halvkommunala elföretag. Borgerliga primärkommuner och landsting svarar för ungefär 85 % av dessa investeringar. Till grund för beräkningarna över de borgerliga primärkommunernas samt landstingens investeringar under 1972 och 1973 ligger en enkät som insamlats av statistiska centralbyrån i februari 1973. Denna omfattar emellertid inte vissa kommunala beredskapsarbeten som administreras av arbetsmarknadsstyrelsen.

Enligt denna enkät beräknas de kommunala myndigheternas byggnadsinvesteringar preliminärt ha minskat med 1 % 1971—1972. Jämfört med kommunernas planer ett år tidigare innebär detta en uppkorrigering med 4 %. Till stor del kan denna uppjustering troligen förklaras av de åtgärder som statsmakterna vidtagit under senare delen av 1971 samt under 1972 för att stimulera den kommunala byggnadsaktiviteten.

Uppgifter avseende de kommunägda företagens investeringar erhålls i normala fall genom en enkät som statistiska centralbyrån samlar in i november varje år och som får läggas till grund för bedömningen även i mars. Novemberenkäten 1972 kom dock endast att omfatta en del av företagen varför den bedömning av investeringsutvecklingen i de kommunägda företagen som gjordes till den preliminära nationalbudgeten för 1973 skedde på bristfälligt underlag. En fullständig enkät har emellertid senare erhållits. Enligt denna ökade de kommunägda företagens byggnadsinvesteringar med nästan 15 % i volym från 1971 till 1972.

Den kommunala sektorns totala byggnadsinvesteringar exkl. bostäder beräknas ha ökat med 1,5 % 1971—1972. Denna uppgång förklaras dels av investeringsökningen i de ovan nämnda kommunägda företagen,

dels av att omfattande beredskapsarbeten som inte redovisas i kommunenkäten tillkommit under loppet av 1972.

Utifrån kommunenkäten beräknas de kommunala myndigheternas maskininvesteringar preliminärt ha ökat med 7 % från 1971 till 1972. Totalt inkl. kommunägda företag, halvkommunala elföretag och kyrkliga kommuner har ökningen av maskininvesteringarna beräknats till 10,5 %.

Sammantaget beräknas härigenom de kommunala investeringarna ha ökat med 2,5 % 1971—1972, vilket innebär en nedjustering jämfört med beräkningarna i den preliminära nationalbudgeten. Nedjusteringen beror framför allt på att de kommunala myndigheternas byggnadsinvesteringar under 1972 synes ha blivit mindre än vad som framgick av den preliminära sammanställningen av kommunernas i november lämnade uppgifter.

I tabell 9 redovisas de kommunala myndigheternas investeringsplaner för 1973 omräknade till procentuella förändringstal i fasta priser. Kommunernas egna planer på byggnadssidan anger en minskning med 9 % i volym 1972—1973. Under hösten 1972 har statsmakterna vidtagit åtgärder för att stimulera kommunernas investeringsverksamhet. Sålunda har 100 milj. kr. avsatts till höjda bidrag till kommunernas miljövårdsinvesteringar fram t. o. m. den 30 april 1973. Arbetsmarknadsstyrelsen har för budgetåret 1972/73 beviljats tilläggsanslag till beredskapsarbeten med 900 milj. kr. och ytterligare 250 milj. kr. har begärts. En betydande del av anslagen till beredskapsarbeten kommer att kanalisera

Tabell 7: 9 Planerade och faktiska förändringar av de borgerliga primärkommunernas och landstingens investeringar 1963—1973
Procentuella volymförändringar

	1963 — 1964	1964 — 1965	1965 — 1966	1966 — 1967	1967 — 1968	1968 — 1969	1969 — 1970	1970 — 1971	1971 — 1972	1972 — 1973
<i>Byggnadsinvesteringar</i>										
Planerat i februari samma år ¹	11	7	9	12	7	7	7	—	—5	—9
Faktiskt inträffad förändring	16	10	4	14	10	3	2	—7	—1	(—4)
Differens	5	3	—5	2	3	—4	—5	—	4	(5)
<i>Maskininvesteringar</i>										
Planerat i februari samma år ¹	17	—5	2	11	6	9	17	—	7	—5
Faktiskt inträffad förändring	24	6	15	16	13	—3	22	—19	7	(2)
Differens	7	11	13	5	7	—12	5	—	0	(7)

¹ Planerna beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och det bakomliggande årets utfall. För planförändringen 1972—1973 har använts det preliminära utfallet för 1972. Uppgifterna inom parentes är prognoserade.

Anm. Till följd av arbetskonflikten inom kommunerna våren 1971 insamlades inga planuppgifter i februari 1971.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

ras till kommunerna; bl. a. har statsbidragen till kommunala beredskapsarbeten höjts från 33 % till 50 % fram t. o. m. den 30 april 1973. Även om de kommunala myndigheterna känner till dessa åtgärder har de förmodligen ännu inte slagit igenom fullständigt i kommunernas planuppgifter eftersom utdelningen av vissa av bidragen till kommunerna ännu inte torde ha varit helt genomförd när uppgifterna lämnades. Vidare har kommunerna sannolikt räknat med en betydande minskning av beredskapsarbetena 1973/74. Blir omfattningen av dessa beredskapsarbeten av mera avsevärd storlek, såsom här har förutsatts, bör kommunernas egna planer uppjusteras mera än normalt. Här har kalkylerats med en uppräknings med 5 procentenheter. Kommunernas egna planer har sålunda uppjusterats till en prognoserad minskning med 4 % i volym från 1972 till 1973. De kommunala myndigheternas byggnadsinvesteringar skulle därmed komma att minska för tredje året i följd efter att tidigare under 60-talet ha visat en stadig ökning.

De kommunägda företagens planerar enligt den tidigare nämnda enkäten en viss minskning av byggnadsinvesteringarna under 1973. Denna enkät har emellertid hittills visat sig vara mindre tillförlitlig vad gäller planuppgifterna varför hållpunkter för en korrigering av enkätvärdena nästan helt saknas. Med hänsyn till den osäkerhet som finns i enkätuppgifterna och till den fortskridande ökning av investeringar i denna verksamhetsform som skett alltsedan mitten av 60-talet har de kommunägda företagens byggnadsinvesteringar bedömts bli oförändrade från 1972 till 1973.

Totalt har de kommunala byggnadsinvesteringarna exkl. bostäder beräknats minska med 3 % i volym 1972—1973.

Kommunernas egna planer vad gäller 1973 års maskininvesteringar innebär okorrigerade en volymnedgång om 5 %. Som framgår av tabell 9 tenderar emellertid kommunerna att i februari underskatta det innevarande årets maskininvesteringar. Det har antagits att kommunernas planer även 1973 kommer att överträffas och en volymmässig ökning med 2 % har bedömts trolig från 1972 till 1973. Även de kommunägda företagens maskininvesteringar har bedömts fortsätta att öka under 1973. De totala kommunala maskininvesteringarna skulle därigenom komma att öka med 3.5 % 1972—1973.

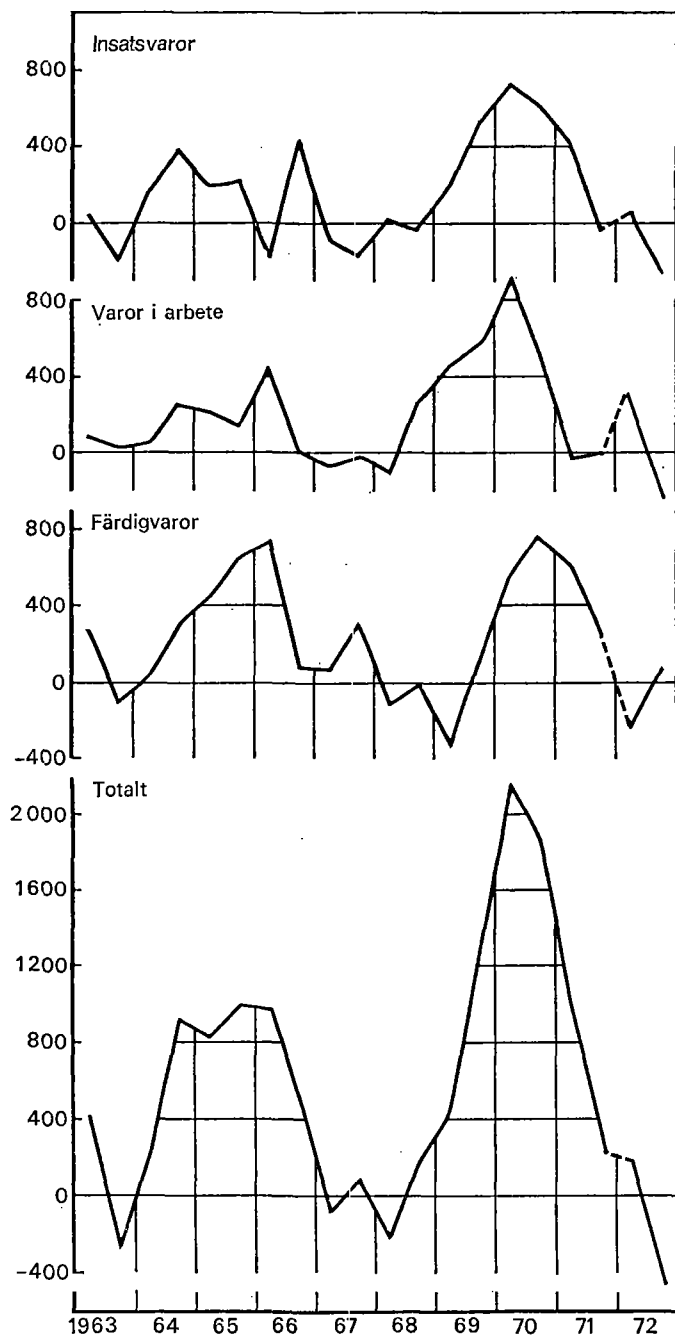
De sammanlagda kommunala investeringarna beräknas minska med 2 % från 1972 till 1973 efter att ha ökat med 2.5 % från 1971 till 1972.

7.3 Lagerinvesteringar

Industrins lagerinvesteringar i insatsvaror och varor i arbete nådde en övre vändpunkt under första halvåret 1970, medan kulmen för färdigvarorna inträffade ett halvår senare. Nedgången i industrins totala lagerinvesteringar kom inte att bli markerad förrän under första halvåret 1971. Det fortsatt starka fallet i lagerinvesteringarna under andra halv-

Diagram 7: 5 Industrins lagervolymförändringar 1963—1972

Milj. kr. 1968 års priser. Säsongrensade halvårsdata

Anm. Fr. o. m. första kvartalet 1972 redovisas lagerinvesteringarna enligt en ny metod vilket gör jämförelser med tidigare perioder i obestämd omfattning.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

året 1971 kan i sin helhet återföras på insatsvaror och färdigvaror medan nedgången för varor i arbete upphörde.

Lagerinvesteringarna fortsatte totalt sett att minska under första halvåret 1972,¹ dock i klart avsakande takt. För färdigvarorna skedde en kraftig lagerreducering, men denna motvägdes av en tillfällig lageruppbyggnad för insatsvaror och varor i arbete. Under andra halvåret 1972 sjönk lagerstockarna för insatsvaror och varor i arbete ånyo medan färdigvarulagren förblev i stort sett oförändrade. Vad beträffar insatsvaror och varor i arbete nåddes troligen botten för lagercykeln andra halvåret 1972. För färdigvarorna förutses en minskning av lagren första halvåret 1973. Uppehållet andra halvåret 1972 torde varit tillfälligt och betingat av det statliga lagerstödet. Stödet utgår i form av ett kontantbidrag för lageruppbyggnad — i första hand färdigvaror — till företag som med hänsyn till avsättningsmöjligheterna haft svårt att upprätthålla sysselsättningen under 1972. Bidraget utgår för det räkenskapsår som avslutades närmast före den 1 mars 1973. För större delen av företagen torde räkenskapsåret sammanfalla med kalenderåret varför huvuddelen av stödet föll på kalenderåret 1972. Lagerstödet berörde omkring 500 arbetsställen med en förväntad lagerinvestering på omkring 1 miljard kr.

Efter lagerstödsperioden är en anpassning nedåt av färdigvarulagerstockarna trolig och i föreliggande prognos har räknats med en relativt stark nedgång första halvåret 1973. Lagerinvesteringarna i insatsvaror och varor i arbete väntas däremot återigen stiga. Under andra halvåret 1973 förutses en positiv utveckling även för färdigvaror och uppsvinget i industrins totala lagerinvesteringar beräknas därför bli kraftigt mellan halvåren 1973. För helår räknat innebär prognosen ett lageromslag i positiv riktning för industrin 1972—1973 på omkring 1 miljard kr. Som framgår av tablån minskade detaljhandelslagren kraftigt under 1970, medan en avsevärd lagerökning kom till stånd inom partihandeln.

Under inverkan av konsumtionsminskningen under första halvåret 1971 drogs inköpen inom *detaljhandeln* ned och lagren minskade ytterligare. Lagerneddragningen fortsatte fram till andra halvåret 1972 då en uppbyggnad kom till stånd. För 1973 väntas i samband med en relativt snabb konsumtionstillväxt lageruppbyggnaden fortsätta.

Trots minskade inköp fortsatte *partihandelslagren* att stiga under första halvåret 1971 till följd av en kraftigt försvagad försäljning. Vid halvårsskiftet ansågs lagren som för stora av en betydande andel av företagen. En lager neddragning kom till stånd under andra halvåret 1971 och fortsatte in på följande halvår. Under första halvåret 1972 torde lageravvecklingen ha avslutats och övergått till en svag uppbyggnad. Under 1973 förutses lagren stiga ytterligare.

¹ Fr. o. m. första kvartalet 1972 redovisas lagerinvesteringarna enligt en ny metod, vilket stör jämförelser med tidigare perioder i obestämd omfattning.

Lagerförändringen inom *skogsbruket* beräknas som skillnaden mellan normal årlig skogstillväxt och faktisk avverkning vartill läggs förändringen av i skogen lagrad massaved. En kraftig ökning av lagren inom skogsbruket inträffade under 1971 till följd av en stark stegring av vedlagren. Under 1972 har dessa lager åter dragits ned samtidigt som avverkningarna minskat. Under 1973 beräknas avverkningarna stiga kraftigt samtidigt som vedlagren förutses sjunka ytterligare varför lagren inom skogsbruket beräknas minska betydligt. Stocken av slaktdjur inom *jordbruket* ökade under 1972 samtidigt som den för andra året i följd goda skörden medfört en ytterligare ökning av brödsädeslagren.

Lagervolymförändringar, totalt. Milj. kr., 1968 års priser

	1970	1971	1972	1973
Industri (inkl. el-, gas- och vattenverk)	4 109	1 291	—268	730
Detaljhandel (inkl. bilar)	—292	—425	261	250
Partihandel	389	—43	—142	200
Jord- och skogsbruk	—32	172	—35	—80
Summa	4 174	995	—184	1 100

8 Den offentliga verksamheten

8.1 Allmänt

Vid presentationen av den offentliga sektorn i detta kapitel tillämpas i allt väsentligt samma definitioner och avgränsningar som i det institutionellt uppdelade nationalräkenskapssystemet. Sektorn är uppdelad i tre delsektorer nämligen staten, kommunerna och socialförsäkringssektorn.

Den statligt drivna affärsverksamheten har i huvudsak förts till företagssektorn och statens transfereringar till affärsverken betraktas som kapitaltransfereringar av icke-finansiell natur. Fastighetsfonderna och vissa andra kapitalfonder har dock i dessa kalkyler upplösts och deras transaktioner med andra sektorer än staten hänförs till den statliga myndighetssektorn.

När det gäller kommunerna, betraktas deras affärsdrivande verksamhet som en del av den kommunala myndighetssektorn. Detta medför att kapitaltillskottet från de kommunala myndigheterna till affärsverken kommer att registreras som sektorintern realinvestering.

Socialförsäkringssektorn har ställning av mellanled mellan å ena sidan staten och kommunerna och å andra sidan hushållssektorn och företagssektorn. Inbetalningar av avgifter från hushåll och arbetsgivare avseende socialförsäkring leds, eventuellt via staten, fram till socialförsäkringssektorn. Alla utbetalningar av socialförsäkringsförmåner betraktas som utgående från socialförsäkringssektorn. Utbetalningar för detta ändamål som belastar statens eller kommunernas budgeter anses som transfereringar till socialförsäkringssektorn.

Den offentliga sektorn påverkar på flera sätt samhällets totala efterfrågan på bruttonationalproduktens resurser i form av varor och tjänster. En betydande del av dessa resurser tas för det första direkt i anspråk för offentlig konsumtion och investering. En andra del av de offentliga sektorernas utgifter består av transfereringar till andra sektorer. Dessa utgifter kan indirekt ge upphov till efterfrågan på varor och tjänster hos mottagarna av transfereringarna. Härtill kommer den offentliga sektorns påverkan av ekonomin via kreditmarknaden. Innebörden av denna påverkan utvecklas sektorvis i kapitlet om kreditmarknaden.

I detta kapitel ges uppskattningar av den offentliga sektorns efterfrågan på varor och tjänster t. o. m. 1973. Bedömningarna av de tre delsektorerna har på vissa punkter reviderats jämfört med den preliminära nationalbudgeten för 1973. Speciellt gäller detta den statliga konsumtionen för 1972 samt de statliga och kommunala investeringarna för 1972 och 1973.

För att ge en samlad bild av den offentliga sektorns reala och finansiella resursanspråk summeras de tre delsektorerna till en konsoliderad offentlig sektor. Avslutningsvis diskuteras den offentliga sektorns inverkan på den samlade efterfrågan, varvid sektorn utvidgas till att innefatta även de av statsmakterna i stor utsträckning kontrollerade investeringsfonderna och bostadsbyggandet. Utgångspunkt för diskussionen är beräkningar av budgeteffekter utförda i enlighet med den förenklade modell, vilken sedan 1969 använts och utförligt beskrivits i ett flertal nationalbudgeter. Liksom i den preliminära nationalbudgeten ges därför denna gång endast en summarisk redogörelse för det tekniska tillvägagångssättet.

8.2 Staten

De statliga inkomsterna steg 1972 relativt svagt, med knappt 5 %, vilket sammanhängde med effekterna av skatteomläggningen och konjunkturavmattningen. Utgifterna steg samtidigt med 13 %, främst på grund av den starka ökningen av transfereringsutgifterna och de statliga investeringarna. Omsvängningen i det finansiella sparandet blev därmed något större än vad som noterades i den preliminära nationalbudgeten: från ett inkomstöverskott på 1,3 miljarder kr. 1971 till ett utgiftsöverskott på närmare 2,2 miljarder kr. 1972.

För 1973 väntas statsinkomsterna öka betydligt snabbare än 1972. Transfereringsutgifterna och investeringarna förutses samtidigt öka i lugnare takt. Investeringsökningen väntas dock bli avsevärt kraftigare än vad som förutsågs i den preliminära nationalbudgeten, främst beroende på ett förväntat tillskott av anslag till beredskapsarbeten.

I tabell 1 redovisas statens inkomster och utgifter för kalenderåren 1972 och 1973. Dessa uppgifter kommenteras i det följande ganska kortfattat. En mer detaljerad redogörelse för innehållet i de olika posterna återfinns i den **preliminära nationalbudgeten**.

De *direkta skatterna* var 1972 något lägre än 1971, främst beroende på tekniska faktorer i samband med preliminärskatteuppbörden under 1971. För 1973 förutses en fortsatt svag nedgång av de direkta skatteintäkterna. Detta sammanhänger bl. a. med vissa återverkningar av den tidigare omläggningen av skattesystemet samt med de nya skatteregler som trädde i kraft fr. o. m. ingången av 1973. Dessa innebär i korthet en sänkning av den direkta statsskatten med nära 2,5 miljarder kr. Härtill kommer sänkningen av preliminärskatteuttaget, vilken påverkar skatteintäkternas tidsprofil och därför medför en viss minskning under en övergångsperiod.

De *indirekta skatterna* har under det senaste årtiondet kraftigt ökat sin andel av de totala statsinkomsterna. Denna andel uppgick 1972 till drygt 55 % och kan väntas stiga ytterligare under 1973.

Den takt med vilken de indirekta skatterna växer är av naturliga

Tabell 8: 1 Statens inkomster och utgifter 1972—1973
Löpande priser

	Milj. kr.		Förändring 1972—1973	
	1972	1973	milj. kr.	procent
1 Inkomster	47 340	52 760	5 420	11,5
1.1 Direkta skatter	16 330	16 220	—110	—0,5
1.2 Indirekta skatter	26 200	30 630	4 430	17,0
1.3 Övriga inkomster	4 810	5 910	1 110	23,0
2 Utgifter	49 520	54 340	4 820	9,5
2.1 Transfereringar	30 790	33 710	2 920	9,5
2.1.1 Till hushåll	5 950	6 470	520	8,5
2.1.2 Till socialförsäkringssektorn	6 850	7 800	950	14,0
2.1.3 Till kommuner	12 180	13 460	1 280	10,5
2.1.4 Till företag	3 070	2 960	—110	—3,5
2.1.5 Till internationell verksamhet	760	1 100	340	45,0
2.1.6 Ofördelat	1 980	1 920	—60	—3,0
2.2 Konsumtion	16 350	18 000	1 650	10,0
2.3 Realinvestering	2 380	2 630	250	10,5
3 Finansiellt sparande (1—2)	—2 180	—1 580	600	.
4 Utlåning och andra finansiella transaktioner	4 410	4 600	190	.
5 Totalsaldo	—6 590	—6 180	410	.
6 Nettoförändringar i transaktioner vid sidan av riksstaten (utgiftsökning: —)	240	..	..	..
7 Av riksgäldskontoret redovisat budgetutfall	—6 350	..	..	.
<i>1972 års priser:</i>				
Konsumtion	16 350	16 820	470	3,0
Realinvestering	2 380	2 510	130	5,5

Anm. 1. Procenttalen är avrundade till jämna halva resp. hela procent.

Anm. 2. Beloppen för skatterna är något lägre än de belopp som återfinns i nationalräkenskaperna beroende på att olika registreringstidpunkter används. Nationalräkenskaperna redovisar de skatter som erläggs, avseende en viss period, medan här angivna tal avser belopp som strömmar in till staten i resp. period. Stigande beskattningsunderlag och viss fördröjning i uppbördssystemet ger upphov till differensen mellan de två beloppen.

Anm. 3. Tabellens uppgifter i posterna 1—5 baseras på riksrevisionsverkets och finansdepartementets data, vilka till övervägande del är kassamässiga. Vissa undantag härvidlag föreligger dock, varför exakt överensstämmelse inte nås med riksgäldskontorets statistik rörande budgetutfallen, redovisat i post 7. Sadan överensstämmelse nås först sedan totalsaldona i post 5 justerats för nettoförändringarna i transaktionerna vid sidan av riksstaten — här i form av residualberäkning.

skäl starkt avhängig av ändringar i skatte- och avgiftssatser. Under 1972 har inga förändringar i dessa avseenden ägt rum. Med verkan fr. o. m. november 1972 ersattes dock den tidigare annonsskatten med en skatt på annonser och reklam, vilket bl. a. kommer att resultera i en ökning av statens inkomster från denna finansieringskälla.

Omläggningen av skattesystemet innebar vissa höjningar av de indirekta skatte- och avgiftssatserna 1973. Den allmänna arbetsgivaravgiften steg sålunda vid årsskiftet 1972/1973 från 2 till 4 %. Vidare höjdes skatterna på tobak, öl, sprit och vin och fr. o. m. april 1973 infördes en speciell skatt på spel. Härtill kommer de under vårriksdagen fattade besluten om höjningar av omsättningsskatten på motorfordon och av den särskilda skatten på motorfordon, båda med verkan från den 6 februari 1973. Dessutom har en avgift för vissa dryckesförpackningar införts fr. o. m. den 1 mars 1973.

Övriga statsinkomster, som består av inkomster från rörelse, kapital och vissa nominellt prissatta tjänster samt vissa kalkylmässiga poster, beräknas växa betydligt snabbare 1973 än 1972. Skillnaden i ökningstakt beror främst på en ojämn fördelning mellan hälfterna av resp. budgetår.

Den tyngst vägande delen av statsutgifterna, eller över 60 %, utgörs av *transfereringar*. 1972 steg de totala transfereringarna med ca 18,5 %, medan tillväxten 1973 kan beräknas till ca 9,5 %. Överföringarna till kommun resp. socialförsäkringssektor behandlas närmare i avsnitten rörande dessa båda sektorer. Transfereringarna till hushållen ökade relativt snabbt under 1972, eller med ca 16 %. Bidragande här till var bl. a. de nya regler för de statliga bostadstilläggen till barnfamiljer som började tillämpas fr. o. m. april 1972. Dessutom utbetalades under januari 1972 ett särskilt statligt bostadstillägg. För 1973 har de statliga inkomstöverföringarna till hushållen beräknats öka med ca 8,5 %. Bakom uppgången ligger främst de beloppshöjningar av det allmänna barnbidraget samt studiebidraget som beslutades i samband med skatteomläggningen.

Beträffande den statliga *konsumtionen* ger statistiken nu en delvis annan bild än den som presenterades i den preliminära nationalbudgeten för 1973. De senaste uppgifterna från nationalräkenskaperna anger således en ökning av konsumtionsutgifterna med 15 % 1971 men endast 6 % 1972. Uttryckt i volymtermer betyder detta en uppgång på 5,3 % 1971 och en nedgång på 2 % 1972. Siffrorna för 1972 är emellertid ännu ej definitiva. Revideringarna jämfört med vad som preliminärt angavs beror delvis på en något svagare ökning av personalkostnaderna än vad som tidigare antagits. Nedgången i de militära maskininköpen och fortifikationsanläggningarna, vilka utgör ca 20 % av den statliga konsumtionen, var också starkare än tidigare beräknat. I volym räknat uppges dessa båda delposter ha stigit med 23 % 1971

för att 1972 minska med 21 %. Det är dock i detta fall speciellt svårt att säga i vilken omfattning nationalräkenskaperna här registrerar kassamässiga transaktioner snarare än real aktivitet. Rensat från de militära maskininköpen och fortifikationsanläggningarna fås en helt annan bild av den statliga konsumtionen, nämligen en ökning med 2,1 % 1971 och med 2,2 % 1972.

Det kan i detta sammanhang vara befogat att något uppmärksamma det deflateringsförfarande som används av statistiska centralbyrån vid beräkning av den offentliga konsumtionens volymmässiga förändring. De varor och tjänster som ingår i den löpande förbrukningen — för vilka marknadspriser existerar — deflateras på normalt sätt med olika prisindex. För personalkostnaderna, som utgör över 55 % av de statliga konsumtionsutgifterna, sker fastprisberäkningar däremot med hjälp av sysselsättningsutvecklingen inom olika delsektorer. Någon uppdelning på yrkeskategorier sker inte, vilket innebär att förskjutningar i sammansättningen av statligt anställda i riktning mot mer kvalificerad arbetskraft — i den mån dessa förskjutningar sker inom delsektorerna — inte kommer att ge något utslag i statistiken över den statliga konsumtionsvolymen.

För 1973 har antagits en ökning av den statliga konsumtionen med ca 3 % i volym, vilket således är en betydligt mer expansiv utveckling än 1972. Omslaget gäller främst den löpande förbrukningen. Sysselsättningen inom den statliga myndighetssektorn väntas stiga i ungefär samma takt som 1972, eller med ca 3 %.

Investeringsverksamheten inom statliga myndigheter beräknas ha ökat med ca 25 % i värde 1972. Detta motsvarar en real uppgång om ca 16,5 %. Det kan som kontrast nämnas att myndigheternas investeringar 1971 minskade i volym med ca 5 %. Den kraftiga tillväxten 1972 var huvudsakligen att hänföra till de ekonomisk-politiska stimulansåtgärder som vidtogs framför allt under hösten 1971 och hösten 1972. Sålunda steg t.ex. det statliga vägbyggande som finansieras via anslagen till beredskapsarbeten med 100 % från 1971 till 1972. För 1973 förutses nu en hög nivå för de allmänna statliga beredskapsarbetena. Detta ger ett relativt kraftigt utslag för de statliga myndigheternas investeringar 1973, vilka i den preliminära nationalbudgeten beräknades minska med ca 1 % i volym. Enligt nu reviderade beräkningar förutses i stället en investeringsökning med ca 5,5 % i volym och 10,5 % i värde.

De totala statsutgifterna förutses för 1973 öka med ca 9,5 % och de totala statsinkomsterna med ca 11,5 %. Som en följd härav väntas en förstärkning av det *finansiella sparandet* med ca 600 milj. kr.; utgiftsöverskottet begränsas till 1,6 miljarder kr. 1973 jämfört med 2,2 miljarder kr. 1972. För *utlåning och andra finansiella transaktioner* väntas totalt sett inga större förändringar 1973 jämfört med 1972.

	1971/72	1972/73	1973/74
1 Inkomster	47 801	49 790	56 400
1.1 Direkta skatter	17 709	15 950	18 950
1.2 Indirekta skatter	25 277	28 580	31 600
1.3 Övriga inkomster	4 815	5 260	5 850
2 Utgifter	47 271	52 650	57 650
3 Finansiellt sparande	530	-2 860	-1 250
4 Utlåning och andra finansiella transaktioner	4 197	4 530	4 420
5 Totalsaldo	-3 667	-7 390	-5 670
6 Nettoförändringar i transaktioner vid sidan av riksstaten	-157	..	..
7 Av riksgäldskontoret redovisat budgetutfall	-3 824	..	..

Totalbudgetens saldo, dvs. i princip nettot av det finansiella sparandet och de finansiella utgifterna, visade enligt riksgäldskontorets kassamässiga statistik ett underskott om ca 6 350 milj. kr. 1972. För 1973 anger ovanstående beräkningar ett något mindre saldo. Mellan budgetåren 1972/73 och 1973/74 redovisas nu en minskning av budgetunderskottet från 7 390 till 5 670 milj. kr., dvs. med 1 720 milj. kr. Den budgetårsvisa utvecklingen av statens inkomster och utgifter framgår i övrigt av ovanstående tablå. Siffrorna är, liksom i tabell 1, uttryckta i nationalräkenskapstermer och skiljer sig därför från den sedvanliga budgetredovisningen.

8.3 Kommunerna

Bilden av den kommunala sektorns utveckling 1972 har märkbart förändrats genom statistiska centralbyråns senaste kommunenkät, vilken ger preliminära utfallsdata för 1972. Vad gäller den slutliga efterfrågan har sålunda investeringarnas tillväxt i volym 1972 dragits ned från av statistiska centralbyrån tidigare redovisade 4,5 % till 1,5 %. De mest omfattande revideringarna beträffande kommunernas utveckling 1972 synes dock gälla den finansiella sidan. Den i den preliminära nationalbudgeten för 1973 angivna siffran för det finansiella sparandet 1972 på -1 350 milj. kr. har sålunda reviderats till +100 milj. kr., huvudsakligen på grund av en uppjustering av de kommunala inkomsterna. Den nu tillgängliga statistiken tyder sålunda på en mycket kraftig förbättring av kommunernas finansiella sparande från 1971 till 1972 — med drygt 2,8 miljarder kr. — som främst kommit till uttryck i en förstärkning av kommunernas likviditet. Likviditetsupbyggnaden beräknas nu till ca 2 100 milj. kr. mot tidigare antagna 750 milj. kr. Jämförelsevis små revideringar har framkommit beträffande den kommunala ut- och upplåningen 1972.

De beräkningar över utvecklingen 1973 som presenteras i det följande

Tabell 8: 2 Kommunernas inkomster och utgifter 1972—1973
(Exkl. bostäder, kommunala bolag och stiftelser)
Löpande priser

	Milj. kr.		Förändring 1972—1973	
	1972	1973	milj. kr.	procent
1 Inkomster	48 180	51 760	3 580	7,5
1.1 Skatter	26 410	27 640	1 230	4,5
1.2 Statsbidrag	12 180	13 460	1 280	10,5
1.3 Övriga inkomster	9 590	10 660	1 070	11,0
2 Utgifter	47 680	52 590	4 910	10,5
2.1 Transfereringar	8 060	9 000	940	11,5
2.1.1 Till hushållen	3 800	4 320	520	13,5
2.1.2 Till socialförsäkringssektorn	1 090	1 170	80	7,5
2.1.3 Till staten	250	280	30	12,5
2.1.4 Ofördelat	2 920	3 230	310	10,5
2.2 Konsumtion	30 390	34 100	3 710	12,0
2.3 Realinvestering	9 230	9 490	260	3,0
3 Saldo (1—2)	500	—830	—1 330	.
4 Netto av mark- och fastighetsköp	400	270	—130	.
5 <i>Finansiellt sparande (3—4)</i>	<i>100</i>	<i>—1 100</i>	<i>—1 200</i>	.
6 Utlåning	500	400	—100	.
7 Likviditetsförändring	2 100	500	—1 600	.
8 Upplåning	2 500	2 000	—500	.
<i>1972 års priser:</i>				
Konsumtion	30 390	31 550	1 160	4,0
Realinvestering	9 230	8 960	—270	—3,0

Anm. Posten upplåning omfattar upplåning på och utanför kreditmarknaden. Procentalen är avrundade till jämna halva resp. hela procent.

Källor: Statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet och finansdepartementet.

pekar mot en fortsatt svag tillväxt av kommunernas slutliga efterfrågan, även om dessa beräkningar innebär en viss uppjustering jämfört med den preliminära nationalbudgeten. Samtidigt förutses en relativt begränsad ökning av de kommunala inkomsterna, varför 1973 väntas medföra en försvagning av det finansiella sparandet efter den markanta förbättring som inträffade 1972.

Kommunernas *inkomster* består till drygt hälften av skatteintäkter. Statsbidrag och övriga inkomster svarar för ca 1/4 vardera. I övriga inkomster ingår bl. a. inkomster från försäljning av avgiftssatta tjänster och inkomster från rörelse och kapital.

Skatteinkomsterna (inkl. indirekta skatter) ökade 1971 med drygt 15 % och beräknas 1972 ha stigit med ca 22 %. Detta innebär såväl för 1971 som för 1972 en uppjustering jämfört med tidigare beräkningar. Härigenom har kommunernas skatteinkomster 1972 skattats

till ett ca 400 milj. kr. högre belopp än i den preliminära nationalbudgeten. Huvusakligen berör uppjusteringen s. k. indirekta skatter, bestående av bl. a. diverse avgifter pålagda av främst primärkommunerna. Beträffande kommunernas inkomster av direkta skatter gäller däremot endast smärre justeringar. En redogörelse för utbetalningarna av kommunalskattemedel över statens inkomstskatttitel återfinns i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Där berörs vidare orsakerna till de kommunala skatteinkomsternas svaga tillväxt 1973. Denna uppskattas nu till ca 4,5 %.

Även beträffande *statsbidragen* har en klar upprevidering skett för 1972, eller med drygt 300 milj. kr. Statsbidragen beräknas sålunda ha ökat med ca 20,5 % 1972. Den kraftiga ökningen av bidragen 1972 var bl. a. en följd av de stimulansåtgärder som regeringen vidtog under hösten 1971 och hösten 1972 för att förbättra sysselsättningsläget inom byggnadsverksamheten. Av skäl som närmare redovisades i den preliminära nationalbudgeten väntas statsbidragen till kommunerna även 1973 växa i relativt snabb takt, eller med ca 10,5 %.

Den största upprevideringen av kommunernas inkomster 1972 gäller posten *övriga inkomster*. I denna ingår driftsöverskott, ränteinkomster, arrenden m. m. Osäkerheten beträffande klassificeringen av inkomsterna under denna post är relativt stor. Sannolikt torde samma orsaker ligga bakom uppjusteringen av övriga inkomster som vad gäller kommunernas indirekta skatteinkomster. 1973 förutses kommunernas övriga inkomster öka med ca 11 %.

Totalt beräknas de kommunala inkomsterna växa med 7,5 % 1973. Detta är en betydligt lägre tillväxt än under 1972, då inkomsterna enligt nu föreliggande beräkningar steg med närmare 22 %.

Den övervägande delen av de kommunala *utgifterna* består av konsumtionsutgifter, varav ca 3/4 består av personalkostnader. Den *kommunala konsumtionen* ökade med 3 % i volym 1972. I värde räknat uppgick ökningen till ca 14,5 %. Beräkningen av sysselsättningsökningen inom den kommunala sektorn 1972 är speciellt osäker på grund av den genomförda arbetstidsförkortningen. Antalet anställda ökade enligt arbetskraftsundersökningarna med 6,5 % 1972, medan antalet arbetade timmar enligt nationalräkenskaperna steg med 4 % under samma period. För 1973 förutses den kommunala konsumtionen växa något snabbare i volym än 1972. Ökningen väntas uppgå till närmare 4 %. I värde räknat kan däremot ökningstakten antas bli något svagare än 1972, främst på grund av lägre avtalsmässiga löneökningar för de kommunalanställda.

Efter en förhållandevis kraftig investeringsnedgång 1971 steg de *kommunala myndigheternas och affärsverkens investeringar* 1972 med ca 1,5 % i volym och 8 % i värde. De planuppgifter som kommunerna lämnade i februari 1973 antydde en relativt kraftig minskning av in-

vesteringsverksamheten 1973 mätt i fasta priser. Statsmakterna har vidtagit olika åtgärder för att stimulera de kommunala investeringarna. Sålunda har statsbidragen till kommunernas miljövårdsinvesteringar höjts och arbetsmarknadsstyrelsen har för budgetåret 1972/73 beviljats tilläggsanslag för beredskapsarbeten. En betydande del av dessa anslag torde komma att kanaliseras till kommunerna. Eftersom det kan antas att kommunerna i enkätsvaren inte till fullo beaktat dessa åtgärder har en viss uppjustering av investeringsplanerna gjorts. Med hänsyn härtill räknas med en måttlig investeringsnedgång 1973. I fasta priser antas investeringarna minska med 3 %. I värde räknat förutses investeringarna öka med inte fullt 3 %. För en mera utförlig redogörelse över den kommunala investeringsutvecklingen hänvisas till kapitel 7.

En summering av kommunernas konsumtions- och investeringsutgifter 1972 visar att dessa ökade med 13 % i värde och 2,5 % i volym. För 1973 förutses tillväxten av kommunernas totala efterfrågan på varor och tjänster uppgå till 10 % i värde och 2 % i volym. Denna relativa avsaktnings jämfört med 1972 faller helt på investeringssidan. Med tanke på att bruttonationalprodukten 1973 beräknas växa med ca 5 % i volym innebär detta att den kommunala verksamheten kommer att utvecklas svagare än den totala produktionen.

Kommunernas *transfereringsutgifter* uppgick till drygt 8 miljarder kr. 1972. Den största utgiftsposten utgjordes av transfereringarna till hushållen, vilka uppgick till 3,8 miljarder kr. Under 1973 förutses dessa senare transfereringar stiga med ca 13,5 %. De totala transfereringsutgifterna 1973 beräknas växa med ca 11,5 %, att jämföra med drygt 15,5 % 1972.

Enligt ovan redovisade beräkningar förstärktes kommunernas *finansiella sparande* 1972 med drygt 2,8 miljarder kr. Härigenom uppstod ett inkomstöverskott — ett positivt finansiellt sparande — för den kommunala sektorn, något som inte inträffat någon gång tidigare under den period statistiken insamlats (sedan 1961). Utvecklingen bör dock ses mot bakgrund av den betydande försvagning i kommunernas finansiella läge som inträffade i första hand 1970. Övergången från ett stort utgiftsöverskott 1971 till ett mindre inkomstöverskott 1972, i kombination med det lätta kreditmarknadsläget, har av kommunerna utnyttjats till en markerad konsolidering av den likvida ställningen. Reviderade beräkningar anger sålunda — som framgår av tabell 2 — att likviditeten förstärkts med ca 2,1 miljarder kr. 1972. Parallellt härmed har kommunernas nettoppplåning bibehållits på en hög nivå. Under 1973 förutses kommunernas finansiella sparande åter försvagas. Utgiftsöverskottet 1973 har uppskattats till ca 1 miljard kr. Likväl framstår en fortsatt — om än mindre — förbättring av likviditeten som trolig, eftersom den kommunala upplåningen kan förutses ligga på en förhållandevis hög nivå även 1973.

8.4 Socialförsäkringssektorn

Till socialförsäkringssektorn har förts vissa verksamheter som kan anses utgöra led i den samhälleliga trygghets- och socialpolitiken. Sektorn omfattar allmän sjukförsäkring, yrkesskadeförsäkring, frivillig sjukpensionsförsäkring, folkpensionering, tilläggs pensionering och frivillig pensionsförsäkring. Sektorn är till sin natur en statistisk konstruktion, varför dess gränser inte genomgående sammanfaller med berörda institutioners. När man studerar de samhälls ekonomiska effekter som utgår från socialförsäkringssektorn har man i regel inte primärt intresse för sektorns efterfrågan på varor och tjänster. Denna är nämligen helt obetydlig. Det som uppmärksammas är i stället de finansiella flödena mellan socialförsäkringssektorn och övriga sektorer i samhällsekonomin.

Socialförsäkringssektorns *inkomster* består av dels avgifter från de försäkrade eller deras arbetsgivare, dels bidrag från stat och kommun, dels slutligen ränteinkomster. Avgifterna, som svarar för ca 60 % av sektorns totala inkomster, ökade med drygt 14 % 1972, vilket är betydligt snabbare än vad som preliminärt angavs. Jämfört med 1971 innebär det en viss sänkning av avgiftstillväxten. För 1973 beräknas avgiftsflödet växa med ca 10 %. Bidragen från stat och kommun förutses 1973 stiga klart snabbare än 1972, eller med ca 13 % mot 7,5 %. Uppgången i bidragsströmmens tillväxt faller helt på den statliga delen, medan kommunernas bidrag 1973 väntas öka något långsammare än 1972. Ränteinkomsternas ökningstakt är — beroende på den kraftiga fonduppbbyggnad som f. n. sker — mycket snabb, och uppgick 1971 och 1972 till 22,5 % resp. 21,5 %. För 1973 förutses ränteinkomsterna öka med ca 21 %. Sammantaget innebär detta att sektorns totala inkomster 1972 ökade med ca 13 % eller inte fullt så snabbt som 1971. Reviderade beräkningar för 1973 anger en inkomsttillväxt om ca 12 %.

Den övervägande delen — eller drygt 95 % — av socialförsäkringssektorns *utgifter* utgörs av utbetalningar till hushållen. 1972 uppgick utbetalningarna till inemot 18,5 miljarder kr. och de beräknas 1973 överstiga 21 miljarder kr. Detta innebär en ökning av transfereeringsströmmen till hushållen från sektorn med ca 14,5 % 1973, att jämföra med inte fullt 12,5 % 1972. Starkt bidragande till denna uppgång i tillväxttakten är att ett ökande antal personer successivt kommer i åtnjutande av ATP-förmånerna. En marginell del — eller ca 3 % — av sektorns utgifter består av administrationsutgifter, dvs. offentlig konsumtion. Dessa beräknas 1973 — i likhet med de närmast föregående åren — öka med ca 10 %. I volymtermer innebär detta en fortsatt tillväxt med ca 2 %.

Transaktionerna över en konstruerad socialförsäkringssektor visar att sektorns *finansiella sparande* — dvs. dess nettoutlåningsmöjligheter

Tabell 8: 3 Socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter 1972--1973

		Milj. kr.		Förändring 1972—1973	
		1972	1973	milj. kr.	procent
1	Inkomster	28 890	32 400	3 510	12,0
1.1	Avgifter	17 310	19 030	1 720	10,0
1.2	Bidrag från stat och kommun	7 940	8 970	1 030	13,0
1.3	Ränteinkomster	3 640	4 400	760	21,0
2	Utgifter	19 110	21 800	2 690	14,0
2.1	Konsumtion	560	620	60	10,5
2.2	Transfereringar till hushållen	18 380	21 030	2 650	14,5
2.3	Övrigt	170	150	—20	—11,5
3	<i>Finansiellt sparande (1—2)</i>	<i>9 780</i>	<i>10 600</i>	<i>820</i>	.

Ann. Procenttalen är avrundade till jämna halva resp. hela procent.

Källor: Statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet och finansdepartementet.

— under senare år ständigt har ökat. Tillskottet beräknas ha uppgått till drygt 1 160 milj. kr. 1971 och inte fullt 1 320 milj. kr. 1972. Förstärkningen under 1973 väntas bli 800 milj. kr. Sparandet har så gott som uteslutande skett inom AP-fonderna. Hur detta sparande har utbudits på kreditmarknaden och fördelats på olika låntagargrupper framgår av kapitel 9.

8.5 Den konsoliderade offentliga sektorn

Den offentliga sektorn har i de tre föregående avsnitten presenterats uppdelad på tre delsektorer, varav en, socialförsäkringssektorn, är en i hög grad konstruerad sektor. Utan att därmed underskatta innebörden av det kommunala självstyret kan sägas att statsmakterna har stort inflytande över — och ansvar för — de offentliga delsektorernas utgifter och inkomster och även över de finansiella transaktionerna dem emellan. Därför är det i betydande utsträckning statsmakterna, som avgör i vilken sektor de med en reform följande direkta utgifterna skall falla och vilken sektor som i någon bemärkelse skall svara för finansieringen. Därmed kan hela den offentliga sektorn i viss mån uppfattas som ett instrument för statsmakternas ekonomisk-politiska intentioner. Detta betraktelsesätt synes tillämpligt i synnerhet vid analyser på längre sikt. Mål kan nås genom förändringar i variabler som statsmakterna kontrollerar, men som formellt är att hänföra till en annan sektor än den statliga. Det kan därför vara missledande att endast utifrån förändringar i statens budget dra slutsatser om bl. a. den av statsmakterna bedrivna ekonomiska politiken.

När delsektorerna konsolideras innebär detta att transfereringarna

Tabell 8: 4 Den konsoliderade offentliga sektorns inkomster och utgifter 1972—1973

	Mij. kr.		Förändring 1972—1973	
	1972	1973	mij. kr.	procent
1 Inkomster	103 470	113 790	10 320	10,0
1.1 Skatter	68 940	74 490	5 550	8,0
1.2 Socialförsäkringsavgifter	17 310	19 030	1 720	10,0
1.3 Övriga inkomster	17 220	20 270	3 050	17,5
2 Utgifter	95 770	105 870	10 010	11,0
2.1 Transfereringar	36 860	41 030	4 170	11,5
2.1.1 Till hushåll	28 130	31 820	3 690	13,0
2.1.2 Till företag	3 070	2 960	-110	-3,5
2.1.3 Ofördelat	5 660	6 250	590	10,5
2.2 Konsumtion	47 300	52 720	5 420	11,5
2.3 Realinvestering	11 610	12 120	510	4,5
3 Finansiellt sparande (1 - 2)	7 700	7 920	220	.

Anm. Delsektorerna är inte fullständigt konsoliderade då det kan förutsättas att en del av de ofördelade transfereringarna även återfinns bland övriga inkomster. Procenttalen är avrundade till jämna halva resp. hela procent.

Källa: Finansdepartementet.

dem emellan elimineras. Konsolideringens syfte är att beräkna den offentliga sektorns anspråk på reala resurser samt dess nettotransaktioner med hushålls- och företagssektorerna. Den konsoliderade offentliga sektorns omslutning kan sägas antyda omfånget av de ekonomiska flöden som det offentliga normalt antas direkt kunna påverka genom sin politik. En del ekonomiska resurser används direkt av det offentliga för produktion av varor och framför allt tjänster. Andra medel återförs såsom transfereringar till de privata sektorerna, med mer eller mindre stark styrning i vad avser deras slutliga användning. Sektorns inkomstöverskott, i bemärkelse av skillnader mellan totala inkomster och samtliga utgifter för konsumtion, realinvestering och icke finansiella transfereringar, benämns finansiellt sparande. Denna post innefattar finansiella transfereringar (utlåning m. m.) samt eventuellt saldo.

Den konsoliderade sektorns *inkomster* beräknas ha ökat med 12,5 % 1972. Till denna ökning bidrog framför allt den kommunala skatteutvecklingen. För 1973 väntas tillväxten bli något lägre eller ca 10 %. Den svagare inkomstförstärkningen sammanhänger främst med den jämfört med 1972 mera begränsade tillväxttakten för de kommunala skatteintäkterna.

Den konsoliderade sektorns *utgifter* ökade med 12,5 % i värde 1972. Sektorns utgifter för konsumtions- och investeringsändamål ökade som framgår av tabell 5 med 2 % i volym detta år. De offentliga investeringarna steg med 4 % i volym, varav huvudparten av ökningen föll på den statliga sektorn. Denna utveckling bör i första

Tabell 8: 5 Den offentliga sektorns konsumtions- och investeringsutgifter 1972 — 1973

	Milj. kr. 1972	Volymförändring i %		Värdetförändring i %	
		1971 — 1972	1972 — 1973	1971 — 1972	1972 — 1973
Statlig konsumtion	16 350	-2,0	3,0	6,0	10,0
Statlig investering	2 380	16,5	5,5	25,0	10,5
Totalt	18 730	0	3,2	8,5	10,0
Kommunal konsumtion	30 390	3,0	4,0	14,5	12,0
Kommunal investering	9 230	1,5	-3,0	8,0	3,0
Totalt	39 620	2,5	2,0	13,0	10,0
Socialförsäkringssektorns konsumtion	560	2,0	2,0	8,5	10,5
Summa offentlig sektor	58 910	2,0	2,5	11,5	10,0
Summa offentlig konsumtion	47 300	1,0	3,5	11,5	11,5
Summa offentlig investering	11 610	4,0	-1,5	11,0	4,5

Anm. Procenttalen är avrundade till jämna halva resp. hela procent.

Källa: Finansdepartementet.

hand ses som ett utslag av konjunkturpolitikens utformning. De åtgärder som satts in har till stor del syftat till att stimulera de offentliga investeringarna.

Den konsoliderade sektorns utgifter förutses växa något långsammare 1973 jämfört med 1972 eller med 11 % i värde. I volym beräknas konsumtions- och investeringsutgifterna öka med 2,5 % 1973. Såväl den statliga som kommunala konsumtionen väntas tillväxa snabbare 1973 än 1972. För investeringarna är förhållandet det motsatta.

För 1972 kan den offentliga sektorn enligt här använd definition beräknas ha tagit i anspråk drygt 29 % av bruttonationalproduktens resurser. Inkluderas offentlig affärsverksamhet enligt de definitioner som används i nationalräkenskaperna stiger denna andel till drygt 31 %. Bruttonationalproduktens tillväxt 1973 förutses nu komma att uppgå till ca 5 % och eftersom ökningen av den offentliga sektorns direkta efterfrågan under samma period beräknas bli 2,5 % kommer det offentliga att ta i anspråk en mindre andel av de tillgängliga resurserna 1973 än 1972. Räknat utifrån löpande priser blir andelsminskningen sannolikt mindre än i fastprisberäkningarna, eftersom kostnaderna normalt stiger snabbare inom den offentliga sektorn än inom samhälls-ekonomin i övrigt.

Som ovan nämnts går en del av den offentliga sektorns inkomster tillbaka till de privata sektorerna. Dessa inkomstöverföringar är till viss del komponenter i socialförsäkringsprogrammet och finansieras ibland med försäkringstekniskt beräknade avgifter från hushållen, me-

dan andra överföringar är avsedda att bidra till en omfördelning mellan olika inkomstskikt. En mindre del av sektorns inkomster går som subventioner tillbaka till företagssektorn och kan beräknas komma främst hushållssektorn tillgodo i form av lägre priser. Totalt beräknas transfereringarna från den offentliga sektorn till hushåll och företag öka i långsammare takt 1973 än 1972, eller med 11,5 % mot 14,5 %.

Schematiskt kan man säga att inemot 60 % av det offentligas inkomster används för att direkt efterfråga reala tillgångar och att ungefär 1/3 av inkomsterna återförs till de privata sektorerna genom olika former av inkomstöverföringar. Den resterande delen upptas av det finansiella sparandet. Det *finansiella sparandet* förstärktes 1972 med drygt 600 milj. kr. Uppgången kan hänföras till förstärkningar av det finansiella sparandet för kommunerna och socialförsäkringssektorn, medan en markant försvagning skedde för staten. För 1973 förutses ett i stort sett oförändrat finansiellt sparande för den konsoliderade offentliga sektorn. För kommunerna förutses en minskning av det finansiella sparandet, vilket motvägs av öknings för staten och socialförsäkringssektorn.

8.6 Beräkning av budgeteffekter

Metodik

Det är inte möjligt att enbart på grundval av förändringar i budgetens saldo eller i det finansiella sparandet göra några fullständiga bedömningar av statsbudgetens verkningar på samhällsekonomin i dess helhet. En given förändring i budgetsaldot eller i det finansiella sparandet kan nämligen orsakas av ett stort antal kombinationer av förändringar i budgetens delposter, där varje kombination kan ha sin karakteristiska effekt på samhällsekonomin. Ett analogt resonemang kan givetvis tillämpas vad gäller de kommunala budgeterna.

Under de senaste åren har i nationalbudgetarbetet använts en förenklad modell som avser att på ett överskådligt sätt sammanfatta effekterna på samhällsekonomin inte bara av statsbudgetens förändringar, utan även av förändringar i en sammantagen offentlig sektor innefattande staten, kommunerna, bostadsinvesteringarna, socialförsäkringssystemet och investeringsfonder, vilka tillsammans utgör basen för finanspolitiken i vidaste bemärkelse. De statliga och kommunala sektorerna har därvid vidgats till att avse även statliga affärsverk och bolag samt kommunala bolag och stiftelser.

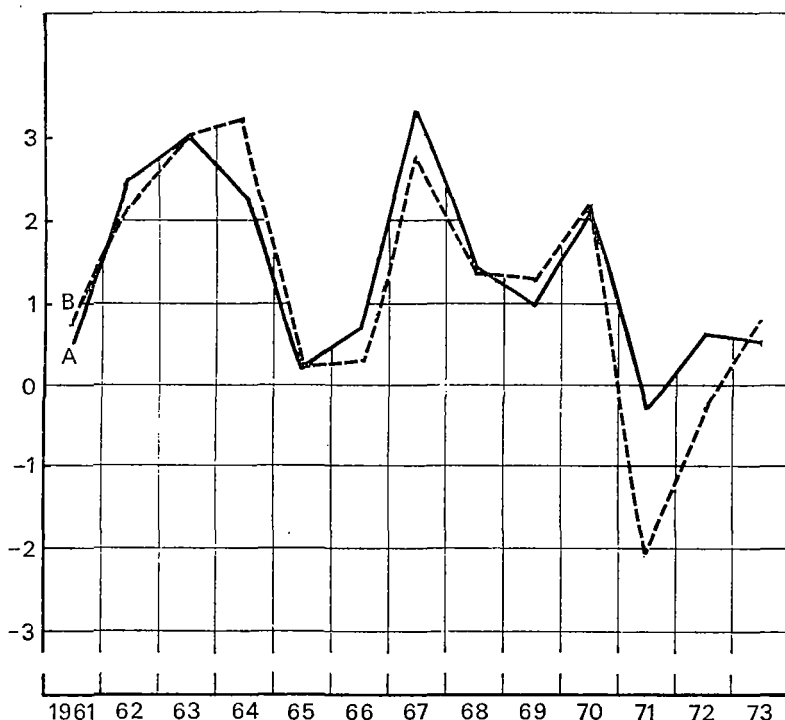
Den principiella och tekniska beskrivningen av tillvägagångssättet vid modellberäkningarna har allt sedan 1969 utförligt relaterats i ett flertal nationalbudgeter. Denna gång ges därför endast en summarisk redogörelse.

I modellen uppdelas som ett första led förändringar i statens och kommunernas budgeter i två huvuddelar. Först beräknas förändringen i statens och kommunernas konsumtion och investeringar, vilka kan sägas vara ett mått på den efterfrågan på reala resurser som dessa utövar. Härutöver införs den grova approximationen att alla icke finansiella in- och utbetalningar i form av löneutbetalningar, varuinköp, transfereringar samt olika former av skattemedelsindragningar har — bortsett från teckenskillnader — likvärdiga effekter på den icke offentliga efterfrågan, dvs. i huvudsak hushållens och företagens efterfrågan. Slutsatsen blir då att förändringen av statens och kommunernas utgiftsoverskott (av det finansiella sparandet) ger en föreställning om inverkan på de andra sektorernas efterfrågan.

Bostadssektorn har, liksom stat och kommun, direkt effekt på efterfrågan på reala resurser och påverkar dessutom resten av samhälls-ekonomin genom förändringar i sitt negativa finansiella sparande. Bo-

Diagram 8: 1 Den offentliga sektorns kalkylerade inverkan på den totala efterfrågan i samhällsekonomin 1961—1973

Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser

A = Den sammantagna offentliga sektorns inverkan på den samlade efterfrågan.

B = Den sammantagna offentliga sektorns inverkan på den samlade efterfrågan då vissa automatiska effekter på det offentligas inkomster eliminerats.

Källa: Finansdepartementet.

Tabell 8: 6 Den offentliga sektorns kalkylerade inverkan på den totala efterfrågan i samhällsekonomin 1961—1973

Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Staten	-2,3	1,1	1,6	0,2	0,1	0,9	0,7	0,6	-0,2	0	0,1	2,0	0,1
därav direkt efterfrågan	0,1	0,8	0,5	0,3	0,7	0,3	-0,4	0,3	0,2	0,5	0,5	0,2	0,4
Kommunerna	1,3	1,0	1,7	1,6	0,1	0,5	1,5	1,5	1,2	2,5	-0,1	-1,0	0,9
därav direkt efterfrågan	0,7	0,8	1,3	1,1	0,2	0,9	1,6	1,3	1,1	1,7	-0,1	0,5	0,4
Bostadsbyggandet	0,7	0,8	0,8	1,2	0,3	-0,2	1,4	0,2	0,5	-0,3	-0,2	0,1	-0,3
därav direkt efterfrågan	0,3	0,4	0,4	0,5	0,2	-0,1	0,7	0,1	0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2
Socialförsäkrings- systemet, investerings- fonderna	0,8	-0,3	-1,0	-0,7	-0,4	-0,4	-0,2	-0,9	-0,5	-0,1	-0,1	-0,5	-0,2
Totaleffekt	0,5	2,5	3,0	2,3	0,2	0,7	3,3	1,4	1,0	2,1	-0,3	0,6	0,5
Totaleffekt när vissa automatiska inkomst- förändringar eliminerats	0,7	2,2	3,0	3,2	0,2	0,3	2,7	1,4	1,3	2,2	-2,1	-0,3	0,8

Källa: Finansdepartementet.

stadssektorns negativa sparande antas, med vissa korrigeringar, motsvara sektorns investeringar i löpande priser. När det gäller socialförsäkringssystemet och investeringsfonderna är det närmast förändringen i det finansiella sparandet som antyder effekten på den privata sektorns efterfrågan.

De direkta effekterna av förändringar i verksamhetens volym inom de offentliga sektorerna summeras med de indirekta effekter, som följer av den förändring av de icke offentliga sektorernas disponibla intäkter som föranleds av flödesförskjutningarna i det finansiella sparandet. Härvid har summariskt förutsatts att dessa båda slag av förändringar är likvärdiga med hänsyn till effekterna på aktiviteten i samhällsekonomin och såtillvida summerbara. Det har vidare antagits att man i dessa fall kan insätta en multiplikator lika med 1. Effekten av budgetens förändringar erhålls sålunda som summan av förändringarna av det offentliga köp av varor och tjänster och, med negativt förtecken, förändringen i det finansiella sparandet, varvid båda termerna förses med en multiplikator av -1 . Denna summa uttrycks slutligen, liksom alla komponenter och totaleffekten, i procent av bruttonationalprodukten i fasta priser.¹

De resultat som erhålls när modellen appliceras på den sammantagna offentliga sektorn och dess här använda delsektorer framgår av tabell 6. Tabellen ger även en uppfattning om de kalkylerade efterfrågeeffekter som utgår från de olika delsektorerna. Den sammantagna

¹ Genom nationalräkenskapernas omläggning av basår för fastprisberäkningarna har två olika år utnyttjats. För perioden 1961—1968 har liksom tidigare utgått från 1959, medan 1968 utnyttjats som basår för perioden 1969—1973.

offentliga sektorns inverkan på den totala efterfrågan illustreras även i diagram 1. Den heldragna kurvan — kurva A — visar totaleffekten medan kurva B belyser den effekt som erhålls då vissa automatiska effekter på det offentliga inkomster eliminerats. Dessa effekter diskuteras i slutet av detta kapitel.

Resultat t. o. m. 1972

Den totala efterfrågepåverkan som beräknats utgå från den offentliga sektorn har, som framgår av diagrammet (kurva A), visat ganska kraftiga variationer såväl från 1970 till 1971 som från 1971 till 1972. Den negativa effekten för 1971 är enligt dessa beräkningar svagare än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Förändringen förklaras främst av en upprevidering av den kommunala konsumtionen enligt nationalräkenskaperna.

För 1972 visar beräkningarna en positiv totaleffekt på 0,6 %, vilket är avsevärt lägre än vad som preliminärt angavs. Skillnaden förklaras till en del av att den statliga konsumtionen enligt nationalräkenskaperna utvecklats svagare än vad som preliminärt beräknats, men framför allt av omsvängningen i kommunernas finansiella sparande. Enligt den preliminära nationalbudgeten skulle kommunernas utgiftsöverskott för 1972 ha uppgått till 1,3 miljarder kr., vilket jämfört med 1971 innebär en förbättring av det finansiella sparandet med 1,4 miljarder kr. Den nu tillgängliga informationen visar i stället ett inkomstöverskott för 1972 med 0,1 miljard kr., vilket skulle betyda att kommunernas finansiella sparande förbättrats med ca 2,8 miljarder kr.

Statens finansiella sparande 1972 försvagades däremot mycket kraftigt, eller med 3,5 miljarder kr., varför den statliga sektorns totala inverkan på samhällsekonomin blev starkt positiv detta år. Utgiftsöverskottet blev något större än vad som förutsågs i den preliminära nationalbudgeten, främst beroende på ökade transfereringar till hushåll, företag och kommuner.

Den kommunala sektorns inverkan

Den kommunala ekonomiska aktiviteten 1970—1972 hade således enligt modellberäkningarna en betydligt sämre tidsanpassning ur konjunktursynpunkt än den statliga. Detta faktum har uppmärksamrats i ett flertal tidigare nationalbudgeter. Därvid har helt naturligt ifrågasatts om kommunerna verkligen är så starkt beroende av statliga styrmedel som förutsatts i modellberäkningarna. Behandlingen av den sammantagna offentliga sektorn syftar ju till att ge en föreställning om hur de områden som utgör "basen" för finanspolitiken påverkats av den förda konjunkturpolitiken.

När det gäller kommunernas bristande konjunkturanpassning under senare år kan det vara skäl att diskutera effekterna av de vid års-

skiftet 1970/1971 företagna kommunsammanläggningarna. För 1970 kan såväl den starka investeringsökningen på ca 9,5 % i volym som den kraftiga försämringen av det finansiella sparandet med 1,4 miljarder kr. till en del förklaras av en speciell investeringsexpansion inom de kommuner som skulle upphöra som självständiga enheter vid slutet av detta år. 1971 års volymmässiga investeringsnedgång med drygt 9 % kan då delvis ses som en konsekvens av en alltför stark expansion 1970. Även 1972 kan kommunernas negativa effekt på efterfrågan i viss mån vara en följd av den tidigare utvecklingen i den meningen att en minskning av det stora utgiftsoverskottet — 2,7 miljarder kr. 1971 — framstod som nödvändig ur kommunalekonomisk synvinkel.

Resultat för 1973

Modellberäkningar har även utförts för 1973 med de delvis förändrade prognoser för detta år som presenterats tidigare i detta kapitel. Som diagram 1 visar fås då en positiv totaleffekt av ungefär samma storlek som 1972. Effekten är samtidigt något större än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Skillnaden hänför sig främst till den kommunala sektorn, vars indirekta efterfrågepåverkan nu väntas bli avsevärt starkare. Förändringen sammanhänger direkt med den oförutsett stora förbättringen av kommunernas finansiella sparande 1972. Statens och kommunernas direkta efterfrågan utgör också stimulerande element för efterfrågan under 1973. Bostadsbyggandet, som förutses minska med 4,5 % i volym¹ 1973, och socialförsäkringssektorn har båda en svagt negativ inverkan.

Automatiska effekter

Förändringar i den offentliga sektorns finansiella sparande är enligt den använda modellen en av de variabler som bestämmer de efterfrågeeffekter som utgår från den offentliga sektorn. Till följd av skattesystemets konstruktion påverkas det offentliga inkomster i hög grad av förändringar i aktiviteten i samhällsekonomin och det offentliga utgifter torde inte heller vara helt opåverkade därav. Förändringar i det finansiella sparandet som är resultatet av förändringar i den samhällsekonomiska aktiviteten är, i varje fall till den del de utgör effekten av opåräknade eller regelbundna förändringar, svåra att uppfatta som något utslag av medveten efterfrågepåverkan utgående från det offentliga. Det kan därför vara av intresse att försöka konstruera en serie över det finansiella sparandets utveckling under antagande om ett normaliserat realekonomiskt förlopp. Det synes härvid rimligt att utgå från en hypotetisk "normal" tillväxt av bruttonationalprodukten. Denna har här — helt skönsmässigt — för perioden 1960—1964 antagits vara

¹ Beräkningarna för bostadssektorn bygger på de i kapitel 1 presenterade kalkylerna.

ungefär lika med den genomsnittliga tillväxten från 1958 till 1964. För tiden därefter har den "normala" tillväxten antagits motsvara den tillväxt som uppnåddes 1965.

Genom automatiken i skatte- och avgiftssystemet kommer en avvikelse mellan bruttonationalproduktens faktiska och "normala" tillväxt att medföra variationer i statsinkomsterna. En positiv avvikelse ger således större inkomster — större köpkraftsindragning — än vad som är fallet vid den hypotetiska normaltillväxten.

Den metod som valts för att beräkna det finansiella sparande, vilket skulle ha framkommit om tillväxttakten hade motsvarat den "normala", innebär att till det faktiska finansiella sparandet har lagts eller dragits ifrån det belopp som framkommer, när den faktiska årliga skattekvoten (dvs. kvoten mellan den offentliga sektorns skatte- och avgiftsinkomster och bruttonationalprodukten) har applicerats på skillnaden mellan den realiserade och hypotetiska bruttonationalprodukttillväxten resp. år. Detta hypotetiska finansiella sparande har ersatt det faktiska i modellen och en kurva utvisande det resultat som då erhålls har inlagts i diagram 1. Som synes är det en mindre skillnad mellan de efterfrågeeffekter som de två kurvorna indikerar. Skillnaden kan sägas vara ett tentativt mått på effekter av renodlad budgetautomatik, dvs. den del av förändringen som kan återföras på oväntade eller oregelbundna förändringar i beskattningens inkomstunderlag. Det är naturligt att de två kurvorna nära sammanfaller under år då den faktiska tillväxten i stort sett motsvarar den "normala". Såsom också kan väntas går kurvorna isär (och kan eventuellt förbli på avstånd från varandra) när samhällsekonomin övergår från en situation med en tillväxt som nära motsvarar den förutsatta normaltillväxten till en tillväxttakt som i ena eller andra riktningen påtagligt avviker från denna. Detta var fallet bl. a. 1964 och i än högre grad under 1971, vilket tydligt framgår i diagrammet. För 1972 visar diagrammet en justerad totaleffekt som är svagt negativ, nämligen — 0,3 %, vilket innebär en betydande nedrevidering från det i den preliminära nationalbudgeten beräknade värdet på +0,7 %. Detta förhållande är givetvis en återspeglning av den tidigare kommenterade nedrevideringen av (den ojusterade) totaleffekten för 1972 från 1,8 till 0,6 %. Härtill kan nämnas att avståndet mellan de båda kurvorna för 1972 nu är något mindre än enligt den preliminära nationalbudgeten, beroende på att tillväxten i bruttonationalprodukten 1972 nu uppskattas ha varit något högre — 2,2 i stället för 2,1 % — dvs. legat något närmare den antagna normaltillväxten.

9 Kreditmarknaden

Kreditpolitiken under 1972 var fortsatt lätt. Diskontot som sänkts 1971 hölls oförändrat — vid 5 % jämfört med 7 % under den föregående kreditåtstramningen. Banklikviditeten var hög och utöver de jämfört med likviditetsläget lågt ställda likviditetskraven fanns inga restriktioner för bankernas utlåning.¹

Till ökningen av likviditeten inom banksystemet bidrog den accelererande tillväxten av valutareserven liksom det tilltagande statliga utgiftsoverskottet. Visserligen motverkades likviditetsökningen av en omfattande statlig upplåning på marknaden utanför bankerna, men totalt ägde likväl en betydande likviditetsuppbyggnad rum. Såväl affärsbankernas som andra bankers likvida tillgångar i form av nettofordringar på riksbanken, staten och utlandet växte sålunda i snabb takt under 1972, utgörande en fortsättning på den stora likviditetstillväxten sedan hösten 1971.

Affärsbankernas likviditetskvoter förändrades förhållandevis obetydligt under 1972. Inlåningsstocken som utgör huvuddelen av nämnaren i dessa kvoter växte snabbt och vid sidan av ovannämnda slag av likvida tillgångar förekom knappast någon ökning inom täljaren; det höga likviditetsläget gjorde det inte nödvändigt för bankerna att i nämnvärd utsträckning förvärva hypoteksobligationer. Sparbankernas likviditetskvoter växte däremot påtagligt under året. Härtill bidrog i ej ringa grad ett särskilt arrangemang, vidtaget sommaren 1972. De sparbanker, som vid årsskiftet 1971/1972 då likviditetskvotssystemet infördes för sparbankerna, inte hade en likviditetskvot svarande mot kravet på 20 %, fick rätt att byta till sig obligationer ur särskilda emissioner från stadshypotekskassan och sparbankernas inteckningsaktiebolag, detta i sådan utsträckning att det uppställda kravet skulle ha uppfyllts om transaktionen skett vid nämnda årsskifte. Genom detta arrangemang och sparbankernas åtgärder i övrigt fick ett överväldigande flertal av dessa en tillfredsställande hög likviditetskvot. Postbanken överskred under loppet av 1972 med vid marginal det för postbanken gällande likviditetskravet, medan centralkassorna för jordbrukskredit under stor del av året underskred det för dessa gällande kravet.

Den lätta kreditpolitiken följdes av en kraftig ökning av kreditgivningen på den organiserade marknaden. Totalt uppgick denna kreditgivning till nära 27 miljarder kr. innebärande en ökning med nära 6 miljarder kr.; från 1970 till 1971 hade en ökning från 16 miljarder kr. till 21

¹ Termerna kreditgivning, inlåning, utlåning och upplåning har använts i betydelsen av flöden. Med utlåning menas sålunda förändringar i stocken utestående krediter.

miljarder kr. ägt rum eller med 5 miljarder kr. Framför allt ökade kreditflödet från bankerna. Affärsbankernas kreditgivning steg sålunda med 2,9 miljarder kr. till 8,1 miljarder kr. Andra bankers kreditgivning ökade än mer dock utan att nå upp till samma volym som för affärsbankerna. Vad gäller kreditefterfrågan var ökningen särskilt stor för staten och näringslivet. Staten ökade sålunda sin upplåning med 3,7 miljarder kr. till 6,3 miljarder kr. och näringslivet sin med 1,4 miljarder kr. till 10,1 miljarder kr.

9.1 Kreditinstitutens utlåning

Affärsbankernas totala kreditgivning steg 1972 som nämnts mycket snabbt (se tabell 1). Av ökningen gick ungefär 1,3 miljarder kr. till bostadssektorn, vars upplåning i affärsbankerna kom att uppgå till närmare 2 miljarder kr. Denna kraftiga tillväxt av affärsbankskrediter till bostadssektorn sammanhängde med att avlyften av bostadsbyggnadskrediter blev mindre 1972 än 1971. Orsaken härtill var att såväl allmänna pensionsfonden som affärsbankerna förvärvade hypoteksobligationer i jämförelsevis liten utsträckning. Affärsbankernas förvärv 1972 uppgick till endast 75 milj. kr. mot 1,2 miljarder kr. till 1,7 miljarder under

Tabell 9: 1 Kreditmarknaden 1971—1972
Nettobelopp, milj. kr.

Långgivare	Låntagare				
	Staten	Kommu- ner	Bostäder	Närings- liv	Summa
<i>1971</i>					
Riksbanken	1 525	—	—30	30	1 525
Affärsbankerna	1 220	200	595	3 195	5 210
Andra banker	—700	665	1 595	950	2 510
Enskilda försäkrings- inrättningar	—90	140	1 735	910	2 695
Offentliga försäkrings- inrättningar ¹	950	825	4 140	3 270	9 185
Allmänheten ²	—270	5	45	370	150
Summa	2 635	1 835	8 080	8 725	21 275
<i>1972</i>					
Riksbanken	—185	5	—	5	—175
Affärsbankerna	1 950	125	1 945	4 050	8 070
Andra banker	1 830	450	2 775	1 465	6 520
Enskilda försäkrings- inrättningar	460	290	1 420	1 075	3 245
Offentliga försäkrings- inrättningar ¹	1 935	765	2 720	2 755	8 175
Allmänheten ²	355	40	15	745	1 155
Summa	6 345	1 675	8 875	10 095	26 990

¹ Exkl. återlån samt exkl. förvärv av utländska obligationer och bankers förlagsbevis.

² Inkl. investeringsbankens kortfristiga placeringar.

Källa: Riksbanken.

1967—1970. Även affärsbankernas kreditgivning till staten ökade 1972 med en påtaglig förskjutning från lång- till kortfristiga placeringar.

Affärsbankernas utlåning till näringslivet var något större 1972 än 1971 (tabell 1). Utvecklingen var dock olika på olika områden. Utestående krediter till industrin expanderade kraftigt avmattningsåret 1971 för att sedan växa i något lugnare takt. Sålunda ökade affärsbankernas utestående krediter till industrin med endast 5 % under perioden november 1971—november 1972 mot dessförinnan med 16 % under perioden november 1970—november 1971 (tabell 2). Bidragande till den växande industriella upplåningen under 1971 var bl. a. industrins behov att snabbast möjligt bygga upp sin likviditet efter åtstramningen 1969 och 1970. Samtidigt som nettoflödet av industrikrediter syntes ha avtagit under 12-månadersperioden t. o. m. november 1972 tilltog det under samma period till handel och framför allt till privata personer m. m. Kreditgivningen till sistnämnda kategori började växa redan under perioden maj—november 1971 efter att ha utvecklats negativt — nyutlåningen lägre än återbetalningarna — sedan november 1969. Stora möjligheter till konsumtionskrediter har tydligen också förelegat.

Som framgår av tabell 1 ökade nettoflödet av krediter från *andra banker* — sparbanker, postbanken, centralkassor för jordbrukskredit — från 2,5 miljarder kr. 1971 till 6,5 miljarder 1972. Av denna ökning på 4 miljarder kr. svarade postbanken för inte mindre än 3,3 miljarder att jämföras med en minskning på 2,2 miljarder kr. 1971. Ojämnheten i utvecklingen förklaras bl. a. av snabba kastningar i penningströmmarna i postgirot vid årsskiftet 1970/1971 i samband med mervärdeskattens höjning 1 januari 1971. Höjningen resulterade nämligen i en kraftig medelinströmning till postgirot i slutet av 1970 och ungefär motsvarande utströmning i början av 1971. Vidare var postgirots inlåning, speciellt i slutet av 1972, relativt stor.

Kapitaltillväxten inom *enskilda försäkringsinrättningar* var ungefär 450 milj. kr. större 1972 än 1971. Utlåningen ökade ännu något mer.

Tabell 9: 2 Affärsbankernas utestående krediter till vissa sektorer av näringslivet 1968—1972

Procentuella förändringar. Inom parentes anges de absoluta förändringarna i milj. kr.

	Nov. 1968 — nov. 1969	Nov. 1969 — nov. 1970	Nov. 1970 — nov. 1971	Nov. 1971 — nov. 1972
Industri	10,5 (665)	—1,1 (—75)	16,3 (1 115)	5,1 (405)
Handel och servicenäringar	12,4 (700)	—6,4 (—395)	2,5 (145)	11,8 (715)
Privatpersoner m. m.	17,0 (640)	—12,9 (—565)	—0,6 (—25)	34,4 (1 305)

Anm. Exkl. Sparbankernas bank och Jordbrukets bank.

Källa: Svenska Bankföreningen.

Särskilt snabbt ökade nettoplaceringarna i statsobligationer. *Allmänna pensionsfondens* kapitaltillväxt uppgick 1972 till 9,6 miljarder kr., en ökning med ungefär 1,3 miljarder jämfört med 1971. Fondens totala kreditgivning 1972 minskade emellertid med drygt 1 miljard kr. till runt 8 miljarder detta år (tabell 1). Detta förklaras av fondens successiva avveckling av 1971 års kortfristiga lånefinansiering av förplaceringar. Under 1972 ägde också en kraftig omsvängning i fondens kreditgivningsmönster rum. Sålunda minskade nettoplaceringarna i hypoteksobligationer med 1,6 miljarder kr., medan kreditgivningen till staten ökade med närmare 1 miljard kr.

9.2 Upplåningen fördelad på sektorer

Statens budgetunderskott — och därmed upplåningsbehov — ökade 1972 med 3,7 miljarder kr. till 6,3 miljarder (tabell 1). Detta hade en betydande likviditetspåspädande effekt på kreditmarknaden. Hänsyn skall emellertid också tas till statsskuldens placering. Sålunda motverkades den kraftiga likvidiseringen av kreditmarknaden av att budget-saldot i större utsträckning 1972 än 1971 finansierades på marknaden utanför bankerna. Speciellt snabbt ökade statens upplåning hos allmänna pensionsfonden. Samtidigt minskade staten sin skattkamarväxelskuld till riksbanken med drygt 1 miljard kr. Parallellt härmed ökade dock statens upplåning i affärsbanker och andra banker, främst i form av skattkamarväxlar och korttidslån.

Av tabell 3 framgår, att statens långfristiga obligationsskuld ökade snabbt även 1972, ehuru i något lägre takt än 1971. Under 1972 emitterade staten tre långfristiga obligationslån till ett sammanlagt värde av 2 050 milj. kr. Vidare ökade statens kortfristiga obligationsskuld avsevärt 1972, med drygt 2 miljarder kr. jämfört med ca 100 milj. kr. 1971. Mot slutet av 1972 emitterades ett sparobligationslån med en genomsnittlig förräntning på 8 %. Sammanlagt tecknades för 525 milj. kr., vilket var mer än för något tidigare sparobligationslån. För "Spar 68" uppgick det tecknade beloppet till 325 milj. kr. och för "Spar 69" till 305 milj. kr. Trots att staten lånade mer på marknaden utanför bankerna 1972

Tabell 9: 3 Statens budgetutfall och upplåning 1970—1972
Milj. kr.

	1970	1971	1972
Långa obligationer	1 265	2 455	2 040
Korta obligationer	—900	95	2 025
Premie- och sparobligationer	555	165	650
Skattkamarväxlar	2 385	—195	840
Kortfristig upplåning i banker	—70	360	940
Övrigt	—25	—245	—150
Budgetsaldo	—3 210	—2 635	—6 345

Källor: Riksgäldskontoret och riksbanken.

12 Riksdagen 1973. 1 saml. Nr 125. Bilaga 1.

Tabell 9: 4 Kommunernas upplåning, utlåning, förändring av likvida medel samt finansiella sparande 1970–1972
Milj. kr.

	1970	1971	1972
Likviditetsförändring	—815	—285	2 085
Utlåning	310	765	505
Upplåning	2 165	3 215	2 485
på kreditmarknaden	1 380	1 890	1 950
utanför kreditmarknaden	785	1 325	535
Finansiellt sparande	—2 670	—2 735	105

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

än 1971, bidrog statens utgiftsöverskott och upplåningsverksamhet till ett större likviditetstillskott 1972 än 1971.

Dämpningen av *kommunernas* utgiftsökning i kombination med ökade inkomster medförde en drastisk förbättring av kommunernas finansiella situation 1972. Som framgår av tabell 4 förbyttes det kraftiga utgiftsöverskottet 1971 mot ett mindre inkomstöverskott 1972. Enligt statistiska centralbyråns preliminära kreditmarknadsstatistiska uppgifter för kommuner har denna sektor tidigare genomgående uppvisat negativt finansiellt sparande av varierande storleksordning. Trots den påtagliga omsvängningen i kommunernas inkomst- och utgiftsutveckling 1972 kvarlåg deras reguljära upplåning på ungefär samma höga nivå som föregående år. Den förhållandevis stora upplåningen 1972 i förening med inkomstöverskottet medförde en betydande likviditetsförbättring. Under 1972 ökade kommunerna sina likvida tillgångar med 2 miljarder kr., vilket väl översteg den sammanlagda minskningen, med drygt 1 miljard kr., under de båda föregående åren. Likviditetsförbättringen 1972 översteg även den tidigare rekordökningen från 1967 på 1,3 miljarder kr.

Bostadsinvesteringarna beräknas ha ökat med 2,5 % i volym 1972, vilket värdemässigt skulle motsvaras av en ökning med ca 880 milj. kr. Upplåningsbehovet torde emellertid genom paritetsbelåningen ha ökat med ytterligare ett hundratal milj. kr. utöver nämnda belopp. Nettoutbetalningarna av statliga lån till bostadsändamål var ungefär 160 milj. kr. högre 1972 än 1971. Samtidigt ökade bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden med ungefär 800 milj. kr. Ökningen av den totala kreditgivningen till bostadsändamål motsvarade således i stort sett tillväxten av det utifrån investeringsberäkningarna kalkylerade upplåningsbehovet.

Som framgår av tabell 5 växte stocken oavlyftade bostadsbyggnadskrediter hos affärsbankerna under 1972 med närmare 1,9 miljarder kr. att jämföras med 400 milj. kr. under 1971. Denna kraftiga tillväxt av bostadskrediter i affärsbankerna 1972 sammanhängde som framgått med låg efterfrågan på bostadsobligationer. Sålunda emitterade hypoteksinstitutet bostadsobligationer till ett värde av 5,6 miljarder kr. under 1972 mot 6,9 miljarder under 1971. Bostadssektorns nettoupplåning på

Tabell 9: 5 Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden 1970–1972
 Nettobelopp, milj. kr.

	1970	1971	1972
Obligationer	5 600	6 740	5 720
Bostadsbyggnadskrediter hos affärsbankerna	755	400	1 870
Bostadslån hos andra kreditinstitut	1 340	940	1 285
Summa	7 695	8 080	8 875

Källa: Konjunkturinstitutet.

obligationsmarknaden kom härigenom att minska med drygt 1 miljard kr. (tabell 5). I synnerhet var allmänna pensionsfondens nettoköp av bostadsobligationer av betydligt lägre omfattning 1972 än 1971. Däremot ökade sparbankernas obligationsinnehav netto med 1,4 miljarder kr. 1972 mot 680 milj. kr. 1971. Denna kraftiga ökning sammanhängde med införandet av systemet med likviditetskvoter för sparbankerna.

Näringslivets investeringar i byggnader och maskiner ökade värdemässigt 1972 med ungefär 2,2 miljarder kr. samtidigt som lagerinvesteringarna minskade med runt 1,5 miljarder. Totalt ökade alltså näringslivets investeringar med ungefär 700 milj. kr. detta år. Parallellt härmed torde företagens vinstläge ha förbättrats åtminstone vad gäller de större företagen. Grova beräkningar antyder en vinstförbättring på runt 1 miljard kr. under 1972. Härigenom skulle näringslivets finansiella sparande uppskattningsvis ha förbättrats med knappt 1/2 miljard kr.

Investeringsfondfrisläppen och en vinstförsämring för företagen ledde 1971 till att uttagen av investeringsfondmedel från riksbanken översteg insättningarna med 200 milj. kr. Under 1972 fanns fortfarande möjligheten att använda investeringsfondmedel, men den bättre vinstsituationen detta år torde ha bidragit till att uttagen netto från riksbanken sjönk. Avsättningarna och uttagen blev i själva verket ungefär lika stora 1972. Upplåningen på den organiserade marknaden ökade från 8,7 miljarder kr. 1971 till 10,1 miljarder 1972. Samtidigt minskade dock näringslivets upplåning på obligationsmarknaden med 300 milj. kr. 1972 (tabell 6). Sålunda låg industrins obligationsemissioner 1972 jämfört med 1971 på en lägre nivå, men i förhållande till tidigare år var emissionstakten hög både 1971 och 1972 (se nedanstående tablå).

Milj. kr.

1968	1969	1970	1971	1972
1 381	728	730	1 760	1 553

Företagen tillfördes emellertid kapital via aktiemarknaden i något större utsträckning 1972 än 1971 (tabell 6). Även näringslivets upplåning utomlands, som kommer till uttryck i betalningsbalansens registrerade

Tabell 9: 6 Näringslivets upplåning på kreditmarknaden 1970—1972

Nettobelopp, milj. kr.

	1970	1971	1972
Obligationer och förlagslån	1 335	2 430	2 130
Aktier	450	685	880
Upplåning hos affärsbankerna	—355	3 065	3 965
Upplåning hos andra kreditinstitut	2 415	2 545	3 120
Summa	3 845	8 725	10 095

Källa: Konjunkturinstitutet.

privata kapitaltransaktioner samt troligen även i restposten, ökade relativt kraftigt 1972. Sålunda uppgick förändringen av den registrerade upplåningen i form av värdepapper, direkta investeringar, kort- och långfristiga lån till 200 milj. kr. Restposten stannade 1972 på 530 milj. kr. mot — 360 milj. kr. 1971. Totalt synes alltså den privata upplåningen utomlands ha ökat med drygt 1 miljard kr. 1972.

Som följd av det lätta kreditmarknadsläget 1972, torde upplåningen utanför den organiserade marknaden ha minskat. En indikation härpå ger bankernas garantiförbindelser. Dessa ökade med endast 2 % under 1972 jämfört med 25 % och 28 % under kreditåtstramningen 1969 och 1970.

Utvecklingen av näringslivets finansiella sparande i kombination med kraftiga upplåningsökningar både på den inhemska organiserade kreditmarknaden och utomlands torde ha inneburit att företagens likvida tillgångar ökat mer 1972 än 1971. Visserligen minskade nettouttagen från investeringskonton i riksbanken liksom upplåningen utanför den organiserade kreditmarknaden 1972 men denna påverkan torde endast ha varit marginell. En indikation på likviditetsutvecklingen är att industriföretag med fler än 200 anställda ökade sina likvida tillgångar med 2,5 miljarder kr. under 1972 mot 0,9 miljarder 1971. Den likviditetsuppbyggnad som skedde under 1971 och 1972 torde ha överstigit den neddragning som ägde rum under 1969 och 1970.

9.3 Inlåningen i bankerna

Som framgår av tabell 7 fortsatte 1972 den totala bankinlåningen att öka i ungefär samma takt som 1971. Affärsbankerna svarade liksom under 1971 för merparten av tillväxten 1972 i den totala inlåningen eller för 2,5 miljarder kr. Vidare skedde, som redan nämnts, 1971 och 1972 en stark omsvängning i medelinflödet till postgirot. Av tabell 7 framgår att också postsparbankens inlåning visade en omskiftning fast i motsatt riktning. Takten i sparbankernas inlåningsökning, som var mycket hög 1971, avsaknade väsentligt 1972. I samband med goda skördar 1971 ökade inlåningen i jordbrukskassorna relativt mycket detta år. Under

Tabell 9: 7 Inläningsutvecklingen 1970—1972
Milj. kr.

	1970	1971	1972
Affärsbanker	2 048	4 395	6 933
Sparbanker (samliga)	1 158	3 083	3 349
Postbanken	1 637	721	1 810
Postsparbanken	641	1 419	919
Postgiro	996	— 698	891
Jordbrukskassor	496	790	706
Totalt	5 339	8 989	12 798

Källa: Bankstatistiken.

1972 gällde ett skatteavdrag på 20 % för bl. a. jordbrukets maskininvesteringar till 1 november, då avdraget höjdes till 30 %. Den 1 november infördes även ett 10-procentigt skatteavdrag på jordbrukets byggnadsinvesteringar. Dessa avdragsmöjligheter ledde till relativt kraftiga investeringar inom jordbruket 1972, vilket kan bidra till att förklara stagnationen i jordbrukskassornas inlåning.

Under både 1971 och 1972 var det framför allt expansionen på de högförräntade inlåningsräkningarna, som dominerade affärsbankernas kraftiga inlåningsökning — 1971 med övervikt för kapitalkonton och under 1972 för inlåning på konto med särskilda villkor s. k. specialinlåning. Mot slutet av 60-talet började en kreditförmedling utanför den organiserade marknaden att få ökad omfattning. Företag och kommuner med kassaöverskott kunde härigenom få en förhållandevis hög förräntning på sina medel; förräntningen kan härvid även ha påverkats av de förhållanden som då rådde på Eurodollarmarknaden. Allt eftersom denna kreditförmedling utanför den organiserade marknaden expanderade, berördes bankernas inlåningsräkningar i allt högre grad. Detta medförde att bankerna, på specialkonto med höga räntor, själva började att konkurrera om dessa kassaöverskottsmedel. Denna utveckling gav anledning till överenskommelser som 1969 och 1970 ingicks mellan affärsbankerna. Överenskommelserna innebar försök att nå kontroll över specialinlåningen och att få en ordning för räntesättningen på dessa konton. I en överenskommelse den 18 mars 1971 förband sig vidare affärsbankerna att i ränta inte betala mer än 1 % över diskontot på belopp över 2 milj. kr. och 1/2 % över diskontot för belopp mellan 0,5 och 2 milj. kr. Insättningar lägre än 0,5 milj. kr. skall enligt avtalet placeras på övriga insättningskonton.

En uppdelning av bankinstitutens inlåning på sektorer visar enligt grova beräkningar, att kraftiga inlåningsökningar har skett inom kommun- och företagssektorerna under 1972, medan hushållsinlåningen förefaller ha minskat under samma år. Enligt statistiska centralbyråns kreditmarknadsstatistiska uppgifter för *kommuner* skedde ett omslag i utvecklingen av denna sektors banktillgodohavande från en minskning

med 0,2 miljarder kr. 1971 till en ökning med 2,1 miljarder 1972. Ökningen ägde rum i samtliga bankinstitut. Denna utveckling kan som nämnts ses mot bakgrund av kommunernas starka förbättring av det finansiella sparandet och fortsatt hög upplåning 1972. *Företagsinlåningen* torde uppskattningsvis ha ökat med runt 3 miljarder kr. 1972. I den riktningen pekar utvecklingen av industrins kassa- och banktillgångar liksom den kraftiga inlåningsökningen på affärsbankernas specialinlåningskonto. *Hushållens* lägre sparande 1972 jämfört med 1971 speglas i deras inlåning, som uppskattas ha sjunkit med runt 1,5 miljarder kr. 1972. Bl. a. har den lägre inlåningen i postsparbanken 1972 jämfört med 1971 samt den avsevärt lägre takten i inlåningsökningen i sparbankerna 1972 mot 1971 kunnat beaktas i en kalkyl som sålunda tyder på att en dämpning i hushållsinlåningen har ägt rum.

9.4 Utblick mot 1973

Utifrån inkomst- och utgiftsprognoserna för de olika sektorerna, som presenteras i de övriga kapitlen, har i detta kapitel vissa skattningar för 1973 av dessa sektorer finansieringsbehov gjorts.

Enligt de beräkningar som presenteras i kapitel 8 kommer *statens* anspråk på kreditmarknaden 1973 att uppgå till 6,3 miljarder kr., dvs. samma belopp som 1972.

Kommunerna beräknas enligt kapitel 8 uppvisa ett utgiftsöverskott på drygt 1 miljard kr. 1973. Efter den avsevärda likviditetssupplemen- tationen 1972 kan man anta att eventuell ytterligare tillväxt av likviditeten kommer att bli betydligt lägre 1973 än 1972. Försämringen av kommunernas finansiella sparande skulle därför mer än väl motsvaras av en lägre likviditetssupplemen- tationstakt. Härigenom skulle också kommunernas totala upplåningsbehov 1973 kunna bli lägre än 1972.

Bostadsinvesteringarna uppskattas minska med 4,5 % i volym 1973 vilket kan antas motsvara ett oförändrat belopp i löpande priser. Samtidigt tyder beräkningar över de statliga nettoutbetalningarna till bostadssektorn på att dessa kommer att bli ungefär 300 milj. kr. större 1973

Tabell 9: 8 Riksbankens tillgångar och skulder 1971 och 1972
Nettoförändringar, milj. kr.

	1971	1972
Valutor	1 440	2 255
Svenska skattkammarväxlar och obligationer	1 180	—615
Utelöpande sedlar (—)	—1 385	—1 220
Investeringsfonder (—)	200	5
Övriga tillgångar (netto)	—285	—310
Totalt	1 150	115
Affärsbankernas checkräkning i riksbanken	45	110
Utlåning till affärsbankerna (—)	1 105	5

Källa: Bankstatistiken.

Tabell 9: 9 Affärsbankernas tillgångar och skulder 1971 och 1972
 Nettoförändring, milj. kr.

	1971	1972
Kassa, obligationer och valuta	1 340	2 855
Utlåning	3 815	6 070
Totalt	5 155	8 925
Inlåning från allmänheten	4 395	6 935
Nettoskuld till riksbanken	-1 150	-115
Nettoskuld till riksgäldskontoret	210	-420
Nettoskuld till övriga inhemska finans- institut	1 145	1 500
Övriga skulder (netto)	555	1 025

Källa: Bankstatistiken.

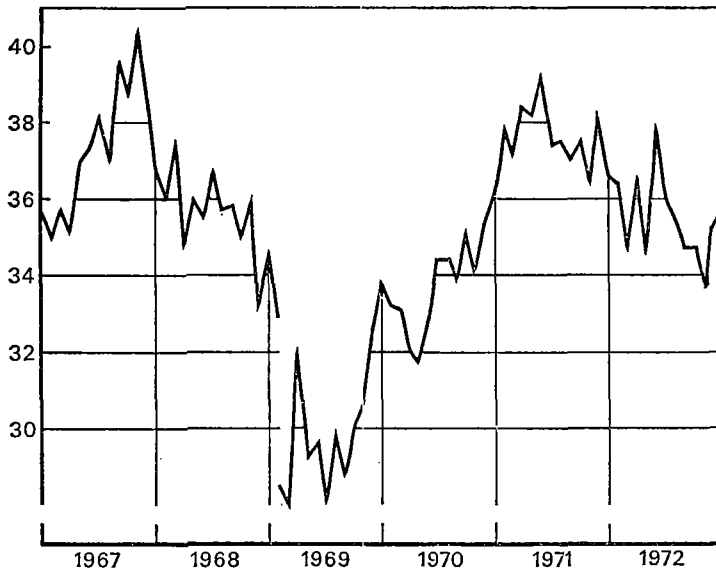
jämfört med 1972. Investeringsminskningen och ökningen av de statliga bostadslånen 1973 skulle innebära att bostadssektorns finansieringsbehov detta år skulle minska med ungefär 300 milj. kr.

Näringslivets totala investeringar beräknas öka med 4,5 miljarder kr. 1973, varav lagerinvesteringarna svarar för ungefär 1,7 miljarder kr. Företagens vinstutveckling kan visserligen antas förbättras avsevärt 1973, men försämringen av näringslivets finansiella sparande torde ändå bli relativt stor. Efter 1971 och 1972 års påtagliga likviditetsuppbyggnad torde stora delar av näringslivet f. n. inte ha behov av någon större likviditetspåfyllnad. Takten i denna sektors ytterligare likviditetsuppbyggnad torde därför bli avsevärt lägre 1973. Trots en kraftig försvagning av det finansiella sparandet skulle härigenom näringslivets totala upplåningsbehov 1973 kunna bli av samma storleksordning som 1972. Om näringslivet skulle minska sina likvida tillgångar 1973 i samma takt som de byggde upp dem 1972 skulle upplåningsbehovet bli lägre 1973 än 1972.

En sammanräkning för de olika sektorerna anger för 1973 ett totalt upplåningsbehov som synes bli lägre än den mycket omfattande upplåningen 1972. Ett liknande mönster — dvs. en snabb ökning av upplåningen under konjunkturavmattningen och därefter en vikande tendens kännetecknade också utvecklingen 1967—1969. Kreditexpansionen 1971—1972 var dock större än 1967—1968 och den kontraktion som emotses 1973 föranleds vidare av en trolig nedgång i upplåningsbehovet. Skulle emellertid den situationen komma att aktualiseras — vilken våren 1973 inte ter sig nära förestående — att det skulle uppkomma behov av en sådan åtstramning på kreditmarknaden att man härigenom skulle kunna uppnå en dämpning av den reala efterfrågan, skulle det säkerligen behövas ytterligt kraftiga penningpolitiska åtgärder eftersom den lätta penningpolitiken under 1971 och 1972 lett till en mycket stor likviditetsuppbyggnad inom såväl bankerna som företagen, kommunerna och delvis även hushållen.

Diagram 9: 1 Affärsbankernas likviditetskvoter 1967—1972

Likvida tillgångar i procent av skulder vid slutet av varje månad. Genomsnitt för samtliga banker, säsongrensat

Anm. På grund av ändrade beräkningssätt av likviditetskvoterna förekommer brott på kurvan.

Källor: Riksbanken och konjunkturinstitutet.

BIHANG

Delprognoser och arbetsfördelning rörande reviderad nationalbudget för 1973

Av inledningen framgår vilka kapitel och avsnitt som sammanställts inom finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering (SEP) resp. konjunkturinstitutet (KI). Nedan redovisas detta i tablåform. Härutöver framgår SEP:s och KI:s bedömningar av utvecklingen inom olika delsektorer.

Sektor	Avsnittet utformat inom	Prognos i %	
		SEP	KI
Privat konsumtion	KI	4,5	4,5
Offentlig konsumtion	SEP	3,5	—
Bruttoinvesteringar	KI	3	3
därav: bostäder		-4,5	-6,5
industri		8	11
Export av varor och tjänster	KI	12	12
Import av varor och tjänster	KI	11	11
Bruttonationalprodukt	SEP	5,0	5,0
Priser	SEP		
Internationell bedömning	SEP		
Produktion inom industri och skogsbruk	KI		
Övrig produktion	SEP		
Arbetsmarknad	SEP		
Kreditmarknad	KI		
Sammanfattande översikt	SEP		

Innehåll

1	<i>Sammanfattande översikt</i>	2
2	<i>Det internationella läget</i>	19
2.1	Sammanfattande översikt	19
2.2	Länderöversikter	34
3	<i>Utrikeshandeln</i>	56
3.1	Exporten	56
3.2	Importen	70
3.3	Bytes- och betalningsbalansen	75
4	<i>Produktionen</i>	79
4.1	Industrin	79
4.2	Skogsbruket	90
4.3	Övriga näringsgrenar och den totala produktionen	91
5	<i>Arbetsmarknaden</i>	94
5.1	Läget på arbetsmarknaden under 1972 och början av 1973	94
5.2	Arbetsmarknaden 1973	101
6	<i>De enskilda konsumenternas ekonomi</i>	107
6.1	De disponibla inkomsterna	108
6.2	Konsumentpriserna	111
6.3	Den privata konsumtionen	115
7	<i>Investeringarna</i>	118
7.1	Sammanfattning av investeringsprognosen för 1973	118
7.2	Investeringsutvecklingen inom olika områden	124
7.3	Lagerinvesteringar	139
8	<i>Den offentliga verksamheten</i>	143
8.1	Allmänt	143
8.2	Staten	144
8.3	Kommunerna	148
8.4	Socialförsäkringssektorn	152
8.5	Den konsoliderade offentliga sektorn	153
8.6	Beräkning av budgeteffekter	156
9	<i>Kreditmarknaden</i>	162
9.1	Kreditinstitutens utlåning	163
9.2	Upplåningen fördelad på sektorer	165
9.3	Inlåningen i bankerna	168
9.4	Utblick mot 1973	170

Tabellförteckning

1: 1	Reviderad försörjningsbalans 1972—1973	13
2	Bytesbalansen 1971—1973	17
2: 1	Bruttonationalproduktens utveckling i olika länder och länderområden 1971—1973	19
2	Konsumentpriser 1960—1972	24
3	Timförtjänsten för industriarbetare 1960—1972	25
3: 1	Sveriges export till olika länder och ländernas import 1970—1972	57
2	Exportutvecklingen för olika varugrupper 1971—1973	60
3	Importutvecklingen för olika varugrupper 1971—1973	73
4	Bytes- och betalningsbalans 1969—1973	78
4: 1	Industriproduktionens utveckling 1970—1973	80
2	Försörjningsbalans för handelsfärdigt järn och stål, inkl. ämnen 1972—1973	81
3	Försörjningsbalans för verkstadsprodukter, exkl. fartyg 1970—1973	83
4	Försörjningsbalans för sågade och hyvlade trävaror 1970—1973	86
5	Försörjningsbalans för rundvirke 1970—1973	91
5: 1	Vid arbetsförmedlingarna registrerad arbetslöshet januari—mars 1973	98
2	Arbetslösheten enligt arbetskraftsundersökningarna januari—mars 1972 och 1973	100
6: 1	De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1971—1973	109
2	Hushållens direkta skatter och avgifter 1969—1973	111
3	Konsumentprisförändringar 1960—1973 uppdelade på komponenter	113
4	Hushållens konsumtionsutveckling 1970—1972	115
7: 1	Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1972 samt prognos för 1973	120
2	Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1972 samt prognos för 1973 för privat, statlig och kommunal sektor	121
3	Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1968—1974	125
4	Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1970—1972 enligt statistiska centralbyråns officiella statistik	126

5	Antal lägenheter för vilka statligt lån till modernisering beviljats 1968—1972	127
6	Verkställda resp. planerade investeringar inom industrin 1972 och 1973 enligt investeringsenkäten i februari 1973	130
7	Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1965—1973	131
8	Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar, halvårsvis, 1965—1973	133
9	Planerade och faktiska förändringar av de borgerliga primärkommunerna och landstingens investeringar 1963—1973	138
8: 1	Statens inkomster och utgifter 1972—1973	145
2	Kommunernas inkomster och utgifter 1972—1973	149
3	Socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter 1972—1973	153
4	Den konsoliderade offentliga sektorns inkomster och utgifter 1972—1973	154
5	Den offentliga sektorns konsumtions- och investeringsutgifter 1972—1973	155
6	Den offentliga sektorns kalkylerade inverkan på den totala efterfrågan i samhällsekonomin 1961—1973	158
9: 1	Kreditmarknaden 1971—1972	163
2	Affärsbankernas utestående krediter till vissa sektorer av näringslivet 1968—1972	164
3	Statens budgetutfall och upplåning 1970—1972	165
4	Kommunernas upplåning, utlåning, förändring av likvida medel samt finansiella sparande 1970—1972	166
5	Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden 1970—1972	167
6	Näringslivets upplåning på kreditmarknaden 1970—1972	168
7	Inlåningsutvecklingen 1970—1972	169
8	Riksbankens tillgångar och skulder 1971 och 1972	170
9	Affärsbankernas tillgångar och skulder 1971 och 1972	171

Diagramförteckning

2: 1 Bruttonationalprodukten 1964—1972 i olika länder och länder- områden	21
3: 1 Volym- och prisutvecklingen för exporten, totalt och uppdelat på varugrupper 1966—1973	63
4: 1 Totala industriproduktionen 1959—1972	79
5: 1 Antal obesatta platser vid månadens mitt 1969—mars 1973	97
6: 1 Hushållens inkomster, konsumtionsutgifter och sparande 1960 —1973	116
2 Privat konsumtion fördelad på varugrupper 1969—1973	117
7: 1 Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på sektorer 1964—1973	123
2 Medianbyggnadstid i antal månader för påbörjade lägenheter 1969—1974	128
3 Investeringar i bostäder och inom egentlig industri 1967—1973	128
4 Investeringar inom egentlig industri, totalt och uppdelat på branscher 1966—1973	132
5 Industrins lagervolympförändringar 1963—1972	140
8: 1 Den offentliga sektorns kalkylerade inverkan på den totala efterfrågan i samhällsekonomin 1961—1973	157
9: 1 Affärsbankernas likviditetskvoter 1967—1972	172

Långtidsbudget för perioden 1973/74—1977/78

Bilaga 2

LÅNGTIDSBUDET FÖR PERIODEN 1973/74—1977/78

1. Inledning

1.1 Långtidsbudgetens syfte och allmänna uppläggning

Långtidsbudgetens syfte är att kartlägga de statsfinansiella konsekvenserna på längre sikt av redan fattade beslut och gjorda åtaganden. Den utarbetas årligen inom finansdepartementets budgetavdelning och redovisas för riksdagen som en bilaga till den reviderade finansplanen.

På *utgiftssidan* utgör långtidsbudgeten en kalkyl över omfattningen av de finansiella och reala resurser som krävs för att av statsmakterna uppställda målsättningar skall kunna uppfyllas och gjorda åtaganden infrias. På *inkomstsidan* förutsätts gällande skatteregler bestå. Dessa har sedan applicerats på en antagen utveckling av skatteunderlagets tillväxt.

Inga försök görs att förutse vilka nya beslut som kan komma att fattas under perioden eller effekterna härav. Långtidsbudgeten är sålunda varken en plan eller ett program för den önskvärda utvecklingen eller en prognos för den mest sannolika utvecklingen. Långtidsbudgetens syfte är att ange de inteckningar i det framtida resursutrymmet som gjorts genom redan fattade beslut. Mot denna bakgrund kan förslag om nya aktiviteter bedömas och omprövningar av redan gällande program aktualiseras.

1.2 Principerna för utgiftsbedömningarna

De beräkningar av den framtida utgiftsutvecklingen som redovisas i det följande syftar endast till att ange *konsekvenserna* av redan fattade beslut. Beroende på beslutets eller åtagandets karaktär och utformning kan dessa konsekvensberäkningar komma att läggas upp på olika sätt. Följande typfall avser att belysa hur beräkningarna utformats i några olika situationer.

1. I vissa fall har statsmakterna *beloppsmässigt kvantifierat* en utgiftsnorm. Detta gäller i allmänhet utgifter av transfereringskaraktär. De sålunda kvantifierade programmen kan vara av olika slag:

a) För vissa aktiviteter föreligger målsättningar som gäller t. v. och som inte innefattar standardhöjningar. Detta gäller t. ex. de allmänna

barnbidragen som utgår med fastställt belopp för alla barn under 16 år. Här kommer den beräknade anslagsutvecklingen att helt styras av antagandena om befolkningsutvecklingen.

b) För vissa verksamheter innefattar den kvantifierade målsättningen även *standardhöjningar* under hela eller en del av den tid som omfattas av långtidsbudgeten. Vid beräkningarna har hänsyn tagits till detta genom att utgifterna successivt höjts i enlighet med det beslutade åtagandet. Ett exempel härpå är anslaget till folkpensioner där utgifterna för den årliga standardstegringen i form av pensionstillskott medtagits i kalkylerna.

c) Slutligen finns på några områden *tidsbegränsade* program. I dessa fall har i allmänhet utgifterna antagits falla bort i och med att programmet upphör. Ett exempel är programmet för bidrag till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin, vilket löper ut budgetåret 1973/74. Några utgifter för detta ändamål under åren därefter har därför inte lagts in i långtidsbudgeten. Ytterligare exempel är stödet till textil- och konfektionsindustrin samt glasindustrin som förutsätts upphöra under långtidsbudgetperioden.

I den mån det är klart orealistiskt att räkna med att anslagen kommer att falla bort efter programperiodens slut underskattas givetvis omfattningen av de framtida resursanspråken. I en del fall har statsmakterna även låtit förstå att tidsbegränsade program avses bli förlängda i en eller annan form utan att formella beslut ännu fattats härom. Utgifterna för program av denna karaktär förutsätts ligga kvar på oförändrad nivå. Likaså har i fråga om vissa avtal vilka löper ut under långtidsbudgetperioden men som avses bli förnyade, schablonmässigt antagits oförändrad anslagsnivå. Detta gäller t. ex. avtalen med landstingskommunerna avseende mentalsjukvården.

2. I andra fall har statsmakterna *kvantifierat målen* men inte preciserat de finansiella konsekvenserna härav. Sådana målpreciseringar återfinns exempelvis på den spärrade utbildningens område. I dessa fall har i långtidsbudgeten tagits upp de resurser som beräknats nödvändiga för att uppnå de fastställda målen. Eftersom beräkningarna avser de erforderliga resursinsatserna utgår de från vissa antaganden om rationalisering och produktivitetsutveckling.

3. I de fall statsmakterna fattat principbeslut eller gjort principuttalanden i viss fråga utan att ställning ännu tagits till närmare regler eller tidpunkten för ikraftträdandet, m. m. har utgifter för detta inte medräknats i långtidsbudgeten. Detta gäller t. ex. riksdagens principuttalande i år beträffande ytterligare reformer på pensionsområdet.

4. För de flesta anslag *saknas* av statsmakterna *kvantifierade mål* för den framtida verksamheten. I dessa fall har konsekvensbedömningen gjorts från andra och i allmänhet mera skönsmässiga utgångspunkter.

a) En i vissa fall användbar metod är att utgå från oförändrad kvalitet på den statliga tjänsteproduktionen så som den upplevs av konsumenterna. Detta innebär att produktionen får anpassas till förändringar i efterfrågan. Vid beräkningen av insatsen av resurser måste emellertid hänsyn tas till produktivitsutvecklingen, som i allmänhet måste förutsättas vara sådan att en över tiden oförändrad efterfrågan kan tillgodoses med successivt minskade resursinsatser. Denna metod är i princip den som används för bl. a. de flesta myndighetsanslag, dvs. utgifter för löner och omkostnader. Det bör dock understrykas att stora svårigheter föreligger att rätt bedöma efterfråge- och produktivitsutvecklingen. Antagandena måste göras mycket schablonartade.

b) För de statliga verksamhetsgrenar som förekommer på statsbudgetens utgiftssida i huvudsak som *investering*, bl. a. kommunikationsverken och vägbyggandet, föreligger särskilda svårigheter att avgöra vilken anslagsutveckling som krävs för att anpassa produktionen till förändringar i efterfrågan. Detta sammanhänger främst med svårigheterna att precisera sambandet mellan investeringar och efterfrågan. Exempelvis kan det vara svårt att förutse konsekvenserna på längre sikt för investeringsanslagen av gjorda åtaganden i fråga om driftutgifter. För att få ett praktiskt användbart kriterium har beräkningarna här lagts upp så att investeringarna ökar i takt med efterfrågan sedan hänsyn tagits till en förväntad produktivitsutveckling.

c) Inom vissa områden saknas kontinuerlig investeringsverksamhet av större omfattning. Däremot aktualiseras punktvis vissa större projekt utan att dessa i och för sig innebär höjd målsättning för verksamheten. Som exempel kan nämnas uppförandet av förvaltningsbyggnader i samband med omlokalisering av statlig verksamhet. I den mån en utbyggnad inte följer av fastlagda program har en allmän skälighetsbedömning fått göras.

1.3 Beräkningsunderlag

Långtidsbudgeten omfattar endast i statsbudgeten ingående utgifter och inkomster. Härav följer att affärsverkens driftutgifter och andra utgifter för de statliga bolagen än tillskott av kapital inte ingår i beräkningarna. Detsamma gäller en stor del av socialförsäkringssystemet, bl. a. AP-fondens utgifter och inkomster.

Grundvalen för långtidsbudgeten utgörs av långtidsbedömningar som utförts av myndigheterna. Den slutliga bedömningen av anslagsutvecklingen har gjorts inom finansdepartementets budgetavdelning efter samråd med vederbörande fackdepartement.

Vid en diskussion av den statliga utgiftsutvecklingen under de framförliggande budgetåren är det naturligt att göra jämförelser med utvecklingen under tidigare år. Sådana jämförelser kan visa bl. a. i vil-

ken mån nya tendenser i den totala utgiftsutvecklingen eller i utvecklingen på skilda delområden gör sig gällande.

Som jämförelsematerial kommer i det följande att användas statistiken över budgetutfallen för budgetåren 1967/68—1971/72. För budgetåret 1972/73 föreligger slutredovisning först hösten 1973. Detta budgetår har därför inte tagits med i kalkylerna.

Beräkningarna av den framtida utgiftsutvecklingen utgår från anslagsbeloppen för budgetåret 1973/74 enligt 1973 års reviderade finansplan. Två olika beräkningar har utförts, dels en i fasta priser och löner, dels en i löpande priser och löner. I tabellerna 4 och 5 i avsnitt 3 redovisas de totala utgifternas utveckling enligt dessa beräkningar. I samma avsnitt finns också utgifterna i fasta priser fördelade på ändamålsgrupper.

För att uppnå jämförbarhet med den redovisade framtida utgiftsutvecklingen är det nödvändigt att även den historiska perioden avspeglar utgiftsförändringar i fasta priser. Omräkningen av utgifterna från löpande priser till fasta priser har gjorts med hjälp av olika indexserier. För vissa utgiftsgrupper finns direkt användbara indextal. Detta gäller t. ex. de kvantitativt viktiga direkta inkomstöverföringarna. Dessa har omräknats efter konsumentprisindex. För andra grupper saknas direkt tillämpliga indexserier. Detta gäller t. ex. de anslag som innehåller omkostnader. För dessa komponenter har använts konsumentprisindex sedan denna rensats från varugrupper som inte är relevanta för den statliga konsumtionen.

Den angivna metodiken för volymberäkning innebär således att för de utgiftsgrupper som består av transfereringar och finansiella transaktioner (utlåning) anges den nytta i reala termer som resursöverföringen representerar för mottagaren. För de utgifter som innebär statlig konsumtion eller investering anger volymberäkningarna statens efterfrågan på reala resurser.

2. Samhällsekonomisk bakgrund

2.1 Inledning

Den offentliga sektorns konsumtions- och investeringsutgifter tar i dag i anspråk ca 1/3 av de totala ekonomiska resurserna. Sedan ett flertal år tillbaka har den kommunala sektorns resursanspråk vuxit snabbare än statens. Numera är de kommunala konsumtions- och investeringsutgifterna nästan dubbelt så stora som statens. En betydande del av det offentligas intäkter tas dessutom i anspråk för inkomstöverföringar (transfereringar) till andra sektorer i samhällsekonomin, då i första hand hushållssektorn. De reala resursanspråken kommer i dessa fall

inte att ställas från de offentliga sektorerna utan från de mottagande sektorerna i form av t. ex. resursanspråk för privat konsumtion.

Tillväxttakten i den offentliga sektorns utgifter har i synnerhet under 1960-talet legat på en hög nivå. Den offentliga konsumtionen ökade med i genomsnitt drygt 5 % årligen under perioden 1967—1972, vilket bör ses i relation till ökningen av den totala produktionen, som under samma period uppgick till i genomsnitt 3,3 % per år. Visserligen har en betydligt lägre tillväxttakt kunnat observeras inom den offentliga sektorn under 1970-talets första år — i första hand orsakad av en långsammare tillväxttakt för de kommunala utgifterna — men satt i relation till de samlade produktionsresursernas långsammare tillväxttakt under dessa år framstår ökningstakten inom den offentliga sektorn ändå som betydande.

Den statliga budgetplaneringens uppgift är bl. a. att ge underlag för en avvägning mellan olika sektorer i enlighet med den ekonomiska politikens allmänna målsättningar. Den offentliga sektorns efterfrågan på varor och tjänster och övrig påverkan på samhällsekonomin måste utvecklas på ett sådant sätt att balans mellan totala anspråk och tillgängliga resurser upprätthålls. Genom att redovisa vilken resursmängd som är in-tecknad av redan fattade beslut om statliga utgifter utgör långtidsbudgeten ett hjälpmedel för en sådan avvägning.

Ett annat underlag för den statliga ekonomiska politiken utgör långtidsutredningarna. I dessa utredningar konfronteras — mot bakgrunden av bl. a. olika beslutsenheters planer och förväntningar — de totala resursanspråken med uppskattningar av det framtida resursutrymmet och alternativa allokeringssmönster diskuteras. I bilaga 3 till den reviderade finansplanen återfinns huvudresultaten av en avstämning och framskrivning av 1970 års långtidsutredning. Från denna bilaga återges i detta avsnitt dels kalkylerna över förändringarna i arbetskraft och produktivitet och den därav följande totala resurstillväxten i samhällsekonomin, dels beräkningarna av förändringarna i resursfördelningen.

I såväl långtidsbudgeten som långtidsutredningarna presenteras kalkyler över den statliga sektorns efterfrågan på varor, tjänster och personal. Beräkningarna är dock inte helt samstämmiga vilket beror på att de har olika underlag och syften. Långtidsutredningarna baserar sina analyser på uppgifter av *plankaraktär* medan syftet med långtidsbudgeten är begränsat till att ange de resursbehov som krävs för att infria gjorda åtaganden.

2.2 Resursutveckling och produktionstillväxt

Samhällsekonomin tillväxt är i huvudsak beroende av förändringar i arbetskraftstillgång och produktivitet. Enligt 1970 års långtidsutredning skulle befolkningen i yrkesverksamma åldrar komma att öka myc-

ket svagt under hela 1970-talet. De reviderade beräkningar som gjorts i anslutning till avstämningen av 1970 års utredning har bekräftat denna utvecklingsbild. Enligt denna avstämning väntas den totala folkmängden i landet 1972—1977 komma att öka med 0,5 % per år, medan ökningen av befolkningen i åldern 16—74 år beräknas till 0,3 % per år. I kalkylen ingår, förutom den faktiska nettoutvandringen under 1972 på närmare 12 000, ett antagande om ett årligt invandringsöverskott 1973—1977 på i genomsnitt 15 000.

Antalet personer i arbetskraften beräknas i den reviderade kalkylen komma att stiga med 74 000 från år 1972 till 1977, en ökning med 0,4 % per år. Av denna ökning väntas knappt 2/5 härröra från befolkningstillväxten och drygt 3/5 från stegrade relativa arbetskraftstal. Det är framför allt de relativa arbetskraftstalen för kvinnor med barn i förskoleåldern som förväntas stiga medan däremot männens relativa arbetskraftstal beräknas fortsätta att minska, om än i något långsammare takt än under närmast föregående 5-årsperiod.

Från 1970 till 1972 noterades en relativt kraftig nedgång i antalet arbetade timmar. Denna minskning, som uppgick till i genomsnitt 2,3 % per år, sammanhänge främst med förkortningen av den lagstadgade veckoarbetstiden från 42,5 till 40 timmar men även med den konjunkturdämpning som ägde rum under dessa år. För perioden 1972—1977 väntas den totala timvolymen komma att öka svagt, eller med 0,1 % per år. Skillnaden mellan detta ökningstal och den ovan angivna ökningen av antalet personer i arbetskraften 1972—1977 beror på en fortsatt ökning av andelen deltidsarbetande och av andelen kvinnor i arbetskraften. Kvinnornas medelarbetstid är nämligen — även bland de heltidsarbetande — vanligen något kortare än männens genomsnittliga arbetstid. I den redovisade utvecklingen av timvolymen 1972—1977 innefattas dessutom även effekten av den begränsade del av arbetstidsförkortningen, som återstod att ta ut vid årsskiftet 1972/73.

Den redovisade utvecklingen på arbetskraftssidan medför att tillväxten i bruttonationalprodukten (BNP) 1972—1977 nästan helt kommer att bero på produktivitetsutvecklingen. Perioden 1970—1972 beräknas produktiviteten för ekonomin som helhet ha stigit med i genomsnitt 4,0 % per år. Detta tal är något lägre än det som 1970 års långtidsutredning räknat med som genomsnitt för perioden 1970—1975, nämligen 4,9 %. Dämpningen blev särskilt märkbar inom industrisektorn. I avstämningen har man denna gång räknat med att återhämtningen efter konjunkturedgången kommer att bli något svagare än normalt och att produktivitetsökningen i genomsnitt för perioden 1970—1975 kommer att uppgå till 4,3 %.

För perioden 1972—1977 blir produktivets- och därmed resurstillväxten kraftigt påverkad av underutnyttjandet av produktionsresurserna i utgångsläget 1972. Inom industrin förutses således en produktivets-

ökning om 7,8 % per år mot 6,8 % 1970—1975. Produktivitetsökningstakten i den totala ekonomin väntas uppgå till 4,3 % per år vilket är något långsammare än den som rådde under senare delen av sextioalet. Att ökningstakten blir förhållandevis låg är emellertid delvis resultatet av vissa tillfälliga faktorer inom jord- och skogsbrukssektorerna. Sammantaget beräknas produktiviteten 1972—1977 tillväxa med drygt 4 % om året, vilket är något långsammare än genomsnittet för senare hälften av 1960-talet.

Såsom framgår av följande tablå stagnerade BNP-utvecklingen mellan 1970 och 1971. Detta var resultatet av en rad samverkande omständigheter, där dock oron på arbetsmarknaden och den snabba ökningen av hushållssektorns sparande synes vara de viktigaste förklaringsfaktorerna. En för svenska förhållanden osedvanligt stark nedgång av lagerinvesteringarna detta år var ytterligare en bidragande faktor.

Utvecklingen mellan 1971 och 1972 dominerades av den arbetstidsförkortning som genomfördes den 1 januari 1972 och som kan antas ha motsvarat en utebliven BNP-tillväxt om ca 2 à 3 %. Trots detta ökade BNP (beräknad från produktionssidan) med ca 3 %, vilket i kombination med uppskattningen av timvolymens utveckling innebar en utomordentligt kraftig ökning av produktiviteten per arbetstimme. Denna snabba uppgång torde dock i viss utsträckning sammanhänga med arbetstidsförkortningen och således delvis vara av engångskaraktär.

För åren efter 1972 beräknas den väntade utvecklingen på arbetskraftens område i kombination med den antagna produktivitetstegringen leda till en BNP-tillväxt på ca 4,5 % per år räknad som genomsnitt för perioden 1972—1977.

Arbetskraftsvolym och produktionsutveckling

Genomsnitt per år, procent

	1965—1970	1970—1971	1971—1972	1972—1977
Antal arbetstimmar	—0,6	—1,5	—3,1	0,1
Produktion per arbetstimme	4,7	2,2	6,2	4,3
Bruttonationalprodukt (från produktionssidan)	4,1	0,7	2,9	4,4

2.3 Resursfördelningen

I 1970 års långtidsutredning redovisades olika alternativ för produktionsökningens fördelning på olika användningsområden. Mot bakgrund av det underskott i bytesbalansen som förelåg under senare hälften av 1960-talet kom kravet på balans i de utrikes betalningarna att inta en dominerande ställning bland de överväganden om resursernas fördel-

ning som gjordes i utredningen. För samtliga presenterade alternativ gällde sålunda att den externa balansen skulle återställas någon gång under perioden 1970—1975. Enligt utredningens huvudkalkyl, som innebär att balansen skulle vara återställd 1975, krävdes att ca 10 % av den årliga produktionsökningen direkt togs i anspråk för att förbättra utrikesbalansen. Därutöver krävdes att en relativt betydande investeringsaktivitet inom industrin uppnåddes redan i periodens början för att den förutsatta exportutvecklingen skulle komma till stånd. Detta innebär enligt utredningens huvudkalkyl att utrymmet för i första hand en ökning av offentlig konsumtion och investering beräknades bli något lägre än tidigare. Resursfördelningen enligt denna kalkyl återges i tabell 1.

I avstämningen av 1970 års långtidsutredning konstateras att konjunkturdämpningen under 1970-talets första år reducerat produktionsökningstakten. Främst till följd av det lägre, inhemska efterfrågetrycket under dessa år har den externa balansen stärkts. Mot bakgrund av den internationella konjunkturutvecklingen har visserligen den svenska exportens ökningstakt varit betydande, men den externa balansens förbättring sammanhänger även till en betydande del med den lägre takten i importutvecklingen. Som framgår av tabell 1 förutses i avstämningen ökningen av BNP 1970—1975 stanna vid drygt 3 % per år. Jämfört med bedömningarna i 1970 års långtidsutredning har tillväxten för så gott som samtliga efterfrågekomponenter förutsetts bli lägre. Ett påtagligt undantag utgör de statliga investeringarna, vilka som en följd av den under konjunkturavmattningen förda sysselsättningspolitiken kom att öka snabbare än vad som förutsågs i 1970 års utredning. Även de privata investeringarnas tillväxt har till följd av bl. a. olika ekonomisk-politiska åtgärder kunnat hållas väl uppe.

För hela perioden 1972—1977 förutses en tillväxt av produktionen om ca 4,5 % per år. I avstämningen räknar man liksom tidigare med att balans i utrikeshandeln uppnås senast 1975. Man bedömer det som sannolikt att konjunkturuppgången under de närmaste åren kommer att leda till en i varje fall temporär försämring av det externa balansläge som uppnåts under de senaste åren.

Den offentliga konsumtionen väntas öka i ungefär samma takt som under perioden 1970—1975. Kostnadsökningarna inom den kommunala sektorn beräknas även framöver bli höga varigenom det volymmässiga utrymmet för ökad kommunal konsumtion antas bli förhållandevis begränsat. De statliga investeringarnas svaga tillväxt 1972—1977 beror i första hand på den höga nivån på dessa investeringar under 1972. Som underliggande trend har långtidsutredningen antagit en genomsnittlig årlig ökning 1970—1977 om ca 4 % per år.

Den mest påtagliga förändringen i bedömningen av den ekonomiska utvecklingen för perioderna 1970—1975 resp. 1972—1977 gäller ut-

Tabell 1. Försörjningsbalansens utveckling 1970—1977

Förändring i volym, procent per år

	1965—1970	Enligt 1970 års långtids- utredning	Enligt reviderade beräkningar	
		1970—1975	1970—1975	1972—1977
Privat konsumtion	3,1	3,3	2,6	4,4
Offentlig konsumtion	5,8	4,5	3,8	4,0
Statlig	2,0	3,5	3,2	3,5
Bruttoinvesteringar	3,8	3,5	2,1	2,5
Statliga	-0,3	3,5	4,0	1,7
Export av varor och tjänster	8,6	7,3	6,7	7,1
Import av varor och tjänster	7,9	6,2	5,2	7,3
Bruttonationalprodukt (från användningssidan)	4,0	3,8	3,1	4,2

vecklingen av utrymmet för den privata konsumtionen. Enligt 1970 års utrednings huvudalternativ förutsattes detta stiga med ca 2,5 % om året under perioden 1970—1975. Enligt den nu framlagda avstämningen kan man räkna med att det privata konsumtionsutrymmet under åren 1972—1977 kommer att stiga med nära 4,5 % om året. Att ökningstakten blir så kraftig sammanhänger delvis med den låga konsumtionsnivån 1972 men av ännu större betydelse är den förutsatta snabbare ökningen av produktionskapaciteten fr. o. m. 1973 som bl. a. beror på att ingen ny arbetstidsförkortning förutses. Parallellt med att ett ökat utrymme enligt utredningen skapas för den privata konsumtionens tillväxt antas hushållens sparkvot återgå till en mera normal nivå än den som varit gällande under 1971 och 1972.

3. Utgiftsutvecklingen

I detta avsnitt redovisas statsutgifternas utveckling under långtidsbudgetperioden. Redovisningen omfattar de totala utgifterna över statsbudgeten. Dessa redovisas grupperade efter ändamål. De elva största ändamålsgrupperna, vilka tillsammans svarar för ca 90 % av utgifterna under budgetåret 1973/74, särredovisas. En redovisning av de totala utgifternas utveckling lämnas i tabell 4 på s. 34. Beräkningarna redovisas i fasta priser och utgår från de utgifter för budgetåret 1973/74 som redovisas i den reviderade finansplanen. För vissa anslag som är direkt knutna till prisindex redovisas också utgifternas utveckling i löpande priser. Till grund för dessa beräkningar ligger ett antagande om att priserna skall stiga med 3 % om året fr. o. m. kalenderåret 1974. En redovisning av de totala utgifternas utveckling i löpande priser lämnas i tabell 5 s. 35.

3.1 Folkpensioner, sjukförsäkring m. m.

Ändamålsgruppen domineras av utgifterna för folkpensioneringen och statens bidrag till sjukförsäkringen. Med undantag för vissa administrationskostnader, som är statlig konsumtion, utgörs hela ändamålsgruppen av transfereringar till hushållen.

Utgifterna för *folkpensionerna* har under perioden 1967/68—1971/72 stigit med i genomsnitt 6,4 % per år räknat i fasta priser. Ökningen beror dels på att antalet pensionärer stigit under denna tid, dels på att vissa standardförbättringar genomförts. Antalet folkpensionärer uppgick i början av 1973 till drygt 1 480 000, varav ca 1 010 000 ålderspensionärer.

Vid 1969 års riksdag fattades beslut om ett nytt system för standardhöjning av folkpensionerna under åren 1969—1978. Enligt detta system utgår s. k. pensionstillskott till de folkpensionärer som inte uppbär ATP eller har låg ATP. Pensionstillskottet utgjorde under budgetåret 1969/70 3 % av basbeloppet och ökar därefter årligen för att vid tioårsperiodens slut utgöra 30 % av basbeloppet. Den 1 juli 1973 uppgår pensionstillskottet till 15 % av basbeloppet. Inkl. pensionstillskott kommer folkpensionen år 1978 för ensamstående pensionär att utgöra 120 % av basbeloppet och för makar 200 % av basbeloppet. Motsvarande andelar var den 1 juli 1968 90 % resp. 140 %.

Antalet personer med förtidspension har ökat kraftigt de senaste åren. Ökningen beror till stor del på de ändrade regler som trädde i kraft år 1970 och som innebar förbättrade möjligheter för äldre förvärvsarbetande med tungt eller pressande arbete att få pension före 67 års ålder. Möjligheterna att få sådan förtidspension har sedan dess utökats ytterligare för äldre förvärvsarbetande som blir utförsäkrade från arbetslöshetsförsäkringen och inte kan få nytt arbete. Detsamma gäller för den som uppburit omställningsbidrag eller i framtiden kontant arbetsmarknadsstöd under en viss tid.

Allmän försäkring m. m.

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter</i>	+ 7,5	12 878	+1 799	+487	+493	+461	+14,0	+ 5,8
därav								
<i>för folkpensioneringen</i>	+ 6,4	10 560	+ 477	+337	+326	+284	+ 4,5	+ 3,2
<i>för sjukförsäkringen</i>	+10,3	2 220	+1 322	+151	+167	+177	+59,6	+16,1

Antalet förtidspensionärer har antagits fortsätta att öka under långtidsbudgetperioden. Förändringar i befolkningens ålderssammansättning beräknas vidare komma att öka antalet ålderspensionärer med drygt 23 000 årligen. Eftersom allt fler pensionärer får ATP beräknas emellertid antalet ålderspensionärer med pensionstillskott, som nu uppgår till ca 780 000, komma att minska med ca 22 000 per år.

Vid beräkningen av folkpensionsanslaget i *fasta priser* under långtidsbudgetperioden har utgångspunkten varit gällande basbelopp om 7 600 kr. Vidare har antagits att basbeloppet höjs under hösten 1973 till 7 800 kr. Beräkningarna omfattar därefter endast sådana utgiftshöjningar som följer av ett ökat antal folkpensionärer och de förutsatta förändringarna av pensionstillskotten.

I fasta priser ökar utgifterna för folkpensioneringen med ca 480 milj. kr. budgetåret 1974/75. Däri ingår ca 90 milj. kr. som följer av basbeloppshöjningen hösten 1973 samt 30 milj. kr. som avser förbättringar av barnpensioner och vårdbidrag till handikappade barn som föreslås utgå fr. o. m. den 1 januari 1974. Effekterna på utgifterna av det ökade antalet pensionärer och av pensionstillskottens höjning framgår av nedanstående tablå (milj. kr.).

	Utgiftsförändring till			
	1974/75	1975/76	1976/77	1977/78
Ökat antal pensionärer	+187	+187	+196	+174
Höjda pensionstillskott	+170	+150	+130	+110
<i>Summa</i>	+357	+337	+326	+284

Kompensationen för prisstegringar följer utvecklingen av basbeloppet vilket i sin tur följer förändringarna i konsumentprisindex. Folkpensionens årsbelopp var den 1 juli 1967 4 931 kr. för ensamstående och 7 696 kr. för makar. Motsvarande belopp inkl. pensionstillskott var den 1 juli 1972 7 446 kr. resp. 11 972 kr. och beräknas den 1 juli i år uppgå till 7 980 kr. för ensamstående och 12 920 kr. för makar.

Med en antagen prisstegring om 3 % årligen fr. o. m. år 1974 skulle utvecklingen av folkpensionsanslaget i *löpande priser* bli följande (milj. kr.).

Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68–1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74–1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74–1977/78
		1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
+11,9	10 560	+784	+654	+656	+624	+7,4	+5,9

Vid sidan av statens utbetalningar av folkpensioner utgår till pensionärerna stora belopp i form av dels ATP, dels kommunala bostadstillägg.

Under budgetåret 1973/74 beräknades de sammanlagda ATP-beloppen uppgå till ca 3 miljarder kr. och de kommunala bostadstilläggen till ca 1,2 miljarder kr.

Utvecklingen av statens bidrag till *sjukförsäkringen* under långtidsbudgetperioden påverkas i hög grad av de förslag till socialförsäkringsreformer, inkl. en övergång till beskattad sjukpenning m. m., som förelagts vårriksdagen 1973. En allmän tandvårdsförsäkring föreslås fr. o. m. den 1 januari 1974 ingå i den allmänna sjukförsäkringen och ge ersättning med i regel 50 % av tandvårdskostnaderna för alla personer fr. o. m. 17 års ålder. För yngre personer lagfästs landstingens ansvar att lämna avgiftsfri tandvård. Försäkringen avses gälla både för folktandvårdens vuxentandvård och för de privatpraktiserande tandläkare som ansluts till försäkringen.

Sjukpenningen föreslås fr. o. m. den 1 januari 1974 bli beskattad och pensionsgrundande för ATP. Ersättningen läggs vidare om så att den försäkrade vid sjukdom får 90 % av den ersättningsgrundande inkomsten, dock räknat högst på en inkomst motsvarande 7 1/2 basbelopp. Sjukpenningen blir genom de nya reglerna jämförbar med sjuklön från arbetsgivaren. Vidare föreslås att moderskapsförsäkringen vid samma tidpunkt omvandlas till en föräldraförsäkring som även innefattar rätt till sjukpenning vid vård av sjukt barn. Förmånerna beskattas enligt samma regler som övriga sjukpenningförmåner. Omläggningen till beskattade förmåner, inkl. reformerna avseende tandvårdsförsäkringen, sjukpenningsförsäkringen och föräldraförsäkringen, beräknas medföra att sjukförsäkringens totala omslutning under år 1974 ökar med ca 3,9 miljarder kr.

I detta sammanhang har förslag om nya finansieringsregler lagts fram. Reglerna förenklas och görs enhetliga för hela den obligatoriska sjukförsäkringen. Statsbidrag utgår med en tredjedel av sjukförsäkringens totala kostnader. Arbetsgivaravgifter avses täcka ca 40 % och egenavgifter återstående dryga 25 % av de sammanlagda kostnaderna. Som en konsekvens härav höjs arbetsgivaravgiften till sjukförsäkringen från 3,2 % till 3,8 % den 1 januari 1974. En mindre höjning av de försäkrades egna avgifter blir också nödvändig. Statens bidrag till sjukförsäkringen höjs med inmot 2,5 miljarder kr. för kalenderåret 1974.

Genom att reformerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1974 kommer höjningen av statsbidraget att återverka på såväl budgetåret 1973/74 som 1974/75. Anslagsberäkningen för hela långtidsbudgetperioden utgår från de bestämmelser, taxor och statsbidragsregler som kommer att gälla fr. o. m. ingången av år 1974. Till följd av förändringar i folkmängden och förskjutningar i åldersstrukturen beräknas sjukförsäkringsutgifter-

na öka under samtliga år av perioden. Vid beräkningarna har dock förutsatts att sjukfrekvensen inom resp. åldersgrupp blir oförändrad.

3.2 Utbildning och forskning

Denna ändamålsgrupp omfattar de statliga utgifterna för utbildningsväsendet och för den civila forskning som bedrivs av staten eller med statligt stöd. Ändamålsgruppen omfattar bl. a. grundskolan, gymnasiala skolor, högre utbildning och forskning samt studiesociala ändamål. Till högre utbildning och forskning har förts bl. a. anslagen till universitet och högskolor, undervisningssjukhusen samt de statliga forskningsråden och styrelsen för teknisk utveckling. I denna undergrupp ingår även de statliga utgifterna för forsknings- och utvecklingsverksamhet på atomenergiområdet. Studiesociala ändamål omfattar det statliga studiestödet till samtliga kategorier av studerande.

Den starka ökningen under perioden 1967/68—1971/72 av de statliga utgifterna för vissa av de här aktuella ändamålen återspeglar den intensiva reformverksamhet som ägt rum. Av tablån framgår att utgifterna under långtidsbudgetperioden beräknas öka i en väsentligt lägre takt, vilket bl. a. är ett uttryck för att huvuddelen av de utbildningspolitiska reformer som beslutades under 1960-talet nu är genomförda.

Den nioåriga *grundskolan*, vars genomförande beslutades år 1962, är fr. o. m. läsåret 1972/73 fullt utbyggd i samtliga kommuner. Den nya läroplanen för grundskolan tillämpas innevarande läsår i samtliga årskurser. Denna reform innebär framför allt att högstadiet är mindre differentierat än tidigare, vilket ger alla ungdomar en i huvudsak gemensam grundutbildning.

Utgiftsutvecklingen för grundskolans del styrs i betydande utsträckning av befolkningsutvecklingen. Elevantalet i grundskolan beräknas

Utbildning och forskning

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter därav</i>	+3,5	10 873	+184	—30	+84	+107	+1,7	+0,8
grundskolan	+6,0	4 262	+ 98	—53	+56	+62	+2,3	+0,9
gymnasiala skolor	+3,7	1 724	+ 20	+ 3	+ 4	+ 6	+1,2	+0,5
högre utbildning och forskning	+6,5	2 888	+ 32	+17	+19	+33	+1,2	+0,8
studiesociala ändamål m. m.	+3,2	1 382	+ 12	—21	—21	—22	+0,9	—1,0

läsåret 1973/74 uppgå till ca 1 013 000. Antalet elever stiger successivt under långtidsbudgetperioden och beräknas läsåret 1977/78 ha ökat till ca 1 056 000. Ökningen är mest markant på mellanstadiet under den första delen av perioden och på högstadiet under periodens senare del. Antalet elever på lågstadiet beräknas minska under hela perioden. Behovet av lärare beräknas öka med 500—1 000 om året.

Anslagsutvecklingen styrs förutom av elevutvecklingen även av klassstorlekarna. På låg- och högstadierna ligger klasstorlekarna väl i nivå med de beräkningar som låg till grund för 1962 års grundskolebeslut, medan de på mellanstadiet fortfarande ligger under denna nivå. Anslagsutvecklingen påverkas dessutom av det särskilda systemet för utbetalningar av statsbidrag till kommunerna.

I enlighet med beslut av 1968 års riksdag ersattes fr. o. m. läsåret 1971/72 gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan med en ny skolform, *gymnasieskolan*. Samtidigt infördes tvååriga yrkesinriktade linjer med en bredare inriktning än förutvarande yrkesutbildning.

Läsåret 1973/74 beräknas antalet intagningsplatser i den direkt grundskoleanknutna delen av gymnasieskolan motsvara 93 % av årskullen 16-åringar. Andelen elever som omedelbart efter grundskolan fortsätter till gymnasieskolan är dock lägre. Antalet sökande till de tvååriga yrkesinriktade linjerna har ökat. Däremot har intresset för de tre- och fyraåriga linjerna samt för de tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna minskat något.

Den snabba utbyggnaden av skolväsendet under 1960-talet ledde till ett stort behov av nya lärare. Den tidigare bristen på lärare är nu till stor del hävd och antalet intagningsplatser för bl. a. klasslärare och ämneslärare har under flera budgetår successivt dragits ned. Detta innebär att resursbehovet för dessa lärarutbildningar väntas minska under långtidsbudgetperioden.

Reformeringen av *vuxenutbildningen* år 1967 innebar en kraftig förstärkning av resurserna för såväl utbildningen i studieförbundens regi som de kommunala skolorna för vuxna och de riksrekryterande statliga vuxenskolorna i Norrköping och Härnösand. I olika propositioner under åren 1970 till 1973 har framlagts förslag om nya betydelsefulla steg i utbyggnaden av vuxenutbildningen. Det statliga stödet har härigenom förbättrats i olika avseenden. Utgifterna för vuxenutbildning antas öka under hela långtidsbudgetperioden.

Beräkningen av anslagsutvecklingen inom undergruppen *högre utbildning* utgår i vad avser universiteten och högskolorna i huvudsak från den beräknade närvaron vid de fria fakulteterna resp. de spärrade fakulteterna. I samband med anslagsframställningen för budgetåret 1973/74 redovisade universitetskanslersämbetet en prognos över närvaron läsåret 1973/74. För långtidsbudgetperioden har förutsatts att närvaron vid de fria fakulteterna i stort sett kommer att ligga kvar på den nivå som

prognostiserats för 1973/74. Medelsbehovet för de spärrade fakulteterna har beräknats med utgångspunkt i de beslutade förändringarna i intagningskapaciteten. Sammantaget innebär detta att kostnaderna för den högre utbildningen fortsätter att stiga under perioden, framför allt till följd av ett ökat antal studerande på de medicinska, odontologiska och tekniska utbildningsvägarna. Byggnadsverksamheten för den högre utbildningen har varit intensiv under senare år. Väsentliga lokalbehov har tillgodosetts och en successiv dämpning av byggnadsverksamheten bedöms nu som trolig.

Medel till *forskning och utveckling* anvisas över riksstaten genom anslagen till dels de statliga forskningsråden, styrelsen för teknisk utveckling, AB Atomenergi m. fl., dels universiteten och högskolorna. Ökningen av anslagen till direkta forsknings- och utvecklingsändamål har under de senaste åren varit betydande och för långtidsbudgetperioden förutses en fortsatt ökning. Ett fortsatt deltagande i det europeiska forskningssamarbetet, bl. a. inom ESRO och CERN, har förutsatts vid anslagsberäkningarna.

Anslagen till *studiesociala ändamål* omfattar såväl bidrag som krediter till studerande. Fr. o. m. budgetåret 1973/74 överförs alla elever över 20 år i gymnasieskolan, den kommunala och statliga vuxenutbildningen samt folkhögskolan från studiehjälpssystemet till studiemedelssystemet. Studiekredit till elever under 20 år i dessa skolformer utgår från samma tidpunkt i form av återbetalningspliktiga studiemedel.

Antalet studiemedelstagare har bedömts i stort sett oförändrat under långtidsbudgetperioden. Samtidigt väntas återbetalningarna av studiemedel och studielån stiga successivt under perioden, vilket totalt beräknas innebära anslagsminskningar under de tre sista åren i perioden. I förhållande till riksstatsförslaget för 1973/74 har beloppet för studiesociala ändamål i tabblån höjts med ca 370 milj. kr., vilket motsvarar en förutsatt förbrukning av de reservationer som beräknas finnas under anslaget vid ingången av budgetåret 1973/74. Utgifterna för studiemedel har beräknats med utgångspunkt i basbeloppen 7 600 kr. för höstterminen 1973 och 7 800 kr. för vårterminen 1974.

3.3 Totalförsvar

Utgifterna inom ändamålsgruppen totalförsvar avser till helt övervägande del det militära försvaret. Därutöver ingår civilförsvaret, det ekonomiska försvaret samt övriga delar av totalförsvaret. Utgifterna för totalförsvarsändamål uppgår budgetåret 1973/74 till ca 12 % av de beräknade totala statsutgifterna. Försvarets andel av de sammanlagda statliga konsumtions- och investeringsutgifterna är däremot avsevärt högre och uppgår till 33 %.

Totalförsvaret

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
		1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
+1,6	7 919	-9	+13	-4	-12	-0,1	-0,1

Genom 1972 års försvarsbeslut har statsmakterna mot bakgrund av en säkerhetspolitisk bedömning tagit ståndpunkt till den framtida inriktningen av det militära försvaret och civilförsvaret samt totalförsvaret i övrigt.

Beträffande det *militära försvaret* har fastslagits att resurserna skall användas på sådant sätt att en framtida styrketillväxt underlättas även om detta medför en lägre operativ styrka under de närmaste åren än vad som eljest vore möjligt. Försvaret skall bygga på den allmänna värnpliktens grund. För att begränsa kostnaderna för de värnpliktigas utbildning förkortas grundutbildningen något. Om valet står mellan olika vapensystem skall hellre anskaffas ett större antal tekniskt mindre kvalificerade vapensystem än ett fåtal kvalificerade. Fjärrstridsförbanden, vilka bl. a. innehåller attackflyg och ubåtar, ges på sikt en lägre prioritet än andra system.

I syfte att inom den givna ramen skapa så stort utrymme som möjligt för materielanskaffning har överbefälhavaren fått i uppdrag att under en femårsperiod minska antalet anställda inom försvaret räknat brutto med omkring 2 500.

I försvarsbeslutet bestämdes en utgiftsram för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 som var 90 milj. kr. högre än vad en fortsatt tillämpning av tidigare gällande försvarsramar skulle ge. För budgetåret 1973/74 har i statsverkspropositionen föreslagits en utgiftsram om ca 7 380 milj. kr., varav 525 milj. kr. utgör beräknad priskompensation enligt nettoprisindex. Utgiftsramarna för dessa budgetår utgår från samma s. k. basbelopp.

Enligt det nya planeringssystemet skall riksdagen inte besluta om en flerårig utgiftsram. Planeringen för de närmaste fem åren måste dock ske med utgångspunkt i en viss planeringsram. Denna planeringsram har bestämts utgå horisontellt från det nämnda basbeloppet. Härtill kommer kompensation för prisstegringar enligt nettoprisindex.

För att belysa utvecklingen av de militära försvarsutgifterna även i löpande priser har beräkningar gjorts på grundval av de prisantaganden som tillämpas vid beräkningar i långtidsbudgeten i övrigt.

Tabell 2. Utvecklingen av de militära försvarsutgifterna 1973/74—1977/78 i löpande priser.

(Milj. kr.)

	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77	1977/78
Militär ram	7 381,9	7 605,4	7 879,9	8 116,3	8 359,8
varav priskompensation	(525,0)	(746,5)	(976,0)	(1 212,4)	(1 455,9)
Förändring från föregående budgetår		+223,5	+274,5	+236,4	+243,5

Denna planeringsram medger att drygt 2 000 milj. kr. årligen kan användas för materielanskaffning. Till de större anskaffningsprogrammen hör infanterikanonvagnar, terrängbilar och luftvärnsrobotar för armén, ubåtar, patrullbåtar och kustartilleribatterier för marinen samt fortsatt anskaffning av attackversionen av flygplanet Viggen och utveckling av jaktversionen av Viggen för flygvapnet.

Beträffande *civildförsvaret* innebär försvarsbeslutet att planeringen bl. a. bör utgå från att befolkningen kan komma att beröras av biverkningar vid bekämpning av militära mål i samband med en invasion eller vid markstrid varvid i första hand konventionella stridsmedel används. Liksom i fråga om det militära försvaret bör civilförsvarsåtgärderna ges långsiktig inriktning. Vissa begränsningar i den operativa styrkan kan godtas under de närmaste åren. Exempel härpå är att manskapsutbildningen något begränsas.

För budgetåret 1972/73 har genom försvarsbeslutet 1972 bestämts en utgiftsram om 126,8 milj. kr. Denna ram är grundad på ett basbelopp om 118 milj. kr., uttryckt i prisläget februari 1971. I statsverkspropositionen 1973 föreslås en utgiftsram för budgetåret 1973/74 om 136,8 milj. kr., baserad på samma basbelopp. Planeringen de närmaste fem åren bör enligt försvarsbeslutet och statsverkspropositionen 1973 utgå horisontellt från det nämnda basbeloppet. Härtill kommer kompensation för prisstegringar enligt nettoprisindex. Denna planeringsram medger bl. a. att skyddsmasker kan anskaffas fortlöpande. Det bör observeras att planeringsramen endast avser de civilförsvarsåtgärder som finansieras över fjärde huvudtiteln. Andra åtgärder såsom byggande av normalskyddsrum, verkskydd och kommunernas utgifter för skyddsrum m. m. finansieras på annat sätt. Dessa kostnader, som bärs direkt av enskilda och kommuner har under senare år varit ungefär lika stora som de som belastar statsbudgeten.

Övrigt totalförsvar omfattar åtgärder inom en rad skilda funktioner. Det ekonomiska försvaret omfattar beredskapsåtgärder inom bl. a. industriproduktionen, livsmedelsförsörjningen, energiförsörjningen och kommunikationerna. Avsevärda resurser avsätts för denna sektor av totalförsvaret. Värdet av beredskapslagren uppgår t. ex. till över 1 miljard kr. och investeringskostnaderna för det löpande oljelagringspro-

grammet 1970—1976 beräknas till 760 milj. kr., varav staten bidrar med ca 80 milj. kr. Aktiviteterna inom hälso- och sjukvården, polisverksamheten och det psykologiska försvaret förutsätts fortlöpa på ungefär oförändrad nivå. Verksamheten inom övrigt totalförsvar bygger i krig och krigssituationer i stor utsträckning på den bas som fredsinriktad verksamhet utgör. Behovet av beredskapsåtgärder blir därför beroende av den fredsinriktade verksamhetens utveckling.

3.4 Kommunikationer och energiförsörjning

Denna ändamålsgrupp omfattar huvudsakligen utgifterna för vägväsendet, de statliga kommunikationsverken — dvs. postverket, televerket, statens järnvägar, luftfartsverket och sjöfartsverket — vissa investeringsutgifter för Sveriges Radio samt vattenfallsverket.

Vid bedömningen av den framtida utvecklingen har hänsyn i första hand tagits till den väntade efterfrågeutvecklingen. Som nämnts i avsnitt 1.2 föreligger vissa svårigheter att avgöra vilken investeringsutveckling som krävs för att anpassa produktionen till efterfrågan. För att få en praktiskt användbar beräkningsmetod har investeringarna, efter reduktion med väntad produktivitetstegring, förändrats i takt med den beräknade efterfrågeökningen. Vidare har vissa beslutade program och engångsprojekt beaktats. Som exempel kan nämnas uppförandet av en ny utrikesterminal på Arlanda flygplats.

Inom vägväsendet beräknas trafikvolymen öka med ca 4 % per år under långtidsbudgetperioden, vilket är en långsammare takt än vad som varit fallet under 1960-talet. Det även vid en oförändrad nivå på vägbyggnadsanslagen snabbt stigande vägkapitalet kräver emellertid en viss uppräkning av driftanslagen för att det ökade underhållsbehovet skall kunna tillgodoses. Målsättningen för vägbyggandet innefattar bl. a. ökad satsning på kollektiv trafik samt miljöförbättrande och trafiksäkerhetshöjande åtgärder.

Televerkets investeringar omfattar investeringar dels i telenätet, dels i rundradioanläggningar för distribution av radio- och TV-programmen. Medelförbrukningen för dessa ändamål beräknas uppgå till ca 810 milj. kr. under budgetåret 1973/74, varav ca 40 milj. kr. för rundradioanläggningar.

Investeringarna i telenätet har bedömts mot bakgrund av den väntade teletrafikutvecklingen. Denna trafik förutses öka med 4 % per år. Mot denna trafikökning har ansetts svara en ökning av investeringarna med 2 % per år.

Vad gäller rundradioanläggningar har medel beräknats för bl. a. en fortsatt utbyggnad av sändarnätet för TV 2.

Medelförbrukningen för *statens järnvägars* investeringar beräknas uppgå till drygt 350 milj. kr. under budgetåret 1973/74. Investering-

Kommunikationer och energiförsörjning

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter därav</i>	— 0,4	5 826	+75	— 5	—33	—	+1,3	+0,1
vägar, trafiksäkerhet m. m.	— 4,6	2 502	+29	+21	+17	+21	+1,2	+0,9
kommunikationsverken	— 3,8	1 953	+24	—27	—50	—14	+1,2	—0,9
energiförsörjning	+25,3	1 327	+9	—	—	—9	+0,7	—

arna har räknats upp med hänsyn till den förväntade trafik- och produktivitetens utvecklingen.

Utvecklingen av *luftfartsverkets* investeringar domineras av ett fåtal stora objekt. Medel har beräknats för färdigställandet av en ny utrikes-terminal på Arlanda flygplats, för färdigställandet av flygledarskolan på Sturup samt för arbeten på den nya flygplatsen i Göteborgsregionen. Övriga investeringsbehov har bedömts mot bakgrund av den förväntade trafikutvecklingen.

Medelsbehovet för *postverkets* investeringar har beräknats med utgångspunkt i att den totala postvolymen kommer att ligga på i stort sett oförändrad nivå under perioden. Särskild hänsyn har tagits till vissa större pågående byggnadsprojekt, bl. a. färdigställandet av ett bangårds-posthus i Malmö.

I fråga om *sjöfarten* förutses under den framförliggande perioden en fortsatt rationalisering av lots- och fyrväsendet.

Under perioden kommer två stora havsisbrytare och en mindre isbrytare, avsedd i första hand för Väneren, att levereras. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till de drift- och kapitalkostnader som följer av en utökad isbrytarflotta.

Anslaget till *vattenfallsverket* beräknas under perioden bibehållas på en hög nivå. Efterfrågeprognosen för elektrisk kraft innebär en ökning med drygt 8 % per år under 1970-talet. Produktionen har hittills i huvudsak varit baserad på vattenkraftstillgångar. Den väntade starka ökningen av efterfrågan på elkraft kommer emellertid att täckas genom utbyggnad av framför allt kärnkraftverk.

Under perioden fram till 1977/78 skall enligt riksdagens beslut tre aggregat vid Ringhals sättas i drift. Riksdagen har förelagts förslag om byggande av ett fjärde aggregat. Vattenfallsverkets förhandlingar med Mellan-Svensk Kraftgrupp AB har resulterat i en överenskommelse om bildandet av ett aktiebolag för gemensam utbyggnad av Forsmarks atomkraftstation. Det första aggregatet beräknas komma att tas i drift

under budgetåret 1978/79. Endast en del av vattenfallsverkets investeringskostnader i detta sammanhang har inräknats här, eftersom huvuddelen av investeringskostnaden beräknas kunna finansieras via upplåning.

3.5 Stöd till barnfamiljer

Utgifterna under denna ändamålsgrupp avser huvudsakligen inkomstöverföringar till hushållen i form av allmänna barnbidrag och bostadstillägg för barnfamiljer. Statsbidrag till barnomsorgen utgör en växande del av ändamålsgruppen. Vidare ingår statens utgifter för bidragsförskott (utgifterna för underhållsbidrag till barn för vilka ersättning inte kan tas ut av den underhållsskyldige) och den del av statens bidrag till social hemhjälp som avser hjälp till barnfamiljer.

Utgiftsutvecklingen för *barnbidragen* bestäms av bidragsnivån och befolkningsutvecklingen. Barnbidragsbeloppet höjdes den 1 januari 1973 från 1 200 kr. till 1 320 kr. per barn och år. Barnbidraget utgår till omkring 1 miljon barnfamiljer med ca 1,8 miljoner barn. Antalet barn i bidragsberättigad ålder beräknas komma att stiga under hela den aktuella perioden. Vid beräkningen har hänsyn även tagits till effekterna av den förutsatta nettoinvandringen.

Både de statliga och statskommunala *bostadstilläggen* till barnfamiljer höjdes kraftigt den 1 april 1972. Höjningen avsåg såväl bidragens storlek som de bidragsberättigande hyresnivåerna. Samtidigt höjdes åldersgränsen från 16 till 17 år. Statens utgifter för dessa ändamål har därigenom stigit väsentligt. I årets statsverksproposition föreslås att de statskommunala bostadstilläggen den 1 januari 1974 utvidgas så att de även omfattar låginkomsttagare utan barn. De utgifter som denna reform medför har i långtidsbudgeten förts till ändamålsgruppen bostäder. I statsverkspropositionen föreslås vidare att nuvarande hyresgränser för ensamstående med barn förskjuts nedåt med 100 kr. Därigenom kommer bostadstilläggen till de flesta enförälderfamiljer att ytterligare förstärkas.

De barn vars föräldrar lever åtskilda är genom *bidragsförskotten* garanterade ett särskilt ekonomiskt grundskydd. Bidragsförskottens års-

Stöd till barnfamiljer m. m.

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
		1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
+9,0	4 063	+126	+105	+106	+107	+3,1	+2,6

belopp höjdes den 1 januari 1971 från 30 till 40 % av basbeloppet, samtidigt som den övre åldersgränsen höjdes från 16 till 18 år. Kommunerna beviljas statsbidrag med 75 % av nettokostnaderna för varje kalenderår i efterskott. Härigenom måste vid beräkningen av ifrågavarande anslag för långtidsbudgetperioden de höjningar av basbeloppet som inträffat t. o. m. utgången av budgetåret 1973/74 beaktas.

Barnomsorgen blir av allt större betydelse när det gäller samhällets service till barnfamiljerna. År 1966 fördubblades bidraget till anordnande av barnstugor och ett särskilt lånestöd infördes. Även driftbidragen förbättrades. Nya höjningar av statsbidragen till driften av daghem och fritidshem genomfördes den 1 juli 1970 och den 1 januari 1972. Dessa åtgärder har bidragit till en betydande utbyggnad av antalet barnstugeplatser. Antalet platser i daghem och fritidshem uppgick år 1972 till över 60 000. I årets statsverksproposition föreslås att driftbidraget till daghem och till fritidshem höjs fr. o. m. budgetåret 1973/74 med 1 000 kr. resp. 500 kr. per plats och år. Vidare föreslås en höjning av anordningsbidraget till dag- och fritidshem med 1 000 kr. per plats från den 1 januari 1973. Kommunernas möjligheter till fortsatt utbyggnad av barnomsorgen förbättras härigenom avsevärt. Mot bakgrund av kommunernas uppgifter om den planerade utbyggnaden och med hänsyn till förslagen om en ökad statlig bidragsgivning kan ca 25 000 nya platser i daghem och fritidshem beräknas bli påbörjade under budgetåren 1972/73 och 1973/74. Under långtidsbudgetperioden beräknas denna höga utbyggnadstakt kvarstå.

Den 1 januari 1969 infördes statsbidrag till kommunala familjedaghem. Under år 1973 beräknas antalet platser uppgå till ca 45 000. Rätt till statsbidrag inträder först när kommunens organiserade barnomsorg i form av daghem och fritidshem nått en viss omfattning uttryckt i platser per invånare. Denna s. k. kvotregel kommer under långtidsbudgetperioden att successivt minska i betydelse genom den förväntade utbyggnaden av daghemsplatser vilket bl. a. kommer att medföra att antalet statsbidragsberättigade familjedaghemplatser förväntas öka under långtidsbudgetperioden.

3.6 Arbetsmarknad och regionalpolitik

Sedan 1960-talets början har utgifterna för arbetsmarknads- och regionalpolitiken ökat mycket kraftigt. Under de senaste fem budgetåren steg utgifterna i fasta priser inom denna ändamålsgrupp med i genomsnitt 16,4 % per år. De snabbt växande anslagen är ett uttryck för en höjning av ambitionsnivån, men hänför sig också till ökade insatser till följd av den höga takten i näringslivets strukturomvandling. De särskilda sysselsättningsstimulerande insatser som gjordes under budgetåret 1971/72 är också av väsentlig betydelse i sammanhanget.

Arbetsmarknad och regionalpolitik
(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
		1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
+16,4	3 918	+359	+119	+64	+77	+9,2	+3,7

Långtidsbedömningarna för denna ändamålsgrupp inkluderar inte kostnader för eventuella stabiliseringspolitiskt motiverade insatser. För att uppfylla målet om en jämnare fördelning av sysselsättningsmöjligheterna mellan olika regioner och branscher krävs även i fortsättningen betydande insatser såväl i fråga om åtgärder som syftar till ökad rörlighet mellan yrken och regioner som i fråga om regionalpolitiskt stöd.

Vad angår de *rörlighetsfrämjande* åtgärderna förutsätts en fortsatt utbyggnad av arbetsmarknadsutbildningen. Antalet personer i utbildning antas öka med ca 5 000 per år under perioden. Fr. o. m. den 1 januari 1974 höjs enligt förslag i prop. 1973: 60 utbildningsbidragen samtidigt som bidragen blir beskattade.

De sysselsättningsskapande insatserna i form av *beredskapsarbeten* har beräknats få en i huvudsak oförändrad omfattning jämfört med riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74. Utbyggnaden av skyddade verkstäder antas ske i samma takt som hittills. Detta leder till en fortsatt ökning av driftbidragen till dessa verkstäder. Omfattningen av bidragsgivningen till halvskyddad sysselsättning beräknas öka under hela femårsperioden.

Anslagen till *kontant stöd vid arbetslöshet* består av medel till erkända arbetslöshetskassor, omställningsbidrag m. m. I prop. 1973: 56 föreslås ett nytt kontant arbetsmarknadsstöd fr. o. m. den 1 januari 1974 för nytilträdande på arbetsmarknaden och andra som inte tillhör arbetslöshetskassorna. Vid samma tidpunkt höjs dagpenningbeloppen för de arbetslöshetsförsäkrade och vidare förlängs ersättningstiden. Finansieringen läggs samtidigt om. Staten bidrar med 1/3 och arbetsgivarna med 2/3 av kostnaderna för det kontanta arbetsmarknadsstödet. Samma fördelning gäller för grundbidraget till arbetslöshetskassorna. Statsbidragen till arbetslöshetskassorna ökar kraftigt samtidigt som dagpenningen och det kontanta arbetsmarknadsstödet beskattas. Anslagsbehovet för 1973/74 beräknas till 680 milj. kr. och för 1974/75 till 950 milj. kr.

I fråga om *regional utveckling* har Kungl. Maj:t i prop. 1973: 50 föreslagit en femårig ram på 2 500 milj. kr. för låne- och bidragsverksamheten. Samtidigt föreslås viss utvidgning av stödverksamheten och förbättringar i låne- och bidragsvillkoren. I långtidsbudgeten har beaktats en erfarenhetsmässig eftersläpning av utbetalningarna.

3.7 Skattebidrag till kommuner

I denna ändamålsgrupp ingår skatteutjämningsbidrag, skattebortfallsbidrag i anledning av 1970 års skattereform samt särskilt bidrag till kommunerna i samband med den skatteomläggning som trädde i kraft den 1 januari 1973.

Skatteutjämningsbidragen syftar huvudsakligen till att stödja kommuner, landstingskommuner och kyrkliga kommuner med svag skattekraft. Enligt nu gällande regler utgår dels bidrag för att tillförsäkra ett visst skatteunderlag, dels bidrag vid hög utdebitering. Därutöver utgår i särskilda fall ytterligare skatteutjämningsbidrag bl. a. i samband med kommunsammanläggningar. Anslagsbehovet påverkas sålunda främst av skatteunderlaget och av utdebiteringen. Utvecklingen av dessa faktorer har medfört en kraftig ökning av statens utgifter för skatteutjämningsbidrag under de senaste åren. Bidragen svarade år 1972 för inemot 10 % av kommunernas samlade inkomster. På Gotland och i vissa norrlandslän svarade staten genom bidragen för mellan 1/4 och 1/3 av kommunernas inkomster. De lägsta bidragen fick kommunerna i storstadsområdena.

I proposition till årets riksdag (prop. 1973: 44) har lagts fram förslag till ändringar i skatteutjämningsystemet. Förslaget innebär en betydande ökning av bidragen från staten till kommunerna och landstingen. I förhållande till nuvarande system ökar bidragen år 1974 med 370 milj. kr. Liksom i det nu gällande systemet garanteras kommuner och landsting viss skattekraft, som relateras till medelskattekraften i landet. Skattekraftsgarantin varierar i huvudsak med det geografiska läget. De bidrag som f. n. utgår till primärkommuner med högre utdebitering än medelutdebiteringen föreslås avskaffade. De kyrkliga kommunerna föreslås i fortsättningen få samma skatteutjämningsbidrag som år 1973 med en årlig femprocentig uppräknings av föregående års bidragsbelopp.

Till grund för beräkningarna av utvecklingen av skatteutjämningsbidragen ligger samma antaganden rörande inkomstutvecklingen som för långtidsbudgeten i övrigt. Den kraftiga anslagsökningen till 1974/75 är en återstående helårseffekt av skatteutjämningsreformen, som föreslås träda i kraft den 1 januari 1974.

Skattebortfallsbidragen skall kompensera kommunerna för det inkomstbortfall som uppstår till följd av 1970 års skattereform. Detta bortfall har beräknats till 1 250 milj. kr. för år 1971. Bidragen trappas av i takt med att skatteunderlaget ökar. Till grund för beräkningen ligger samma antaganden om lönesummeutveckling och medelutdebitering som redovisats för skatteutjämningsbidragen.

Skattebidrag till kommuner
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnitt- lig procen- tuell föränd- ring 1967/68 —1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74 —1974/75	Genomsnitt- lig procentuell förändring 1973/74 —1977/78
			1974/ 75	1975/ 76	1976/ 77	1977/ 78		
<i>Totala utgifter</i>	+2,6	3 654	+265	+46	+59	+55	+7,3	+2,8
därav								
skatteutjämnings- bidrag	+3,2	2 330	+325	+105	+88	+78	+13,4	+5,9
skattebortfalls- bidrag	.	1 200	-60	-59	-29	-23	-5,0	-3,8
särskilt bidrag till kommunerna	.	122	—	—	—	—	.	.

Det särskilda bidraget till kommunerna utgår fr. o. m. år 1973 med 122 milj. kr. per år. Bidraget ger kommuner och landsting kompensation för den skatteomläggning som trädde i kraft den 1 januari 1973. Kompensationen avser att täcka den merkostnad som uppkommer för kommuner och landsting genom att finansieringen av den sänkta inkomstkatten fr. o. m. den 1 januari 1973, under riksdagsbehandlingen våren 1972 förändrades från höjd mervärdeskatt till höjd arbetsgivaravgift.

3.8 Bostäder

Denna ändamålsgrupp domineras av anslaget till lånefonden för bostadsbyggande, som för budgetåret 1973/74 föreslagits uppgå till 2 680 milj. kr. I nedanstående tablå har till anslaget för 1973/74 lagts ett belopp om ca 400 milj. kr., motsvarande en beräknad reservationsmedelsförbrukning under detta budgetår. Bland övriga anslag märks statens bosättningslånefond och lånefonden för kommunala markförvärv.

För tioårsperioden 1965—1974 har riksdagen uttalat sig för ett bostadsbyggnadsprogram på en miljon färdigställda lägenheter. Under de första åtta åren av denna period, dvs. t. o. m. år 1972, beräknas mer än 80 % av programmet ha genomförts.

Statliga bostadslån från lånefonden för bostadsbyggande utgår i huvudsak till ny- och ombyggnad. Bostadslånets storlek bestäms som en given andel av ett i varje särskilt fall framräknat låneunderlag. Vid nybyggnad beräknas låneunderlaget med utgångspunkt i kostnaderna för mark, exploatering av marken, grundläggning och byggnad. Vid ombyggnad motsvarar låneunderlaget den godkända kostnaden för arbetet. För kommuner och allmännyttiga företag uppgår bostadslånet till 30 % av det på detta sätt beräknade låneunderlaget, för bostadsrättsföretag med kommunal insyn till 28 %, för småhus som skall bebos av lånta-

Bostäder

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
		1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
+20,8	3 425	+20	+162	+265	+225	+0,6	+4,6

garen till 20 % och i övriga fall till 15 %. Återstående del av kapitalbehovet får täckas genom lån på kapitalmarknaden.

De statliga lånen löper med en ränta som motsvarar statens egen upplåningsränta med tillägg för vissa administrativa kostnader. För år 1973 tillämpas en ränta på 7,25 %.

Huvuddelen av det statliga kreditstödet till bostadsändamål från bostadslånefonden är uppbyggd som ett paritetslånesystem. Systemet omfattar hus som påbörjats efter den 1 januari 1968 och innebär att betalningen av ränta och amortering på det statliga lånet skall omfördelas i tiden enligt särskilda regler. Avsikten är att kapitalkostnaderna och därmed hyreskostnaderna i hus av äldre årgång skall stå i paritet med kapitalkostnaderna för nybyggda hus. Denna omfördelning sker med hjälp av en av riksdagen fastställd basannuitet och paritetstal som fastställs av Kungl. Maj:t årligen.

Genom att multiplicera basannuiteten (för flerfamiljshus 5,1 %) med låneunderlaget erhåller man den kapitalkostnad som får belasta huset det första året. Denna s. k. baskostnad skall i första hand täcka kostnaderna för upplåningen av bottenlån på kapitalmarknaden. I den mån beloppet inte räcker för att även betala ränta på det statliga lånet enligt de nominella villkoren (för 1973 7,25 % ränta) tillförs skillnaden statslånet som en skuldökning.

Fr. o. m. det andra året multipliceras basannuiteten först med paritetstalet, varefter den således justerade basannuiteten multipliceras med låneunderlaget. Paritetstalet återspeglar byggnadskostnadsutvecklingen under den tid som förflutit sedan fastigheten färdigställdes. Vid en fortlöpande byggnadskostnadsstegring multipliceras basannuiteten sålunda med ett årligen växande paritetstal. Paritetslånesystemet bygger således på att baskostnaden successivt ökar för att efter ett antal år medge full förräntning av statslånet. Vid fortsatt ökning av baskostnaderna kan amorteringen av lånet påbörjas och fullföljas i ökande takt.

De senaste årens mycket höga bostadsbyggande har i förening med en viss dämpning av efterfrågan lett till en ökning av antalet outhyrda lägenheter på flera orter i landet. Det är mot denna bakgrund svårt att på längre sikt bedöma utvecklingen av nyproduktionen av bostäder. I årets statsverksproposition har ramen för antalet nyproducerade,

statsbelånade lägenheter beräknats ge utrymme för 80 000 sådana lägenheter såväl för innevarande år som för år 1974. I långtidsbudgeten har samma antagande om nyproduktionens omfattning fått gälla även för de återstående åren under perioden. Nedgången i nyproduktionen frigör resurser som möjliggör en ökad ombyggnads- och förbättringsverksamhet. I prop. 1973: 21 framläggs förslag om ökat kreditstöd till saneringsverksamheten och en utvidgning av beslutsramen för detta ändamål. Den förskjutning mot större andel småhus som ägt rum under 1972 har förutsatts bli bestående och för hela perioden räknas andelen småhus ligga på ca 40 %.

Vidare antas beräkningsmässigt att den nuvarande räntenivån består och att paritetstals- och låneunderlagsnivån i enlighet med antagandet om fasta priser inte påverkas av byggnadskostnadernas utveckling under perioden.

I långtidsbudgeten beräknas vid dessa antaganden anslagsbehovet öka med i genomsnitt 4,6 % under perioden 1973/74—1977/78. En inte oväsentlig del av anslagsbehovet beror på den skuldökning på paritetsslånen som följer av de här gjorda förutsättningarna och av att systemet förutsatts i oförändrad form tillämpas under hela perioden.

3.9 Hälso-, sjuk- och socialvård

Denna ändamålsgrupp omfattar utgifter för statliga och statsunderstödda vårdområden. Den största posten utgörs av statsbidrag till den psykiatriska sjukvården.

Överenskommelser om ändrade bidragsregler för den *psykiatriska sjukvården* och regler för finansieringen av vissa provinsialläkares pensionering godkändes av riksdagen 1972. Driftbidragen är emellertid fixerade endast för åren 1972 och 1973. Eftersom parterna ännu inte träffat överenskommelse om driftbidragen för tiden fr. o. m. år 1974 har driftbidragen i fasta priser fr. o. m. budgetåret 1974/75 schablonmässigt tagits upp med samma belopp som för budgetåret 1973/74. Kostnaderna för avlösning av statens pensionsåligganden beträffande provinsialläkare och läkare inom mentalsjukvården kan däremot överblickas för alla de nu aktuella budgetåren.

De statliga utgifterna för *kroppssjukvård* och *allmän hälsovård* avser en rad myndigheter på detta område, statliga sjukhus, statsbidrag till olika former av hälso- och sjukvård samt en viss del av kostnaderna för de kommunala undervisningssjukhusen.

För karolinska sjukhuset har förutsetts en viss ökning av driftkostnaderna till följd av tillväxten av befolkningsunderlaget inom sjukhusets upptagningsområden. Vid akademiska sjukhuset i Uppsala kommer ett nytt vårdavdelningsblock för främst nervsjukdomar att tas i bruk år 1974. För dessa sjukhus har beräkningarna skett med utgångspunkt i nuvarande grunder för samarbetet med övriga finansiärer.

Hälso-, sjuk- och socialvård
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnitt- lig procent- uell föränd- ring 1967/68 —1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74 —1974/75	Genomsnitt- lig procentuell förändring 1973/74 —1977/78
			1974/ 75	1975/ 76	1976/ 77	1977/ 78		
<i>Totala utgifter</i>	— 0,2	2 949	+46	+35	+50	+53	+ 1,6	+1,5
därav								
psykiatrisk								
sjukvård m. m.	— 2,3	1 521	— 3	— 5	+ 1	—	— 0,2	—0,2
kroppssjukvård och								
allmän hälsovård	+ 5,0	428	— 4	+ 3	+ 1	+ 1	— 0,9	—
arbetarskydd	+15,2	58	+ 6	+ 2	+ 1	+ 1	+10,3	+4,0

Beträffande bidragen till de kommunala undervisningssjukhusen föreligger avtal om statens bidrag för tiden fram till den 1 januari 1974. För resterande del av perioden har bidragen antagits ligga kvar på en i stort sett oförändrad nivå. Vidareutbildningen av läkare beräknas bli ytterligare utbyggd under långtidsbudgetperioden. Statsbidragskostnaderna till driften av folktandvården och till utrustning av polikliniker för folktandvård bortfaller som en konsekvens av förslaget om ikraftträdande av en allmän tandvårdsförsäkring den 1 januari 1974.

Nykterhetsvårdens utveckling kännetecknas av att de frivilliga och öppna vårdformerna ökat kraftigt under senare år medan antalet tvångs-
intagningar minskat.

Nykterhetsvårdens anstaltsutredning har lämnat ett betänkande i december 1972. Anstaltsutredningen föreslår, med utgångspunkt från platsantalet den 1 juli 1972, en minskning av platserna vid de erkända vårdanstalterna med omkring 300 och en ökning vid de enskilda vårdanstalterna med omkring 150. Förändringarna föreslås i huvudsak bli genomförda under budgetåren 1973/74 och 1974/75. En fortsatt utbyggnad av platsantalet vid behandlings- och inackorderingshem för narkotikamissbrukare förutses under långtidsbudgetperioden.

Anslagen till *ungdomsvården* avser främst de statliga ungdomsvårdsskolorna. Under de senaste åren har kommunernas egna vårdresurser byggts ut så att de i större utsträckning än tidigare erbjuder ett alternativ till vård i ungdomsvårdsskola. Samtidigt har förstärkningen av ungdomsvårdsskolornas resurser alltmär inriktats på en utbyggnad av den öppna vården utanför skolorna. Under långtidsbudgetperioden förutses inte någon expansion av den institutionella vården vid ungdomsvårdsskolorna.

Den öppna *äldrvården* har fått allt större betydelse. Bl. a. har den sociala hemhjälpen, som främst är inriktad på äldre, handikappade och barnfamiljer, expanderat mycket kraftigt. Drygt 300 000 äldre och handikappade beräknas få social hemhjälp år 1973. Utgifterna för

budgetåren 1974/75—1977/78 påverkas av att antalet personer över 67 år beräknas fortsätta att öka under denna period. Mot bl. a. denna bakgrund har förutsetts en fortsatt ökning av utgifterna för statsbidrag till social hemhjälp.

Samhällets åtgärder för handikappade spänner över en rad områden. Den större delen av utgifterna härför — t. ex. förtidspensioner och invaliditetsersättningar inom folkpensioneringen — redovisas under andra ändamålsgrupper. Här redovisas utgifterna för bidrag till särskolor, till tekniska hjälpmedel, m. m.

Organisationen av hjälpmedelsverksamheten har setts över och nya regler tillämpas fr. o. m. år 1973. Dessa innebär bl. a. att vissa förbrukningsartiklar lämnas ut genom apoteken och betalas från sjukförsäkringen. Även på annat sätt har verksamheten kunnat förenklas både för samhället och de handikappade. Sålunda tillhandahåller sjukvårdshuvudmännen numera ett stort antal enklare hjälpmedel för den dagliga livsföringen utan statsbidrag. För dessa hjälpmedel kompenseras huvudmännen i annan ordning. Statsbidragsgivningen till synhjälpmedel föreslås bli utvidgad fr. o. m. budgetåret 1973/74 till att även omfatta viss del av kostnaderna för sådana speciella glasögon som starropererade personer behöver.

I ändamålsgruppen ingår slutligen statens kostnader för *arbetarskydd*. Under senare delen av 1960-talet och början av 1970-talet har utgifterna för detta ändamål ökat starkt. Sålunda har arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens möjligheter att aktivt ingripa på arbetsplatserna ökat. Tillkomsten av arbetsmedicinska institutet år 1966 innebar en samordning och förstärkning av resurserna för utredning, undervisning och forskning på arbetarskyddsområdet. Fr. o. m. den 1 juli 1972 har institutets verksamhet integrerats i arbetarskyddsstyrelsen. I samband med införandet av ett nytt finansieringssystem för yrkesskadeförsäkringen har den 1 januari 1972 inrättats en arbetarskyddsfond för nya insatser i fråga om forskning, utbildning och upplysning på arbetsmiljöområdet. Fonden tillförs årligen medel genom en särskild arbetarskyddsavgift. Denna avgift innefattar dessutom ett visst bidrag till kostnaderna för den verksamhet som bedrivs av arbetarskyddsverket.

Arbetsmiljöutredningen har i uppdrag att göra en genomgripande översyn av arbetarskyddslagstiftningen och att pröva den offentliga tillsynsorganisationen inom arbetarskyddet. Utredningen har i december 1972 lämnat ett delbetänkande med förslag till ändrad lagstiftning på vissa viktiga områden och till en kraftig förstärkning av arbetarskyddets personalresurser. För att utan dröjsmål kunna genomföra en första etapp av personalförstärkningarna för arbetarskyddet redan under budgetåret 1973/74 har förslag härom lagts fram i årets statsverksproposition. Dessa förslag omfattar avsevärda personalförstärkningar för arbetarskyddsstyrelsen, inrättandet av en arbetsmedicinsk filial i Umeå och

en kraftig utbyggnad av resurserna för yrkesinspektionens verksamhet ute på arbetsplatserna. I långtidsbudgeten räknas med viss fortsatt utbyggnad av resurserna för arbetarskydd.

3.10 Rättsväsende

Till ändamålsgruppen hör polisväsendet, åklagarväsendet, domstolarna, kriminalvården samt exekutionsväsendet.

Över hälften av utgifterna för rättsväsendet hänförs till *polisväsendet* som också svarar för ca 60 % av personalen. Antalet anställda inom polisen har under perioden 1969/70—1972/73 ökat med i genomsnitt ca 425 personer per år. Enligt de bedömningar av kriminalitetens utveckling som gjorts av den s. k. kriminalitetsprognosgruppen väntas antalet till polisens kännedom komma brottsbalksbrott öka även under långtidsbudgetperioden. Den fortsatta trafikökningen medför vidare ett ökat övervakningsarbete för polisens del. Mot bl. a. denna bakgrund förutses vissa resursökningar under perioden samtidigt som den ökade arbetsbelastningen liksom hittills i huvudsak bör mötas av rationaliseringar. I beräkningen har hänsyn tagits till brottskommissionens förslag för åren 1974/75 och 1975/76.

Investeringar i nya polishus har beräknats minska något medan statens inlösen av i kommunal regi uppförda polishus väntas fortgå i oförändrad takt. Det nya polishuset i kvarteret Kronoberg i Stockholm färdigställs under perioden vilket medför minskade medelsbehov.

Domstolsväsendet svarar för ca 15 % av antalet sysselsatta inom sektorn. För långtidsbudgetperioden har resurser beräknats för tillkomsten av ett domstolsverk fr. o. m. budgetåret 1974/75. Vissa smärre personalökningar för verksamheten i övrigt förutses.

Statens övertagande av lokalhållningsskyldigheten för tingsrätterna medför en anslagsuppräknig under långtidsbudgetperiodens första del.

Kriminalvården svarar för ca 15 % av antalet sysselsatta inom rätts-

Rättsväsende

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter</i>	+ 7,8	2 772	+ 3	+19	-13	+21	+ 0,1	+0,2
därav								
polisväsendet	+11,4	1 425	+50	+33	+ 6	+15	+ 3,5	+1,8
polishus	+ 3,1	150	-60	-34	-16	—	-60,0	.
domstolar m. m.	+11,4	465	+10	—	+ 2	+ 2	+ 2,2	+0,7
kriminalvård	+ 9,1	418	+ 8	+10	+ 5	+ 5	+ 1,9	+1,6
exekutionsväsendet	+ 9,5	154	- 9	—	-13	—	- 0,6	-3,8

väsendet. Resursberäkningen för långtidsbudgetperioden har skett i enlighet med den plan för reformering av kriminalvårdens organisation och verksamhet som redovisades i årets statsverksproposition. Planen innebär bl. a. en ny regional indelning, ett nytt anstaltssystem och en väsentligt ökad satsning på frivård. Den del av programmet som belastar driftbudgeten föreslås genomförd under en femårsperiod med början 1974 medan erforderliga investeringar sprids över en femtonårsperiod.

Införande av ADB och ändrad distriktsindelning inom *exekutionsväsendet* beräknas medföra personalminskningar under budgetåren 1974/75 och 1976/77.

3.11 Utvecklingsbistånd m. m.

Denna utgiftsgrupp innefattar anslagen till internationellt utvecklingssamarbete, bidrag till internationella organisationer och anslag till andra internationella ändamål. Anslagsgruppen domineras av utgifterna för utvecklingssamarbetet.

Enligt den proposition som låg till grund för riksdagens beslut år 1968 om den fortsatta utbyggnaden av utvecklingsbiståndet skulle enprocentmålet kunna uppnås under budgetåret 1974/75 om anslagen för detta ändamål uppräknades med 25 % årligen. Det har emellertid under senare år blivit alltmera uppenbart att de 25-procentiga anslagsuppräknningar som tillämpats sedan 1968 års beslut inte kommer att räcka till för att föra upp anslagen till en nivå motsvarande 1 % av brutonationalprodukten under budgetåret 1974/75. De två, ursprungligen samstämmiga, principerna för biståndets utveckling — nämligen dels de årliga 25-procentiga anslagsökningarna, dels uppfyllandet av enprocentmålet budgetåret 1974/75 — har kommit att ge alltmer divergerande resultat.

I årets långtidsbudget har utvecklingen för biståndsanslagen beräknats utifrån två olika alternativ. I det ena alternativet (A) förutsätts anslagen för budgetåret 1974/75 öka som hittills med 25 %. För budgetåret 1975/76 har förutsatts en ökning om 30 %, varigenom enpro-

Tabell 3. Utvecklingen av anslagen för utvecklingsbistånd 1973/74—1977/78 i löpande priser
(Milj. kr.)

	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77	1977/78
Utvecklingsbistånd					
Alt. A	1 563	1 954	2 536	2 700	2 875
Alt. B	1 563	2 381	2 536	2 700	2 875
Förändring från föregående budgetår					
Alt. A	+313	+391	+582	+164	+175
Alt. B	+313	+818	+155	+164	+175

centmålet skulle uppnås under detta år. I det andra alternativet (B) förutsätts anslagen öka så att enprocentmålet uppnås redan under budgetåret 1974/75. Gemensamt för bägge alternativen är att biståndsanslagen efter enprocentmålets uppfyllande beräknas öka i samma takt som den förväntade ökningen i bruttonationalprodukten, dvs. med ca 7 % i löpande priser.

I tabell 3 presenteras utvecklingen av biståndsanslagen i löpande priser enligt de båda alternativen.

Enligt riksdagens beslut om utvecklingssamarbetet skall anslagen räknas netto med avseende på ett eventuellt återflöde från u-länderna i form av räntor och amorteringar. Något hänsynstagande härtill har emellertid inte inrymts i beräkningarna då de aktuella beloppen är förhållandevis små och beräkningarna ytterst osäkra. Beloppen kan till en del även komma att efterskänkas i samband med skuldkonsolideringsaktioner på det internationella planet.

Den omräkning i fasta priser, vars resultat presenteras i följande tablå, har skett utifrån antagandet om 3 % årlig prisstegring.

Utvecklingsbistånd m. m.

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter</i>								
Alt. A	+16,0	1 672	+335	+495	+84	+86	+20,0	+12,4
Alt. B	+16,0	1 672	+750	+80	+84	+86	+44,9	+12,4
därav								
utvecklingsbistånd								
Alt. A	+21,3	1 563	+334	+493	+81	+84	+21,4	+13,1
Alt. B	+21,3	1 563	+749	+78	+81	+84	+47,9	+13,1

3.12 Övrigt

Under denna rubrik har sammanförts utgifter som inte kunnat hänföras till någon av de tidigare behandlade ändamålsgrupperna. Här återfinns bl. a. anslag för att främja utvecklingen inom näringslivet, miljövård, kyrkliga och kulturella ändamål, idrotts- och fritidsverksamhet, central och regional förvaltning samt statsskuldräntor. Vidare har här beaktats förändringar i reservationsmedelsbehållningar och utnyttjande av rörliga krediter.

Inom gruppen *näringars främjande* utgör stödet till jordbruksnäringen den största utgiftsposten. Den beräknade utgiftsminskningen under budgetåren 1974/75 och 1975/76 förklaras bl. a. av att anslaget till byggande av ett fiskeriundersökningsfartyg upphör samt av att det tids-

Övrigt

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter därav</i>	+ 4,0	7 155	+581	-248	+ 41	+129	+ 8,1	+1,7
<i>näringsars främjande</i>	-10,6	925	- 5	- 15	- 13	+ 1	- 0,5	-0,9
<i>miljövård</i>	+17,1	467	- 93	- 44	- 9	+ 6	-19,9	-8,5
<i>central förvaltning</i>	+11,3	747	- 12	+ 22	- 1	- 12	- 1,6	-0,1
<i>statsskuldräntor</i>	+10,2	2 511	+450	+100	+100	+100	+17,9	+6,7
<i>förändring i reservationsmedelsbehållningar</i>	.	-30	+170	-200	—	—	.	.

begränsade stödet till bl. a. textil- och konfektionsindustrin samt glasindustrin bortfaller.

Anslagen till *miljövård* domineras av bidragen till kommuner och industrier för investeringar i reningsanläggningar. Utgiftsutvecklingen under långtidsbudgetperioden förklaras främst av att utbetalningarna av de mycket stora statsbidrag som beviljats under de senaste budgetåren i konjunkturstimulerande syfte är betydande vid periodens ingång för att successivt minska i takt med att projekten färdigställs. Utgifterna minskar även till följd av att femårsprogrammet för bidrag till miljövårdande åtgärder inom industrin enligt beslut av 1969 års riksdag löper ut budgetåret 1973/74. Vad gäller bidraget till kommunerna gäller fr. o. m. budgetåret 1973/74 en årlig bidragsram på 130 milj. kr.

Utgiftsgruppen *central förvaltning* omfattar anslag till bl. a. statsdepartementen utom försvarsdepartementet, riksdagen och dess verk samt vissa centrala ämbetsverk. Den beräknade utgiftsökningen vid periodens mitt förklaras bl. a. av anslag för kostnader i anledning av allmänna val.

Posten *statsskuldräntor* bestäms av förändringarna i statsskulden samt av räntenivån för den statliga upplåningen. För långtidsbudgetperioden antas schablonmässigt en ökning av statsskulden med 1 miljard kr. per år och en i stort sett oförändrad räntenivå.

I fråga om *reservationsmedelsbehållningarna* har förutsatts en förbrukning av ca 800 milj. kr. för budgetåret 1973/74 och ca 200 milj. kr. för budgetåret 1974/75. För perioden därefter utgår kalkylen från att reservationsmedelsbehållningarna blir oförändrade. I tablån ovan redovisas andra tal. Detta sammanhänger, som närmare framgår av avsnitten om utbildning och forskning samt bostäder, med att en del av reservationsmedelsförbrukningen 1973/74 redovisas under andra grupper.

Till "övrigruppen" förs även utgifter för byggandet av statliga förvaltningsbyggnader. Under perioden beräknas utgifterna härför ligga på en hög nivå, bl. a. för att finansiera lokaler vid omlokalisering av myn-

digheter. Speciellt höga ökningstal förutses för budgetåret 1974/75. De statliga byggkostnaderna för omlokaliseringen kan för långtidsbudgetperioden som helhet skattas till ca 500 milj. kr.

3.13 Totala utgifter

I tabell 4 sammanfattas utgiftsutvecklingen för samtliga utgiftsgrupper som behandlats i det föregående. Enligt de redovisade beräkningarna skulle utgifterna i fasta priser under den framförliggande fyraårsperioden öka med i genomsnitt 2,7 % per år att jämföra med en ökning på 5,4 % per år under perioden 1967/68—1971/72. Den avsevärt lägre ökningstakten åren framöver förklaras framför allt av att beräkningarna endast har beaktat sådana utgiftskrav som följer av redan gjorda åtaganden. Ökningstalen under den gångna perioden avser däremot faktiskt verkställda utgifter. Eftersom bedömningen av utgiftsutvecklingen blir allt mer osäker under långtidsbudgetperiodens lopp är det av särskilt intresse att jämföra den beräknade förändringen till budgetåret 1974/75 med den genomsnittliga årliga ökningen 1967/68—1971/72. Vid en sådan jämförelse framgår att utgiftsökningen till budgetåret 1974/75 till följd av redan fattade beslut beräknas till 5,6 %, dvs. något mer än den genomsnittliga ökningen under jämförelseperioden. Denna snabba tillväxt av statsutgifterna — vilken sålunda äger rum trots att inga nya reformer inlagts i kalkylerna — förklaras av den tidigare berörda utbyggnaden av socialförsäkringsförmånerna. De kraftigt ökade statliga anslagen till denna sektor motsvaras emellertid till en del av det ökade inflöde av preliminär och slutlig skatt som blir en följd av att förmånerna i samband med reformen blir beskattningsbara. Bland övriga stora utgiftsökningar under budgetåret 1974/75 kan framför allt nämnas utvecklingsbiståndet, skattebidragen till kommunerna och anslagen till arbetsmarknads- och regionalpolitik. Utgiftsökningen under den s. k. övrigposten förklaras bl. a. av ökade kostnader för den statliga upplåningen. Den fördelning av reservationsmedelsförbrukningen på olika ändamålsgrupper som gjorts för budgetåret 1974/75 har också påverkat ökningstalet (se avsnitt 3.12). Tillsammans svarar de fem nämnda utgiftsområdena för nästan 90 % av utgiftsökningen under budgetåret 1974/75.

Utgiftsberäkningarna för budgetåret 1973/74 är identiska med de anslagsberäkningar som redovisas i den reviderade finansplanen. För perioden fr. o. m. budgetåret 1974/75 redovisas två olika kalkyler. Den ena beräkningen utförst i fasta priser (tabell 4) och den andra i löpande priser (tabell 5). Vid den senare har förutsatts en prisstegring fr. o. m. kalenderåret 1974 om 3 % årligen. Denna förutsättning medför helt naturligt högre takt i utgiftsstegringarna än fastprisalternativet, framför allt där utgifternas storlek är direkt knuten till prisindex. Detta gäller

t. ex. försvarsutgifterna och folkpensionerna. Stigande priser medför också omkostnadsökningar m. m. i den statliga verksamheten. Vidare har i alternativet med löpande priser förutsatts att utgifterna för löner åt statsanställda och personal i statsunderstödd verksamhet i stort kommer att utvecklas enligt antagandena om förändringar i totalproduktion och priser. Det förhållandevis låga tillägget för löneökningar till budgetåret 1974/75 har sin grund i det tekniska avräkningssystem som gäller mellan staten och kommunerna för grundskolans lärarlöner. I avsnitt 3.11 har redovisats beräkningar av utgifterna för utvecklingsbistånd, baserade på två alternativa förutsättningar. I båda alternativen har utvecklingen i fasta priser erhållits genom deflatering av anslagsutvecklingen i löpande priser. I tabell 5 har den korrigering lagts in som återför anslagen för utvecklingsbiståndet till löpande priser.

Slutligen har för budgetåren fr. o. m. 1974/75 lagts in oförutsedda utgifter med 500 milj. kr. per år. De återspeglar i grova drag de ge-

Tabell 4. Utgiftsutvecklingen 1973/74—1977/78 i fasta priser (milj. kr.)

	Genom- snittlig procent- uell för- ändring 1967/68— 1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Pro- cen- tuell för- ändring 1973/74— 1974/75	Genom- snittlig procent- uell för- ändring 1973/74— 1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
Folkpensioner, sjukförsäkring m.m.	+ 7,5	12 878	+ 1 799	+ 487	+ 493	+ 461	+14,0	+ 5,8
Utbildning och forskning	+ 3,5	10 873	+ 184	— 30	+ 84	+ 107	+ 1,7	+ 0,8
Totalförsvar	+ 1,6	7 919	— 9	+ 13	— 4	— 12	— 0,1	— 0,1
Kommunikationer och energiförsörjning	— 0,4	5 826	+ 75	— 5	— 33	—	+ 1,3	+ 0,1
Stöd till barn- familjer	+ 9,0	4 063	+ 126	+ 105	+ 106	+ 107	+ 3,1	+ 2,6
Arbetsmarknad och regionalpolitik	+16,4	3 918	+ 359	+ 119	+ 64	+ 77	+ 9,2	+ 3,7
Skattebidrag till kommuner m. m.	+ 2,6	3 654	+ 265	+ 46	+ 59	+ 55	+ 7,3	+ 2,8
Bostäder	+20,8	3 425	+ 20	+ 162	+ 265	+ 225	+ 0,6	+ 4,6
Hälsa-, sjuk- och socialvård	— 0,2	2 949	+ 46	+ 35	+ 50	+ 53	+ 1,6	+ 1,5
Rättsväsende	+ 7,8	2 772	+ 3	+ 19	— 13	+ 21	+ 0,1	+ 0,2
Utvecklings- bistånd m. m.								
Alt. A	+16,0	1 672	+ 335	+ 495	+ 84	+ 86	+20,0	+12,4
Alt. B	+16,0	1 672	+ 750	+ 80	+ 84	+ 86	+44,9	+12,4
Övrigt	+ 4,0	7 155	+ 581	— 248	+ 41	+ 129	+ 8,1	+ 1,7
Totala utgifter								
Alt. A	+ 5,4	67 104	+3 784	+1 198	+1 196	+1 309	+ 5,6	+ 2,7
Alt. B	+ 5,4	67 104	+4 199	+ 783	+1 196	+1 309	+ 6,3	+ 2,7

Tabell 5. Utgiftsutvecklingen 1973/74—1977/78 i löpande priser (milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1973/74—1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78		
<i>Totala utgifter i fasta priser</i>								
Alt. A	+ 5,4	67 104	+3 784	+1 198	+1 196	+1 309	+ 5,6	+ 2,7
Alt. B	+ 5,4	67 104	+4 199	+ 783	+1 196	+1 309	+ 6,3	+ 2,7
<i>Tillkommande utgifter</i>								
Löneökningar	—	—	+ 830	+1 030	+1 000	+1 072	—	—
Försvaret	—	—	+ 226	+ 232	+ 239	+ 247	—	—
Folkpensioner och sjukförsäkring	—	—	+ 360	+ 426	+ 453	+ 483	—	—
Utvecklingsbistånd								
Alt. A	—	—	+ 57	+ 89	+ 83	+ 91	—	—
Alt. B	—	—	+ 69	+ 77	+ 83	+ 91	—	—
Omkostnader m.m.	—	—	+ 345	+ 380	+ 410	+ 420	—	—
Oförutsedda utgifter	—	—	+ 500	—	—	—	—	—
<i>Totala utgifter i löpande priser</i>								
Alt. A	+11,2	67 104	+6 102	+3 355	+3 381	+3 622	+ 9,1	+ 5,6
Alt. B	+11,2	67 104	+6 529	+2 928	+3 381	+3 622	+ 9,7	+ 5,6

nomsnittliga utgiftsökningar som med bortseende från konjunkturberingade insatser erfarenhetsmässigt brukar belasta statsbudgeten i form av tilläggsstater. Det bör observeras att denna korrektionspost inte avser några beräknade utgifter för reformverksamhet.

4. Statsutgifternas realekonomiska utveckling

4.1 Inledning

Tidigare har redovisats en bedömning av statsutgifternas utveckling fördelade på olika ändamål. För en samhällsekonomisk analys av utgiftsutvecklingen krävs en uppdelning av statsutgifterna i realekonomiska termer.

Vid en analys av den statliga utgiftsutvecklingen i dessa termer är det i första hand av intresse att skilja mellan å ena sidan sådana utgifter som innebär att staten direkt efterfrågar produktionsresurser i form av varor och tjänster och å andra sidan sådana utgifter som påverkar den samhällsekonomiska utvecklingen endast indirekt genom sina effekter på de disponibla inkomsterna inom andra sektorer av ekonomin.

Den redovisning av långtidsbudgeten i realekonomiska kategorier som

lämnas i det följande bygger i huvudsak på det inom nationalräkenskaperna tillämpade SNA-systemet (System of National Accounts). Dock räknas här affärsverkens investeringar som en direkt statlig investering.

De statliga konsumtions- och investeringsutgifterna anger statens direkta efterfrågan på reala resurser. Som konsumtionsutgifter betraktas utgifter för statlig produktion av tjänster inom t. ex. undervisningssektorn, rättsväsendet och försvaret. Inemot 60 % av konsumtionsutgifterna består av löner och pensionskostnader. Återstoden är omkostnader i den löpande verksamheten, hyror, försvarets materielinköp samt reparationer och underhåll.

I princip skiljer sig inte det investeringsbegrepp som används i beräkningarna för den statliga sektorn från det som används för den privata sektorn. Som statliga investeringar betraktas här utgifter för byggnader och anläggningar samt materielinköp för civila ändamål. Till skillnad mot vad som följer vid en strikt tillämpning av SNA-systemet räknas dock som nyss nämnts även affärsverkens investeringar som en direkt statlig investering. Det bör understrykas att avgränsningen mellan konsumtion och investering från vissa synpunkter kan te sig missvisande. Det kan sålunda hävdas att delar av konsumtionsutgifterna för t. ex. utbildning och forskning utgör produktiva investeringar i lika hög grad som exempelvis inköp av maskiner.

Den del av statens utgifter som endast indirekt påverkar samhälls ekonomin indelas i transfereringar och finansiella transaktioner.

Transfereringarna indelas i undergrupper med utgångspunkt i olika mottagare av inkomstöverföringen. Den dominerande gruppen är transfereringar till hushållen. I denna grupp ingår de ur fördelningssynpunkt viktiga utgifterna för folkpensioner, bostadstillägg, barnbidrag, m. m. Som transfereringar räknas också statens bidrag till kommuner, företag och organisationer samt utgifter för utvecklingsbistånd och för statsskuldräntor.

Till gruppen finansiella transaktioner hänförs utgifter för utlåning, aktieteckning, markinköp, m. m. Denna utgiftskategori kan närmast uppfattas som en del av kreditmarknaden.

4.2 Konsumtions- och investeringsutgifter

I tabell 6 har statens utgifter för konsumtion och investeringar redovisats tillsammans med transfereringar till kommuner för motsvarande ändamål. Denna redovisningsmetod har valts för att i möjligaste mån eliminera effekterna av förändringar i huvudmannaskap mellan staten och kommunerna. Därtill kommer att effekterna på den totala efterfrågan kan sägas vara i stort sett desamma, oavsett om staten svarar för verksamheten eller kommunerna driver den med statsbidrag.

Dessa utgifter för konsumtion och investeringar, vilka representerar

statens och den statsunderstödda verksamhetens direkta efterfrågan på varor och tjänster, utgör drygt 50 % av de totala statsutgifterna. Utgifterna beräknas stiga med 1,9 % budgetåret 1974/75 och med i genomsnitt 0,8 % per år under hela långtidsbudgetperioden, vilket är en avsevärt lägre ökningstakt än för jämförelseperioden 1967/68—1971/72. Detta beror framför allt på att utgifterna under den förflutna perioden inbegriper reformer medan beräkningarna för perioden framåt enbart avser konsekvenserna av redan fattade beslut.

Konsumtionsutgifternas ökningstakt dämpas påtagligt under långtidsbudgetperioden. Driftbidragen till kommunerna ökar något snabbare än den statliga konsumtionen men betydligt svagare än under jämförelseperioden. Det något ojämna utvecklingsmönstret har bl. a. sin förklaring i utvecklingen av bidragen till driften av grundskolan.

Investeringsarna visar en svag nedgång sett över hela perioden. Detta torde i första hand sammanhålla med att investeringsutvecklingen mer än konsumtionsutvecklingen påverkas av långtidsbudgetens karaktär av konsekvensprognos. I investeringsberäkningarna ligger antaganden om de statliga byggkostnaderna för omlokalisering av den statliga verksamheten. Den avtagande trenden för investeringsbidragen till kommunerna beror framför allt på utvecklingen av bidragen till kommunala avloppsreningsverk.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse att jämföra ovanstående beräkningar med de som presenteras i avstämningen av 1970 års långtidsutredning. Enligt långtidsutredningen kan den statliga konsumtionen antas komma att stiga under perioden 1972—1977 med ca 3,5 % och de statliga investeringarna med knappt 2 %. Skillnaden mellan dessa båda beräkningar kan i huvudsak förklaras med att de har olika

Tabell 6. Konsumtions- och investeringsutgifternas utveckling (Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68—1971/72	Anslag 1973/74	Procentuell förändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74—1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78	
<i>Konsumtionsutgifter</i>	+ 3,9	26 947	+ 2,4	+ 1,2	+ 0,9	+ 1,1	+ 1,4
Statliga	+ 3,8	18 424	+ 2,0	+ 1,3	+ 0,3	+ 0,5	+ 1,1
Driftbidrag till kommuner	+ 4,1	8 523	+ 3,2	+ 0,9	+ 2,1	+ 2,2	+ 2,1
<i>Investeringsutgifter</i>	+ 1,1	6 856	— 1,1	— 2,2	— 1,9	0,0	— 1,4
Statliga	+ 1,3	5 525	— 0,8	— 1,6	— 1,9	— 0,4	— 0,9
Investeringsbidrag till kommuner	— 0,5	1 331	— 5,5	— 4,7	— 1,7	0,0	— 3,0
<i>Summa konsumtions- och investeringsutgifter</i>	+ 3,3	33 803	+ 1,9	+ 0,5	+ 0,0	+ 0,5	+ 0,8

underlag och syften. I långtidsutredningarna har viss hänsyn tagits till det resursbehov som olika nya åtaganden kommer att medföra medan långtidsbudgeten, som nämnts, endast avser att ange det resursbehov som krävs av redan tagna beslut.

4.3 Övriga realgrupper

Utvecklingen av transfereringar och finansiella transaktioner m. m. framgår av tabell 7. Dessa utgiftskategorier beräknas visa en snabbare tillväxttakt än konsumtions- och investeringsutgifterna. Transfereringarna ökar sålunda med i genomsnitt knappt 5 % per år. Bidragande till den snabba ökningen är bl. a. den förutsatta utvecklingen av utvecklingsbiståndet.

Transfereringarna till hushållen beräknas växa med i genomsnitt 4,9 % per år. Folkpensionerna som beloppsmässigt dominerar denna realgrupp, ökar dock i långsammare takt eller med 3,2 % per år. Den kraftiga ökningen under budgetåret 1974/75, vilken verkar starkt uppdragande på den genomsnittliga tillväxten för hela långtidsbudgetperioden, sammanhänger främst med omläggningen till beskattning av förmånerna vid sjukdom och arbetslöshet.

De finansiella transaktionerna har under den förflutna perioden ökat mycket starkt. Den beloppsmässigt mest expansiva komponenten utgör utlåningen för bostadsändamål. Den framförliggande periodens förändringar domineras också av utlåning från lånefonden för bostadsbyggnad. För utvecklingen under budgetåren 1974/75 och 1975/76 spelar också antagandena om storleken på reservationsmedelsförbrukningen och ianspråktagandet av rörliga krediter en viktig roll.

Tabell 7. Utvecklingen av transfereringar m. m. (Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1967/68–1971/72	Anslag 1973/74	Procentuell förändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74–1977/78
			1974/75	1975/76	1976/77	1977/78	
<i>Transfereringar</i>							
Alt. A	+ 7,5	28 513	+10,9	+ 3,4	+ 2,5	+ 2,4	+ 4,8
Alt. B	+ 7,5	28 513	+12,0	+ 2,5	+ 2,5	+ 2,4	+ 4,8
Till hushållen (inkl. socialförsäkringssektorn)	+ 8,6	18 794	+11,9	+ 2,6	+ 2,7	+ 2,6	+ 4,9
<i>Internationella</i>							
Alt. A	+16,0	1 256	+18,3	+24,4	+ 3,4	+ 3,3	+12,0
Alt. B	+16,0	1 256	+42,3	+ 3,4	+ 3,4	+ 3,3	+12,0
Skattebidrag till kommuner m. m.	+ 2,6	3 654	+ 7,3	+ 1,2	+ 1,5	+ 1,4	+ 2,8
Övrigt	+ 5,4	4 809	+ 8,3	+ 2,4	+ 2,4	+ 2,3	+ 3,8
<i>Finansiella transaktioner m. m.</i>							
därav utlåning	+10,7	4 788	+ 5,0	– 3,9	+ 5,2	+ 4,0	+ 4,7
	+20,6	3 636	+19,8	+ 3,3	+ 5,5	+ 4,2	+ 8,0

5. Personalutvecklingen

Redovisningen avser personal inom statlig verksamhet samt inom det statsunderstödda kommunala skolväsendet. Här inkluderas inte bara personal som avlönas från myndighetsanslag utan även anställda som avlönas t. ex. av forskningsråden och personal sysselsatt i uppdragsverksamhet. Statliga bolag ingår inte i redovisningen. AB Atomenergipersonal har dock inräknats, eftersom bolagets utgifter i stort sett bestrids genom anslag över budgeten. De statliga affärsverken ingår inte i långtidsbudgetens personalkalkyl men redovisas separat i det följande. Personalredovisningen avser den personalorganisation som myndigheterna beräknas ha enligt anvisade anslag, varför även vakanta tjänster ingår. Redovisningen sker i hela årstjänster. Det bör framhållas att statistiken har många svagheter, varför uppgifterna får betraktas som relativt osäkra.

5.1 Långtidsbudgetens personalkalkyl

Den personalutveckling som följer av redovisade utgiftsberäkningar framgår av tabell 8. En uppdelning har skett på de områden som personalmässigt väger tungt. Personalökningen under budgetåret 1973/74 beräknas bli förhållandevis liten. Detta förklaras i första hand av direkta minskningar inom försvaret samt en dämpning av ökningstakten inom den högre utbildningen och skolväsendet. Det senare sammanhänger bl. a. med en beräknad lägre tillströmning av studerande till de fria fakulteterna.

För den framförliggande perioden är den för varje år beräknade personalökningen väsentligt lägre än under jämförelseperioden 1969/70—1972/73. Personalen inom skolväsendet svarar liksom tidigare för huvuddelen av ökningen. Den totala personalökningen beräknas till närmare 3 500.

Under långtidsbudgetens två första år ökar personalen inom *rättsväsendet* främst beroende på de förutsatta ökningarna av antalet poliser. Även inom kriminalvården förutses en ökning av antalet tjänster. Å andra sidan verkar den ändrade distriktsindelningen inom kronofogdemyndigheterna budgetåret 1974/75 samt övergången till ADB-rutiner budgetåret 1976/77 dämpande på personalutvecklingen inom ändamålsgruppen.

Vad gäller *totalförsvaret* har överbefälhavaren givits i uppdrag att minska personalstyrkan inom det militära försvaret med minst 2 500 personer under de närmaste åren. Samtidigt beräknas personal med stabs- och förvaltningsuppgifter kunna frigöras för uppgifter inom värnpliktsutbildningsverksamheten.

Tabell 8. Personalutvecklingen 1969/70—1977/78

	Genomsnittlig förändring 1969/70—1972/73	Förändring 1972/73—1973/74	Totalt 1973/74	Förändring till			
				1974/75	1975/76	1976/77	1977/78
Rättsväsende	+ 717	+ 704	32 517	+485	+ 527	— 43	+ 293
Totalförsvär	— 296	— 545	47 867	— 747	— 528	— 562	— 335
Hälsa-, sjuk- och socialvård	+ 148	+ 43	6 979	+ 71	+ 49	+ 39	+ 33
Utbildning och forskning (exkl. skolväsendet och vuxenutbildningen)	+ 1 424	— 144	24 896	+ 253	+ 161	+ 215	+ 237
Arbetsmarknadspolitik	+ 461	+ 730	8 788	+ 150	+ 100	+ 100	—
Kommunikationer och energiförsörjning	— 217	— 241	13 701	— 250	— 210	— 179	— 161
Skolväsendet och vuxenutbildningen	+ 2 852	+ 278	99 269	+ 627	+ 886	+ 906	+ 983
Övrigt	+ 1 383	+ 145	43 245	— 70	+ 173	+ 274	+ 18
<i>Summa</i>	<i>+ 6 471</i>	<i>+ 970</i>	<i>277 262</i>	<i>+ 519</i>	<i>+ 1 158</i>	<i>+ 750</i>	<i>+ 1 068</i>

Den tidigare höga ökningstakten under 1960-talet inom området *högre utbildning och forskning* förväntas övergå till en lugnare utveckling. Detta förklaras främst av gjorda antaganden rörande antalet närvarande studerande vid de fria fakulteterna.

Inom *kommunikationsväsendet* (exkl. affärsverken) förutses fortsatta personalminskningar främst inom vägväsendet. Även inom energisektorn förutses minskningar.

Personalökningen inom *skolväsendet* och *vuxenutbildningen* beror främst på att elevantalet i grundskolan fortsätter att öka framför allt på mellanstadiet och mot slutet av perioden även på högstadiet. Utbyggnaden av vuxenutbildningen fortsätter att ställa krav på ytterligare lärarresurser.

Sammanfattningsvis beräknas personalökningarna under den framförliggande perioden ligga på en väsentligt lägre nivå än under jämförelseperioden. Det bör understrykas att långtidsbudgetens personalredovisning inte återspeglar den statliga sektorns totala efterfrågan på arbetskraft, eftersom redovisningen inte omfattar förändringar i vakansläget.

5.2 Affärsverken

Affärsverkens efterfrågan på personal förutses fortsätta att minska. Utvecklingen under jämförelseperioden påverkades av arbetstidsförkortningen. De kraftigaste nedgångstalen för den framförliggande perioden uppvisar statens järnvägar och domänverket.

För *postverket* och *statens järnvägar* fortsätter den omfattande rationaliseringsverksamhet som pågått under en följd av år.

Personalomfattningen inom *televerket* beräknas bli i stort sett oför-

Tabell 9. Personalutvecklingen vid affärsverken 1969/70—1977/78

	Genomsnitt- lig föränd- ring 1969/70 —1972/73	Förändring 1972/73— 1973/74	Totalt 1973/74	Förändring till			
				1974/75	1975/76	1976/77	1977/78
Postverket	+1 030	—	41 200	— 200	—	—	—
Televerket	+ 627	— 100	42 075	—	— 60	— 150	— 90
Statens Järnvägar	—1 591	—1 400	40 950	—1 400	—1 400	—1 500	—1 600
Luftfartsverket	+ 120	+ 110	1 817	+ 50	+ 100	+ 100	+ 150
Förenade fabriksverken	+ 271	— 400	7 921	— 300	— 300	— 300	— 300
Statens vattenfallsverk	+ 220	— 50	9 933	— 100	— 20	— 400	— 100
Domänverket	— 247	— 405	5 867	— 405	— 411	— 405	— 405
<i>Summa</i>	<i>+ 430</i>	<i>—2 245</i>	<i>149 763</i>	<i>—2 355</i>	<i>—2 091</i>	<i>—2 655</i>	<i>—2 345</i>

ändrad beroende på att efterfrågeökningen får mötas av fortsatt rationalisering. Personalprognosen tar ej hänsyn till den gjorda utredningen om televerkets organisation m. m.

För *luftfartsverket* förutses en viss fortsatt ökning.

6. Inkomstutvecklingen

Beräkningen av inkomstutvecklingen baseras på antagandet om oförändrade skatteregler under hela långtidsbudgetperioden. Avgörande för statsinkomsternas förändringar blir härvid de antaganden som görs om skatteunderlagets (lönesummans) utveckling. För kalenderåren 1973 och 1974 beräknas i följande kalkyl, liksom i den reviderade finansplanen, den totala lönesumman komma att stiga med ca 8 % resp. ca 14 %. I den senare siffran ingår dels en schablonmässigt beräknad ökning av lönesumman om ca 7 %, dels en ytterligare ökning om ca 7 %, föranledd av omläggningen till beskattade förmåner vid sjukdom, arbetslöshet m. m. För åren efter 1974 antas lönesumman öka med 7 % per år. Detta antagande baseras på en beräknad tillväxt av den totala produktionen med 4 % och en årlig prisstegring med 3 %. Den antagna tillväxten av lönesumman ligger till grund för beräkningarna av inkomstskatt och mervärdeskatt. Övriga statsinkomster har i flertalet fall framskrivits med hjälp av andra metoder. De beräknade förändringarna i statsinkomsterna under angivna förutsättningar framgår av tabell 10. Enligt kalkylen kommer statsinkomsternas tillväxt att minska från 11,6 % per år under perioden 1967/68—1971/72 till 9,7 % per år under perioden 1973/74—1977/78.

Av stor betydelse för statsinkomsternas utveckling är förändringarna under inkomstskattetiteln. Inkomsterna på denna titel bestäms av nettot mellan statens bruttouppbörd av främst preliminär A- och B-skatt samt inbetalningar av kvarstående skatt och fyllnadsbetalningar å ena sidan och utbetalningar av kommunalskattemedel och överskjutande

Tabell 10. Statsinkomsternas utveckling 1973/74—1977/78 i löpande priser
(Milj. kr.)

	Genomsnitt- lig procent- uell föränd- ring 1967/68 —1971/72	1973/74	Förändring till				Procentuell förändring 1973/74 —1974/75	Genomsnittlig procentuell förändring 1973/74 —1977/78
			1974/ 75	1975/ 76	1976/ 77	1977/ 78		
Inkomstskatt	+11,3	21 300	+4 998	+4 341	+4 317	+3 923	+23,5	+16,2
Mervärdeskatt	+15,3	14 150	+1 000	+1 400	+1 100	+1 200	+ 7,1	+ 7,4
Övr. inkomster	+10,0	25 987	+1 467	+1 218	+1 276	+1 333	+ 5,6	+ 4,8
<i>Summa</i>	+11,6	61 437	+7 465	+6 959	+6 693	+6 456	+12,2	+ 9,7

skatt å den andra. Som framgår av tabell 10 beräknas nettot på inkomstskattetiteln växa betydligt snabbare under perioden 1973/74—1977/78 än under perioden 1967/68—1971/72. I huvudsak finns det två förklaringar till detta. För det första reducerades inflödet av inkomstskatt under såväl budgetåret 1970/71 som 1971/72 till följd av den skattereform som beslutades år 1970. Totalt för dessa båda år ökade nettot på inkomstskattetiteln med ca 2,7 miljarder kr. att jämföra med över 4 miljarder kr. för de två närmast föregående åren. För det andra påverkas inkomstskattens tillväxt under perioden 1973/74—1977/78 även av den tidigare nämnda omläggningen till beskattade förmåner vid sjukdom, arbetslöshet m. m. som kommer att träda i kraft fr. o. m. den 1 januari 1974.

Mervärdeskatten är beroende av ökningen av konsumtionen av mervärdeskattepliktiga varor, vilken i sin tur sammanhänger med bl. a. stegringen av den totala lönesumman. Med hänsyn till bl. a. den statliga skatteskalans progressivitet förutses den totala köpkraften, och därmed inkomster från mervärdeskatten, öka i något långsammare takt än hushållens nominella inkomster.

Bland större inkomstposter under övriga inkomster kan noteras att inkomsterna av allmän arbetsgivaravgift beräknas öka med ca 450 milj. kr. per år. Skatt på sprit och vin beräknas trendmässigt öka med ca 70 milj. kr. per år. Slutligen kan nämnas att inkomsterna från statens kapitalfonder beräknas öka med 250—300 milj. kr. per år. Bostadslånefonden svarar för den större delen av ökningen.

Tullinkomster ingår i övriga inkomster och har beräknats med hänsyn till det avtal om bildande av ett frihandelsområde för i första hand industrivaror som Sverige undertecknat med de europeiska gemenskaperna. I första hand som en följd av detta avtal beräknas tullinkomsterna totalt för långtidsbudgetperioden falla med ett hundratal milj. kr.

7. Avslutning

Som inledningsvis framhölls är syftet med långtidsbudgeten att ange konsekvenserna för den statliga budgetutvecklingen under den framför-liggande fyraårsperioden av de beslut statsmakterna redan fattat och de åtaganden som gjorts för framtiden. Långtidsbudgeten utgör på utgifts-sidan en beräkning av de resurser som krävs för att den statliga och statsunderstödda verksamheten skall kunna bedrivas i enlighet med dessa beslut och åtaganden. Beräkningarna av statsinkomsternas utveckling utgår från nu gällande skatteregler samt från vissa antaganden om skatteunderlagets tillväxt. Långtidsbudgeten innefattar alltså inga försök att förutse beslut som statsmakterna kan komma att fatta under perioden. Den får därför inte uppfattas som en prognos över statsbudgetens sannolika förändringar. Däremot kan långtidsbudgeten genom att ange de inteckningar i resursutrymmet som redan gjorts utgöra en del av statsmakternas beslutsunderlag. På grundval av långtidsbudgeten kan en bedömning göras av utrymmet för nya aktiviteter, behovet av omprövning av existerande program och eventuella krav på inkomstförstärkningar.

Beräkningarna utgår från anslagsbeloppen enligt kompletteringspropositionen för budgetåret 1973/74 och omfattar perioden t. o. m. budgetåret 1977/78. Analysen genomförs i såväl reala som finansiella termer.

7.1 Inkomstutvecklingen

Kalkylerna för statsinkomsternas utveckling baseras på antaganden om skatteunderlagets, dvs. i första hand den totala lönesummans tillväxt. Dessa antaganden är för åren 1973 och 1974 desamma som används i den reviderade finansplanen, dvs. 8 % resp. 14 % ökning. I det senare talet ingår dels en schablonmässigt beräknad ökning av lönesumman om ca 7 % dels en ytterligare ökning om ca 7 %, föranledd av omläggningen till beskattade förmåner vid sjukdom, arbetslöshet m. m. fr. o. m. den 1 januari 1974. För åren därefter utgår beräkningarna från ett antagande om en årlig ökning av lönesumman med 7 %. Med dessa utgångspunkter och under förutsättning av oförändrade skatteregler under hela långtidsbudgetperioden beräknas statsinkomsterna stiga med i genomsnitt 9,7 % per år att jämföra med 11,6 % per år under jämförelseperioden.

Avgörande för statsinkomsternas utveckling är utvecklingen av den statliga inkomstskatten. Under budgetåret 1974/75 beräknas nettoinkomsterna på inkomstskattetiteln öka med ca 23 %. Detta är i huvudsak att se som en engångseffekt av de förändringar inom sjuk- och ar-

betslöshetsförsäkringarnas område som träder i kraft fr. o. m. den 1 januari 1974. Under långtidsbudgetperiodens tre sista år förutses de direkta skatteinkomsterna stiga med i genomsnitt ca 9 % per år. Bl. a. som en följd av de förutsättningar som gäller för beräkningarna uppvisar mervärdesskatten och flertalet övriga indirekta skatter relativt måttliga stegringar. Till följd av det ingångna avtalet med de europeiska gemenskaperna om bildande av ett frihandelsområde för i första hand industrivaror beräknas tullinkomsterna falla med ett hundratal milj. kr. under långtidsbudgetperioden.

Helt allmänt måste dock framhållas att osäkerheten om det för skatteutvecklingen styrande inkomstantagandet och om de övriga förutsättningar som gjorts medför att man inte får dra alltför bestämda slutsatser om den här redovisade intäktsutvecklingen.

7.2 Utgiftsutvecklingen

I löpande priser har de totala statsutgifterna ökat med i genomsnitt drygt 11 % om året under perioden 1967/68—1971/72. I fasta priser har ökningen varit knappt 5,5 % per år. Enligt de beräkningar som redovisats i det tidigare avsnittet 3 blir utgifternas stegringstakt lägre under de kommande budgetåren. Den genomsnittliga tillväxten beräknas till drygt 5,5 % i löpande priser och drygt 2,5 % i fasta priser. En sådan lägre utgiftsexpansion är emellertid en ganska naturlig följd av de förutsättningar som gäller för långtidsbudgetarbetet. Med den utgångspunkt som gäller för kalkylerna, nämligen att endast effekterna av redan fattade beslut skall beaktas, blir följderna att utgifterna för tidsbegränsade program som utlöper under perioden faller bort och att resursinsatserna i övrigt begränsas till vad som krävs för att infria och vidmakthålla gjorda åtaganden. Hänsyn har däremot inte tagits till eventuella kommande beslut av statsmakterna. Den utgiftsutveckling som faktiskt kommer till stånd avviker därför normalt från långtidsbudgetens beräkningar, såväl inom olika delområden som för de totala utgifterna. Särskilt för de senare åren i perioden understiger långtidsbudgeternas utgiftsberäkningar regelmässigt den faktiska utvecklingen.

Det relativt sett mest expansiva utgiftsområdet under såväl den förflutna som den kommande perioden är biståndet till utvecklingsländerna. Även utgiftsområdena folkpensioner, sjukförsäkring m. m., arbetsmarknad och regionalpolitik samt bostäder uppvisar till följd av gjorda åtaganden betydande automatiska utgiftsökningar under den kommande perioden. För ändamålsgruppen folkpensioner, sjukförsäkring, m. m. förklaras de höga ökningstalen dessutom av kraftigt ökade bidrag till sjukförsäkringen. Vidare kommer skattebidragen till kommunerna att öka kraftigt, bl. a. beroende på de föreslagna förändringarna i skatteutjämningsystemet fr. o. m. år 1974. Tillsammans svarar de nu nämnda

Tabell 11. Budgetsaldots utveckling 1972/73—1974/75

(Milj. kr., löpande priser)

	1972/73	1973/74	1974/75	Förändring från föregående budgetår till					
				1972/73		1973/74		1974/75	
				Milj. kr.	%	Milj. kr.	%	Milj. kr.	%
Inkomster	54 511	61 437	68 902	+2 681	+ 5,2	+6 926	+12,7	+7 465	+12,2
Utgifter									
Alt. A	61 897	67 104	73 206	+6 400	+11,5	+5 207	+ 8,4	+6 102	+ 9,1
Alt. B	61 897	67 104	73 633	+6 400	+11,5	+5 207	+ 8,4	+6 529	+ 9,7
Budgetsaldo									
Alt. A	-7 386	-5 667	-4 304	-3 719		+1 719		+1 363	
Alt. B	-7 386	-5 667	-4 731	-3 719		+1 719		+ 936	

fem utgiftsområdena för ca 75 % av utgiftsökningen under långtidsbudgetperioden.

De nu föreliggande beräkningarna har presenterat en utvecklingsbild för perioden 1974/75—1977/78 som i sina huvuddrag överensstämmer med utvecklingen enligt föregående års långtidsbudget. Den innebär att utgiftsautomatik och ett infriande av redan gjorda åtaganden under perioden kommer att ställa anspråk på fortsatt ökade statsutgifter under hela den aktuella perioden. Mot denna bakgrund framstår det som helt klart att de statliga myndigheterna måste räkna med att ett ytterligare utrymme för den fortsatta reformverksamheten måste skapas genom en omprövning eller omprioritering av redan pågående verksamhet. För att ge ett underlag för sådana bedömningar har i de anvisningar som utfärdats för myndigheternas anslagsframställningar dessa anmodats att även precisera konsekvenserna av en i löpande priser något minskad anslagstilldelning.

För det första året i långtidsbudgeten, budgetåret 1974/75, kan en relativt säker bedömning göras av de resursanspråk som följer av redan gjorda åtaganden. Även inkomstberäkningen kan för detta budgetår baseras på jämförelsevis tillförlitligt underlag. I tabell 11 redovisas en sammanställning av statsinkomsternas och statsutgifternas utveckling i löpande priser för de tre budgetåren 1972/73—1974/75. Enligt dessa beräkningar ökar statsutgifterna mellan budgetåren 1973/74 och 1974/75 i alternativ A för utvecklingsbiståndet med ca 6,1 miljarder kr. eller 9,1 % enbart som en följd av redan fattade beslut. För alternativ B är motsvarande siffror ca 6,5 miljarder kr. eller 9,7 %. Denna utgiftsstegring kan jämföras med den ökning som nu kan beräknas komma till stånd mellan budgetåren 1972/73 och 1973/74 och som enligt tabellen uppgår till 5,2 miljarder kr. eller 8,4 %.

Detta innebär således att den utgiftsökning som nu kan förutses för budgetåret 1974/75 till följd av redan fattade beslut och för båda alternativen för utvecklingsbiståndet överstiger ökningen mellan budgetåren

1972/73 och 1973/74. Flera olika omständigheter bidrar till detta. Till att börja med bör påpekas att statsutgifterna under budgetåret 1972/73 kommit upp på en mycket hög nivå till följd av de kraftiga påslag som gjorts i sysselsättningsstimulerande syfte under detta år. Mot bakgrund av den väntade konjunkturutvecklingen har utgifterna för dessa ändamål dragits ner i riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74 vilket återverkar i dämpande riktning på utgiftsutvecklingen mellan dessa budgetår.

Att utgiftsstegringen blir så stor mellan budgetåren 1973/74 och 1974/75 sammanhänger i första hand med redan beslutade ökningar av transfereringsutgifterna. De i tabellen inlagda alternativen för utvecklingsbiståndet svarar för en betydande del av utgiftsstegringen liksom ökningarna av bidragen till sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna, detta även sedan hänsyn tagits till de ökade preliminärskatteintäkter som följer av att bidragen kommer att beskattas fr. o. m. år 1974.

Av tabellen 11 framgår att budgetunderskottet enligt alternativ A skulle uppgå till ca 4,3 miljarder kr. under budgetåret 1974/75 redan innan några som helst nya utgiftskrav blivit tillgodosedda. Skulle man välja det för detta budgetår högre alternativet för utvecklingsbiståndet skulle underskottet komma att närma sig 5 miljarder kr. Den nivå som kan förutses på budgetunderskottet för budgetåret 1974/75 redan till följd av tidigare åtaganden är således betydande och kommer att ställa stora anspråk på kreditmarknaden. Detta understryker ytterligare nödvändigheten av att myndigheterna inom ramen för statsmakternas beslut ständigt omprövar den pågående verksamheten så att ett för framtiden nödvändigt resursutrymme kan skapas.

7.3 Realekonomisk utveckling

En ytterligare belysning av innebörden av den utgiftsutveckling som långtidsbudgeten anger erhålls genom en analys i realekonomiska termer. Det är därvid i första hand av intresse att studera förändringar i den efterfrågan på varor och tjänster som staten och den statsunderstödda verksamheten direkt ger upphov till genom konsumtionsutgifterna och investeringsverksamheten. Därtill kommer de mera indirekta effekter på samhällsekonomin som inkomstöverföringar från staten och statens övriga finansiella transaktioner föranleder.

Utgifterna för konsumtion och investeringar, inkl. bidragen till kommunerna för dessa ändamål, har beräknats i tabell 6 (s. 37). Dessa utgifter ökade med 3,3 % per år under perioden 1967/68—1971/72 medan den årliga ökningen under långtidsbudgetperioden begränsas till 0,8 %. För såväl den förflutna som framförliggande perioden utgör driftbidragen till kommunerna den mest expansiva komponenten.

Enligt kalkylerna skulle ökningstakten för de totala konsumtionsutgifterna sjunka från 3,9 % per år under jämförelseperioden till 1,4 %

per år under långtidsbudgetperioden. För investeringsutgifterna noteras ett omslag från en ökning om 1,1 % per år till en minskning av i stort sett motsvarande storleksordning. Det bör i detta sammanhang observeras att investeringsberäkningarna torde påverkas mer i neddragande riktning än konsumtionsberäkningarna av den beräkningsteknik som används i långtidsbudgeten. I fråga om enbart statens egen efterfrågan på varor och tjänster för konsumtion och investering beräknas uppgången under långtidsbudgetperioden till ca 0,6 % per år.

Utgifterna för de statliga transfereringarna väntas växa betydligt snabbare än den statliga slutliga efterfrågan på varor och tjänster. Detta gäller i synnerhet under långtidsbudgetperiodens början och sammanhänger främst med de föreslagna omläggningarna av sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna.

Avstämning och framskrivning av 1970 års långtidsutredning

AVSTÄMNING OCH FRAMSKRIVNING AV 1970 ÅRS LÅNGTIDSUTREDNING

Inledning

Drygt två år efter det 1965 års långtidsutredning publicerades gjordes ett försök att följa upp och avstämma utredningens bedömningar. Syftet var i första hand att söka finna om den ursprungliga utvecklingsbilden ägde giltighet även efter den förändrade konjunktursituation som inträtt eller om nya betingelser tillkommit som kunde bedömas påverka de långsiktiga tendenserna i ekonomin. Det har ansetts motiverat att göra en liknande avstämning av 1970 års långtidsutredning även om det tidigare visat sig att betydande metodiska och statistiska svårigheter är förenade med ett sådant arbete och att de slutsatser som därvid kan nås i flera hänseenden blir ganska begränsade. Det framstår som mycket angeläget att praktiskt föra vidare arbetet med olika analys- och metodproblem så att efter hand bättre möjligheter skapas att behandla de viktiga frågorna hur de konjunkturmässiga förändringarna spelar in i den långsiktiga utvecklingsbilden. Vidare är en systematisk genomgång och prövning av gjorda prognoser av stort värde för att urskilja problem och förhållanden som särskilt måste uppmärksammas vid den omfattande materialinsamling genom enkäter, statistiska bearbetningar, specialstudier etc. som ingår i de vart femte år återkommande översikterna av de långsiktiga utvecklingstendenserna.

För avstämningen har använts den ekonometrisk modell som presenterades i 1970 års långtidsutredning. Modellen har utökats till att omfatta 24 produktionssektorer i stället för tidigare 16 sektorer varjämte hela det statistiska materialet förnyats. Därvid har bl. a. en omräkning av alla sifferserier gjorts till 1968 års prisnivå. Utvecklingsarbetet i anslutning till den ekonometrisk modellen prövas denna gång i ett försök att "rulla" långtidsperspektivet. Detta utsträcks sålunda till att omfatta perioden fram t. o. m. 1977. Därigenom kommer tre olika tidsperioder att ingå i denna avstämning och framskrivning; 1970—1972, 1970—1975 och 1972—1977. Utvecklingen under dessa perioder är inte omedelbart jämförbar till följd av de skillnader i fråga om konjunktursituation, som präglar eller förutsatts karakterisera de olika begynnelse- och slut-

åren. De komplikationer för tolkningen av redovisade resultat som detta innebär berörs närmare på sid. 5.

Vad beträffar det statistiska materialet bör nämnas att nationalräkenskaperna använts i den ekonometriska modellen i den utformning de hade i oktober 1972. För bedömningen av utvecklingen 1970—1972 har dock även utnyttjats de reviderade nationalräkenskaperna som senare framkommit i anslutning till preliminär och reviderad nationalbudget för 1973.

Sammanställningar och bearbetningar av särskilt insamlat material har gjorts beträffande vissa problem och områden som bedömts vara av särskilt intresse. Detta gäller bl. a. arbetskrafts- och befolkningsutveckling, utvecklingen inom industri, offentlig sektor och energiområdet, den finansiella utvecklingen samt tendenser i fråga om export och andra strategiska poster i bytesbalansen.

Sammanfattningen av huvudresultaten från avstämningen har utarbetats inom finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering. Material och undersökningar har tillhandahållits av främst prognosinstitutet vid statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet, Industriens utredningsinstitut samt olika departement och myndigheter.

1 Produktionsresurser och resursanspråk

1.1 Den ekonomiska utvecklingen 1965—1972

Utvecklingen 1965—1970. När LU 70 utarbetades hade man tillgång till preliminära data som beskrev den ekonomiska utvecklingen 1965—1970. Senare har förbättrad information tillkommit. Denna har visserligen på enskilda punkter inneburit kraftiga avvikelser från de uppskattningar som LU 70 gjorde, men huvuddragen i den bild som utredningen tecknade av den allmänna utvecklingen 1965—1970 är alltså giltiga. Nedanstående tablå visar förändringen dels enligt LU 70, dels enligt det faktiska utfallet. Siffrorna anger den procentuella årliga volymförändringen 1965—1970.

1965—1970	LU 70	Utfall
BNP	3,9	4,0
Privat konsumtion	3,4	3,1
Offentlig konsumtion	5,2	5,7
Bruttoinvesteringar	3,4	3,8
Export	8,8	8,7
Import	8,0	7,8

Avvikelserna är större för de enskilda posterna på försörjningsbalansen än för totala BNP vars ökningstakt nu beräknas till 4,0 % per år mot 3,9 % per år enligt LU 70. Ökningstakten för den privata konsumtionen är högre enligt LU 70 än enligt det faktiska utfallet, medan förhållandet är det omvända för den offentliga konsumtionen och för bruttoinvesteringarna. Vad gäller utrikeshandeln är avvikelserna relativt obetydliga. En av orsakerna till de differenser som förekommer är att volymutvecklingen är beräknad i olika prisnivåer (utfallet i 1968 års priser mot 1959 års priser för LU 70). Detta rent statistiska fenomen kan emellertid endast förklara en del av avvikelserna. En stor del av dessa måste emellertid bero på rena revideringar av grundmaterialet särskilt avseende 1970.

Vad gäller lageruppyggnaden 1970 synes LU 70 ha underskattat densamma högst väsentligt. Samtidigt överskattades nivån för de fasta investeringarna något.

LU 70:s bedömning av utgångsläget 1970 jämfört med det faktiska utfallet samt felskattningarnas effekt på bedömningen av den framtida utvecklingen finns beskriven i bilaga 1: LU:s ekonometriska modell.¹ Prognoserna för 1970—1975 i LU 70 skulle knappast ha blivit väsentligt annorlunda om det faktiska utfallet för 1970 hade varit känt då kalkylen gjordes.

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1.

Utvecklingen 1970—1972. Högkonjunkturen kulminerade under 1970 och avmattades därefter mycket snabbt. BNP-utvecklingen var långsam och sysselsättningsläget försämrades. Den inhemska efterfrågan var låg. För byggsektorn förändrades förutsättningarna radikalt då bostadsbyggandet började minska som en följd av de mättnadstendenser som började uppträda på bostadsmarknaden. Även kommunerna, vars utgifter expanderat kraftigt under 60-talet, fick nu vidkännas stora finansiella svårigheter som nödvändiggjorde en dämpning av deras utgiftsökning. Vidare sjönk den privata konsumtionen mellan 1970 och 1971. Konjunkturavmattningen drabbade också flera av de viktigaste avnämarländerna för vår export, vars ökningstal kom att dämpas betydligt. Eftersom importen minskade, på grund av det mycket låga inhemska efterfrågetrycket, inträffade en kraftig omsvängning i bytesbalansen 1971.

Under 1972 skedde en viss återhämtning i konjunkturen. Den inhemska efterfrågan ökade fortfarande långsamt. De fasta investeringarna utvecklades dock relativt kraftigt bl. a. på grund av de stimulansåtgärder som insattes. Den privata konsumtionens ökningstakt var låg. Exporten utvecklades något snabbare än importen vilket kom att innebära en fortsatt förstärkning av bytesbalansen. Produktivitetsutvecklingen utvisade det sedvanliga cykliska mönstret med en mycket långsam ökning under 1971 och därefter snabbare uppgång under 1972.

Nedanstående tablå visar utvecklingen 1970—1972 enligt nationalräkenskaperna (procentuell årlig volymförändring 1970—1972).¹

BNP	1,1
Privat konsumtion	0,7
Offentlig konsumtion	2,5
Bruttoinvesteringar	1,6
Export	5,6
Import	0,7

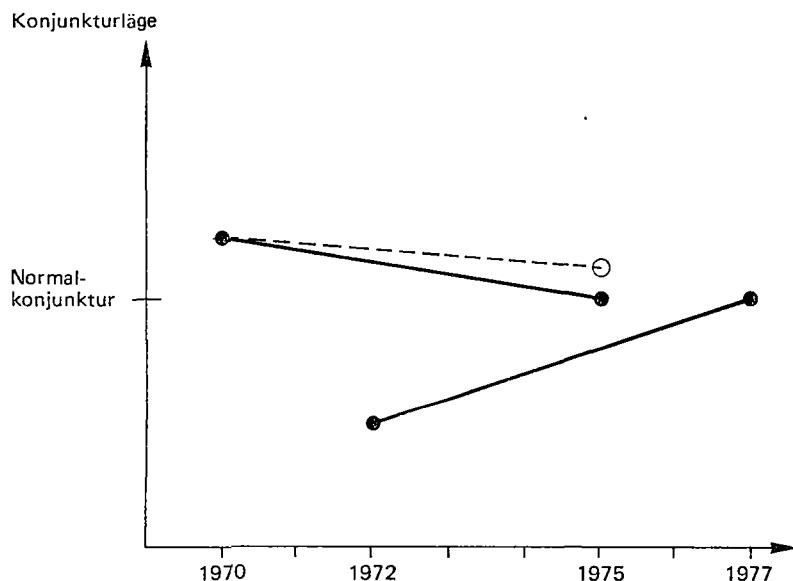
Det torde stå fullt klart att efterfrågan utvecklats långsamt under perioden 1970—1972. För att kunna bedöma resursutnyttjandegradens förändringar krävs emellertid också att man studerar arbetskraftstillgångens och produktivitets förändringar. En sådan bedömning, innehållande en förnyad prognos för 1970—1975 och en framskrivning av kalkylerna till 1977 framlägs i följande avsnitt.

¹ Den utvecklingstakt som anges i tablåen överensstämmer med i april 1973 gällande nationalräkenskaper. Som berörs i inledningen kommer, när ej annat anges, de redovisade siffrorna att vara hämtade från LU:s ekonometrisk modell och nationalräkenskaperna hösten 1972, SCB SM N 1972: 93.

1.2 Avstämning av LU 70 och framskrivning till 1977

I detta avsnitt skall först tas upp de bedömningar av arbetskraftens och produktivitetsens utveckling som gjordes i LU 70 samt de justeringar av dessa kalkyler som nu synes motiverade. Beräkningarna förs fram till 1977 och utmynnar i en bedömning av den totala produktionskapacitetens utveckling fram till nämnda år. Därefter följer ett kort avsnitt som behandlar de omräkningar av LU 70:s prognos som gjorts på grund av att det statistiska material som använts i LU 70:s ekonomiska modell har reviderats. Slutligen redovisas en förnyad kalkyl för användningssidan såväl för perioden 1970—1975 som för 1972—1977.

En viss försiktighet måste iakttas vid jämförelser mellan dessa kalkyler. Utvecklingstakterna 1970—1975 och 1972—1977 är ej utan vidare jämförbara. Vad detta beror på kan belysas med nedanstående principdiagram.

Prognosåren 1975 och 1977 har i princip antagits bli år med normal-konjunktur. Eftersom konjunkturläget 1970 var högre än normalt och 1972 lägre än normalt kommer utvecklingstakten 1972—1977 enbart av detta skäl att bli betydligt snabbare än 1970—1975. Den prognos som i det följande görs över uppgången i BNP 1972—1977 avser alltså den sammanlagda effekten av att de tillgängliga resurserna stiger 1972—1977 och att dessa utnyttjas i högre grad än för närvarande. För perioden 1970—1975 är situationen något annorlunda. I fråga om huvudparten av beräkningarna har även för denna period gällt att bestämma en

utvecklingstakt fram till ett tänkt normalkonjunkturår vid prognosperiodens slut (den heldragna linjen 1970—1975). För lagerinvesteringarna har dock liksom i LU 70 gjorts ett undantag på grund av att dessa uppvisar mycket starka cykliska variationer. Som grund för beräkningarna ligger ett antagande om en kraftig lageruppbyggnad 1975. Detta får emellertid ej betraktas som en konjunkturprognos. Det historiska mönstret för lagercykeln har endast framskrivits. Effekten på beräkningsresultaten av detta är emellertid sådan att de liknar dem som fås vid ett antagande om högkonjunktur. Därför har den streckade linjen 1970—1975 fått symbolisera de förutsättningar som gäller för vår prognos 1970—1975.

1.2.1 Tillgängliga resurser fram till 1977

Arbetskraften

Till LU 70 gjordes en kalkyl över befolkningens och arbetskraftens utveckling 1970—1980 samt vissa tentativa beräkningar för 80-talet.

Tabell 1: 1 Befolknings- och arbetskraftsutvecklingen 1970—1977

	LU 70			Utfall		Ny kalkyl	
	1970	1972	1975	1970	1972	1975	1977
Medelfolkmängd (1 000-tal)	8 029,6	8 130,9	8 279,4	8 042,8	8 127,8	8 242,3	8 322,9
därav 16—74 år ¹ (1 000-tal)	6 355,0	6 438,9	6 549,0	5 862,7	5 905,3	5 957,1	5 985,0
Relativa arbetskraftstal (16—74 år) ¹	61,6	61,4	61,2	66,7	67,2	67,3	67,5
Antal personer i arbetskraften ¹ (1 000-tal)	3 915,9	3 955,7	4 006,2	3 912,0	3 968,6	4 008,9	4 042,6
Relativa arbetslöshetstal % av arbetskraften	1,8	1,8	1,8	1,5	2,7	1,8	1,8
Relativa frånvarotal (exkl. semester), % av antalet sysselsatta	7,4	7,7	8,2	6,8	6,7	6,8	6,8
Medelarbetstid/vecka/person timmar	39,4	38,4	37,4	39,3	37,6	37,9	36,8
Timmar/vecka, samtl. personer milj. timmar	140,32	137,71	135,04	141,24	135,40	135,86	135,96
Antal arbetsveckor/år ² veckor	44,75	44,75	44,75	44,66	44,43	44,50	44,50
Antal arbetstimmar/år milj. timmar	6 279,48	6 162,52	6 042,21	6 308,03	6 016,24	6 045,77	6 050,22

¹ Talen i LU 70 avser personer i åldern 15 år och däröver.

² Denna kvot anger förhållandet mellan antalet arbetade timmar/år enligt nationalräkenskaperna och antalet arbetade timmar/vecka enligt arbetskraftsundersökningarna. Kvoten avspeglar emellertid inte endast antalet arbetsveckor/år utan även vissa smärre definitionsmässiga olikheter mellan de båda källorna. Skillnaderna mellan LU 70 och de reviderade beräkningarna beträffande kvotens storlek beror till en del på att timmar utförda av värnpliktiga behandlats på olika sätt.

Anm. På grund av ovannämnda olikheter beträffande den åldersmässiga avgränsningen av arbetskraften och beräkningen av antalet arbetsveckor/år är uppgifterna enligt LU och de reviderade beräkningarna inte helt jämförbara. De förändringstal, härledda ur denna tabell, som redovisas i det följande i text och tablåer torde emellertid endast marginellt ha påverkats av dessa olikheter.

Antalet arbetstimmar per år enligt arbetskraftskalkylen i LU 70 har efter korrigering för ovan diskuterade olikheter beräknats till 6 209,21 milj. tim. 1970, 6 097,71 milj. tim. 1972 och 5 990,67 milj. tim. 1975.

I detta avsnitt redovisas först de resultat av beräkningarna i LU 70 som avser perioden 1970—1975. Beträffande den del av prognosperioden som redan förflutit, dvs. 1970—1972, görs en jämförelse mellan beräknad och faktisk utveckling. Vidare presenteras en ny arbetskraftskalkyl, som utarbetats vid statistiska centralbyrån (SCB), avseende perioden 1972—1977.¹ Dessa nya värden redovisas tillsammans med utfallsdata för 1970—1972 enligt den periodindelning, som används för denna avstämning och framskrivning, nämligen 1970—1975 och 1972—1977.

Framställningen i det följande baseras i huvudsak på innehållet i tabell 1.

Utvecklingen 1970—1975 enligt LU 70. Vissa resultat av den befolknings- och arbetskraftskalkyl, som redovisas i LU 70, återges i tabell 1. Nedanstående tablå sammanfattar de förändringar som förutsågs för perioden 1970—1975.

	Medelfolkmängd		Antal personer i arbetskraften	Antal arbetade timmar/år milj. tim.
	Totalt	15 år och däröver		
Antal	249 800	194 000	90 300	— 236,27
% per år	0,6	0,6	0,5	— 0,8

Enligt den i LU 70 använda befolkningsframskrivningen beräknades medelfolkmängden i Sverige komma att öka med 1/4 milj. 1970—1975 till knappt 8,3 milj. eller med 0,6 % per år. Då denna ökning väntades i betydande utsträckning bestå av barn och ungdomar under 15 års ålder samt personer i åldern 65 år och däröver, bedömdes arbetskraftens tillväxt komma att bli något svagare än befolkningsökningen. En förutsedd minskning av männens och de icke gifta kvinnornas relativa arbetskraftstal² verkade också i denna riktning. De gifta kvinnornas relativa arbetskraftstal antogs däremot fortsätta att öka 1970—1975 men i något långsammare takt än under närmast föregående 5-årsperiod.

Såsom framgår av ovanstående tablå väntades antalet personer i arbetskraften 1970—1975 öka med 0,5 % per år. Arbetskraftsvolymen mätt i timmar beräknades under samma period komma att minska med i genomsnitt 0,8 % per år. Till den skiljaktiga utvecklingen för antalet personer i arbetskraften och antalet timmar bidrog den beslutade sänkningen av den lagstadgade veckoarbetstiden från 42,5 till 40 timmar, en fortsatt ökning av andelen deltidsarbetande och en viss förmodad ökning av frånvaron från arbetet. Kvinnornas växande andel av totala arbetskraften verkade i samma riktning eftersom deras genomsnittliga arbetstid väntades förbli kortare än männens.

¹ Se SCB:s serie Information i prognosfrågor 1973: 7, Arbetskraftsresurserna 1965—1972 och 1972—1980, analys och prognos.

² De relativa arbetskraftstalen anger hur stor andel av en befolkningsgrupp som står till arbetsmarknadens förfogande antingen som sysselsatta eller som arbetslösa.

Utfallet 1970—1972. Trots en relativt begränsad befolkningstillväxt 1970—1972, vilken främst sammanhängde med minskande invandring och tilltagande utvandring under dessa år, ökade antalet personer i arbetskraften förhållandevis kraftigt. Denna ökning, i genomsnitt 0,7 % per år, berodde i betydande utsträckning på stegrade relativa arbetskraftstal bland kvinnorna. Dessa tal steg 1970—1972 kraftigare bland gifta än bland icke gifta kvinnor. Likaledes var ökningen kraftigare bland kvinnor med barn under 7 år än bland övriga kvinnor. Bland männen noterades 1970—1972 fortsatt sjunkande relativa arbetskraftstal.

Antalet totalt utförda arbetstimmar minskade 1970—1972 med i genomsnitt 2,3 % per år. Denna minskning sammanhängde till stor del med den lagstadgade arbetstidsförkortningen och den betydande ökning av arbetslösheten som skedde 1970—1972. Dessutom noterades en ökning — delvis av arbetsmarknadsskäl — av andelen deltidsarbetande.

Jämförelse mellan prognos och utfall 1970—1972. I nedanstående tablå redovisas vissa befolknings- och arbetskraftsdata 1970—1972, dels enligt arbetskraftskalkylen i LU 70, dels som faktiskt utfall för dessa år. Siffrorna anger förändringarna mellan de nämnda åren.

	Medelfolkmängd		Antal personer i arbetskraften	Antal arbetade timmar/år milj. tim.
	Totalt	16—74 år ¹		
Antal				
LU 70	101 300	83 900	39 800	— 116,96
Utfall	85 000	42 600	52 600	— 291,79
% per år				
LU 70	0,6	0,7	0,5	— 0,9
Utfall	0,5	0,4	0,7	— 2,3

¹ LU:s siffror avser personer i åldern 15 år och däröver.

Av tablå framgår att ökningen av antalet personer i arbetskraften 1970—1972 blev något större än den i LU 70 beräknade trots den förhållandevis svaga befolkningstillväxten. Detta berodde på att de relativa arbetskraftstalen totalt sett steg 1970—1972, medan de i LU 70 antogs komma att sjunka något. Ökningen av dessa tal föll helt på kvinnorna, främst de gifta kvinnorna, medan en nedgång i ungefär den takt som antagits i LU 70 noterades för männen. De gifta kvinnornas relativa arbetskraftstal steg nästan dubbelt så kraftigt som beräknat, vilket delvis torde ha sammanhängt med särbeskattningsreformen. Trots denna betydande stegring ökade antalet gifta kvinnor i arbetskraften 1970—1972 något långsammare än väntat. Detta förklaras av att den väntade ökningen av antalet gifta kvinnor i befolkningen helt uteblev.

Skiljaktigheterna mellan väntad och faktisk utveckling 1970—1972 sammanhänger med flera faktorer av vilka konjunkturutvecklingen tor-

de vara den mest betydelsefulla. Sålunda synes det ganska låga genomsnittliga invandringsöverskottet 1970—1972 och därmed den relativt svaga befolkningsutvecklingen i betydande grad ha berott på vikande efterfrågan på arbetskraft. Vidare torde konjunkturutvecklingen ha påverkat de relativa arbetskraftstalens förändring. Den fortsatta nedgången i dessa tal för de äldre åldersgrupperna synes sålunda ha förstärkts i samband med det försämrade arbetsmarknadsläget, medan detta bland ungdomarna tycks ha bidragit till en ökning av de relativa arbetskraftstalen. Dessa tal steg nämligen 1970—1972 vilket är en återspeglning av en minskad tillströmning till universitet och högskolor.

Antalet arbetstimmar per år 1970—1972 beräknades i LU 70:s arbetskraftskalkyl minska med i genomsnitt 0,9 % årligen, vilket framgår av ovanstående tablå. Minskningen blev emellertid drygt dubbelt så stor, nämligen 2,3 % per år. Skillnaden mellan prognos och utfall berodde förutom på den dämpade konjunkturen även på arbetstidsförkortningens förläggning. Förkortningen av veckoarbetstiden från 42,5 till 40 timmar genomfördes nästan helt under 1971—1972. I LU 70:s arbetskraftskalkyl hade antagits att den skulle tas ut 1971 och 1973, varför timvolymen under vartdera av dessa år beräknades sjunka med ca 2 %. Genom att största delen av arbetstidssänkningen kom att tas ut under 1972 noterades i arbetskraftsundersökningarna redan detta år den medelarbetstid som i LU:s kalkyl beräknats för 1973. Om arbetstidsförkortningens tidsmässiga förläggning varit känd vid prognostillfället skulle, med i övrigt oförändrade antaganden, den kalkylerade minskningen av totala antalet arbetstimmar 1970—1972 ha blivit 1,6 % per år. Den kvarstående skillnaden mellan beräknad och faktisk utveckling av antalet arbetstimmar kan huvudsakligen förklaras med ökad arbetslöshet från 1970 till 1972. I LU:s arbetskraftskalkyl antogs oförändrade arbetslöshetstal för hela prognosperioden.

Ny kalkyl. Medelfolkmängden i Sverige har av statistiska centralbyrån beräknats öka med 0,5 % per år såväl 1970—1975 som 1972—1977. Nettot av in- och utvandring, vilket sjönk kraftigt från 1970 till 1972, har för perioden 1973—1977 i de nya beräkningarna antagits innebära ett årligt invandringsöverskott på 15 000. Medan detta överskott väntas bestå huvudsakligen av personer i de s. k. aktiva åldrarna, dvs. 16—74 år, beräknas den inhemska befolkningsökningen i betydande utsträckning avse barn och ungdomar samt åldringar. Därigenom förutses en något svagare procentuell ökning av den aktiva befolkningen än av totala befolkningen 1970—1975 och 1972—1977.

De olika samband som kan antas föreligga mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft är endast ofullständigt klarlagda. Dessa samband kan avse den rent antalsmässiga utvecklingen såtillvida att utbudet stiger vid ökad efterfrågan på arbetskraft. Ofta torde dock förändringarna sammanhänga med faktorer av mera kvalitativ natur såsom t. ex. arbets-

kraftsefterfrågans geografiska och yrkesmässiga sammansättning samt befolkningens yrkespreferenser och löneanspråk. I kalkylen över arbetskraftsutbudet har någon direkt hänsyn till ovan nämnda slag av samband ej kunnat tas. I den mån strukturella förändringar av efterfrågan avspeglar sig i det historiska materialet över arbetskraftsutbudet kan emellertid i de gjorda framskrivningarna ligga en förutsättning om förskjutningar på arbetsmarknaden av ungefär samma karaktär och styrka som under tidigare perioder. Detta synes överensstämma relativt väl även med de beräkningsresultat som avser olika näringsgrenarnas framtida arbetskraftsbehov. Inom enstaka näringsgrenar såsom byggnadsverksamhet och skogsbruk tycks dock utvecklingen under prognosperioden komma att avvika mera påtagligt från vad som observerats för 60-talet. Vidare skulle en fördelning på industribranscher, vilket precisionen i beräkningarna dock ej medger, möjligen ge en något förändrad bild av arbetskraftsbehovets sammansättning. De förutsedda strukturförändringarna under prognosperioden torde dock inte avvika väsentligt från motsvarande tendenser under 60-talet och de första åren av 70-talet.

I följande tablå återges resultaten av arbetskraftskalkylen uttryckta som förändringstal för perioderna 1970—1975 och 1972—1977.

	Medelfolkmängd		Antal personer i arbetskraften	Antal arbetade timmar/år milj. tim.
	Totalt	16—74 år		
1970—1975				
Antal	199 500	94 400	96 900	— 262,26
% per år	0,5	0,3	0,5	— 0,8
1972—1977				
Antal	195 100	79 700	74 000	33,98
% per år	0,5	0,3	0,4	0,1

Av de ovan angivna ökningstalen beträffande antalet personer i arbetskraften väntas knappt 2/5 härröra från befolkningsförändringar och drygt 3/5 från stegrade relativa arbetskraftstal. Även om dessa tal totalt sett beräknas stiga 1970—1977, förutses en fortsatt nedgång i männens relativa arbetskraftstal. Denna nedgång hänför sig dock i sin tur endast till åldersgruppen 54—74 år, medan de relativa arbetskraftstalen för män i åldern 16—54 år antas komma att ligga kvar på 1972 års nivå. Bland kvinnor med barn under 7 år¹ beräknas de relativa arbetskraftstalen fortsätta att stiga, men i något avtagande takt. Beträffande övriga kvinnor väntas utvecklingen bli olika för skilda ålders-

¹ Den fördelning av kvinnorna på civilstånd, som gjorts i tidigare arbetskraftsberäkningar, har inte tillämpats i den nya kalkylen. Den ökade andelen icke gifta sammanboende och icke gifta kvinnor med barn synes nämligen ha medfört att en indelning efter civilstånd inte längre på ett avgörande sätt återspeglar de skillnader i benägenhet och möjlighet att ta arbete som förekommer.

grupper. Sålunda antas de relativa arbetskraftstalen för dessa kvinnor 1972—1977 förbli oförändrade i åldern 16—24 år, medan en ökning av dessa tal förutses för åldersgruppen 25—64 år och en minskning för kvinnorna över 64 år.

Såsom visas i tabell 2 beräknas befolkningsutvecklingen och förändringen av de relativa arbetskraftstalen få förhållandevis stor positiv effekt på totala timvolymens utveckling 1970—1975 och 1972—1977.

Tabell 1: 2 Olika komponenters effekt på arbetskraftstillgången 1970—1977
Procent av den totala arbetskraftsvolymen

	1970—1975	1972—1977
Förändring i total arbetskraftsvolym i timmar		
Män	—4,7	—1,3
Kvinnor	0,9	1,7
Summa	—3,8	0,4
därav:		
befolkning	1,0	0,7
relativa arbetskraftstal	0,8	0,6
arbetslöshet	—0,3	1,0
frånvaro	0,1	—0,1
medelarbetstid	—5,4	—1,8

Den genomsnittliga arbetslöshetsnivå som i kalkylen valts för prognosperioden, 1,8 % av antalet personer i arbetskraften, är något högre än det relativa arbetslöshetstal som noterats för 1970, men betydligt lägre än 1972 års värde. Förändringen av arbetslöshetsnivån kommer därför i beräkningarna för 1970—1975 att få en viss negativ effekt och för 1972—1977 relativt kraftig positiv inverkan på utvecklingen av antalet arbetstimmar per år. Minskningen av medelarbetstiden per vecka, 1970—1975 främst beroende på den lagstadgade arbetstidsförkortningen och 1972—1977 huvudsakligen på grund av ökande deltidarbete, beräknas dra ned totala timvolymen kraftigt under båda 5-årsperioderna. I beräkningarna förutsätts att ingen ytterligare allmän arbetstidsförkortning sker under perioden.

Arbetsproduktivitet

Under 60-talet ökade produktiviteten snabbt. För hela ekonomin uppgick den årliga ökningstakten till i genomsnitt 4,7 % per år 1965—1970. LU 70 förutsåg i sina kalkyler en ökningstakt 1970—1975 som var ungefär densamma som under närmast föregående 5-årsperiod.

Den konjunkturdämpning som varit förhärskande 1970—1972 har medfört att den genomsnittliga produktivitetsökningstakten över dessa två år inskränker sig till ca 4,0 % per år mot de 4,8 % som förutsattes i LU 70. Dämpningen blev särskilt kraftig inom industrin där ökningen

synes ha stannat vid ca 5 % per år mot de 7,6 % som förväntades i LU 70.

Den fråga man nu måste ställa är i vilken grad och hur snabbt den i konjunktursvackan dämpade produktivitetsökningen kommer att återgå till en mera normal, långsiktig ökningstakt. I och för sig finns all anledning att förmoda att det normala cykliska mönstret med en återgång till snabbare produktivitetsökning kommer att göra sig gällande även denna gång. Som stöd för denna uppfattning kan åberopas exempelvis de enkätuppgifter angående produktions- och sysselsättningsläget som insamlats av Industriens utredningsinstitut hösten 1972.¹ Det framgår där att företagen 1972 ansåg sig ha en outnyttjad produktionskapacitet som var flerdubbelt större än den undersysselsättning man samtidigt angav.

Trots vad som ovan sagts har vi emellertid denna gång valt att i våra kalkyler använda produktivitetsantaganden som sammanvägda något underskrider såväl de långsiktigare trenderna som de värden som angavs i LU 70. För industrins del antas en produktivitetsökning 1970—1975 med i genomsnitt 6,8 % per år att jämföra med 7,6 % enligt LU 70 vilket tal också är lika med det faktiska utfallet 1965—1970. För hela ekonomin är talen 4,3 % enligt de nya kalkylerna, 4,8 % enligt LU 70 och 4,7 % 1965—1970.

För perioden 1972—1977 antas produktivitetsökningen inom industrin, på grund av upplösandet av de ovan diskuterade produktiveterserverna, komma att uppgå till ca 7,8 % årligen.

Skälen för en uppbromsning av produktivitetsökningstakten kan sammanfattas på följande sätt.

1. I och för sig finns en långsiktig tendens till en förskjutning av sysselsättningen mot näringar med låg produktivitetsökning, främst på tjänstesidan. I det föreliggande perspektivet döljs dock denna tendens dels genom det byte av prisbasår som skett, dels genom att den offentliga sektorn beräknas öka långsammare än den privata 1970—1975.

2. Vid en internationell jämförelse synes industrins produktivitet under en följd av år ha ökat mycket snabbt i Sverige. Denna utveckling har varit kopplad till en kraftig strukturomvandling, vilken yttrat sig t. ex. i form av företagssammanslagningar och företagsnedläggelser. Man kan av allmänna skäl vänta sig att produktivitetseffekterna av en sådan process efter hand ebbat ut. Strukturomvandlingen har utan tveivel också bidragit till att skapa eller öka olika sorters spänningar i ekonomin, exempelvis av regional eller socio-ekonomisk karaktär, vilket medför problem i utvecklingen. Olika medel för att dämpa eller upplösa sådana spänningar har redan kommit till användning och denna process kan väntas fortgå.

3. På de enskilda arbetsplatserna synes medvetandet om produk-

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 3, avsnitt 2.5.

tionsprocessens avigsidor ha växt sig allt starkare och manifesterat sig i krav på en arbetsmiljö så fri från stress- och otrivselfaktorer som möjligt. Övergången till nya löneformer och produktionsprocesser kan sättas i samband härmed. Ehuru en utveckling av skisserat slag på någon sikt kanske skulle verka höjande på produktiviteten även mätt enligt konventionella mått förefaller det dock rimligt att, speciellt i ett kortare perspektiv, tänka sig att en ökad del av det eljest möjliga produktionsresultatet i framtiden kommer att tas ut i form av en förbättrad arbetsmiljö.

Många andra skäl både för och emot en neddragning i produktivitetssökningstakten skulle utan tvivel kunna anföras. Det är självfallet också helt omöjligt att på olika branscher kvantifiera effekterna av de tendenser som ovan antytts. Hänsyn till dem har dock gjort att vi ansett oss böra godta de lägre produktivitetssökningar som antytts genom de utförda företagsenkäterna. De produktivitetstal som införts i våra kalkyler framgår av tabell 3.

Tabell 1: 3 Arbetsproduktivitetsens utveckling inom olika sektorer 1960—1977

Procentuell årlig volymförändring

	1960— 1965	1965— 1970	1970—1975			1972— 1977
			LU 70	LU 70 ¹ omräkn.	Ny kalkyl	
Jordbruk, skogsbruk m. m.	5,1	8,0	8,0	6,9	6,2	4,8
Industri o. kraftproduktion	8,1	7,5	7,6	7,6	6,8	7,7
Byggnadsverksamhet	4,7	3,1	3,5	3,5	3,5	2,7
Summa varu- o. kraft- produktion	7,6	7,1	7,3	7,1	6,6	7,0
Privata tjänster	3,6	3,5	4,2	4,0	3,7	3,6
Summa tjänsteproduktion	2,9	2,3	2,7	2,9	2,3	1,9
Totalt	5,2	4,7	4,9	4,8	4,3	4,3

¹ Se avsnitt 1.2.2.

Som ovan nämnts beräknas produktivitetssökningen inom industrin bli speciellt snabb under perioden 1972—1977, beroende på ett antaget underutnyttjande av produktionsresurserna i utgångsläget. För jord- och skogsbruk beräknas uppgången däremot bli långsammare än under perioden 1970—1975, beroende på tillfälliga faktorer som påverkar utgångsläget 1972. För byggnadsverksamheten har, som framgår i avsnitt 2.3 nedan, en neddragning av produktivitetssökningstakten för den senare perioden skett. För tjänstesektorerna slutligen har ingen förändring i produktivitetssökningstakt 1972—1977 jämfört med 1970—1975 antagits, ehuru det varit möjligt, och kanske rimligt, att anta en kon-

junkturreserv i utgångsläget även inom dessa sektorer. Sammantaget innebär de överväganden som gjorts för de olika näringsgrenarna att produktivitetstakten 1972—1977 kommer att uppgå till ungefär samma tal som för 1970—1975.

Total produktionskapacitet

De antaganden som gjordes i LU 70 beträffande arbetskraftstillgången, den sektorvisa produktivetsutvecklingen och sektorsammansättningen innebär att den totala produktionskapaciteten skulle öka med 4,1 % per år 1970—1975 (tillväxten avser BNP mätt från produktionsidan, se tabell 4). Med den omräkning som gjorts utifrån nu föreliggande statistisk information och avseende 1968 års prisnivå (mot 1959 års priser i LU 70) erhålls en genomsnittlig årlig kapacitetstillväxt på 4,0 %. Jämförelser med LU 70 avser i princip sådana omräknade kalkyler. Vad omräkningen innebär beträffande utvecklingen av olika poster i försörjningsbalansen anges i tabell 5 (avsnitt 1.2.2.).

Enligt de beräkningar som nu gjorts, förefaller det ej sannolikt att en fullt så stark stegring i produktionskapaciteten skall kunna uppnås under perioden 1970—1975, som förutsattes i LU 70. Den nya kalkylen pekar i stället på en trolig ökningstakt för perioden på i genomsnitt 3,4 % per år (tabell 4). Det bör här särskilt observeras att denna kalkyl inte avser den faktiska utvecklingen i BNP, vilken ju i betydande utsträckning är beroende av konjunkturläget vid olika tidpunkter — utan endast utvecklingen i den totala produktionskapaciteten. Hur stor del av denna kapacitet som tas i anspråk kommer sedan att bero på det aktuella konjunkturläget. Sysselsättningsgraden är här av avgörande betydelse. Det är därför inte meningsfullt att utifrån denna kalkyl, som avser den långsiktiga tillväxten i produktionskapaciteten, söka härleda en konjunkturprognos över BNP:s utveckling 1972—1975, genom att från den totala ökningen 1970—1975 dra den faktiska utvecklingen i BNP 1970—1972.

Tabell 1: 4 Arbetskraftens, produktivitets och BNP:s förändringar 1965—1977
Procent per år

	1965– 1970	1970– 1975		1970– 1972 Ut- fall	1970– 1975 Ny kalkyl	1972– 1977 ¹
		LU 70	LU 70 omräkn.			
Arbetskraft i timmar	–0,6	–0,8	–0,8	–2,3	–0,8	0,1
BNP per arbetstimme	4,7	4,9	4,8	4,0	4,3	4,3
BNP från produktions- sidan	4,1	4,1	4,0	1,5	3,4	4,4
BNP från användnings- sidan	4,0	3,8	3,7	1,1	3,1	4,2

¹ Under förutsättning att ingen allmän arbetstidsförkortning sker under perioden.

Däremot kan man givetvis försöka bestämma vilken produktionsökning som blir möjlig inom det kapacitetsutrymme som beräknas föreligga fram till 1975. Härvid bör noteras att den ökning i produktionskapaciteten som beräknats för 1970—1975, 3,4 %, avser det årliga genomsnittet för perioden. Produktionskapacitetens tillväxt måste ha varit lägre under 1971 och 1972 — då huvuddelen av arbetstidsförkortningen genomfördes — än under den därpå följande perioden. Utförda beräkningar, varvid effekten av arbetstidsförkortningen frånräknats, tyder på en kapacitetstillväxt 1972—1975 på ca 4 % per år. Härtill kommer den kapacitetsreserv som uppstod 1970—1972 genom att hela produktionskapaciteten inte kunde fullt utnyttjas. Om också denna reserv kan tas i anspråk skulle det rent räkнемässigt föreligga ett utrymme för en BNP-ökning 1972—1975 på uppskattningsvis uppcmot 5 % per år.

För perioden 1972—1977 beräknas, som framgår av tabell 4, sysselsättningsvolymen komma att utvecklas betydligt gynnsammare än 1970—1975. Vid dessa beräkningar har inget antagande lagts in om ytterligare arbetstidsförkortning efter 1973. Med den utveckling av arbetsproduktiviteten som här förutsatts beräknas den totala produktionskapaciteten öka med 4,4 % per år 1972—1977.

1.2.2 Avstämning och revidering av kalkylen för resursanvändningen 1970—1975 enligt LU 70

I det följande kommer en genomgång att göras av de olika komponenterna på BNP:s användningssida. Med hänsyn till den uppläggning som arbetet denna gång fått kommer denna genomgång att ske i en något annan ordningsföljd än den eljest vanliga. Först behandlas nämligen de variabler för vilka oberoende prognoser gjorts, dvs. de variabler som är exogena i den modell som använts för beräkningarna. Därefter behandlas de variabler som framkommer som resultat i denna modell. Innan genomgången kan ske blir det dock nödvändigt att i korthet beröra modellen och de förändringar däri som gjorts sedan LU 70.

LU:s ekonometriska modell

Vid upprättandet av kalkylerna för den ekonomiska utvecklingen 1970—1975 i LU 70 användes en ekonometrisk totalmodell för den svenska ekonomin. Denna har också kommit till användning vid avstämningen av LU 70.¹ Det statistiska material som ligger till grund för beräkningarna är, jämfört med LU 70, förnyat på samtliga punkter. Volymberäkningarna görs nu i 1968 års priser mot tidigare i 1959 års priser. Vidare finns modellen nu i två varianter. I den ena har näringslivet indelats i 24 sektorer medan sektorindelningen i den andra så nära som möjligt ansluter till den som användes i LU 70. Näringslivet inde-

¹ För en presentation av modellen och modellresultaten se bilaga 9 till LU 70, Plan och prognos, SOU 1971: 70. För motsvarande redogörelse avseende avstämningsarbetet se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1.

Tabell 1: 5 Försörjningsbalansens utveckling 1970—1975 enligt LU 70
 Procentuell årlig volymförändring

	Ursprunglig beräkning	Omräknat
1. Privat konsumtion	3,3	3,1
2. Offentlig konsumtion	4,5	4,5
Stat	3,5	..
Kommun	5,2	..
3. Total konsumtion (1+2)	3,6	3,5
4. Bruttoinvesteringar		
Totalt	3,5	3,5
Bostäder ¹	-2,0 (-0,5)	-0,5
Offentliga	3,4	3,2
Stat	3,5	..
Kommun	3,3	..
Privata ¹	6,2 (3,5)	3,5
Industri	6,5	7,1
5. Inhemsk resursförbrukning (3+4+ lagerförändring)	3,4	3,3
6. Summa kapitalbildning (4+ lager ÷ bytesbalans)	4,3	4,3
7. Export av varor och tjänster	7,3	7,0
därav: varor	7,6	7,3
8. Import av varor och tjänster	6,2	5,7
därav: varor	6,1	5,6
9. BNP	3,8	3,7

¹ Angavs i LU 70 enligt andra definitioner än i modellkörningarna.
 Inom parentes anges med omräknade värdet jämförbart tal.

lades där i 16 sektorer. För avstämningen har 16-sektorsmodellen använts medan de förnyade kalkylerna har gjorts med hjälp av 24-sektorsmodellen.

Genom att det statistiska materialet förändrats sedan LU 70 kommer modellen ej att ge exakt det resultat som man då fick även om de antaganden beträffande vissa variabler som ger förutsättningarna för modellens lösning i princip är exakt desamma som då. Det blir därför nödvändigt att här först presentera LU 70:s prognos enligt huvudbetänkandet (beräknad i 1959 års priser) och därefter den omräknade prognos (beräknad i 1968 års priser) som fås med den nya 16-sektorsmodellen om i princip samma antaganden görs som i LU 70 om den yttre utvecklingen.

Som framgår av tabell 5 är skillnaden mellan de båda beräkningarna inte så stora att de behöver beaktas särskilt i detta sammanhang.¹

Modellen skiljer i princip mellan den offentliga myndighetssektorn och övriga delar av ekonomin och omfattar egentligen endast de senare. För att belysa hela ekonomin måste modellresultaten därför kombineras med fristående beräkningar över den offentliga sektorns konsumtion och produktion (se avsnitt 2.2 nedan, jämte bilaga 5: Offentliga tjänster).² Men även för modellsektorerna måste fristående, exogena,

¹ Se SOU 1973: 21, bilaga 1, avsnitt 5, för en noggrann redogörelse.

² Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 5.

prognoser göras för bruttoinvesteringar, lager och produktivitet. Vidare krävs sådana från modellen fristående beräkningar över total sysselsättning samt över det exportöverskott i handeln med varor och tjänster som krävs för att balans i de utrikes betalningarna skall råda. Modellen beräknar då bl. a. utvecklingen av privat konsumtion, produktion och utrikeshandel inom de olika sektorerna under förutsättning av full sysselsättning och balans i de utrikes betalningarna.

Ett viktigt led i modellen är de input-outputmatriser som beskriver leveransströmmarna mellan de olika sektorerna i ekonomin. Som utförligt redovisas i bilaga 1 har dessa matriser i princip prognoserats genom en förlängning av historiska utvecklingstrender. Det är uppenbart att i sådana fall där kraftiga strukturförändringar ägt rum en sådan prognosmetod är mindre lämplig. Modellresultaten för de olika produktionssektorerna förefaller i vissa fall att vara påverkade härav och stor försiktighet måste därför iakttagas vid tolkningen av de sektorvisa resultaten.

Bruttoinvesteringar

De totala bruttoinvesteringarna (exkl. lager) förutsattes i LU 70 öka med 3,5 % per år 1970—1975. Industriinvesteringarna angavs stiga med ca 7 % och de offentliga investeringarna med drygt 3 % per år. För bostadsinvesteringarna räknade LU 70 däremot med en minskning på 0,5 % per år (tabell 6). I fråga om bostäder och privata investeringar föreligger vissa definitionsolikheter och andra skillnader av statistisk natur gentemot LU 70. Att de förändringstal som anges i tabell 6 för 1970—1975 (LU omräknat) kraftigt avviker från dem som publicerades i huvudrapporten i LU 70 beror på sådana olikheter och inte på den i föregående avsnitt nämnda omräkningen.

Under 1970—1972 ökade de totala investeringarna med 1,8 % per år. Denna låga ökningstakt kan till stor del hänföras till minskningen i de kommunala investeringarna. Också bostadsinvesteringarna minskade, och detta i en något snabbare takt än vad som förutsattes i LU 70 beträffande den genomsnittliga årliga nedgången 1970—1975. De statliga investeringarna kom däremot genom konjunkturstimulerande åtgärder att öka i en snabb takt. Industrins investeringar bedömdes i LU 70 behöva öka med ca 7 % per år 1970—1975. Den faktiska uppgången 1970—1972 stannade vid 4 % per år. Sett i förhållande till det under dessa år rådande konjunkturläget måste emellertid denna ökning betecknas som ovanligt stark. Att dessa investeringar kunde hållas uppe på en så pass hög nivå sammanhänger med de konjunkturstimulerande åtgärder som vidtogs. Dessa avsåg dock till inte ringa del miljövarsinvesteringar, vilka inte väntas ge samma omedelbara tillskott till produktionskapaciteten som andra investeringar. Samhällsekonomiskt och på längre sikt också företagsekonomiskt medför emellertid dessa inve-

Tabell 1:6 Bruttoinvesteringar 1965—1975

Procentuell årlig volymförändring

	1965— 1970	1970— 1975 LU 70 omräkn.	1970— 1972 Utfall	1970— 1975 Ny kalkyl
Totalt	3,8	3,5	1,8	2,1
Bostäder	2,6	—0,5	—1,4	—1,0
Offentliga	6,7	3,2	—0,7	1,4
därav: stat	—0,3	..	10,0	4,0
kommun	9,6	..	—4,2	0,6
Privata	3,2	3,5	4,0	3,5
därav: industri	3,6	7,1	4,0	4,1

steringar betydande fördelar, även i den internationella konkurrensen.

I den nya kalkylen för 1970—1975 har de totala bruttoinvesteringarnas ökningstakt reviderats ned till 2,1 % per år. Den mest påtagliga nedrevideringen i prognosen gäller kommunernas investeringar vilka nu endast väntas öka med 0,6 % per år mot 3,3 % per år enligt LU 70. Denna kraftiga förändring av prognosen har sin förklaring i de finansiella svårigheter som kommunerna mött under början av 70-talet. Dessa väntas inte heller förbättras så påtagligt under den närmaste tiden att LU 70:s prognos kan infrias. Det kan också nämnas att den låga ökningstakten för kommunala investeringar — som framgår av avsnitt 2.2 — till stor del sammanhänger med den höga investeringsnivån under utgångsåret 1970. De privata investeringarna beräknas nu, liksom i LU 70, stiga med 3,5 % per år 1970—1975. Industriinvesteringarna har dock reviderats ned från ca 7 % per år till ca 4 % per år. Skälen till detta diskuteras närmare i avsnitt 2.1 och i kapitel 4.

Lagerinvesteringar

De antaganden som görs om lagerinvesteringarnas framtida storlek blir av stor betydelse för beräkningen av övriga komponenter. Dels beror detta på lagrens höga importinnehåll, dels på de kraftiga svängningar som kännetecknar lagerbildningen (se t. ex. diagram 4: 1 sid. 71). Olyckligtvis är också den statistiska bilden av lagerförändringen och lagerstockarnas utveckling över tiden mindre god. Detta kan illustreras med att den första prognos för lageruppbyggnaden 1970 som gjordes (i december 1969) angav densamma till ca 1 900 milj. kr i 1969 års priser. Det faktiska utfallet beräknades senare till ca 4 570 milj. kr. Det är i detta perspektiv som LU:s underskattning av utgångsläget 1970 med ca 1 miljard kr måste ses.

Genom modellens konstruktion — vilken här i betydande grad täcker ett reellt sakförhållande — påverkas det framtida utrymmet för övriga komponenter mycket av vilket antagande som görs beträffande lageruppbyggnaden ett visst år, dvs. främst av vilket antagande man

gör om lagercykelns fas för det aktuella året. LU:s beräkningar är trendprognoser, ej konjunkturprognoser. Av hänsyn till jämförbarheten med LU 70 och till att en stor del av perioden 1970—1975 redan förflutit har dock för det senare året ett avsteg från denna princip måst göras. Lagercykeln antas därför komma att befinna sig i samma läge 1975 som 1970. De lagerförändringar som beräknas för olika år anges i nedanstående tablå (miljarder kr i 1968 års priser).¹

	1970	1972	1975
LU 70 omräkn.	4,2	..	3,6
Ny kalkyl	4,2	— 0,6	4,2

Offentlig konsumtion

I LU 70 förutsattes den totala offentliga konsumtionen öka med 4 1/2 % per år 1970—1975. I förhållande till de planer som insamlats från statliga och kommunala huvudmän innebar detta en nedskärning av den årliga ökningstakten med ca 1/2 procentenhet. I kalkylen förutsattes vidare att ökningstakten skulle vara något snabbare under kalkylperiodens första år och att den sedan skulle avta.

Utvecklingen av statlig och kommunal konsumtion sedan 1965 anges i nedanstående tablå (förändring i volym, % per år).

	1965— 1970	1970— 1975 LU 70	1970— 1972 Utfall	1970— 1975 Ny kalkyl
Statlig konsumtion	1,9	3,5	3,0	3,2
Kommunal konsumtion	8,6	5,2	2,7	4,2
Total offentlig konsumtion	5,7	4,5	2,8	3,8

Det bör observeras att ökningstalen för statlig och kommunal konsumtion 1965—1970 är påverkade av vissa förändringar i huvudmannaskap. (Det bör också påpekas att de här presenterade uppgifterna avser LU 70:s kalkyl utan tidigare nämnd omräkning eftersom huvuddelen av den offentliga konsumtionen ej ingår i modellen.)

Som framgår av tablå ökade framför allt den kommunala konsumtionen avsevärt långsammare 1970—1972 än vad som förutsattes i LU 70. För utvecklingen inom olika ändamålsområden av den offentliga konsumtionen och för de nya kalkylerna avseende 1970—1975 redogörs närmare i avsnitt 2.2. Enligt där presenterade kalkyler beräknas den offentliga konsumtionens ökning 1970—1975 till i genomsnitt 3,8 % per år. Nedrevideringen i förhållande till kalkylen i LU 70 beror till en del på den svaga utvecklingen 1970—1972, till stor del betingad av

¹ Enligt de senaste beräkningarna i den reviderade nationalbudgeten för 1973 har lagerförändringen 1972 uppskattats till —0,2 miljarder kr.

kommunernas finansiella svårigheter. Men också för de återstående åren av kalkylperioden förutses ökningstakten bli lägre än enligt LU 70. Nedrevideringen — som gjorts i belysning av nytt planmaterial — är mest påtaglig i fråga om högre utbildning samt hälso- och sjukvård.

Bytesbalanskravet

För 1970 registrerades ett underskott i bytesbalansen om ca 1 750 milj. kr. Till en del berodde detta på det högt uppdrivna efterfrågeläget inom landet, men en långsiktig förskjutning mot underskott i bytesbalansen hade förmärkts under slutet av 60-talet. En fortgående försvagning av tjänstebalansen — främst genom turismens utveckling — utgjorde sålunda ett tydligt inslag i utvecklingsbilden. Denna tendens bedömdes bli bestående 1970—1975. Den planerade ökningen av u-landsbiståndet kunde också beräknas ställa ökade krav på betalningsbalansen. De kalkyler som gjordes av hur transfereringsnettot till följd av bl. a. det förutsedda u-landsbiståndet skulle bli 1975, visade på betydande underskott. För att möta detta underskott skulle handeln med varor och tjänster behöva vändas från ett underskott 1970 om 1 100 milj. kr räknat i löpande priser till ett plussaldo 1975 om 2 400 milj. kr. Genom försvagningen på tjänsteområdet måste en ännu större omsvängning ske för handeln med varor.

När konjunkturen vände nedåt 1971 förbättrades handelsbalansen mycket väsentligt. 1972 registrerades ett överskott i handeln med varor och tjänster om ca 2 500 milj. kr i löpande priser. Ett gott överskott förelåg därmed i bytesbalansen, då underskottet i transfereringsnettot inkl. utvecklingskrediter samma år uppgick till ca 1 500 milj. kr. Denna förbättring var uppenbarligen påverkad av konjunkturumslaget. Beräkningar har gjorts över hur läget skulle kunna antas ha varit om man förutsätter en trendmässig efterfrågeutveckling under de aktuella åren. I dessa kalkyler har ingått att den outnyttjade kapacitetsreserven i ekonomin 1972 var ca 3 %. Olika fördelningar av en sådan tänkt högre produktion på varierande användningsområden (lagerinvesteringar, privat konsumtion etc.) ger givetvis olika resultat i fråga om den uppräknig av importen som därvid skulle ske. Då sedan dessa resultat sammanställs med likaledes konjunkturjusterade exportökningstal erhålls jämförelsetal som ligger förhållandevis nära ett balansläge. En viss övervikt mot underskott i bytesbalansen kan dock sägas finnas i beräkningarna.

För utvecklingen framöver har genomförts förnyade analyser. Dessa redovisas i bilaga 2: Utrikeshandel och betalningsbalans 1970—1977.¹ De överväganden som där görs innebär att underskottet i transfereringsnettot 1975 troligen blir större än som beräknats i LU 70 och att en uppräknig med ca 600 milj. kr till 3 000 milj. kr i löpande priser synes motiverad. Det är främst i fråga om posterna faktorbetalningar

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 2.

Tabell 1:7 Bytesbalanskravet 1970—1975

Milj. kr

	1970	1971	1972	1975
<i>LU 70</i>				
Löpande priser	— 800			— 2 400
<i>Utfall och förnyad prognos</i>				
Löpande priser	— 800	— 1 000	— 1 500	— 3 000
1968 års priser	— 700	— 900	— 1 300	— 2 300

(löner, kapitalavkastning etc.) och försäkringar som justeringar bedömts vara påkallade utifrån den utveckling som skett under senare år. I tabell 7 har sammanställts tidigare och reviderade beräkningar av de krav på bytesbalansen som ställs genom utvecklingen av underskottet i transfereringsnettot, varvid beaktats den faktiska utvecklingen fram till april 1973.

Utrikeshandeln

Som nämnts tidigare bestäms genom den ekonometriska modellen den export som behövs för att, med beaktande av t. ex. importbehov, valutor för att fullfölja u-landsbistånd etc., yttre och inre balans i ekonomin skall uppnås.

Det exportkrav 1970—1975 som därvid framkommer innebär att exporten beräknas behöva stiga med 6,7 % per år (eller ca 7 % för enbart varuexporten). LU 70 räknade med 7,0 % per år (resp. 7,3 %). Några yttre hinder för en sådan ökning bedöms inte föreligga. Inom konjunkturinstitutet har utarbetats en prognos för avsättningsmöjligheterna på våra exportmarknader. Med beaktande av kapacitetsrestriktioner inom vissa exportnäringar har man där funnit att marknadsmässiga förutsättningar skulle finnas för en exportökning 1970—1975 om 7,1 % per år för varuexporten. Vid beräkningen av exportutrymmet har i möjligaste mån beaktats de effekter som kan följa av handelsavtalet med de europeiska gemenskaperna.

Importen beräknades i LU 70 stiga med 5,7 % per år. Denna prognos nedrevideras nu till 5,2 % per år, huvudsakligen som en följd av den lägre utveckling för BNP som väntas enligt de förnyade beräkningarna.

I detta sammanhang bör nämnas att en speciell faktor som kan påverka kalkylerna för utrikeshandeln inte kunnat beaktas. Genom det ovannämnda avtalet med de europeiska gemenskaperna kommer efter hand en tullsänkning att genomföras. Den sänkning av priser på varor från de berörda länderna som därav torde följa kan medföra en höjd importbenägenhet i vår ekonomi. Här har en sådan eventuell effekt inte kunnat bestämmas. Men det bör framhållas att importbehoven kan bli högre än som anges i våra beräkningar och att då också kraven på exportökningar därmed stiger.

Privat konsumtion

Den privata konsumtionens ökningstakt framkommer som nämnts ur LU:s ekonometrisk modell. Beräkningen avser det utrymme som finns för privat konsumtion under de förutsättningar om övriga användningskomponenters utveckling för vilka redogjorts i de föregående delavsnitten. Huruvida detta utrymme helt kommer att tas i anspråk för privat konsumtion eller också för andra ändamål måste bedömas separat.

För perioden 1970—1975 beräknades den privata konsumtionen enligt LU 70 stiga med 3,1 % per år eller i samma takt som 1965—1970. Under perioden 1970—1972 steg den privata konsumtionen med endast 0,7 % per år. Detta berodde delvis på en ökad sparbenägenhet hos konsumenterna. Under periodens tre återstående år beräknas den privata konsumtionen emellertid expandera snabbt så att den för hela perioden 1970—1975 skulle stiga med i genomsnitt 2,6 % per år.

En diskussion av de faktorer som är bestämmande för konsumtionsutvecklingen (sparbenägenhet, transfereringar, förskjutningar i befolkningen etc.) återfinns i bilaga 6: Finansiella aspekter på den ekonomiska utvecklingen 1970—1977.¹ Där görs ett försök att utifrån den förutsedda utvecklingen av de faktorer som är bestämmande för konsumtionen (hushållens sammansättning, inkomster etc.) beräkna konsumtionens långsiktiga förändringar. Man har därvid angivit ett intervall för det tänkbara ökningstalet. Våra beräkningar för konsumtionsutrymmets tillväxt ligger inom detta intervall.

1.2.3 Kalkyler för utvecklingen 1972—1977

Vid beräkningar av utvecklingen för den nämnda perioden tillkommer en komplikation genom det underutnyttjande av tillgängliga resurser som fanns 1972. I föreliggande sammanhang har den tekniken använts att vi på bästa möjliga sätt (se de olika sektors- och områdesavsnitten) fastställt prognosvärden för 1977. Utvecklingen har därefter mätts från det faktiska utgångsläget 1972, såvitt detta varit känt. Härigenom kommer givetvis variationer i utnyttjandegraden 1972 att påverka de förändringstakter som anges. I bilaga 1, avsnitt 6, redogörs dock för de försök som även gjorts att "konjunkturjustera" vissa variabler, främst lagren.²

Bruttoinvesteringar

De totala investeringarna beräknas komma att öka i ungefär samma takt 1972—1977 som 1970—1975. *Bostadsinvesteringarnas* minskning skulle marginellt avta något i det längre perspektivet beroende på de antaganden som gjorts om konsumtionens och bostadskapitalstockens

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 6.

² Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1, avsnitt 6.

utveckling (se avsnitt 2.3 nedan). Skillnaden uppgår dock endast till ca 1/2 % per år. De offentliga investeringarnas ökningstakt beräknas accelerera något i det längre perspektivet, beroende på en förväntad uppgång i kommunernas investeringar efter 1972. För näringslivets och speciellt industrins investeringar förutses samma eller möjligen en betydligt lägre tillväxt jämfört med 1970—1975. Dessa beräkningar är — som framgår av avsnitt 2.1 nedan — försedda med betydande osäkerhet. Ökningstakten 1972—1977 blir i viss mån beroende av de antaganden som gjorts beträffande petroleums-, verkstadsindustrins och varvens investeringar vilka båda förutses öka snabbare 1970—1975 än 1972—1977.

Lagerinvesteringar

De principiella problem som gäller prognosen över lagerförändringarnas storlek redovisades i motsvarande avsnitt rörande 1970—1975 ovan. För 1977 antas, i motsats till vad som var fallet rörande 1975, lagerstockarna ha antagit ett i förhållande till produktionsvolymen långsiktigt normalt värde. Eftersom motsvarande utfallsvärde 1972 var i hög grad undernormalt innebär detta att en ökande del av totala resursutrymmet kommer att upptas av lagerinvesteringar 1972—1977. Något annat antagande synes emellertid knappast vara möjligt. Det enda tänkbara alternativet skulle vara att för 1977 anta ett i förhållande till den långsiktiga trenden lika onormalt lågt läge som 1972.¹ Ett värde för lagerförändringen 1977 om + 2,1 miljarder kr har därför införts. Jämfört med 1972 innebär detta en omkastning i lagerinvesteringarna med ca 2,7 miljarder kr, dvs. ca 1,7 % av BNP i 1968 års priser. (Det försök till konjunkturjustering av lagren 1972 som gjorts och som redovisas i bilaga 1 ger som resultat en omkastning motsvarande endast 0,2 %.² Men det tillgängliga resursutrymmet — produktionskapaciteten — får i ett sådant normalfall också en motsvarande långsammare utveckling.)

Offentlig konsumtion

Den offentliga konsumtionen beräknas öka något snabbare 1972—1977 än 1970—1975. Den statliga konsumtionen förutses nämligen öka med 3,5 % per år 1972—1977 mot 3,2 % per år 1970—1975 medan motsvarande tal för den kommunala konsumtionen är 4,3 % mot 4,2 %. För den totala offentliga konsumtionen innebär detta en ökning med 4,0 % per år mot 3,8 % per år för perioden 1970—1975. Denna kalkyl utgår från uppgifter om de offentliga myndigheternas långtidsplanering

¹ För att möjliggöra alla jämförelser har som bivarianter även beräknats ett läge där lagren 1975 ligger på den långsiktiga trenden samt ett där lagren 1972 också ligger på denna trend. Resultaten av dessa beräkningsvariationer redovisas i Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1, avsnitt 6.

² Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1.

under beaktande av redan beslutade åtgärder och kända reformer. Den offentliga konsumtionens ökningstakt utgör emellertid en viktig handlingsparameter för den ekonomiska politiken. Den framtida utvecklingen blir i sista hand beroende på den avvägning och de politiska prioriteringar som blir aktuella under de framförliggande åren. Något försök att förutse dessa kan inte göras här.

Bytesbalanskravet

I det föregående har underskottet i transfereringsnettot 1975 uppskattats till 3 000 milj. kr i löpande priser. Under de återstående åren fram till 1977 beräknas underskottet växa till 3 900 milj. kr. I 1968 års priser motsvarar detta 2 300 milj. kr resp 2 900 milj. kr. Beträffande u-landsbiståndet, som utgör den tyngst vägande posten, har förutsatts att det sedan enprocentsmålet uppnåttis stiger i takt med BNP.

Utrikeshandeln

Importens beräknade ökningstakt 1972—1977 blir relativt stark. Den uppgår då till 7,3 % per år mot 5,2 % per år 1970—1975. Detta är till stor del en följd av att lageruppbyggnaden 1977 enligt de förutsättningar som valts för beräkningarna är betydligt större än 1972, medan den 1975 är ungefär lika stor som 1970. En annan faktor av betydelse är den högre stegringstakt i BNP som väntas under perioden 1972—1977 jämfört med 1970—1975. Vid denna importökning och vid det uppställda bytesbalanskravet måste exporten stiga med 7,1 % per år mot 6,7 % per år 1970—1975 för att yttre och inre balans skall råda. Exporten skulle alltså kunna öka i långsammare takt 1972—1977 än importen utan att bytesbalanskravet äventyras. Detta är emellertid helt betingat av den speciella situationen för beräkningarnas utgångsår och av antagandena om lagersituationen 1977. Om man justerar för de konjunkturmässiga inflytelserna visar kalkylerna att exporten måste stiga i snabbare takt än importen.

Som framgår av konjunkturinstitutets beräkningar skulle den utländska efterfrågan på svenska exportvaror under perioden 1972—1977 utvecklas i en takt som väl överstiger det här beräknade exportkravet.

Privat konsumtion

Under perioden 1970—1975 beräknades den privata konsumtionen kunna stiga med endast 2,6 % per år (mot 3,1 % enligt LU 70). För perioden 1972—1977 är bilden en annan; den privata konsumtionen beräknas från den låga nivån 1972 kunna stiga med 4,4 % per år. Detta utrymme har framkommit efter en bedömning av utvecklingen för investeringar, offentlig konsumtion och lager. Att utrymmet för ökning av den privata konsumtionen blivit så stort sammanhänger med att de gjorda bedömningarna har gett relativt låga ökningstal för såväl bruttoinvesteringar som offentlig konsumtion. Investeringskalkylen beror i

hög grad på bostadsbyggandets utveckling. Som påpekas i avsnitt 2.3 kan man inte utesluta att ökningen i bostadskapitalstocken skulle kräva att bostadsinvesteringarna åter börjar stiga under 70-talets andra hälft. Beträffande offentlig konsumtion är det möjligt att nu föreliggande planer har påverkats av läget 1970—1972 och att de därför ligger i underkant. I båda fallen skulle då utrymmet för den privata konsumtionen reduceras.

2 Utvecklingen inom olika näringsgrenar

2.1 Industri

I syfte att revidera och följa upp industriprognosen i LU 70 har, i nära samarbete med industridepartementet, ett omfattande underlagsmaterial insamlats. I underlagsmaterialet ingår en studie utförd av Industriens utredningsinstitut (IUI) och baserad på en enkätundersökning av sedvanligt slag. Denna studie finns publicerad som bilaga 3: Svensk industri 1972—1977.¹ Industrienkäten utfördes under hösten 1972.

För att kunna bedöma enkätmaterialets tillförlitlighet har skillnaderna mellan plan och utfall i tidigare långtidsutredningar studerats. Vid dessa jämförelser har framkommit att företagens säkraste framtidsbedömningar avsett exporten, produktionen per sysselsatt och i viss mån produktionsvolymen. Däremot har företagen i de två senaste långtidsutredningarna klart överskattat sysselsättningsbehovet. Planerna beträffande investeringarna har varit betydligt osäkrare än planerna för de övriga variablerna och visar en konsekvent underskattning av den faktiska utvecklingen. I avstämningsarbetet har vi främst tagit fasta på de uppgifter om investerings- och produktivitsutveckling som framkommit i nämnda IUI-studie beroende på att prognoser över dessa variabler behövs som indata i LU-modellen. Enkätmaterialet och IUI:s tolkning därav har dock inte omedelbart kunnat användas i LU-modellen bl. a. därför att IUI:s branschindelning skiljer sig något från den som tillämpas i långtidsutredningen. Bl. a. därför är det knappast möjligt att via modellen utföra någon konsistensprövning av de sektorsvisa bedömningar som gjorts av IUI, vilket försvårar en jämförelse mellan tolkningarna av totalutvecklingen.

I det följande redovisas först de beräkningar över produktivits- och investeringsutveckling som använts i LU-modellen. Därefter redovisas modellens resultat avseende produktions- och sysselsättningsutveckling varvid en jämförelse med resultaten från IUI-studien görs.

Sektorns allmänna utveckling. Industrisektorn består förutom av egentlig industri även av småindustri och hantverk. Den egentliga industrin utgör den helt dominerande delen. Den största delbranschen är verkstadsindustrin som 1971 svarade för ca 40 % av produktionen i

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 3.

sektorn. Andra stora delbranscher är skogsindustrin och livsmedelsindustrin. En betydande strukturuomvandling har ägt rum under efterkrigstiden. Av delbranscherna har verkstadsindustrin och den kemiska industrin ökat sina andelar medan minskade andelar noteras för främst textil-, beklädnads- och livsmedelsindustrin. Men även inom de flesta delbranscher har strukturuomvandlingen gjort sig märkbar genom en tendens mot ökad koncentration till större produktionsenheter och nedläggning av mindre effektiva företag.

2.1.1 Produktivitet

Produktiviteten har stigit snabbt under 60-talet. Industrin har traditionellt varit en av de sektorer där produktivitetsstegringen gått snabbast. Produktionen per arbetstimme i industrin har stigit med ca 8 % per år under 60-talet. Gummivaruindustrin, petroleumindustrin och övrig industri uppvisar de kraftigaste ökningarna medan produktivitsutvecklingen har varit svagast i grafisk industri och skyddad livsmedelsindustri. Inom textil- och beklädnadsindustrin har produktiviteten främst höjts genom en omfattande nedläggning av lågproduktiva enheter.

En ökning i arbetsproduktiviteten kan ske dels genom en ökning i kapitalintensiteten, dvs. ökad kvantitativ insats av kapital per arbetad timme, och dels genom inverkan av den s. k. teknikfaktorn (restfaktorn). Till denna faktor bidrar förutom kvalitativa förbättringar hos kapital och arbetskraft även effekter via förändringen i fördelningen och utnyttjan-

Tabell 2:1 Produktivitsutvecklingen inom industrin 1970—1977
Procentuell årlig förändring

	Produktion per arbetstimme				
	Ursprunglig kalkyl ¹		LU 70	Justerad kalkyl	
	1970—1975	1972—1977	1970—1975	1970—1975	1972—1977
Gruvindustri	7,5	6,5	10	5,5	6
Skyddad livsmedelsind.	2,5	2	5	4	4,5
Konkurrensutsatt livsmedelsind.	6,5	5		6,5	6
Dryckesvaru- o. tobaksind.	11	9		5	10
Textil- o. beklädnadsind.	7	7,5	6	7	7,5
Trä-, massa- o. pappersind.	8	7,5	7	8	9,5
Grafisk ind.	1	1,5	4	4,5	6
Gummivaruind.	5,5	5,5	6,5	5,5	5
Kemisk ind.	8,5	8,5	8,5	8,5	9,5
Petroleum- o. kolind.	9,5	12,5	8	1	9
Jord- o. stenind.	5	4,5	6,5	5	5,5
Järn-, stål- o. metallverk	6	5,5	7	7	7,5
Verkstadsind. exkl. varv	8	7,5	7	7	8,5
Varvsind.	10,5	10,5	6,5	10,5	13
Övrig tillverkningsind.	15	15	—	15	15
Hela industrin	7,0	6,7	7,6	6,8	7,8

¹ Utgår från IUI:s kalkyl över förädlingsvärde per sysselsatt. Se vidare texten.

det av resurserna. Teknikfaktorn har visat sig förklara större delen av produktivitetstillväxten och har tenderat att öka i betydelse under efterkrigstiden. I LU 70 väntades teknikfaktorns inflytande minska något under början av 70-talet jämfört med kapitalintensiteten. Arbetsproduktiviteten i industrin beräknades öka med 7,6 % under perioden 1970—1975. Prognoserna för de enskilda delbranscherna enligt LU 70 framgår av tabell 1.

I IUI:s bedömning mäts produktiviteten i produktion per anställd medan långtidsutredningens modell uttrycker produktiviteten som produktion per arbetstimme. Antalet arbetade timmar per anställd beräknas på grund av arbetstidsförkortning och ökad andel deltidsarbetande komma att minska under prognosperioden. IUI:s bedömning har därför fått justeras med avseende härpå men endast arbetstidsförkortningens effekter har kunnat beaktas. I ett andra steg har en ytterligare justering av produktivetsprognoserna gjorts, varvid hänsyn bl. a. tagits till de samband som synes föreligga mellan produktions- och produktivitetstillväxt. Denna justering är ett försök till anpassning till de relationer mellan de båda variablerna som man normalt kunnat räkna med i det historiska materialet och som var för handen i LU 70. De ursprungliga och justerade produktivetsberäkningarna återfinns i tabell 1.

Produktivetsökningen i hela industrin har, enligt de preliminära beräkningar som nu föreligger, uppgått till ca 5 % per år 1970—1972. Detta innebär en lägre ökningstakt än i LU 70 (7,6 %), men med tanke på konjunkturläget ter sig uppgången inte osedvanligt långsam. Bland de olika delbranscherna har typiska processindustrier som gruvindustrin, petroleumindustrin samt järn- och stålindustrin uppvisat en svag produktivetsutveckling. Dessa industrier har också relativt små möjligheter att variera sysselsättningen i takt med produktionen. Utvecklingen 1970—1972 innebär att industriproduktiviteten 1972—1975 måste stiga med ca 10 % i genomsnitt per år för att LU 70:s prognos skall uppfyllas. Att en snabb återhämtning — i enlighet med det vanliga konjunkturmönstret — kommer att ske står fullt klart. Frågan om vilken långsiktig ökningstakt man har att räkna med är dock svår att ha en klar uppfattning om. Det framgår av tabell 1 att den sammanvägda produktivetsökningen för hela industrin uppskattats till knappa 7 % per år 1970—1975 mot ca 7,5 % per år enligt LU 70. Denna ganska svaga neddragning torde i sin helhet vara en följd av viktförskjutningar mellan branscherna mellan de två beräkningstillfällena. För perioden 1972—1977 förutses produktivetsökningen, på grund av den reserv som kan beräknas finnas i utgångsläget, öka något snabbare eller med knappt 8 % per år.

De i modellen använda talen för industrins produktivetsökning innebär, även om de ligger rätt nära dem som användes i LU 70, en klar dämpning i förhållande till tidigare ökningstakter. Vissa skäl till att dessa resultat har bedömts som rimliga har angivits i avsnitt 1.2.1.

2.1.2 Investeringar

Investeringarna i industrin har enligt preliminära beräkningar ökat med 4 % per år 1970—1972. Detta innebär en tillväxttakt som ligger under den i LU 70 angivna. En rad ekonomisk-politiska åtgärder har vidtagits i syfte att stimulera investeringarna; bl. a. har investeringsfonderna frisläppts och ett investeringsavdrag på 20 % för maskiner varit i kraft.

Inom vissa delbranscher har investeringarna utvecklats klart kontracykliskt på senare år. Den höga siffran under lågkonjunkturåret 1972 för skogsindustrin orsakades bl. a. av omfattande miljövårdsinvesteringar inom massa- och pappersindustrin. Mycket höga ökningstal 1970—1972 har även noterats för petroleumindustrin, medan investeringsutvecklingen varit svag i dryckesvaru- och tobaksindustrin, gummivaruindustrin samt grafiska industrin.

De långsiktiga sambanden mellan investerings- och produktionsutveckling har aldrig getts någon tillfredsställande beskrivning, i vart fall inte med användande av empiriskt material. I LU-sammanhang har tidigare anförts bl. a. att i ett 5-årsperspektiv variationer i utnyttjandegraden av kapitalstocken är av större betydelse än dennas tillväxt. Härtill kommer att tillväxten i kapitalstocken kan vara relativt oberoende av investeringsutvecklingen. I LU 70 gjordes en mängd olika ansatser att via kapitalstocksberäkningar och produktionsfunktioner fastställa vilket investeringsbehov som förelåg för att uppställda krav på produktions- och exportökningar skulle kunna uppfyllas. Man ansåg sig behöva utgå från ett intervall i fråga om nödvändiga investeringsökningar på mellan 2 och 8 % per år. Slutligen infördes i LU 70 en förutsättning om en årlig investeringsökning med 6 % i volym 1970—1975.

Samtidigt beräknades miljövårdsinvesteringarna i industrin öka snabbt och bidra med ytterligare 0,5 procentenheter till tillväxten i industrins totala investeringar. Denna ökning med 6,5 % per år innebar betydligt högre tillväxttakt än 60-talets senare del.¹ I planerna räknade företagen emellertid med en investeringsminskning. Traditionellt brukar företagen i industrienkäterna underskatta investeringsbehovet för en så lång period som 5 år. Denna gång angav företagens planer dock en exceptionellt låg nivå.

Några beräkningar motsvarande dem som gjordes i LU 70 har ej utförts denna gång. I stället har — på något undantag när — IUI:s justeringar av planmaterialet använts. Vissa av investeringsbedömningarna är grundade på förutsättningar om offentligt beslutsfattande vars realism inte här har kunnat prövas. Dessa bedömningar innefattar i stort sett en uppjustering av planmaterialet för systematisk underskattning i enlighet med tidigare erfarenheter. Emellertid har bedömningarna inte direkt kunnat användas i modellen, då IUI:s branschindelning skiljer sig något från den i LU; bl. a. har prognoserna för grafisk industri och övrig

¹ Se huvudrapporten SOU 1970: 71. Omräknat uppgår investeringstillväxten till 7,1 % per år (avsnitt 1.2.2).

Tabell 2:2 Industrins investeringar 1970—1977

Procentuell årlig volymförändring, 1968 års priser

	1970— 1975	1972— 1977
Gruvindustri	10,5	3,5
Skyddad livsmedelsindustri	0	2
Konkurrensutsatt livsmedelsindustri	0	4,5
Dryckesvaru- o. tobaksindustri	-7,5	3
Textil- o. beklädnadsindustri	-3	-0,5
Trä-, massa- o. pappersindustri	3	-1
Grafisk industri	0	12
Gummivaruindustri	-9	4
Kemisk industri	-2	6
Petroleum- o. kolindustri	67	13,5
Jord- o. stenindustri	-1	9,5
Järn-, stål- o. metallverk	-1,5	-0,5
Verkstadsindustri exkl. varv	4	6
Varvsindustri	41	9
Övrig tillverkningsindustri	10	-4
Hela industrin	4,1	3,8

tillverkningsindustri gjorts med annan information än planmaterial. De i modellen använda investeringsprognoserna redovisas i tabell 2. Smärre olikheter i ökningstakt mellan modellens tal och de justerade enkätvärdena är huvudsakligen av rent statistisk-teknisk natur.¹

Som framgår av tabell 2 väntas investeringarna för malmgruvor, varven och petroleumindustrin öka mycket kraftigt under prognosperioden. Utvecklingen beräknas vidare bli fortsatt svag i grafiska industrin, livsmedelsindustrin och gummivaruindustrin. Inom textilindustrin väntas investeringarna dock minska långsammare än förut. För perioden 1970—1975 beräknas enligt LU:s kalkyl investeringarna i hela industrin öka med i genomsnitt 4,1 % per år. Under perioden 1972—1977 beräknas investeringarna öka med 3,8 % per år.

2.1.3 Produktion

Efterkrigstiden har kännetecknats av snabbt stigande industriproduktion och i särskilt hög grad gäller detta 60-talets första hälft. Därefter har tillväxten inte varit lika snabb. 1970 uppgick industrins andel av den totala produktionen i landet till 29,8 %.

Modellresultaten. Som påpekats tidigare framkommer modellens värden för produktion och sysselsättning bl. a. som ett resultat av förutsättningarna rörande produktivitetsutvecklingen. Men ett avgörande inflytande på den framtida produktionsstrukturen enligt modellen har också projektionerna av de s. k. input-koefficienterna. En detaljerad redogörelse

¹ Planmaterialet anger en genomsnittlig *investeringsnivå* för 5-årsperioden i relation till ett utgångsvärde som ej fullständigt stämmer överens med långtidsutredningens vad gäller omfattning och prisnivå. Olikheter i utgångsvärden samt mindre revideringar av IUI:s bedömning för vissa branscher medför att den sammanvägda ökningstakten 1970—1975 för hela industrin blir högre i LU:s kalkyl än vad som anges i bilaga 3 till Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21.

för detta återfinns i bilaga 1.¹ Det framgår av nämnda avsnitt bl. a. att framskrivningen denna gång skett huvudsakligen genom en extrapolation av historiska trender. De resultat som här redovisas rörande den sektorvisa utvecklingen av produktion (och sysselsättning) kan komma att förändras väsentligt då projektionerna för input-koefficienterna genomarbetats. Man kan inte helt utesluta möjligheten av att resultaten blir missvisande i ett läge då starka förändringar i efterfrågans struktur sker, vilket synes vara fallet under den här aktuella perioden. Med hänsyn till den ytterligare information som finns förefaller t. ex. den beräknade produktionsutvecklingen för gruvindustri, kemisk industri och petroleumindustri osannolikt långsam. För industrin som helhet finns däremot ingen anledning att ifrågasätta de resultat som modellen givit. I tabell 3 jämförs de beräkningar för industriproduktionens utveckling 1970—1975 som framkommit genom långtidsutredningens modell med prognoserna i LU 70.

En svag utveckling 1970—1972 kännetecknade samtliga branscher och för hela industrin sammantagen stannade den årliga procentuella förändringen vid ca 1 % jämfört med ca 5 % i LU 70. De mest expansiva branscherna har varit den kemiska industrin och varven, medan produktionen minskat i ett flertal branscher. För den återstående delen av prognosperioden skulle sålunda krävas en ökning i industriproduktionen på drygt ca 8 % per år.

De reviderade kalkylerna för de olika branscherna skiljer sig betydligt från kalkylerna i LU 70, men överensstämmelsen är relativt god för de tyngst vägande delbranscherna. På totalnivå sammanfaller produktionsprognoserna praktiskt taget helt. Det torde alltså knappast finnas någon anledning att för industrin sammantagen revidera LU 70:s prognos för perioden 1970—1975. Enligt kalkylerna för perioden 1972—1977 skulle industriproduktionen komma att öka med 6,7 % per år i genomsnitt.

Planmaterialet. Inom flertalet branscher är företagens framtidsbedömningar 1972 mindre optimistiska än de som gjordes 1969, vilket givetvis kan hänga samman med den svaga utvecklingen av produktionsvolymen de senaste åren. Så t. ex. visar verkstadsindustrins delbranscher, med undantag av transportmedelsindustrin, nedrevideringar jämfört med 1969. Relativt kraftiga nedjusteringar har också gjorts inom branscherna pappersvaru- och grafisk industri, gummivaruindustri samt jord- och stenindustri. Gemensamt för dessa branscher är att de under de tre senaste åren fått vidkännas en produktionsminskning. Företagen torde knappast ha räknat med detta då de angav sina planer 1969. Enligt anvisningarna i 1969 års enkät skulle de också förutsätta att den ekonomiska tillväxten i landet skulle fortsätta i ungefär samma takt som tidigare. Enligt IUI:s bedömning av enkätmaterialet skulle industriproduktionen öka med 4,4 % per år 1970—1975 och med 4,7 % per år 1972—1977.

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1, avsnitt 4.4.

Tabell 2:3 Produktion och sysselsättning inom industrin 1965—1977 enligt LU:s ekonometriska modell
 Procentuell årlig förändring, 1968 års priser resp. timmar

	Produktion				Sysselsättning			
	1965— 1970	1970— 1975 LU 70	1970— 1975 Ny kalkyl	1972— 1977	1965— 1970	1970— 1975 LU 70	1970— 1975 Ny kalkyl	1972— 1977
Gruvindustri	5	6	0,5	—1	—4	—3,5 à —4	—5	—6,5
Skyddad livsmedels- industri	1	3	3	3	—2	—2 à —2,5	—1	—1,5
Konkurrensutsatt livsmedelsindustri	5		4,5	7,5	—2		—1,5	1,5
Dryckesvaru- och tobaksindustri	7		1	5	—4,5		—4	—4,5
Textil- och bekläd- nadsindustri	0	1,5	3	7	—7	—4 à —5	—3,5	—0,5
Trä-, massa- och pappersindustri	7,5	4,5	4,5	6,5	—2	—2 à —3	—3	—3
Grafisk industri	1	3	6,5	8,5	—1	—1 à —1,5	2	2,5
Gummivaruindustri	7	6,5	7	9,5	—0,5	0 à —0,5	1,5	4,5
Kemisk industri	12	8	3	3,5	1	—0,5 à —1	—5	—5,5
Petroleum- och kolindustri	19	10	1	8,5	—7,5	2,5 à 2	0	—0,5
Jord- och stenindustri	3,5	3,5	1	4,5	—3	—3 à —3,5	—4	—1
Järn-, stål- och metallverk	3,5	5,5	5,5	9	—2	—1,5 à —2	—1,5	1,5
Verkstadsindustri	7	6	6,5	8	—0,5	—1 à —1,5	—0,5	—0,5
Varvsindustri	4,5	3,5	7	5,5	—3,5	—3 à —3,5	—3,5	—6,5
Övrig tillverknings- industri	10,5	—	7,5	7	—5	—	—6,5	—7
Hela industrin	5,6	5,1	5,0	6,7	—2	—2 à —2,5	—1,7	—1,0

Anm. Se huvudrapporten SOU 1970: 71, tabell 4.4:2., sid 221.

Denna bedömning förutsätter normalt kapacitetsutnyttjande under resp. period.

Vid en jämförelse mellan planmaterialet och modellresultaten framgår att resultaten för totala industrin överensstämmer mycket väl. På branschnivå är skillnaderna däremot väsentliga. På grund av olika beräkningsprinciper kan en direkt jämförelse egentligen endast avse perioden 1970—1975. Man finner då exempelvis betydligt snabbare utveckling enligt modellens resultat än i planmaterialet inom textilindustri, grafisk industri samt gummivaruindustri medan förhållandet är det motsatta beträffande exempelvis gruvor, kemisk industri och petroleumindustri. Orsakerna till dessa skillnader är av tre slag. För det första föreligger mycket betydande skillnader mellan modellens statistiska system och det som använts av IUI. Strikta jämförelser för de olika branscherna är därför ganska svåra att göra. För det andra är det modellens uppgift att påvisa inkonsistenser mellan olika sektoriella planer. Vissa av de skillnader som förekommer skulle kunna tolkas som effekter av inkonsistenser i planmaterialet. För det tredje kan modellresultaten vara missvisande av de skäl som ovan angavs.

2.1.4 Sysselsättning

Industrins andel av den totala sysselsättningen har uppvisat en sjunkande tendens under 60-talet. Räknat i antal arbetade timmar sjönk andelen från ca 34 % 1960 till 29 % 1970.

Modellresultaten. Av tabell 3 framgår sysselsättningen räknat i timmar enligt modellkörningarna. Utvecklingen under 1970—1972 har helt naturligt präglats av konjunkturutvecklingen. Minskningarna har varit mycket kraftiga i textil- och beklädnadsindustrin, petroleumindustrin samt jord- och stenindustrin medan sysselsättningen däremot varit väl hävdad inom gruvindustrin och varven. För hela industrin har sysselsättningen minskat ca 4 % per år 1970—1972.

Liksom beträffande produktionen skiljer sig de reviderade kalkylerna en hel del ifrån prognoserna i LU 70 för vissa enskilda branscher. På totalnivå är emellertid även här överensstämmelsen relativt stor. För perioden 1970—1975 beräknas sysselsättningen i genomsnitt minska med 1,7 % per år. 1972—1977 beräknas minskningstakten uppgå till ca 1 % per år. Därvid gäller givetvis det allmänna antagandet om ingen ytterligare arbetstidsförkortning.

Planmaterialet. Sysselsättningsplanerna i 1969 års industrienkät visade på en mycket snabb ökning av antalet sysselsatta inom industrin, medan ökningen enligt 1972 års enkät är långsammare. Till LU 70 angavs för den kommande 5-årsperioden planer för hela industrin som innebar en årlig ökning på 1,5 %, vilket 1972 justerats ned till 0,5 % per år. Samtliga branscher, förutom varvsindustri, malmgruvor samt massa- och pappersindustri har för övrigt justerat ned sina sysselsättningsplaner. Inom 6 branscher, vilka samtliga är hemmamarknadsorienterade, väntas enligt 1972 års planer en minskad sysselsättningsnivå. I 1969 års enkät angavs minskad sysselsättning inom endast tre branscher, av vilka två, nämligen malmgruvor samt massa- och pappersindustri, är mycket exportintensiva. Den tredje branschen var textil- och beklädnadsindustrin.

Under förutsättning av normalt kapacitetsutnyttjande kommer enligt den bedömning som IUI gjort antalet sysselsatta att sjunka med 0,5 % per år 1970—1975 och med 0,1 % per år 1972—1977.

För att möjliggöra en jämförelse med planmaterialet har sysselsättningen enligt modellen omräknats i antal sysselsatta. Modellresultaten innebär att industrisysselsättningen kommer att minska med 0,5 % per år 1970—1975, vilket helt överensstämmer med IUI:s bedömning. För perioden 1972—1977 beräknas sysselsättningen minska med 0,6 % per år.

Resultaten från modellkörningarna resp. från IUI:s bedömningar av planmaterialet sammanfattas i nedanstående tablå (procentuell årlig förändring).

Hela industrin	1970— 1975 IUI	1970— 1975 LU
Produktionsvolym	4,4	5,0
Produktion/anställd	4,9	5,5
Produktion/arbetstimme	6,1	6,8
Sysselsättning, antal	-0,5	-0,5
Sysselsättning, timmar	-1,7	-1,7

Överensstämmelsen beträffande såväl produktions- som sysselsättningsutveckling är för perioden 1970—1975 mycket god. Inga direkta jämförelser kan göras för perioden 1972—1977. Modellen ger emellertid till resultat att den beräknade efterfrågan från olika sektorer kommer att ge en snabbare ökning av industriproduktionen än den av IUI beräknade.

Beträffande produktivitetsökningstakten visar IUI:s bedömningar en neddragning jämfört med perioden 1970—1975 med 1 procentenhet per år. Denna förändring synes svår att fullt ut motivera. Vi har därför i våra kalkyler — om man bortser från konjunkturinflytandet — bibehållit samma produktivitetsökning som 1970—1975 för totala industrin. Även denna takt innebär emellertid en klar uppbromsning jämfört med utvecklingen under 60-talet. Modellresultaten ger på grund av denna snabbare produktivitetsutveckling en snabbare sysselsättningsminskning än som antyds i enkätmaterialet.

Sambanden mellan produktionsökning och nödvändiga investeringsökningar kan inte på något tillfredsställande sätt bedömas. I övrigt representerar dock modellresultaten ett med hänsyn till inriktningen av inhemsk och utländsk efterfrågan konsistent alternativ för produktion och sysselsättning under förutsättning om bl. a. full sysselsättning och yttre balans. Förutsättningarna angående det interindustriella relationsmönstret måste dock ytterligare utvecklas i det fortsatta arbetet.

2.2 Offentliga tjänster

2.2.1 Sektorns omfattning och tidigare utveckling

Med offentliga tjänster avses här de tjänster som presteras av statliga och kommunala myndigheter och som i nationalräkenskapernas produktionsberäkningar redovisas under sektor 9: Offentlig förvaltning och andra tjänster.¹ Dessa tjänster är emellertid huvudsakligen avsedda för offentlig konsumtion och uppdelningen på delsektorer har därför gjorts efter ändamålsindelningen (utbildning, hälso- och sjukvård, socialvård, försvar etc.). Vissa tjänster för offentlig konsumtion, ca 8 % av samtli-

¹ Nationalräkenskapernas avgränsning av den offentliga sektorn avviker något från den som använts i LU-modellen. För dessa skillnader redogörs närmare i Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 1.

ga, redovisas emellertid inom andra producerande sektorer. Det gäller främst administration m. m. av offentlig socialförsäkring och vägförvaltning. Det bör också understrykas att sektorn offentliga tjänster inte inkluderar de offentliga affärsdrivande verken (statens järnvägar, televerket, de kommunala transportföretagen etc.). Affärsverkens tjänster säljs på privat marknad och de återfinns huvudsakligen inom samfärdssektorn.

Värdet av produktionen av offentliga tjänster måste, på grund av avsaknaden av prissättning, uppskattas via produktionskostnaderna. Det kostnadsbegrepp som i fortsättningen kommer att diskuteras är framför allt driftkostnaderna. Dessa motsvarar det i nationalräkenskaperna använda begreppet bruttoproduktionsvärde. Om bruttoproduktionsvärdet minskas med den däri ingående förbrukningen av varor och tjänster från andra sektorer, så erhålls den s. k. sektorprodukten, som anger sektorns bidrag till bruttonationalprodukten. Sektorprodukten för offentliga tjänster, dvs. löne- och avskrivningsdelen i bruttoproduktionsvärdet, uppgick 1971 till närmare 30 miljarder kr, vilket motsvarar 16 % av bruttonationalprodukten.

Det bör vidare noteras att en mindre del av offentlig tjänsteproduktion, ca 1 à 2 %, säljs till privat sektor och sålades inte räknas med i offentlig konsumtion.

I tabell 4 anges dels produktion och investeringar inom den offentliga tjänstesektorn 1971 (det senaste år för vilket redovisning f. n. finns i nationalräkenskaperna), dels utvecklingen under perioderna 1965—1970 och 1970—1972. Uppgifterna för den sistnämnda perioden är delvis en prognos och behandlas närmare i avsnitt 2.2.3.

2.2.2 LU 70:s kalkyl

För att få underlag för bedömningar avseende utvecklingen 1970—1975 inom den offentliga tjänstesektorn insamlades i LU 70 planer från såväl statliga som kommunala myndigheter. Även om planerna till stor del uttryckte redan fattade beslut eller fastlagda riktlinjer för verksamheten och endast i begränsad omfattning sådana utgiftsökningar som kunde hänföras till nya reformer, bedömdes det dock att dessa planer inte kunde realiseras till fullo. Den årliga produktionsökningen skulle enligt LU 70:s kalkyl bli ca 0,5 procentenheter lägre än vad som indikerats i planerna.

Enligt kalkylen skulle statens och kommunernas sammanlagda driftkostnader för offentlig tjänsteproduktion (bruttoproduktionsvärdet) öka med ca 4,5 % per år 1970—1975. Löne- och avskrivningsdelen (sektorprodukten) beräknades öka något långsammare än totalkostnaderna eller med i genomsnitt 4 % per år. Den offentliga tjänstesektorns andel i totalproduktionen skulle därmed — räknat i fasta priser — bli ungefär oförändrad under perioden fram till 1975. Räknat i löpande priser inne-

bar kalkylen en fortsatt ökning av de offentliga tjänsternas andel av BNP. Kalkylerna i LU för de olika delområdena av offentlig tjänsteproduktion återges i tabell 4.

Sysselsättningsökningen i offentlig tjänsteproduktion uppskattades, utifrån lönesummans beräknade utveckling, bli i runt tal 185 000 personer 1970—1975. Den offentliga tjänstesektorn skulle därmed svara för 3/4 av den sysselsättningsökning som förutsågs bli möjlig genom arbetskraftstillväxten och genom att arbetskraft överfördes från de varu- och kraftproducerande näringsgrenarna.

Sektorns investeringar beräknades öka med drygt 3 % per år 1970—1975. Såväl i förhållande till investeringsutvecklingen under 60-talet som till den förutsedda produktionen 1970—1975 kan denna ökning te sig som anmärkningsvärt låg. Den mycket starka investeringsökningen under 60-talet medförde dock en snabb ökning av kapitalstocken. Denna fortsätter att öka även vid i kalkylen förutsatta relativt måttliga investeringsstegringar.

2.2.3 Utvecklingen 1970—1972

Den offentliga tjänstesektorns ökningstakt dämpades avsevärt under 1971 och 1972. Driftkostnaderna ökade under dessa år med endast 3,3 resp. 2,3 %. Under 1971 var det främst kommunerna som svarade för dämpningen, vilken synes ha drabbat i stort sett samtliga ändamålsområden. För statens del hölls ökningen i bruttoproduktionsvärdet (driftkostnaderna) uppe kring 4 % tack vare betydande materialinköp för försvaret. Genom bortfallet av denna stimulans 1972 sjönk den statliga produktionsökningen detta år till ca 1,5 %, medan den kommunala verksamheten samtidigt steg med drygt 3 %, dvs. ca 1 procentenhet mer än året före.

En närmare analys av utvecklingen inom olika delområden försvåras av brister i den statistiska informationen. I nationalräkenskaperna ges visserligen detaljerade uppgifter för 1971, men vissa på andra källor grundade överslagsberäkningar har delvis gett andra resultat. Det kan inte uteslutas att nationalräkenskapernas fastprisberäkning har något underskattat den volymmässiga utvecklingen. Huruvida detta skulle gälla endast några delområden eller hela den offentliga tjänsteproduktionen kan inte fastställas med säkerhet.

För 1972 föreligger f. n. endast uppgifter avseende hela den statliga och kommunala konsumtionen. Fördelningen på offentliga tjänsteområden har måst göras med ledning av annan — vanligen bristfällig — information. Detta gör att de förändringstal 1970—1972 för olika delområden som anges i tabell 4 måste bedömas med stor försiktighet. Enligt dessa uppgifter skulle endast hälso- och sjukvården samt socialvården ha fortsatt att öka 1970—1972 i en relativt hög, om än betydligt långsammare takt än under 1965—1970. Den låga ökningstakten för utbildning och forskning (2,6 %) ter sig anmärkningsvärd. Andra

beräkningar tyder här på en större ökning. Konsistensen i beräkningarna kräver dock att vi i denna kalkyl utgår från nationalräkenskaper-nas nivåer.

2.2.4 Utvecklingen 1972—1977

Föreliggande planmaterial

Någon separat insamling av huvudmännens planer har inte gjorts i samband med föreliggande avstämning. Sådant planmaterial insamlas numera regelbundet från såväl statlig som kommunal sektor, även om det beträffande redovisningsprinciper och detaljrikedom på alla punkter inte motsvarar långtidsutredningarnas krav.

Beträffande statlig verksamhet har vår kalkyl i huvudsak baserats på de långtidsbedömningar som myndigheterna lämnat avseende utvecklingen fram till budgetåret 1977/78 och som utgör underlaget för statens långtidsbudget. Dessa bedömningar avser kostnadsutvecklingen vid oförändrad ambitionsnivå varför påslag för visst reformutrymme måst göras.

På den kommunala sidan har nya KELP-enkäter utförts 1970 och 1971, den sistnämnda avseende utvecklingen fram till 1976. En motsvarande undersökning av landstingskommunal ekonomisk långtidsplanering — LKELP — genomfördes för första gången 1971. Beträffande sjukvården har enkäten RUPRO 69 följts av RUPRO 71.

Bearbetningen av detta material har dock inte kunnat göras lika utförlig som i LU 70. Särskilt gäller detta sådana statliga områden där antalet verkamma myndigheter är mycket stort (t. ex. allmän förvaltning som är ett delområde under övriga tjänster). Rent allmänt kan sägas att strävandena har gått ut på att undersöka huruvida det föreligger nya drag i utvecklingsbilden (nya reformer, trendbrott etc.) i förhållande till de i LU 70 presenterade långtidstrenderna.

Utvecklingen inom delområden 1972—1977

Utbildning och forskning. Genomförandet av skolreformerna och den kvantitativa utbyggnaden under 60-talet krävde kraftigt ökade resurser från både stat och kommun. För perioden 1970—1975 förutsågs i LU 70 en betydligt långsammare kostnadsökning; för skolväsendet inkl. vuxenutbildning inemot 4 % per år och för högre utbildning och forskning samt övrig utbildning i statlig regi ca 7,5 % per år.

En genomgång av skolöverstyrelsens senaste långtidsbedömning och uppgifterna i KELP 72—76 tyder på att man också för perioden 1972—1977 kan förutse en ökning av skolväsendets bruttokostnader med 3,5 à 4 % per år. De trendbrott som nu kan skönjas avser sökandemönstret till gymnasieskolan men torde inte påverka kostnaderna. Antalet sökande till 3- och 4-åriga linjer har vikit något samtidigt som antalet elever i 2-åriga yrkeslinjer börjat öka starkt.

För högre utbildning måste däremot också den kvantitativa utvecklingen revideras. Tillströmningen till universitet och högskolor har se-

dan toppåret 1968/69 minskat kraftigt. Nedgången gäller uteslutande de fria fakulteterna. Ett eventuellt genomförande av U 68:s förslag kan komma att medföra förändringar under 70-talets andra hälft men torde inte påverka utvecklingen nämnvärt under den här behandlade prognosperioden. Mot denna bakgrund har de statliga utbildningskostnadernas ökning beräknats till drygt 5 % per år i volym 1972—1977.

Hälso- och sjukvård. Den främsta informationskällan vid framtidsbedömningar utgörs på detta område av socialstyrelsens enkäter till sjukvårdens huvudmän, de s. k. RUPRO-undersökningarna. Enligt RUPRO 69, som bildade underlag för LU 70:s kalkyl, skulle sjukvårdens driftkostnader öka med i genomsnitt drygt 6 % per år 1970—1975 vid oförändrad löne- och prisnivå. I LU 70 räknades dock med en något lägre årlig ökningstakt, ca 5,5 %. Neddragningen sammanhängde främst med den planerade utbyggnadens konsekvenser beträffande arbetskraft och finansiering.

I RUPRO 71 angavs driftkostnadsökningen 1972—1976 till i genomsnitt 4,7 % per år, dvs. en avsevärt lägre ökningstakt än vad som tidigare hade planerats för perioden 1970—1975. Den planerade personalökningen angavs till ca 3 % per år, varvid antalet läkartjänster beräknades årligen öka med ca 4 %. Det kan nämnas att det av statsmakterna fastställda läkartjänstprogrammet anger en något större ökning, i synnerhet för tjänster i öppen vård och underordnade tjänster. För övrig vårdpersonal anges de snabbaste ökningarna för rehabiliterande personal. Huvudmännens planer tyder här också på mycket kraftiga öknings- av utbildningskapaciteten.

I föreliggande kalkyl förutsätts hälso- och sjukvårdens driftkostnader öka med ca 4,5 % per år 1972—1977. Kalkylen innebär således en neddragning av LU 70:s trend. Utbyggnaden förutses bli snabbast beträffande öppen vård, där satsningen kan bli ännu starkare än vad huvudmännen planerat. Både läkartjänstprogrammet och ändrade finansieringsformer — som för huvudmännens del förändrar kostnadsrelationen mellan slutet och öppen vård — talar för detta. Också för folktandvården planeras en stark utbyggnad. I slutet vård är det främst den somatiska långtidsvården samt vården av psykiskt utvecklingsstörda barn som kan väntas fortsätta att öka.

Socialvård. Någon specialenkät rörande socialvårdens utbyggnadsplaner har inte utförts sedan LU-SoS 69. De kommunala driftkostnadernas ökning för socialvård angavs till ca 6,5 % per år 1970—1975. I LU 70 ansågs det dock bli svårt att helt tillgodose det ökade personalbehovet varför kostnadsökningen antogs bli något lägre eller drygt 5 % per år. Bedömningen i föreliggande avstämningskalkyl ansluter sig i stort till den i LU 70 förutsatta utvecklingen 1970—1975. För perioden 1972—1977 förutses nu en årlig ökningstakt på ca 5,5 % per år. Kalkylen baseras på en genomgång av huruvida nya faktorer i form av reformer eller trendbrott kan väntas påverka den framtida utvecklingen samt på de kostnadsuppgifter som redovisas i KELP 72—76.

Liksom i LU 70 bedöms barntillsynen bli det snabbast expanderande området inom socialvården under den framförliggande 5-årsperioden. För att ge kommunerna ökade finansiella resurser härtill föreslås i 1973 års statsverksproposition höjda statsbidrag. Utbyggnadsbehovet kan också komma att påverkas om allmän förskola införs 1975. Inom åldersvården förutses utbyggnaden av ålderdomshem avta. Satsningen inriktas i stället på särskilda pensionärsbostäder och hemhjälpssamhet.

Försvär. LU 70:s kalkyl utgick från försvarsmyndigheternas planering under oförändrade kostnadsramar efter 1971/72. Under detta beräkningstekniska antagande förutsågs försvarets driftkostnader öka med 1,0 % per år 1970—1975. Denna ökning hänförde sig till utgångsårets läge i förhållande till planeringsnivån. I 1972 års försvarsbeslut togs — till skillnad från tidigare försvarsbeslut — inte ställning till försvarsutgifternas storlek under en flerårsperiod. För planeringen anges visserligen femåriga planeringsramar men dessa kommer i fortsättningen att prövas varje år. Den nu gällande planeringsramen, totalt 34,2 miljarder kr 1973/74—1977/78 i prisläge februari 1972 är oförändrad i förhållande till motsvarande ram för 1972/73—1976/77. Tillämpningen av denna ram antas här innebära oförändrade driftkostnader 1972—1977, räknat i fasta priser.

Rättsväsen. En genomgång av utvecklingsdragen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet samt kriminalvården tyder inte på några påtagliga trendbrott. Rättsväsendets totala driftkostnader har därför beräknats öka med ca 4,5 % per år 1972—1977, dvs. i samma takt som 1965—1970 och i likhet med kalkylen i LU 70 för perioden 1970—1975.¹ Denna bedömning har bl. a. baserats på nya beräkningar om brottsutvecklingen fram till 1977 och kriminalvårdsberedningens förslag om kriminalvårdens framtida organisation och verksamhetens inriktning. Förslaget innebär en fortsatt förstärkning av frivårdens resurser och ett nytt anstaltssystem med tyngdpunkten lagd på en utbyggnad av mindre lokalanstalter.

Övriga tjänster. Denna grupp domineras av allmän förvaltning. Vidare ingår här kulturell verksamhet och rekreation, kyrklig verksamhet och en rad andra tjänster för samhällsplanering samt för administration och produktion av olika ekonomiska tjänster. Till följd av sektorns heterogena karaktär är det svårt att i enhetliga termer behandla de faktorer som bestämmer efterfrågeutvecklingen. I LU 70 bedömdes hela sektorns driftkostnader öka med ca 6 % per år 1970—1975. För perioden 1972—1977 räknas här med en något lägre ökningstakt, ca 5 % per år. Nerjusteringen avser helt den kommunala verksamheten. Det kan nämnas att uppgifterna i KELP tyder på en betydligt svagare utveckling än vad som antagits i denna kalkyl.

¹ I kalkylen har hänsyn inte tagits till brottskommissionens förslag om en förstärkning av polisens resurser.

Tabell 2:4 Bruttoproduktion (driftkostnader) inom den offentliga tjänstesektorn 1965—1977

1968 års priser

	1971 milj. kr ¹	Procentuell årlig volymförändring				
		1965— 1970	1970— 1975 LU 70	1970— 1972	1970— 1975 Ny kal- kyl	1972— 1977
Utbildning och forskning	10 350	7,3	4,5	2,5	3,5	4
Hälsa- och sjukvård	10 500	9,3	5,5	6	5	4,5
Socialvård	4 850	13,5	5	5	6,5	5,5
Försvar	6 700	—0,2	1	0,5	0	0
Rättsväsen	2 300	4,1	4,5	1	3,5	4,5
Övriga tjänster	8 150	4,2	6	0,5	4,5	5
Totalt	42 850	6,0	4,5	2,8	3,8	4,0

¹ Löpande priser.

Sammanfattning av kalkylerna

De reviderade kalkylerna för olika delområden av offentlig tjänsteproduktion sammanfattas i tabell 4. Som där anges förutses statens och kommunernas sammanlagda driftkostnader (bruttoproduktionsvärdet) öka med ca 4 % per år 1972—1977. För perioden 1970—1975 innebär kalkylen en produktionsökning på knappt 4 % per år, vilket är 3/4 procentenhet mindre än vad som förutsågs i LU 70. Differensen beror i första hand på den svaga utvecklingen under periodens två första år, men också för de återstående åren tyder planerna nu på en något långsammare ökningstakt än enligt LU 70. Endast för socialvård räknas nu med en snabbare ökning. Avsaktningen är mest markerad inom kommunal verksamhet medan man för staten — trots betydande nedrevidering av den högre utbildningens ökningstakt — totalt sett räknar med en mindre avvikelse från LU 70:s kalkyl.

För perioden 1972—1977 förutses i kalkylen att den statliga verksamheten ökar med ca 3,5 % per år och den kommunala med närmare 4,5 % per år. Också för denna period faller avvikelsen från LU 70:s trend för första hälften av 70-talet på kommunerna. Av delområdena visar hälso- och sjukvården och den högre utbildningen den kraftigaste dämpningen.

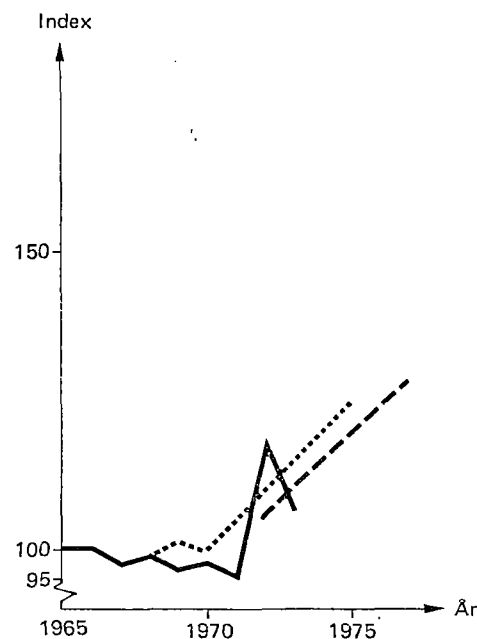
Som nämnts i avsnitt 2.2.1 används den absolut övervägande delen av sektorns bruttoproduktion för offentlig konsumtion. Eftersom försäljningen till andra sektorer antagits utgöra en konstant andel av bruttoproduktionen representerar de ovan angivna siffrorna också ökningen av den offentliga konsumtionen av sektorns produkter.

Beträffande dessa kalkyler bör framhållas att de till stor del bygger på insamlat planmaterial. De redovisade planerna tyder på mycket låga ökningstal jämfört med tidigare års utveckling och de behov som på olika håll redovisats. Det kan inte uteslutas att myndigheternas plan-

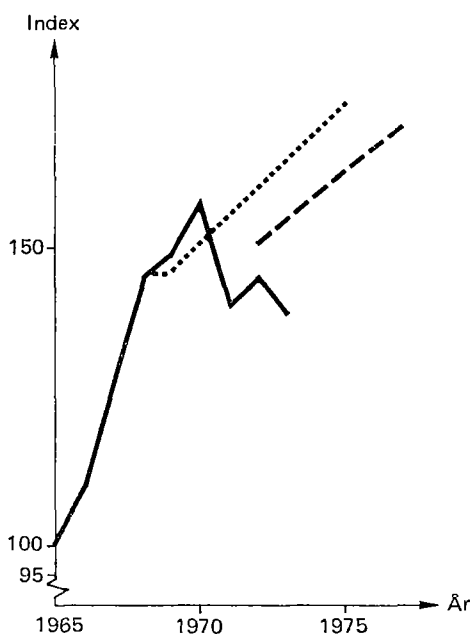
Diagram 2: 1 Offentliga investeringar 1965—1977

1968 års priser, index: 1968 = 100

Statliga myndigheter

Kommunala myndigheter

————— Utfall resp. prognos enligt preliminär nationalbudget för 1973

..... LU 70:s kalkyl

----- Ny kalkyl

ring påverkats av läget 1970—1972 och därför kommit att ligga i underkant.

Någon investeringskalkyl för olika delområden har inte gjorts, utan investeringsutvecklingen har bedömts för den statliga resp. kommunala tjänsteproduktionen som helhet. Kalkylen har försårats av att både de statliga och kommunala investeringarna visat stora svängningar under 70-talets första år (se diagram 1). Utifrån produktionsplanerna har den trendmässiga ökningen 1972—1977 antagits bli 4 % per år för statliga investeringar (samma ökning som enligt LU 70 för 1970—1975) och till 2,5 % per år för kommunala investeringar (mot 3,0 % enligt LU 70). Trenden har beräknats från ett kalkylerat "normalvärde" för 1972. Räknat från de faktiska värdena för 1972 (enligt den preliminära nationalbudgeten för 1973) skulle trenden för 1972—1977 ge en ökning med endast 1,7 % per år för de statliga investeringarna och 2,0 % per år för de kommunala investeringarna. För perioden 1970—1975 skulle då fås en ökning av de statliga investeringarna med 4 % per år och en minskning av de kommunala med 0,5 % per år i volym.

2.3 Övriga näringsgrenar

Genomgången av de olika näringsgrenarnas produktionsbetingelser och utvecklingstendenser baserades i LU 70 på ett omfattande utredningsmaterial bestående av speciellt utförda enkäter, olika utredningar och expertbedömningar. Både vid insamlingen, bearbetningen och den slutliga analysen deltog ett stort antal experter samt privata och offentliga institutioner. I föreliggande avstämning har behandlingen av de i det följande redovisade näringsgrenarna måst göras mera summariskt. Syftet har varit att utifrån befintligt material analysera den gångna utvecklingen och undersöka huruvida och på vilka punkter det finns anledning att revidera beräkningarna i LU 70. Kalkylerna har nu förts fram till 1977.

Underlaget för bedömningarna har av naturliga skäl varit mycket skiftande, vilket också återspeglas i uppläggningsen av följande delavsnitt. I dessa ges en mycket kortfattad beskrivning av utvecklingsdragen med betoning på de faktorer där ändringar bedöms ha inträffat i förhållande till tidigare kalkyler. Uppgiften har också varit — särskilt av hänsyn till modellens krav — att för samtliga näringsgrenar presentera nya bedömningar av produktivitetens och investeringarnas utveckling. Med dessa variabler exogent bestämda har då produktionen och sysselsättningen i timmar räknat bestämts med hjälp av den ekonometriska modellen. För att beräkna utvecklingen av nämnda variabler hänvisas till tabell 5 då dessa inte alltid kommenteras i de följande avsnitten.

Tabell 2:5 Produktion och sysselsättning inom olika näringsgrenar 1970—1977

Procentuell årlig förändring, 1968 års priser resp. Timmar

	Produktion		Sysselsättning	
	1970— 1975	1972— 1977	1970— 1975	1972— 1977
Jordbruk och fiske	0,2	—2,5	— 5,8	— 6,1
Skogsbruk	—4,0	—2,7	—12,4	—10,3
Industri	5,0	6,7	— 1,7	— 1,0
El, gas, vatten och avlopp	4,2	6,1	— 2,0	— 0,3
Byggnadsverksamhet	0,5	1,4	— 2,9	— 1,3
Summa varu- och kraftproduktion	3,5	4,9	— 2,9	— 2,0
Varuhandel	3,1	4,6	— 0,8	0,7
Samfärdsel	3,3	3,8	— 0,7	— 0,2
Bostadsförvaltning	3,0	4,0	1,8	3,4
Privata tjänster	2,8	3,4	— 0,6	0
Offentliga tjänster	3,8	4,1	4,0	4,3
Summa tjänsteproduktion	3,3	4,0	0,9	2,0
Totalt	3,4	4,4	— 0,8	0,1

Jordbruk och fiske

Produktionsutvecklingen inom *jordbruket* 1970—1972 har framför allt kännetecknats av kraftiga ökningar i spannmålsskörden samt en vändning i utvecklingen av mjölkproduktionen. De stegrade spannmålsöverskotten har dock huvudsakligen berott på att skördarna blivit osedvanligt goda. Vid mera normala skördar skulle troligen produktionen av brödsäd ha minskat svagt medan produktionen av fodersäd skulle ha ökat relativt kraftigt. Dessa tendenser väntas också ge utslag under prognosperioden. Mjölkproduktionen förutses ligga kvar på ungefär samma nivå som f. n. eller sjunka i betydligt långsammare takt än under 60-talet. En återgång till den tidigare mycket snabba minskningen i antalet kor är därför inte att vänta, i synnerhet som mjölkproduktionen per ko inte beräknas kunna öka i samma takt som tidigare.

För andra vegetabilier än spannmål väntas produktionen bli i stort sett oförändrad under prognosperioden med undantag för oljeväxterna för vilka man förutser en ökad produktion. På animaliesidan råder f. n. överproduktion av ägg och slaktfjäderfä. Produktionen beräknas därför inte kunna öka i så snabb takt som tidigare. Köttproduktionen beräknas ligga på en oförändrad nivå, framför allt under de närmaste åren medan produktionen av fläsk kan komma att öka något.

Åkerarealen minskar f. n. påfallande långsamt. På längre sikt finns det dock anledning att räkna med en något kraftigare nedgång (se nedanstående tablå). Vallarealen bör nämligen kunna minska med ca 0,2 milj. hektar utan att mjölkproduktionens krav eftersätts. Dessutom kan spannmålsarealen väntas minska något.

	1961	1969	1972	1975 LU	1975 Ny beräkn.	1977
Åkerareal 1 000 ha	3 296	3 032	2 996	2 700	2 900	2 800
Antal bruk- ningsenheter	233 000	162 000	144 000	100 000— 110 000	110 000— 120 000	100 000— 110 000

Den fortsatta rationaliseringen väntas leda till en snabb minskning av sysselsättningen. Såväl 1970—1975 som 1972—1977 beräknas ca 60 000 personer lämna jordbruket. Produktiviteten väntas stiga i den takt som antogs i LU 70. För båda prognosperioderna väntas ökningen bli 6,4 % per år om man rensar för skördeutfallet. De totala investeringarna i jordbruket väntas stiga med ca 6 % per år 1970—1975 och med ca 1,5 % per år 1972—1977. I LU angavs ökningen till 1,5 % per år 1970—1975. En icke ringa del av avvikelsen kan hänföras till investeringar i avelsdjur.

En ny jordbruksutredning tillsattes i juni 1972. I direktiven till denna utredning framhålls att de allmänna mål som uppställdes för jordbrukspolitiken av 1967 års riksdag fortfarande skall gälla. Den nya utred-

ningen skall behandla vissa viktiga avgränsade frågor, varav t. ex. valet av prislinje samt den närmare målsättningen för försörjningsberedskapen är av stor betydelse.

Inom *fisket* har fångsterna minskat såväl volym- som värdemässigt sedan mitten av 60-talet. Totala mängden ilandförd svenskfångad fisk var sålunda ungefär 1/4 mindre 1970 än 1965, främst beroende på en betydande minskning av västkustfiskarens sillfångster. Från 1970 till 1972 har totala fångstmängden minskat relativt sett lika kraftigt som 1965—1970. Hela minskningen 1970—1972 synes ha svarat mot minskningen av i utlandet direktlandad skrapfisk. En viss fortsatt minskning av sillfångsten under prognosperioden torde vara sannolik även om partiella sillfiskeförbud tillämpats under de senaste åren för att säkerställa sillbeståndet. Minskningen i antalet yrkesfiskare förutses fortsätta i en takt som innebär att det i LU 70 angivna antalet kvarvarande fiskare 1975, ca 5 000, torde komma att underskridas. Investeringarna förutses ligga på ungefär samma nivå som genomsnittet för perioden 1965—1972.

Skogsbruk

I LU 70 antogs den totala avverkningsvolymen inom skogsbruket öka från 73 milj. skogskubikmeter (m^3sk) 1970 till 82 milj. 1975. Enligt beräkningar gjorda av en arbetsgrupp tillsatt av arbetsmarknadsstyrelsen och redovisade i betänkandet "Skogsbrukets arbetskraft under 1970-talet" beräknas avverkningsvolymen komma att öka till 79 milj. m^3sk 1975 och omkring 83 milj. m^3sk 1977. Inom skogspolitiska utredningen (Mål och medel i skogspolitiken, SOU 1973: 14) har beräkningar gjorts av en behövlig avverkning då den svenska skogsindustrins förväntade expansionstakt och de framtida internationella konkurrens- och efterfrågeförhållandena beaktas. Den erforderliga årliga avverkningsvolymen vid 80-talets början har av utredningen beräknats till 90—95 milj. m^3sk . De åtgärder som föreslås för att åstadkomma en sådan ökning består bl. a. i ett kombinerat avgifts- och stödsystem.

Medan de ovan nämnda utredningarna således väntar en ökning av avverkningsvolymen under prognosperioden, synes enligt modellresultaten en minskning av skogsbrukets produktion komma att ske under denna period. Detta sammanhänger delvis med det antagande som i prognosen gjorts beträffande skogsbrukets framtida leveranser till trä- och massaindustrin. Dessa leveranser sedda i relation till produktionen inom trä-, massa- och pappersindustrin har antagits komma att sjunka i samma snabba takt som under den historiska perioden. Förändringen av detta relationstal återspeglar bl. a. en ökning av förädlingsgraden av skogsindustrins produkter. Med en förutsättning om en något långsammare minskningstakt för nämnda relationstal förändras såväl produktions- som sysselsättningstalen för skogsbruket. Produktionen inom skogsbruket skulle sålunda vid en sådan förutsättning komma att mins-

ka 1970—1975 med 1,5 % per år att jämföra med en nedgång på 4 % per år enligt modellresultaten. Sysselsättningsminskningen mätt i personer skulle samtidigt reduceras från 11,9 % per år enligt modellberäkningarna till 9,7 % per år.

Mekaniseringen av skogsbruket förutses fortgå i snabb takt. Bl. a. torde s. k. flerprocessmaskiner för fällning, kvistning, kapning etc. komma att anskaffas i ökad omfattning. Detta innebär betydande investeringsökningar. Sålunda beräknas totala investeringsbeloppet komma att öka med 4,6 % per år 1970—1975 och med omkring 5 % per år 1972—1977 (då konjunktorens inverkan på 1972 års tal i möjligaste mån elimineras). Då den dagsverksåtgång som i LU 70 angavs för 1975 synes komma att underskridas under de närmaste åren har också produktiviteten — uttryckt i produktion per arbetad timme — antagits öka något snabbare än enligt tidigare kalkyl. Ökningen har för perioderna 1970—1975 och 1972—1977 beräknats till 9,5 resp. 8,5 % per år.

Energi

Beräkningar utförda inom energiprognosutredningens sekretariat tyder på att den totala energiförbrukningen inte torde öka lika snabbt 1970—1975 som förutsattes i LU 70. Beräkningarna sammanfattas i tabell 6. För industrins del innebär de nya kalkylerna endast en mindre nedjustering. För samfärdselgruppen är nedrevideringen större, vilket sammanhänger med den svaga utvecklingen av privat bilism och yrkesmässig trafik under periodens två första år. Den största nedjusteringen gäller övriggruppen (bostäder, sjukhus, skolor, kontor, affärshus etc.) och betingas av bl. a. nya beräkningar av investeringsutvecklingen för såväl bostäder som den offentliga sektorn 1970—1975. För perioden 1972—1977 innebär kalkylen att den totala energiförbrukningen återgår till en mera "normal" ökningstakt. Mera detaljerade uppgifter om energiförbrukningen redovisas i en promemoria från energiprognosutredningen (EPU: Energiförsörjningen 1970—1977¹).

Investeringarna i el-, gas- och värmeverk — vilka domineras av elkraften — beräknades i LU 70 öka med 7,8 % per år 1970—1975. Tyngdpunkten i investeringstillväxten förutsågs ligga på maskininvesteringarna; ett förhållande som återspeglar kärnkraftens ökande och vattenkraftens minskande betydelse i elkraftproduktionen. Nya beräkningar grundade på planer och enkätmaterial, insamlat av vattenfallsverket och värmeverkens branschorganisation, har föranlett en nedjustering av sektorns investeringstillväxt till 6,5 % per år 1970—1975. Perioden 1972—1977 förutses investeringsvolymen öka med inte fullt 5,5 % per år. Ändringen av sektorns investeringstillväxt 1970—1975 jämfört med LU

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 4.

Tabell 2:6 Energiförbrukningen 1965—1977

	Mtoe 1970		Procentuell årlig volymförändring				
			1965—1970 1970—1975 1972—1977				
	LU 70	EPU	LU 70	EPU	LU 70	EPU	EPU
Industri	13,9	13,2	5,1	4,1	4,6	4,3	6,8
Samfärdsel ¹	5,0	5,0	5,1	5,1	4,5	3,0	4,0
Övrigt	12,1	12,9	4,1	5,4	5,5	3,5	3,5
Summa levererad energi	31,0	31,1	4,7	4,8	4,9	3,7	5,0
Omvandlings- och överföringsförluster	3,7	3,8					
Totalt tillförd energi	34,7	34,9	5,9	6,1	6,3	4,7	7,8

¹ Exkl. flygdrivmedel och bunkeroljor för utrikes sjöfart.

Anm. Mtoe, dvs. milj. ekvivalenta oljeton, är ett mått som möjliggör en sammanvägning av bränsle- resp. elförbrukning.

Källor: LU 70 och energiprognosutredningen.

70 beror i första hand på de ändringar i utförande och den förlängning av byggnadstider som visat sig nödvändiga särskilt vad gäller kärnkraften. För vattenkraften förutses en minskning av investeringsvolymen fr. o. m. 1974. Mot slutet av prognosperioden 1972—1977 kan denna tendens väntas få en successivt ökad betydelse. För värmeverken förutses en fortsatt expansiv utveckling av investeringarna, och det anslutna värmeeffektbehovet beräknas mer än fördubblas från 1970 till 1977.

Byggnadsverksamhet

Konjunkturdämpningen 1971 och 1972 medförde en kraftig sänkning av byggnadsproduktionen. För sektorns framtida utveckling är bostadsproduktionen och de kommunala byggnads- och anläggningsinvesteringarna av stor betydelse då dessa två poster tillsammans svarar för mer än 60 % av de totala byggnads- och anläggningsinvesteringarna. En förutsedd uppbromsning på nämnda områden gör att byggnadssektorns bidrag till BNP under resten av 70-talet inte förutses öka med mer än ca 2 % per år. För perioden 1970—1975 beräknas den genomsnittliga produktionsökningen bli endast 0,5 % per år.

Produktiviteten har beräknats öka i samma takt 1970—1975 som antogs i LU 70, dvs. 3,5 % per år. För perioden 1972—1977 väntas ökningstakten däremot sjunka till 2,7 % per år. Denna nedgång sammanhänger bl. a. med att reparations- och underhållsvolymen i det längre perspektivet väntas öka snabbare än nybyggandet. Eftersom sådana arbeten inte kan utföras med lika arbetsbesparande metoder som nybyggnadsarbeten skulle en ökning av deras andel komma att påverka genomsnittstalet för branschens produktivitet i neddragande riktning.

Från sysselsättningssynpunkt skulle en ökning av reparations- och underhållsarbeten kunna positivt påverka den äldre arbetskraftens situation då dessa arbeten ofta är lämpade även för äldre arbetare.

De antagna produktivitetsökningstalen ter sig i jämförelse med 60-talet och i jämförelse med de bedömningar som gjordes i LU 70 som förhållandevis låga. Trots detta beräknas under prognosperioden en sysselsättningsminskning inträffa, vilken under perioden 1970—1975 skulle uppgå till närmare 3 % per år och för perioden 1972—1977 till ca 1,5 % per år (mätt i timvolym). Motivet för att acceptera en förhållandevis låg produktivetsprognos skulle då bl. a. vara att det kan vara svårt att i ett läge med en låg aktivitetsnivå stimulera till effektiviseringsåtgärder. Det är också möjligt att sociala hänsyn kan spela en särskilt stor roll för byggsysselsättningens utveckling. Å andra sidan skulle man kunna argumentera för en rakt motsatt uppfattning. Den låga efterfrågan på byggmarknaden skulle då tänkas framtvinga en konkurrens och en strävan till rationaliseringar som är starkare än tidigare. Skulle detta senare inträffa är det inte uteslutet att sysselsättningsproblemen på byggarbetsmarknaden kan bli ytterligare accentuerade.

Varuhandel

De utvecklingsdrag som beskrivits i LU 70 synes fortfarande i allt väsentligt vara giltiga. De stora självbetjäningsbutikerna, stormarknaderna, trafikorienterade köpcentra och andra stordriftsformer kan således väntas förstärka sin ställning på marknaden, vilket skulle medföra en fortsatt nedläggning av mindre och medelstora enheter. Inom partihandeln torde antalet enheter minska i endast ringa omfattning.

Utvecklingen 1970—1972 inom varuhandeln har helt naturligt präglats av den svaga efterfrågeutvecklingen i ekonomin. Den produktionsökning på 3 % per år 1970—1975 som förutsågs i LU 70 torde dock komma att uppnås då man för perioden 1972—1977 räknar med en högre genomsnittlig tillväxttakt, ca 4,5 % per år. Sektorns produktivitet har antagits öka med 3,9 % per år — dvs. lika mycket som i LU 70 — både 1970—1975 och 1972—1977.

En sysselsättningsminskning — mätt i antal timmar — på bortåt 1 % per år 1970—1975 skulle då förbytas i en ungefär lika stor årlig ökning 1972—1977.

Vad beträffar investeringarna räknade LU 70 med en ökning på 3 % per år 1970—1975. Med hänsyn till utvecklingen 1970—1972 och planerna för 1973 torde dock ökningstakten bli något lägre. Enligt den reviderade kalkylen skulle tillväxttakten stanna vid 0,8 % per år 1970—1975. För perioden 1972—1977 beräknas den genomsnittliga årliga tillväxttakten bli 3,3 % per år.

Samfärdsel

Med undantag för vissa delområden har inte något underlag för att i väsentlig grad revidera bedömningarna i LU 70 kommit fram. Ökade strävanden att tillämpa kostnadsansvarighetsprincipen — dvs. att varje trafikgren skall svara för de kostnader som den orsakar — kan tänkas få återverkningar på bl. a. den tunga biltrafikens framtida utveckling. Restriktioner förorsakade av miljö- och trafiksäkerhetsmässiga hänsynstaganden kan också komma att påverka omfattningen och fördelningen av person- och godstransporter med bil.

Nya bedömningar har gjorts av persontransportarbetets framtida utveckling, vilka jämfört med LU 70 innebär en något lägre ökningstakt. Bl. a. har en nedjustering gjorts av prognosen över personbilsantalets utveckling. Antalet personbilar har enligt prognosen beräknats öka med 105 000 per år.

Ett något lägre nettotillskott — ca 100 000 bilar/år — väntas enligt en av IUI nyligen utarbetad prognos. Personbilsbeståndet beräknas enligt denna prognos uppgå till ca 2,8 milj. bilar år 1975. Prognosen bygger bl. a. på ett antagande om en relativt kraftig prisstegring för bilarnas del, i första hand till följd av kostnadsstegringar som kan tänkas bli aktuella på grund av de utvidgade säkerhets- och miljökrav, som kommer att ställas på personbilarna.

När det gäller lastbilstrafiken kan påpekas att dess andel av det inrikes godstransportarbetet tidigare har varit mycket svår att bedöma på grund av brister i det statistiska materialet. Nya beräkningar som grundar sig på undersökningar utförda av statistiska centralbyrån har gjorts av trafikplaneringsutredningen i juni 1972. Dessa visar att tidigare publicerade uppgifter tycks ha överskattat lastbilstrafikens andel av det inrikes godstransportarbetet. För 1970 beräknar t. ex. utredningen transportarbetet till totalt ca 44 miljarder tonkm varav lastbilstrafiken skulle svara för 21 miljarder tonkm, dvs. ca 48 %. Motsvarande siffra har tidigare angetts till 57 %. Enligt statistiska centralbyråns undersökningar skulle också fördelningen mellan lokaltrafik och fjärrtrafik vara en annan än vad som tidigare antagits. Lokaltrafiken — med vilken menas trafik understigande 100 km — skulle enligt de nya beräkningarna uppgå till endast 41 % av lastbilarnas totala transportarbete jämfört med tidigare angivna 80 %. Orsaken till den kraftiga minskningen är till stor del av definitionsmässig natur. Vid tidigare undersökningar har man utgått från att transporter av vissa livsmedel, skogsprodukter och oljor var att hänföra till lokala transporter. Genom koncentration av tillverkning till ett fåtal platser kombinerat med långa avstånd inom de expanderande tätortsregionerna har emellertid dessa transporter kommit att överstiga 100 km och därmed rubricerats som fjärrtrafik.

För hela prognosperioden 1970—1977 har antagits samma utveckling

av bruttoinvesteringarna som enligt LU 70, dvs. en ökning med ca 3,5 % per år. Produktivitetsökningen har antagits fortsätta i en årlig takt av 4 % vilket väl ansluter sig till den historiska utvecklingen. LU-modellen ger till resultat en årlig ökning av transportsektorns produktionsvolym (sektorprodukt) med 3,3 % per år 1970—1975 och med 3,8 % 1972—1977. Det är intressant att notera att dessa ökningstakter är något lägre än de som rått under 60-talet. Modelltekniskt kan detta tolkas som att de under prognosperioden snabbt expanderande områdena är mera "transportsnåla" än tidigare. Skillnaderna är dock mycket små.

Bostäder

Främst som följd av en vikande efterfrågan på lägenheter i nybyggda flerfamiljshus har antalet påbörjade lägenheter minskat varje år alltsedan 1968. Den totala igångsättningen uppgick 1972 till 97 400 lägenheter. Ramarna för bostadsbyggandet under 1973 ger utrymme för en igångsättning av 88 000 lägenheter. Enligt bostadsstyrelsens bedömningar¹ beräknas igångsättningen under perioden 1974—1977 uppgå till i genomsnitt 90 000 lägenheter per år, varav 50 000 i flerfamiljshus. Till grund för dessa beräkningar ligger bl. a. antaganden om den förväntade hushållsbildningen, behovet av nya bostäder genom inrikes omflyttningar samt avgång av lägenheter till följd av att bostäder tas i anspråk för annat ändamål. Därtill kommer uppskattningar av nybyggnadsbehovet av sanerings-skäl samt behovet av specialbostäder såsom ålderdomshem och studentbostäder.

I tabell 7 redovisas hur många lägenheter i genomsnitt som beräknas påbörjas i flerfamiljshus resp. småhus under åren 1971—1975 resp. 1973—1977. Dessa beräkningar ligger väl i linje med de bedömningar som gjordes i LU 70 om en volymmässig nedgång av bostadsinvesteringarna. Under perioden 1970—1975 väntas således investeringarna i

Tabell 2:7 Bostadsbyggande och bostadsinvesteringar 1970—1977

	1971—1975	1973—1977
Igångsättning av flerfamiljshus, antal lägenheter i genomsnitt per år	54 300	49 600
Igångsättning av småhus, antal lägenheter i genomsnitt per år	39 700	40 000
Total igångsättning, antal lägenheter i genomsnitt per år	94 000	89 600
	1970—1975	1972—1977
Bostadsinvesteringar, procentuell årlig volymförändring	—1,0	—0,6

¹ Bostadsstyrelsen: PM 1973-02-26.

bostäder minska med ca 1 % i volym per år, medan minskningstakten förutses bli något lägre 1972—1977 bl. a. till följd av en ökad ombyggnadsverksamhet.

Som framgår av tabell 7 kan man räkna med att andelen lägenheter i småhus kommer att fortsätta att öka. Detta verkar uppåtdragande på investeringskostnaderna i bostäder eftersom det i genomsnitt är dyrare att bygga lägenheter i småhus än i flerfamiljshus. Det torde dock vara rimligt att anta att produktionen av mindre och därmed billigare småhus kommer att öka i takt med att allt fler hushåll efterfrågar enfamiljshus.

Det bostadspolitiska målet om 1 milj. nybyggda lägenheter 1965—1974 torde komma att uppfyllas trots minskningen av bostadsbyggandet. Under perioden 1965—1972 har ca 823 000 lägenheter färdigställts, vilket sålunda innebär att 177 000 lägenheter behöver färdigställas 1973 och 1974 för att målsättningen skall infrias. Under 1973 beräknas drygt 101 000 lägenheter bli inflyttningsklara, vilket betyder att ca 76 000 lägenheter behöver färdigställas 1974 för att målet skall uppfyllas.

Enligt nya kalkyler förutses bostadskonsumtionen öka med 2,6 % per år 1970—1975 och med 4 % per år 1972—1977. För att realisera en ökning av bostadskonsumtionen krävs en viss tillväxt i den befintliga stocken av bostäder. Denna tillväxt åstadkommes med bostadsinvesteringar. Dessutom måste avdrag göras för lägenheter som utgår ur beståndet. Av tillgänglig statistik framgår att en viss procentuell ökning av bostadskonsumtionen ungefärligen kräver en lika stor ökning av bostadskapitalstocken.

Med de antaganden om utvecklingen av bostadsinvesteringarna som redovisas i tabell 7 och med samma antaganden om avgången av lägenheter som gjordes i LU 70 kan tillväxten av bostadskapitalstocken grovt uppskattas till 2,9 % per år för perioden 1970—1975 och 2,7 % per år för perioden 1972—1977. För perioden 1970—1975 råder sålunda relativt god överensstämmelse mellan utvecklingen av bostadskonsumtion och kapitalstock, medan kapitalstocken tillväxer långsammare 1972—1977 än konsumtionen. Under en kortare tid kan en sådan diskrepans råda — exempelvis genom att lediga lägenheter hyrs ut. På längre sikt måste emellertid tillväxten av bostadskapitalstocken öka för att tillgodoses en fortsatt uppgång i bostadskonsumtionen.

Eftersom investeringarna i bostäder beloppsmässigt är mycket små i förhållande till kapitalstocken innebär en måttlig ökning av den senare krav på relativt kraftiga investeringsökningar. Det kan nämnas att en ökning av tillväxten av kapitalstocken 1972—1977 från 2,7 % per år till 3,2 % per år ökar — med oförändrade antaganden om avgången — behovet av investeringar med ca 15 %. Det finns sålunda skäl som talar för en ökning av bostadsinvesteringarna mot slutet av perioden 1972—1977 eller något senare.

Vatten och avlopp

Denna sektor har ett ringa antal sysselsatta men spelar en betydligt större roll i investeringshänseende. I LU 70:s kalkyl förutsågs en investeringsökning med i genomsnitt 2 % per år 1970—1975, vilket innebar en avsaktningsförhållande till 1965—1970. Detta sammanhänge bl. a. med den relativt höga investeringsnivån i utgångsläget och den förutsedda nedgången i bostadsbyggandet. Hänsyn hade också tagits till de ökande kraven beträffande rening av avloppsvatten.

Nya beräkningar grundade på vatten- och avloppsinvesteringsarnas samband med bostadsbyggandet samt bedömningar av miljövårdens krav på dessa investeringar har gett till resultat att LU 70:s utvecklingstrend i stort sett fortfarande torde gälla för 1970—1975. För perioden 1972—1977 förutses investeringarna öka med drygt 2 % per år.

Privata tjänster

Till denna sektor hör bank-, försäkrings- och uppdragsverksamhet, hotell och restauranger, biografier, teatrar, hushållstjänster m. m.

Enligt LU 70 skulle sektorn produktionsmässigt utvecklas i ungefär samma takt som BNP. Sektorprodukten i fasta priser beräknades öka med 3,6 % per år under första hälften av 70-talet. I linje med utvecklingen på 60-talet väntades bank-, försäkrings- och uppdragsverksamheten fortsätta att öka i relativt snabb takt, medan sektorprodukten i hotell- och restaurangbranschen förutsågs utvecklas svagt. Räknat i timmar bedömdes sysselsättningen i sektorn öka med 0,1 % per år. Produktionen per arbetstimme skulle således öka med 3,5 % årligen.

Utvecklingen av produktion och sysselsättning 1970—1972 har medfört en nedrevidering av prognosen i LU 70. Under antagande om ungefär samma produktivitetstillväxt (3,4 %), beräknas i den nya kalkylen produktionen öka med 2,8 % och sysselsättningen minska 0,6 % per år 1970—1975. För perioden 1972—1977 väntas sektorprodukten öka med 3,4 % medan sysselsättningen blir oförändrad.

Den rekordhöga investeringsnivån 1970 och den kraftiga nedgången därefter gör att LU 70:s prognos för perioden 1970—1975 på en ökning med omräknat 4,2 % per år inte torde komma att uppfyllas. Investeringarna antas enligt nya beräkningar växa med 1,7 % per år 1970—1975 och med 4,5 % per år 1972—1977.

3 Några övergripande utvecklingsaspekter

3.1 Utrikeshandel och betalningsbalans

I kapitel 1 diskuterades dels utvecklingen av bytesbalansens saldo, dels av totala importen resp. det krav på exportutveckling som kan uppställas utifrån dessa två utgångspunkter. I föreliggande avsnitt skall bilden

av transaktionerna med utlandet, framför allt av de exportprognoser som gjorts, konkretiseras ytterligare något varvid framställningen bygger på bilaga 2.¹

Varuexporten

I den studie av varuexporten som utförts inom konjunkturinstitutet avser prognoserna för flertalet varugrupper huvudsakligen den utländska efterfrågan på dessa varor. Utbudsfaktorerna har dock i viss mån beaktats. Efterfrågan har i princip beräknats i två etapper. I den första etappen har utlandets totala efterfrågan för respektive varugrupp bestämts och i den andra har de andelar av denna efterfrågan som riktar sig mot Sverige bedömts. För några smärre varugrupper kan emellertid efterfrågan ur svensk synvinkel betraktas som så stor, att begränsningarna i stället står att finna på utbudssidan. I dessa fall har därför prognoserna i stället gjorts med utgångspunkt i denna.

Integrationen i Västeuropa i allmänhet och Sveriges förändrade relationer med EG i synnerhet kan långsiktigt förväntas påverka länderfördelningen i svensk export. Något försök att kvantifiera totalexportens länderfördelning har inte gjorts. Däremot har integrationseffekterna beaktats i vissa av de varugrupsvisa beräkningarna, bl. a. för verkstadsprodukter, papper och järn och stål.

Det förefaller troligt att efter hand de svenska andelarna i de ursprungliga EG-ländernas import kommer att öka något, medan däremot andelsminskningar kan komma att inträffa gentemot Storbritannien, Danmark och möjligen också gentemot "rest-EFTA-länderna" och en del länder som helt kommer att stå utanför det till EG knutna frihandelsområdet i Västeuropa. Det svenska frihandelsavtalet kan medföra en allmänt expansiv effekt på handelsutbytet med de Sex. Å andra sidan försämrar konkurrensläget för svensk exportindustri på de gamla EFTA-länderna.

Osäkerheten rörande det framtida internationella valutasystemet påverkar prognoserna för handels utveckling. Det är dock knappast meningsfullt att införa några förutsättningar om framtida växelkursförändringar etc. Allmänt sett kan man dock anta att en bestående oro på valutaområdet kommer att verka dämpande på utrikeshandels expansion.

Som framgått inledningsvis har prognosen för den totala varuexporten byggts upp genom en aggregering av varugrupsvisa prognoser. Som typiska drag i den varugrupsvisa utvecklingen under prognosperioden kan bl. a. följande nämnas. För skogsindustrin förutses en gynnsam efterfrågeutveckling i utlandet samtidigt som flera av Sveriges viktigaste konkurrenter har att kämpa med utbudssvårigheter. Härigenom är det tänkbart att även i Sverige exporten kommer att begränsas

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 2.

främst av otillräcklig produktionskapacitet. Efterfrågan på svensk järnmalm påverkas bl. a. av den hårdnande konkurrensen från nya gruvor utomlands. Trots detta väntas den svenska exporten kunna hävda sig tämligen väl bl. a. genom ett ökat inslag av förädlade malmprodukter. Livsmedelsexporten kännetecknades 1970—1972 av exceptionellt stora ökningar främst beroende på mycket goda skördar. På längre sikt torde ökningstakten bli betydligt måttligare.

Under perioden 1970—1972 företedde exporten av verkstadsprodukter förhållandevis låga ökningstal, vilket sammanhängde med den internationella lågkonjunkturen. En viss nedrevidering har gjorts av prognosen för 1970—1975 jämfört med LU 70:s bedömning. En trendmässigt gynnsam utveckling för verkstadsexporten torde emellertid bestå även framgent. Fartygsexporten har bedömts öka snabbare än tidigare. Exporten av kemiska och andra färdigvaror kännetecknas av en jämn och hög tillväxttakt. Sammantaget innebär de nya kalkylerna för exportvolymens utveckling 1970—1975 en något lägre årlig tillväxttakt än

Tabell 3: 1 Sveriges varuexport 1970—1977
1968 års priser

	Milj. kr		Procentuell årlig förändring		
	1970	1972	Ny kalkyl		
			LU 70	1970—1975	1972—1977
Trävaror	1 565,4	1 920,1	4,4	7,8	5,5
Rundvirke	292,0	180,6	1,5	-3,1	8,4
Massa	2 353,6	2 307,7	2,8	3,2	5,3
Papper	2 868,2	3 145,0	9,4	7,0	7,7
Järnmalm	1 159,0	1 259,5	6,9	5,7	5,7
Livsmedel	671,0	1 075,7	8,0	8,3	0,9
Icke-järnmetaller	731,8	857,9	5,8	7,4	6,5
Bränslen	369,4	412,9	-0,5	5,4	5,0
Övriga råvaror	521,1	532,0	2,8	3,2	4,1
Summa råvaror	10 531,4	11 691,4	5,8	5,8	5,7
Verkstadsprodukter, inkl. personbilar	12 605,5	13 350,8	8,3	7,6	9,9
Järn och stål	2 444,9	2 655,4	8,0	5,9	7,1
Textilvaror	1 066,1	1 168,1	12,8	10,9	13,9
Kemiska och andra varor	2 889,4	3 542,6	11,1	10,9	11,2
Summa färdigvaror	19 005,9	20 716,9	9,0	8,1	10,0
Summa rå- och färdigvaror	29 537,4	32 408,3	7,9	7,3	8,5
Flygplan och vapen	291,7	370,0	-7,3	-3,0	-7,5
Fartyg	1 570,5	1 668,6	0,4	6,2	10,4
Totalt ¹	31 399,6	34 446,9	7,5	7,2	8,5

¹ Summerat över varugrupper.

Källa: Konjunkturinstitutet.

i LU 70:s prognos, dvs. 7,2 % att jämföra med 7,5 %. Nedjusteringen av ökningstakten kan hänföras till färdigvaruområdet, medan råvaruexporten bedömts stiga i samma takt som enligt LU 70:s bedömning. Exportprognosen för 1972—1977 företeer en genomsnittlig årlig tillväxt på 8,5 %. Under båda femårsperioderna svarar färdigvarorna för en snabbare tillväxt än råvarorna. Exportprognoserna sammanfattas i tabell 1.

Som framgår av konjunkturinstitutets beräkningar i bilaga 2 kan för perioden 1972—1977 den utländska efterfrågan på svenska exportvaror väntas medge en faktisk exportökning som överstiger det i kapitel 1 ovan beräknade exportkravet. Bl. a. med hänsyn till kapacitetsskäl och den osäkerhet som får anses råda angående den inhemska efterfrågans strukturutveckling under perioden torde det dock vara tveksamt om exportmöjligheterna kan utnyttjas i högre grad än som här förutsatts. Det kan tillfogas att dessa exportprognoser ligger väl i linje med de planer som kommer till uttryck i den av IUI utförda industrienkäten och som redovisas närmare i bilaga 3¹, särskilt avsnitt 2 och 3.

Tjänsteexporten

Exporten av tjänster, uppgick 1972 i löpande priser till 7 100 milj. kr., vilket utgjorde ca 15 % av totalexportens värde. En intressant tendens vad gäller tjänsteexporten är den kraftiga expansionen av tjänster som t. ex. varuhandelsprovisioner, entreprenadarbeten och teknisk uppdragsverksamhet.

Transportsektorn, där särskilt sjötransporterna intar en dominerande ställning, är den viktigaste tjänstesektorn. Här förutses för tiden fram till 1977 en fortsatt relativt väl hävdad utveckling karakteriserad av allt större fartygsenheter och nya former för samsegling inom den transoceanica containertrafiken. I sammanhanget kan också framhållas den växande närtrafiken med passagerar- och lastfärjor. För totala tjänsteexporten förutses en ökning — i 1968 års priser — med i genomsnitt 4,8 % per år 1970—1975 och 3,3 % per år 1972—1977.

Varuimporten

Den totala varuimporten som under 60-talet steg med i genomsnitt 8 % per år i volym ökade i stort sett inte alls 1970—1972. För prognosperioden som helhet gäller att med de högre ökningstakter för bl. a. privat konsumtion efter 1972 som redovisats i kapitel 1 ovan också importen förväntas accelerera. Bland typiska utvecklingsdrag kan nämnas en neddragning av industrins investeringsutveckling som gjorts jämfört med LU 70 och som får klara effekter på maskinimporten. Vidare förutses som en följd av raffinaderiutbyggnaden under prognosperioden en kraftig neddragning av importökningstakten för raffinerade oljeprodukter motsvarad av en ökad råoljeimport. Impor-

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 3.

Tabell 3: 2 Sveriges import 1970—1977
1968 års priser

	Milj. kr 1970	Procentuell årlig förändring	
		1970— 1975 ¹	1972— 1977 ¹
1 Jordbruk, fiske	1 871	0,9	2,5
2 Skogsbruk	54	-1,9	7,0
3 Extraktiv industri	1 717	3,8	9,4
4 Skyddad livsmedelsindustri	716	4,4	6,8
5 Konkurrensutsatt livsmedelsindustri	1 244	4,0	5,8
6 Dryckesvaru- och tobaksindustri	357	3,6	6,1
7 Textil- och beklädnadsindustri	3 131	5,6	8,4
8 Trä-, massa- och pappersindustri	825	5,1	6,4
9 Grafisk industri	190	4 0	12,5
10 Gummivaruindustri	391	6,9	9,3
11 Kemisk industri	3 772	5,1	6,1
12 Petroleum- och kolindustri	2 667	0,9	5,6
13 Jord- och stenindustri	594	5,4	6,6
14 Järn-, stål- och metallverk	3 324	4,7	8,0
15 Verkstadsindustri exkl. varv	11 184	6,3	8,0
16 Varv	426	5,1	5,9
17 Övrig tillverkningsindustri	469	0,8	4,3
18 El-, gas- och vattenverk	114	11,2	18,1
19 Byggnadsverksamhet	—	—	—
20 Varuhandel	428	10,2	12,0
21 Transport och kommunikation	1 416	8,1	7,8
22 Bostadsförvaltning	—	—	—
23 Övriga privata tjänster	867	10,8	9,5
24 Utländska turisttjänster	2 626	5,5	7,0
Totalt	38 383	5,2	7,3

¹ Förändringstalen för perioderna 1970—1975 och 1972—1977 är på sektornivå beräknade på import inkl. tullar.

ten — liksom f. ö. exporten — av textil- och beklädnadsvaror väntas uppta en strukturellt stigande andel av produktionsvärdet. Mer allmänt består intrycket att den pågående strukturomvandlingen, med ökande andelar i totalproduktionen för verkstadsindustri och kemisk industri och med relativt minskande omfattning för branscher som textil-, beklädnads- och livsmedelsindustri, har uppdragande effekter på importen; i det förra hänsendet genom komplementär import i form av insats- och investeringsvaror, i det senare fallet på grund av att varor producerade i Sverige ersätts med importerade. Det finns emellertid även tendenser som verkar i riktning mot ett lägre importberoende under prognosperioden, som t. ex. den kraftiga utbyggnaden fram till 1975 av varvs- och petroleumindustrin. Resultaten av importberäkningarna framgår av tabell 2.

Tjänsteimporten

Tjänsteimporten uppgick 1972 i löpande priser till 7 100 milj. kr., vilket var ca 16 % av totala importvärdet. Den domineras av svenska

Tabell 3: 3 Betalningsbalansen 1970—1977

Milj. kr, löpande priser

	1970	1972	1975	1977
Export av varor, fob	35 000	41 330	57 300	68 600
Import av varor, cif	36 486	38 812	53 700	62 800
<i>Handelsbalans</i>	<i>-1 486</i>	<i>2 518</i>	<i>3 600</i>	<i>5 800</i>
däruv enligt handelsstatistiken	-1 101	3 262		
Transport- och kommunikations- tjänster, netto	2 838	3 213	3 800	3 800
Turism och liknande, netto	-2 040	-2 698	-3 200	-4 200
Övriga varor och tjänster, netto	-267	-522	-1 200	-1 500
<i>Bytesbalans för varor och tjänster</i>	<i>-955</i>	<i>2 511</i>	<i>3 000</i>	<i>3 900</i>
Transfereringar inkl. u-hjälpslån, netto	-793	-1 453	-3 000	-3 900
<i>Bytesbalans för varor, tjänster och transfereringar inkl. u-hjälpslån</i>	<i>-1 748</i>	<i>1 058</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Kapitalbalans exkl. u-hjälpslån	1 439	1 187	..	..
Tilldelning av SDR	196	178	..	..
Restpost	731	506	..	..
Bankernas utlandsställning	618	2 929	..	..

Ann. Ovanstående betalningsbalans ansluter sig till de principer som används i nationalräkenskapernas statistik över utrikeshandelstransaktionerna. En alternativ redovisning, som ansluter sig till riksbankens betalningsbalansstatistik över tjänstetransaktionerna, återfinns i Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 2.

turisters utgifter utomlands. Under konjunktur nedgången 1970—1972 då den privata konsumtionen i övrigt stagnerade fortsatte utlandsturismen att öka kraftigt. I de reviderade kalkylerna har antagits en ökning i turistutgifternas volym med 5,5 % per år 1970—1975 och ännu något högre åren därefter.

Den sektor som emellertid förutses få den kraftigaste volymökningen, ca 10 % om året under de båda perioderna, är övriga privata tjänster, särskilt internationell administration och distribution och, liksom på exportsidan, entreprenadverksamhet. En kraftig ökning kan slutligen även förutses för kostnader i samband med utrikes transporter. För totala tjänsteimporten förutses en ökning — i 1968 års priser — med i genomsnitt 7,5 % per år 1970—1975 och 8,1 % per år 1972—1977.

Bytesbalans för varor och tjänster och transfereringar

Transfereringsnettots underskott, vilket är den faktor som främst medför krav på överskott i summan av varu- och tjänstetransaktionerna, påverkas i hög grad av utvecklingen av u-landsbiståndet. I våra kalkyler har vi uppskattat att de faktiska utbetalningarna av biståndsmedel inkl. krediter i löpande priser skulle öka från 800 milj. kr 1972 till

2 000 milj. kr. 1975 och 2 550 milj. kr. 1977. Det får emellertid uppmärksammas att dessa utbetalningar i relativt hög grad kommer att användas för inköp av svenska exportvaror även i de fall biståndet inte är s. k. "bundet" bistånd.

För transfereringsnettots underskott spelar även vissa andra faktorer såsom nettot av räntor, löner och utdelningar samt nettot av försäkringspremier och försäkringsutfall en viktig roll under prognosperioden. Förändringen i nettot av samtliga dessa betalningsströmmar väntas under prognosperioden gå i en för den svenska betalningsbalansen negativ riktning.

Som framgår av tabell 3 innebär prognoserna för de poster som kommenterats något ovan att *bytesbalansen för varor och tjänster* (mätt i löpande priser) skulle behöva gå från ett överskott på ca 2,5 miljarder kr 1972 till ett överskott på 3 miljarder 1975 och 3,9 miljarder 1977 för att möta de ökande underskotten i transfereringsbalansen. Målsättningen att *bytesbalansen för varor, tjänster och transfereringar* (som visade ett överskott med ca 1 000 milj. kr 1972) skulle vara i balans 1975 och 1977 skulle därmed kunna bli uppfylld.

3.2 Den finansiella utvecklingen

De reala kalkylerna i LU 70 kompletterades med en finansiell analys rörande inkomstbildning, sparande och kreditgivning. De två gångna åren har på den finansiella sektorn uppvisat förändringar som motiverar en något mer ingående behandling. Olika studier och förnyade beräkningar har sålunda genomförts och de presenteras i bilaga 6.¹ Här kommer företrädesvis att återges vissa resultat avseende inkomstbildning, finansiellt sparande och kreditgivning. I andra sammanhang — bl. a. i kapitel 4 — kommer att refereras till vissa övriga frågor som behandlas i bilagan. Med hänsyn till överskådligheten kommer redovisningen av den finansiella utvecklingen att avse endast perioden 1972—1977.

Beräkningarna i detta avsnitt har som utgångspunkt de resultat som framkommit genom de reala kalkylerna. För att dessa skall kunna överföras till finansiella termer måste vissa prisantaganden göras. Redan här skall nämnas den förutsättning som valts för löneutveckling och BNP då den är central för alla beräkningar. För att få samstämmighet med riksrevisionsverkets beräkningar över inkomst- och skatteutveckling har där använda förutsättningar fått gälla över lag. De innebär att de anställdas löner från 1974 schablonmässigt antas stiga med 7 % per år. Tillsammans med antaganden för övriga sektorer rörande

¹ I denna bilaga till SOU 1973: 21 ingår tre olika avsnitt. Det första behandlar inkomstbildning, finansiellt sparande samt kreditmarknaden. I det andra belyses olika faktorerers inverkan på kommunernas finansiella situation, i det tredje sammanfattas vissa resultat från olika undersökningar inom konjunkturinstitutet rörande privat konsumtion och sparande.

inkomster och priser torde detta motsvara en nominell ökning av BNP om 8 till 8,5 % per år. Då de reala kalkylerna för 1972—1977 anger en BNP-tillväxt om drygt 4 % årligen skulle den förutsatta prisstegringen för BNP således vara ca 4 % per år.

Inkomstbildning och finansiellt sparande

I tabell 4 visas den förändring i disponibla inkomster som förutsätts ske 1972—1977 för olika sektorer inom samhällsekonomin. De antaganden rörande olika inkomst- och transfereringsposter som ger dessa resultat är i huvudsak följande. (Tidigare har nämnts den genomgående förutsättningen om en BNP-ökning om 8—8,5 % per år.)

För *statens* del förutsätts såväl de direkta som indirekta skatteskalorna bli oförändrade. Uppbörden av direkta skatter beräknas under dessa förhållanden öka med 15 % per år — en ökningstakt som ligger väsentligt över den (7 %) som gällde 1967—1972. Skillnaden hänger bl. a. samman med att sjuk- och arbetslöshetsersättningarna görs beskattningsbara fr. o. m. 1974. Det låga ökningstalet för jämförelseperioden förklaras i hög grad av den skattereform som trädde i kraft vid ingången av 1971. För övriga inkomstkällor förutses en tillväxt om ca 9 % per år 1972—1977.

I fråga om transfereringar till andra sektorer bör främst nämnas effekterna av de reformer som vid årsskiftet 1973/1974 träder i kraft inom sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarnas område. Dessa för upp bidragen till socialförsäkringssektorn till en årlig ökning om 14 %. Till hushållssektorn skulle de utgående statliga bidragen växa med 8 %

Tabell 3:4 Inkomstbildning och finansiellt sparande inom offentlig sektor 1972—1977

Löpande priser

	Skatte- intäkter	Övriga inkomster	Transfere- ringar	Disponibla medel	Slutlig ef- terfrågan	Finansiellt sparande
Stat						
1972, milj. kr	43 200	4 800	— 30 600	17 400	— 20 000	— 2 600
1977, milj. kr	74 300	7 200	— 51 400	30 100	— 29 400	700
1972—1977, % per år	11	8	11	12	8	—
Kommun						
1972, milj. kr	26 000	20 850	— 8 100	38 750	— 39 750	— 1 000
1977, milj. kr	38 900	33 800	— 12 700	60 000	— 64 200	— 4 200
1972—1977, % per år	8	10	9	9	10	—
Socialförsäkrings- sektorn¹						
1972, milj. kr	16 750	12 200	— 18 400	10 550	— 550	10 000
1977, milj. kr	26 000	23 600	— 34 200	15 400	— 900	14 500
1972—1977, % per år	9	14	13	8	10	—

¹ För denna sektor upptas under "Skatteintäkter" influtna avgifter och under "Övriga inkomster" bidrag från stat och kommun samt ränteinkomster.

per år. Den största posten bland de statliga transfereringarna är de som utgår till kommunerna. Dessa beräknas 1972—1977 stiga med 10 % per år. Därvid har beaktats den ytterligare ökning av kommunernas inkomster om drygt 350 milj. kr som följer av vid 1973 års riksdag framlagt förslag till omläggning av skatteutjämningsssystemet.

Vad beträffar *kommunerna* bygger beräkningarna på ett antagande om att kommunalskatten höjs med 25 öre per år fr. o. m. 1974. Medelutdebiteringen skulle därmed bli 25 kr 1977. Skatteinkomsterna beräknas under dessa förhållanden öka med 8 % per år. Kommunernas övriga inkomster — liksom statsbidragen som förut berörts — skulle stiga med ca 10 % per år. De bidrag kommunerna betalar till hushåll, försäkringssektorn och andra områden förutses utvecklas ungefär i takt med de berörda inkomsterna varför tillväxten av de disponibla inkomsterna kan skattas till 9 % per år.

Socialförsäkringssektorn tillgodoräknas höjda inbetalningar genom att ATP-avgiften antas komma att höjas med 1/4 procentenhet såväl 1975 som 1976 för att uppgå till 11 % de två sista prognosåren. Reformerna i fråga om sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna medför för 1974 en ökad arbetsgivaravgift om totalt 1 procentenhet. Härifrån skall dock dragas en sänkning av ATP-uttaget samma år om en halv procentenhet. I avgifter skulle därigenom influtna medel stiga med 9 % per år. Statsbidrag och ränteinkomster skulle öka snabbare (14 resp. 15 % per år). Mot detta står en förutsedd ökning (13 % per år) av bidragen till hushållen och kvar skulle bli en årlig ökning av disponibla medel med 8 %.

Även de anspråk på finansiella resurser som kommer att ställas genom de konsumtions- och investeringsökningar som för stat och kommun intagits i de reala kalkylerna återges omräknade till löpande priser i tabell 4. Skillnaden mellan medelsefterfrågan för dessa ändamål och de disponibla inkomsterna utgör ett finansiellt sparande; ett plussaldo anger ett minskat behov av extern upplåning eller en ökning av utlåningsmöjligheterna medan det omvända förhållandet betecknas genom ett minussaldo.

Som framgår av tabellen skulle statens finansiella sparande förstärkas fram till 1977 med något över 3 miljarder kr. Samtidigt skulle kommunernas behov av externa medel öka med ungefär samma belopp. Tillsammans för stat och kommun skulle sålunda anspråken på kreditmarknaden bli desamma 1977 som 1972 eller ca 3,5 miljarder kr. Inom socialförsäkringssektorn skulle det finansiella sparandet växa med 4,5 miljarder kr till 14,5 miljarder kr 1977. Netto räknat innebär detta att den sammanlagda offentliga sektorns roll för kapitalbildningen stärks.

Den finansiella utvecklingen för *hushållen* skall kommenteras i anslutning till nedanstående tablå. I denna belyses utvecklingen av hushållens faktorinkomster inkl. och exkl. arbetsgivaravgifter sedan slutet

av 50-talet. En fortgående höjning av faktorinkomsterna inkl. arbetsgivaravgifter sedda i relation till BNP har kunnat registreras. För 1977 antas en oförändrad andel jämfört med 1970—1972. Då emellertid lågkonjunkturen dessa år syns ha fört upp siffran ovanligt mycket bedöms antagandet för 1977 innebära en viss fortsatt höjning av faktorandelen om man jämför med det sannolika genomsnittliga läge som kan komma att råda för exempelvis 1970—1974. Den långsiktiga nedgången av faktorinkomstens andel exkl. arbetsgivaravgifter antas bestå, och med hänsyn till företagets vinstläge 1970—1972 synes det ganska troligt att de höjda avgifterna fram till 1977 helt kommer att belasta hushållens inkomstandel.

	Faktorinkomster i procent av BNP				
	1957— 1960	1961— 1964	1965— 1969	1970— 1972	1977
Faktorinkomst inkl. arbetsgivaravgifter	81,8	82,6	83,4	84,4	84,4
Faktorinkomst exkl. arbetsgivaravgifter	77,8	76,8	75,2	74,4	73,1

Utifrån de antaganden som i det föregående omnämnts skulle genom inverkan av inkomstomfördelande faktorer i form av skatter, transfereeringar etc. av faktorinkomsten (inkl. arbetsgivaravgifter) återstå i disponibel inkomst de andelar som anges i tabell 5. Sålunda beräknas denna andel sjunka från 77,3 % 1972 till 75,4 % 1977. Nedgången är nettoresultatet av en ökad andel för skatter och försäkringsavgifter med ca 5 procentenheter och en uppgång i till hushållen utbetalade bidrag om 3 procentenheter. Slutligen har i tabellen medtagits siffror för sparkvotens utveckling. Som där framgår anges sparkvoten 1977 till 4,7 % — alltså ungefär mitt emellan den låga nivån från 60-talets slut och de höga kvoterna 1971 och 1972. Vid en sådan utveckling av spar-

Tabell 3:5 Hushållens inkomster och sparande 1960—1977

	Hushållens inkomster uttryckta i procent av faktorinkomsten						Procentuell årlig volymförändring		
	1960	1965	1970	1972	1975	1977	1960— 1970	1970— 1975	1972— 1977
Faktorinkomst inkl. arbetsgivaravgift	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	8,8	8,2	8,1
Disponibelt före skatt och transfereringar	94,8	91,5	89,0	87,7	86,8	86,6	8,1	7,7	7,8
Skatter och avgifter	-26,3	-33,6	-41,9	-43,7	-47,4	-48,9	14,0	10,9	10,5
Transfereringar	13,3	15,4	18,4	21,0	24,5	24,4	12,5	14,4	11,3
Disponibel inkomst	87,0	81,7	76,5	77,3	77,0	75,4	7,4	8,5	7,6
Sparkvot	6,4	5,0	3,5	6,6	6,5	4,7	-0,3	0,6	-0,4

kvoten skulle konsumtionen kunna utvecklas på ett sätt som svarar mot det utrymme som beräknats i de reala kalkylerna.

Det bör framhållas att i kalkylerna över hushållssektorn gjorts två centrala antaganden, nämligen beträffande hushållens andel av faktorkostnaderna resp. hushållens sparkvot. Utöver att förändringar i båda dessa antaganden väger tungt i skattningarna av hushållssektorns finansiella sparande har de också en spegelvänd effekt på *företagssektorn*. Den senares sparkvot är nämligen residualt bestämd. Vid den "lösning" av hushållssektorns utveckling som ovan gjorts framkommer ur beräkningarna att företagssektorns sparande som en andel av BNP skulle minska med 1 1/2 procentenheter fram till 1977. Mot detta kan ställas att de privata investeringarnas andel av BNP i löpande priser samtidigt skulle reduceras med 1 procentenhet. Detta betyder att företagssektorns beroende av extern finansiering skulle öka under prognosperioden. Uttryckt i en självfinansieringskvot beräknad som sparande i procent av investeringar i anläggningar, maskiner och lager skulle utvecklingen bli en nedgång av denna kvot från 65 för 1969—1972 till 60 för 1977. Som kommer att framgå av det följande finns kreditmarknadsmässiga förutsättningar för att genom upplåning fylla ut denna nedgång. I vad mån en sådan utveckling kan tänkas påverka företagens investeringsbenägenhet har här inte kunnat bedömas, och därmed kan inte heller sägas om den är förenlig med den investeringsutveckling som angetts i de reala kalkylerna.

Kreditmarknaden

De senaste årens utveckling på kreditmarknaden har visat att stora variationer i kreditefterfrågan och utbud kan inträffa från ett år till ett annat. Kreditåtstramningen 1969 och 1970 medförde en minskning av den totala nettoutlåningen på den organiserade kreditmarknaden med 4 miljarder kr, eller från 20 miljarder kr 1968 till 16 miljarder kr 1970. Under 1971 och 1972 ökade, med den expansiva kreditpolitik

Tabell 3:6 Kreditmarknadskalkyl för 1977

Milj. kr årsgenomsnitt för 1969—1972

Efterfrågan	1969— 1972	1977	Utbud	1969— 1972	1977
Stat	4 000	4 000	Riksbanken	1 100	1 300
Kommun	1 550	3 900	Banker	8 700	12 500
Bostäder	8 150	10 000	Enskilda försäkringsinrättningar	2 400	4 000
			Allmänheten	800	1 000
Näringsliv ¹	6 700	14 600	Öffentliga försäkringsinrättningar	7 400	13 700
Totalt	20 400	32 500	Totalt	20 400	32 500

¹ Inkl. hushåll.

som då fördes, nettoutlåningen med 11 miljarder kr och kreditmarknadens omslutning fördes därmed upp till 27 miljarder kr 1972.

Mot en sådan bakgrund framstår klart hur vanskelig en framskrivning av kreditströmmarna blir. Då ändå ett tänkbart kreditmarknads-läge 1977 här anges förutsätts att det då inte råder vare sig en lätt eller en åtstramad kreditmarknad. Jämförelser görs vidare från genomsnittssiffror för 1969—1972. I tabell 6 återfinns den bild av utvecklingen som då kan tecknas. Här skall inga utförligare kommentarer göras till tabellens siffror utöver en kort redovisning av de grunder på vilka de beräknats.

Statens upplåning 1972 hade en omfattning av 6,3 miljarder kr. I det föregående har angetts att en ökning om 3,3 miljarder kr av det finansiella sparandet kan beräknas ske till 1977. Upplåningsbehovet skulle då minska i motsvarande mån. För sin utlåning kan emellertid staten behöva vissa nytillskott av medel. Bland annat torde utlåningen till bostadssektorn komma att öka med ca 1 miljard kr, främst på grund av växande skuld för låntagare som tidigare erhållit paritetslån. Sammanlagt har statens upplåning 1977 här satts till 4 miljarder kr.

Kommunerna lånade upp 1,7 miljarder kr på den reguljära kreditmarknaden 1972. I förhållande till utgiftsöverskottet var upplåningen detta år jämförelsevis stor. Detta hängde samman med att kommunerna ville förstärka sin likviditet som under 1970 och 1971 nått en botten-nivå. Ökningen av likviditeten uppgick 1972 till 2 miljarder kr. Här har förutsatts att ökningen av likvida tillgångar inte blir lika stor fram till 1977 utan stannar vid 1 miljard kr. På så sätt skulle — vid den förut-sedda försämringen om 3,2 miljarder kr av det finansiella sparandet — ett upplåningsbehov om 3,9 miljarder kr föreligga 1977.

I kreditmarknadsstatistiken har inte hushållens upplåning kunnat särskiljas från *företagens* varför de i tabellen ingår i siffran för närings-livet. Någon större förändring i hushållens upplåning har här inte an-tagits komma att ske. För företagens del har räknats med ett finansiellt sparandeunderskott om 5,5 miljarder kr. 1977. Genom att likviditets-uppbyggnaden 1977 samtidigt antas bli 1 miljard kr lägre än 1972 skulle det ökade upplåningsbehovet kunna reduceras till 4,5 miljarder kr. Upplåningen på kreditmarknaden kalkyleras därmed till 14,6 mil-jarder kr 1977 mot 10,1 miljarder kr 1972.

På efterfrågesidan är slutligen upptaget ett ökat lånebehov för bo-städer. Det har beräknats till 1,1 miljarder kr och skulle föra upp sek-torns upplåning från 8,9 miljarder kr 1972 till 10 miljarder kr 1977.

Sammanfattningsvis kan sägas att med de antaganden som här pre-senterats för perioden 1972—1977 antyder de finansiella kalkylerna en relativt balanserad bild för den sammanlagda offentliga sektorn. Den totala upplåningen från stat och kommun väntas inte uppvisa några drastiska kastningar samtidigt som allmänna pensionsfondens kredit-

givningskapacitet fortsätter att växa. Avvägningsproblem kan däremot skönjas vad gäller fördelningen av finansiella resurser inom den offentliga sektorns delsektorer.

För företagssektorns del är som nämnts kalkylerna speciellt osäkra. Utöver vad som berörts i det föregående kan de svängningar i kreditbehoven som sammanhänger med lagerrörelserna nämnas. Inte heller har här diskuterats vilken form företagets externa upplåning kan komma att ta men alternativet med upplåning på de internationella marknaderna bör nämnas.

3.3 Regional utveckling

I LU 70 gjordes för första gången i samband med långtidsutredningarna en mera omfattande genomgång av den regionala utvecklingen. Sedan dess har drygt två år passerat. I huvudsak kan den bild som tecknades i slutet av 1970 fortfarande anses gälla. Det påpekades bl. a. i LU 70 att det finns risk för att de regionala spänningarna mellan orter och regioner kommer att tillta under 70-talet. Riskerna för detta diskuterades utifrån den konflikt som mer eller mindre uttalat kan förekomma mellan regionalpolitiska och övriga mål. Speciellt uppmärksammades de krav som tillväxt- och stabiliseringspolitiken ställer. Det påpekades vidare att de regionala obalanserna kunde mildras genom att man försöker skapa gynnsammare tillväxtbetingelser i ett antal områden utanför storstadsområdena.

I LU 70 berördes även frågan om ökat statligt och kommunalt stöd för att upprätthålla en minimistandard i fråga om service i glesbygdsområdena. Sedan dess har förslag förelagts riksdagen på grundval av glesbygdsutredningens betänkande vilka syftar till att förbättra service-situationen för befolkningen i glesbygden.

Sedan 1970 har en del händelser inträffat som kan påverka bedömningarna i LU 70. 1971 och 1972 har präglats av en relativt kraftig lågkonjunktur, vilket medfört regionalpolitiska effekter av olika slag. Stockholmsregionens befolkningstillväxt har sålunda i det närmaste upphört samtidigt som utflyttningsöverskotten i flera av Norrlandslänen kraftigt reducerats. Det är emellertid mycket svårt att avgöra till hur stor del denna förändrade flyttningsbild är ett konjunkturfenomen. Man torde exempelvis också kunna hävda att den regionala politiken bidragit till en viss strukturell förändring i ekonomin.

Det torde dock fortfarande vara riktigt att hävda att de allvarligaste regionalpolitiska problemen alltjämt är sysselsättningsfrågorna i skogslänen och de interregionala inkomstskillnaderna. Den registrerade arbetslösheten uppvisar liksom de relativa arbetskraftstalen för kvinnor stora regionala variationer. Det kan exempelvis nämnas att om de relativa arbetskraftstalen för kvinnor skall komma upp i samma nivå i

skogslänen som i Stockholm är det nödvändigt att öka sysselsättningen för kvinnor i de förstnämnda länen med drygt 20 %. Arbetslösheten avspeglar delvis tillfälliga variationer i sysselsättningen, beroende på det allmänna konjunkturläget. Det finns emellertid en del av arbetslösheten som endast långsamt förändras och som avspeglar strukturproblem på arbetsmarknaden. Framför allt visar sig den arbetslöshet som finns kvar under högkonjunkturer i högre grad drabba de län som ligger i det allmänna stödområdet än övriga län. Under de två högkonjunkturåren 1969—1970 var arbetslösheten i dessa län relativt sett mellan två till tre gånger så hög som i riket som helhet.

Förutom sysselsättningsproblem kännetecknas situationen i många kommuner i skogslänen av att konsumtionsutrymmet per capita är mindre än i orter i södra Sverige, vilket främst kan förklaras av skillnader i inkomstnivå. Det kan exempelvis nämnas att inkomsten per inkomsttagare är ca 50 % större i Stockholm än i kommunerna i Norrlands inland samt att de kommunala bruttoutgifterna per invånare är mer än dubbelt så höga i Stockholm som i skogslänen. För industrins del har man visat att löneskillnaderna mellan olika kommunblock främst förklaras av att löneläget i en viss bransch är lågt i förhållande till riksgenomsnittet. Det bör dock betonas att av tillgängliga undersökningar att döma har inkomstskillnaderna minskat något under senare år.

I bilaga 7 till LU 70 visades bl. a. att antalet industrisysselsatta i storstadsregionerna sjönk med i runt tal 17 000 personer från 1962 till 1968, medan antalet sysselsatta steg i Norrland och de mindre tätbefolkade delarna i södra och mellersta Sverige med ca 10 000 personer. Den fortsatta utvecklingen har bl. a. inneburit att storstäderna 1968—1970

Tabell 3:7 Sysselsättningsutvecklingen inom tillverkningsindustrin 1962—1977

Index

Kommunblocksgrupp	1962	1968	1970	1975	1977
Stockholms A-region	100	91	92	84	78
Göteborg o. Malmö A-region	100	93	97	92	87
Större städer	100	98	102	99	96
Södra mellanbygden	100	103	110	112	109
Norra tätbygden	100	107	117	123	122
Norra glesbygden	100	113	120	128	127
Hela riket	100	98	103	101	97

Ann. Kommunblocksgrupp Befolkningsunderlag

	Lokalt	Regionalt
Större städer	mer än 90 000	Mer än 300 000
Södra mellanbygden	27 000—90 000	Mer än 300 000
Norra tätbygden	27 000—90 000	Mindre än 300 000
Norra glesbygden	Mindre än 27 000	Mindre än 300 000

återvann 7 000 industrisysselsatta, medan sysselsättningen i Norrland och södra och mellersta Sverige ökade med ytterligare 17 000 personer. Som framgår av kapitel 2 beräknas sysselsättningen inom industrin minska något från 1970 till 1975. Drar man schematiskt fram trenden för branschförskjutningarna på samma sätt som ERU gjorde i den regionala bilagan till LU 70 framgår att man kan räkna med en minskning av industrisysselsättningen i storstäderna på ca 17 000 personer 1970—1975. I Norrland och de mindre tätbefolkade delarna i södra och mellersta Sverige skulle med samma beräkningsmetod industrisysselsättningen öka med omkring 8 000 personer. 1975—1977 beräknas sysselsättningen minska i samtliga kommunblocksgupper. Resultaten är sammanfattade i tabell 7.

I december 1972 antog riksdagen propositionen (1972: 111) om ett regionalpolitiskt handlingsprogram. Detta grundar sig på länsprogram 1970, som länsstyrelserna har upprättat i samverkan med kommunerna. I huvudsaklig överensstämmelse med förslag som lagts fram i länsprogrammen förordas i propositionen en plan för utveckling av den regionala strukturen. I denna beskrivs vilka funktioner olika Orts- och regiontyper bör fullgöra i regionala sammanhang. Följande ortstyper anges: storstadsområden, primära centra, regionala centra samt kommuncentra. Vid sidan av de tre storstadsområdena redovisas 23 primära centra och ett 70-tal regionala centra.

I propositionen presenteras vidare befolkningsramar för planeringen i länen. Det sägs att huvudalternativet för planeringen i län som nu har uttalade regionala balansproblem kan grundas på en i stort sett oförändrad befolkning 1980. Tanken på att uppställa befolkningstal som orubbliga mål i den meningen att man försöker låsa utvecklingen vid t. ex. oförändrad befolkningsnivå i varje län eller kommun avvisas emellertid.

Regionalpolitiken kommer liksom hittills att inriktas på sysselsättningsskapande åtgärder främst i de delar av landet som ingår i det allmänna stödområdet. Till de regionalpolitiska stödåtgärderna brukar lokaliseringsstöd, sysselsättningsstöd, utbildningsstöd och transportstöd räknas. Lokaliseringsstöd utgår i huvudsak för investeringar inom industri och industriserviceverksamhet inom stödområdet medan sysselsättningsstöd utgår till de industriföretag inom det s. k. inre stödområdet som utökar sin sysselsättning. Utbildningsstöd lämnas till företag som nyanställer personal i samband med nyetablering eller utvidgning av verksamheten.

I jämförelse med omfattningen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna och skatteutjämningsbidragen väger utgifterna för det regionalpolitiska stödet relativt lätt. De sammanlagda kostnaderna för regionalpolitik, beredskapsarbeten och vissa andra arbetsmarknadspolitiska medel samt de kommunala skatteutjämningsbidragen uppgår till ca 4,9

Tabell 3:8 Omfattningen per år av vissa statliga stödåtgärder 1971—1972

	Stöd i hela landet		Därav i skogslänen milj. kr
	Milj. kr	%	
Lokaliseringsstöd 1972	303	76	227
Sysselsättningsstöd 1972	14	4	14
Utbildningsstöd 1971/72	42	10	36
Transportstöd 1971	40	10	39
Summa regionalpolitiskt stöd	399	100	316
Arbetsmarknadsutbildning 1971/72	708	16	113
Flyttningsbidrag 1971/72	56	1	31
Beredskapsarbeten 1971/72	1 791	40	864
Skattcutjämningsbidrag	1 938	43	1 058
Summa övrigt stöd med betydande regionalpolitiska effekter	4 493	100	2 066
Summa stöd	4 892		2 382

miljarder kr per år varav det regionalpolitiska stödet svarar för endast ca 400 milj. kr (tabell 8).

I det regionalpolitiska handlingsprogrammet aviserades ett flertal förslag som avser att förstärka det regionalpolitiska stödet. Dessa förslag presenteras i proposition 1973: 50 och avser bl. a. lokaliseringsstöd till visst slag av serviceverksamhet och turistanläggningar, förhöjt lokaliseringsskattbidrag och sysselsättningsstöd i det inre stödområdet samt en effektivisering av det obligatoriska lokaliseringssamrådet. Förslag har vidare framlagts för riksdagen om en förstärkning av transportstödet (prop. 1973: 95). Förslaget innebär bl. a. att stödet skall utvidgas att avse även vissa transporter till orter inom stödområdet samt att den kortaste bidragsberättigade transportsträckan sänks från 300 km till 250 km.

Under ett flertal år har ett omfattande utredningsarbete ägt rum angående den regionala utvecklingsplaneringen och den fysiska riksplaneringen. Detta arbete har bl. a. gett till resultat ett rikt faktaunderlag om befolkningsutveckling och näringslivsstruktur i olika delar av landet. Vidare har länens, kommunernas och företagens planer och önskemål om den framtida utvecklingen inventerats. I det regionalpolitiska handlingsprogrammet sammanfattas de viktigaste utredningsresultaten samt presenteras de riktlinjer som enligt regeringen bör vara vägledande för den regionala politiken.

Ambitionsnivån har ökat i väsentlig utsträckning alltsedan 1964, då målen för en aktiv lokaliseringspolitik angavs. Det sades bl. a. då att lokaliseringspolitikerna bör syfta till att främja en sådan lokalisering av näringslivet att landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och fördelade på ett sådant sätt att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas.

De mål för den regionala politiken som anges i det regionalpolitiska

handlingsprogrammet behandlar den önskvärda utvecklingen av arbetsmarknad, servicetillgång och miljöförhållanden i olika delar av landet som i likhet med målen för en aktiv lokaliseringspolitik från 1964 i första hand är avsedda att markera den allmänna inriktningen av regionalpolitiken. För att nå dessa mål har statsmakterna i fråga om samhällsplaneringen beslutat om en plan för utveckling av den regionala strukturen samt angett ramar i form av befolkningstal för de olika länen 1980.

Beträffande de allmänna målen sägs i propositionen att regionalpolitiken bör syfta till en sådan geografisk spridning av de tillgängliga resurserna att människorna i olika landsdelar kan erbjudas likvärdiga sysselsättningsmöjligheter och en likvärdig tillgång till social, kommersiell och kulturell service samt god miljö. Inom de olika regionerna bör resurserna koncentreras i den utsträckning det är nödvändigt för att skapa så differentierade arbetsmarknader och sådan servicekvalitet som motsvarar medborgarnas önskemål och behov. Befolkningsramarna innebär som tidigare nämnts att huvudalternativet för planeringen i län som nu har uttalade regionala balansproblem kan grundas på en i stort sätt oförändrad befolkning 1980.

De regionalpolitiska målen påverkar långtidsutredningens bedömningar på olika sätt. Beträffande de allmänt formulerade målen torde kunna hävdas att de är av så generell natur att man inte kan dra några bestämda slutsatser om hur regionalpolitiken kommer att påverka de ekonomisk-politiska målen avseende full sysselsättning, jämnare inkomstfördelning, stabil prisnivå och balans i utrikesbetalningarna. Planen för utvecklingen av den regionala strukturen är exempel på mål av mer konkret slag om vilka en diskussion om sambanden mellan den nationella och regionala politikens mål lättare kan föras. En sådan diskussion kan exempelvis avse den konflikt som kan föreligga mellan den allmänna ekonomiska politikens krav på flexibilitet och önskemål om mera bundna planer och målsättningar för olika samhällsområden.

För utredningsarbetet kring långsiktiga tendenser i ekonomin har två frågeställningar som kan väntas uppkomma i den regionalpolitiska diskussionen särskilt intresse. Den ena frågan avser införandet av nya regionalpolitiska styrmedel, medan den andra frågan gäller hur en samordning mellan olika planeringsformer som långtidsutredning, regional utvecklingsplanering och fysisk riksplanering bäst skall ordnas.

I mitten av 1972 tillsattes en parlamentarisk utredning som har till uppgift att ta ställning till om nya styrmedel behövs i regionalpolitiken. Utredningen skall bl. a. undersöka förutsättningarna för att införa ett ekonomiskt avgiftssystem samt lämpligheten av etableringskontroll av företagslokaliseringar. För arbetet med långtidsutredningarna är det betydelsefullt att därigenom erhålla utgångspunkter för hur regionalpolitiken och dess styrmedel kan inpassas inom ramen för den nationella ekonomiska politiken. Såväl stabiliserings- som tillväxtpolitiken

kräver för att bli framgångsrik en flexibilitet som till vissa delar kan vara svår att förena med starka bindningar av resursfördelningen på längre sikt till regioner och sektorer. Kraven på flexibilitet förstärks härutöver av vår ekonomis stora utlandsberoende.

Inför nästa etapp av länsplaneringen och inför 1975 års långtidsutredning kommer säkerligen diskussionen om behovet och möjligheterna av samordning mellan olika planeringsformer att intensifieras. Det är därvid viktigt att försöka klargöra hur det material långtidsutredningen tar fram bäst kan utnyttjas och samordnas med andra verksamheter.

Utgångspunkten för arbetet med långtidsutredningen är att för en 5-årsperiod redovisa utvecklingsalternativ för hela ekonomin där den samlade efterfrågan på varor och tjänster håller sig inom ramen för den beräknade tillgången. Hitills har inga metoder framkommit som gör det möjligt att erhålla konsistenta nationella prognoser via aggregeringar av de planer och prognoser som görs på regional nivå. Vid sidan av de prognoser som upprättas på det regionala och lokala planet inom ramen för länsplaneringen torde det därför vara nödvändigt att utveckla metoder för att bryta ner långtidsutredningens nationella kalkyler på ett fåtal regioner. Ett försök till sådana nedbrytningar har gjorts i den regionala bilagan till LU 70. Inom ERU pågår ett omfattande utredningsarbete som bl. a. syftar till att vidareutveckla dessa metoder — dvs. syftet är att utarbeta konsistenta prognoser som skall beakta både de nationella bedömningar som långtidsutredningen gör och länsplaneringens regionala planer. Det kan vidare nämnas att en tidsmässig samordning sker mellan nästa länsplaneringsomgång — Länsplanering 1974 — och nästa långtidsutredning varför avstämningar och informationsutbyten kan ske vid lämpliga tidpunkter.

3.4 Miljövård

För LU 70 genomfördes en kartläggning av kommunernas och industrins planerade miljövårdsinvesteringar under 70-talets första hälft. Enligt de uppskattningar som då gjordes skulle under perioden 1971—1975 industrins miljövårdsinvesteringar komma att uppgå till mellan 1,1 och 1,6 miljarder kr (räknat i 1969 års priser). Motsvarande investeringar inom de kommunala verksamhetsområdena offentlig renhållning, renhållningsverk och avloppsverk beräknades till 2,8 miljarder kr.

Då uppgifterna insamlades hade miljöskyddslagen samt kungörelsen om statsbidrag till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin nyligen trätt i kraft. Viss osäkerhet om de nya reglernas tillämpning rådde ännu vid insamlingen av planmaterialet. Den praxis som för vissa områden hade utbildats och de riktlinjer som i övrigt föreslagits av naturvårdsverket förutsattes vara vägledande för företagens kalkyler. Efter

vissa särskilda grunder skulle — enligt bestämmelserna — statsbidrag med högst 25 % utgå för de påkallade miljövårdsinvesteringarna. Nyetablerade arbetsställen skulle dock inte få del av statsbidragen. Statsbidragen till byggande av kommunala avloppsreningsverk hade redan 1968 ändrats i syfte att påskynda utbyggnaden av reningsverk med längre gående rening än slamavskiljning. Bidragets storlek bestämdes till 30 —50 % beroende på reningsgraden.

Hösten 1971 beslutades i konjunkturpolitiskt syfte att bidragen till kommuner och industrier för miljövårdsinvesteringar under en begränsad tid skulle höjas till högst 75 %. Åtgärden upprepades hösten 1972 varvid dock det förhöjda bidraget begränsades till högst 50 % för industrins del.

De vidtagna åtgärderna medförde en stark uppgång i miljövårdsinvesteringarna. Till industrin har statsbidrag om ca 580 milj. kr lämnats till anläggningar, vars bidragsberättigade miljövårdsinvesteringar under perioden 1969—1974 uppgivits till något över 1,2 miljarder kr (i löpande priser). Av dessa investeringar faller ca 515 milj. kr på 1972 och ca 470 milj. kr på 1973. Beträffande den branschvisa fördelningen av dessa investeringar kan nämnas att massa- och pappersindustrin svarat för ca 456 milj. kr. (varav bidrag 220 milj. kr.) och järn- och stålindustrin (inkl. metallverk, ferrolegeringsverk samt gjuterier) för ca 290 milj. kr (varav bidrag omkring 150 milj. kr). För kommunala reningsverk hade för budgetåren 1967/68—1971/72 beviljats statsbidrag om närmare 600 milj. kr. Den totala investeringskostnaden uppgick här till omkring 1,15 miljarder kr, varav ca 800 milj. kr berörde budgetåret 1971/72. Siffermaterial som kan belysa andra kommunala miljövårdsinvesteringar, som t. ex. för offentlig renhållning, finns ännu inte att tillgå.

Den bild av miljövårdens resursanspråk som gavs i LU 70 syns det inte finnas anledning att mer väsentligt retuschera. Många investeringar har genomförts tidigare än beräknat. Osäkert är dock om detta kommer att medföra några högre investeringssummor för hela perioden 1971—1975 än de förutsedda.

Endast ett begränsat fält av miljövården kunde i LU 70 täckas genom kostnadsberäkningar. Investeringar som syftar till att förändra produkterna så att användningen av dessa inte ger upphov till miljöskador var det inte möjligt att få uppgifter om. Likaså fanns inga beräkningar av driftkostnaderna för olika miljövårdande aktiviteter. Olika åtgärder som har betydelse för dessa kostnadsposter har under senare tid vidtagits. Här kan crinras om nya lagbestämmelser om den kommunala renhållningen, lagstiftningen om kontroll av hälso- och miljöfarliga varor, beslutade nya föreskrifter fr. o. m. 1976 om bilavgaserna etc.

Den fragmentariska kostnadsbild man har på detta område tillåter inga säkrare bedömningar av hur miljövården återverkar på olika delar av ekonomin. Genom internationella jämförelser kan man beräkna att

den del av BNP som behöver tas i anspråk för att nå uttalade miljöpolitiska mål uppgår till ett par procent. Säkerligen kommer kraven på miljövård att framdeles höjas. Då emellertid en snabb effektivitetsökning i det miljövårdande arbetet har kunnat iakttas torde inte detta leda till att kostnaderna höjs i motsvarande mån. Även om de ökade miljövårdsinvesteringarna innebär en markerad inteckning i resursutrymmet kan dock utgifter av en sådan storlek inte antas på ett avgörande sätt påverka tillväxtbetingelserna och möjligheterna att tillgodose andra behov för individer och samhälle. På enskilda områden kan de miljövårdande åtgärderna medföra mer påtagliga förskjutningar i efterfrågan och produktionsbetingelser, men de torde inte bli större än strukturförändringar som tidigare av ett flertal andra skäl utlösts inom ekonomin.

4 Sammanfattande synpunkter

Den faktiska produktionsökningen 1970—1972 blev, som visats i det föregående, väsentligt lägre än de kapacitetsmässiga tillväxtmöjligheterna. Den svaga utveckling av efterfrågan som ligger bakom detta skall inte här närmare beskrivas och analyseras då en sådan genomgång lätt skulle föra oss bort från de problem vi har att behandla. Några iakttagelser rörande konjunktursituationen 1970—1972 som är av intresse för överväganden om långsiktstendenserna framöver skall dock göras.

Konjunkturförsvagningen de första åren av 70-talet var en internationell företeelse. Den frågan kan ställas om den starka påverkan på våra inhemska förhållanden som alltid utgått från konjunkturförändringarna i världsekonomierna denna gång haft några specifikt nya inslag eller haft en väsentligt annan styrka än tidigare. En jämförelse med andra OECD-länder visar att tillväxten för 1971—1972 var lägre i Sverige än i något av de övriga länderna. Därpå kan man dock inte grunda något antagande att konjunkturedgången i vårt land skulle ha varit kraftigare än på andra håll. Går man till bedömningar av kapacitetstillväxten för 1970—1975, som också sammanställts inom OECD, finner man även där Sverige bland länder med den lägsta tillväxttakten. Denna placering sammanhänger främst med att vårt land genom den allmänna befolkningsutvecklingen får jämförelsevis mycket låga antalsmässiga tillskott till arbetskraften och med att arbetstidsförkortningen reducerat utbudet av arbetstimmar mer än i flertalet andra länder. Tar man hänsyn till det som nu berörts och vidare beaktar att en stor allmän arbetstidsförkortning i Sverige togs ut just 1971—1972 är det inte på något sätt förvånande att vårt land kommer långt ner i en jämförelse över BNP-tillväxten dessa två år. Vid en i styrka likartad konjunkturförsvag-

ning i alla länder skulle det sålunda vara ganska följdriktigt att Sverige intoge en köposition. Men man bör då samtidigt uppmärksamma att om man i stället mäter produktionen per arbetstimme så utfaller jämförelsen helt annorlunda. Den i och för sig bristfälliga statistik som finns över produktivitetens utvecklingen, totalt och på olika näringsgrenar, tyder på att Sverige här ligger mycket högt i fråga om tillväxttakt.

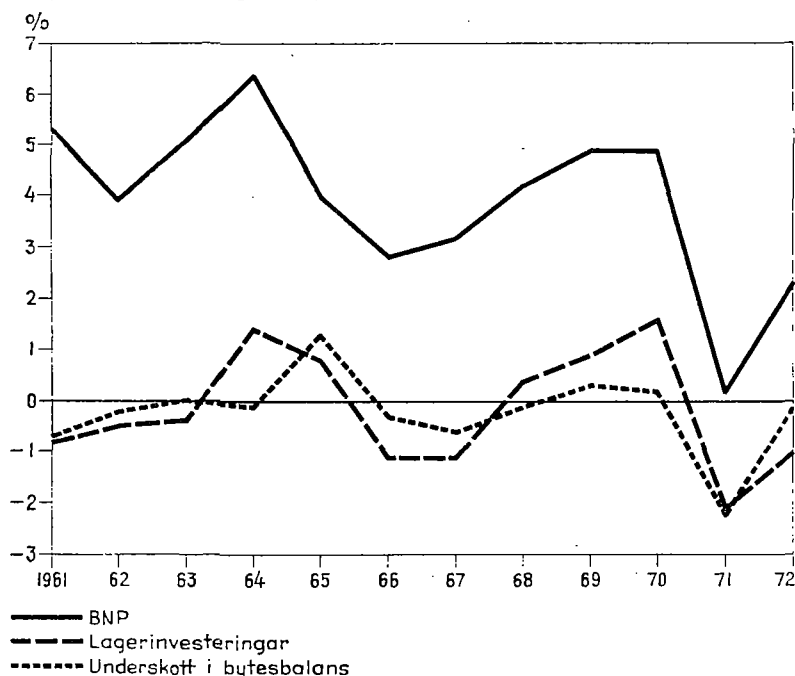
Det är svårt att bedöma vilka skillnader som funnits mellan de olika länderna i fråga om den genomgångna konjunkturförsvagnings tidsförlopp och styrka. Möjligen kan man dock hävda att omsvängningen kom snabbare och mer koncentrerat i Sverige än i flertalet jämförbara länder.

Denna slutsats har kommit fram vid en jämförelse mellan uppgifter som avser den registrerade arbetslösheten. Men kompletterande material — även om det är vagt och osystematiserat — för in en viss tveksamhet om arbetslöshetstalen är fullt rättvisande. Övrig information skulle möjligen kunna tolkas så att medan en neddragning av sysselsättningen i Sverige företrädesvis tog sig uttryck i friställande av arbetskraft och därmed i öppet registrerad arbetslöshet har detta i flera andra länder i något större utsträckning yttrat sig i olika slags inskränkningar av arbetad tid (begränsad arbetsvecka, tillfälliga produktionsnedskärningar etc.). Att en viss sådan skillnad i reaktionsmönster kan finnas förefaller inte så osannolikt med hänsyn till olikheter i samhällenas sociala och ekonomiska struktur och i arbetsmarknads- och arbetslöshetspolitikens utformning. Under konjunktursvackan 1966—1967 kunde f. ö. i Sverige iakttagas ett jämfört med tidigare något ändrat beteende hos företagen vad beträffar sysselsättningen. Med en hårdnande konkurrens och sjunkande vinstmarginaler var den buffert hos företagen som kunde ta upp minskade avsättningsmöjligheter utan avskedanden inte längre så stark. Samtidigt hade samhället starkt byggt ut skyddet och hjälpen till dem som är eller ställs utan arbete. Det är inte förvånande om dessa förhållanden i förening utlöser snabbare kastningar i sysselsättning och arbetslöshet alltefter växlingarna i konjunkturläget.

4.1 Kommentarer till den inhemska utvecklingen 1970—1972

Den snabba omkastningen i konjunkturläget i vårt land mellan 1970 och 1971 beror inte främst på försvagningen i den internationella efterfrågan. Exportökningen blev mindre, men denna nedgång förklarar endast en mindre del av försvagningen i ekonomisk aktivitet inom landet. I stället kan denna föras tillbaka på starkt markerade förskjutningar inom vissa inhemska efterfrågeområden. Det omslag i lagerinvesteringarna som skedde uppgick till drygt 3,5 % av BNP — från en

Diagram 4:1 Förändring i BNP, lagerinvesteringar och bytesbalans 1961—1972

Ann. Förändringar i lagerinvesteringar och underskott i bytesbalans är uttryckta som procent av BNP.

ökning av dessa investeringar 1970 om 1,6 % av BNP till en minskning motsvarande 2,1 % av BNP 1971. En så snabb och stark omsvängning har inte inträffat sedan Koreakrisen. För den privata konsumtionen noterades ett nästan lika starkt omslag eller motsvarande mellan 2,5 och 3 % av BNP. I flera tidigare konjunkturskeden har funnits motvägande utvecklingstendenser inom några områden. Sådana starkare motvikt saknades denna gång. För t. ex. offentlig konsumtion och offentliga investeringar skedde sålunda en försvagning av efterfrågan mellan 1970 och 1971.

Till den ovan skisserade utvecklingen skall knytas några reflexioner kring vissa utvecklingsdrag som kan vara av betydelse för en bedömning av långsiktstendenserna. I diagram 1 illustreras för några olika år dels ökningstakten i BNP, dels *lagerförändringen* i procent av BNP. Där har även lagts in en kurva över bytesbalansens underskott satt i relation till BNP. Den stora överensstämmelsen i förändringarnas riktning och styrka som finns mellan de skilda kurvorna är slående. Något försök att belysa de kausala samband som kan finnas skall inte göras. Lagerinvesteringarnas starka variationer år från år kan givetvis i främsta rummet sägas vara en konjunkturpolitisk fråga. Men genom sin styrka utgör de kastningar på efterfrågesidan som här förekommer ett mycket störande och svårbemästrat element för all politik som har att stabilisera

resursanvändning och sysselsättning, även på längre sikt. De svårigheter som skapas för en jämn utveckling och långsiktig planering inom andra områden av ekonomin är uppenbara. Vidare måste större resurser än eljest nödvändigt hållas i beredskap för att möta de variationer i sysselsättning och arbetslöshet som blir resultatet av de tvära kastningar i efterfrågan som ytterst härrör från lagersvängningarna.

Även om lagerförändringarnas inverkan på det inhemska efterfrågeområdet torde vara det mest svårbemästrade problemet, tillkommer att de genom sitt höga importinnehåll har speciella implikationer för bytesbalanspolitiken. I LU 70 framhölls att den ekonomiska politiken under den period utredningen behandlade hade att utgå från att riskmarginalerna för de utrikes betalningarna var starkt sammankrympta. Givetvis försvåras en politik med syfte att komma till rätta med dessa balansproblem, summerade för en hel konjunkturcykel, då de årliga omsvängningarna i importkrävande lagerinvesteringar har en så markerad styrka. Sedan 1971 har möjligheter öppnats att utnyttja investeringsfonderna även för lagerinvesteringar. De effekter som därigenom kan vinnas kan inte nå utöver en begränsad del av problemområdet. Det förefaller därför vara en viktig utredningsuppgift att söka finna vägar och medel att i högre grad utjämna lagerinvesteringarnas årliga variationer.

Nedgången i den *privata konsumtionens* ökningstakt från 1970 till 1971 hade som spegelbild en stark ökning av hushållens sparande. Detta fördubblades praktiskt taget mellan de nämnda åren och låg sedan kvar på en hög nivå 1972. I LU 70 diskuterades i ett visst sammanhang möjligheterna att begränsa konsumtionsutrymmet. Där sades bl. a. följande: "Att genom skattepolitiken hålla nere privat konsumtion och de disponibla inkomsterna kan vidare i vissa lägen tänkas möta ett effektivt motstånd genom att konsumenterna sänker sitt sparande. Utvecklingen under 60-talets senare hälft är därvidlag ett memento. Möjligheterna att bryta igenom en sådan elastiskt undanglidande försvarslinje hos konsumenterna förefaller inte vara stora. Endast medel som kan ge en effektiv sparstimulans är användbara därför, men sådana medel kan nog erfarenhetsmässigt sägas inte vara så lätta att finna eller tekniskt ta i bruk."

Erfarenheterna från 1971—1972 illustrerar den omvända situationen. Det var då svårt att motverka en försvagning av privat konsumtion och än mindre kunde man få till stånd en starkare ökningstakt. Den höga sparkvoten dessa år kan som nämnts i bilaga 6 ha vissa inslag där det är fråga om långsiktigt bestående impulser till ett högt hushållssparande.¹ Förändringar i hushållsstorlek och andelen pensionärer är exempel på faktorer som verkar i sådan riktning. Inverkan av dessa kan förstärkas eller försvagas genom kortsiktiga förskjutningar i sysselsättning och inkomstfördelning. Den höjda sparkvoten de senaste

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 6.

åren synes i viss utsträckning ha kommit till stånd genom samtidiga och likartade inflytanden från kort- och långsiktswerkande faktorer. Möjligt är även att den kombination i förändringarna för skatter, transfereringar och priser som speciellt gällde 1971 hade en spärhöjande effekt.

Uteslutet är inte att det i konsumtionsutvecklingen även finns vissa inslag som kan vara av betydelse för den ekonomiska politikens utformning. I den privata konsumtionen utgör numera olika kapitalvaror (bilar, TV, inredning, hushållsapparater etc.) en mycket betydande del. Anskaffning, förnyelse och reparation av dessa varor kan ofta utan större olägenheter förskjutas något eller några år. Samtidigt torde inkomstutvecklingen ha medfört en likviditetssituation i ganska stora befolkningsgrupper som gör det möjligt att i stor utsträckning välja tidpunkt för olika inköp. Utgår man från att någon av dessa situationer har giltighet för hushållens del så kan man också förmoda att konsumenternas handlande i hög grad påverkas av deras allmänna framtidsförväntningar. De med konjunkturerna varierande bedömningarna i optimistisk resp. pessimistisk riktning rörande arbetslöshetsrisker, inkomstförbättringar o. dyl. skulle sålunda komma att prägla konsumtionsförändringarnas storlek.

Några säkrare belägg för att förhållanden av den här karaktären faktiskt har gällt kan inte anföras. Men uppenbart är att om hushållens beteenden är så som här skisserats blir verkningsgraden av skattepolitiska åtgärder i konjunkturutjämnande syfte begränsad. Större effekter skulle sålunda inte kunna påräknas av exempelvis justeringar av den direkta skatten gjorda för att reglera utrymmet för privat konsumtion. Att med variationer av indirekta skatter, avbetalningsvillkor etc. påverka kostnader och därmed valet av tidpunkt för inköpen kan möjligen vara mer framkomligt. Förändringarna i skattesatsen måste dock i ett sådant fall säkerligen göras ganska stora och vidare borde de i första hand riktas mot konsumtionskapitalvaror.

I fråga om *offentlig konsumtion* gjordes i LU 70 den bedömningen att en starkare neddragning av de mycket höga utgiftsplanerna för perioden 1970—1975 inte framstod som en realistisk möjlighet, särskilt inte för periodens början. Bakom denna bedömning låg en föreställning, grundad på erfarenheter från många år tillbaka, om en stor stabilitet i uppgjorda planer och en betydande tröghet vad beträffar förändringar i utgiftskonsekvenserna av redan fattade beslut hos stat och kommuner. Utvecklingen 1971 och 1972 har visat att denna föreställning inte hade fog för sig. Stora möjligheter fanns uppenbarligen att förhållandevis snabbt göra begränsningar i utgiftsplanerna. Att detta var möjligt på investeringssidan är väl inte så förvånande — igångsättning av olika projekt kan ju förhållandevis lätt uppskjutas. Men mer anmärkningsvärt är att en så pass stark dämpning av konsumtionsökningen kunde genomföras. Från tidigare avmattningsperioder har man haft erfaren-

heter av hur mer eller mindre automatiskt verkande krafter utlöst utgiftsökningar. Eftersläpningar i tillsättning av tjänster, fyllandet av vakanser etc. har tidigare utgjort sådana drivkrafter.

I detta sammanhang är en viktig fråga om denna hårdare utgiftsprövning och det starkare kostnads- och skattemedvetandet främst har sin rot i tillfälliga svårigheter eller har mognat fram ur bedömningar som anger en bestående långsiktig handlingslinje. I LU 70 behandlades några olika konsekvenser på skattesidan och därifrån på löne- och inkomstbildning som följer av fortsatt snabb expansion av offentlig konsumtion. Särskilt höjningar av de direkta skattesatserna skulle i ett sådant fall leda till väsentligt ökade spänningar kring finansieringsfrågorna. Resonemang rörande inkomst efter skatt utgjorde ett uppmärksammat inslag i diskussionerna under 1970 års avtalsrörelse. Med den planerade utgiftsökningen inom offentlig sektor under första hälften av 70-talet skulle för kanske en majoritet av löntagarna betydligt över hälften av en löneökning tas i anspråk för direkta skatter. Det offentliga finansieringsproblemet får därmed en närgången aktualitet över hela löneavtalsfältet. Spänningsförhållandet mellan medborgarnas press från efterfrågesidan och deras betalningsvillighet kan därmed få en styrka som blir svår att bemästra. Stegrade risker för skatteflykt i olika former och hållbarheten hos de fiskala kontroll- och övervakningsmekanismerna är betydelsefulla faktorer vid en bedömning av hur stark denna spänning kan få bli.

Vad man skall tro om den långsiktiga tillväxttakten för offentlig konsumtion beror i hög grad på hur man bedömer finansieringssituationen; hur starka spänningar i det nuvarande skattesystemet man anser möjliga att behärska och vilka alternativa finansieringsformer och vägar man kan tänka sig. En stark press att finna lösningar på dessa problem kommer dock att föreligga. Behoven av och efterfrågan på förbättringar och på nya aktiviteter är betydande inom flertalet offentliga tjänsteområden.

En problematik av den art som här berörts har utan tvivel funnits med i den återhållsamhet med offentliga utgiftsökningar som gjorde sig gällande i kommunerna under de senaste åren. Samtidigt kan dock också konstateras att läget för kommunerna då präglades av en kombination av olika förhållanden som kan antas inte så ofta uppträda samtidigt. De pris- och kostnadsstegringar som kunnat registreras för de kommunala tjänsteområdena är osedvanligt höga jämfört såväl med tidigare år som med andra sektorer av ekonomin. Bl. a. utfallet av avtalsrörelsen 1970 bidrog därtill. Den genomförda arbetstidsförkortningen reducerade den allmänna inkomststegringen i landet och därmed ökningen i skatteunderlaget samtidigt som kommunerna själva inom flera sektorer inte på motsvarande sätt kunde skära ned servicen, utan måste acceptera utgiftsökningar. Förutsättningarna för skattehöjningar var till följd av sysselsättningsläget i förening med de starka prisök-

ningarna och marginalskatteförhållandena starkt beskurna. Till detta kom begränsade möjligheter för ökad upplåning på kredit- och kapitalmarknaden. Den omprövning av utgifts- och skattepolitiken som troligen förr eller senare skulle kommit till stånd kan sålunda genom olika tillfälligheter sägas ha utlösts och förstärkts just under de senaste åren. Till viss del är det nog också en tillfällighet att en sådan kombination av olika faktorer uppträder under lågkonjunkturår. Den extra påkänning för arbetslöshetsbekämpningen som tidsförläggningen innebär denna gång kanske därför inte behöver befaras återkomma. Av väsentlig betydelse måste emellertid vara att för den fortsatta långsiktiga tillväxten av offentlig konsumtion söka uppnå en tidsprofil som är bättre anpassad till de allmänna konjunkturförändringarna.

Inte bara på efterfrågesidan har de första åren av 70-talet uppvisat tvära och starka omslag. På resurssidan har en liknande snabb omkastning uppträtt i fråga om *nettoinvandringen*. För 1970 beräknas en invandring till Sverige som såväl i fråga om brutto- (77 000) som netto-siffror (49 000) ligger högre än vad som någonsin registrerats. Två år senare hade vi en utvandring med ett brutto- (42 000) och nettotal (12 000) där man får gå tillbaka till 1890-talet resp. 1920-talet för att finna högre siffror. Omslaget är drastiskt. Men ser man på utvecklingen av befolkningsströmmarna in och ur riket under de senaste tio åren finner man en tendens till ökade årliga variationer. Väsentliga fördelar ligger i att den utrikes migrationen snabbt anpassar sig till sysselsättningsläget. Avsidsidor av sammansatt social art liknande det gästarbetarproblem som funnits i andra länder synes inte i större omfattning ha anmält sig här hemma. Skulle de hittillsvarande tendenserna fortsätta att förstärkas kan man dock inte bortse från risken att problem av detta slag kan uppkomma.

4.2 Kommentarer till de reviderade kalkylerna

De kommentarer till utvecklingen 1970—1972 som gjorts i det föregående har främst uppehållit sig vid vissa förändringar på efterfrågesidan, då det så uppenbart varit där som orsakerna till de låga ökningstalen för BNP huvudsakligen funnits. För en bedömning av utvecklingen framöver är det givetvis nödvändigt att systematiskt se på tendenserna över hela det ekonomiska fältet. Avsikten med denna avstämning av LU 70 är ju att söka finna om några sådana nya eller ändrade betingelser för den ekonomiska utvecklingen framträtt under de senaste åren att framtidsproblemen ställs i en annan belysning än tidigare. I inledningen betonades de vanskligheter som är förenade med att söka skilja ut sådant som är konjunkturmässigt betingat och vad som kan tänkas utgöra ett nytt drag i utvecklingen. Det är skäl att kraftigt stryka under detta som en reservation till det som här kommer att tas upp.

Ett första steg i långtidsutredningarnas arbete är att söka bestämma den sannolika kapacitetstillväxten i ekonomin, dvs. den ökning av produktionen som skulle vara möjlig vid ett normalt kapacitetsutnyttjande. Den beräkning av den framtida arbetskrafts- och produktivitetsutvecklingen som gjordes i LU 70 angav en ökning av BNP med 4,1 % per år som möjlig för perioden 1970—1975. (Bedömt från användningssidan angavs den årliga ökningen till 3,8 %.) Arbetskraften kalkylerades minska i timmar räknat med 0,8 % per år, medan produktiviteten antogs stiga med 4,9 % per år.

På arbetskraftssidan har de senaste åren skett vissa förskjutningar. Som belysts i ett särskilt avsnitt finns skäl tro att de tidigare prognoserna i vissa avseenden bör justeras utifrån dessa delvis ändrade förhållanden. Justeringarna är i de enskilda delarna inte särskilt stora och då de går i skilda riktningar har totalresultatet blivit en prognossiffra som väl överensstämmer med tidigare bedömningar. För perioden 1970—1975 anges sålunda minskningen i arbetskraftsutbud även nu till 0,8 % per år medan för 1972—1977 en ökning om 0,1 % per år skulle ske. Skillnaden mellan prognossiffrorna för de två perioderna beror huvudsakligen på den arbetstidsförkortning som genomfördes 1970—1972 och på en förutsättning om att ingen ytterligare allmän arbetstidsförkortning kommer att uttas.

I fråga om produktivitetsutvecklingen har rätt stor tveksamhet rått om de revideringar som kan behöva göras i beräkningarna. Sett över hela konjunkturyklar har en betydande stabilitet i produktivetsförändringarna varit rådande. Genomgående är också att försvagningar i produktivitetstillväxt under år med svaga konjunkturer senare tagits igen då konjunkturen vänt uppåt. Mot en sådan bakgrund kunde det vara motiverat att inte låta den låga ökningstakten 1970—1972 föranleda någon revidering av tidigare bedömningar. Företagen inom industrin, som i detta sammanhang har stor vikt för totalsiffrorna, räknar visserligen med något dämpade produktivetsökningar framöver. Men erfarenheterna från tidigare undersökningar och enkäter visar att det ständigt funnits en benägenhet hos företagen att underskatta den framtida produktivetsstegringen.

Trots alla dessa förhållanden har vi i de reviderade prognoserna godtagit en siffra för den årliga produktivetsökningen 1970—1975 som är ca 1/2 procentenhet lägre än i LU 70. Detta kan ses som en markering av olika mer eller mindre vaga antydningar om ökade restriktioner för snabba produktivetsstegringar.

Bland dessa kan nämnas att strukturomvandlingen i fortsättningen knappast kan väntas fortgå i samma snabba takt som under andra hälften av 60-talet. Vidare måste resurser avsättas för att utjämna och motverka sådana spänningar av regional eller annan karaktär som uppkommer under omvandlingsprocessen. Även en ökad inriktning på de kva-

litativa sidorna i arbetslivet kan medföra att rationaliseringsarbetet fortsättningsvis måste bedrivas under större hänsynstagande till förbättrad arbetsmiljö och andra trivselfaktorer.

Under här gjorda antaganden om den fortsatta produktivitetsutvecklingen och om arbetskraftens utveckling skulle kapacitetstillväxten i vår ekonomi för perioden 1970—1975 stanna vid 3,4 % per år mot 4,0 % i LU 70. Bedömningarna för 1972—1977 anger en siffra om 4,4 % per år. Ganska osökt inställer sig frågan, vad t. ex. det angivna tillväxttalet för 1970—1975 innebär med hänsyn till den faktiska utveckling som skett under de två gångna åren av perioden. Den låga BNP-ökningen de åren var delvis betingad av arbetstidsförkortningen. Frånräknas effekterna av denna kan den möjliga kapacitetsökning som då skulle gälla för 1972—1975 uppskattas till ca 4 %. Till detta kommer att BNP-utvecklingen 1970—1972 innebar att kapaciteten i ekonomin inte kunde utnyttjas tillfullo och att en kapacitetsreserv finns som kan tas i anspråk för följande år. Storleken av denna reserv beräknas röra sig omkring 3 %. Rent räknemässigt skulle ur de här kalkylerna framkomma att potentiella förutsättningar finns för en BNP-ökning 1973, 1974 och 1975 med uppemot 5 % per år. I vad mån sedan efterfrågemässiga betingelser kommer att finnas för att effektivt utnyttja kapaciteten skall inte här behandlas.

En särskild aspekt på den framtida produktionsutvecklingen som alltmer trätt i förgrunden är frågan om huruvida energitillgångarna och möjligheter att utnyttja dessa kommer att utgöra en restriktion på den framtida utvecklingen. Som närmare redovisas i bilaga 4¹ visar energiprognosutredningens beräkningar att energitillgångarna under den här diskuterade perioden inte skulle komma att utgöra en sådan restriktion på produktionsutvecklingen. Beräkningarnas osäkerhet bör dock understrykas liksom omöjligheten att förutse temporära variationer i nederbörd o. dyl. vilket kan medföra tillfälliga friktioner.

Med de beräknade kapacitetstalen som givna görs i långtidsutredningarna som ett andra led bedömningar av hur efterfrågan kan komma att fördela sig på olika användningsområden. Vilka anspråk som kommer att tillgodoses — privata konsumtionsändamål, offentlig konsumtion, investeringar etc. — beror på dispositioner som görs av i första hand de politiska instanserna. Endast betingade prognoser kan därför göras för denna fördelning. I LU 70 redovisades planer och tendenser inom olika efterfrågeområden och mot bakgrund därav diskuterades skilda förhållanden som bedömdes vara av betydelse för beslut i fördelningsfrågorna. Genom olika alternativ illustrerades några skilda vägar man kunde välja då man skulle ta ställning till avvägningsfrågorna.

En viktig utgångspunkt för de alternativa övervägandena i LU 70 var en beräkning av de resurskrav som måste tillgodoses för att balans i de utrikes betalningarna skulle kunna uppnås under perioden 1970—1975.

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 4.

Enligt vad som kom fram ur dessa kalkyler krävdes en ökad förskjutning i ekonomin mot produktion för avsättning utomlands. En utrymesökning för exporten av industrivaror framstod som den enda tänkbara lösningen. För att kunna realiseras förutsatte denna en prioritering av industrins investeringar.

Utvecklingen 1970—1972 har inneburit en mycket markerad förstärkning av handelsbalansen. Medan exportvolymen dessa två år stigit med 4,4 % per år har importvolymen minskat med 1 %. Handelsbalansen har, mätt i löpande priser, gått från ett underskott om ca 1 100 milj. kr 1970 till ett överskott om 3 300 milj. kr 1972. Som redovisas i avsnitt 1.2.2 har andra poster i bytesbalansen inte haft samma positiva utveckling men för totalsiffran i bytesbalansen för varor och tjänster har förbättringen under de två åren blivit 3 500 milj. kr.

Den här omsvängningen i de utrikes betalningsförhållandena har ett direkt samband med det ändrade konjunkturläget. På olika sätt har vi försökt beräkna den inverkan som den ändrade efterfrågesituationen — dämpningen i lagerinvesteringar, i privat konsumtion etc. — haft därvidlag. Dessa kalkyler pekar genomgående mot att en fortsatt starkare förskjutning mot en större avsättning utomlands ägt rum under de senaste åren. Huruvida omsvängningen varit så stark att balans i betalningarna skulle föreligga vid en "normal" konjunktur är dock osäkert. En preciserad positionsbestämning är inte möjlig men mycket tyder på att vi 1972 skulle ha befunnit oss något litet i underkant av ett balansläge.

Den nivåhöjning av varuexporten som enligt kalkylerna i LU 70 skulle behövas för att komma i linje med det långsiktiga balansmålet skulle sålunda i det närmaste ha uppnåtts 1972. I långtidsutredningens kalkyler förutsågs emellertid även att exportkravet i fråga om varor år från år skulle stiga under 5-årsperioden till följd av fortgående ökade underskott för turism och transfereringar. Även efter det gjorda "engångslyftet" krävs sålunda en fortsatt förskjutning mot avsättning utomlands av den svenska varuproduktionen. Utvecklingen i sådan riktning synes nu enligt de förnyade kalkyler som återges i bilaga 2 behöva bli något större än som angavs i LU 70.¹ Underskottet i transfereringsnettot 1975 har sålunda räknats upp med 600 milj. kr (till ett underskott om 3 000 milj. kr i löpande priser) och i fråga om tjänsterna bedöms en ytterligare försämring 1975 om 750 milj. kr som sannolik. För t. ex. turismen har en betydande del av den beräknade försvagningen redan inträtt fram till 1972. Kraven från transfereringarna faller tyngst på den senare delen av 5-årsperioden. Varuexportkravet blir därför högre för de kommande åren än som förutsågs i LU 70.

Mot denna bakgrund kan det vara förvånande att finna att den behövliga exportökningen av varor och tjänster 1970—1975 i våra tabel-

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 2.

ler anges till 6,7 % per år (för enbart varor 7,0 %) medan denna siffra i LU 70 angavs till 7,0 % (resp. 7,3 %). Detta hänger emellertid samman med att den totala produktionsökningen och därmed importökningen nu beräknas bli lägre än i de tidigare kalkylerna. Exportökningen satt i relation till uppgången i BNP har sålunda nu ett högre värde.

Vad gäller den framtida utvecklingen av importen har det inte varit möjligt att exakt beräkna de effekter som med all sannolikhet kommer att följa det ingångna handelsavtalet med de europeiska gemenskaperna. Sänkningen av tullarna gentemot EG-länderna kan efter hand resultera i en höjd importbenägenhet. Det är med hänsyn härtill inte uteslutet att även kravet på exportökning härigenom kan bli högre än som anges i våra beräkningar. Vad beträffar det utrymme för svensk export som kan finnas på världsmarknaden, har däremot tänkbara effekter av EG-avtalet beaktats. — (Alla direkta och indirekta effekter har dock inte kunnat medtas heller på exportsidan.) Beräkningarna anger att en ökning av avsättningsutrymmet för svensk export med över 7 % per år 1970—1975 kan bedömas trolig. Marknadsmässiga förutsättningar skulle alltså finnas för att realisera det nyssnämnda exportkravet. I det utsträckta tidsperspektivet skulle dessa öka ytterligare och möjligen, enligt konjunkturinstitutets beräkningar, kunna medge en exportöknings-takt som med någon procentenhet per år överstiger den här angivna, om de kapacitetsmässiga förutsättningarna härför skulle visa sig föreligga. Restriktioner för exportmöjligheterna föreligger inte endast i form av fysiska restriktioner utan även t. ex. marknadsföringsproblem kommer in härvidlag.

De konsekvenser för resursernas fördelning mellan inhemska användningsområden som följer av hänsynen till bytesbalansen diskuterades ganska ingående i LU 70. Därvid sattes behovet av en utbyggd industriell produktionskapacitet i förgrunden. Någon anledning att i nämnvärd mån ändra de synpunkter på härmed sammanhängande problem som fördes fram i LU 70 synes inte föreligga. Till beräkningsresultaten bör dock en kommentar göras och då till den lägre siffra för investeringsökningen inom industrin som den nya kalkylen ger. Den anger investeringsökningen till 4 % per år mot 6,5 % i LU 70. På grund av det statistiska materialets stora osäkerhet vad beträffar kapitalstock, avgången av kapital etc. är det endast möjligt att inom ganska vida gränser bestämma de investeringar som behövs för att uppnå en viss produktion. I LU 70 angavs det intervall, inom vilket investeringsökningen behövde ligga, till mellan 2 à 3 % och 7 à 8 % varvid siffran efter skilda överväganden preciserades till 6,5 %. I avstämningsarbetet har inte några motsvarande beräkningar utifrån kapitalstocksdata kunnat genomföras. Investeringssiffran har därför bestämts med ledning av enkätmaterial och de erfarenheter som tidigare gjorts rörande de uppräkningar som behöver göras av sådant material. Huruvida de resultat

som på så sätt erhållits innebär att några i sak nya förhållanden som motiverar skillnaden mellan tidigare och nya kalkylsiffror skulle tillkommit vågar vi inte uttala oss om.

Starkare hinder torde, såsom också framhölls i LU 70, inte möta en ökad investeringsaktivitet inom industrin i så måtto att de konkurrerande kraven om investeringsutrymmet från andra sektorer synes bli ganska begränsade. Den förutsedda försvagningen av bostadsinvesteringarna bekräftas vid förnyade beräkningar. För offentlig sektor har avstämningarna betytt en viss nedräkning av investeringsplanerna jämfört med LU 70. Sammantaget blir resultatet att den tendens till en något minskad investeringskvot som spåras i kalkylerna i LU 70 nu framträder tydligare. Detta gör sig särskilt märkbart för byggnadsinvesteringarnas del. Den årliga ökningen beräknas för dessa bli 1,2 % för 1970—1975. Med denna utveckling följer en minskad sysselsättning inom byggnadsbranschen. Hur pass stor nedgången blir beror på produktivitetsutvecklingen. I våra beräkningar har vi för perioden 1970—1975 antagit samma produktivitetsökning som i LU 70, dvs. 3,5 % per år. För perioden 1972—1975 har däremot ett antagande om en något uppbromsad produktivitetsökning om 2,7 % införts. Denna jämfört med tidigare förhållanden lägre siffra motiveras av en förutsedd förskjutning mot investeringar i saneringsprojekt. Bortsett från denna inverkan kan produktivitetsökningarna komma att utfalla väsentligt olika beroende på vilka handlingslinjer som kommer att följas. En möjlighet är att effektivitetshöjande åtgärder inte ges en så framträdande roll med hänsyn till sysselsättningsutvecklingen. I den mån detta skulle slå igenom i byggnadskostnadernas utveckling kan då den risken uppkomma att en återgång mot en högre efterfrågan på t. ex. bostäder dämpas eller fördröjs. En annan möjlighet är att överväganden kring avsättningsproblem av det antydda slaget förstärker rationaliseringssträvandena för att därigenom upprätthålla konkurrenskraften på en stagnerande marknad och för att skapa nya avsättningsmöjligheter. Av en sådan utveckling skulle följa en starkare nedgång i sysselsättningen.

Omfattningen och karaktären av de anpassningsproblem som kan komma att anmäla sig inom byggnadsområdet blir även beroende av bostadsefterfrågans utveckling. Som framhållits i avsnitt 2.3 finns det anledning förmoda att investeringsanspråken från bostadssidan kommer att vända uppåt under senare delen av 70-talet. Skälen därför är att den ökning av bostadsstocken, som betingas av en fortgående stegring i bostadsefterfrågan, förutsätter en på längre sikt parallell uppgång i investeringarna. Genom att bostadsinvesteringarna under 60-talet steg så kraftigt befinner vi oss under några år framöver i en situation där en fortgående ökning av bostadsbeståndet sker vid i stort sett oförändrad nivå för investeringarna. Efter hand torde därför ett nytt läge inträda där investeringarna anpassas till takten i den behövliga ökningen av

bostadsbeståndet. Hur snart under 70-talet denna övergång börjar ge sig till känna bestäms främst av i vilken takt den privata konsumtionen kan komma att stiga.

Ett av de mest frapperande inslagen i denna avstämning är det ökade utrymme för privat konsumtion som framkommer ur kalkylerna. Det årliga ökningstal på 2,6 % som anges för 1970—1975 förefaller visserligen inte speciellt högt — i LU 70 upptogs denna siffra till 3,1 %. Då konsumtionsstegringen var mycket låg 1970—1972 skulle emellertid uppgången under återstoden av 5-årsperioden bli desto kraftigare. I kalkylerna för 1972—1977 kommer det större utrymmet klarare till synes. Däri ingår privat konsumtion med en ökning om 4,4 % per år. I bilaga 6 återges vissa resultat från studier rörande privat konsumtion som görs inom konjunkturinstitutet.¹ Där prövas bl. a. om en sådan ökning är förenlig med den utveckling av hushållens disponibla inkomster, sparvanor etc. som kan beräknas inträda. Utifrån troliga värden för de konsumtionsbestämmande faktorerna framräknas vissa gränsvärden för konsumtionens utveckling. Den kalkylerade förändringen av konsumtionsutrymmet faller inom dessa gränsvärden och utvecklingen på detta område skulle alltså i så måtto kunna bli förhållandevis spänningsfri.

Privat konsumtion är ju förhållandevis importkrävande. Kan det då inte finnas risk för en ökad spänning i förhållande till kravet på yttre balans? Frågan kan sägas gälla hur en förskjutning mot ett sådant användningsområde kan vara möjlig med en exportökningstakt som är lägre än i LU 70. Förklaringen har tidigare lämnats och ligger i den lägre BNP-ökningen i de reviderade kalkylerna — sett i förhållande till BNP-ökningen är de nya exportkraven högre.

I LU 70 bedömdes det för perioden 1970—1975 finnas en latent risk att starkt expansiva planer inom t. ex. offentlig sektor kunde medföra sådana starka långsiktiga bindningar av resurserna för rent inhemska ändamål som kunde försvåra en anpassning i ekonomin efter de yttre balanskraven. Den starka omkastning som har inträffat vad beträffar utbyggnadsplanerna inom offentlig sektor har eliminerat denna nyssnämnda risk.

Med en förutsedd svag ökning av investeringar och med de planer på utbyggnad av offentlig konsumtion som nu föreligger ger ett fullt utnyttjande av arbetskraft och kapitalresurser det ifrågavarande utrymmet för privat konsumtion. Som våra kalkyler visar skulle det också kunna utfyllas utan att det yttre balanskravet äventyras. Nyss har framhållits att privat konsumtion är importkrävande. Samtidigt kan dock också konstateras att den i förhållandevis högre grad riktar sin efterfrågan mot sektorer vars produkter inte är så starkt bundna till nationella avsättningsmarknader. En ökad privat konsumtion kan därför i viss mån inrikta resursutbyggnaden mot områden, där en större produktions-

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 6.

potential behövs för att tillgodose de långsiktigt ökande behoven av utländska betalningsmedel i vår ekonomi.

Hur utvecklingsfrågorna rörande privat konsumtion skall bedömas hänger dock ytterst samman med hur pass fasta de i våra kalkyler intagna planerna och beräkningarna för andra användningsområden verkligen är. Varje ökning av sådana krav utöver vad som ovan diskuterats innebär en motsvarande krympning av utrymmet för privat konsumtion. Samtidigt måste man hålla i minnet att de totalt tillgängliga resurserna beräknas bl. a. under förutsättning av att ingen ytterligare arbetstidsförkortning kommer att uttas efter 1973, en förutsättning vars realism inte här kan bedömas.

Vid en diskussion av var en annan utveckling än den som återges i kalkylerna är tänkbar kommer den offentliga sektorn i förgrunden. En genomgång av tillgängligt planmaterial för skilda kommunala och statliga sektorer har gett resultat, som innebär avgjort lägre konsumtionsökningar än vad som förutsågs i LU 70. En redogörelse för dessa planer har lämnats i avsnitt 2.2. Tidigare i detta avsnitt har också diskuterats den ändrade situation för speciellt kommunernas verksamhet som inträtt de senaste åren. Klart är att de finansiella svårigheterna 1970—1972 medfört en förändrad syn på och inställning till de framtida expensionsmöjligheterna. Även om det här troligen rör sig om en bestående attitydförändring kan det dock inte uteslutas att planerna för den framtida utvecklingen kommit att influeras av svårigheter, som delvis påverkats av tillfälliga omständigheter. Skulle så vara fallet har man anledning räkna med ett något högre tal för tillväxten av offentlig konsumtion.

Ser man på de olika avvägningsfrågorna med hänsyn till de finansiella aspekterna riktas även då intresset i första hand till kommunernas och hushållens situation. I de kalkyler för vilka redogörs i avsnitt 3.1 och i bilaga 6 förutsätts en höjd kommunal utdebitering från 1974 om 25 öre per år.¹ Den genomsnittliga kommunala uttaxeringen skulle därmed 1977 ha nått 25 kr. Med den ökning av kommunal konsumtion och investering som ingår i de reala kalkylerna skulle den behövliga upplåningen 1977 ha stigit med 2,2 miljarder kr. Utrymme för en sådan ökad upplåning skulle enligt kalkylerna finnas på kreditmarknaden, bl. a. genom att statens upplåningsbehov vid oförändrade skattesatser skulle minska lika mycket som kommunernas anspråk stiger. Till-sammans tagna skulle stat och kommun 1977 sålunda inte behöva utnyttja kreditmarknaden mer än som skedde 1972. Detta gäller bl. a. under den förutsättningen att kommunernas kostnader inte i större mån avviker från den allmänna prisutvecklingen.

I bilaga 6, avsnitt 2, illustreras vad olika avvikelser i dessa hänseenden skulle betyda.¹ De kommunala lönerna har under senare år stigit snabbare än inom andra sektorer. Blir den årliga lönestegringen i fortsätt-

¹ Se Svensk ekonomi fram till 1977, SOU 1973: 21, bilaga 6, speciellt avsnitt 2.

ningen 1 procentenhet högre i kommunerna än på andra löneområden skulle utdebiteringen 1977 behöva vara ytterligare mellan 1 krona och 1:50 kr. högre. En annan viktig faktor är hur de avgifter och taxor som kommunerna debiterar för olika tjänster anpassas till de allmänna prisförändringarna. Höjs avgifterna endast i takt med en allmän prisstegring om exempelvis 3,5 % i stället för att följa prisstegringen för kommunala tjänster — vilken utifrån erfarenheterna hittills kan antas komma att ligga 2,5 à 3 procentenheter högre — så krävs en utdebitering 1977 som är ytterligare 75 öre högre.

De två här exemplifierade faktorerna torde vara de som närmast träder i förgrunden. Variationerna i övriga komponenter, såsom t. ex. investeringsvolym och sysselsättning, ger inte lika markanta utslag. En annan i detta sammanhang mycket viktig post utgör de statliga transfereringarna till kommunerna. Dessa har under senare år vuxit kraftigt och utgjorde 1971 ca 25 % av kommunernas samlade inkomster.

I den mån kostnadsutvecklingen i kommunerna visar sig bli snabbare än vad som här förutsatts aktualiseras vissa avvägningsproblem inom den ekonomiska politikens område. Från kommunernas sida kan valet i ett sådant läge komma att stå mellan att möta "oundvikliga" kostnadsstegringar med endera eller kombinationer av skatte- och avgiftshöjningar. Från den statliga sektorns sida kan frågan aktualiseras om ett oväntat stort kommunalt sparandeunderskott lämpligast möts med ett ökat utrymme för kommunal upplåning eller med olika former av förändringar i kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. Alla de här exemplifierade utvägarna torde sinsemellan uppvisa skiljaktiga stabiliserings- och allokeringssmässiga karaktäristika. Frågeställningar av denna typ utreds f. n. av den kommunalekonomiska utredningen.

Beräkningarna för hushållens inkomst- och sparandeutveckling tyder på att finansieringsproblem inte skulle behöva lägga hinder i vägen för en utveckling av den privata konsumtionen som svarar mot det beräknade konsumtionsutrymmet, sådant det redovisats i de reala kalkylerna ovan. Hushållssparandet skulle i ett sådant fall komma att ligga på en nivå ungefär mittemellan det höga läget 1971 och 1972 och det låga läget 1969 och 1970.

Den faktiska inkomst- och sparandeutvecklingen för hushållen kan däremot behöva diskuteras utifrån vissa andra synvinklar. Som berördes i kommentaren till den offentliga konsumtionens utveckling kan en annan fördelning mellan skatter och disponibel inkomst för hushållen aktualiseras. Fördelningen av faktorinkomsten mellan hushåll och företag är också en central fråga. I de finansiella kalkyler som här har berörts har antagits att hushållens andel av faktorinkomsten skulle bli densamma 1977 som 1970—1972. I så fall kommer företagens sparande inte att öka i takt med de beräknade investeringarna. Självfinansieringsgraden¹ skulle således sjunka något eller från 65 % till 60 % under

¹ Beräknad som företagssparandet i procent av investeringar i anläggningar, maskiner och lager.

Tabell 4:1 Försörjningsbalansens utveckling 1960—1977

1968 års priser

	Milj. kr 1970	Procentuell årlig förändring			
		1960— 1965	1965— 1970	1970— 1975	1972— 1977
Privat konsumtion	84 487	4,3	3,1	2,6	4,4
Offentlig konsumtion	33 242	4,9	5,7	3,8	4,0
Fasta bruttoinvesteringar	33 790	6,4	3,8	2,1	2,5
Lagerförändring	4 188	.	.	.	.
Export av varor och tjänster	37 455	6,5	8,7	6,7	7,1
Import av varor och tjänster	38 383	6,7	7,8	5,2	7,3
BNP från användnings- sidan ¹	154 779	4,8	4,0	3,1	4,2
BNP från produktions- sidan ²	138 121	5,5	4,1	3,4	4,4

¹ Beräknad till marknadspris.² Beräknad till faktorkostnad.

den aktuella perioden. I LU 70 diskuterades utförligt lönsamhets- och finansieringsproblematiken för industrin. Dessa problem är till stor del fortfarande aktuella.

I de kalkyler som ovan redovisats och i diskussionen omkring desamma har det varit naturligt att peka på vissa problem som utvecklingen under prognosperioden tycks komma att innebära. Flera utvecklingsdrag kan synas vara av en negativ karaktär. Men till slut bör det dock med kraft understrykas att den här beskrivna utvecklingen innebär en mångfald positiva drag. Här kan nämnas exempelvis det förhållandet att förutsättningar finns för en fortsatt tillväxtpolitik med mindre spänningar mellan olika efterfrågeområden än vi varit vana vid under 60-talet. Vidare synes väsentliga steg ha tagits mot uppnåendet av en tillfredsställande balansrelation gentemot utlandet. Redan i det begränsade tidsperspektiv som täcks av denna avstämning förefaller den svenska industrins expansionsmöjligheter på utlandsmarknaderna att vara goda. Till detta skall då läggas att vi i flera avscenden synes ligga väl framme i fråga om bekämpningen av både externa och interna miljörisker, en problematik som även på det internationella planet kommer att bli av allt större betydelse. De konkurrensfördelar vi på detta område har vunnit kommer troligen i allt större utsträckning att komma till synes under 70-talet. Men skall vi kunna utnyttja möjligheterna att expandera på utlandsmarknaderna krävs givetvis att vi även fortsättningsvis på ett aktivt sätt deltar i internationellt ekonomiskt samarbete, vilket till sist också blir av avgörande betydelse för våra möjligheter att gå vidare i reform- och utvecklingsarbete inom landet.

Innehåll

1	<i>Produktionsresurser och resursanspråk</i>	3
1.1	Den ekonomiska utvecklingen 1965—1972	3
1.2	Avstämning av LU 70 och framskrivning till 1977	5
1.2.1	Tillgängliga resurser fram till 1977	6
1.2.2	Avstämning och revidering av kalkylen för resursanvändningen 1970—1975 enligt LU 70	15
1.2.3	Kalkyler för utvecklingen 1972—1977	22
2	<i>Utvecklingen inom olika näringsgrenar</i>	25
2.1	Industri	25
2.1.1	Produktivitet	26
2.1.2	Investeringar	28
2.1.3	Produktion	29
2.1.4	Sysselsättning	32
2.2	Offentliga tjänster	33
2.2.1	Sektorns omfattning och tidigare utveckling	33
2.2.2	LU 70:s kalkyl	34
2.2.3	Utvecklingen 1970—1972	35
2.2.4	Utvecklingen 1972—1977	36
2.3	Övriga näringsgrenar	41
3	<i>Några övergripande utvecklingsaspekter</i>	50
3.1	Utrikeshandel och betalningsbalans	50
3.2	Den finansiella utvecklingen	56
3.3	Regional utveckling	62
3.4	Miljövård	67
4	<i>Sammanfattande synpunkter</i>	69
4.1	Kommentarer till den inhemska utvecklingen 1970—1972	70
4.2	Kommentarer till de reviderade kalkylerna	75

Tabellförteckning

Tabell 1: 1	Befolknings- och arbetskraftsutvecklingen 1970—1977	6
1: 2	Olika komponenters effekt på arbetskraftstillgången 1970—1977	11
1: 3	Arbetsproduktivitets utveckling inom olika sektorer 1960—1977	13
1: 4	Arbetskraftens, produktivitets och BNP:s förändringar 1965—1977	14
1: 5	Försörjningsbalansens utveckling 1970—1975 enligt LU 70	16
1: 6	Bruttoinvesteringar 1965—1975	18
1: 7	Bytesbalanskravet 1970—1975	21
2: 1	Produktivitetsutvecklingen inom industrin 1970—1977	26
2: 2	Industrins investeringar 1970—1977	29
2: 3	Produktion och sysselsättning inom industrin 1965—1977 enligt LU:s ekonometrisk modell	31
2: 4	Bruttoproduktion (driftkostnader) inom den offentliga tjänstesektorn 1965—1977	39
2: 5	Produktion och sysselsättning inom olika näringsgrenar 1970—1977	41
2: 6	Energiförbrukningen 1965—1977	45
2: 7	Bostadsbyggande och bostadsinvesteringar 1970—1977	48
3: 1	Sveriges varuexport 1970—1977	52
3: 2	Sveriges import 1970—1977	54
3: 3	Betalningsbalansen 1970—1977	55
3: 4	Inkomstbildning och finansiellt sparande inom offentlig sektor 1972—1977	57
3: 5	Hushållens inkomster och sparande 1960—1977	59
3: 6	Kreditmarknadskalkyl för 1977	60
3: 7	Sysselsättningsutvecklingen inom tillverkningsindustrin 1962—1977	63
3: 8	Omfattningen per år av vissa statliga stödåtgärder 1971—1972	65
4: 1	Försörjningsbalansens utveckling 1960—1977	84

Diagramförteckning

Diagram 2: 1	Offentliga investeringar 1965—1977	40
4: 1	Förändring i BNP, lagerinvesteringar och bytesbalans 1961—1972	71

Riksrevisionsverkets approxi- mativa beräkning av budget- utfallet för 1972/73

Bilaga 4

RIKSREVISIONSVERKET
1973-04-02

Till KONUNGEN

Approximativ beräkning av budgetutfallet för 1972/73

Enligt instruktion får riksrevisionsverket (RRV) härmed lämna approximativ beräkning över utfallet av statsregleringen för budgetåret 1972/73.

I beräkningarna ingår de av riksdagen beviljade anslagen på tilläggsstat I till riksstaten för 1972/73 samt begärda anslag på tilläggsstat II och III (1973: 2, 52, 74, 85). Sammanlagt uppgår de medräknade anslagen på tilläggsstaterna till 2 316 milj. kr.

Beräkningarna grundar sig i huvudsak på månatliga prognos- och utfallsuppgifter från större myndigheter. Inkomsttitlarna har beräknats i samband med RRV:s förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1973/74 varvid vissa titlar beräknats av RRV medan andra i första hand beräknats av de myndigheter som redovisar inkomsterna.

Totalbudgetens inkomster beräknas nu till 54 428 milj. kr., vilket är 1 969 milj. kr. lägre än beräkningen i riksstaten. Utgifterna beräknas bli 61 675 milj. kr., dvs. 383 milj. kr. lägre än beräkningen i riksstat plus tilläggsstater. Totalbudgetens underskott kommer enligt den här framlagda beräkningen att bli 7 247 milj. kr.

Totalbudgeten för budgetåret 1972/73 (milj kr)

	Riksstat (inkl till- läggsstater)	Beräknat utfall	Differens ber. utfall och riksstat (inkl till- läggsstater)
INKOMSTER			
Driftbudgeten	54 558	52 684	— 1 874
Kapitalbudgeten	1 839	1 744	— 95
Summa	56 397	54 428	— 1 969
UTGIFTER			
Förslags- och obetecknade anslag	44 438	45 882	+ 1 444
Reservationsanslag	8 547	7 787	— 760
Investeringsanslag	8 723	8 186	— 537
Rörliga krediter (+ == = ökad disposition, — == = minskad disposition)	+ 350	— 180	— 530
Summa	62 058	61 675	— 383
TOTALBUDGETENS SALDO	— 5 661	— 7 247	— 1 586
(Inkomster-utgifter)			

I bilaga 1 redovisas totalbudgetens inkomster och utgifter fördelade på huvudtitlar. Utfallet av driftbudgetens inkomster framgår av bilaga 2. Beräknade merutgifter och besparingar på förslags- och obetecknade anslag anges i bilaga 3. Bilaga 4 och 5 visar förändringar i reservationerna för reservationsanslag respektive investeringsanslag. Beräknad förändring i disposition av rörliga krediter redovisas i bilaga 6.

Vid handläggningen av detta ärende har närvarit revisionsdirektören Cederblad, varjämte förste revisorn Hansson varit föredragande.

Underdånigst

ÅKE SANELL

Jörgen Hansson

Bilaga 1

Totalbudgeten för budgetåret 1972/73 (milj kr)

Inkomster

	Riksstat	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och riksstat
A. Skatter, avgifter, m. m.			
I. Skatter	49 484	47 562	— 1 922
II. Uppbörd i statens verk- samhet	1 141	1 280	+ 139
III. Diverse inkomster	750	715	— 35
Summa	51 375	49 557	— 1 818
B. Inkomster av statens kapitalfonder			
I. Statens affärsverksfonder	748	699	— 49
II. Riksbanksfonden	200	200	—
III. Statens allmänna fastighets- fond	291	291	—
IV. Försvarets fastighetsfond	101	101	—
V. Statens utlåningsfonder	1 532	1 534	+ 2
VI. Fonden för låneunderstöd	70	59	— 11
VII. Fonden för statens aktier	19	21	+ 2
VIII. Fonden för beredskapslagring	70	73	+ 3
IX. Statens pensionsfonder	93	93	—
X. Diverse kapitalfonder	58	56	— 2
Summa	3 183	3 127	— 55
C. Beräknad övrig finansiering			
I. Avskrivning och övriga kapitalmedel inom kapital- fonderna			
Statens affärsverksfonder	1 521	1 430	— 91
Övriga kapitalfonder	287	283	— 4
II. Övrig kapitalåterbetalning	32	31	— 1
Summa	1 839	1 744	— 95
Summa	56 397	54 428	— 1 969
Underskott	5 661	7 247	— 1 586
Summa	62 058	61 675	— 383

Utgifter

	Riksstat (inkl till- läggsstater)	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och riksstat (inkl tilläggs- stater)
A. Utgiftsanslag			
I. Kungl hov- och slotts- staterna	9	9	—
II. Justitiedepartementet	2 323	2 389	+ 66
III. Utrikesdepartementet	1 506	1 304	- 202
IV. Försvarsdepartementet	7 192	7 204	+ 12
V. Socialdepartementet	17 252	17 892	+ 640
VI. Kommunikationsdeparte- mentet	4 522	4 583	+ 61
VII. Finansdepartementet	3 840	3 995	+ 155
VIII. Utbildningsdepartementet	9 950	9 920	- 30
IX. Jordbruksdepartementet	1 251	1 508	+ 257
X. Handelsdepartementet	277	295	+ 18
XI. Inrikesdepartementet	7 590	7 538	- 52
XII. Civildepartementet	991	985	- 6
XIII. Industridepartementet	2 059	1 878	- 181
XIV. Oförutsedda utgifter	1	1	—
XV. Riksdagen och dess verk m m	95	104	+ 9
XVI. Underskott på riksgälds- fonden	2 125	2 250	+ 125
Summa	60 983	61 855	+ 872
B. Beräknad övrig medelförbrukning			
I. Minskning av anslags- behållningar	725	—	- 725
II. Ökad disposition av rörliga krediter	350	- 180	- 530
Summa	1 075	- 180	- 1 255
Summa	62 058	61 675	- 383

Bilaga 2

Beräkning rörande utfallet av driftbudgetens inkomstsida under budgetåret 1972/73

	Beräknat i riksstaten	Beräknat utfall	Merinkomst (+) Brist (-)
	Milj kr		
A Skatter, avgifter m. m.			
I Skatter:			
1 Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse:			
a Skatt på inkomst och förmögenhet m m, <i>bevillning</i>	20 600	18 200	-2 400
b Kupongskatt, <i>bevillning</i>	24	19	- 5
c Utskiftningsskatt och ersättningsskatt, <i>bevillning</i>	2	2	-
d Skogsvårdsavgifter, <i>bevillning</i>	12	12	-
e Bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, <i>bevillning</i>	3	3	-
f Arvsskatt och gåvoskatt, <i>bevillning</i>	270	270	-
g Lotterivinstskatt, <i>bevillning</i>	135	142	+ 7
h Stämpelskatt och stämpelavgift, <i>bevillning</i>	329	339	+ 10
2 Automobilskattemedel:			
a Fordonsskatt, <i>bevillning</i>	1 320	1 300	- 20
b Bensin- och brännoljeskatt, <i>bevillning</i>	2 104	2 091	- 13
3 Allmän arbetsgivaravgift, <i>bevillning</i>	3 150	3 200	+ 50
4 Tullar och acciser:			
a Tullmedel, <i>bevillning</i>	970	990	+ 20
b Mervärdesskatt, <i>bevillning</i>	13 000	13 300	+ 300
c Särskilda varuskatter, <i>bevillning</i>	336	352	+ 16
d Omsättningsskatt på motorfordon, <i>bevillning</i>	450	550	+ 100
e Tobaksskatt, <i>bevillning</i>	1 638	1 682	+ 44
f Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag, <i>bevillning</i>	30	41	+ 11
g Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag, <i>bevillning</i>	50	51	+ 1
h Skatt på sprit, <i>bevillning</i>	2 170	2 150	- 20
i Skatt på vin, <i>bevillning</i>	335	335	-
j Skatt på malt- och läskedrycker, <i>bevillning</i>	645	625	- 20
k Energiskatt, <i>bevillning</i>	1 078	1 077	- 1
l Särskild skatt på motorbränslen, <i>bevillning</i>	763	767	+ 4
m Särskild skatt på annonser och reklam, <i>bevillning</i>	70	64	- 6
Säger för skatter	49 484	47 562	-1 922

		Beräknat i riksstaten	Beräknat utfall	Merinkomst (+) Brist (—)	
		Milj kr			
II	Uppbörd i statens verksamhet:				
	1 Expeditionsavgifter	72	110	+	38
	2 Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och upp- bördsväsendet m m	76	76	—	—
	8 Inkomster vid karolinska sjukhuset	170	174	+	4
	17 Fyravgifter	80	78	—	2
	18 Lotsavgifter	22	24	+	2
	24 Pensionsmedel m m	277	319	+	42
	25 Inkomst av myntning m m	90	85	—	5
	46 Inkomster vid patent- och registreringsväsendet	42	42	—	—
	49 Restavgifter	55	58	+	3
	Övriga	257	314	+	57
	Säger för uppbörd i statens verksamhet	1 141	1 280	+	139
III	Diverse inkomster:				
	1 Bötesmedel	85	86	+	1
	2 Totalisatormedel	103	85	—	18
	3 Tipsmedel	272	287	+	15
	4 Lotterimedel	190	193	+	3
	5 Övriga diverse inkomster	100	64	—	36
	Säger för diverse in- komster	750	715	—	35
	Säger för skatter, avgifter, m m	51 375	49 557	—	1 818
B Inkomster av statens kapitalfonder					
I	Statens affärsverksfonder:				
	1 Postverket	12	13	+	1
	2 Televerket	230	161	—	69
	3 Luftfartsverket	23	23	—	—
	4 Förenade fabriksverken	1	1	—	—
	5 Statens vattenfallsverk	460	480	+	20
	6 Domänverket	23	23	—	—
	Säger för statens affärsverksfonder	748	699	—	49
II	Riksbanksfonden	200	200	—	—
III	Statens allmänna fastighets- fond	291	291	—	—
IV	Försvarets fastighetsfond	101	101	—	—
V	Statens utlåningsfonder	1 532	1 534	+	2
VI	Fonden för låneunderstöd	70	59	—	11
VII	Fonden för statens aktier	19	21	+	2
VIII	Fonden för beredskapslagring	70	73	+	3
IX	Statens pensionfonder	93	93	—	—
X	Diverse kapitalfonder:				
	1 Fonden för kreditgivning till utlandet	3	4	+	1
	2 Övriga diverse kapital- fonder	55	52	—	3
	Säger för diverse kapital- fonder	58	56	—	2
	Säger för inkomster av statens kapitalfonder	3 183	3 127	—	56
	Summa	54 558	52 684	—	1 874

Bilaga 3

Beräknade merutgifter och besparingar på förslags- och obetecknade anslag under budgetåret 1972/73

			Riksstat (inkl tilläggsstater)	Beräknat utfall	Merutgift (+) Besparing (-)
II	B	6 Lokala polisorganisa- tionen: Förvaltnings- kostnader	1 077	1 090	+ 13
II	F	2 Fångvårdsanstalterna	294	313	+ 19
IV	A	5 Reglering av prissteg- ringar för det militära försvaret, f	480	0	- 480
IV	B	1 Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet, f	1 603	1 709	+ 106
IV	B	2 Arméförband: Materiel- anskaffning, f	551	632	+ 81
IV	C	1 Marinförband: Ledning och förbandsverksam- het, f	522	568	+ 46
IV	C	2 Marinförband: Materiel- anskaffning, f	340	370	+ 30
IV	D	1 Flygförband: Ledning och förbandsverksamhet, f	840	954	+ 114
IV	D	2 Flygförband: Materiel- anskaffning, f	816	848	+ 32
IV	D	4 Flygförband: Forskning och utveckling, f	395	429	+ 34
IV	F	4 Försvarets materielverk, f	232	252	+ 20
IV	G	1 Civilförsvär, f	112	136	+ 24
V	B	4 Folkpensioner, f	9 390	9 625	+ 235
V	B	6 Bidrag till sjukförsäk- ringen, f	870	925	+ 55
V	C	1 Allmänna barnbidrag, f	2 170	2 255	+ 85
V	C	3 Bostadstillägg, för barn- familjer, f	815	854	+ 39
V	C	4 Ersättning för bidrags- förskott, f	169	200	+ 31
V	H	4 Bidrag till driften av kliniker för psykiskt sjuka m m, f	1 340	1 466	+ 126
VII	D	3 Skattebortfallsbidrag till kommuner m fl, f	500	625	+ 125
VIII	D	7 Bidrag till driften av grundskolor, f	3 814	3 870	+ 56
VIII	D	31 Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m m, f	206	231	+ 25
VII	G	5 Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna, f	165	128	- 37
VIII	G	6 Bidrag till studiecirkel- verksamhet, f	165	200	+ 35
VIII	H	2 Studiebidrag, f	573	548	- 25
IX	C	3 Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, f	101	200	+ 99

				Riksstat (inkl tilläggs- stater)	Beräknat utfall	Merutgift (+) Besparing (-)
IX	H	11	Bidrag till kommunala avloppsreningsverk m m, f	134	326	+ 192
XI	B	1	Arbetsmarknadsservice, f	1 033	1 097	+ 64
XI	B	3	Stöd till lageruppbygg- nad, f	50	150	+ 100
XI	B	5	Kontant stöd vid arbets- löshet, f	371	419	+ 48
XI	D	1	Regionalpolitiskt stöd: Bidragsverksamhet, f	131	150	+ 19
XI	E	6	Viss bostadsförbätt- ringsverksamhet, m m, f	132	100	- 32
			Underskott på riksgälds- fonden	2 125	2 250	+ 125
			Övriga	12 922	12 962	+ 40
			Summa	44 438	45 882	+ 1 444

Bilaga 4

Beräknade reservationsmedelsförändringar under budgetåret 1972/73

				Reservation 1972-07-01	Reservation 1973-06-30	Ökning (+) Minskning (-)
III	C	1	Bidrag till internationella biståndsprogram	216	332	+ 116
III	C	2	Bilateralt utvecklings-samarbete	502	587	+ 85
V	D	2	Bidrag till anordnande av barnstugor	2	20	+ 18
V	H	3	Bidrag till anordnande av kliniker för psykiskt sjuka m m	71	24	- 47
VI	B	5	Bidrag till byggande av kommunala vägar och gator	181	165	- 16
VI	C	1	Kostnader för nytt bilregister	78	0	- 78
IX	H	1	Bidrag till miljövärdande åtgärder inom industrin	301	344	+ 43
XI	B	2	Sysselsättningsskapande åtgärder för arbetslösa	406	515	+ 109
XI	B	4	Särskilda åtgärder för arbetsanpassning	67	170	+ 103
XIII	E	1	Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling	35	53	+ 18
XIII	B	11	Bidrag till Norrbottens järnverk AB	—	25	+ 25
			Övriga	1 301	1 310	+ 9
			Summa	3 160	3 545	+ 385

Bilaga 5

Beräknade förändringar av outnyttjat belopp på investeringsanslag under budgetåret 1972/73

	Reservation 1972-07-01	Reservation 1973-06-30	Ökning (+) Minskning (-)
Statens affärsverksfonder	137	224	÷ 87
Statens allmänna fastighetsfond	193	92	-101
Försvarets fastighetsfond	42	44	+ 2
Statens utlåningsfonder	973	1 033	÷ 60
Därav:			
Studiemedelsfonden	(263)	352	+ 89)
Lånefonden för bostadsbyggande	(583)	518	- 65)
Fonden för låneunderstöd	158	312	÷ 154
Fonden för förlag till statsverket	13	6	- 7
Fonden för beredskapslagring	87	72	- 15
Diverse kapitalfonder	52	58	÷ 6
Summa	1 655	1 842	+187

Bilaga 6

Beräknad disposition av rörliga krediter

Myndighet/aktiebolag	Utestående belopp 1972-06-30	Beräknat utestående belopp 1973-06-30	Beräknad förändring 1972/73
Postverket	74	—	— 74
Televerket	490	190	-300
Statens järnvägar	7	30	÷ 23
Vattenfallsverket	165	170	÷ 5
Domänverket	59	160	+101
Förenade fabriksverken	0	51	÷ 51
Statens jordbruksnämnd	40	40	—
Svensk spannmålshandel	15	35	÷ 20
Svensk kötthandel	41	25	- 16
Statl myndigheter med uppdrags- verksamhet	14	24	+ 10
Övriga	23	23	—
Summa	928	748	-180

Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1973/74

RIKSREVISIONSVERKET

1973-04-02

Till KONUNGEN

Förnyad inkomstberäkning för budgetåret 1973/74

Enligt gällande instruktion åligger det riksrevisionsverket (RRV) att före den 5 april till Kungl. Maj:t avlämna förslag till förnyad beräkning av statsverkets inkomster under de större inkomsttitlarna vid nästföljande

statsreglering. För fullgörande av detta uppdrag har RRV från vederbörande myndigheter infordrat nya beräkningar av inkomsterna under budgetåret 1973/74 på de större inkomstitlarna samt vissa speciellt konjunkturkänsliga inkomstitlar.

Utvecklingen av skatteunderlaget 1972, 1973 och 1974

För beräkning av skatteunderlagets utveckling under åren 1972, 1973 och de första månaderna 1974 gjorde RRV i december 1972 kalkyler för å ena sidan fysiska personer och å andra sidan aktiebolag.

Fysiska personer

Sysselsättningen under slutet av 1972 ökade inte i enlighet med de antaganden som låg till grund för RRV:s beräkningar i december 1972. Löneutvecklingen mellan 1971 och 1972 har till följd därav nedjusterats med en dryg halv procentenhet i enlighet med preliminära uppgifter från statistiska centralbyrån. Inkomst av tjänst beräknas nu ha ökat med 9,1 % mellan 1971 och 1972. Enligt vad som framkommit vid underhandskontakter med konjunkturinstitutet under det löpande nationalbudgetarbetet förutses löneutvecklingen även under 1973 bli något långsammare än vad man räknade med i december 1972. En mindre nedjustering av inkomstantagandet 1972—1973 från 8,5 % till 8,1 % synes därför motiverad.

Med hänsyn till att några centrala löneavtal för 1974 inte föreligger har verket inte funnit anledning att frångå det schablonantagande om 7 % i inkomstökning från 1973 till 1974 som låg till grund för beräkningarna i december 1972.

För inkomster av övriga förvärvskällor har i föreliggande beräkningar antagits samma utveckling som i december.

Svenska aktiebolag

RRV har under mars månad 1973 upprepat den enkät till ett urval svenska aktiebolag som verket företog i november 1972. I enkäten tillfrågades 1 500 bolag om deras taxerade inkomster under inkomståret 1972.

Enkäten i november visade på en ökning av aktiebolagens statligt taxerade inkomster med drygt 30 % mellan inkomståren 1971 och 1972. Med hänsyn till att vissa förändringar vad avser de särskilda investeringsavdragen på maskiner och byggnader inte var kända av företagen vid svarstillfället justerades enkätresultatet ned till 25 %. Den förnyade enkät som gjorts under mars 1973 visar även på en ökning med 25 %. RRV har därför vad gäller bolagen inte funnit anledning ändra beräkningarna från i december. För 1972—1973 och 1973—1974 förut-

ses således inkomsterna öka med 10 respektive 20 %. De särskilda investeringsavdragen förutses upphöra fr. o. m. verksamhetsåret 1974 och bidra till att öka de statligt taxerade inkomsterna.

Driftbudgetens inkomster

I nedanstående tabell upptas de inkomstitlar för vilka RRV nu vill förorda någon förändring jämfört med statsverkspropositionen. I tabellen visas för budgetåret 1973/74 det belopp som upptogs i statsverkspropositionen, det belopp som RRV nu förordar samt förändringen jämfört med statsverkspropositionen. Utöver de i tabellen nämnda titlarna har, dock utan att någon förändring föreslås, nya beräkningar gjorts för följande inkomstitlar: Skatt på inkomst och förmögenhet m. m., Kupongskatt, Arvsskatt och gåvoskatt, Lotterivinstskatt, Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag, D:o av detaljhandelsbolag, Skatt på sprit, Skatt på vin, Skatt på malt- och läskedrycker, Energiskatt, Skatt på spel, Inkomster vid Karolinska sjukhuset, Fyravgifter, Lotsavgifter, Bötesmedel, Lotterimedel, Inkomster av statens kapitalfonder betr. Postverkets fond, Televerkets fond, Statens vattenfallsverks fond, Domänverkets fond, Riksbanksfonden, samt Lånefonden för bostadsbyggande.

Inkomstittel	Enligt statsverkspropositionen tkr	Enligt RRV:s nya beräkning tkr	Ökning (+) Minskning (-) tkr
<i>Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse</i>	22 096 700	22 095 700	— 1 000
därav Stämpelskatt och stämpelavgift	345 000	344 000	— 1 000
<i>Automobilskattemedel</i>	3 469 000	3 491 000	+22 000
därav Fordonsskatt	1 330 000	1 350 000	+20 000
Bensin- och brännoljeskatt	2 139 000	2 141 000	+ 2 000
<i>Allmän arbetsgivaravgift</i>	4 515 000	4 715 000	+200 000
<i>Tullar och acciser</i>	22 985 000	23 415 000	+430 000
därav Tullmedel	895 000	880 000	— 15 000
Mervärdeskatt	14 000 000	14 150 000	+150 000
Särskilda varuskatter	336 000	436 000	+100 000
Omsättningsskatt på motorfordon	520 000	610 000	+ 90 000
Tobaksskatt	1 827 000	1 817 000	— 10 000
Särskild skatt på motorbränslen	781 000	895 000	+114 000
Skatt på annonser och reklam m m	91 000	92 000	+ 1 000
<i>Uppbörd i statens verksamhet</i>	1 269 585	1 266 435	— 3 150
därav Expeditionsavgifter	79 150	120 000	+ 40 850
Pensionsmedel m m	277 000	239 000	— 38 000
Inkomst av myntning m m	50 000	46 000	— 4 000
Inkomster vid patent- och registreringsväsendet	45 900	43 900	— 2 000

Inkomsttitel	Enligt statsverks- propositio- nen tkr	Enligt RRV:s nya beräkning tkr	Ökning (+) Minskning (-) tkr
<i>Diverse inkomster</i>	717 000	722 000	+ 5 000
därav Totalisatormedel	96 000	90 000	- 6 000
Tipsmedel	285 000	287 000	+ 2 000
Övriga diverse inkomster	60 000	69 000	+ 9 000
<i>Inkomster av statens kapitalfonder</i>	3 478 494	3 522 014	+ 43 520
därav Statens järnvägars fond	6 000	15 000	+ 9 000
Luftfartsverkets fond	26 000	25 500	- 500
Förenade fabriksverkens fond	500	520	+ 20
Fonden för statens aktier	21 079	56 079	+ 35 000
Summa driftbudgetens inkomster	58 530 779	59 227 149	+ 696 370

I anslutning till tabellen vill RRV göra följande kommentarer.

A Skatter, avgifter m. m.

I Skatter

För att revidera beräkningarna under denna rubrik har RRV infordrat nya beräkningar av inkomsterna på vissa titlar för budgetåret 1973/74 från generaltullstyrelsen, riksskatteverket (RSV), riksförsäkringsverket (RFV) och sjöfartsverket.

Skatt på inkomst och förmögenhet m. m. Över denna titel redovisas utöver uppbörden av de statsskatter och avgifter, som slutligt skall redovisas på titeln, även kommunalskatter samt vissa avgifter som uppbärs i samband med den allmänna skatteuppbörden. I statsverkspropositionen uppfördes de behållna inkomsterna på titeln för budgetåret 1973/74 med 21 300 milj. kr. vilket var 1 400 milj. kr. mer än i RRV:s förslag. Uppjusteringen förklaras av att förmånerna vid sjukdom och arbetslöshet m. m. i statsverkspropositionen föreslogs bli utvidgade samt beskattade fr. o. m. ingången av år 1974.

RRV har i sin förnyade beräkning liksom i decemberberäkningen utnyttjat resultatet av verkets egen datainsamling på urvalsbasis av taxeringsstatistiskt material. Denna datainsamling har genomförts sedan 1968 och avser fysiska personers inkomster och avdrag.

Samtidigt med beräkningen av titeln skatt på inkomst och förmögenhet m. m. för nästkommande budgetår har RRV bedömt utfallet för innevarande budgetår. Dessa beräkningar sammanfattas i följande sammanställning varvid RRV:s beräkningar i december 1972 har medtagits som jämförelse (milj. kr.):

	1972/73 decem- berberäk- ning	ny beräk- ning	1973/74 decem- berberäk- ning	ny beräk- ning
<i>Inkomster</i>				
Prel A-skatt under terminerna	40 920	40 820	44 080	44 820
Prel B-skatt under terminerna	5 760	5 760	5 640	5 640
Fyllnadsbetalning av preliminär skatt	2 200	2 200	2 800	2 900
Kvarstående skatt	1 750	1 750	2 260	1 790
Socialförsäkringsavgifter från direkt debiterade arbetsgivare m m	3 390	3 640	3 690	4 270
Tillkommande skatt, sjömansskatt, restantier m m	1 150	1 150	1 250	1 250
Summa inkomster	55 170	55 320	59 720	60 670
<i>Utgifter</i>				
Kommunalskattemedel	26 130	26 130	28 340	27 930
Överskjutande skatt	4 560	4 560	4 500	4 450
Övriga restitutioner	300	300	300	300
Utbetalningar till allmänna försäkringskassorna m m	5 530	5 600	6 050	6 070
Utbetalningar till allmänna pensionsfonden	440	400	460	430
Omföringar	150	150	160	160
Summa utgifter	37 110	37 140	39 810	39 340
<i>Inkomster utöver utgifter</i>	18 060	18 180	19 910	21 330
<i>Avrundade belopp</i>	18 100	18 200	19 900	21 300

Beträffande innebörden av de olika posterna i ovanstående sammanställning hänvisas till RRV:s decemberberäkning. De ovan nämnda förändringarna av inkomstunderlagets utveckling har bidragit till att de preliminära A-skatterna i den nu gjorda genomgången förutses bli 100 milj. kr. lägre än i decemberberäkningen. Preliminärskatteinflödet är i huvudsak känt t. o. m. januariterminen. Genom att RFV företagit en uppräknig av avgiftsunderlaget för direktdebiterade arbetsgivaravgifter till socialförsäkringen som inte motsvaras av lika stora utgiftsökningar för försäkringskassorna har inkomsterna på titeln ökat med 220 miljoner kronor. I kalkylerna har hänsyn även tagits till lag den 20 mars 1973 (nr 69) om ändring i uppbördsförordningen, som innebär ändringar av ränta på överskjutande skatt som uppkommit genom fyllnadsbetalningar av preliminär skatt. Sammantaget har nettot på titeln uppjusterats med 120 milj. kr. från decemberberäkningen.

I beräkningen för budgetåret 1973/74 har RRV förutsatt att riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts propositioner angående allmänna tandvårdsförsäkringen (nr 45), utformningen av beskattad sjukpenning, m. m. (nr 46), förbättrade familjeförmåner inom den allmänna försäkringen, m. m. (nr 47), uttag av avgifter till försäkringar för tilläggspension och till den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen (nr 48), förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370), m. m. (nr 49) samt angående grunder för beräkning av utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning m. m. (nr 60).

Nettoeffekterna på titeln av dessa förändringar torde uppgå till i storleksordningen 1,5 miljarder kronor under budgetåret 1973/74.

De utbetalningar till försäkringskassorna som föranleds av kassornas preliminärskattebetalningar har i RRV:s inkomstberäkningar förutsatts bli reglerade på ett sådant sätt att nettoeffekterna på titeln skatt på inkomst och förmögenhet bli negligerbara.

Den lägre utvecklingstakten av beskattningsunderlaget som nu beräknats för inkomståren 1972 och 1973 har i första hand medfört en nedjustering av den slutligt påförda skatten dessa år jämfört med i de kalkyler som låg till grund för decemberberäkningen. Den preliminära skatten har nedjusterats endast för de återstående terminerna 1973 och 1974 för vilka något utfall ännu inte föreligger. Jämfört med i decemberberäkningen är således skatteuttaget högre genom att den statligt påförda skatten reducerats mer än preliminärskatterna för inkomståren 1972 och 1973. Som en följd därav har kvarskatten 1973/74 nedreviderats kraftigt från december.

I RRV:s decemberberäkning antogs den kommunala medelutdebiteringen 1974 vara 24,50 kr. Med hänsyn till de överenskommelser som gjordes under 1972 mellan kommunförbundet, landstingsförbundet och finansdepartementet samt de direktiv som den kommunalekonomiska utredningen arbetar efter, har den kommunala medelutdebiteringen 1974 nu satts till 24,25 kr. vilket skulle innebära en ökning med 0,31 kr. från 1973. Såväl preliminära A-skatten som utbetalningarna av kommunalskattemedel för 1974 har således räknats ned jämfört med i december. Under budgetåret 1973/74 uppkommer därmed en ökning av nettot på titeln i storleksordningen 50 milj. kr., enär endast två uppbördsterminer men tre utbetalningar av kommunalskattemedel påverkas av den ändrade utdebiteringen.

De avsättningar till respektive återföringar från budgetutjämningsfonden av kommunalskattemedel, som enligt den nu framlagda beräkningen bör verkställas under budgetåren 1972/73 och 1973/74 framgår av följande sammanställning i vilken som jämförelse medtagits motsvarande belopp vid RRV:s decemberberäkning (milj. kr.):

	1972/73		1973/74	
	decemberberäkning	ny beräkning	decemberberäkning	ny beräkning
Avsättning	3 100	3 700	2 900	3 700
Återföring	2 975	2 975	2 875	2 875
Nettoavsättning	125	725	25	825

Med starkt understrykande av de osäkerhetsmoment som föreligger i frågor om inkomstantaganden, kommunal utdebitering m. m., uppskattar RRV de behållna inkomsterna på titeln skatt på inkomst och förmö-

genhet m. m. för budgetåret 1972/73 till 18 200 milj. kr. och föreslår att titeln i riksstaten för budgetåret 1973/74 uppförs med 21 300 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Stämpelskatt och stämpelavgift. RSV och Sjöfartsverket har i sina nya beräkningar tillsammans sänkt det i statsverkspropositionen beräknade beloppet med 1 milj. kr.

Fordonsskatt. I december 1972 beräknades inkomsterna på titeln av RRV till 1 330 milj. kr., vilket belopp också uppfördes i statsverkspropositionen. Till grund för denna beräkning låg betr. personbilar ett antagande om nyregistrering år 1973 av 233 000 st. och för 1974 av 245 000 st. Vidare antogs nettoökningar för lastbilar om 6 900 under 1973 och om 2 000 under 1974, för bussar om 550 per år samt för släpfordon om 11 000 för 1973 och om 12 000 för 1974. Traktorbeståndet antogs bli oförändrat och motorcykelbeståndet antogs minska med 2 000 fordon per år. I sin nya beräkning har RRV inte ändrat antagandena vad beträffar personbilar. För de andra fordonsslagen gäller följande antaganden om nettoökningar. Bensindrivna lastbilar antages minska med 1 000 per år, medan dieseldrivna antas öka med 4 000 per år. Släpfordonen antas öka med 12 000 per år. För bussar antas en ökning med 500 för år 1973 och med 1 000 för år 1974. Traktorerna antas öka med 3 000 per år och motorcyklarna antas minska med 1 500 för år 1973 och med 1 000 för år 1974. Dessa förändrade antaganden medför en uppräknings av inkomsterna på titeln med 20 milj. kr. till 1 350 milj. kr. för budgetåret 1973/74.

Bensin- och brännoljeskatt. Enligt RSV:s förnyade beräkning kommer inkomsterna på denna titel att uppgå till 2 052 milj. kr. för budgetåret 1973/74. RSV har i sina beräkningar utgått ifrån att det av riksdagen (rskr 1971: 339, SkU 1971: 67, förordning 1972: 591) fattade principbeslutet om införande av kilometerbeskattning och i samband därmed avskaffande av brännoljeskatten för tyngre lastbilar kommer att genomföras. RRV har i sin beräkning valt att i avvaktan på närmare bestämmelser inte ta hänsyn till det ovannämnda principbeslutet. De aviserade åtgärderna avses totalt ha en neutral skatteeffekt. RRV beräknar inkomsterna på titeln för budgetåret 1973/74 till 2 141 milj. kr.

Allmän arbetsgivaravgift. I sin nya beräkning har RFV räknat med 200 milj. kr. högre belopp än i statsverkspropositionen. Förändringen förädlades huvudsakligen av att RFV har räknat upp direktdebiterade arbetsgivares avgiftsunderlag för år 1972 och därmed även för följande år efter den slutliga nivå som framkommit sedan beräkningen i december 1972 utfördes.

Tullmedel. Generaltullstyrelsen grundar sin nya beräkning på importprognosen i den preliminära nationalbudgeten för 1973. Vidare anförs att en viss förskjutning av importandelarna skett från EFTA- och EG-länder till övriga länder. Härtill kommer att restitutionerna av tullmedel har ökat. Jämfört med statsverkspropositionen bör titeln räknas ned med 15 milj. kr.

Mervärdeskatt. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen för budgetåret 1972/73 med 13 300 milj. kr. och för budgetåret 1973/74 med 14 000 milj. kr. En förnyad beräkning som grundas på utfallet t. o. m. februari 1973 och som förutsätter att konsumtionen av mervärdeskattskyldiga varor och tjänster jämfört med föregående år ökar med 10 % för 1973 och 7 % för 1974 ger nu ett oförändrat belopp för budgetåret 1972/73 och för 1973/74 ett belopp av 14 150 milj. kr. Det av riksdagen (rskr 1972: 296, SkU 1972: 61, prop. 1972: 110) fattade beslutet om ny tulllag har beräknats medföra ett inkomstbortfall av engångskaraktär för budgetåret 1973/74 med 350 milj. kr.

Beräkningarna presenteras i nedanstående tabell (milj. kr.).

Månad för skatteinflöde	Beräknat 1972/73	Beräknat 1973/74
juli—aug	2 289	2 518
sept—okt	1 845	2 030
nov—dec	1 993	2 192
jan—febr	2 895	3 188
mars—april	2 092	2 238
maj—juni	2 071	2 216
Restantier	120	130
Effekt av ny tulllag	—	—350
Summa	13 305	14 159
¹ Utfall		

RRV förordar att inkomstiteln för budgetåret 1973/74 uppförs med 14 150 milj. kr.

Särskilda varuskatter. Enligt förordning den 23 februari 1973 (nr 37), som trädde i kraft den 1 mars 1973, skall avgift utgå på vissa dryckesförpackningar. Avgift skall erläggas till staten vid omsättning inom landet av förpackning för konsumtionsfärdig dryck och vid införsel av sådan förpackning om förpackningens volym överstiger 0,2 men ej 3 liter. Avgiftsmyndighet är RSV eller vid införsel generaltullstyrelsen. Avgiftsskyldig är den som yrkesmässigt tillverkar avgiftskyldig förpackning eller säljer förpackning som utan avgift förvärvats från tillverkaren. Vid införsel är den avgiftsskyldig som är att anse som varuhavare i tullhänseende. Avgiften utgår med 10 öre för varje förpackning. Den som är avgiftsskyldig skall registrera sig hos RSV. De avgiftsskyldiga skall månadsvis till RSV deklarerat verkställda leveranser och avgifts-

pliktiga uttag. Influten avgift skall redovisas under inkomstititeln särskilda varuskatter. RSV beräknar att inkomsten från avgift på vissa dryckesförpackningar kommer att bli 100 milj. kr. per år.

Omsättningsskatt på motorfordon. Enligt förordning den 2 februari 1973 (nr 14) som trädde i kraft den 6 februari 1973 höjdes den särskilda skatten på motorfordon. Höjningen innebär i korthet att skatten numera utgår för personbilar och de lastbilar som är berörda av skatten med det antal kronor som motsvarar 230 (tidigare 190) procent av det tal vilket anger fordonets tjänstevikt i kg. För bilar med högre tjänstevikt än 1 600 kg skall vidare göras ett tillägg med 290 kr. (tidigare 240 kr.) per 50 kg varmed tjänstevikten överstiger 1 600 kg.

Genom skattehöjningen steg medelskatten per fordon från 2 185 kr. till 2 645 kr. RRV:s kalkyl utgår vidare från en antagen nyregistrering av personbilar för 1973 om 233 000 fordon och för 1974 om 245 000 fordon.

Tobaksskatt. RSV:s nya beräkning innebär en minskning jämfört med statsverkspropositionen med 10 milj. kr.

Särskild skatt på motorbränslen. Enligt förordning den 2 februari 1973 (nr 13) som trädde i kraft den 6 februari 1973, höjdes den särskilda skatten på motorbränslen avseende bensin med 3 öre till 18 öre per liter. Detta är den huvudsakliga anledningen till höjningen jämfört med statsverkspropositionen.

Skatt på annonser och reklam m. m. RSV har i sin förnyade beräkning inte funnit anledning att avvika från statsverkspropositionen. Generaltullstyrelsen har dock räknat upp skatten på importen med 1 milj. kr.

Skatt på spel. Skatt på spel utgår enligt förordning den 28 december 1972 (nr 820) på det spel som bedrivs på automater (s. k. enarmade banditer) och rouletter samt på bingospel. RSV är beskattningsmyndighet och skattskyldig är den som har tillstånd enligt 1 a, 1 b eller 3 § lotteriförordningen (1939: 207). Den som avser att bedriva spel som medför skattskyldighet skall anmäla sig för registrering hos RSV.

Spelskatt utgår ifråga om automatspel med 100 kr. per automat och månad om automaten är konstruerad uteslutande för spel med 25-öresmynt i annat fall med 500 kr. per automat och månad. I fråga om roulettspel utgår skatten med 3 500 kr. per månad för tillstånd som ger rätt till spel minst tre dagar varje vecka i annat fall med 1 500 kr. per tillstånd och månad. För bingospel utgår skatten med fem procent av värdet av erlagda spelinsatser och entréavgifter eller andra avgifter i den mån dessa berättigar till deltagande i spelet.

RSV har i sin nya beräkning inte frångått beräkningen i statsverkspropositionen.

II. Uppbörd i statens verksamhet

Expeditionsavgifter. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 79,15 milj. kr. I sin förnyade beräkning har RSV funnit anledning att höja prognosen till 110 milj. kr. Anledningen till denna ändring är ett ökat utfall på titeln de senaste månaderna.

Pensionsmedel m. m. I statsverkspropositionen uppfördes överskottet på denna titel med 277 milj. kr. Vid beräkning av titelns olika poster har uppgifter inhämtats från riksförsäkringsverket och statens personalpensionsverk. Hänsyn har härvid tagits till att de försäkringstekniskt beräknade pensionskostnaderna för statens järnvägar tillförs inkomsttiteln pensionsmedel m. m., samt att de totala utgifterna för kompletteringspensioner bestrids från denna inkomsttitel. Hänsyn har dessutom tagits till framlagda propositioner angående beskattade sjukförmåner m. m.

Posten lönekostnadspålägg har beräknats öka i enlighet med lönesumman dvs. med 7 procent för år 1974. Posten personalpensionsförmåner m. m. har uppräknats i enlighet med en beräknad bruttopensionsökning. RRV:s beräkningar framgår av följande tablå:

Pensionsmedel (milj kr)

	1971/72		1972/73		1973/74	
	Riksstat	Utfall	Riksstat	De- cem- ber- be- räk- ning	Ny be- räk- ning	De- cem- ber- be- räk- ning
<i>Inkomster¹</i>						
Lönekostnadspålägg	2 277	2 410	2 547	2 651	2 603	3 053
Personalsjukpenningar	110	112	115	115	125	120
Vissa pensionsavgifter	16	13	14	13	13	13
Summa	2 403	2 535	2 676	2 779	2 741	3 186
<i>Utgifter¹</i>						
Personalpensionsförmåner	1 308	1 358	1 429	1 393	1 393	1 485
ATP-avgifter	555	590	625	667	665	741
Sjukförsäkringsavgifter	185	194	200	210	210	240
Allm arbetsgivaravgift	128	133	137	145	145	320
Lönegarantiavgift	1	1	1	1	1	1
Yrkesskadeersättning	7	8	8	8	8	8
Summa	2 183	2 284	2 399	2 424	2 422	2 795
Överskott	220	251	277	355	319	391

¹ Utöver angivna belopp redovisas över denna titel vissa personalpensionsförmåner med samma belopp på både inkomst- och utgiftssidan.

Inkomster av myntning m. m. I statsverkspropositionen uppfördes titeln med 50 milj. kr. I sin förnyade beräkning uppskattar myntverket inkomsten av myntning till 46 milj. kr.

Inkomster vid patent- och registreringsväsendet. Denna titel uppfördes med 45,9 milj. kr. i statsverkspropositionen. Patent- och registreringsverket beräknar att inkomsterna på denna titel kommer att uppgå till 43,9 milj. kr.

III. *Diverse inkomster*

Totalisatormedel. Inkomsterna på denna titel beräknas av lantbruksstyrelsen, som räknar ned inkomsterna med 6 milj. kr. jämfört med statsverkspropositionen.

Tipsmedel. AB Tipstjänst räknar i sin nya kalkyl med att inkomsterna skall bli 2 milj. kr. större än vad som beräknades i statsverkspropositionen.

Övriga diverse inkomster. RRV beräknar inkomsterna på titeln till 9 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen. Ökningen föranleds dels av att inkomsterna av den genom förordning den 7 juni 1972 (nr 435) införda överlastavgiften kommer att redovisas på titeln och dels av att i proposition den 9 februari 1973 (nr 20) föreslås att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att godkänna avtal om samarbete angående läkarutbildning vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala och överenskommelse om samarbete för drift av akademiska sjukhuset i Uppsala m. m., vilka träffats mellan staten och Uppsala läns landstingskommun. Genom avtalet och överenskommelsen som avses gälla till utgången av 1973 kommer landstinget för budgetåret 1973/74 att erlægga 4 milj. kr. till staten. Dessa inkomster föreslås i propositionen tas upp under denna inkomsttitel. RRV beräknar inkomsterna under förutsättning av bifall till ovan nämnda proposition till 69 milj. kr. för budgetåret 1973/74.

B Inkomster av statens kapitalfonder

Postverket. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 18,8 milj. kr. I skrivelse den 15 mars 1973 har poststyrelsen beräknat inleveransen av överskottsmedel under budgetåret 1973/74 till likaledes 18,8 milj. kr. Poststyrelsen anför i sin skrivelse följande:

”Vid beräkningarna av överskott och avskrivningsmedel har hänsyn ej kunnat tas till konsekvenser av ett samgående mellan Postbanken och Kreditbanken.

Den ekonomiska utvecklingen inom Postverket är för närvarande

mer än vanligt svår att bedöma. Det sammanhänger bl. a. med den splittrade konjunkturen men har också samband med i vilken grad efterfrågeminskningen på grund av portohöjningarna den 1 oktober och den 1 juli 1972 påverkar Postverkets intäkter. När det gäller kostnadsutvecklingen är det i nuläget en öppen fråga i vilken utsträckning faktorer utanför Postverkets kontroll kan komma att rubba förutsättningarna för de budgetmål som uppställts för innevarande och kommande budgetår. Vid en mera expansiv konjunktur och därav förändrat läge på arbetsmarknaden är det sannolikt att bl. a. personalomsättningen skulle komma att öka, vilket i ett så arbetskraftsintensivt företag som Postverket även skulle medföra avsevärt ökade kostnader för rekrytering och utbildning. Det är givetvis också svårt att närmare beräkna vad fördelningsförhandlingarna för år 1973 och kommande avtalsförhandlingar kostnadsmässigt kan komma att innebära för Postverket."

Televerket. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 158 milj. kr. I förnyad beräkning den 13 mars 1973 har televerket uppskattat inleveransen av överskott under nästkommande budgetår till samma belopp. Televerket anför i sin skrivelse bl. a. följande:

"Televerkets beräknade överskott för ifrågavarande budgetår framgår av bifogad sammanställning. Beräkningarna bygger på budgeterade intäkter och kostnader under den aktuella perioden. Hänsyn har därvid bl. a. tagits till de under hösten 1972 genomförda taxehöjningarna.

Den resultatförbättring, som nu förutses för budgetåret 1972/73 är hänförlig till en reducering av kostnaderna, vilken har kunnat åstadkommas genom den ökade ekonomiska medvetenhet inom hela televerket, som ett nytt budgeteringssystem och en under perioden april 1972—juni 1973 bedriven besparingskampanj medfört. Dessutom har personalomsättningen varit låg och rekryteringsstopp i princip rått sedan våren 1972.

Det nuvarande konjunkturläget gör det även troligt att intäkterna kommer att något överskrida prognoserade värden."

Statens järnvägar. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 6 milj. kr. Statens järnvägar har i skrivelse till RRV daterad den 22 mars 1973 beräknat inleveransen av överskottsmedel till 15 milj. kr. I skrivelsen anför Statens järnvägar följande:

"Trafikintäkterna har liksom i novemberprognosen beräknats vid nuvarande taxenivå. Nya informationer om trafikutvecklingen har föranlett smärre justeringar av vissa intäktsbelopp. 'Ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägslinjer m. m.' har för 1973/74 sänkts från 494 milj. kr. i novemberprognosen (grundad på SJ petita) till 380 milj. kr. i enlighet med 1973 års statsverksproposition, bilaga 8, punkt F 1. 'Ersättning för försvarsberedskap' har på grundval av samma bilaga, punkt C, sänkts från 15 till 5 milj. kr. 1973/74. Motsvarande ersättningar 1974/75 har i enlighet med SJ reviderade långtidsbedömning 1973-02-16, dnr ea 73-042/111, upptagits till 440 resp. 9 milj. kr. Som framgår av nämnda skrivelse har SJ ej kunnat kvantifiera de ersättningsbehov som blir följden av att Kungl. Maj:t i februari 1973 beslutat dels att SJ i allt väsentligt skall bibehålla nuva-

rande busstrafik på Gotland t. o. m. 1974-06-30, dels att SJ nuvarande studeranderabatter skall gälla tills vidare.

Driftkostnaderna inklusive avskrivningar har beräknats med utgångspunkt från samma antaganden om pris- och löneutvecklingen som i novemberprognosen. Det aktuella bedömningsunderlaget har gett anledning till endast små justeringar.

Med angivna förutsättningar kan någon inleverans av överskottsmedel för 1972/73 ej påräknas. Budgetåret kan väntas ge driftunderskott och dessutom kvarstår ännu SJ betalningsansvar för de pensionsutgifter som faller utanför resultaträkningen (jfr kommentaren till novemberprognosen). I årets statsverksproposition (bilaga 8, sid. 235) förordas att dessa utgifter får täckas genom pensionsreservupplösning. I anslutning därtill anmäls att Kungl. Maj:t ämnar föreslå ändrade redovisningsregler för SJ pensioner fr. o. m. nästa budgetår, varigenom SJ direkta ansvar för ovannämnda pensionsutgifter faller bort och överskottsmedel i fortsättningen frigörs för inleverans i vanlig ordning. Enligt den nu ställda prognosen kan 15 milj. kr. 1973/74 och 10 milj. kr. 1974/75 beräknas bli inlevererade."

Luftfartsverket. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 26 milj. kr. I luftfartsverkets skrivelse till RRV den 10 mars 1973 beräknas inlevererade överskottsmedel uppgå till 25,5 milj. kr. I sin skrivelse anför luftfartsverket följande:

"Som grund för intäktsbedömningen för 1973/74 och 1974/75 har trafikvolymen uttryckt i antal landningar beräknats öka med ca 5 % i antal passagerare med ca 10 % för vardera budgetåret.

Såsom framhållits i andra sammanhang — bl. a. i petitan för 1973/74 — siktar verket på att bibehålla den nuvarande nivån på trafiktaxorna även för 1973/74. Det planerade införandet av s. k. undervägsavgift beräknas således i princip inte medföra någon intäktsförbättring utan är närmast att betrakta som en omstrukturering av flygplatstaxan.

De för 1973/74 angivna kostnaderna har baserats på de budgetdirektiv som utfärdats i samband med det nyligen påbörjade budgetarbetet. För 1974/75 har antaganden gjorts om löne- och prisökningar på vardera ca 5 % jämfört med 1973/74 och volymökningar i personal- och sakkostnaderna med lika mycket. Hänsyn har emellertid då inte tagits till de eventuella konsekvenser under budgetåret av den samordning av den civila och militära flygtrafikledningen inom luftfartsverkets organisation som föreslagits i Kungl. Maj:ts proposition 1973: 27".

Förenade fabriksverken. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 0,5 milj. kr. I sin förnyade beräkning den 27 februari 1973 beräknar förenade fabriksverken inleveransen till 0,52 milj. kr. I sin skrivelse anför FFV:

"Inkomsterna är enbart hänförliga till de av försvarets materielverk förvaltade kapitaltillgångar som redovisas under FFV fond. Beloppen motsvarar de bokförda överskotten. För det egentliga FFV förväntas ej föreligga några överskott under angivna år."

Statens vattenfallsverk. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 530 milj. kr. Statens vattenfallsverk har i skrivelse till RRV den 9 mars 1973 inte funnit anledning att ändra denna siffra. I skrivelsen anför statens vattenfallsverk bl. a. följande:

"1973/74 och 1974/75

Förutsättningarna beträffande försäljningsvolymerna är oförändrade gentemot tidigare beräkningar. Förväntade lönekostnadsstegringar och prisökningar förutsattes kompenscrade genom högre indexuttag, varvid nettoresultaten för de båda åren blir oförändrade.

Verket vill emellertid samtidigt erinra om att utvecklingen av oljepriserna, vattentillgång m. m. har stor betydelse för verksamhetens ekonomiska resultat. I de båda årens beräkningar ingår vidare i förutsättningarna att Ringhals kraftstations aggregat 1 och 2 skall tas i drift under beräkningsåren. Eventuella förändringar beträffande idrifttagningstidpunkt och tillgänglighet har betydande inverkan på beräkningarna."

Fonden för statens aktier. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 21,079 milj. kr. Vid underhandskontakt med Sveriges Investeringsbank AB har RRV erfarit att utdelning från statens aktier i Sveriges Investeringsbank AB kan förväntas. Med anledning av detta föreslår RRV att titelns inkomster räknas upp med 35 milj. kr.

Kapitalbudgetens inkomster

Avskrivningsmedel inom fonden

Avskrivningsmedel inom fonden (årsavskrivningar) används för finansiering till viss del av investeringarna på kapitalbudgeten. I statsverkspropositionen uppfördes dessa inkomster för budgetåret 1973/74 med sammanlagt 1 800,2 milj. kr., varav 1 598,5 milj. kr. avsåg affärsverksfonderna.

RRV har inhämtat uppgifter om avskrivningsmedlens utveckling för olika fonder av större betydelse. I nedanstående sammanställning ges uppgifter om dessa avskrivningsmedels storlek för budgetåret 1972/73 dels enligt statsverkspropositionen 1972, dels enligt förnyad bedömning i mars 1972 (milj. kr.).

Fond	Enligt 1973 års stats- verkspro- position	Enligt ny beräkning i mars 1973
Postverket	18,2	18,4
Televerket	859,6	867,8
Statens järnvägar	265,7	266,0
Luftfartsverket	19,0	21,2
Förenade fabriksverken	21,0	19,0
Statens vattenfallsverk	415,0	415,0
Statens vägverks förrådsfond	61,0	58,0

RRV förordar att kapitalbudgetens inkomster för budgetåret 1973/74 upptas till 1 988,6 milj. kr., vilket är 5,9 milj. kr. mer än i statsverkspositionen.

Vid handläggningen av detta ärende har närvarit avdelningschefen Sanell, byrådirektörerna Nilsson och Almström och förste revisorn Ek-löf, varjämte revisionsdirektören Cederblad varit föredragande.

Underdånigst

LARS LINDMARK

Carl Olof Cederblad

Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1973/74

Bil. 6. Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten

Bilaga 6

Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1973/74

A Skatter, avgifter, m. m.

I Skatter:

1 Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse:		
a Skatt på inkomst och förmögenhet m. m., <i>bevillning</i>	21 300 000 000	
b Kupongskatt, <i>bevillning</i>	20 000 000	
c Utskiftningsskatt och ersättningsskatt, <i>bevillning</i>	2 000 000	
d Skogsvårdsavgifter, <i>bevillning</i>	11 700 000	
e Bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, <i>bevillning</i>	3 000 000	
f Arvsskatt och gåvoskatt, <i>bevillning</i>	280 000 000	
g Lotterivinstskatt, <i>bevillning</i>	135 000 000	
h Stämpelskatt och stämpelavgift, <i>bevillning</i>	344 000 000	22 095 700 000
2 Automobilskattemedel:		
a Fordonsskatt, <i>bevillning</i>	140 000 000	
b Bensin- och brännoljeskatt, <i>bevillning</i>	2 052 000 000	
c Vägtrafikskatt, <i>bevillning</i>	1 500 000 000	3 692 000 000
3 Allmän arbetsgivaravgift, <i>bevillning</i>		4 715 000 000
4 Tullar och acciser:		
a Tullmedel, <i>bevillning</i>	880 000 000	
b Mervärdeskatt, <i>bevillning</i>	14 150 000 000	
c Särskilda varuskatter, <i>bevillning</i>	436 000 000	
d Omsättningsskatt på motorfordon, <i>bevillning</i>	610 000 000	
e Tobaksskatt, <i>bevillning</i>	1 817 000 000	
f Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag, <i>bevillning</i>	40 000 000	
g Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag, <i>bevillning</i>	51 000 000	
h Skatt på sprit, <i>bevillning</i>	2 200 000 000	
i Skatt på vin, <i>bevillning</i>	390 000 000	
j Skatt på malt- och läskedrycker, <i>bevillning</i>	649 000 000	
k Energiskatt, <i>bevillning</i>	1 255 000 000	
l Särskild skatt på motorbränslen, <i>bevillning</i>	770 000 000	
m Särskild vägtrafikskatt, <i>bevillning</i>	25 000 000	

n Skatt på annonser och reklam, <i>bevillning</i>	92 000 000		
o Skatt på spel, <i>bevillning</i>	50 000 000	23 415 000 000	53 917 700 000

II Uppbörd i statens verksamhet:

1 Expeditionsavgifter	120 000 000
2 Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.	75 600 000
3 Vattendomstolsavgifter	1 000 000
4 Inkomster vid kriminalvården	3 600 000
5 Bidrag till riks försäkringsverket och försäkringsrådet	14 000 000
6 Inkomster vid den statliga läkemedelskontrollen	9 850 000
7 Inkomster vid statens rättskemiska laboratorium	1 713 000
8 Inkomster vid karolinska sjukhuset	192 000 000
9 Inkomster vid statens vårdanstalter för alkoholmissbrukare	400 000
10 Inkomster under anslaget kostnader för viss utbildning av handikappade	1 240 000
11 Inkomster vid arbetarskyddsstyrelsen	1 575 000
12 Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	17 700 000
13 Inkomster vid statens vägverk, att tillföras automobilskattemedlen	1 500 000
14 Inkomster vid statens trafiksäkerhetsverk, att tillföras automobilskattemedlen	23 800 000
15 Körkortsavgifter	40 000 000
16 Avgifter för registrering av motorfordon	50 000 000
17 Försäljning av sjökort	2 400 000
18 Fyravgifter	84 000 000
19 Lotsavgifter	22 500 000
20 Skeppsmättningsavgifter	1 700 000
21 Fartygsinspektionsavgifter m. m.	3 600 000
22 Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	19 300 000
23 Inkomster vid statens geotekniska institut	3 900 000
24 Ersättning för visst värderingsförfarande	40 000
25 Pensionsmedel m. m.	239 000 000
26 Inkomst av myntning m. m.	46 000 000
27 Bidrag till bankinspektionen	4 905 000
28 Bidrag för revision av sparbankerna	950 000
29 Bidrag till försäkringsinspektionen	3 177 000
30 Ersättning för kilometerräknarapparat	37 000 000
31 Avgifter för granskning av biograffilm	275 000
32 Inkomster vid riksantikvarieämbetet	4 901 000
33 Avgifter för särskild prövning och fyllnadsprövning inom skolväsendet	1 000 000
34 Inkomster vid statens maskinprovningar	600 000
35 Inkomster vid lantbruksnämnderna	4 000 000
36 Inkomster vid statens jordbruksnämnd	1 100 000
37 Inkomster vid statens centrala frökontrollanstalt	6 300 000
38 Avgifter för växtskyddsinspektion m. m.	2 245 000
39 Inkomster vid statens lantbrukskemiska laboratorium	1 450 000

40 Avgifter vid köttbesiktning	8 100 000	
41 Inkomster vid statens livsmedelsverk	1 500 000	
42 Inkomster vid statens veterinärmedicinska anstalt	4 400 000	
43 Avgifter för statskontroll av krigsmaterieltill- verkningen	191 000	
44 Inkomster av statens gruvegendom	29 000 000	
45 Inkomster vid patent- och registreringsväsendet	43 900 000	
46 Avgifter för registrering i förenings- m. fl. register	2 800 000	
47 Exekutionsavgifter	19 500 000	
48 Restavgifter	62 000 000	
49 Inkomster vid statens planverk	1 900 000	
50 Inkomster vid Sveriges geologiska undersökning	760 000	
51 Inkomst av justering och ädelmetallkontroll	5 000 000	
52 Tillsyn av atomenergianläggningar m. m.	2 202 000	
53 Ersättning för vissa komplementkostnader vid vissa myndigheter m. m.	40 861 000	1 266 435 000

III Diverse inkomster:

1 Bötesmedel	87 000 000	
2 Totalisatormedel	90 000 000	
3 Tipsmedel	287 000 000	
4 Lotterimedel	189 000 000	
5 Övriga diverse inkomster	69 000 000	722 000 000

55 906 135 000**B Inkomster av statens kapitalfonder***I Statens affärsverksfonder:*

1 Postverket	68 800 000	
2 Televerket	158 000 000	
3 Statens järnvägar	15 000 000	
4 Luftfartsverket	25 500 000	
5 Förenade fabriksverken	520 000	
6 Statens vattenfallsverk	530 000 000	
7 Domänverket	23 000 000	820 820 000

II Riksbanksfonden

200 000 000

III Statens allmänna fastighetsfond:

1 Slottsbyggnadernas delfond	1 000	
2 Kriminalvårdsstyrelsens "	12 999 000	
3 Beskickningsfastigheternas "	9 169 000	
4 Karolinska sjukhusets "	37 083 000	
5 Akademiska sjukhusets "	9 469 000	
6 Byggnadsstyrelsens "	245 258 000	
7 Generaltullstyrelsens "	260 000	314 239 000

IV Försvarets fastighetsfond

124 874 000

V Statens utlåningsfonder:

1 Utrikesförvaltningens lånefond	105 000	
2 Biståndsförvaltningens lånefond	50 000	
3 Statens bosättningslånefond	10 000 000	
4 Vattenkraftslånefonden	265 000	
5 Luftfartslånefonden	2 800 000	
6 Statens lånefond för den mindre skeppsfarten	1 700 000	

7	Statens lånefond för universitetsstudier	600 000	
8	Studiemedelsfonden	25 000 000	
9	Lånefonden för studentkårlokaler	75 000	
10	Jordbrukets lagerhusfond	60 000	
11	Jordbrukets maskinlånefond	250 000	
12	Statens sekundärlånefond för jordbrukare	11 000	
13	Fonden för supplementär jordbrukskredit	1 000	
14	Kraftledningslånefonden	75 000	
15	Egnahemslånefonden	1 000 000	
16	Statens avdikningslånefond	1 600 000	
17	Fiskerilånefonden	1 300 000	
18	Lånefonden till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.	70 000	
19	Skogsväglånefonden	40 000	
20	Statens hantverks- och industrilånefond	21 500 000	
21	Lånefonden för bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer	910 000	
22	Lånefonden för främjande av bostadsbyggande på landsbygden	1 000	
23	Lånefonden för bostadsbyggande	1 660 000 000	
24	Lånefonden för inventarier i vissa specialbostäder	2 375 000	
25	Lånefonden för maskinanskaffning inom bygg- nadsindustrin	1 100 000	
26	Lånefonden för kommunala markförvärv	12 900 000	
27	Lånefonden för allmänna samlingslokaler	2 400 000	
28	Övriga utlåningsfonder	101 000	1 746 289 000
<i>VI Fonden för låneunderstöd:</i>			
1	Statskontorets delfond	14 000 000	
2	Arbetsmarknadsstyrelsens "	60 000 000	
3	Bostadsstyrelsens "	372 000	
4	Riksbankens "	30 000	
5	Riksgäldskontorets "	925 000	75 327 000
<i>VII Fonden för statens aktier</i>			26 079 000
<i>VIII Fonden för beredskapslagring</i>			79 200 000
<i>IX Statens pensionsfonder:</i>			
1	Folkpensioneringsfonden	69 500 000	
2	Civila tjänstepensionsfonden	2 210 000	
3	Militära tjänstepensionsfonden	225 000	
4	Allmänna familjepensionsfonden	6 750 000	
5	Statens pensionsanstalts pensionsfond	14 600 000	
6	Pensionsfonden för vissa riksdagens verk	45 000	93 330 000
<i>X Diverse kapitalfonder:</i>			
1	Fonden för kreditgivning till utlandet	3 060 000	
2	Övriga diverse kapitalfonder	58 796 000	61 856 000
			3 542 014 000
Summa kr.			59 448 149 000

Specifikation av anslags- förändringar i förhållande till statsverkspropositionen för budgetåret 1973/74

Bil. 7. Anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen

Bilaga 7

Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen för budgetåret 1973/74

1 000-tal kronor

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i stats- verks- proposi- tionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning(+) / Minsk- ning (—)
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp	
DRIFTBUDGETEN				
A. Egentliga statsutgifter				
II. Justitiedepartementet				
Rikspolisstyrelsen, <i>förslagsanslag</i> , varav 5 350 att avräknas mot automobilskattemedlen	88 500	115	90 560	+ 2 060
Polisverket:				
Inköp av motorfordon m. m., <i>reservationsanslag</i> , varav 21 035 att avräknas mot automobilskattemedlen	27 000	115	30 394	+ 3 394
Underhåll och drift av motorfordon m. m., <i>förslagsanslag</i> , varav 34 400 att avräknas mot automobilskattemedlen	61 750	115	62 100	+ 350
Lokala polisorganisationen:				
Förvaltningskostnader, <i>förslagsanslag</i> , varav 280 257 att avräknas mot automobilskattemedlen	1 196 800	37, 115	1 219 142	+ 22 342
Utrustning, <i>reservationsanslag</i> , varav 2 890 att avräknas mot automobilskattemedlen	13 000	115	14 725	+ 1 725
Rättshjälpskostnader, <i>förslagsanslag</i>	182 787	74	75 000	+ 334
Rättshjälpsnämnder, <i>förslagsanslag</i>		74	3 520	
Allmänna advokatbyråer: Uppdragsverksamhet, <i>förslagsanslag</i>		74	1	
Bidrag till allmänna advokatbyråer, <i>förslagsanslag</i>		74	300	
Allmänna advokatbyråer: Utrustning, <i>reservationsanslag</i>		74	300	
Ersättning åt vittnen m. m., <i>förslagsanslag</i>		74	4 000	
Datainspektionen, <i>förslagsanslag</i>	—	33	2 000	+ 2 000
Summa	1 469 837		1 502 042	+ 32 205
IV. Försvarsdepartementet				
Flygvapenförband:				
Materielanskaffning, <i>förslagsanslag</i>	880 128	75	879 828	— 300
Försvarets sjukvårdsstyrelse, <i>förslagsanslag</i>	14 100	75	14 200	+ 100
Fortifikationsförvaltningen, <i>förslagsanslag</i>	37 810	75	38 010	+ 200
Summa	932 038		932 038	—
V. Socialdepartementet				
Giftnämnden, <i>förslagsanslag</i>	1 473	17	—	— 1 473
Täckning av kostnader för ökade bidrag till vård av narkotikamissbrukare m. m., <i>förslagsanslag</i>	—	115	8 300	+ 8 300
Summa	1 473		8 300	+ 6 827

¹ Avser anslaget Beräknade rättshjälpskostnader.² Anslaget omfört till IX huvudtiteln Statens naturvårdsverk.

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i stats- verks- proposi- tionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning(+) / Minsk- ning (—)		
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp			
VI. Kommunikationsdepartementet						
Bussbidragsnämnden, <i>förslagsanslag</i> , att avräknas mot automobilskattemedlen	—	53	360	+	360	
Summa	—		360	+	360	
VII. Finansdepartementet						
Riksskatteverket, <i>förslagsanslag</i>	70 800	85	75 500	+	4 700	
Skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m., <i>förslagsanslag</i>	2 150 000	44 rskr	2 330 000	+	180 000	
Vinstutlottning i lönsparandet m. m., <i>förslagsanslag</i>	4 800	81	3 400	—	1 400	
Summa	2 225 600		2 408 900	+	183 300	
VIII. Utbildningsdepartementet						
Regionmusiken, <i>förslagsanslag</i>	123 260	65 rskr	23 598	+	338	
Tidskriftsstöd, <i>reservationsanslag</i>	1 300	89 rskr	1 400	+	100	
Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet, <i>reservationsanslag</i>	22 500	92 rskr	27 500	+	5 000	
Bidrag till hemgårdsrörelsen	225	93 rskr	275	+	50	
Bidrag till nykterhetsorganisationer m. m., <i>reservationsanslag</i>	2 742	93 rskr	2 942	+	200	
Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet	4 515	93 rskr	4 815	+	300	
Bidrag till fria kristna samfund m. m., <i>reservationsanslag</i>	4 000	90 rskr	5 000	+	1 000	
Bidrag till driften av vissa privatskolor, <i>förslagsanslag</i>	14 983	72	15 143	+	160	
Institutionen för astronomi vid universitetet i Stockholm, <i>reservationsanslag</i>	23 810	59	1 110	}	+	3 190
Kiruna geofysiska institut, <i>reservationsanslag</i>		59	910			
Bidrag till Vetenskapsakademien, <i>reservationsanslag</i>		59	4 980			
Statliga skolor för vuxna:						
Utbildningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	5 246	54	4 868	—	378	
Material för självstudier, <i>reservationsanslag</i>	750	54	1	—	749	
Summa	83 331		92 542	+	9 211	
IX. Jordbruksdepartementet						
Lantbruksrepresentanter, <i>förslagsanslag</i>	773	86 rskr	1 023	+	250	
Skogshögskolan:						
Förvaltningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	16 337	86	16 413	+	76	
Bidrag till Sveriges utsädesförening, <i>förslagsanslag</i>	5 692	96	6 582	+	890	
Statens naturvårdsverk, <i>förslagsanslag</i>	23 514	17	25 984	+	2 470	
Summa	46 316		50 002	+	3 686	

¹ Avser anslaget Bidrag till regionmusiken.² Avser anslaget Bidrag till Vetenskapsakademien.

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i stats- verks- proposi- tionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning(+) / Minsk- ning (—)	
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp		
X. Handelsdepartementet					
Kommerskollegium, <i>förslagsanslag</i>	11 589	64	8 809	—	2 780
Statens pris- och kartellnämnd, <i>förslagsanslag</i>	10 921	58	12 714	+	1 793
Konsumentverket:					
Förvaltningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	13 702	58	14 567	+	865
Summa	36 212		36 090	—	122
XI. Inrikesdepartementet					
Arbetsmarknadsservice, <i>förslagsanslag</i>	1 166 000	60	1 246 000	+	80 000
Anpassningsåtgärder för invandrare, <i>reservationsanslag</i>	4 505	rskr 54	4 680	+	175
Regionalpolitiskt stöd:					
Bidragsverksamhet, <i>förslagsanslag</i>	131 125	50	189 094	+	57 969
Särskilda stödåtgärder i glesbygder, <i>reservationsanslag</i>	5 000	50	25 000	+	20 000
Summa	1 306 630		1 464 774	+	158 144
XIII. Industridepartementet					
Statens industriverk:					
Förvaltningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	—	41	8 200	+	8 200
Utredningar m. m., <i>reservationsanslag</i>	—	41	2 200	+	2 200
Främjande av företagsservice, <i>reservationsanslag</i>	—	41	2 500	+	2 500
Teknisk konsulentverksamhet för gjuteriindustrin, <i>reservationsanslag</i>	—	57	300	+	300
Summa	—		13 200	+	13 200
Summa förändringar av egentliga statsutgifter					+406 811
Summa förändringar på driftbudgeten					+406 811
KAPITALBUDGETEN					
VI. Fonden för statens aktier					
Industridepartementet:		rskr			
Teckning av aktier i AB Svensk exportkredit	—	96	50 000	+	50 000
Summa	—		50 000	+	50 000
Summa förändringar på kapitalbudgeten					+ 50 000

Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1973/74

Förslag till investeringsplan för budgetåret 1973/74

I. Statens affärsverksfonder:		
A. Postverkets fond	28 698 000	
B. Televerkets fond	—30 500 000	
C. Statens järnvägars fond	80 800 000	
D. Luftfartsverkets fond	47 999 000	
E. Fabriksverkens fond	—	
F. Statens vattenfallsverks fond	892 999 000	
G. Domänverkets fond	4 221 000	1 024 217 000
II. Statens allmänna fastighetsfond		395 961 000
III. Försvarets fastighetsfond		56 410 000
IV. Statens utlåningsfonder		2 809 070 000
V. Fonden för låneunderstöd		245 050 000
VI. Fonden för statens aktier		50 000 000
VII. Fonden för förlag till statsverket		30 450 000
VIII. Fonden för beredskapslagring		26 000 000
IX. Diverse kapitalfonder:		
A. Statens vägverks förrådsfond	—6 501 000	
B. Sjöfartsverkets fond	28 536 000	
C. Fonden för Södertälje kanalverk	3 500 000	
D. Statens datamaskinfond	64 000 000	
E. Jordfonden	1 000	
F. Förrådsfonden för ekonomisk försvarsberedskap	—1 062 000	88 474 000
	Summa	4 725 632 000
Avgår kapitalåterbetalning:		
Avsättning till fonden för oreglerade kapitalmedels- förluster	1 000 000	
Övrig kapitalåterbetalning	28 632 000	29 632 000
	Summa	4 696 000 000

FÖRSLAG TILL

INVESTERINGSSTATER FÖR BUDGETÅRET 1973/74

I. Statens affärsverksfonder

A. Postverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	47 100 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	18 400 000		
Övriga kapitalmedel	1 000		
Investeringsbemyndigande	28 698 000		
	<u>47 100 000</u>		<u>47 100 000</u>

B. Televerkets fond

Avskrivningsmedel: Tele-		Investeringsanslag:	
anläggningar m. m.		Teleanläggningar m. m.	803 600 000
från riksstaten	5 000 000	Rundradioanläggningar	39 700 000
inom fonden	828 100 000		
Avskrivningsmedel: Rund-			
radioanläggningar			
inom fonden	39 700 000		
Övriga kapitalmedel:			
Teleanläggningar m. m.	1 000 000		
Investeringsbemyndigande:			
Teleanläggningar m. m.	—30 500 000		
	<u>843 300 000</u>		<u>843 300 000</u>

C. Statens järnvägars fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	382 600 000
från riksstaten	27 800 000		
inom fonden	266 000 000		
Övriga kapitalmedel	8 000 000		
Investeringsbemyndigande	80 800 000		
	<u>382 600 000</u>		<u>382 600 000</u>

D. Luftfartsverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	75 700 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	21 200 000		
Övriga kapitalmedel	6 500 000		
Investeringsbemyndigande	47 999 000		
	<u>75 700 000</u>		<u>75 700 000</u>

E. Fabriksverkens fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	23 200 000
från riksstaten	3 700 000		
inom fonden	19 000 000		
Övriga kapitalmedel	500 000		
	<u>23 200 000</u>		<u>23 200 000</u>

F. Statens vattenfallsverks fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	1 318 000 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	415 000 000		
Övriga kapitalmedel	10 000 000		
Investeringsbemyndigande	892 999 000		
	<u>1 318 000 000</u>		<u>1 318 000 000</u>

G. Domänverkets fond

Investeringsbemyndigande	4 221 000	Summa investeringsanslag	4 221 000
--------------------------	-----------	--------------------------	-----------

*Summa investeringsbemyndi-
ganden för statens affärs-
verksfonder* 1 024 217 000

II. Statens allmänna fastighetsfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	690 827 000
från riksstaten	238 958 000		
inom fonden	52 908 000		
Övriga kapitalmedel	3 000 000		
Investeringsbemyndigande	395 961 000		
	<u>690 827 000</u>		<u>690 827 000</u>

III. Försvarets fastighetsfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	287 901 000
från riksstaten	186 500 000		
inom fonden	27 991 000		
Övriga kapitalmedel	17 000 000		
Investeringsbemyndigande	56 410 000		
	<u>287 901 000</u>		<u>287 901 000</u>

IV. Statens utlåningsfonder**Utrikesförvaltningens lånefond**

Investeringsbemyndigande	100 000	Investeringsanslag	100 000
--------------------------	---------	--------------------	---------

Biståndsförvaltningens lånefond

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Statens bosättningslånefond

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Statens lånefond för den mindre skeppsfarten

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Studiemedelsfonden

Avskrivningsmedel från riksstaten	455 000 000	Investeringsanslag	455 000 000
--------------------------------------	-------------	--------------------	-------------

Lånefonden för studentkårlokaler

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Fiskerilånefonden

Avskrivningsmedel från riksstaten	810 000	Investeringsanslag	2 000 000
Investeringsbemyndigande	1 190 000		
	<u>2 000 000</u>		<u>2 000 000</u>

Lånefonden till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.

Avskrivningsmedel från riksstaten	325 000	Investeringsanslag	700 000
Investeringsbemyndigande	375 000		
	<u>700 000</u>		<u>700 000</u>

Statens fiskredskapslånefond

Investeringsbemyndigande	200 000	Investeringsanslag	200 000
--------------------------	---------	--------------------	---------

Statens hantverks- och industrilånefond

Investeringsbemyndigande	20 000 000	Investeringsanslag	20 000 000
--------------------------	------------	--------------------	------------

Lånefonden för bostadsbyggande

Investeringsbemyndigande	2 680 000 000	Investeringsanslag	2 680 000 000
--------------------------	---------------	--------------------	---------------

Lånefonden för inventarier i vissa specialbostäder

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Lånefonden för kommunala markförvärv

Investeringsbemyndigande	100 000 000	Investeringsanslag	100 000 000
--------------------------	-------------	--------------------	-------------

Lånefonden för allmänna samlingslokaler

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	
från riksstaten	9 800 000		17 000 000
Investeringsbemyndigande	7 200 000		
	<u>17 000 000</u>		<u>17 000 000</u>
<i>Summa investeringsbemyndi-</i>			
<i>ganden för statens</i>			
<i>utlåningsfonder</i>	2 809 070 000		

V. Fonden för låneunderstöd

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	360 041 000
från riksstaten	47 776 000		
Övriga kapitalmedel	67 215 000		
Investeringsbemyndigande	245 050 000		
	<u>360 041 000</u>		<u>360 041 000</u>

VI. Fonden för statens aktier

Investeringsbemyndigande	50 000 000	Investeringsanslag	50 000 000
--------------------------	------------	--------------------	------------

VII. Fonden för förlag till statsverket

Övriga kapitalmedel	40 000 000	Summa investeringsanslag	70 450 000
Investeringsbemyndigande	30 450 000		
	<u>70 450 000</u>		<u>70 450 000</u>

VIII. Fonden för beredskapslagring

Investeringsbemyndigande	26 000 000	Investeringsanslag	26 000 000
--------------------------	------------	--------------------	------------

IX. Diverse kapitalfonder**A. Statens vägverks förrådsfond**

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	52 100 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	58 000 000		
Övriga kapitalmedel	600 000		
Investeringsbemyndigande	—6 501 000		
	<u>52 100 000</u>		<u>52 100 000</u>

B. Sjöfartsverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	47 300 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	18 713 000		
Övriga kapitalmedel	50 000		
Investeringsbemyndigande	28 536 000		
	<u>47 300 000</u>		<u>47 300 000</u>

C. Fonden för Södertälje kanalverk

Investeringsbemyndigande	3 500 000	Investeringsanslag	3 500 000
--------------------------	-----------	--------------------	-----------

D. Statens datamaskinfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	104 000 000
inom fonden	40 000 000		
Investeringsbemyndigande	64 000 000		
	<u>104 000 000</u>		<u>104 000 000</u>

E. Jordfonden

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

F. Förrådsfonden för ekonomisk försvarsberedskap

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	5 400 000
från riksstaten	5 400 000		
inom fonden	1 062 000		
Investeringsbemyndigande	—1 062 000		
	<u>5 400 000</u>		<u>5 400 000</u>

*Summa investeringsbemyndiganden för
diverse kapitalfonder* 88 474 000

SUMMA INVESTERINGSSTATER

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	7 666 646 000
från riksstaten	981 074 000		
inom fonden	1 806 074 000		
Övriga kapitalmedel	153 866 000		
Investeringsbemyndigande	4 725 632 000		
	<u>7 666 646 000</u>		<u>7 666 646 000</u>

Förändringar i riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74 sedan statsverkspropositionen

Prop. 1973: 125

Bil. 9 Förändringar i riksstatsförslaget

Bilaga 9

**FÖRÄNDRINGAR I RIKSSTATSFÖRSLAGET
FÖR BUDGETÅRET 1973/74 SEDAN
STATSVERKSPROPOSITIONEN**

Totalbudgeten för

Inkomster

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Skatter, avgifter, m. m.:</i>			
I. Skatter	53 065,7	+ 852,0	53 917,7
II. Uppbörd i statens verksamhet	1 269,6	— 3,2	1 266,4
III. Diverse inkomster	717,0	+ 5,0	722,0
Summa	55 052,3	+ 853,8	55 906,1
<i>B. Inkomster av statens kapitalfonder:</i>			
I. Statens affärsverksfonder	762,3	+ 58,5	820,8
II. Riksbanksfonden	200,0	—	200,0
III. Statens allmänna fastighetsfond	314,2	—	314,2
IV. Försvarets fastighetsfond	124,9	—	124,9
V. Statens utlåningsfonder	1 746,3	—	1 746,3
VI. Fonden för låneunderstöd	75,3	—	75,3
VII. Fonden för statens aktier	21,1	+ 5,0	26,1
VIII. Fonden för beredskapslagring	79,2	—	79,2
IX. Statens pensionsfonder	93,3	—	93,3
X. Diverse kapitalfonder	61,9	—	61,9
Summa	3 478,5	+ 63,5	3 542,0
<i>C. Beräknad övrig finansiering:</i>			
I. Avskrivningar och övriga kapital- medel inom kapitalfonderna:			
Statens affärsverksfonder	1 624,5	+ 8,9	1 633,4
Övriga kapitalfonder	329,5	— 3,0	326,5
II. Övrig kapitalåterbetalning	28,6	—	28,6
Summa	1 982,7	+ 5,8	1 988,5
Summa	60 513,5	+ 923,2	61 436,7
<i>Underskott</i>	5 733,4	— 66,5	5 667,0
Summa milj. kr.	66 246,9	+ 856,8	67 103,7

budgetåret 1973/74

Utgifter

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Utgiftsanslag:</i>			
I. Kungl. hov- och slottsstaterna	10,4	—	10,4
II. Justitiedepartementet	2 658,8	+ 32,2	2 691,0
III. Utrikesdepartementet	1 814,7	—	1 814,7
IV. Försvarsdepartementet	7 549,9	—	7 549,9
V. Socialdepartementet	20 247,8	+ 16,8	20 254,6
VI. Kommunikationsdepartementet	4 729,5	+ 0,4	4 729,8
VII. Finansdepartementet	4 741,6	+ 183,3	4 924,9
VIII. Utbildningsdepartementet	10 173,7	+ 9,2	10 182,9
IX. Jordbruksdepartementet	1 333,0	+ 13,7	1 336,6
X. Handelsdepartementet	301,0	— 0,1	300,9
XI. Inrikesdepartementet	6 731,5	+ 158,1	6 889,7
XII. Civildepartementet	1 067,6	—	1 067,6
XIII. Industridepartementet	1 739,4	+ 63,2	1 802,6
XIV. Oförutsedda utgifter	1,0	—	1,0
XV. Riksdagen och dess verk m. m.	97,0	—	97,0
XVI. Riksgäldsfonden	2 500,0	—	2 500,0
Summa	65 696,9	+ 456,8	66 153,7
<i>B. Beräknad övrig medelsförbrukning:</i>			
I. Minskning av anslagsbehållningar	400,0	+ 400,0	800,0
II. Ökad disposition av rörliga krediter	150,0	—	150,0
Summa	550,0	+ 400,0	950,0
Summa milj. kr.	66 246,9	+ 856,8	67 103,7

¹ Anslaget Giftnämnden överfört till IX ht.

Driftbudgeten för

Inkomster

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Skatter, avgifter, m. m.:</i>			
I. Skatter	53 065,7	+ 852,0	53 917,7
II. Uppbörd i statens verksamhet	1 269,6	— 3,2	1 266,4
III. Diverse inkomster	717,0	+ 5,0	722,0
Summa	55 052,3	+ 853,8	55 906,1
<i>B. Inkomster av statens kapitalfonder:</i>			
I. Statens affärsverksfonder	762,3	+ 58,5	820,8
II. Riksbanksfonden	200,0	—	200,0
III. Statens allmänna fastighetsfond	314,2	—	314,2
IV. Försvarets fastighetsfond	124,9	—	124,9
V. Statens utlåningsfonder	1 746,3	—	1 746,3
VI. Fonden för låneunderstöd	75,3	—	75,3
VII. Fonden för statens aktier	21,1	+ 5,0	26,1
VIII. Fonden för beredskapslagring	79,2	—	79,2
IX. Statens pensionsfonder	93,3	—	93,3
X. Diverse kapitalfonder	61,9	—	61,9
Summa	3 478,5	+ 63,5	3 542,0
Summa inkomster på driftbudgeten	58 530,8	+ 917,4	59 448,1
Summa milj. kr.	58 530,8	+ 917,4	59 448,1

budgetåret 1973/74

Utgifter

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Egentliga statsutgifter:</i>			
I. Kungl. hov- och slottsstaterna	10,4	—	10,4
II. Justitiedepartementet	2 492,4	+ 32,2	2 524,6
III. Utrikesdepartementet	1 804,4	—	1 804,4
IV. Försvarsdepartementet	7 238,0	—	7 238,0
V. Socialdepartementet	20 203,1	+ 16,8	20 209,9
VI. Kommunikationsdepartementet	3 302,6	+ 0,4	3 302,9
VII. Finansdepartementet	4 343,5	+ 183,3	4 526,8
VIII. Utbildningsdepartementet	9 482,1	+ 9,2	9 491,3
IX. Jordbruksdepartementet	1 280,8	+ 13,7	1 284,5
X. Handelsdepartementet	227,6	— 0,1	227,5
XI. Inrikesdepartementet	3 664,5	+ 158,1	3 822,7
XII. Civildepartementet	1 037,2	—	1 037,2
XIII. Industridepartementet	395,6	+ 13,2	408,8
XIV. Oförutsedda utgifter	1,0	—	1,0
XV. Riksdagen och dess verk m. m.	97,0	—	97,0
Summa	55 580,3	+ 406,8	55 987,1
<i>B. Utgifter för statens kapitalfonder:</i>			
I. Riksgäldsfonden	2 500,0	—	2 500,0
II. Avskrivningar av nya kapitalin- vesteringar	981,1	—	981,1
III. Avskrivning av oreglerade kapi- talmedelsförluster	1,0	—	1,0
Summa	3 482,1	—	3 482,1
Summa utgifter på driftbudgeten	59 062,3	+ 406,8	59 469,1
<i>Beräknat underskott på statsregleringen:</i>			
Överskott av inkomster	— 506,5	+ 1 310,5	804,0
Avsättning till budgetutjämningsfonden av kommunalskattemedel	25,0	+ 800,0	825,0
Summa	531,5	+ 510,5	21,0
Summa milj. kr.	58 530,8	+ 917,4	59 448,1

¹ Anslaget Giftnämnden överfört till IX ht.

Kapitalbudgeten för

Inkomster

	Statsverks- propositionen Milj. kr	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
Lånemedel	4 651,9	+ 44,1	4 696,0

Summa milj. kr. 4 651,9 + 44,1 4 696,0

budgetåret 1973/74

Utgifter

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
I. Statens affärsverksfonder:			
Postverkets fond	28,9	— 0,2	28,7
Televerkets fond	— 22,3	— 8,2	— 30,5
Statens järnvägars fond	81,1	— 0,3	80,8
Luftfartsverkets fond	50,2	— 2,2	48,0
Fabriksverkens fond	— 2,0	+ 2,0	—
Statens vattenfallsverks fond	893,0	—	893,0
Domänverkets fond	4,2	—	4,2
II. Statens allmänna fastighetsfond	396,0	—	396,0
III. Försvarets fastighetsfond	56,4	—	56,4
IV. Statens utlåningsfonder	2 809,1	—	2 809,1
V. Fonden för låneunderstöd	245,0	—	245,0
VI. Fonden för statens aktier	—	+ 50,0	50,0
VII. Fonden för förlag till statsverket	30,5	—	30,5
VIII. Fonden för beredskapslagring	26,0	—	26,0
IX. Diverse kapitalfonder:			
Statens vägverks förrädsfond	— 9,5	+ 3,0	— 6,5
Sjöfartsverkets fond	28,5	—	28,5
Fonden för Södertälje kanalverk	3,5	—	3,5
Statens datamaskinfond	64,0	—	64,0
Jordfonden	0,0	—	0,0
Förrädsfonden för ekonomisk försvarsberedskap	— 1,1	—	— 1,1
Summa	4 681,5	+ 44,1	4 725,6
Avgår kapitalåterbetalning:			
Avsättning till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster	1,0	—	1,0
Övrig kapitalåterbetalning	28,6	—	28,6
Summa	29,6	—	29,6
Summa milj. kr.	4 651,9	+ 44,1	4 696,0

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning

Reviderad finansplan 1973	2
<i>Det internationella ekonomiska läget</i>	2
<i>Den ekonomiska utvecklingen under 1972</i>	7
<i>Konjunkturer och ekonomisk politik 1973</i>	11
Inledning	11
Sysselsättningspolitiken	14
Budgetpolitiken	17
Försörjningsbalans och byttesbalans	19
<i>De ekonomiska perspektiven på längre sikt</i>	22
De statsfinansiella perspektiven	22
De samhällsekonomiska perspektiven	26
<i>Avslutning</i>	35
 Särskilda frågor	 38
<i>Totalbudgetens utgiftsanslag budgetåren 1972/73 och 1973/74</i>	38
<i>Avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1973/74</i>	39
<i>Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling</i>	39
<i>Beräkning av dispositionen av rörliga krediter</i>	40
<i>Totalbudgetens inkomster budgetåren 1972/73 och 1973/74 samt investeringsplan för budgetåret 1973/74</i>	40
<i>Beräkning av totalbudgeten för budgetåren 1972/73 och 1973/74</i>	45
 Hemställan	 46
Bilaga 1: Reviderad nationalbudget för år 1973	
Bilaga 2: Långtidsbudget för perioden 1973/74—1977/78	
Bilaga 3: Avstämning och framskrivning av 1970 års långtidsutredning	
Bilaga 4: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning av budgetutfallet för 1972/73	
Bilaga 5: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1973/74	
Bilaga 6: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1973/74	
Bilaga 7: Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen för budgetåret 1973/74	
Bilaga 8: Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1973/74	
Bilaga 9: Förändringar i riksstatsförslaget för budgetåret 1973/74 sedan statsverkspropositionen	

